

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KIRIM – TATAR YAZARI AYDER OSMAN’IN
“ YILLAR VE DOSTLAR” ADLI ESERİNİN DİL
ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz SEZGİN

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR

TEMMUZ – 2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KIRIM – TATAR YAZARI AYDER OSMAN’IN
“ YILLAR VE DOSTLAR” ADLI ESERİNİN DİL
ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz SEZGİN

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Bu tez 02/07/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

_____
Jüri Başkanı

_____
Jüri Üyesi

_____
Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite ve ya başka üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Filiz SEZGİN

02.07.2007

ÖNSÖZ

Bu tez, Çağdaş Kırım- Tatar Edebiyatının 1997 yılında vefat eden önemli hikâye yazarı Ayder OSMAN'ın “Yıllar ve Dostlar” adlı kitabındaki hikâyelerin dil özelliklerinin belirlenmesine dayanmaktadır. Böylelikle yazarın kullandığı dilin Kıpçak ve Oğuz Türk şive gruplarından hangisine daha çok yaklaştığı ve hangi dillerden etkilendiği de ortaya çıkacaktır.

Çağdaş Kırım-Tatar yazarlarından Ayder OSMAN'ın bu çalışmaya konu olan “Yıllar ve Dostlar” adlı kitabı sırasıyla; Bizim Gemimiz, Yıllar ve Dostlar, Balalar Evi Yanında, Biz Bir Dünyada Yaşıyoruz, Dağdan İnenler, Şaheser, Reglan Paltolu Adam, Elveda Kızlar, İnsanlık Hali, Demircinin Teklifi, Mahalle Bekçisi, Zakoncı Samet Aqay adıyla on iki hikâye yer almaktadır.

Tez çalışmasında ilk önce kaynak eserin sağlanabilmesi için kendisi de bir Kırım Tatar Türkü olan Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü üyesi Yard.Doç.Dr. Zuhale YÜKSEL'den yardım alınmış, daha sonra eser taranarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapıldıktan sonra aktarma çalışmaları geçilmiş ve uzun ve yorucu bir çalışmanın neticesinde son şekli verilmiştir.

Tez çalışmasının kaynak eserinin tanıtılması ve temin edilmesi hususunda yardımını esirgemediğim sayın Yard. Doç.Dr. Zuhale YÜKSEL hanımefendiye; yorucu ve yoğun çalışmalarla ortaya çıkarılan tez çalışmasının her aşamasında yol gösteren, destekleyen ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR'a; hayatımın her noktasında olduğu gibi bu çalışmamda da beni destekleyen, benimle uykularımı bölerek çalışmalarına yardımcı olan ve yüreklendiren eşim Soner SEZGİN'e; çalışmanın ve ilerlemenin insanın ufkunu açtığını her zaman dilinden düşürmeyen ve hep ilerlememizi isteyen canım annem Samiye YILMAZ'a; kaynakçalara ulaşmam için ellerinden gelen gayreti sarfeden Eskişehir Kırım-Tatar Derneği üyelerine teşekkür ediyorum ; tez çalışması sırasında eserlerinden tanıdığım ancak 1997 yılında aramızdan ayrılan kaynak eserin yazarı Ayder OSMAN'ı saygıyla anıyorum.

Filiz SEZGİN

2 Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 : SES BİLGİSİ.....	14
1.1. Ünlüler	14
1.1.1. Mevcut Ünlüler	14
1.1.2. Ünlü Değişmeleri	14
1.1.2.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	14
1.1.2.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	14
1.1.2.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	15
1.1.2.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	15
1.1.2.5. Geniş Ünlülerin Daralması.....	16
1.1.2.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	16
1.1.3. İkiz Ünlü	16
1.1.4. Korunma.....	17
1.1.5. Türeme	17
1.1.6. Düşme	18
1.1.7. Ünlü Uyumu.....	19
1.1.7.1. Kalınlık – İncelik Uyumu.....	19
1.1.7.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu.....	19
1.2. Ünsüzler	22
1.2.1. Mevcut Ünsüzler	22
1.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları.....	22
1.2.2.1. Ötümlüleşme	22
1.2.2.2. Ötümsüzleşme.....	23
1.2.2.3. Sızıcılaşma	23
1.2.2.4. Süreklileşme.....	24

1.2.2.5. Dudaklılaşma.....	24
1.2.2.6. Erime.....	24
1.2.2.7. Yutulma.....	25
1.2.2.8. Ünsüz Düşmesi.....	25
1.2.2.9. Korunma.....	25
1.2.2.10. Diğer Ünsüz Değişmeleri.....	27
1.2.2.11. Damak “n” si’nin Korunması.....	27
1.2.2.12. Göçüşme.....	27
1.2.2.13. Türeme.....	28
1.2.2.14. İkizleşme.....	28
1.2.2.15. Tekleşme.....	29
1.2.2.16. Ünsüz Ayrışması.....	30
1.2.2.17. Ünsüz Benzetmesi.....	30
1.2.2.18. Ünsüz – Ünsüz (Ötümlülük – Ötümsüzlük) Uyumu.....	31
1.3. Seslerle İlgili Diğer Hususlar.....	32
1.3.1. Hece Düşmesi.....	32
1.3.2. Büzülme(Hece Kaynaşması).....	32
1.3.3 Aslını Koruyan Kıpçak Kökenli Kelimeler.....	32
1.3.4. Aslını Koruyan Yabancı Kökenli Kelimeler.....	32
1.3.5. İki Şekli Olan Kelimeler.....	33
BÖLÜM 2 : ŞEKİL BİLGİSİ.....	34
2.1. Şahıs Zamirleri.....	34
2.1.1. Mevcut Şahıs Zamirleri.....	34
2.1.2. Şahıs Zamirlerinin Hal Eki Almış Biçimleri.....	34
2.2. Ekler.....	38
2.2.1. İsme Gelen Ekler.....	38
2.2.1.1. Çokluk Eki.....	38
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	38
2.2.1.3. Hal Ekleri.....	39
2.2.1.4. İsimlerin Şahıs Ekleriyle Çekimlenmesi.....	42
2.2.1.5. Bildirme Eki.....	43

2.2.2. Fiile Gelen Ekler	44
2.2.2.1. Şahıs Ekleri	44
2.2.2.2. Kip Ekleri	45
2.2.2.3. Birleşik Kipli Fiiller	50
2.2.2.4. Soru Eki	52
2.2.2.5. Kuvvetlendirme Ve İhtimal	53
2.2.2.6. Olumsuzluk Eki	53
2.2.2.7. Çekimsiz Fiil Yapan Ekler	53
2.2.2.8. Çatı Ekleri	56
2.2.3. Yapım Ekleri	58
2.2.3.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	58
2.2.3.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri	60
2.2.3.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri	61
2.2.3.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	63
2.3. Birleşik Fiiller	63
2.3.1. Fiil + Yardımcı Fiil	63
2.3.2. İsim + yardımcı Fiil	64
2.4. Birleşik İsimler	65
2.4.1. İsim + İsim	65
2.4.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde	65
2.4.3. Sıfat Tamlaması Biçiminde	65
2.5. Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Görevli veya Anlamlı Kelimeler	66
2.5.1. Zamirler	66
2.5.2. Zarflar	66
2.5.3. Sıfatlar	67
2.5.4. Edatlar	67
2.5.5. Bağlaçlar	67
2.5.6. Ünlemler	68
2.6. Tekrarlar	68
2.6.1. Aynen Tekrarlar	68
2.6.2. Eş Mânâlı Tekrarlar	69
2.6.3. Zıt Mânâlı Tekrarlar	69

2.6.4. İlâveli Tekrarlar.....	69
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA	77
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	769

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ñ : Damak “n” si

ky : k', (palâtal k)

ly : l' (palâtal l)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Şahıs Zamirlerinin Hâl Ekleri İle Çekimlenmesi.....	37
Tablo 2 : İyelik Ekleri	38
Tablo 3 : İsimlerin Şahıs Ekleri ile Çekimlenmesi.....	43
Tablo 4 : Birinci Tip(Şahıs Zamiri Kökenli).....	44
Tablo 5 : İkinci Tip(İyelik Eki Kökenli)	45
Tablo 6 : Görülen Geçmiş Zaman	46
Tablo 7 :Öğrenilen Geçmiş Zaman	46
Tablo 8 : Şimdiki Zaman.....	47
Tablo 9 :Geniş Zaman	48
Tablo 10 : Gelecek Zaman	48
Tablo 11 : Gereklilik Kipi	49
Tablo 12 : Şart Kipi	50

Tezin Başlığı: Kırım-Tatar Hikâye Yazarı Ayder OSMAN'ın “Yıllar ve Dostlar” Adlı Eserinin Dil Özellikleri	
Tezin Yazarı: Filiz SEZGİN	Danışman: Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR
Kabul Tarihi: Temmuz 2007	Sayfa Sayısı: VIII (ön kısım) + 769 (tez)
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim Dalı: Yeni Türk Dili
<p>“Kırım-Tatar Hikâye Yazarı Ayder OSMAN’ın “Yıllar ve Dostlar” Adlı Eserinin Dil Özellikleri” konulu bu tez çalışması; çeviriyazı, Türkiye Türkçesine aktarma ve gramer olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.</p> <p>Çeviriyazı bölümünde eserin Kiril alfabesinden Lâtin alfabesine aktarımı Kültür Bakanlığının ağ kümesinde bulunan “Gaspıralı” adlı program yardımıyla yapılmıştır.</p> <p>Türkiye Türkçesine aktarma yapılırken kelimelerinin aslına uygun olarak anlamlandırılmasına ve dil yapılarının değiştirilmemesine özen gösterilmiş, çeşitli kaynaklar vasıtasıyla aktarma gerçekleştirilmiştir.</p> <p>Gramer Bölümünde şekil bilgisi ve ses bilgisi olmak üzere iki alt başlık kullanılmıştır. Şekil bilgisi bölümünde yapım ve çekim ekleri, birleşik kelimeler; ses bilgisi bölümünde ise ünlü ve ünsüzlerin özellikleri incelenmiştir.</p> <p>Sözlük bölümünde kaynak metinde geçen anlamını bilmediğimiz kelimeler, parçadaki yerleri gözönünde tutularak anlamlandırılmıştır.</p> <p>Tez çalışması, başvuru kaynakların gösterildiği “Yararlanılan Kaynaklar” bölümüyle tamamlanmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kiril Alfabetinden Latin Alfabetine Aktarma, Türkiye Türkçesine Aktarma, Şekil ve Ses Bilgisi, Oğuz-Kıpçak ve Diğer Dillerin Tesirleri	

Sakarya University Institute of Social Sciences Brief Summary of Phd thesis

Title of the Thesis: The linguistic characteristics of the story book''Yıllar ve Dostlar''by Crimean-Tatar story writer Ayder Osman	
By Filiz Sezgin	Consultant: Associate professor Kenan Acar
Admission Date: July 2007	Number of pages: VIII (pre text) + 769 (main body)
Department: Turkish Language and Literature	Branch of Science: New Turkish Language
<p>The thesis study titled ''The linguistic characteristics of the story book 'Yıllar ve Dostlar' by Crimean-Tatar story writer Ayder Osman ''is studied under these subtitles:translation,translation into Turkish Language and grammar.</p> <p>In the translation part,the translation of the work from Kiril alphabet into Latin alphabet is done with the help of the programme ''Gaspıralı'' on the web site of Ministry of Culture.</p> <p>While translating into Turkish Language,the original meanings are taken into consideration and the structure of the language remains unchanged.Translation is done with the help of various sources</p> <p>In the grammar part,two subtitles –Morphology and Phonetics- are used.In Morphology :suffixes and prefixes,types of words,compound words; in Phonetics: the characteristics of consonants and vowels are studied.</p> <p>In glossary part,the meanings of the unknown words mentioned in the original text are found and listed without ignoring their original meanings.</p> <p>The thesis study is completed with ''References Part'' including the applied sources.</p>	
Keywords: Translation from Kiril Alphabet, Translation into Turkish Language, Morphology and Phonetics, İnceleme of Oğuz-Kıpcak and the other languages	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu tez Kırım-Tatar hikâye yazarlarından Ayder OSMAN'ın “ Yıllar ve Dostlar” hikâye kitabının dil özelliklerinin belirlenerek yazarın kullandığı dilin hangi şive grubuna yaklaştığı, hangi şive grubundan uzaklaştığı, hangi dillerin etkisi altında kaldığının ortaya çıkarılması, aynı zamanda Kırım- Tatar Türkçesi hakkında bilgi vermek ve daha sonra bu dil alanında inceleme yapacak olanlara kaynaklık edebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma Kırım-Tatar Türkçesinin özelliklerini ortaya koymanın yanı sıra bu dilin başta Türkiye Türkçesi ve Kazan-Tatar Türkçesiyle olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak; aynı zamanda devlet işlerinde etkileri büyük olan Rusların Kırım-Tatar yazı dilini ne kadar etkiledikleri örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Tezin konu seçimi için Gazi Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi sayın Yard. Doç. Dr. Zuhale YÜKSEL'den yardım alınmış ve kendisinin yönlendirmesiyle Kırım-Tatar Edebiyatının önemli hikâyecilerinden biri olan Ayder OSMAN'ın “Yıllar ve Dostlar” kitabının dil incelemesi tez konusu olarak belirlenmiştir. Eser Ankara'da fotokopi yoluyla çoğaltılmış daha sonra taranarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Metin fotokopiden bilgisayar ortamına aktarılırken bazı harfler program tarafından yanlış okunmuş bu yanlışların düzeltilmesi için taranan eserin tamamı kelime kelime incelenerek ve gerekli düzeltmeler yapılarak çok uzun ve zorlu bir dönem sonunda orijinaline uygun hale getirilmiştir. Daha sonra Kültür Bakanlığı'nın internet sitesinde yer alan ve Mehmet KARA tarafından hazırlanmış olan “Gaspıralı Çeviri Programı” yardımıyla da Lâtin alfabesine aktarmalar yapılmıştır. Yine bu çeviri

sirasında oluşan yanlış okumalar düzeltilmiştir. Akabinde metnin Türkiye Türkçesine aktarma çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu süreçte eserin dilinin ağır olması, yabancı dillerden (özellikle de Rusçadan) çok etkilenmiş olması ve kelimelerin teker teker hangi dilden gelebileceği üzerine sözlük taraması yapılarak geçilmesi, bu çalışmanın ağır ilerlemesine neden olmuştur. Buna rağmen hâlâ menşeyini bulamadığımız kelimelerini varlığı, tez çalışmasının ne kadar zorlu geçtiğinin bir göstergesidir.

Aktarma çalışması sona eren eserin ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından değerlendirilmesi yapılmış ; ses özelliklerinde ünlü ve ünsüzlerin özellikleri ve dil hadiseleri, şekil bilgisinde ise yapım ve çekim ekleri incelenmiştir. Ayrıca kelime türleri üzerinden de durulmuş, ancak bu türlerin örnekleri sečilirken sadece Türkiye Türkçesinde bulunmayan kelimeler alınmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eserin Kazan-Tatar ve Türkiye Türkçesiyle benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmış, Özbek yazı dilinin etkileri fark edilmiş ve yabancı bir dil olarak Rusça'nın başka bir dili ne kadar etkilediği gözler önüne serilmiştir.

“Tatar” Kelimesi ve Tarihçesi¹

"Tatar" kelimesi, on üçüncü yüzyılda "Moğol" kelimesinin yerine kullanılmıştır. Moğollar, Çin, Türkistan, İran, Anadolu, Irak, Suriye, Sibirya, Rusya, Doğu Avrupa, Kırım ve Polonya'yı on üçüncü yüzyılda zaptettiler. O zaman Hazar Denizi'nin ve Karadeniz'in kuzeyinde Göktürk, Hun, Peçenek, Kıpçak ve Bulgar Türklerinin torunları yaşamaktaydı. Moğollar on üçüncü yüzyılda bütün bu bölgeleri zaptettikleri zaman, bu işi gerçekleştiren ordularında, Türkistan'dan gelen yeni Türk toplulukları da vardı. Gerek eskiden Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde yerleşmiş olan, gerekse Moğol ordusunda gelen kalabalık Türk toplulukları, Moğol hakimiyetinde yaşadılar. Moğol hakimiyetinde Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşamış olan Türkler, politik olarak "Tatar" diye anılır hale geldiler. Günümüzde Karadeniz'in kuzeyinde ve Rusya'da yaşayıp "Tatarca" denen Kuzey Türkçesini konuşan Müslümanlar, bunların torunlarıdır.

"Tatar" kelimesi, yirminci yüzyılda, soy gösteren, başka bir deyimle, kavmî etnik bir tabir değildir, tarihî kimliği bildiren bir sözdür. Nasıl ki Osmanlı idaresinde yaşayan her ferd "Osmanlı" idi, Osmanlı uyruğu idi; Ermeni, Yahudi, Rum, Arap, Çerkes, Gürcü, Arnavut, vb. "Osmanlı" idi, Moğol idaresinde yaşayan kuzey Türkleri de öylece Tatar idi. Yirminci yüzyılda, kendilerine "Tatar" denilen Rusya Müslümanları, Moğol değil, ataları Moğol idaresinde yaşamış ve zamanla Moğolları da Türkleştirmiş olan Türklerdir.

Tatar Türkçesi

Kırım-Tatar Türkçesi, Ural-Altay dil grubuna mensup bir Türk şivesidir. Ana unsurlarını Kıpçak lehçesinden alan bu şive zaman içerisinde gelişimini sürdürmüş ve başka dillerle etkileşimde bulunmuştur. Hanlık döneminde Osmanlı Devletiyle olan sıkı ilişkilerin etkisi ve hem Kırım Hanlarının hem de ileri gelenlerin İstanbul'da eğitim almaları, Oğuz lehçesi özelliklerinin de Kırım-Tatarcasında görülmesine yol açmıştır. İsmail Bey Gaspıralı ile birlikte başlayan aydınlanma hareketleri etkisiyle

---

¹ Bu bölümde Prof.Dr. Mehmet Maksud'un "Tatar Kimdir?" makalesinden faydalanılmıştır.

Oğuz lehçesi unsurları iyice yerleşmiştir. İsmail Bey Gasıralı'nın kendisinin de "Dilde, fikirde, işde birlik" şeklinde dile getirdiği ve İstanbul Türkçesinin edebi dil olması gerektiğini savunduğu düşüncesi çok taraftar bulmuştur. Ancak yine aynı dönemlerde yaşayan birçok şair ve yazar da eserlerini Kıpçak özelliklerin ağırlıkta olduğu çöl şivesinde yazmaya devam etmiştir.

Bugün Kırım-Tatarcasını başlıca üç başlık altında incelemek mümkündür: Yalıboyu şivesi ,Ortayolaq (Bahçesaray) şivesi ,Çöl (Kuzey) şivesi

Yalıboyu ibaresi Kırım'ın güneyinde Karadeniz kıyısında kalan ve dağlardan dolayı da iç kesimlerle irtibatı daha az olan bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölgede yer alan Sudak ve başka bazı kaleler ,Kırım hanlığı topraklarında olmasına rağmen doğrudan İstanbul tarafından yönetilmeleri ve deniz yoluyla doğrudan Osmanlı limanlarıyla bağlantılı olmaları sebebiyle de önemli bir etkileşim meydana gelmiştir. Bütün bunların sonucunda ortaya çıkan Yalıboyu şivesi Anadolu Türkçesine oldukça yakın özellikler göstermiştir.

Bahçesaray şivesi, bir yandan Kıpçak özellikleri taşıırken bir yandan da gerek gramer gerekse kelime hazinesi bakımından Oğuz lehçesi özelliklerini de oldukça fazla barındıran bir geçiş şivesidir. Anadolu Türkçesi konuşan insanlar tarafından küçük bir çabayla anlaşılabilir. Kabul edilen edebî dil Bahçesaray şivesidir ve mahalli lehçede yazılmayan eserlerin çoğu bu şiveyle kaleme alınmaktadır.

Çöl şivesi Kırım'ın kuzeyinde kalan bozkır (çöl) bölgesinde yaşayan halkın konuştuğu dildir. Tamamen Kıpçak özellikler taşır. Nogay ve Kazak şivelerine yakındır ve Türkiye Türkçesi konuşan insanlar tarafından anlaşılması daha zordur.

Kırım Türk- Tatar Edebiyatı²

Her kültürün tarihinde olduğu gibi Kırım-Tatar tarihinde de Edebiyata gerekli önem verilmiş ve geçmişten günümüze yırlar, takmaklar, çınlar, maniler, tapmacalar, efsaneler, atasözleri, destanlar aktarılagelmiştir. Özellikle İslamiyeti kabul etmeleriyle halk arasında dinî hikâyelerin sıklıkla anlatıldığını belirten edebiyatçılar dinî, politik sebeplerle edebiyatın etkilendiğinin altını çizmişlerdir.

Hamdi Giraybay'ın “ Kırım Şiirleri” eserinde Kırım Türk Edebiyatının altı döneme ayrıldığı görülmektedir. Kaynak eserin yazarı Ayder Osman'ı bu edebiyat dönemlerinden 1944'ten günümüze kadar olan Çağdaş Kırım Edebiyatı dönemine dahil etmeliyiz. Hamdi Giraybay'ın bahsi geçen kitabındaki tasnif şu şekildedir:

1. Hanlık Dönemi
2. Rus İstilası Dönemi
3. "Tercüman" Dönemi
4. 1905- 1917 Dönemi
5. 1917- 1944 Dönemi
6. 1944'ten günümüze kadar olan dönem

1. Hanlık Dönemi

Bu dönemde girayların dışında gelişen Kırım edebiyatında da Osmanlı Türkçesi'nin tesirleri açık olarak görülür. Kırım Hanlığı'nda, İstanbul'dan Kefe'ye, sonra da Bahçesaray'a gelen Osmanlı memur ve tacirleriyle binlerce yeniçerinin bulunması, seferlerde Osmanlı ordusuyla Kırım ordusunun uzun zaman bir arada kalması ve mücadeleyle muzafferiyeti birlikte yaşamaları; Kırım dili, edebiyatı ve sanatı üzerinde Osmanlıların çok etkili olmasına yol açmıştır.

---

² Kırım Türk Edebiyatının gelişimiyle ilgili olarak burada yer alan bilgiler Yard.Doç. Dr. Zuhul YÜKSEL'in Türk Dünyası El Kitabı'ndaki “Kırım-Türk Edebiyatı” maddesinden alınmıştır.

2. Rus İstilası Dönemi

Bu dönemde medreseler kapatılmış, Kırım aydını susturulmuş ve pek çok alim Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Çar hükümetinin istilacılık siyaseti sonucu Potemkin'in ve daha sonrakilerin zulmünden kan ağlayan halk, benliğini korumak için, evini, köyünü, toprağını ve vatanını bırakıp göçmeye başlar. Yüz binlerce insan "Ak toprak" dedikleri Türkiye ve Dobruca'ya doğru yollara düşer. XVIII. Asrınsonuyla XIX. asrın başında yapılan ilk göç akımında yüz binlerce insan göçmüştür. Bundan sonra göçler biraz sakinleşirse de durmaz. Kitleler halinde yüz binlerce Kırımlı'nın göçleri sonucu Kırım'da medenî ve edebî gelişme 1783'ten 1880 yılına kadar süren mecburî bir durgunluğa itilmiş, sosyal ve siyasî hayat tamamen değişmiştir.

Aydın ve alimlerin göç etmeleri veya susturulmaları sonucu, Kırım'da bu yüzyıllık dönem içinde Kırım Türkçesinin kültürel sahada kullanıldığını gösteren tek bir eser yoktur.

3. "Tercüman" Dönemi

Rusların Kırım'ı ilhakıyla durgunluk dönemine giren Kırım Edebiyatı, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren canlanmaya başlar. Canlanma hareketini Abdurrahman Kırım Hacı ve Abdurrefi Bodanski gibi yazar ve eğitimciler başlatmıştır. Bu şahıslar, medreselerde dinî eğitimin yanısıra, diğer derslerin de okutulması için gayret göstermişlerdir. Rusça ve ana dilin öğrenilmesine de önem veren bu aydınlar Rusça - Kırım Tatarca, Kırım - Tatarca - Rusça sözlükler hazırlamışlardır. Abdurrahman Kırım Hacı'nın "Konuşma Kitabı"nın ilk baskısı 1850 yılında, II. baskısı 1853 yılında Kazan'da yapılmıştır. Abdurrefi Bodanski'nin lügati ise 1873 yılında Odessa'da neşredilmiştir. XIX. asrın son çeyreğinde başlayan bu çalışmalar, Kırım edebiyatının gelişmesine ve başarılı yazarların meydana çıkmasına sebep olmuştur.

4. 1905- 1917 Dönemi

1905 Meşrutiyet inkılabından sonra Rusya'da yaşayan bütün Türk boylarında olduğu gibi, Kırım Türkleri'nde de millî edebiyat yolunda çalışmalara hız verilmiştir. Bu dönemin Kırım edebiyatının en verimli seneleri olmasını şu sebeplere bağlayabiliriz. İsmail Gaspıralı Bey'in "Tercüman" gazetesi çevresinde yetiştirdiği gençler, bu dönemde artık eserlerini yazmaya başladılar. Ruslar'ın, Kırım'ı işgal ettiği yıllardan beri Türk birliğini bozmak ve Müslüman Türkleri Hıristiyanlaştırmak maksadıyla Türk ülkelerinde öğretmen yetiştirme için açtıkları seminerler, kırk-elli seneden beri Kırım'da devam etmekte ve öğretmen yetiştirmekteydi. Önceleri bu faaliyet, Kırım için zararlı gibi görünse de, bu seminerlerde misyonerler yerine milliyetçi öğretmenler yetişmiştir. Seminerlerden mezun olan gençler, Puşkin gibi Rus şairlerini taklid ederek Kırım Türkçesi ile şiirler yazmışlardır.

1905'ten sonra İstanbul'dan özel olarak getirilen öğretmenlerden yetişen ve doğrudan doğruya İstanbul'da tahsil yapan gençler de Batı Türkçesi ile eserler yazmaya başladılar.

Rusya'da gündün güne gelişen fikir hareketleri, diğer milliyetlerde olduğu gibi Kırım Türkleri'nde de fikir hareketlerinin gelişmesinde; okuyan, düşünen insanların artmasında etkili olmuştur.

5. 1917- 1944 Dönemi

1917 Devrimi Kırım Türkleri'nin siyasî ve sosyal hayatlarında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Kırım'da ilk Kırım Üniversitesi açılmış; Türkiye, Almanya, Ukrayna gibi ülkelerle siyasî ve ticarî ilişkiler kurulmuştur; fakat, savaş sonrası Almanya ve Türkiye'nin mağlup olmasıyla 16 Kasım 1918'de Beyaz Rus Ordusu, 11 Kasım 1920'de ise Kızılordu Kırım'ı işgal etmiş ve Sovyet hakimiyeti Kırım'a tam olarak yerleşmiştir.

Kırım'da Sovyet hakimiyetinin kurulmasında Mithat Rifatov, Osman Deren Ayırlı, Halil Çapçaklı gibi pek çok Türk aydınının da etkisi olmuştur.

6. 1944'ten Günümüze Kadar Olan Dönem

Özbekistan'da yaşayan Kırım Türkleri, Kırım dışında buldukları sürgün yıllarında kendi millî kültür, dil, edebiyat yeteneklerini korumuşlardır. Bugün Özbekistan'da Rus edebiyatı ile Özbek ve Karakalpak Türkleri'nin edebiyatları yanında Kırım Türkleri'nin edebiyatı da yaşamaktadır.

Stalin devrinde Nazi işgal Kuvvetleriyle iş birliği yapmakla suçlanan Kırım Türkleri, 1944 yılında yapılan katliamdan sonra toplu olarak Türkistan içlerine sürülmüşlerdir. Sürgün yerleri olan Özbekistan'da Kırım Türkleri'ne uygulanan "Özel İskan" rejimi ile, büyük şehirlere yerleşmeleri, ziraatle uğraşmaları, askerlik yapmaları engellenmiştir. Kültürel gelişmeleri tamamen durdurulan Kırım Türkleri' nin tarihî ve kültürel mirasları yok sayılmış, Kırım'da Kırımlıları hatırlatacak her şey imha edilmiştir. Kırım Türkleri'nin Kırım ideallerini yok etmek için, isimlerindeki Kırım " ünvanı kaldırarak sadece Tatar isminin kullanılmasına izin verilmiş, ayrıca bir yazı dili olan Kırım Türkçesinin Kazan - Tatar Türkçesinin ağız haline getirilmesine çalışılmıştır. Bu dönemde Kırım Türkçesiyle beraber pek çok yazı dili çökmeye başlamıştır. On yıldan fazla süren bu mecburi suskunluk dönemi, Stalin'in 1953'te ölmesi üzerine partinin kontrollü bir şekilde geri çekilmesiyle sona erer. Bundan sonra Kırım Türkleri sosyal, iktisadî ve kültürel haklarının korunması, etnik varlıklarının tanınması ve Kırım'a dönme konularında mücadele etmeye başlarlar.

Kırım'da ve Kırım dışında yetişen aydınlar, Kırım Türk konuşma ve edebî dilinin edebiyatının ve sanatının geliştirilmesi için 1950'li yıllarda çalışmalara başlarlar.

Kırım Türkleri'nde dil ve edebiyatın canlanmasında basının çok önemli rolü olmuştur. 1957'de çıkarılan "Lenin Bayrağı" gazetesi Kırım Türkçesi ile neşredilmektedir. Kırım Türk şairleri, yazarları, sanatçıları ve alimleri için "Lenin Bayrağı" bir toplantı merkezi olmuştur. Geniş bir yazar kadrosuna sahip olan Lenin

Bayrağı, Özbekistan'da olduğu gibi, Özbekistan dışındaki Kırım Türkleri tarafından da okunmaktadır. Lenin Bayrağı Kırım Türkleri'nin millî, sosyal ve kültürel hayatlarında meydana getirdiği etkiyle "Tercüman" gazetesini hatırlatmaktadır. 1976 yılında bir grup genç yazarın çalışmaları sonucu Kırım Türkçesi ile hazırlanan "Yıldız" almanağı, 1980 senesinde iki ayda bir çıkarılan "Yıldız" dergisine çevrilmiştir. 7500 nüsha çıkan dergi, genç yazarları etrafında toplamıştır. Bu dönemde radyo ve televizyonda Kırım Türkçesi ile programlar yapılması da önemli bir gelişmedir.

Özbekistan Yazarlar Birliği bünyesinde kurulan Kırım Tatar Edebiyatı Şurası, Kırım Tatar edebiyatını ve dilini belirleyip araştırmak için konferanslar, sempozyumlar ve çalışmalar düzenlemektedir.

1968 yıllarında Nizamî adına Taşkent Pedagoji Enstitüsü'nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmuştur. Bu bölümde Kırım Türkçesi tarihi, edebiyat tarihi ve folklorünü inceleyen dersler okutulup Kırım Türk edebî dili sahasında çalışacak dilci öğretmen kadroları hazırlanmaktadır.

1970'li yıllarda Özbek, Kazak, Rus okullarında okuyan çocuklar artık ana dillerini de öğrenmeye başlarlar. Bu dönemde Mehmet Bekirov ile Yusuf Bolat, üçüncü sınıflar için "Ana Tili" (1974); S. Müjdabayev ve Yusuf Bolat, dördüncü sınıflar için "Ana Tili" (1979); A.M. Gargavets, yedinci sınıflar için "Ana Tili" (1988) ve A. Memetov, fakülte öğrencileri için "Tatar Tili Grammatikasının Praktikumı" (1980) isimli gramer kitaplarını, A.M. Gargavets "Ana Tilinde" (1988) isimli okuma ders kitabını; S.A. Asanov, A.M. Gargavets, S.M. Useyinov "Knmskotatarsko - Russkiy Slovar (1988) isimli Kırım Türkçesi - Rusça sözlüğü neşretmişlerdir.

1983 senesinde Moskova'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği yazarlar sekreteryasında yapılan Kırım şiirinin müzakeresine, şairlerden Çerkez Ali, Riza Halid, Bilal Mambet, İsa Abduraman, Zakir Kurtnezir katılmıştır.

Bu dönemde Gafur Gulam Neşriyatı bünyesinde kurulan Kırım Tatar yayınları bölümünde Kırım Türkçesi ile neşriyat yapma imkanı doğmuştur. 1957 senesinde Gafur Gulam neşriyatı arasında, otuz Kırmılı müellifin hikâyelerini, denemelerini, şiirlerini toplayan "Baar Ezgileri" isimli eser yayımlanmıştır. Kırım edebiyatının yeniden canlanmasında Gafur Gulam neşriyatının çok büyük bir rolü olmuştur.

Bu dönemde Cafer Bulganaklı'nın "Yıllar ve Yırlar" (1969), "İnsan" (1973), "Ekinci yaşlıgım" (1977), Kerim Camanaklı'nın "Dostlarıma" (1973), Ziyaddin Cavtöbeli'nin "Yırla İnsan" (1973), Çerkez Ali'nin "Uluklar" (1969), "Arzularım" (1971), "Yer Nefesi" (1979), Şakir Selimov'un "Akbardak" (1974), Yunus Temirkaya'nın "Sabalar'ın Tazeligi" (1970), "Day Çokragı" (1972), "Tanlar" (1976), Bekir Çobanzade ve Abdulah Latifade'nin "Şiirler" (1971), Şer'yan Aliyev'in "Ömür Dalgaları" (1974) gibi kitapları; Şamil Aladdin'in "Eğer Sevsen" (1962), "Rüzgarda Sallangan Fenerler" (1969), Yusuf Bolat'ın "Saf Yürekler" (1962) gibi romanları; Cevdet Ametov'un "Ateş Başında" (1972), "Toplar Suskan Son" (1976), Abdullah Dermenci'nin "Ayat Destanı" (1971), "Zamandaşlar" (1971), Gani Murat'ın "inat Torunlar" gibi hikâye kitapları; Rıza Fazıl'ın "Analar Yaş Ekende" (1977), Alaaddin Şamil'in "Eşg Olsun Sizge" (1963), Rıza Halid'in "Oğurlu Yollar" (1977), Osman Ayder'in "Emcenden Selam" (1972) gibi deneme türü yazıların toplandığı kitapları; Eşref Şemizade'nin "Halk Hizmetinde" (1977), Abdullah Dermenci'nin "Ayat Yolunda" (1973) gibi makalelerinin toplandığı kitapları ve pek çok derleme kitapları neşredilmiştir.

Zamanın yazar ve şairleri; Kiril alfabesinin Kırım Türkçesindeki bütün sesleri karşılayamaması, ana dillerinde eğitim görmeyip millî terbiye ile yetiştirilmeyen gençlerin edebî dili iyi bilmemeleri gibi zorluklarla karşılaşmalarına rağmen, edebiyatın bütün türlerinde eserler vermeye gayret göstermektedirler.

AYDER OSMAN (Ayder Asan oğlu Osmanov; 1938-1997)

Riza FAZIL, Safter NAGAYEV, Aliye VELİULAYEVA ve Zakir QURTNEZİR'in yazdıkları (Zuhal YÜKSEL'in yardımıyla elde ettiğimiz) biyografilere göre, Ayder OSMAN, Kırım'ın Seyitler kasabasındaki Beşqurtqa-Vaquf köyünde dünyaya geldi. Okul çağına gelince acımasız sürgünlük karabasanı onu Özbekistan'ın Fergana vilayetindeki Altıarıq'a getirdi. Genç yaşta anne- babasının ve yakın akrabalarının da etkisiyle hiçbir zorluğa boyun eğmemeye; ne şartta olursa olsun namusuyla çalışmaya ve emeğinin karşılığını almaya alıştı. Köy mektebini bitirdikten sonra Marğılan Öğretmen Okulunda okumaya başladı. Okulunu bitirdikten sonra Altıarıq bölge okulunda öğretmenlik yapmaya başladı. 1957—1960 seneleri arasında Sovyet Ordusuna hizmet etti.Hizmet yılları sırasında gazeteciliğe merak saldı ve gazetelerde yazılar yazmaya başladı.

Askerliğini bitirdikten sonra Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümüne girdi. Üniversiteyi başarıyla bitirdikten sonra “Lenin Bayrağı” gazetesinde çalışmaya başladı. Çalıştığı gazetede kendini “Olgun Gazeteci” olarak tanıttı ve 1980 senesine kadar gazetenin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. 1980 yılında “Yıldız” gazetesinde yazarlık yapmaya başladı. 1985 yılında gazetenin baş yazarı oldu.

Emil Amit, Ervin Umerov ve Uriye Edemova'yla aynı devir yazarlarından, savaştan sonraki dönemin istikrarlı yazarlarından biri olan Ayder Osman, sıradışı hikâyeleri ve hikâyeciliğiyle Kırım Edebiyatında etkin çalışan bir yazar olarak tanındı. Ayder Osman'ın hikâyelerinde farklılık olması itibariyle dönemin olaylarını kendi hayatıyla paralel olarak eserlerine yansıtmıştır. Yazar hikâyelerinde kullandığı kahramanlarını sadece ortaya koymakla kalmamış onlara günlük olayları çözme konusunda kendi hayat felsefesini ve problemlere ve dünyaya bakışını da eklemiştir. O, insanî şahsiyetinin ahlakî temizliğiyle felsefî tetkikler yapmaya çalışmıştır. Eserlerinde kullandığı tipler ; çok düşünen, iyilik, dostluk, insaniyetlik gibi kavramlara önem vermektedirler. Ayder Osman: “ İnsanlar iyilik görmek için doğmazlar. Hem insanlar için yaşamak ve icat etmekten daha büyük baht yoktur.” diyerek aslında eserlerinde işlediği ana motifi de belirtmiş olmaktadır.

Onun emeğinin ilk meyvesi “Emceñden Selâm” isimli deneme kitabı olmuştur. 1972 senesinde Ğafur Ğulam yayınevinden çıkan bu kitapla edebiyatla tanıştı. Bu kitapta bulunan hikâyeler insanların dikkatlerini çekti. Bu olumlu tepkiler yazarın elinden kalemini düşürmemesini ve başka eserler yazmaya devam etmesine sağladı. 1975 senesinde “Tanış Kızlar”, 1981 senesi “Yıllar ve Dostlar”, 1984 senesi “Osüv Basamaqları” adlı toplumsal eleştiriler de içeren hikâye ve deneme kitaplarını yazdı. 1989 senesinde çıkardığı “Tutuşuv” adlı eseriyle Kıırım Edebiyatındaki yerini daha da sağlamlaştırdı.

Ayder Osman çok yönlü bir yazardır. Ayder Osman’ın eserleri SSCB halklarının dillerine tercüme edildi.

Yazarın kendisi de Rusça ve Özbek Türkçesinden bir çok eser tercüme etmiştir. 1972’de partizan Zeliha Niyaziyeva-Kermençikliniñ “Dağlar Başında” adlı eserini; Emil Amitniñ “Işanç” romanını ve “Qırmızı Sarıq” hikâyesini Rus dilinden, bir sıra Özbek yazarının eserlerini de Özbekçeden ana diline tercüme etti. Yazıcı ve dramaturg Yusuf Bolatniñ hikâyelerini ve “Dubaralı toy” piyesini Özbekçeye , aynı zamanda, V.Suhomlinskiyniñ “Boğday Başağı” adlı hikâye ve masal kitabını Ukrayna dilinden Özbekçeye tercüme etti. Ayder Osmanov üç dilde — Qırımtatar, Özbek ve Rus dillerinde başarı gösteren bir yazar olarak tanındı. O bir sıra siyasi makaleler ve risalelerin tercümanıdır. Aynı zamanda yazar kendini muhteşem hikâyeler yazarı; hem de ciddî eleştirmen olarak da tanıttı.

SSCB yazarlar birliği üyesi Ayder Osman aynı zamanda Özbekistan Yazarlar Birliği bünyesindeki Qırımtatar Edebiyatı bölümünün başkanı ; hem de Özbekistan Yazarlar Birliği daresinin üyesi oldu. 1993 senesinden Ukrayna Yazarlar Birliğinin üyesi oldu.

Ayder Osman kendi eserlerini A.S.Puşkin’in “Nesirin anası sadelik ve hakikattır” sözüne riayet ederek yazmaya çalıştığı görülmektedir. Onun hikâyelerindeki sadelik, hakikatı kuvvetlendirmeye, okuyucuya yazarın amacını daha açık anlatmaya hizmet etmektedir. Detayların açıkça ifade edilişi, karakterlerinin tam ve doğru tasvir

olunması — onun eserlerinin kendisine has bir hususiyetidir. O Kırım-Tatar, Rus ve Özbek edebiyatının, halkın anane ve bütünlüklerinin oluşturulmasında yol gösterici olmasını sağlamıştır.

Faal sanatkâr yazar olarak Ayder Osman daima araştırırdı. Bu araştırmasını, edebiyata yeni hayat materyalleri getirmek amacıyla değil de, hayat materyallerini kendince aks ettirmekle, onu önemli bir problem -insaniyetlik problemi derecesine getirmekle hususan kendi düşündüğü problemleri okuyucuya hissettirme yollarını izleme çalıştığı görülmektedir. Bu fikri Şamil Alâdin'in : “Yeni ifade usûlü genç yazarlardan Emil Amit'nin, Ervin Umerov'nın ve Ayder Osman'ın hikâyelerinde de açıkça görünmektedir” — şeklindeki sözleriyle de ispat etmek mümkündür.

Ayder Osman 1992 senesi “Yıldız” dergisi ve çalışanlarıyla vatani, Akmescit'e gitti.. Çeşitli zorluklara rağmen gazetenin çıkmasını sağladı. Birşeyler yaratma çalışmalarına ara vermeden devam ett. Gazetede ondan sonraki senelerde “Agent” (1993. №:5—6). “Agentniñ izinden” (1994. №:2), “Agentniñ ölümü” (1996. №:3) adlı hikâyesi. “Ayedin” (1996. №2) adlı piyesi, “Qaytuv” (1997. №1) hikâyesi ile bir sıra hikâyeleri basıldı.

Başarılı yazarımız geçirmiş olduğu ağır hastalığına yenik düşmüş ve 1997 senesinde vefat etmiştir. Yazar Akmescit'te, Abdal Mezarlığında defnedilmiştir..

BÖLÜM 1: SES BİLGİSİ

1.1. Ünlüler

1.1.1. Mevcut Ünlüler

İncelenen eserde mevcut ünlüler a, e, ı, i, o, ö, u, ü olup ara ünlünün bulunmadığı tespit edilmiştir.

1.1.2. Ünlü Değişmeleri

Bu ve bundan sonraki (ses değişmesi vb.) olaylarda sık görülenler önce, az görülenler sonra verilmiştir. Alfabetik sıra gözetilmemiştir.

1.1.2.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Eserde kalın ünlülerin incelmesine sıkça rastlanmaktadır. Özellikle a > e ve u > ü incelmeleri dikkat çekicidir.

a > e : talap (43-1); **a > i** : sermiyası (124-7) ; **ı > i** : osti (92-11) (< ?) ; **o > e** : yerğan (131-12)(<yorğan?) ; **o > ü** : sübetimiz(55-19)

1.1.2.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

İncelmeye oranla daha sık görülen bir ses olayıdır ve özellikle ö > o ve ü > u biçimleri çok yaygındır.

e > a

konservasinen(4-1); sermiyası(24-7)

ü > u

mudafaanı(17-2); ucumga(17-2); duşman(87-2)

ö > u

cumertliknen(155-4); ulkünlik(164-17)

i > ı : vaqtı(3-6) ; **i > u** : cugara(54-9) ; **e > u** : urük(82-12)

1.1.2.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Düz ünlülerin yuvarlaklaşmasında en sık görülen değişme ı>u değişmesidir. Bu değişmede de kelimelerdeki dudak sesi olan “v” nin yuvarlaklaştırıcı etkisidir.

ı > u

atuv(3-6); tırışuvlarına(6-21); suvup(7-7); çapuv(22-9); quvurçıq(119-21); añlatuvı(11-18); açuvlanğan(16-5); ayuv(94-8); qapusı(209-1)

a > o : İbrohimbekniñ(95-5) ; **e > ö** : töpemizde(11-21) ; **i > ü** : müsafir(45-6)

1.1.2.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Düzleşme daha çok “u” ve “ü” ünlülerinde görülmektedir. Bu düzleşme Kazan-Tatar Türkçesinin etkileri olarak yansımaktadır.

u > ı

qarpız(94-23); mıtlaq(22-1); ordumuzniñ(4-2); coşıp(4-5); susıp(6-1); bunıñnen(8-13); uruşırlar(9-10); toldırdı(12-12); doğrılıq(12-19); onuncı(13-7); çomıp(15-9); unutıla(16-4); qol tutuşıp(16-9); oldımı(17-13); yımşaq(25-13); quvurçıq(119-21)

ü > i

özünüñ(3-1); gölni(3-13); tüşünip(5-22); bükülirmi(6-4); bütünimizni(8-16); özünüñge(9-1); yer üzünü(12-15); külip(18-3); sözçik(69-2); künçülük(165-17)

ö > e

çezecek(12-4); nevbetten(20-3); nevbetçi(27-16); kevdesi(37-8)

1.1.2.5. Geniş Ünlülerin Daralması

Eserde geniş ünlülerin daralması olayına çok seyrek raslanmaktadır.

o>u

quvalamadı(93-17); suvuq(104-3)

e>i

iritecek(11-23); çerçive(33-6); tiyzesiniñ(100-18)

ö>u

cumertliknen(155-4); ulkünlik(164-17)

1.1.2.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Yoğun olarak “i > e” ve “ı > a” genişlemesine rastlanmaktadır.

i > e

ekinci(6-16); peşman(11-14); eşitkenlerimizni(14-2); ketti(18-5); şcerniñ(120-5); terenliklerine(155-5);

ı > a

Aslı “a” olup orta hecede kaldığı için bizde “ı” oluyor.

qaqa berip(169-1); tayana berip(170-11); sallana berip(173-11); sızğıra berip(21-6);

u > o : boğday(54-19); oğurlı(39-5); u > ö : uyle(63-12) ; uylelik(52-5)

1.1.3. İkiz Ünlü

V > VV

Çeşitli ünsüzlerin kaybolması sonucunda ünlülerin karşılaşması durumu, metnin bütününde sıkça görülmektedir.

şeer(59-3); ceennem(184-14); daa(5-6); qabaat(9-13); raatlıq(11-9); baar(29-7); maalde(192-21); buük(3-1); duüp(16-3); uüşqan(21-3); buün(30-13); buürıñız(37-10); zuur (148-10)

1.1.4. Korunma

Metindeki korunma örnekleri şunlardır:

e : e

eyisi(78-15); eyice(129-5); ikinci(129-19); tüküre edi(132-6); bara ediler(133-12)

ü : ü

tüpsiz(21-11); müsafır(45-6)

ı : ı

yalıñızlığında(58-4)

i : i

tiyip (20-14); biri-birine (210-3)

ö : ö

töpemizde(11-21)

1.1.5. Türeme

Ø > i

ariflernen(169-7)

Ø > u

afu et(223-8) (afv>afu şekline dönüşmesinin sebebi, dudak sesi olan v'dir.)

1.1.6. Düşme

Kırım-Tatar Türkçesinde düşmelerin hepsi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi orta hece vurgusuzluğundan kaynaklanmaktadır. Yalnızlığında(58-4) ; deviriniñ(41-4); çevirilip(63-16) ; familiyasını(75-9) ; ayrılmaz (23-5) örnekleri Türkiye Türkçesinde sadece ağızlarda görebileceğimiz şekilde istisna olarak orta hece ünlülerini korumuşlardır.

a > Ø

Aynı şekilde burada da a>Ø olayının gelecek zaman ekinde gerçekleştiği görülmektedir. Örneklerin hepsinde gelecek zaman ekinin “e” veya “a” sı düşmektedir.

oynaycaq(207-21); soraycaq(211-19)

e > Ø

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi özellikle “ e” düşmesi gelecek zaman eklerindedir.

kulümsireycek(81-8); kelmeycek(110-17); kirsetmeycek(129-15)

ı > Ø

ayaqqapı(201-19); yımşaq(3-3)

i > Ø

daqqalarım(138-4); antersini(203-18)

1.1.7. Ünlü Uyumu

1.1.7.1. Kalınlık - İncelik Uyumu

Aşağıdaki örneklede de görüldüğü gibi Kırım-Tatar Türkçesiyle yazılmış metnimde kalınlık-incecik uyumu yoktur.

yetiştiramadı(9-14); oksürdi(9-15); otıra edi(9-18); ümruq(16-5);kursüçikke(17-12); kulip(18-3)

Kalınlık-incecik uyumunu bozan ekler şunlardır:

1. Aitlik Eki

Kazan-Tatar Türkçesinde kalınlık-incecik uyumuna giren bu ekin Kırım-Tatar da bu uyuma girmediğini görüyoruz. Burada kalınlık-incecik uyumu bakımından Kırım-Tatar Türkçesinin Kazan-Tatar Türkçesinden ayrıldığını belirtebiliriz.

yalıdaki(33-15); yalıdaki(36-9); banaki(37-11); yanındaki(37-14); adamninki(140-4)

2. “+nen” Vasıta Eki

Ek sadece ince ünlü kullanıldığı için kalınlık-incecik uyumuna uymamaktadır.

Yarıqnen(140-5); sabırsızlıqnen(166-1); davuşnen(192-5); vaqtinen(195-5); koküslerinen(219-5)

1.1.7.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bulunmadığı görülmektedir.

Bu uyumun bozulduğu ekler şunlardır:

1. İyelik Ekleri

umütiñni(43-22); ozüniñ(3-1); köküsi(7-20); qurşunınıñ(8-15); bütünimizni(8-16)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi –u,-ü dar-yuvarlak ünlüleriyle biten bir kelimeye –ı, -i dar-düz ünlüleriyle başlayan iyelik ekleri getirildiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmaktadır.

Oysa –o,-ö yuvarlak-geniş ünlüleriyle biten bir kelimeye –u,-ü yuvarlak-dar ünlülerini taşıyan iyelik ekleri getirildiğinde düzlük –yuvarlaklık uyumunun korunduğu görülmektedir.

qolunu(220-3); sözüñe(103-3); ozü(101-19); ustüne(105-10)

2. Teklik 3. şahıs zamirinin aitlik eki almış halleri

onıñki(113-7)

3. “+nI₂ñ” ilgi hali

ozüniñ(3-1); ordumızınıñ(4-2)

4. “+DI₂r” bildirme eki

neçündür(137-3); içündür(145-1)

5. “+DI” görülen geçmiş zaman eki

turdu(105-7); oldu(105-7); doğurdu(106-10)

Yer yer görülen geçmiş zaman kipinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı görülmekteyse de çoğunlukla bu uyumun bulunduğunu söyleyebiliriz.

6. “-(I₂)r” geniş zaman eki

bükülirmi(6-4); uruşırlar(9-10)

7. “mIz” soru eki

bükülirmi(6-4); yoqmı(220-1)

8. “Ip” zarf fiil eki

tüşünip(5-22); susıp(6-1); korünip(10-3)

9. “-Dır” ettirgenlik eki

yorttırıp(3-12)

10. “+çIzk” isimden isim yapım eki

kopürçikke(139-6); oyüçıqlar(79-3); quvurçıq(119-21)

11. “+lı” isimden isim yapım eki

burunlı(86-3); açuvlı(101-9); aytuvlı(121-19)

***Düzlük-yuvarlık uyumunun bulunduğu ekler şunlardır:

1. “-(I)r” geniş zaman eki

bükülir(6-4); qazanır(6-10); qorçalaya bilir(9-6); aňlatırsıñ(10-8); çıkarırsıñız(12-13); tükürir ediler (45-1); söndürirsıñız(140-2); oldürir(206-16)

2. “Ip” zarf fiil eki

yetip(3-1); yorttırıp(3-11); barıp(12-7); qaldırıp(12-18)

3. “ nIz” yükleme hali eki

etkenini(4-9); olğanını(4-12); şeyni(5-1); düñyanı(5-18); leksiyañını(6-12); özünni (28-18); yaşağanıñ(72-5); omürni(115-4);

4. “-Iş” İşteşlik eki

rastkelişti(134-1); çapıştılar(145-1); çekişe(204-4)

5. “-GI” fiilden isim yapım eki
kulküden(212-17); duygular(56-15)

Ünsüzler

1.2.1. Mevcut Ünsüzler

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z, , ñ

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kırım-Tatar Türkçesinde ñ ünsüzleri vardır.

1.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

1.2.2.1. Ötümlüleşme

1.2.2.1.1. Kelime Başında

#p > #b

bazar(36-3)

#t > #d

dadımı(29-14); dane(4-2)

1.2.2.1.2. Kelime İçinde

V p V > V b V

şübeli(75-15) ; tübünden(46-1);

K k V > K g V

eglene(87-17)

1.2.2.2. Ötümsüzleşme

Ötümsüzleşmenin daha çok kelime başında gerçekleştiği görülmektedir.

#g > #k

kevdesi(37-8); kene(4-15)

#d > #t

teren(4-13)

V c V > V ç V

quçaklaşıp(5-15); ağaçından(13-1)

#b > #p

pıçak(98-5)

1.2.2.3. Sızıcılaşma

1.2.2.3.1. Kelime Başında

 # k > #h

hahıldap(56-2)

1.2.2.3.2. Kelime İçinde

K g V > K ğ V

duyğusu(141-22); balağa(214-6)

V g V > V ğ V

lağap(217-1)

K k V > K h V

mashara(113-3); hahıldap(56-2)

1.2.2.3.3. Kelime Sonunda

k # > h#

Varmah(123-1); çoh(123-2);

1.2.2.4. Süreklileşme

 # b > # m

men(19-2); mindim(96-11); mıyığıını(217-8); mında(10-15)

1.2.2.5. Dudaklılaşma

V g V > V v V

suvuq(104-3); uvultı(153-1)

V ğ K > V v K

buzavlarını(156-21)

1.2.2.6. Erime

1.2.2.6.1. Kelime Sonunda

h# > Ø

Silya(4-9); saba(158-22); alladan(166-21)

1.2.2.7.2. Kelime İçinde

V h K > Ø

subetdeşiniñki(174-5); tenbilegenlerini(123-4)

1.2.2.7. Yutulma

İki çeşit yutulma görülmektedir. Birincisi #h > Ø ; ikincisi V h V yutulmasıdır.

1.2.2.8.1. Kelime Başında

#h>Ø

eyecanlandırmay(6-21); imayemizge(3-4); avası(3-1); uquqnı(3-10); arıflernen(169-7); aqqında(4-3); ikyayesi(6-2); al etti(6-16); aleketli(6-20); alası(6-23); eyat(8-11); erkes(9-13)

1.2.2.8.2. Kelime İçinde

V h V > Ø

qabaat(9-13); şeer(59-3); daa(5-6); raatlıq(11-9); baar(29-7); maalde(192-21); zuur (148-10)

V y V > Ø

büük(3-10); tüüldi(32-3); büüyle(136-11)

1.2.2.8. Ünsüz Düşmesi

#y > Ø

üzü(79-1); yer üzünü(12-15), üce(13-4); ümruq(16-5)

#s > Ø

essiz(21-15)

1.2.2.9. Korunma

İncelenen eserde kelime başı seslerinden “b,t,k,g” ünsüzlerinin korunduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında Kırım-Tatar Türkçesiyle bir ortak özelliğinin

daha olduğunu ortaya koymaktadır. #k, #t, #m ,#b korunmaları Kazan-Tatar(Kıpçak) Türkçesine aittir.

1.2.2.9.1. “g” lerin korunması

sepilgen(50-3); ortülgen(3-2); talimge(3-5); kelgende(3-6); kelgende(21-12); adamga(79-22); sizge(80-20); koşege(58-18); deñiştirmegen(17-1); patlaganlarını(6-20)

1.2.2.9.2. #b korunması

 # b : # b

bermez(102-23); barıp(12-7); bergendir(138-21); bereleler(141-20)

1.2.2.9.3. “k” lerin korunması

a) Kelime Başında

 # k : # k

keldik(3-1); kelgende(3-6); kete(3-11); kiriştik(3-14); kolmek(5-14); kelecekte(5-16); kibi(143-2); köreyim(220-1)

b) Kelime İçinde

otkermek(3-7); işke(3-13); ketken(5-3); etken(7-6); keçken(8-8); kursüçikke(17-12)

1.2.2.9.4. #t korunması

 # t : # t

tolgan(3-14); tüşüncege(4-7); tüşünip(5-22); tiklep(6-17); tizilgen(6-18); tüşkenlerini(6-19); tayanıp(8-19); tamağından(10-2); tiyer(125-12)

1.2.2.9.5. v# korunması

suvğa(15-9)

Kelime Eski Türkçede sub şeklindedir. Kelime Türkiye Türkçesine gelene kadar sub>suv>su şekillerine girmiştir. Kelimenin Kırım- Tatar Türkçesinde suv şeklinde bulunması, bu şivede ara şeklin kullanımına devam edildiğini göstermektedir.

1.2.2.9.6. #yi korunması

Kıpçak Türkçesinde bulunan #y(i) > #c(i) değişmesi Kırım-Tatar Türkçesiyle yazılmış olan metnimizde yoktur.

1.2.2.10. Diğer Ünsüz Değişmeleri

V h V > V y V : taliyini(4-8); v > b : selbi(168-19); #ç > #ş : şıtırıdan(139-13);

l > k : seskendirici(140-5); ğ > y : tiyer(125-12); v > y : süyrüburun(98-19); n > l : filcanına(57-7)

1.2.2.11. Damak “n” sinin Korunması

bularnıñ(3-15); ordumızınñ(4-2); soñ(98-20); qaldıñ(4-8); cenkiniñ(4-8); añlarsıñızımı(5-17); bilesiñizmi(6-15); maña(6-15); hatırlañız(6-17);menimseñiz(9-3)

1.2.2.12. Göçüşme

V ml V > V lm V

kolmegi(167-13)

Ünlü-Ünsüz Göçüşmesi

eçkiniñ(98-7);sılaq(36-11),kopür(138-3)(<köprü)

1.2.2.13. Türeme

1.2.2.13.1. Kelime Başında

Ø > # y

yipnen(21-12); yipek(208-9); yirin(132-2)

1.2.2.13.2. Kelime sonunda

Genellikle nispet i'sinde görülmektedir. Ayrıca bazı uzun i'lerde de bu türemeyi tespit ettik.

Ø > y #

tabiiy(91-11); ebediy(10-14); arbiy(11-6); merkeziy(158-19); qartiy(9-20)

1.2.2.13.3. Kelime İçinde

Ø > K I V

berli(167-16)(<beri)

Ø > V y K

resmiyleştirgen(3-10); tedaviyenmege(127-15)

1.2.2.14. İkizleşme

1.2.2.14.1. Türkçe Kelimelerde

K > KK

ş > şş

aşşalanuvlar(126-1); aşşalıq(97-15)

b > bb

kibbarlıq(143-4)

c > cc

accı(92-12)

1.2.2.14.2. Batıdan Gelen Alıntı Kelimelerde

s > ss

professor(178-5); komissiyasınıñ(195-12); kissesini(12-11); passivlikleri(18-1)
komissar(104-1)

p > pp

gruppa(144-17) oppa(196-21) eppi(81-17)

k > kk

hokkey(192-20)

n > nn

vanna (62-15)

1.2.2.15. Tekleşme

KK > K

kk > k

tükyandan(147-3)

mm > m

emiyeti(44-3)

nn > n

zanımca(108-15)

tt > t

zıtına(58-2)

vv > v

evel(18-18) ;evelya(64-18); qüvetinen(45-16)

zz > z

azetmey(65-3)

1.2.2.16. Ünsüz Ayrışması

V ñ V > V g V

ogümde(8-7)

1.2.2.17. Ünsüz Benzetmesi

1.2.2.17.1. Gerileyici Benzetme

n > m

Stambulğa(131-8)

Bir dudak sesi olan “b” kendinden önce kelimenin aslında bulunan “n” yi kendisi gibi dudaklaştırarak “m” ye dönüştürür.

1.2.2.18. Ünsüz – Ünsüz (Ötümlülük – Ötümsüzlük) Uyumu

Kırım- Tatar Türkçesine ait bu eserde ünsüz – ünsüz uyumuna uyulduğu görülmektedir.

1. “+DA” Bulunma eki

ande(122-20); uzaqta(3-2); çıqacaqta(3-5); ameliyatta(3-6); kimerde(4-3)
aqqında(4-3); kelecekte(5-16); ogümde(8-7); üzlerde(10-21)

2. “+Dan” Ayrılma Eki

sizden(192-15); başqalarıñkinden(7-13); artından(90-10); qapudan(91-16)
laqırdılardan(92-7); artından(149-1); apansızdan(166-6); yoldan(204-6)

3.“+DI₂” Ek-eylemi

nasıldır(140-20); içündür(145-11); niçündür(38-21); kimdir(39-8); nelerdir(61-10)
aqaydır(206-20)

4. “+DI” Görülen Geçmiş Zaman Eki

keçti(3-1); kiriştik(3-14); etti(207-5); yetti(207-13); tüşti(128-8); otıra edi(128-9);
dedi(67-11); kördi(67-21); çevirildi(71-6); tüşündi(71-10); kulümsiredi(79-6);
sezdi(80-5); sögdiñiz(80-16); berdi(83-2); kirdi(83-14); kirsetmediler(140-12)

5. “-DIzr” Kuvvetlendirme ve İhtimal Eki

sağınğandırısıñız(10-1); bilesiñdir(22-9); ketedir(93-5); uydurmasıdır(205-8)

6. “- Dır” Ettirgenlik Eki

cılıştırır(62-15); resmiyleştirgen(3-10); yaptıradır(63-10); deñiştir(107-5); tapıştırıp(111-7); deñiştirecem(116-5); yapıştırıp(117-9); yetiştirir(121-17) aydaştırğan(126-19); yakınlaştırğan(128-14); qurtartırır(135-9)

7. “+dı” İsimden-isim Yapım Eki

Yansıma kelimelerden isim yapan bu ek, Türkiye Türkçesinde ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna tâbi olmadığı halde, metnimizde bu uyuma girmektedir.

1.3. Seslerle İlgili Diğer Hususlar

1.3.1. Hece Düşmesi

Eserde hece düşmelerine sık sık rastlanmaktadır. Özellikle gelecek zaman ekinde hece düşmesi gerçekleşmektedir.

silyadır(< silahtır,7-6),daqqada(<dakikada,14-18), işleyceğimni(<işleyeceğimi, 8-12) faydalanmaycam(<faydalanmayacağım,182-20);yaşaycağımız(<yaşayacağımız,5-16)Çevrilecem(< çevrileceğim, 116-6)

1.3.2. Büzülme(Hece Kaynaşması)

emiyeti(< ehemmiyeti,44-3); napasıñ(< ne yapıyorsun, 111-9); pelvanlarının(< pehlivanların, 130-17)

1.3.3. Aslını Koruyan Kıpçak Kökenli Kelimeler

Kırım-Tatar Türkçesiyle yazılmış olan metnimizde aslını koruyan Kıpçak kökenli kelimelere rastlanmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı şunlardır:

atuv(3-6); olar(3-7); kirişmek(3-14); tiliñni(220-2); kiyev(162-21); kelüvine(153-19); deñişmek(141-7); yigirmi(58-7); apteden(113-21); içün(115-10); açuvlandı(116-11)

1.3.4. Aslını Koruyan Yabancı Kökenli Kelimeler

auditoriya(140-13); balaq(8-19)buterbrod(57-11); çukündür(99-18); desant(50-21); furajka(99-8); ferma(156-21); hirurrga(19-1); grafın(114-7); intönatsiya(122-9); kvartal(59-6); marşrut(141-4); oşekçi(195-9)

Yukarıda görüldüğü gibi yabancı kelimelerin büyük bir çoğunluğu Rusça'dır ve metnin bütününde çok kullanılmaktadır. Ancak Rusça'nın yanı sıra Arapça kökenli kelimelerin de sıkça kullanıldığı göz ardı etmemelidir. Bunlardan bazıları şunlardır: taaciplenmek(69-10); müim(93-2); emiyeti(186-10); teşekkür(23-4); vakia(165-2)

1.3.5. İki Şekli Olan Kelimeler

şeyi (143-2) – şeyni(11-4)
dadımı(179-19) – tatlı(204-20)
ustası(87-16) – ustazı(17-11)
sigar (27-18) – cugara(54-9)
tegiz(59-16) – temiz(89-18)
deñiştirmek(107-5) – teñeştirmek(92-2)
duydı(10-6) – duydu(65-8)

BÖLÜM 2 : ŞEKİL BİLGİSİ

Eserde kelime grupları incelenirken özellikle bizde olmayan şekillerden örnekler verilmiştir.

2.1. Şahıs Zamirleri

2.1.1. Mevcut Şahıs Zamirleri

Eserde şahıs zamirlerinin Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Sadece 1. tekil şahısta şahıs zamiri “men” şeklinde, 3. çoğul şahıs zamiri ise “olar” biçiminde n’sizdir. Mevcut şahıs zamirlerine bakıldığında bunların Kazan-Tatar Türkçesiyle aynı olduğu görülmektedir.

Teklik 1. Şahıs : men (27-13; 67-6; 82-9; 220-1)

Teklik 2. Şahıs : sen (4-7; 34-6; 129-6; 197-17)

Teklik 3. Şahıs : o (34-5; 113-3; 197-17; 219-13)

Çokluk 1. Şahıs: biz (80-13; 119-10; 137-6; 217-2)

Çokluk 2. Şahıs: siz (9-1; 53-15; 154-9; 223-13)

Çokluk 3. Şahıs: olar (8-4; 105-15; 168-7; 222-16)

2.1.2. Şahıs Zamirlerinin Hâl Eki Almış Biçimleri

Teklik 1. Şahıs Zamiri

Metindeki 1. tekil şahıs zamirleri incelendiğinde kelimenin sadece “m” li şeklinin bulunduğu görülmektedir. Bu hususta Türkiye Türkçesinden ayrılmakta Kazan-Tatar Türkçesine yaklaşmaktadır. Aynı zamanda 1. tekil şahıs zamirinin ilgi halinin bulunmadığı görülmektedir.

Yalın hâli: **men**(82-9), İlgî hâli : **menim**(4-16), Yükleme hâli : **meni**(130-12), Yönelme hâli : **maña**(29-17), Bulunma hâli: **mende**(193-4), Ayrılma hâli: **menden**(197-16), Vasıta hâli: **mennen** (138-17)

Teklik 2.şahıs eki

Teklik ikinci şahıs zamirinin kaynak eserde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kullanılmaktadır. Yönelme hali almış şahıs zamirinin kalın olarak kullanılması Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ayrıca Teklik 2. şahıs ilgi ekinde **siziñ** şeklini görmekteyiz. Bunun da saygı ve nezaket ifade etmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Yalın hâli: **sen** (4-7), İlgî hâli : **seniñ** (211-11), **siziñ**(212-19); Yükleme hâli : **seni**(170-1), Yönelme hâli : **sana**(107-20), Bulunma hâli: **sende**(113-11), Ayrılma hâli: **senden**(150-11)

Teklik 3. Şahıs Zamiri

Teklik 3. şahıs zamirinin vasıta hali ve ilgi eki hallerinin düz ünlülü oldukları görülmektedir. Bu özelliğiyle Kazan-Tatar Türkçesine yaklaşmıştır.

Yalın hâli: **o** (34-5), İlgî hâli : **oniñ**(151-13), Yönelme hâli : **oña**(62-19), Bulunma hâli: **onda**(165-20), Ayrılma hâli: **ondan**(45-22), Vasıta hâli: **oniñnen**(52-2)

Çokluk 1. Şahıs Zamiri

Çokluk 1. Şahıs zamirinde ilk dikkati çeken husus ilgi eki almış şeklinin Türkiye Türkçesiyle aynı olmasıdır. Ancak Kazan-Tatar Türkçesinde bu “**bizniñ**” şeklindedir. Yalın hâli: **biz** (80-13), İlgî hâli : **bizim**(54-3), Yönelme hâli : **bizge**(55-17), Bulunma hâli: **bizde**(132-14), Ayrılma hâli: **bizden**(103-4)

Çokluk 2. Şahıs Zamiri

Çokluk 2. Şahıs Zamiri Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Eserde sizler(103-14) kullanımı dikkati çekmektedir. Bunun yazarın üslup özelliği olarak kabul etmek gerekir.

Yalın hâli: siz(5-17), İlgî hâli : siziñ(34-17), Yönelme hâli : sizge(59-21), Bulunma hâli: sizde(60-1); Ayrılma hâli: sizden(79-4), Vasıta hâli: siznen(80-12)

Çokluk 3. Şahıs Zamiri

Eserde bu zamirin bulunma hali ve vasıta hali çekiminin örneğine rastlamadık..

Yalın hâli: olar (8-4), İlgî hâli : olarnıñ(86-8), Yönelme hâli : olarga(208-6) , Ayrılma hâli: olardan (121-18)

Tablo 1. Şahıs Zamirlerinin Hal Ekleriyle Çekimi¹

	İlgi Eki	Yükleme Hali	Yönelme Hali	Bulunma Hali	Ayrılma Hali	Vasıta Hali
Teklik 1. Şahıs	menim (4-16; 94-2)	meni (130-12; 112-5)	maña (29-17; 113-18)	mende (193-4)	menden (197-16; 149-6)	mennen (138-172)
Teklik 2. Şahıs	seniñ (211-11; 103-4)	seni (170-1; 186-6)	sana (107-20)	sende (113-11)	senden (150-11; 161-3)	ø
Teklik 3. Şahıs	oniñ (151-13; 103-14)	onı (5-8; 5-18)	oña (62-19; 50-15)	onda (165-20; 137-11)	ondan (45-22; 164-5)	oniñnen (52-2)
Çokluk 1. Şahıs	bizim (54-3; 108-22)	bizni (64-12; 103-18)	bizge (55-17; 52-3)	bizde (132-14; 133-1)	bizden (103-4)	ø
Çokluk 2. Şahıs	siziñ (34-17; 110-6)	sizni (34-13; 35-1)	sizge (59-21; 59-2)	sizde (60-1; 203-18)	sizden (79-4)	siznen (80-12)
Çokluk 3. Şahıs	olarnıñ (86-8; 111-2)	olarnı (62-18; 72-16)	olarga (208-6; 223-16)	ø	olardan (121-18)	ø

¹Örneği bulunmayan alanlar boş bırakılmıştır.. Bundan sonraki tablolar bu şekilde verilecektir.

2.2. Ekler

2.2.1. İsmeler Gelen Ekler

2.2.1.1. Çokluk Eki

+lAr

Kırım-Tatar Türkçesiyle yazılmış olan bu eserde “+lAr” ekinin Türkiye Türkçesiyle aynı özellikleri taşıdığı görülmektedir. Bu bakımdan çokluk eki Türkiye Türkçesine yaklaşımaktadır. Oysa Kazan-Tatar Türkçesinde çoğul ekinin “m ,n, ñ” seslerinden sonra “+nAr” şeklinde olduğu bilinmektedir.

sekundantlarıñ(18-7); adamlar(82-10); pelvanlarıñ(130-17);medaller(130-20); biri-birlerine(160-8); yerlerde(183-9)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

Tablo 2’ de de görüldüğü üzere Kırım- Tatar Türkçesiyle yazılan eserde kullanılan iyelik ekleri düz ünlüdür. Oysa Türkiye Türkçesinde iyelik ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık göstermez.

Tablo 2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs	+m	ogümde(8-7); qartiyimniñ(9-20); başım(22-3); yanımdan(22-10); dostum(29-7); oğlum(45-2); umütimniñ(149-6)
Teklik 2. Şahıs	+ñ	halatıñnı(16-4); yarışdaşıñ(16-5); qolüñnen(18-10); dostuñ(21-18); umütiñni(43-22); müsafiriñ(37-18)
Teklik 3. Şahıs	+(s)ı	avası(3-1); meydanınıñ(3-8); aqqında(5-16); botqasını(7-7); pozitsiyasına(8-5); çeñgesine(16-13)
Çokluk 1. Şahıs	+mIz	ımayemizge(3-4); bütüñimizni(8-16); özümüzniñ(13-22); eşitkenlerimizni(14-2); koteloklarımızni(14-21)
Çokluk 1. Şahıs	+ñIz	özüñizge(9-1); çaynigiñiz(10-11); beşiñizniñ(11-3)
Çokluk 1. Şahıs	+lArI	şamatalarınen(3-1); tüşkenlerini(6-19); tırşuvlarına(6-21)

2.2.1.3. Hâl Ekleri

2.2.1.3.1. İlgî Hâli

“+nİ₂ñ”

İlgî halinin eki eserde Oğuz grubu dışındaki şivelerle benzer özellikler göstererek n’li halinin korunduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte bir Kazan-Tatar özelliği olan “İlgî ekinin her zaman düz olması” kuralına bu eserde de rastlıyoruz. Bu bakımdan eserin İlgî eki hususunda Kazan-Tatar Türkçesiyle aynı olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki örneklerde dikkat çeken bir husus da Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bazı kelimelere gelen İlgî ekinin n’siz kullanımınıdır.

ozüniñ(3-1) ; ordumızniñ(4-2) seniñ (211-11); qurşunınıñ(8-15)

2.2.1.3.2. Yükleme Hâli

+nİ₂

Yükleme hâli ekinin sadece düz şeklinin olduğu görülmektedir. Bu da düzlük-yuvarlaklık uyumunun bulunmadığının bir göstergesi olmakla birlikte, Kazan-Tatar Türkçesine ait bir özelliktir. Ek Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar ve n’siz kullanılır. Aşağıda da görüldüğü üzere Türkiye Türkçesine uyan örnekler vardır. Bu da dilimizin Kırım-Tatar Türkçesindeki etkisini göstermektedir.

onı(5-8); uquqı(3-10); etmegeni(8-15); hatirini(10-2); oñaytsızlıqı(10-6); yaşağanıñ(75-5); duşmanı(87-2); atnı(89-7); meni(130-12)

Aşağıda verilen örnekte belirtme hâli ekinin yönelme hâli ekinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Eserin tamamında hâl eklerinin sıkça birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

sözünü devam etti(74-17); onu acıdım(10-13)

2.2.1.3.3. Yönelme Hâli

+GA

Ek Türkiye Türkçesinde g'siz haliyle kullanılmaktadır. Fakat kaynak eserimizde çoğunlukla "+GA" şekliyle kullanılmaktadır. Bu da Kazan-Tatar Türkçesinin etkisinden kaynaklanmaktadır. Ancak metinde Türkiye Türkçesine benzer kullanımlara rastlamak mümkündür.

adamğa(79-22); bekke(101-11); namussızğa(197-17); menzilge(3-1); imayemizge(3-4); talimge(3-6)

Ekin belirtme hali veya bulunma hali yerine kullanılmasına örnekler aşağıda verilmiştir.

kullanmağa biliñiz(9-3)(< kullanmayı biliñiz); ellerini köküsi üstüne haçladı(117-13)(< ellerini köküsi üstünde haçladı)

+A

Çok yaygın olmasa da Türkiye Türkçesine benzerlik gösteren örnekler de vardır.

çetine(3-3); kotelogına(4-6); tırışuvlarına(6-21); pözitsiyasına(8-5)

Aşağıda verilen örnek kelimedeki yönelme hâli ekinin kişi zamirine eklenmesi sırasında araya zamir n'sini aldığı görülmektedir. (oña(62-19))

2.2.1.3.4. Bulunma Hâli Eki

+DA

Bu ekin de Türkiye Türkçesiyle aynı özellikleri gösterdiği görülmektedir.

uzaq**ta**(3-2); çıqacaq**ta**(3-5); ameliyatt**a**(3-6); kimer**de**(4-3); aqqı**nda**(4-3); kelecekte(5-16); ogüm**de**(8-7); üzler**de**(10-21)

Aşağıda bulunma hâli ekinin yönelme hâli ekinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

sport yarışlar**ında** iştirak etmey(26-13)(< spor yarışlarına iştirak etmiyor.)

2.2.1.3.5. Ayrılma Hâli

+DAn

Ayrılma hâli eki, tüm özellikleri itibariyle Türkiye Türkçesiyle aynı özellikleri göstermektedir ve ünsüz-ünsüz uyumuna uymaktadır.

siz**den**(192-15); başqalarıñ**kinden**(7-13); artı**ndan**(90-10); qapud**an**(91-16) laqırdılard**an**(92-7); artı**ndan**(149-1); apansız**dan**(166-6); yold**an**(204-6)

Aşağıdaki örnekte ayrılma hâli ekinin yönelme hâli eki yerine kullanıldığı görülmektedir.

menim adı**mdan**(30-11)(>benim adıma)

2.2.1.3.6. Vasıta Hâli Eki

+nen

Ekin sadece ince ünlü kullanımı dikkatleri çekmektedir. Kalınlık-incelik uyumuna uymayan bu ekin Türkiye Türkçesindeki vasıta eki “n” ile “-le” ekinin birleşmesiyle oluşan “-len” ekinin bir yansıması olacağı düşünülmektedir.

bunıñnen(8-13); parmaqlarınen(12-7); sekirmeknen(14-7); hatırlavlarınen(5-22)

2.2.1.3.7. Eşitlik Hâli

+Ca

Ek özellikleri itibariyle Türkiye Türkçesindeki gibi ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna uymaktadır.Oysa Kazan- Tatar Türkçesinde ekin eski şekli olan “+çA” kullanılmaktadır.

aksince(6-14); tabiatınca(7-15); boınca(7-21); yakınca(8-14); seniñce(11-12)

Aşağıdaki örneklerde yer alan “+ğace, +kace” eklerinin içinde yer alan “-ce” ekini eşitlik eki kabul etmek yanlıştır. Bu ekin “-e kadar” anlamında kullanılan “+gaçan” ekinden geldiğini düşünmeliyiz. Buna göre ekteki “-çen” edatı değişerek “-ce” şekline dönüşümü kuvvetle muhtemeldir.

yılğace (5-5); yarıñğace(18-21); yanınace(91-20); vaqıtqace(9-17)

2.2.1.4. İsimlerin Şahıs Ekleri İle Çekimlenmesi

Aşağıdaki üç örnekte Türkiye Türkçesinden farklı olarak bildirme ekinin şahıs ekinden önce kullanımını dikkatleri çekmektedir.

sağınğandırısıñız(10-1); oquydırısıñız(64-16); körıgendırısıñız(212-7)

Tablo 3. İsimlerin Şahıs Ekleriyle Çekimlenmesi

		Olumlu
Teklik 1. Şahıs	+I ₂ m	kökü sim de(70-7); iş im (74-18); adı m (79-15)
Teklik 2. Şahıs	+sI ₂ n	yigitsi ñ (86-14); ahmaqsı ñ (188-10) ;
Teklik 3. Şahıs	Ø	omür(25-6); mektüp (26-1); bala(27-18)
Çokluk 1. Şahıs	+mI ₂ z	özümü z (13-23); vsvodı mız nen(28-1); evim iz (33-14); işim iz (121-5); dostum ız (26-21)
Çokluk 2. Şahıs	+sI ₂ ñI ₂ z	balaları sıñız (103-15); adamsı ñız (110-6); hucırsı ñız (117-8)
Çokluk 3. Şahıs	+lAr	vaqıtl arda (111-1); arabacı lar (134-10)

2.2.1.5. Bildirme Eki

+DI₂r

Ekin sadece düz ünlülü olduğu görülmektedir. Oysa “turur” ekinen geldiğini bildiğimiz bu ekin yuvarlak halinin olması beklenirdi. Bu da ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna çoğu zaman uymadığı göstermektedir. Ek aynı zamanda ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna da uymamaktadır.

neçü**ndir**(137-3); içü**ndir**(145-1); evim**dir**(145-14); ne**dir**(147-9)

2.2.2. Fiile Gelen Ekler

2.2.2.1. Şahıs ekleri

2.2.2.1.1. Birinci Tip (Şahıs Zamiri Kökenli)

Bu ekler soru ekinden önce gelme, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymama ve çokluk 1. şahıs ekinin “+I_{zz}” yerine “+mI_{zz}” şeklinin kullanılması itibariyle Kazan – Tatar Türkçesiyle ortak özellik göstermektedir.

Tablo 4. Birinci Tip (Şahıs Zamiri Kökenli)

Teklik 1.Şahıs	+Im	deyim(4-12); yata edim(5-13);bağırdım(52-22); oreyim(166-17) Añlamayım (10-18); isteyim(76-12); gideyim(91-6); bakayım(181-13)
Teklik 2.Şahıs	+sI _{2ñ}	buürsiñ (149-13); derssiñ(169-2); isterssiñ(205-16); yapasıñ(206-16);ufuldaysiñ(4-14)
Teklik 3.Şahıs	Ø	sönmecek(4-17); olamadı(4-19); şikayetlenmey(59-5); iñrandı(180-13)
Çokluk 1. Şahıs	+mI _{zz}	baqtırımız(19-1); yazarmız(25-2); zorlamaymız(101-3); alırmız(170-4) atamız(8-1); yazarmız(25-2);
Çokluk 2. Şahıs	+sI _{2ñ} I _{zz}	qoruysıñızmi (31-10);yaşaysıñız(60-19); üqlaysıñızmi(78-22); bilesiñızmi(118-14)aytasıñız(191-1)
Çokluk 3. Şahıs	+lAr	savaşıyorlar(9-10); diyorlardı(42-14); abdıraştılar(85-10); çoştılar(153-23)

2.2.2.1.2. İkinci Tip (İyelik Eki Kökenli)

İkinci tip şahıs ekinde de düzlük - yuvarlaklık uyumunun olmaması, Kazan- Tatar Türkçesiyle ortaktır. Oysa Türkiye Türkçesinde düzlük- yuvarlaklık uyumunun varolduğu görülmektedir.

Tablo 5. İkinci Tip (İyelik Eki Kökenli)

Teklük 1.Şahıs	+m	minsem (33-20); dayandı m (149-18); bilmed im (150-9); des em (211-9)
Teklük 2.Şahıs	+ñ	demez edi ñ (15-2); azırla ñ (68-11); istese ñ (69-3); ketesi ñ (160-2)
Teklük 3.Şahıs	Ø	qoltutacaq(103-9); yeşitirmedimi(110-3); aldı(110-12); durdurmuş(187-13)
Çokluk 1. Şahıs	+k	etmed ik (10-9); taşıy ed ik (52-17); yapışt ık (148-1); des ek (213-2)
Çokluk 2. Şahıs	+ñ l z	dese ñiz (38-4); istemese ñiz (101-3); sağ olu ñız (133-3)
Çokluk 3. Şahıs	+lAr	añlamadı lar (206-26); yapıldı lar (215-17); qopardı lar (221-14)

2.2.2.2. Kip Ekleri

2.2.2.2.1. Haber Kipleri

a. Görülen Geçmiş Zaman

-DI :

Eserde görülen geçmiş zaman eki düzlük yuvarlaklık uyumunun çoğunlukla bulunmadığı görülmektedir. Bu bakımdan Kazan- Tatar Türkçesine benzeyen ekin eserin bazı yerlerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olması, bu ek özelliğinin yavaş yavaş Türkiye Türkçesine kaydığının bir kanıtı niteliğindedir. Ayrıca bu ekin ötümlülük- ötümsüzlük uyumuna uyduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 6. Görülen Geçmiş Zaman

Teklik 1.Şahıs	kördim(14-13); qayta edim(52-17); hatırladım(74-13); yaptım(80-6); yaklaştırmıştım(128-15); çıktım(211-16)
Teklik 2.Şahıs	qaldıñ(4-8); oldıñımı(29-9); kördiñmi(109-1); çıldırdıñımı(150-8); yaptıñ (173-6)
Teklik 3.Şahıs	hatırlattı(6-2); çaptı(21-7); laf attı(66-1); oturdu(131-3); baqtı(68-8); kalktı(146-12)
Çokluk 1. Şahıs	kiriştik(3-15); telefon ettik(69-14); aldık(86-20); dey edik(142-18)
Çokluk 2. Şahıs	aydıñız(14-4); çıqardıñız(53-15); yaramadıñız(65-5); çıqmadıñız(65-6)
Çokluk 3. Şahıs	başladılar(68-5); buzladılar(69-7); bakmaktaydılar(123-12); döndüler(146-15)

b. Öğrenilen Geçmiş Zaman

- Gan :

Öğrenilen geçmiş zaman eki olan “-Gan” ekinin eserde ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir. Bu özellikleri itibariyle Türkiye Türkçesine yaklaşmaktadır.

Tablo 7. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik 1.Şahıs	bellegenim(37-10); çıldırğan ekenim(150-9); opkenim(220-16)
Teklik 2.Şahıs	etilgensiñ(10-15); etilgensiñ(86-17); kelgensiñ(203-8); keskensiñ(86-16)
Teklik 3.Şahıs	tanılğan(87-15); alında eken(99-11); kerginleşken(121-7)
Çokluk 1. Şahıs	
Çokluk 2. Şahıs	bitirgen ekensiñiz(213-3); yaşay ekensiñiz(74-5)
Çokluk 3. Şahıs	çapqılğanlar(107-21); qalğanlar(108-4); çekkenler(133-5); peyda etkenler (195-5)

c. Şimdiki Zaman

-A, -y, -mAktA :

Eserde şimdiki zaman eki olarak en çok “-A, -y” eklerinin kullanıldığı görülmektedir. “-mAktA” ekinin ise nadiren görüldüğünü söyleyebiliriz. Eserimizde şimdiki zaman eklerinden bir olan “-A yatır” kullanılmamıştır.

Tablo 8. Şimdiki Zaman

	-A , -y		-mAktA
	-A	-y	
Teklik 1.Şahıs	aytam(4-11); bilem(151-18); köterem(136-13)	deyim(4-12); olamayım(46-19); isteyim(148-9)	
Teklik 2.Şahıs	unutasiñ(7-4); işanasıñımı(23-19); patlatasıñımı(174-18)	ufuldaysıñ(4-14); deysiñ(181-4)	
Teklik 3.Şahıs	kele(56-8); ola(182-2); tırışa(205-19)	soray(117-21); istemey(129-22); bekley(182-14)	duyulmakta(215-10); yaşamakta(187-15); ağrımakta(189-1)
Çokluk 1. Şahıs	olamız(4-1); çalışamız(13-21); yatamız(180-12)	qalmaymız(7-2) dağılmaymız(55-19); yaşaymız(60-19);	susmaqtamız(178-17)
Çokluk 2. Şahıs	qorqasıñızımı(33-23); qoltutasıñız(103-15); aşığıasıñız(199-4)	üvunmaysıñızımı(31-8); añlaysıñız(115-9); korünmeysiñız(199-4)	
Çokluk 3. Şahıs	cışalar(21-7); qoralalar(87-11); olalar(183-9)	yasaylar(14-18); çapqalaylar(69-7); tasırdaylar(33-10)	laf etmekte(65-18); tenqidetmekte(168-3)

ç. Geniş Zaman

-Ar, -(I₂)r :

Geniş zaman eki eserde genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.Ancak bazı yerlerde de uyduğu görülmektedir. Geniş zaman ekinin “-Ar” halinin genellikle

tek heceli kelimelere geldiği göze çarpmaktadır. “-(I₂)r” şekli de kullanılmaktadır ve bu kullanımla Türkiye Türkçesine yaklaşılmaktadır.

Tablo 9. Geniş Zaman

Teklik 1.Şahıs	kelirim(171-10);yandırırım(179-17);kösteririm(201-21);qoyarım(202-1)
Teklik 2.Şahıs	taparsıñ(4-20); korersıñ(38-15); olursıñız(145-20)
Teklik 3.Şahıs	kestirdi (150-6); qoparır(153-7); ğadaplanır(153-7)
Çokluk 1. Şahıs	yazarmız(25-2); baqarmız(44-5); yaparmız(75-22)
Çokluk 2. Şahıs	buzlarsıñız(31-13); korersıñız(112-20); eşitirsıñız(130-12)
Çokluk 3. Şahıs	yaqarlar(87-5); turarlar(132-18); oynarlardı(157-19)

d. Gelecek Zaman

-AcAk, - ycAk

Kaynak eserde gelecek zaman ekinin genellikle ek başı “A” sının düşürülerek kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Türkmen Türkçesine ve Gagavuz Türkçesine yaklaşmaktadır. Türkiye Türkçesinin Rumeli ağzında da bu düşmeye örnek teşkil edecek kullanımlar vardır.(söyleyecek)

Tablo 10. Gelecek Zaman

Teklik 1.Şahıs	faydalanmaycam(182-22)
Teklik 2.Şahıs	keseceksiñ(122-3)
Teklik 3.Şahıs	sönecekmi(10-16) ;iritecek(11-24); yapılacak(195-7)
Çokluk 1. Şahıs	körüşecekimiz (30-1); etecekimiz(102-14); keleşekimiz(132-11)
Çokluk 2. Şahıs	aşaycaqsıñız(63-15); olamaycaqsıñız(80-22)
Çokluk 3. Şahıs	yaşaycaqlar(120-8); yaşayacaklar(120-9); yazacaklar(135-9)

2.2.2.2.2. Tasarlama Kipleri

a. Gereklilik Kipi

-mAk kerek + şahıs eki

Bu gereklilik kalıbının Kırım Tatar Türkçesine has olduğu görülmektedir. Çünkü bu tarz bir kullanım ne Türkiye Türkçesinde; ne de Kazan-Tatar Türkçesinde yoktur.

Tablo 11. Gereklilik Kipi

Teklik 1.Şahıs	bağışlamak kerek im (32-19); çıqmaq kerek im (154-9)
Teklik 2.Şahıs	olmaq kerek siñ (166-20)
Teklik 3.Şahıs	keçmek kerek (137-16); deñişmek kerek(147-15); çağırtmaq kerek(158-19); beklemek kerek(158-22)
Çokluk 1. Şahıs	olmaq kerek siñ (11-14); çevirmek kerek miz (191-18);
Çokluk 2. Şahıs	
Çokluk 3. Şahıs	ürmek kerek ler (156-11)

b. Şart Kipi

-sA

Kaynak eserdeki şart kipinin çoğunlukla istek bildirdiği görülmektedir. Bazen degerçek anlamda şart bildirmektedir.

Tablo 12. Şart Kipi

Teklik 1.Şahıs	indirsem(24-18); minsem(33-20); söylesem(80-19)
Teklik 2.Şahıs	hizmet etseñ(4-18); yeñilseñ(44-1); berseñ(46-9); isteseñ(126-14)
Teklik 3.Şahıs	teslim etse(128-2); geberseydi(131-20); ücum etse(138-9)
Çokluk 1. Şahıs	talap etsek(43-1); bilsek(177-17); desek(213-2)
Çokluk 2. Şahıs	bilseñiz(6-15); benimseñiz(9-3); deseñiz(12-10)
Çokluk 3. Şahıs	yazsalar(16-1); dokunmasalar(56-11); bilseler(62-13)

2.2.2.4. Birleşik Kipli Fiiller

2.2.2.4.1. İki Kipli

I. Hikâye

Eserde hikâye çekimi “fiil + **edi** +şahıs eki” formülüyle yapılmaktadır.

a. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Fiil + Gan + **edi** +şahıs eki

olğan edi(7-14); alğan edi(8-17); turğan edi(49-4); sorağan edi(70-14); degen ediñiz(80-19); tüşüngen edim(94-14); kogergen edi(134-9) qalğan edi(148-18); bergen ediler (153-15);qoygan edim(176-16)

b. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Fiil + y / A + **edi** + şahıs eki

quçaqlay edim(5-19); bekley edik(12-5); asmay edi.(19-11); vayvalay edi(88-9); taya edi(89-2); tura edi(91-15); aşıqa edim(96-19); qıçırışa ediler(104-20); yıldıramakta ediler(140-5); körmekte edim(148-11); tüşmekte edi(162-20)

c. Geniş Zamanın Hikâyesi

Fiil + (I)r / Ar / -(mA)z + **edi** + şahıs eki

olamaz edim (5-22); anlatamaz edi (108-19); tiyer edi(125-13); biter edi(127-3); laf eter ediler(153-4); sıqmaz edi(165-20); qaytmaz edim(220-20)

ç. Şart Kipini Hikâyesi

Fiil + sA + **edi** + şahıs eki

anlatamaz edi(177-16)

d. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Fiil + mAk kerek + **edi** + şahıs eki

çekilmek kerek edi (45-22);bermek kerek edi(183-6)

II. Rivayet

Rivayet için Türkiye Türkçesindeki “emiş” yapısına benzer “emiş” ve Tatar Türkçesindeki “eken” ekleridir. Her iki şeklin de Kırım-Tatar Türkçesinde etkili olduğu görülmektedir.

a. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Fiil + GAn + **eken** + şahıs eki

qalğan eken (22-14); aşamağan ekenler(54-8); ağırğan eken (69-5); selyamlaşqan eken(220-4); yapqan ekenim(220-15)

b. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Fiil + y/ -A + **eken** + şahıs eki

yaşay eken (78-10); otura eken(82-18); istey eken (102-19);çıza eken(111-23); tura ekenler(150-19); yaşay eken(211-16)

c. Gereklilik Kipinin Rivayeti

Fiil + mAk kerek + **eken** + şahıs eki

bermek kerek eken(121-7)

2.2.2.5. Soru Eki

mI₂

Ekin eserde hep düz şekilli olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan da düzlük yuvarlaklık uyumuna uymadığı ve Türkiye Türkçesinden farklı bir özellik gösterdiği söylenebilir.

Ekin şahıs eki almadığı bir başka ifadeyle şahıs ekinin soru ekinin hemen önce kullanıldığı hemen dikkati çekmektedir.

Aynı zamanda ekin kullanıldığı kelimeye her zaman bitişik yazılmaktadır.

olurmı(6-9); üvunmaysıñızımı(31-8); yaramadıñızımı(68-7); duymaysıñızımı(6-22); başladıñızımı(112-11); tanıysıñızımı(128-10); ayındımı(129-4); baqarmı(176-1)

Metinde soru ekinin kelimedden ayrı yazılan örneklerinin varolduğu da görülmektedir. anlar mısınız(5-16); aklında mı(30-10); karalıyor musun(111-9); patlatır mısın(174-17)

2.2.2.6. Kuvvetlendirme ve İhtimâl

Kuvvet ve ihtimal anlamı “+DI₂r” bildirme ekiyle sağlanmıştır. Ek ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna uymaktadır. Şahıs ekleri de –Türkiye Türkçesinin tam tersine-bildirme ekinden sonra kullanılmıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde bildirme ekleri her zaman sondadır.

sağınğandır^{sınız}(10-1);oquy^{dırsınız}(64-16);neçü^{ndir}(137-3);içü^{ndir}(145-1);
evim^{dir}(145-14); köriğend^{irsınız}(212-7)

2.2.2.7. Olumsuzluk Eki

-mA

Olumsuzluk eki Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

olmay(4-2); bırakmamış(9-12); olamasaq(28-6); kaçırmanın(86-4); olamay (151-4);
olmadığını(155-15); çıqmadı(174-8); keçme(188-12);kelmedi(189-2)qoşulmadı(215-
15); çağırmadılar(198-9)

2.2.2.8. Çekimsiz Fiil Yapan Ekler

2.2.2.8.1. İsim-Fiil Ekleri

-mA

otlamaya(9-20); ağarmasıyla(87-12); yaşamanın(149-17); hatırlatmamasını(151-
12); tartışmaya(152-11); çıkması(187-21)

-İş

atış(3-7); urulışlarına(79-17); bakışla(81-7); gösterişli(140-10); uruşından(145-5); vuruşlarıyla(157-18); gülüşleri(219-2)

-mAk

getirmek (3-8); anlamak(5-17); dolaşmak(28-20); dayanmak(68-15); körmek(77-11); tüşünmek(147-18); çekmek(193-16); sakinleştirmek(214-15)

2.2.2.8.2. Sıfat-Fiil Ekleri

-Gan

Türkiye Türkçesinde “-An” şeklinde kullanılan bu ek eserde Kazan- Tatar Türkçesinde olduğu gibi “-Gan” biçimindedir.

ortülgen bayırlar (3-3); pekitilgen yerge (3-9); tasvirlengen adamlarınıñ (115-11); olgan strategik plan (206-7); saygı uyandırgan (217-9); saldırganın (222-12);

-mAz

bitmez quvet (120-14); itiraz edilmez bir aқиqat (122-10); görünmez sınırını (90-3)

- AcAk, ycAk

ayılmaycaq şey (11-5); atacak kuvvet (120-1); korkacak şey (120-21); ketecek vaqtını (166-13); olmaycaq laflar (201-4)

2.2.2.8.3. Zarf- Fiil Eki

-GAndA

Ekin başındaki “G” , Kazan – Tatar Türkçesinde olduğu gibi korunmaktadır. **culgayatganda**(91-20); **körgende** (945-1); **kirgende**(96-15); **külgende** (11-8); **tüşüngende** (120-13); **ürgende** (143-2);**açuvlanganda**(200-16);

-A yatqan

yaza yatqan(59-12)

-Ip, -p

Bu ekin ünlüyle biten kelimelere “-p” şekliyle ve yardımcı ses almadan kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım Kazan-Tatar Türkçesiyle aynıdır.

Ekin ünsüzle biten kelimelerde de “-Ip” şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

sallap (6-5); parıldap (120-7); dep(221-1); sevip (6-7); çıqıp(7-7); sabır etip(7-18); yantaytıp(91-12); qatıp(139-14); bilip(179-17); atılıp(206-13);

-mAdAn

baqmadan(6-21); demeden(8-18); eşittirmeden (36-9);kotermeden(100-8); türmeden (131-20); kesilmeden (134-18); baqmadan(206-11)

-mAzdAn

kelmezden (11-21); körmezden(182-8)

-r...-mAz

olur olmaz (23-2); basar basmaz (68-6); işitir işitmez(200-8); ister-istememez(201-11);
görür görmez(202-21)

-A

yan-yanaşa (23-6); sürte-sürte(101-6); kore(200-18)

-ArAk

haberdar eterek (12-22); işmar eterek(100-17); ürüş eterek(183-11)

-AcAktA

kelecekte(5-16); süyretecekte(86-16)

-gence

Fiile “-inceye kadar” anlamı vermektedir.

tüzelgence(83-9); ilindirmegence(126-8) olgence(186-3); kelgence(196-11)

2.2.2.9. Çatı Ekleri

2.2.2.9.1. Ettirgenlik

-Dır

“-Dır” eki düzlük yuvarlaklık uyumuna tabii değildir. Bu bakımdan Türkiye Türkçesinden ayrılır.

toldurdu (12-12); burüştırdı(177-24); bildirdim(8-14); bildirip(35-2); bildirdi(47-15); soruşturınız(73-20); ettirmek(191-17); yaptıra(200-15)

-Ir

“-Ir” eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabiidir. ketirgen(84-12); bitirdi(14-1); keçirilgen(100-6)

-t

Metnimizde “eğiltip” kelimesinde ettirgenlik eki olan “-t”, dönüşlülük eki olan “-l”den sonra gelmiştir. Bu Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir durumdur. añlata(193-2); oynatacaq(193-19); egiltken(196-6)

-set: ürsete (19-15); minsetip (155-16); tiysetip(214-24); **-ar** : çıkarıp(215-10); çalarıp(217-9); **-z** : qorquzdı(110-14); **-kız** : yatkızıp(193-22)

2.2.2.9.2. Edilgenlik

-l

pekitilgen(3-8); pişirilgen(4-1); berile(59-6); eşitildi(60-5); köterildi(117-11); ilyan etilgen(132-3); tayin etile(134-15)

-n

korüندی(135-16)

2.2.2.9.3. Dönüşlülük

-n

sevinmiş (17-6); fırlana(18-2); dolandı (31-2); baqına (32-12); tutın(88-21); kiyineler (99-9); sögüندی (100-19); sarındı(172-8)

-l

taçıldı (23-14); yıçıldı(100-19)

2.2.2.9.4. İşteşlik

“-İş” eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

-İş

toluştilar(77-20); avuştiq(125-15); selyamlaş(156-4); çatıştı(148-18)

-ş

qarşılaştılar(17-18); toplaşuvdan(108-21) ;qucaqlaşıp(5-15); toluşqanlar (147-20);
tutuşacaq(180-10)

n > ş

Dönüşlülük anlamı işteşlik eki ile sağlanmıştır.

tırmaştı(78-16)

2.2.3. Yapım Ekleri

2.2.3.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

2.2.3.1.1. Âitlik Eki

Ekin, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sadece düz şekli bulunmaktadır.

soñki(149-15); kündeķisi(151-22); mevzusındaki(152-11); renkindeki(153-11);

koydeki(153-14); adetteki(183-18)

Ek, “kündekisi(151-22)” örneğinde olduğu gibi kendisinden sonra iyelik eki almıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde böyle bir kullanım söz konusu değildir.

2.2.3.1.2. Diğer Ekler

Bu ekler içinde Türkiye Türkçesinde bulunmayan ekler: +çAn; +ev; +gıl; +şnas; +man'dır.

+çIzk

“+çIzk” ekinin “ç”li şekilleri ancak Kazan-Tatar Türkçesine ait bir özelliktir. Aynı zamanda ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabii olmaması da onu Türkiye Türkçesinden uzaklaştırmaktadır.

tepsiçikni (46-6); kızçık(53-16); qaveçik(61-22); kereçik(112-15); inceçik(153-10); kiçkeneçik(206-11)

+dı

Ekin hem ötümlü, hem ötümsüz şekilleri kullanılmaktadır.

laqırdı(23-8); şatırdı(49-11); uvultısını(85-5); şuvultısı(182-24)

+lı

“+lı” yapım eki düzlük-yuvarlaklık uyumuna çoğunlukla uyduğu görülmektedir. türlü (7-7);kozlükli(7-3); çereli(160-14); aqıllı(160-16); araretili(161-5); sırlı(201-10); salmaqlı (217-9)

+İlk

emin**lik**nen(9-8); şaşqın**lık**nen(34-10); asker**lik**(41-4); eyil**lik**(79-22);
aynecil**ik**nen(113-3); içkicil**ik**ke(153-7)

+sİz

ahlyaq**sız**(186-5); ayav**sız**(189-1); selyam**sız**(199-22); terbiyes**iz**(209-20);
hoşnuts**uz**lıq(107-14)

+**CA** : başqa**ca**(6-7); yaqın**ca**(8-15); adetince(9-17); inesine**ce**(221-18); + **an** :
oğ**lan**(16-12); +**çAn** : areket**çen**(200-16) ; +**dAş** : arqadaş**ları**(5-10); yarış**daş**ñ(16-
5); hizmet**daş**(21-22) ; +**er** : ekişer-**uçer**(66-9); birer(129-21); +**ev** : birevler(138-9;
159-12); +**man** : yahşı**man**(177-14)

+ncİz

“+ncİz” ekinin “-ç” li olması beklenirdi. Ancak ek bu şekliyle Türkiye Türkçesine
yaklaşmaktadır.

qaç**ıncı**(13-13); on**uncı**(13-7);

2.2.3.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

Türkiye Türkçesinde bulunmayan İsimden Fiil Yapma Ekleri şunlardır: -sın;
-sıra.

+İA

yollan**ıla**(3-8); temiz**ley**(3-15); hatırl**av**lar(4-4); azırl**añ**(68-11); topall**ana**(145-1)

+dA

Türkiye Türkçesindeki +IA ekinin görevini yapan bu ek Kıpçak sahasına aittir.

şatırdap(50-16); tasırdadı(61-10); ğıyçıldap(63-14)

+a : yaşap(149-9); boşadı(132-17); +sın : yazıqsınuvnen(177-24); +mse : benimsep (7-22); +l : doğrudı(43-9); +r : sararğan(12-6); delirdi(97-12); +sıra:qansırağan(97-2); üqusırağan(97-19); ağlamsıradı(210-10); +IAş :sağlıqlaşıp (5-2); aqlaşmağance (65-12); yengilleşken (71-17); uymeleşip (144-20)selyamlaştı(214-1)

2.2.3.3. Fiilden İsim Yapma Eki

Türkiye Türkçesinde bulunmayan fiilden isim yapma ekleri şunlardır: “-g; -uv; -kaç; -ka; -ğan”dır.

-IcI₂

“-IcI₂” ekinin “-ç” li olması beklenirken “-c” li olması Türkiye Türkçesine yaklaşılmamasının sonucudur.

atıcı (8-4); yaqıcı (89-23); qurtarıcı(180-11); sarsıtıcı(183-10); üqlatıcı(189-19); toqtatıcı(191-8); bılandırıcı(200-3)

-GIn

kuskün (10-5); coşqunlıqnen (30-2);qızğın(97-1); quzğınlar(105-18); yorğın(175-20)

+uv

Bu ekin görevi Kıpçak Türkçesinde Mastar eki yapmaktır. Türkiye Türkçesinde de bununla eş görevli zamanla bünyesinde bulunan “g” yi düşürmüş olan “ıg+lı” fiilden isim yapma eki vardır.

tırış**uv**larına(6-21); sar**uv**ı (68-5)

Aşağıdaki örnekte ekin mastar görevinde kullanılmayıp doğrudan fiilden isim yapmıştır.

aç**uv**landı(116-11)

-ka

Türkiye Türkçesinde “-a” şekliyle kullanılan bu ekin başındaki “-k” , Kırım-Tatar Türkçesinde yutulmamıştır.

ayt**qa**nına(12-2);qıs**qa**(93-16); qop**qa**(98-3)

-GI

Ek düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

sev**gi**ñ (6-5); duy**ğ**usından (58-19); kulk**ü** (97-11);bil**gi**si(218-2)

-Gan : qoşul**gan**ımı(101-2); otur**ğan**lar(101-4); tur**ğan**(164-3); toqun**ğan**(197-4); eşit**ken**(197-5); keç**ken**(199-2) ; **-mA** : baq**may**ıp (34-1); dö**gme**ge(68-6); et**me**ge(75-19); yaz**mağ**a(75-11); **-I** : yar**ıs**ı(42-1); ort**üs**inen(120-8); to**lu**(218-20); **-(I)k** : al**çaq** (25-8); tutu**q**landı (59-2);ük**sek**(95-17); aç**ıq**(86-19); uza**q**tan(147-1); **-(I)m** : sev**im**li(62-19); qur**um**(86-10); ol**ümni**ñ(99-2); sa**ğlam**(177-26); **-ak** : yata**q**hane (139-22); **-g** : ok**üri**kke(77-19); **-AlAk** : siyrek-sepe**lek**(137-11);

yapalaqlarğa(157-12); -ç : sevinçke(73-6); quvançqa(84-4); **-amak** : aşamaq(54-20); basamaq(198-12); **-ce** : eglence(3-16); tüşüncege(4-7) ; **-man** : şişman(93-16); **-mez** : indemez(110-6); bitmez(120-14); tükenmez(120-14); **-miş** : yemişniñ(122-15); keçmişke(172-3)

2.2.3.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Fiilden Fiil Yapma Ekleri şunlardır: “-sire; -ğır” dır.

-ş

yanaşadaki(183-10); yetiştirmegen(187-7); tanış(192-14); yapışıp(203-10)

-msire

“-msire” eki Türkiye Türkçesinde “-mse” şeklinde kullanılmaktadır. kulümsirep(27-12; 68-22)

-ğır : yañğıradı(105-2); sızğıruv(124-10)
abdıradı(4-10)

2.3. Birleşik Fiiller

2.3.1. Fiil + Yardımcı Fiil

Bu yapıdaki birleşik fiillerde Türkiye Türkçesinde zarf fiil eki olarak “-ı” kullanılırken incelediğimiz eserde “-a” kullanılmıştır. “soza berip : hamle yapıverip”, “sızğıra berip : ıslık çaliverip”, “tarta bere : çekiveriyor” vb.

Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bazı birleşik fiillerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları aşağıda belirtilmiştir.

“yarıqlıq berip olamadı: aydınlatamadı(10-22)”, “hatırlap olamadım: hatırlayamadım(22-4)” , “tutmağa bilesiñ: tutmayı biliyorsun (28-18)”, “otculqayatqanda: ot yolmaktayken(91-19)”, “Yahşı iş olmayyata: İyi iş olmayacak(100-5)”, “qayıp oturmayıq : geri dönmeyelim(202-17)”, “başlap oturma: başlama(7-15)”

Tezlik Yardımcı Fiiliyle Yapılan Bazı Birleşik Fiiller:

soza berip (17-18); sızğıra berip (21-6); tarta bere(27-18); aqayta beresiñ(40-20); uruşa bersinmi(95-8); sallana berip(126-15);qaqa berip(169-1); tayana berip(170-11); bara bere edi(208-17)

Yeterlilik Bildirenler:

kullanmağa biliñiz (9-3); baqa bile(34-20); çağıra bilesiñiz(38-5); ala bilesiñiz(82-6); ola bilmey(122-11); tutmağa bilmegen(169-14); yapmağa bilmey(181-3); ala bilesiñiz(182-21)

Yaklaşma Bildirenler:

dayanıp olamadı(10-10); oqup olamadım(11-2); korip olamadı(68-1); dayanıp olamasañız(117-1); oylap olamaycağımı(161-6) qalayazdım (8-2); muzıka yaza eken(160-11)

Sürerlilik Bildirenler :

çıqayatqan (26-9); yaza yatqan(59-12); ükselip tura(137-9); şuvuldap turğan(138-9); atılıp turdı(184-12)

Yaklaşma Bildirenler:

qaçırayatasıñ(103-1); doğayata(103-19); çıqayata(112-19);yortıp baralar(127-8); köterip aldı(134-9); sarıp alğan(136-17)

2.3.2. İsim + Yardımcı Fiil

Bu yapıda Türkiye Türkçesinde olup kullanılmayan bazı birleşik fiillerin karşılıkları şöyledir:

“qapınğan oldılar : soracak oldular”, “ekün yolda qalması: yükün yolda kalması”,
“buz-buzladı . buz gibi olmak”, “inam olmaz : güven olmaz”

inam olmaz (5-1); kerek olğanda(9-3); qapınğan oldılar(10-2); dayanıp olamadı(10-10); razı olmadım(87-4); amansız olmaq(87-7); qısmet olsa(106-5); muhtac olmay(106-8); ğayıp oldı(166-6); garq oldı(176-13)

terk etti(176-8); ilyave etti(177-16); muracaat etip(177-20); itiraz etip(186-126);itiraz etken(201-12); közetip(202-15); ücum eteler(210-11); teslim eteceklerden(217-16)

Bu yapıdaki bazı “anlamca kaynaşmış” birleşik fiiller de şunlardır:

taş çatlatqan(35-14); keyf çatarımız(86-5); buz-buzladı(133-2); özüne kelip olmağan (89-15); derecege kelip(217-13); ekün yolda qalması(89-11); artta qalmadım(179-19)

2.4. Birleşik İsimler

2.4.1. İsim + İsim Yapısında

Türkiye Türkçesinde kullanılmayan birleşik isimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları aşağıda verilmiştir:

“aşhane: yemekhane”, “kabaqbaş : kel kafalı”, “sportzal : spor sahası”,
“qartbabalarımız: büyükbabalarımız”, “ruhsetname: izin belgesi”, “qorbaşı: elebaşı”,
“balkurt: arı”, “kunbatı : batı (3-12)”; “deliqanlı : genç(3-16)”; “niçüdir: niçin(14-9)”;
“urdumduymaz : umursamaz(19-12)”; “dörtkoşe : keyiflenmiş(39-7)”;
“teşekkürnamesini : teşekkür belgesi(46-20)”; “yataqhaneye : yatak odası (137-7)”

2.4.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde

aqşam ustü(4-1); kuler üzü (39-4); yanbaşlarına(45-20); balalar evi (49-1); qorbaşı (81-15); kozyaşı (115-22); ayaqqapı (202-6)

2.4.3. Sıfat Tamlaması Biçiminde

deliqlanlı(3-16); urdumduymaz(19-12); qabaqbaş(30-17); kuler üzü(39-4); dörtkoşe(39-7); qartanalarımız(55-20); açıqkozlüknen(62-9)

2.5. Görevli veya Anlamlı Kelimeler

2.5.1. Zamirler

Eserde yer alıp Türkiye Türkçesinde bulunmayan bazı zamirlerin Türkiye Türkçesindeki kullanımları şöyledir:

“**mından** : buradan(33-15)”, “ **şu**: böyle(33-23)”, “**qayda** : nereye(93-11)”, “**mınarı**: işte(94-8)”, “**kimerde** : bazen(119-2)”, “ **nenendir**: nedense(123-12)”, “**episini** : hepsini(131-5)”, “**kimdir** : birisi (139-16)”, “**mına** : burada(143-4)”, “**qaydan**: nereden(171-13)”, “**çoqunı**: çoğunu(214-19)”, “**olarnıñ**: onların(222-17)”

2.5.2. Zarflar

İncelediğimiz eserde karşılaştığımız; ancak Türkiye Türkçesinde bulunmayan bazı zarfların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları aşağıda belirtilmiştir:

“**pışnay** : gevşeyip(22-10)”, “**bıltırdan** : geçen sene(33-9)”, “**anamına** : gitgide(34-19)”, “**kimerde**: kimi zaman (37-2)”, “**banaki**:az önceki(37-11)”, “**o yan-bu yan**: o

yana bu yana(48-11)”, “**yarı gece** : gece yarısı (49-4)”, “**alya**: en iyi şekilde(59-11)”, “**endi** : şimdi(60-8)”, “**soñ** : sonra(60-13)”, “**qalap** : sıralayarak(62-17)”, “**aqırından**: yavaşça(64-17)”, “**demi**: az önce(90-3)”, “**abdırap** : birden(93-15)”, “**tosat** : ağır ağır(120-16)”, “**vaqıtgace** : vakite kadar(147-18)”, “**tınçiq**: sessiz(164-21)”, “**qıçırıpqarılıp** : bağırıp çağırıp(181-10)”

2.5.3. Sıfatlar

Eserde olup da bizde bulunmayan bazı sıfatlar şunlardır:

“**aytuvlı**: geveze(23-19)”, “**misilsiz**: benzersiz (24-36)”, “**çıbalıq** : kirli,kabarık(62-3)”, “**cüyrü**: sivri (86-3)”, “**cibigen**: yumuşak (87-19)”, “**yalpaq**: yassı (98-1)”, “**qaysı birine**: hangi birine(116-16)”, “**hucur**: korkunç, garip(129-1)”, “**seskendirici bir yarıqnen**: ürpertici aydınlık (140-5)”, “**birden-bir**: biricik(155-19)”, “**anqav**: şaşkın, avanak (165-19)”, “**qıyış-qoñur**: eğri-büğrü(169-7)”, “**çıqımsız**: bakımsız(177-24)”, “**dülber**: güzel, hoş(178-1)”, “**oşekçi**: dedikoducu(195-11)”

2.5.4. Edatlar

Türkiye Türkçesinde bulunmayan bazı edatlar :

“**çadıya taraftan**: çadırdan tarafa(102-2)”, “**aqşamdan sabağace**: akşamdan sabaha kadar(119-23)”, “**ayağınace**: ayağına kadar(126-4)”, “**maña ola** : benim için(138-7)”, “**oña ola** : onun için(138-8)”, “**nefesten soñ**: nefes aldıktan sonra(158-4)”, “**aysa**: öyleyse(192-9)”, “**seni qadınlar**: kadın değil mi(145-12)

Türkiye Türkçesinde “-a taraf” edatı yerine “-a doğru”; “aysa” edatı yerine “hâlbuki” edatı kullanılmaktadır.

2.5.5. Bağlaçlar

Eserde “lakin” bağlacının sıklıkla kullanılmış olması dikkati çekmektedir.

Türkiye Türkçesinde bulunmayan bağlaçların kullanımını aşağıdaki gibidir:

“**bareme** : bari (15-9)”, “**dersiñ** : sanki(18-13)”, “ **nedir olmak, ne-dir deñişmek:** bazen olmak, bazen değışmek(147-15)”, “**külmekten kore:** gülmektense(200-18)”, “**de birini, de digerini:** bazen birine bazen ötekine(205-12)”, “**umumen:** genellikle(217-8)”

2.5.6. Ünlemler

Eserde karşıştığımız ünlemler şunlardır:

e-ey(56-12); ay-hay(5-21); ey(6-3); eyat(8-11); e,(26-5); ey-y(31-22); a-anavı (33-15); a(73-4); şa-ay, şay(75-15); iy-yi(89-18); uv-v(97-7); hıh-ha(98-21); vay-y (202-22); tuf-tuf(202-22); uf-f(212-9); m-m-m(219-23); a-a(191-12); ha-ha-ha(220-19); xo-xo-xo(221-8)

2.6. Tekrarlar

EserdeTürkiye Türkçesine göre daha sık kullanılan tekrarların arasında “- “ işareti kullanılmıştır. Bu yönüyle Türkiye Türkçesinden ayrı bir özellik olarak görülmektedir.

Bizde kullanılmayan tekrarlar şunlardır:

“**oz-ozünden:** kendi kendisine(4-5)”, “**tos-tögerek** : yusyuarlak(10-12)”, “**bala-çağa:** çoluk çocuk(12-20)”, “**şır-suv:** sırlsıklam(44-12)”, “**savut-saba:** kap kacak(49-13)”, “**siyrek-sepelek:** çok seyrek(137-11)”, “**pışnap-ufuldap:** oflayıp puflayarak(198-14)”

2.6.1. Aynen Tekrarlar

boğuş-boğuş (9-15); birer-birer (10-6); sert-sert(135-18); aman-aman(11-3); başka-başka(20-7); yavaş-yavaş(20-9); sık-sık(55-17); qoya-qoya (68-13); vızıl-vızıl(69-7);

cılışa-cılışa(70-6); şübeli-şübeli(75-15); sürte-sürte(101-6); tilim-tilim(104-11); taraf-taraf(104-20); maqtay-maqtay(119-11); tez-tez(122-17); oba-oba(127-10); ağır-ağır(134-4); tekrar-tekrar(141-13); topar-topar(143-16); bağıra-bağıra(169-5); toyıp-toyıp(169-18); azar-azar(178-7); qıqır-qıqır(213-5); top-top(219-2); şap-şap(221-8)

2.6.2. Eş Mânâlı Tekrarlar

bala-çağa(12-20); adsız-esapsız(15-11); tars-turs(21-10); yan-yanaşa(23-6); şır-suv(44-12); savut-saba(49-13); şatırdı-gudürdi(49-11); osip-buüdik(55-17); zevq-sefa(58-11); parça-kesek(59-18); ufaq-tüfek(59-16); qıyış-qoñur(71-22); soplarıñız(74-5); qorqa-pısa(76-16); ayat-memat(87-1); bağ-bağça(87-11); abına-sürüne(96-14); ust-başımı(104-15); tanış-biliş(111-1); bitmez-tükenmez(120-14); doğup-ösken(162-10); kiyinip-quşanğan(213-22); pat-sat(219-1)

2.6.3. Zıt Mânâlı Tekrarlar

gece-kundüz (6-8); kelip-ketken (38-7); ketip-kelüv (57-1); açtı-ümdı (69-9); kirip-çıqtı (70-10); alıp-berecegi(71-9); yer-kokni(134-18); sağğa-solğa(178-21)

2.6.4. İlâveli Tekrarlar

tos-tögerek(10-12); ap-aq(22-13); dos-doğru(26-3); bem-beyaz(33-21); bom-boş(36-11); yap-yañı(39-3); çar-çabik(45-22); qap-qara(50-8); tem-tegiz(59-16); sap-sarı(99-17); mas-mavı(119-16)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırım – Tatar yazarı Ayder Osman’ın “Yıllar ve Dostlar” adlı eserinde kullanılan dil çoğunlukla Kazan – Tatar Türkçesi etkisinde olup eser zaman zaman Türkiye Türkçesi dil özelliklerini de yansıtmaktadır.

Eserde özellikle Rusça’ya ait kelimelerin sıklıkla kullanıldığı dikkati çekmektedir. Eserde Arapça alıntı kelimelere rastlanmaktadır. Kırım-Tatar Türklerinin İslâmiyeti seçmelerinden sonra ve Osmanlılarla yakın münasebetlerde buldukları sırada şivelerine Arapça kökenli bir çok kelime girmiştir. Yazarımızın eserinde de Rusça ve Arapça kelimelere sıkça başvurulduğu görülmektedir. Ayrıca yazarımızın Özbek Türkçesinden bir çok çeviri yapması; ya da bir çok eseri Özbekçe’ye çevirmesi, eserinde de bu şiveye ait sözcüklerin girmesine sebep olmuştur.

Eserde tespit ettiğimiz unsurlar şunlardır:

A. Eserin Dilinin Kazan- Tatar Türkçesine Yaklaştığı Yerler

I. Ses Bakımından :

1. Türkiye Türkçesinden farklı olmak üzere Kırım-Tatar şivesinde yuvarlak ünlülerin düzleşmesine rastlanmaktadır. Özellikle “u > ı” ve “ü > i” düzleşmesine sıkça rastlanmaktadır.

qarpız(94-23); mıtlaq(22-1); ordumıznıñ(4-22)

Kırım-Tatar şivesinde “e>a” ince ünlülerde kalınlaşma görülmektedir. Bu değişim Türkiye Türkçesinde yoktur.

2. Eserde kalınlık-incelik uyumu bozulmuştur. Özellikle âitlik eki “-ki” ve “+nen” vasıta eki bu uyumu bozmaktadır.

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmuştur. Teklik 3. şahıs zamirinin ilgi ve yükleme hali, teklik 3. şahıs zamirinin âitlik eki almış hali, iyelik ekleri bu uyumun bozulduğu başlıca yerlerdir.

3. Eserde Kıpçak Türkçesi'nin bir özelliği olarak kelime başı ünsüzleri (#k ,#t, #b, #m) korunmuştur.

4. İyelik eklerinde “o, ö” geniş- yuvarlak ünlülerden sonra gelen dar -yuvarlak ünlüler “u, ü” gelerek düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyulmakta; ancak “u, ü” dar-yuvarlak ünlülerinden sonraki dar-düz “ı, i” ünlüleri gelerek uyum bozulmaktadır. Oysa Türkiye Türkçesinde bu uyum çok sağlamdır. köküsi, dostumuz, sözüm...

5. Hâl ekleri birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu Türkiye Türkçesinde ancak ağızlarda görülebilecek bir durumdur. Oysa yazarımızın eserinde bu konuya bol miktarda örnek vardır.

Kullanmağa-kullanmaya +ğa yönelme hali eki belirtme hali görevinde kullanılmıştır.

6. Eserde damak “n” sinin korunduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesi standart dilde bulunmayan bu ses, ancak ağızlarda yaşamaktadır.

7. Soru eki olan “mı” her zaman düzdür ve kelimeye bitişik yazılmaktadır. Oysa Türkiye Türkçesinde bu ek her durumda kelimedenden ayrı yazılıp düzlük- yuvarlaklık uyumuna uyar.

8. “+GA” yönelme hali ekinin Kırım-Tatar şivesiyle yazılmış olan eserimizde bir Kazan-Tatar özelliği olarak ek başındaki “G” nin korunarak kullanıldığı görülmektedir.

9. Kelime başında “h” ünsüzün düşürülerek kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım Türkiye Türkçesine Rumeli ağızlarında görülmektedir.

10. Eserde “e:e, ı:ı, ü : ü, ö : ö” korunmalarına sıkça raslanmaktadır.

(eyi, vakıtım, túbü, töpecik)

11. Ünlü türemeleri Kırım-Tatar Türkçesinde bolca kullanılmaktadır. Ancak eserimizde sadece birkaç örnekle sınırlıdır. (arif- harf, biri-birine-biricik)

12. Kırım- Tatar Türkçesinde “e > a” kalınlaşması ve i > e genişlemesi görülmektedir (teren, şeer). Bu değişim Türkiye Türkçesinde yoktur.

II. Morfoloji Bakımından:

1. Yükleme halinin “+ni” şeklinde “n” li olarak kullanıldığı görülmektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde “+I” şeklindedir.

2. Gelecek zaman ekinin başındaki “A” sesinin düştüğü görülmektedir. Bu yönüyle Gagavuz Türkçesi ve Türkmen Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Türkiye Türkçesinde ise bu duruma sadece Rumeli Ağızlarında rastlanmakla beraber standart Türkçede böyle bir kullanım söz konusu değildir.

3. “-Ayık” emir kipi Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır.

4. Eser incelendiğinde şahıs zamirlerinin Türkiye Türkçesiyle benzerlik gösterdiği sadece 1. tekil şahısta şahıs zamiri “men” ve 3. çoğul şahıs zamiri “olar” şeklinde n’siz olarak verilmiştir. Bu iki zamir Türkiye Türkçesinde bulunmayan kullanımlardır. Mevcut şahıs zamirlerine bakıldığında zamirlerin Kazan-Tatar Türkçesiyle aynı olduğu görülmektedir.

5. Kırım- Tatar Türkçesiyle yazılmış olan eserde kullanılan iyelik ekleri düz ünlüdür. Oysa Türkiye Türkçesinde iyelik ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık göstermez.

6. Eserde şimdiki zaman eki olarak en çok “-A, -y” eklerinin kullanıldığı görülmektedir. “-mAktA” ekinin ise nadiren görüldüğünü söyleyebiliriz.

7. “turur” dan geldiği bilinen “+DIzr” ekinin yuvarlak Şeklinin kullanılması beklenirdi. Bildirme kipinin TŐrkiye TŐrkĎesinin aksine Şahıs ekinden önce geldiği görülmektedir.

8. Şahıs Zamiri kökenli (birinci tip) Şahıs ekinin soru ekinden önce gelmesi ve okluk 1. Şahıs eki olarak “+IzZ” yerine “+m IzZ” kullanılması Kazan-Tatar TŐrkĎesi özelliğini daha da kuvvetlendirmektedir.

9. “-Ip, -p” zarf fiil ekinin Őnlyle biten kelimelere “-p” Şekliyle ve yardımcı ses almadan kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım Kazan-Tatar TŐrkĎesiyle aynıdır. Ek dŐzlk-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

10. Ettirgenlik ekleri olarak kullanılan “-set”, “-kız” ve “-z” TŐrkiye TŐrkĎesinde bulunmamaktadır.

“eğiltip” kelimesinde ettirgenlik eki olan “-t”, dönüşlülük eki olan “-l”den sonra gelmiştir. Bu TŐrkiye TŐrkĎesinde bulunmayan bir durumdur.

11. Eserde bulunan “-A yatkan, -eekte, -gence” zarf fiil ekleri TŐrkiye TŐrkĎesinde kullanılmamaktadır. Bunların yerine “-eekte” yerine “-ken”; “-gence” yerine “-IncA” kullanılmaktadır.

12. Eserdeki “+ĎAn; +ev; +gıl; +Şnas; +man” isimden isim yapım ekleri; “-sın; -sıra” isimden fiil yapım ekleri; “-g; -uv; -kaĎ; -ka; -đan” fiilden isim yapım ekleri ve “-sire; -đır” fiilden fiil yapım ekleri TŐrkiye TŐrkĎesinde kullanılmamaktadır.

13. Fiil + fiil yapısındaki birleşik fiillerde TŐrkiye TŐrkĎesinde zarf fiil eki olan “-ı” yerine burada “-a” kullanılmıştır. “soza berip : hamle yapıverip”, “sızđıra berip : ıslık aliverip”, “tarta bere : ekiveriyor” vb.

14. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan isim + yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiilleri ile isim + isim yapısındaki birleşik isimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tezimizin ilgili bölümünde verilmiştir.

15. Eserde “çünkü, a kore, -ten soñ, yalıñız, edatları ile “lakin” bağlacının sıklıkla kullanılmış olması dikkati çekmektedir. Bunun yanında “kore, çünkü, ve, da, ya da” bağlaçları da sıklıkla kullanılmıştır.

16. Türkiye Türkçesine göre daha sık kullanılan tekrarlar ilgili bölümde verilmiştir. Bunların arasında “- “ işaretinin kullanılması, Türkiye Türkçesinden ayrı bir özellik olarak görülmektedir.

“tos-tögerek: yusyuvarlak(10-12)”, “bala-çağa: çoluk çocuk(12-20)”

17. Çokluk 3. şahıs zamirinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak “n” siz kullanıldığı görülmektedir. (olar-11/4)Bu özelliğiyle Kazan-Tatar Türkçesine yaklaşmaktadır.

18. Kırım-Tatar Türkçesinin bir özelliği olarak “-y” eki hem şimdiki zaman, hem de geniş zaman için kullanılmıştır.

19. Eser çoğunlukla ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna uymaktadır. Bu uyuma uyan eklerin başlıcaları; “+DA” bulunma eki, “+Dan” ayrılma eki, “+DI_{2r}” bildirme eki, “+DI” görülen geçmiş zaman eki, “+DI_{2r}” kuvvetlendirme ve ihtimâl eki, “+dı” isimden isim yapım ekleridir.

20. Eserde “+IAr” çokluk ekinin düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık-incelik uyumlarına uyduğu görülmektedir. Ekin kullanımı Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla aynıdır. Çünkü Kazan-Tatar Türkçesine “m, n, ñ” ünsüzlerinden sonra “+nAr” şekliyle kullanılmaktadır.

21. Rivayet için Türkiye Türkçesindeki “ımiş” e benzeyen “emiş” ve Tatar Türkçesindeki “eken” ekleridir. Her iki şeklin de Kırım-Tatar Türkçesinde etkili olduğu görülmektedir.

Eski Türkçede “er-“ ten gelen “edi, eken” ek fiillerinin ünlüsü genişliğini korurken Türkiye Türkçesinde ise bu ünlü daralarak”i” olmuş, sonra da kaybolmuştur.

22. Eserde bir Kazan-Tatar Türkçesi özelliği olan sıfat fiilin “-GAn” şeklinde kullanılması Türkiye Türkçesinden farklılık göstermektedir.

23. Türkiye Türkçesinde bulunmayan zamir, zarf, sıfat, edatve bağlaçların karşılıkları tezin ilgili bölümlerinde verilmiştir.

B. Eserin Dilinin Türkiye Türkçesine Yaklaştığı Yerler

I. Ses Bakımından:

Eserin dilinin ses bakımından Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermediği görülmektedir.

II. Morfoloji Bakımından:

1. Geniş zamanın eki tek heceli fiillerde “-Ar”; diğerlerinde “-(I₂)r” şekli kullanılmaktadır. Bu durum Türkiye Türkçesinde de aynıdır.

2. “-Iş” eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.(toluştılar(77-20); avuştıq(125-15))

3. Aitlik ekinin, “küdekisi(151-22)” örneğinde olduğu gibi kendisinden sonra iyelik eki alması söz konusu değildir.Ekin, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sadece düz şekli bulunmaktadır.

soñki(149-15); küdekisi(151-22)

C. Eserin Diliyle İlgili Diğer Hususlar:

- 1.** Gereklilik kalıbının“ -mAk kerek “ şahıs eki Kırım Tatar Türkçesine has bir ek olduğu görülmektedir. Çünkü bu tarz bir kullanım ne Türkiye Türkçesinde; ne de Kazan-Tatar Türkçesinde yoktur.(çiqmaq kerekim(154-9))
- 2.** Eserde özellikle Rusça, Arapça, Farsça ve Özbekçe kelimelere sık rastlanması, bu diller ve şive ile olan bağlantılardan kaynaklanmaktadır.
- 3.** Eserde mecazlı anlatımlara ve benzetmelere sıklıkla yer verildiği görülmektedir. (koy uyana : köy uyanıyor(87-12))
- 4.** Eserde ünvanla özel ismin yer değiştirilerek kullanılması dikkatleri çekmektedir.(Midat Qaravul: bekçi Midat(153-11))

Eserin dilinin özelliklerine bakıldığında Kazan –Tatar Türkçesine yaklaştığı görülmektedir. Eserde Türkiye Türkçesine ait özellikler bulunsa da Kazan- Tatar Türkçesi özellikleri ağır basmaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR Kenan (2001), Kırmılı Bekir Sıdkı Çobanzade(Dilciliği ve Edebiyat Araştırmacılığı), Türk Dil Kurumu, Ankara

ARAT R.R. “Türk Şivelerinin Tasnifi”,Türkiyat Mecmuası,X, s.111-125,İstanbul

Berdek Yusuf, Tulum Mehmet Mâhur, Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,İstanbul, 1994

DİLAÇAR Agob, “Türk Diline Genel Bir Bakış,TDK,1964,say 53, v.dd.

ERGİN Muharrem (1999), Türk Dilbisi, Bayrak Basımevi, İstanbul

Ganiyev Fuat, Ahmetyonov Rıfkat, Açıkgöz Halil, Tatarca- Türkçe Sözlük, Çeviri, İnsan Neşriyat, Kazan, Moskova, 1997

Hasanov Ş. ,Tatarca-Türkçe Sözlük, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Eğitimi 16. Deneme Doktora Programı

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I., II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları(1971)

Mustafayev E.M.E Mustafayev ve Şçerbi, Rusça-Türkçe Sözlük, Sovetskaya Entsiklopediya Yayınevi, Moskova, 1972

Rıza Fazıl, Safter Nagayev, Qırım tatar Edebiyatının Tarihi, Akmesit 2001

Türk Dil Kurumu,(1996), İmlâ Kılavuzu, TürkTarih KurumuBasımevi, Ankara

Türk Dil Kurumu, (1998), Türkçe Sözlük, 8. Baskı, TürkTarih Kurumu Basımevi, Ankara

VELİULAYEVA Aliye, Tuvğan Edebiyat, Aqmescit 1998, s.152

www.kultur.gov.tr Kùltür Bakanlığı 25.10.2005 tarihli sitesi
(Gaspıralı Çeviri Programı)

www.kurultay.org Kırım-Tatar Milliy Meclisi 27.05.2007 tarihli internet sitesi

www.tr.wikipedia.org Özgür Ansiklopedi 25.03.2007 tarihli internet sitesi

www.vatankirim.net/tatarca.asp Kırım Devleti Resmi Sitesi 18.02.2007 tarihli
internet sitesi

YÜKSEL Zuhâl (1992), “Kırım-Türk Edebiyatı Türk Dünyası El Kitabı”,
Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü

Zakir Qurtnezir, Qırımtatar Edipleri, Aqmescit 2000, s.192-193.

EKLER

BİZİM GEMİMİZ

5 İşte, menzilge yetip keldik. Buük şeer ozüniñ dım avası ve ses-şamatalarinen uzaqta qaldı. Yemyeşil çam ağaçlarinen, çalıqlarnen ortülgen bayırlar, qaynap turğan bullür suvlu çoqraqlar ve niayet, bir çetine yımşaq sarı qum töşelgen keñ gol — bularnıñ bütünü bizim imayemizge keçti.

10 Yaz aylarında arbiy. talimge çıqacaqta,yani dersliklerden ogrenenlerimizi ameliyatta sınamaq vaqtı kelgende bir gruppaa asker poligonga — uzaq mesafege atuv meşğuliyetleri otkermek için tek bizim garnizonımızğa pekitilgen yerge yollanıla. Olar bu territoriyanı atuv meşğuliyetleri otkermege azırlay ve eñ muimi poligon meydanınıñ — onıñ ormanı, golü ve bayırlarinen — aqiqiy şorbacısı olalar. Butün ormanıñ qanuniy qaravulı Veniamin emce bu uquqnı büyük isteknen resmiyleştirgen
15 soñ ozü kibi qart alaşasını yorttırıp, ormanıñ kunbatı tarafına kete. Artıq o, ormanıñ tek bir qısına qaravullıq yapacaq.

Bizler orman ve gölni elde etken soñ işke kırıştik. Bıltırdan qalğan, içine yapraq ve diger çöplükler tolğan blindajlarını, dot ve dzotlarını temizley, eşilgen yerleri olsa, tamirleyimiz. Bularnıñ bütünü deliqanlı yaşlar için iş degil, bir eglence, bir sefa kibi
20 kele.

BİZİM GEMİMİZ

İşte, menzile yaklaştık. Büyük şehir kendisine has havası ve ses-şamatalarıyla uzakta kaldı. Yemyeşil çam ağaçlarıyla , çalılıklarla örtülmüş bayırlar, kaynayıp duran billur sulu çokraqlar (pınarlar) (?) ve nihayet, bir kenarına yumuşak sarı kum yayılmış göl-
5 bunların hepsi bizim denetimimize(?) geçti.

Yaz aylarında askeri eğitime çıkacağımız zaman, yani dersliklerden öğrendiklerimizi uygulamaya koyma vakti geldiğinde bir grup asker poligona uzak mesafeye atış görevlerini yerine getirmek için sadece bizim garnizonumuza , yerleştirilmiş yere
10 yollanıyor. Onlar bu bölgeyi atış görevlerini yerine getirmek için hazırlıyor ve en önemlisi poligon meydanının- ormanı ,gölü ve bayırlarıyla – gerçek sahibi oluyorlar. Bütün ormanın resmi nöbetçisi Veniamin amca bu hukuku büyük istekle resmileştirdikten sonra kendi gibi yaşlı atını koşturup, ormanın batı tarafına gitti. Artık o, ormanın sadece bir kısmına nöbetçilik yapacak.

15 Bizler orman ve gölü ele geçirdikten sonra işe giriştik. Geçen seneden kalan, içine yaprak ve diğer çöplükler dolan siperleri, daimi ateş noktaları, menzilleri temizliyor, eşilen yerleri ise tamir ediyoruz. Bunların bütünü delikanlılar için iş değil, bir eğlence, bir sefa gibi geliyor.

Aqşam üstü aşçı çañ qaqa (ebet, birimiz aşçı olamız). Et konservasinen pişirilgen bercimek botqasından da lezetli aş olmay. Boyle aqşamlarda ordumızniñ şan-şüreti, oniñ qudreti, namlı qaramanları aqqında, kimerde ise uzaqta qalğan sevimli qızlar aqqında hatırlavlar başlana.

5 Laf sevgen, daima nasıldır problemlarnı çezip, oz-ozünden coşıp-taşıp ürgen İlyas indemez Serverni begenmey. Daima oña ilişe. Şimdi de oyle oldı. O kotelogina baqıp tüşüncege dalğan Serverni biraz süzip turğan soñ söz başladı: — Sen, Server, ne susıp qaldıñ? Ayt sen de bir şeyler. Añlat bu qalpazanlarğa ekinci cian cenkiniñ taliyini nasıl bir silya al etkenini.

10 Server birden abdıradı. soñ bizlerge ayretnen baqtı.

İlyas sualini tekrarladı. Lyakin başqa şekilde: — Saña aytam, Server,— dep bağırdı o.— Añlat, deyim, bu qabaq-başlarğa dünyanıñ qaç bucaq olğanını.

Server oyle teren koküs keçirdi ki, dostlar biri-birine baqıp aldılar.

— Demirciniñ körügi kibi ufuldaysıñ olyan, içiñde ateş yana ğaliba? dedi Viktor.

15 — İçimde kerçekten de ateş yana, akaylar,— dedi Server kene ufuldap.— Em nasıl ateş! Omür billya sönmecek coü. E-ey, bu dünya, yalan dünya. Menim Meremim meni aldattı. «Uç yıl degil, on yıl hizmet etseñ bile beklerim», dep yemin etken edi. Amma bir yıl bile beklep olamadı.

— Yanıqlama, başqasını taparsıñ,— dedi Talayan qolunu sallap.

20 — Başqası yoq, em ola bilmez. Merem bir dane. oniñ şimdi başqasimen ekenini tasavur etip olamayım. İç mümkün degil.

Çevriyazı : 4

Akşamüstü aşçı yemek zilini çalıyor. (Evet, birimiz aşçı oluyoruz.). Et konservesiyle pişirilen mercimek çorbasından daha lezzetli yemek olmaz. Böyle akşamlarda ordumuzun şan-şöhreti, kudreti, namlı kahramanları hakkında çok uzakta kalan güzel kızlar hakkındaki anlatılmaya başlanıyor.

5 Laf seven , daima, her türlü problemleri çözüp, kendi kendisine coşup taşarak bağırın İlyas ses çıkarmaz , Server’i beğenmez. Daima ona sataşır. Şimdi de öyle oldu. O kotelogina bakıp düşünceye dalan Server’i biraz süzdükten sonra söze başladı:

10 __ Sen, Server, ne diye susup kaldın? Söyle sen de bir şeyler. Anlat bu kalpazanlara ikinci cihan harbinin talihini nasıl bir silahın alt ettiğini. Server birden silkindi, sonra bizlere hayretle baktı.

İlyas sorusunu tekrarladı. Lakin başka şekilde:

__ Sana söylüyorum, Server, diye bağırdı.

__ Anlat diyorum, bu kabak başlara dünyanın kaç bucak olduğunu.

15 Server öyle derin göğüs geçirdi ki, dostlar birbirine bakakaldılar.

__ Demircinin körüğü gibi ofluyorsun ulan , içinde ateş yanıyor galiba? dedi Viktor.

__ İçimde gerçekten de ateş yanıyor beyler, dedi, Server yine oflayarak.

20 __ Hem nasıl ateş! Ömür billah sönmeyecek bir ateş. Hey bu dünya, yalan dünya. Benim Meryem’im beni aldattı :”Üç yıl değil , on yıl hizmet etsen bile beklerim.” diye yemin etmişti. Ama bir yıl bile bekleyemedi.

__ Dert yanma başkasını bulursun , dedi Talayan kolunu sallayarak.

__ Başkası yok, hem olamaz. Meryem bir tane. Onun şimdi başkasıyla olduğunu tasavvur edemiyorum. Hiç mümkün değil.

T.T’ ye Aktarma – Sayfa : 4

— E, qadınlarğa inam olmaz,— dep taşladı İlyas er şeyni bilgen adamnıñ tavürinen.— Men özümniñkisinen sağıqlaşıp çıqtım. Ağladı, yalvardı. Lyakin, aqaylar, orduğa ketken adam quyruğını bir tamam qurtarmaq, yani özünü qız-mız degen şeylerden bir tamam azat etmək kerek. Ne olacağı, ne qalacağı belli degil.

5 Aks alda, uç yılğace Serverge oşap sümsüklenip ünersiñ.

— E, qadınlar nasıl azamat yigitlerni yaqtılar, em daa ne qadarını yaqacaqlar...

— Serverniñ yanğan yeri yoq, işte, tütey, mınavı bizim ateşimiz kibi. O sevmegen, onı da sevmegenler.

İşte, kendini aldatqan.

10 Serverniñ cırayı türlendi. Bunı arqadaşları qaranlıqta bile sezdiler.

— Belki sevmegendir,— dedi Server tüşünceli davuşnen.—Belki... Biz qomşu yaşay edik, atta cam sofamız biri-birine quraşqan edi. Yaz vaqıtlarında men sofada yata edim. Bazı künlerde o da sofada yata edi. Gece erkes üqlağan soñ, kuçucik isardan keçip maña kele... Dersiñ, ferişte kibi: üstünde bem-beyaz kolmek, saçları çıbalğan, bedeni ateş kibi. Biz saatlernen quçaqlaşıp yata ve omür billya biri-birimizden ayırılmaycağımız aqqında, kelecekte nasıl yaşaycağımız aqqında fısıldap laf ete edik... E-ey, siz Qalpazanlar, bunı añlarsıñızımı, zaten bunı añlatmaq da mümkün degil. Boyle şeyni tek is etmek mümkün. Men onı quçaqlağanda butün dñnyanı quçaqlay edim.

20 Şimdi ise dünya bom-boş. onıñ içinde millionlarnen qızlar bar, tek benim Meremim yoq. Ay-hay, tıpqı onıñ kibi daa birisi olğan olsa... yoq, olmağanı yahşı. Aks alda, men onıñ aqqında boyle tüşünip olamaz edim. Endi men tek hatırlavlarnen, şırın hayallarnen yaşarım.

Çevriyazı : 5

__ E, kadınlara güven olmaz diye taş attı İlyas , her şeyi bilen bir insan tavrıyla. Ben kendiminkiyle vedalaşarak çıktım. Ağladı, yalvardı. Lakin, beyler orduya giden adamın , kuyruğunu tamamen kurtarması , yani kendini kız mız denilen şeylerden tamamen azat etmesi gerekir. Ne olacağı, ne kalacağı belli değil. Aksi halde, üç yıl
5 boyunca Server'e benzeyip sümsüklenip konuşursun.

__ E , kadınlar ne kabadayı gençleri yaktılar, hem daha ne kadarını yakacaklar...

__ Server'in yanan yeri yok. (Ama bak) işte , tütüyor, aynı bizim ateşimiz gibi. O sevmemiş, onu da sevmemişler.

İşte kendini aldatmış Server'in çırası yandı. Bunu arkadaşları karanlıkta bile sezdiler.

10 __ Belki sevmemiştir, dedi Server düşünceli sesle. Belki...Biz komşu(olarak) yaşıyorduk, altta cam sofamız birbirine bakıyordu. Yaz vakitlerinde ben sofada yatardım. Bazı günler de o sofada yatardı. Gece herkes uyduktan sonra, küçücük geçitten geçip bana gelir... Sanki melek gibi: Üstünde bembeyaz gömlek , saçları dağılmış, bedeni ateş gibi. Biz saatlerce kucaklaşıp yatar ve ömür billah
15 birbirimizden ayrılmayacağımız hakkında , gelecekte nasıl yaşayacağımız hususunda fısıldayarak konuşurduk. Hey siz kalpazanlar, bunu anlar mısınız? Zaten bunu anlamak da mümkün değil. Böyle(bir) şeyi sadece hissetmek mümkün. Ben onu kucakladığımda , bütün dünyayı kucaklıyordum.

Şimdi ise dünya bomboş. Onun içinde milyonlarca kız var, tek benim Meryem'im
20 yok. Ah ah, tıpkı onun gibi biri daha olmuş olsa...Yok olmaması daha iyi. Aksi halde ben onun hakkında böyle düşünemezdim.Şimdi ben sadece hatıralarla, tatlı hayallerle yaşıyorum.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 5

Yigitler susup qaldilar. Olar boylesini daa körmegen, bilmegen ediler. Serverniñ ikyayesi olarnıñ er birine oz meremini hatırlattı.

— Ey, vazgeçiñ şu qızlar lafını. Nasıl adamlarsınız. Yigit adam qız için boyle bükülirmi?

5 Seniñ sevgiñ, Server, aqiqiy sevgi degil.— İlyas: sesini ükseltip, ellerini sallap ayta.— aqiqiy sevgi eki taraflı ola. Sen onı sevesiñ, o da seni seve. Buña sevgi deyler. Eger sen onı sevip de,o seni sevmese, bu sevgi degil. Bunı başqaca adlandırmaq gerek. Bir taraflı, yani yarı sevgige ola gece-kundüz ufuldap ürmek olurmu? Eger cenk vaqtında er bir asker oz sevgilisini hatırlap ah çekip ürgen olsa,
10 biz nasıl etip ğalebe qazanır edik. Yoq, dostum, boyle mumkün degil. Sevgi, qızlar uzaqta qaldılar, bizler ise askermiz, cenkçimiz.

— Bıraq şu lektsiyañnı,— sensiz de bilemiz, cenkçi ekenimizni. Sus biraz,— dedi Talayan.

Lyakin İlyas susmadı, aksince, daa beter alevlendi.

15 — Bilesiñizmi?— dep bağırdı o ozüniñ keskin sesinen.— Bilseñiz, aytıñ maña, ikinci cian cenkiniñ taliyini nasıl bir silya al etti? Qana, aytıñ, baqayım!—O işaret parmağını biz kibi tiklep, hıtap etti:—Katüşa! Oröl-Kursk kemerini hatırlañız, cailler, uçurım çetinde eki üz dane katüşa safqa tizilgen. Ateş! Sekiz-on saniyede biñlernen snaryad avağa köterile.— İlyas olarnıñ nasıl avelenip ve nasıl
20 tüşkenlerini, eñ muimi, nasıl patlağanlarını — butün aleketni sesinen, qollarinen kostere. Lyakin İlyasniñ tırışuvlarına baqmadan bu manzara başqalarını pek eyecanlandırmay, çünkü bu onıñ katüşa aqqında birinci ikyayesi degil: O katüşada hismet ete ve onı butün silyalarınñ allası esap ete. Söz sırası kel-

Çevriyazı : 6

Gençler susup kaldılar. Onlar böylesini daha görmemiş ve tanımamışlardı. Server'in hikâyesi onların her birine kendi Meryem'ini hatırlattı.

5 ___ Hey, vazgeçin şu kız lafından. Nasıl adamlarsınız? Delikanlı adam kız için böyle eğilir mi? Senin sevgin Server , gerçek sevgi değil. – İlyas sesini yükseltip ,ellerini sallayarak konuşuyor.

___ Hakiki sevgi iki taraflı olur. Sen onu seversin, o da seni sever. Buna sevgi derler.

10 Eğer sen onu sevip de, o seni sevmezse, bu sevgi değildir. Bunu farklı adlandırmak gerek. Bir taraflı, yani yarı sevgiyle gece-gündüz oflayarak bağırarak olmak olur mu? Eğer savaş vaktinde her bir asker kendi sevgilisini hatırlayıp , ah çekip bağırması olsa, biz nasıl olup da zafer kazanırdık.

Yok, dostum, böyle mümkün değil. Sevgi, kızlar uzakta kaldılar, bizler ise askeriz, savaşçıyız.

___ Bırak şu laf ebeliğini. Sensiz de bilebiliriz savaşçı olduğumuzu .

___ Sus biraz , dedi Talayan.

15 Lakin İlyas susmadı, aksine daha beter alevlendi.

___ Biliyor musunuz? diye bağırdı o keskin sesiyle. Biliyorsanız söyleyin bana, İkinci Dünya Savaşı'nın talihini nasıl bir silah değiştirdi. Hadi söyleyin bakayım! O işaret parmağını uzatıp, hitap etti.

20 ___ Katüşa topu! Oröl-Kursk kemerini hatırlayın, cahiller, uçurum kenarında iki yüz tane katüşa topu sıralanmış. Ateş! Sekiz-on saniyede binlerce mermi havaya uçuruluyor. İlyas onların nasıl havalanıp düştüklerini, en mühimi , nasıl patladıklarını, bütün yok oluşlarını elleriyle gösterir. Lakin İlyas'ın hareketlerine rağmen bu manzara başkalarını pek heyecanlandırmıyor, çünkü bu onun katüşa topu hakkında ilk hikâyesi değil. O topçu birliğinde görev yapıyor ve onu bütün silahların 25 en alası kabul ediyor. Söz sırası gel-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 6

gende şunu da aytmalım ki, özümüz hizmet etken silyaların qıymetini belgilegende bizler de İlyastan artta qalmaymız.

Boyle vaqıtta kozlükli Viktor sakinliknen söz başlay.

5 — Sen, İlyas, adamları unutasıñ,— dey o ince İyakin itirazğa imkyan qaldırmağan keskin davuşnen.— eñ muimi — adamlar, olarnıñ fikirleri, istekleri, iradeleri, maqsadları. Olarnı ogge davet etken ğaye. Bu eñ quvetli silyadır. Başqa bir türlü silya onıñ qarşısına çıqıp olamaz. Boyle!— Viktor söz bitti der kibi suvup qalğan botqasını, qaşıqlap başlay.

10 — Men de şunu aytam da,— dep qızışa İlyas özünü aqlamaq istegen kibi,— ebet, başta adamlar.

İyakin çoq şey silyağa da bağlı. Onı idare etmege, gerekli vaqıtta qullanmağa bilmek ise buük mesele. Sen Vasilev degen adamnıñ memuarını oqudıñmı? E, sen daa yeşilsıñ (İlyasnıñ hizmet muddeti başqalarıñkinden bir yıl ziyade). Biz birinci sene hizmet etkende o adamnen korüşüv olğan edi. Ozü ayttı...

15 — Aytacağıñ pek uzun olsa, başlap oturma,— dep kestire tabiatınca pek az qonuşqan tankçı yigit Talayan.

20 — Sen, D'Artanyan, sus,—dey oña İlyas—Bu saña qılıçnen uruşmaq degil.— endi onı toqtatsañ... Sabır etip diñlemekten başqa çare yoq, o ise, deral, ikyayesini başlay. ağızı ayta, qol ve ayaqları ise ayılğanlarını kostermege yardım eteler.—Mına şu Vasilev — köküsi ordenler ve medallernen ortülü — cenkte komandirniñ siyasiy işler boünca muavini eken.Orduğa çağırılğanı kibi şu işke tayin etilgen ve bir türlü arbiy tehnikanı menimsep yetiştirmegen. Baq, soñ nasıl dubarağa oğrağan: «Bir kun ştabdan ateş pözitsiya-

Çevriyazı : 7

diğinde şunu söyleyelim ki, kendimize hizmet eden silahların kıymeti belirlendiğinde biz de İlyas'tan geri kalmayız.

Böyle vakitlerde gözlüklü Viktor sakince söze başlar:

5 ___ Sen, İlyas, insanları unutuyorsun, diye o ince lakin itiraza imkan bırakmayan kararlı sesle. En önemlisi insanlar, onların fikirleri, istekleri, iradeleri, maksatları. Onları öne iten gaye.

Bu en kuvvetli silahtır. Başka türlü (bir) silah onun karşısına çıkamaz. Böyle! Viktor söz bitti der gibi soğuyan Bokta yemeğini kaşıkklamaya başlıyor.

10 ___ Ben de onu söylüyorum ya, diye kızıyor İlyas. Kendini haklı çıkarmak ister gibi – evet önce insanlar.

Lakin çok şey silaha da bağlı. Onu idare etmeyi, gerekli vakitte kullanmayı bilmek ise büyük mesele. Sen Vasilev denen adamın hatıralarını okudun mu? E, sen daha gençsin. (İlyas'ın hizmet süresi başkalarınınkinden bir yıl fazla. Biz birinci sene hizmet ettiğimizde, o, adamla görüşmüştü. Kendi söyledi...

15 ___ Söyleyeceğin çok uzunsa, hiç başlama diye kestirir, tabiatınca pek az konuşan tankçı yiğit Talayan.

20 ___ Sen , D'Artanyan , sus, der ona İlyas. Bu kılıçla vuruşmak değil. Şimdi onu bıraksan. Sabır edip dinlemekten başka çare yok. O ise derhal hikâyesine başlıyor. Ağzı söylüyor, el ve ayakları ise söylenenleri göstermeye yardım ediyor. İşte şu Vasilev – göğsü nişan ve madalyalarla örtülü, savaşta komutanının siyasi işler konusunda yardımcısıymış.Orduya çağrıldığı gibi bu işe tayin edilmiş ve bir türlü harp tekniğini benimseyememiş. Bak sonra nasıl oyuna gelmiş: “Bir gün karargahtan ateş hattına

larına kete edim,— dey o.—Biz de atamız, duşman da ata, yer-kök sarsa, bir kere yıqılıp, topraq túbünde qalayazdım, er alda ketem. Bir vaqıtta baqşam ne köreyim, uzaqtaki dağ eteginden bizim tarafqa duşman tankları süyrelip keleler, qarınca kibi. Olarnıñ bir gruppası tamam bizim tanqa qarşı atıcı toplarımız turğan betke buruldı.

5 Men o batareyanıñ ateş pözitsiyasına aşıqtım. Şimdi yigitlerimiz bu bronlı tabutlarınıñ içinde oturğan faşistlerge bir iş keserler, dep tüşündim. Lyakin ateş pözitsiyasına kelgende ogümde deşetli bir manzara açıldı. Yarım saat evel bizim batareyamızı duşman aviatsiyası bombalap keçken. Tek bir qaç ağır yaralı topçı nefes almaqta. Men olarnıñ birinden digerine çapıp yaralarını bağladım. Bu arada qarşıdan sağır

10 gudürdi eşitildi. Bular yaqınlap kelmekte olğan duşman tankları edi. Men, ozüm duymağan alda, bir topnıñ yanına çapıp bardım. Eyat! Toptan nasıl etip atqanlarını daa bir kere bile körmegen edim. Yanımda snaryadlar, qarşımda top, men ise ne işleycegimni bilmeyim. Ahır-soñu bir askernıñ avtomatını alıp, atmağa başladım ve bunıñnen ozümniñ turğan yerimni tanklarğa bildirdim. Olardan birisi maña taraf

15 buruldı. Yaqınca kelgen soñ, avtomat qurşunınıñ oña tesir etmegenini añladım.

— Soñ, soñ ne olğan?— sabırsızlıqnen soradı Viktor.

İlyasnıñ cansıqıcı ikyayesi artıq bütünimizni qavrap alğan edi. Puzadan söñ İlyas sözüni devam etti: — Biz de, soñ ne oldı, dep soradıq. O adam bir şey demeden stolğa tayanıp yerinden turdı ve ştanınıñ balaqlarını koterdi: onıñ er eki ayağı da

20 protezden edi.

soñ o şöyle dedi: «Oğullarım, torunlarım.

gidiyordum, diyor o.

Biz de atıyoruz , düşman da atıyor, yer-gök sarsılıyor, bir keresinde yıkılıp, toprak dibinde kala yazdım, herhalde giderim. Bir vakit baktığımda ne göreyim, uzaktaki dağın eteğinden bizim tarafa düşman tankları sürüklenerek geliyorlar karınca gibi.

5 Onların bir gurubu tam bizim tanka karşı atış yaptığımız toplarımızın durduğu tarafa döndü. Ben o bataryanın ateş hattına koştum. Şimdi yiğitlerimiz bu zırhlı tabutların içinde oturan faşistlere bir şey yaparlar diye düşündüm. Lakin ateş hattına geldiğimde önümde dehşetli bir manzara açıldı. Yarım saat evvel bizim bataryalarımızı düşman uçakları bombalayıp geçmiş. Sadece birkaç ağır yaralı topçu
10 nefes almakta. Ben onların birinden diğerine geçip yaralarını sardım. Bu arada karşıdan sağır eden bir gürültü işitildi. Bunlar yaklaşmakta olan düşman tanklarıydı. Ben kendim, duymadığım halde, çabucak bir topun yanına gittim. Heyhat! Topun nasıl atıldığını daha bir kere bile görmemiştim. Yanımda mermiler, karşımda top, ben ise ne yapacağımı bilmiyorum. En sonunda bir askerin otomatik tüfeğini alıp
15 atmaya başladım ve bununla kendi durduğum yeri tanklara bildirdim. Onlardan birisi benden tarafa döndü. Yakına geldikten sonra, otomatik silah kurşunun ona tesir etmediğini anladım.

— Sonra ne olacak? Sabırsızlıkla sordu Viktor. İlyas'ın can sıkıcı hikâyesi artık hepimizi kuşatıyordu. Kısa bir aradan sonra İlyas sözüne devam etti. Biz de , sonra
20 ne oldu diye sorduk. O adam bir şey demeden masaya dayanıp yerinden kalktı ve pantolonunun paçalarını gösterdi. Onun her iki ayağı da protezdi. Sonra o şöyle dedi: “Oğullarım, torunlarım.

Ozüñizge işanılgan silyanı namusnen ogreniñiz. Sizler Vatanımızniñ qalqanlarısıñız. Halqımız özünüñ tıñlıgını sizlerge işandı. Eliñizge silya berdi. Öni israrnen menimseñiz ve kerek olğanda bir yañlısız qullanmağa biliñiz».

5 Sükünetni kene İlyasniñ ozü bozdı: — Mına, kordiñmi, Viktor Afanaseviç, eger Vasilev arqadaş şu toplardan atmağa bilgen olsa, şimdi ayaqları butün olur, şu pözitsiyanı da duşmandan qorçalaya bilir edi.

10 O özünüñ fikirini buük bir ustalıqnen isbat etti ve endi ğalip adamniñ tavürinen susmaqta edi. — endi oyle olmaz,— dedi Talayan eminliknen.— Zemanen cenkinde adamlar biri-birlerini körmeyip, üzlernen, biñlernen kilometr mesafede turıp uruşırlar. Artıq topraq yanar, deñiz qaynar, taşlar qalay kibi irirler. Yerde bir türlü canlı mahlûq qalmaya bile. Meselya, bir zamanlar ayda ayat olğan, İyakin tsivilizatsiya ondan atta eser bile qaldırmağan.

15 Boyle titis fikir epimizni kederli bir oyğa daldırdı. Bir qabaat işlegen kibi erkes Talayanğa sert-sert baqıp aldı. O ise aytqanını añlatıp yetiştiramadı. Bu arada orman bette at kişnedi. Kimdir boğuq-boğuq oksürdi. Soñ ses eşitildi: — Yigitler! Bu benim.— Bu Veniamin emce edi.

O adetince aqşamları bizim yanımızğa kele, çeşit rivayetler aytıp bir vaqıtqace bizim ateşimiz başında otüra edi.

20 Veniamin emce selyamlaşqa soñ alaşasını tırşavlap, otlamağa yiberdi ve bizim yanımıza kelip oturdi. «Qartiyimniñ selyamı», dep çantasından bir oba yantıq çıkarıp qoydı.

Çevriyazı : 9

Kendinize doğrultulan silahı namusla öğreniniz. Sizler vatanımızın kalkanlarısınız. Halkımız kendi huzurunu sizlere emanet etti. Elinize silah verdi. Onu ısrarla benimseyiniz ve gerek olduğunda yanlışsız kullanmayı biliniz. “

Sükuneti yine İlyas’ın kendisi bozdu.

5 ___ İşte, gördün mü, Viktor Afanoseviç? Eğer Vasilev arkadaş bu topları atmayı bilmiş olsaydı, şimdi ayakları yerinde olur, şu hattı da düşmandan alabilirdi.

O kendi fikrini büyük bir ustalıklı ispat etti ve şimdi galip (bir) adamın tavrıyla susmaktaydı. Şimdi öyle olmaz , dedi Talayan kendinden emin bir tavırla. Zamane savaşında insanlar birbirlerini görmeyip yüzlerce, binlerce kilometre mesafede
10 durup savaşıyorlar. Artık toprak yanıyor, deniz kaynıyor, taşlar kalay gibi eriyorlar. Yerde bir türlü canlı varlık kalmıyor bile. Mesela, bir zamanlar, ayda hayat varmış, lakin medeniyet ondan eser bile bırakmamış.

Böyle titiz bir fikir hepimizi kederli bir düşünceye daldırdı. Bir kabahat işlemiş gibi herkes Talayan’a sert sert bakıp kaldı. O ise söylenileni anlatıp bitiremedi. Bu arada
15 ormanda (bir) at kışnedi. Kimdir bilinmez boğuk boğuk öksürdü. Sonra (bir) ses işitildi:

___ Gençler! Benim. Bu Veniamin amca idi.

O adetince , akşamları bizim yanımıza gelir, çeşitli rivayetler anlatıp , bir vakit bizim ateşimizin başında otururdu. Veniamin amca selamlaştıktan sonra atını tımarlayıp,
20 otlamaya gönderdi ve bizim yanımıza gelip oturdu. “Eşimin selamı var” deyip çantasından bir yığın yiyecek şeyler çıkarıp koydu.

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 9

— Qana, buürünüz, er alda ev aş, sağınğandırınız,— dedi o. Yigitler qartnıñ hatirini qıymamaq için bir-eki qapınğan oldılar. Lyakin kimseniñ tamağından aş keçmegeni korünip tura edi. Banaki keder erkesniñ üreginde qurşun kibi bir ağırlıq qaldırğan, yaşayışnıñ boyle facialı soñunu kimse aqılına ketirmegen edi. Atta
5 Talayannıñ ozü bile kuskün bir qıyafette ep tütün içmekte.

Veniamin emce bu oñaytsızlıqnı deral duydu. Epimizge birer-birer baqıp çıqqan soñ: «Bir şey oldımı yoqca, yigitler?» dep soradı.

Olmasına oldı amma, lyakin bunı qart adamğa nasıl etip añlatırsıñ, Buña iç birimiz cesaret etmedik.

10 — Nedir bu kuskünlik?—Veniamin emce dayanıp olamadı.— Qana, ketiriñ çırpı, ateşiniz söngen, çaynigiñiz qaynamay.

Men yerimden turıp, çırpı cıymağa kettim. Kokte tos-tögerek ay keze, Az olsa da şavle saça. Şimdi birden men onı acıdım. Zavallı. İnsan aqlı tüşünip çıqarğan eñ qudretli silya seni yaqıp kül etken. Endi sen ebediy olaraq cansız yaşamağa mahküm
15 etilgensiñ. Ya yerde? Aceba, Yerni de seniñ taliyiñ bekleymi? Bir kun ola mında da ayat ateşi sönecekmi? Ya bizler?.. Bedenim çimirdendi. Boyle titis tüşüncelerden qaçınmaq için tez-tez çırpı cıyıp başladım.

Men ateş başına qayıp kelgende Veniamin emce ep söylene edi: —Añlamayım, boyle yaş balalarınñ başında nasıl qasevet ola bile? Biri-birlerinden qavğa etken
20 kibi çıraylarını sıtıp oturalar.

Ateş gurüldedi. onıñ şavleleri kuskün üzlerde, terekleriniñ yapraqlarında oynadı. Lyakin o kim-seniñ, üregine yarıqlıq berip olamadı. Dersiñ ki,

Çevriyazı : 10

__ Buyurunuz, herhalde ev yemeğini özlemişsinizdir, dedi. Gençler ihtiyarın hatırını bir iki soracak oldular. Lakin kimsenin boğazından yemek geçmediği görünmekteydi. O zaman kadar herkesin yüreğinde kurşun gibi bir ağırlık bırakan yaşantının böyle facialı sonunu kimse aklına getirmemişti. Hatta Talayan'ın kendi bile küskün bir tavırla tütün içmekteydi.

Veniamin amca bu hoşnutsuzluğu hemen hissetti. Hepimize birer birer baktıktan sonra:”Bir şey mi oldu yoksa gençler?” diye sordu.

Olmasına oldu da , bunu yaşlı adama nasıl anlattırın? Buna hiç birimiz cesaret edemedik.

10 __ Nedir bu küskünlük?- Veniamin amca dayanamadı.- Bana çırpı getirin ,ateşiniz sönmüş, çayınız kaynamıyor.

Ben yerimden kalkıp çalı çırpı toplamaya gittim. Gökte dolunay geziyor, az da olsa ışık saçıyor. Şimdi birden ben ona acıdım. Zavallı. İnsan aklının düşünüp ortaya çıkardığı en kudretli silah seni yakıp kül etmiş. Şimdi sen sonsuza kadar cansız yaşamaya mahkum edilmişsin. Ya yerinde? Acaba yeri de senin talihini bekliyor mu? Bir gün olup orada da hayat ateşi sönecek mi? Ya bizler?..Bedenim karıncalandı. Böyle titiz düşüncelerden kaçınmak için çabuk çabuk çırpı toplamaya başladım. Ben ateşin başına dönüp geldiğimde Veniamin amca hala söyleniyordu:

20 __ Anlamıyorum. Böyle genç çocukların başında nasıl kasavet olabilir? Birbirleriyle kavga etmiş gibi yüzlerini asıp oturuyorlar.

Ateş gürlüdedi. Onu alevleri küskün yüzlerde , ağaçların yapraklarında oynadı. Lakin o kimsenin yüreğini aydınlatamadı. Dersin ki,

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 10

Talayan aytqan facia yarın bir kun olacaq erkes onıñ aqqında tüşüne.

— Men oqumadım. Daa doğrusı oqup olamadım.— Bu kene Veniamin emceniñ sesi edi.— Lyakin dünyada aman-aman beşinziñ yaşınız qadar yaşadım. Felekniñ çemberinden keçtim. Er şeyni, başta korip,soñ bildim. aytıñız, belki
5 elimden kelgenine kore bir keñeş beririm. Eger maña ayılmaycaq şey olsa, başqa sıra.

Buniñnen Veniamin emce bizlerni kederlendirgen şeyni arbiy sır belledi ğaliba, qolaysız bir vaziyette sustı.

Men laqırdını devam ettirmege karar berdim. Boyle ağır tüşünceniñ artıq kimsege
10 raatlıq bermeycegi belli edi.

— Ya bizler? Bizler ne için hizmet etemiz?

Talayañğa baqıp sorağanım için o birden abdıradı. Men devam ettim.

— Seniñce, biz o felyaketniñ ogünü alıp olamaycaqmızımı? O qıyametniñ keleceğini beklep oturmaq kerekimizmi?

15 Talayanniñ boyle fikir aytqanına peşman olğanı korüne, ne deyceğini bilmey, oturğanlarğa şaşqın-şaşqın baqa.

— Nasıl qıyamet? Nasıl kun?

Veniamin emceniñ daa bir şeyden haberi olmağanını hatırlap, İlyas meseleni añlatmağa başladı. Lafazanlıqta aqranı olmağan İlyasniñ anlatuvı bu sefer şaşılacaq
20 derecede qısqa oldı.

— Siz kelmezden ogüne mınavı D'Artanyanniñ torunı dedi ki, bir zamanlar Ayda adamlar yaşağanlar,— o parmağınen töpemizde salınıp turğan ğarip tögerekni kösterdi.— Olarnıñ pek yüksek tsivilizatsiyası olğan, yani topraqni yaqacaq, taşni iritecek, ozenlerni qurutacaq quvetke malik

Çevriyazı : 11

Talayan'ın söylediği facia yarın bir gün olacak, herkes onun hakkında düşünüyor.

5 ___ Ben okumadım. Daha doğrusu okuyamadım. Bu yine Veniamin amcanın sesiydi. Lakin dünyada hemen hemen beşinizin yaşı kadar yaşadım. Feleğin çemberinden geçtim. Her şeyi başta görüp, sonra bildim. Söyleyiniz, belki elimden geldiğince bir nasihat veririm. Eğer bana söylenmeyecek bir şeyse o başka.

Bununla Veniamin amca bizleri kederlendiren şeyi gerçek sır belledi galiba, zor da olsa sustu.

Ben sözü devam ettirmeye karar verdim. Böyle ağır düşüncelerin artık kimseye rahat vermeyeceği belliydi.

10 ___ Ya bizler? Bizler ne için çalışıyoruz?

Talayan'ı bakıp sorduğum için birden şaşırıldı. Ben devam ettim.

___ Sence biz o felaketin önünü alabilecek miyiz? Kıyametin gelmesini beklemek gerekmez mi?

15 Talayan'ın böyle konuşmasından pişman olduğu görünüyor, ne diyeceğini bilmiyor, oturanlara şaşkın şaşkın bakıyor.

___ Nasıl kıyamet, nasıl gün?

İlyas Veniamin amcanın daha bir şeyden haberi olmadığını hatırlayıp , meseleyi anlatmaya başladı. Gevezelikte benzeri olmayan İlyas'ın anlatımı şaşılacak derecede kısa oldu.

20 ___ Siz gelmeden önce bu D'Artanyan'ın torunu dedi ki, bir zamanlar ayda insanlar yaşarlarmış. O parmağıyla tepemizde salınıp duran garip daireyi gösterdi. Onların pek yüksek medeniyeti olduğunu , yani toprağı yakacak, taşı eritecek, pınarları kurutacak kuvvete sahip

olğan silyalar tüşünip çiqarğanlar. Soñ cenk olğan ve bütün planeta yanğan. Canlı mahlüq qalmağan. onıñ aytqanına köre endi yerde cenk olsa... Mında da şöyle ola bile eken.

5 Epimiz cevap beklep qartqa baqtıq. Guya qartnıñ cevabı er şeyni çezecek kibi añlaşılmağan bir qorqunen onıñ şimdi ne deycegini bekley edik.

Veniamin emce bir an başını salındırdı. Tütünden sararğan mıyığıñı sıypap aldı. Gur saqalını parmaqlarınen taradı. Uzaqta at kişnedi. aynıñ tögeregi cılışıp barıp, buük bir bulut parçasınıñ artına gizlendi. gol betten esken serin yel ateşimizni lipildetti. Emce başını yavaş koterdi.

10 — Şay deseñiz. Ebet, anlaşıla. Buük facia.

— Onıñ sesi daa qarıq çıqtı. Cebinden kessesini çiqarıp, aşıqmadan çubuğına tütün toldurdı. Tütetti.— Men yaş ekende bir rivayet eşitken edim. Sizge şunu aytayım. Neticesini ozüñiz çiqarırısıñız.

15 Pek bir Qadim zamanda adamlar biri-birlerine duşman olğanlar. Ardı kesilmegen cenklerde halqlar biri-birlerini qırğan, talağan, telef etkenler. Yer üzünü zorbalıq ve cinayet biylegen ve bu deşetli qalabalıqta vicdan davetine kimse qulaq asmağan. Alla taalya boyle gunahkyar yaşayışqa niayet bermek, bütün adamlarını ve mahlüqlarını suv astında qaldırıp yoq etmek qaranına kelgen. Lyakin olarnıñ arasında tek birisi, uzaq ormannıñ çetinde, bir töpeniñ üstünde yaşağan qart doğrulıq yolunu küte eken.

20 Bu qart ozüniñ emeginen yaşağan, tek eyilik istegen ve bala-çağa ostürgen. Alla gunahkyarlarnen beraber bu eyi niyetli qartnı da telef etmek istemegen ve onı olacaq afattan haberdar eterek, tek oz qorantasını qurtarmağa izin

Çevriyazı : 12

olan silahlar icat etmişler. Sonra savaş olmuş ve bütün gezegen yanmış. Canlı mahluk kalmamış. Onun söylediğine göre şimdi dünyada savaş olsa... İşte şöyle olabilirmiş. Hepimiz cevap bekleyip, ihtiyara baktık. Güya ihtiyarın cevabı her şeyi çözecek gibi anlaşılmaz bir korkuyla onun şimdi ne diyeceğini bekliyorduk.

- 5 Veniamin amca bir an başını önüne eğdi. Yüzünde sararan bıyığını sıvazladı. Gür sakalını parmaklarıyla taradı. Uzakta at kişnedi, ayın dairesi kaybolup büyük bir bulut parçasının arkasına gizlendi. Göl tarafından esen serin yel ateşimizi canlandırdı. Amca başını yavaşça kaldırdı.

__ Böyle dersiniz. Evet anlaşılıyor. Büyük facia.

- 10 Onun sesi daha tok çıktı. Cebinden kesesini çıkarıp acele etmeden çubuğuna tütün doldurdu. Tüttürdü.

__ Ben gençken bir rivayet işitmişim, size şunu söyleyeyim. Sonucunu kendiniz çıkarırsınız.

- 15 Pek eski bir zamanda insanlar birbirlerine düşman olmuşlar. Ardı arkası kesilmeyen savaşlarda halklar birbirlerini kırıp telef etmişler. Yeryüzünü zorbalık ve cinayet sarmış ve bu dehşetli kalabalıkta vicdan davetine kimse kulak asmamış. Allah-u Teala böyle günahkar yaşayışa son vermek , bütün insanları ve mahlukları suyun altında yok etmeye karar vermiş. Lakin onların arasında sadece birisi , uzak ormanların derinliklerinde, bir tepenin üstünde yaşayan yaşlı, doğru yolda yaşıyormuş. Bu yaşlı kendi emeğiyle yaşamış, sadece iyilik istemiş ve çoluk çocuk yetiştirmiştir. Allah günahkarlarla beraber bu iyi niyetli yaşlıyı da telef etmek istememiş ve onu olacak afetten haberdar ederek sadece kendi ailesini kurtarmasına izin

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 12

bergen. Qart oğullarınen beraber gofer ağaçından gemi yasağan, onıñ içine ozüniñ ve oğullarınıñ qorantalarını yerleştirgen, butün ayvan ve quşlardan da birer çift alıp kirgen. Bundan soñ Qırqq Kun-Qırq gece uzlüksiz yağmur yağğan.

5 Butün mevcüdatnı, atta eñ üce dağları bile suv basqan ucsuz bucaksız suvniñ üstünde tek bir qartnıñ gemisi aman qalğan.

Niayet, yağmur toqtay. Lyakin üz elli küngece qara korünmey. Yedinci ayda gemi Ararat dağlarınıñ üstüne yaldap kele. Onuncı ayda etraf dağlarınıñ ucları qararıp körüneler. Qart bir ay daa bekley. soñ gogercinlerniñ. birisini avağa uçura, lyakin quş qonmağa yer tapalmayıp, ekinci kunü mecalsız bir alda gemige qaytıp kele. Yedi 10 künden soñ qart ekinci gogercinni uçura. Busı qaytıp kelmey Demek, qonmağa yer tapqan. On birinci aylarda qartnıñ gemisi qarağa yaqlaşa. Yer üzünde kene ayat devam ete. Olar yer üzünde yasağan şimdiki adamlarınıñ ve ayvanlarınıñ ecdatlarıdır.

15 Veniamin emce sustı. Sönip qalğan çubuğnıñ bir daa yaqtı. Bir an tütün dumanı içinde qaldı. soñ sözünü devam etti:

— İşte, boyle. O zamanlarda doğrulıqnen yasağan qartnıñ tek bir ozü eken. Bizler ise çoqmız. Pek çoqmız. Emeknen, namusnen yasağan, başqasına duşmanlıq istemegen adamlar için ölüm yoq. Boyle afat birevleriniñ toprağına qırğın ketirmek istegenler için qorqunçlıdır. Biz ise tek eyilik ve tınçlıq isteyimiz. Başqasınıñ toprağına silya 20 tiklep kirmek istegimiz yoq.

Adalet yolunu kute ve onıñ butün dünyada ğalebe qazanmasına çalışamız. Mına, sizler de bu maqsad aşqına hizmet etesiñiz. Biz insanlarını qurtarmaq isteyimiz. onıñ için... onıñ için ozümüzniñ buük ve qaviy gemimizni quramız.

Çevriyazı : 13

vermiş. İhtiyar, oğullarıyla beraber gofer ağacından gemi yapmış, onun içine kendisini ve oğullarının ailesini yerleştirmiş, bütün hayvan ve kuşlardan da birer çift alıp gemiye binmiş. Bundan sonra kırk gün, kırk gece aralıksız yağmur yağmış.

5 Bütün her şeyi , hatta en yüce dağları bile su basmış. Uçsuz bucaksız suyun üstünde sadece ihtiyarın gemisi sağlam kalmış.

Nihayet yağmur diner. Lakin yüz elli gün boyunca kara görünmez. Yedinci ayda gemi yüzerek Ararat Dağları'nın üstüne gelir. Onuncu ayda dağların tepeleri kararıp görünürler. İhtiyar bir ay daha bekler. Sonra güvercinlerden birisini havaya uçurur,

10 lakin kuş konmaya yer bulamayıp ikinci günü mecalsiz bir halde gemiye dönüp gelir. Yedi gün sonra ihtiyar, ikinci güvercini uçurur. Bu seferde güvercin çıkıp gelmez. Demek konmaya yer bulmuş. On birinci ayda ihtiyarın gemisi karaya yaklaşır. Yeryüzünde yine hayat devam eder. Onlar yeryüzünde yaşayan şimdiki insanların ve hayvanların ecdatlarıdır.

15 Veniamin amca sustu. Sönen çubuğunu bir daha yaktı. Bir an tütün dumanı içinde kaldı. Sonra sözüne devam etti:

__ İşte böyle. O zamanlarda doğrulukla yaşayan sadece ihtiyarın kendisiymiş. Bizler ise çoğuz, pek çoğuz. Emekle, namusla yaşayan, başkasına düşmanlık istemeyen insanlar için ölüm yoktur. Böyle afet birilerinin toprağına kıran getirmek isteyenler

20 için korkunçtur. Biz ise sadece iyilik ve sağlık istiyoruz. Başkasının toprağına silah doğrulup girmek istediğimiz yoktur.

Adalet yolunu güder ve onun bütün dünyada galip gelmesine çalışırız. İşte, sizler de bu maksat için çalışıyorsunuz. Biz insanları kurtarmak istiyoruz. Onun için ... Onun için kendi büyük ve sağlam gemimizi yapıyoruz.

Veniamin emce ikyayesini bitirdi. Aslında ise onı doğrudan-doğru Talayannın fikirinen bağlap bir netice çıxarmaq istemegeni körüne edi. Bizge eşitkenlerimizi ozara talil etmek imkyanını bermek için olsa gerek, deral, yerinden turdı.

— Aydıñız yigitler, men keteyim. Keç oldı. Ay da oz yatağına aşıqa. Tezden ortalıq
5 yarıqlanıp başlar.

Epimiz ayğa baqtıq. O ağırıp başlağan.kokte mağrur yaldamaqta edi. İlyas qartnıñ atını tutup ketirdi. Veniamin emce bir sekirmeknen egerniñ ustüne yerleşti. Bizler onıñ acayip qartiyine selyam yollap qaldıq.

qaranlıq ormanğa siñip keteyatqan bu qaraltığa baqıp, niçüdir men onı gemi yasağan
10 qartqa oşattım. Menim nazarımda o bu ormannıñ bir çetinde buük bir gemi yasamaqta edi. Şimdi de o vaqtınca toqtap qalğan şu işini devam ettirmek için aşıqa. Bir ande men onı bu iş başında, asriy tereklerini yıqıp yonayatqan pelvan qıyafetinde kördim. onıñ gemisi gerek vaqıtta azır turar ve pek çoq adamlarını qurtarır. Ya bizler?.. Bizler epimiz insanlıqını oyle afattan qurtaracaq, er angi taşqınlarğa ve
15 dalğalarğa dayanacaq büyükten-buük gemi yasaymız degilmi? Erkes, insan olıp yaşamaq istegen, er bir adam o gemini yasay degilmi? Ya bizge işanılgan silya o geminiñ bir kısmı degilmi? Onı birevler zavodlarda, birevler tarlalarda, birevler ise ilim ocaklarında tezya ve traktorlaren, qalem ve silyanen yasaylar. Kerek olğan daqqada bizim gemimiz azır olur ve adamlarını o deşetli afattan qurtarır.

20 Ustümden ağır bir ök endi. Yengil nefes alıp dostlarıma baqtım, İlyas o yan-bu yan sekiriklep beden terbiyesi yapmaqta. Viktor ise koteloklarımızını cıyıştıra. Nevbetçi ekenini unutmağan. O yıl-

Çevriyazı : 14

Veniamin amca hikâyesini bitirdi. Aslında ise onu doğrudan doğruya Talayan'ın fikrine bağlayarak bir netice çıkarmak istemediği görünüyordu. Bize dinlediklerimizi, karşılıklı olarak tahlil etme imkanı vermek için olsa gerek, derhal yerinden kalktı.

5 ___ Haydi gençler, ben gideyim. Geç oldu. Ay da batıyor. Az sonra ortalık aydınlanmaya başlar.

Hepimiz aya baktık. O ağarmaya başlamış, gökte mağrur yol almaktaydı. İlyas ihtiyarın atını tutup getirdi. Veniamin amca bir sıçramayla eyerin üzerine yerleşti. Bizler onun muhteşem karısına selam yolladık.

10 Karanlık orman sinip gideduran bu karaltıya bakıp, nedendir bilinmez, ben onu gemi yapan yaşlıya benzettim. Benim nazarımda o , bu ormanın bir kenarında büyük bir gemi yapmaktaydı. Şimdi de o, bir zamanlar yarım kalan bu işini devam ettirmek için acele ediyor. Bir anda ben onu bu işin başında , günümüz ağaçlarını kesip biçmekte olan pehlivan suretinde gördüm. Onun gemisi gerektiği vakitte hazır
15 olur ve pek çok insanı kurtarır. Ya bizler? Bizler hepimiz insanlığı böyle afetten kurtaracak herhangi taşkınlığa ve dalgalara dayanacak çok büyük gemi yapıyoruz değil mi? Herkes insanca yaşamak istemiş, her bir insan o gemiyi yapıyor öyle değil mi? Ya bize emanet edilen silah , o geminin bir parçası değil mi? Onu bazıları köylerde, bazıları tarlalarda, bazıları ise ilim ocaklarında tezya(?) ve traktörlerle,
20 kalem ve silahla yapıyorlar. Gerektiği dakikada bizim gemimiz hazır olur ve insanları o dehşetli afetten kurtarır.

Üstümden ağır bir yük kalktı. Rahat(bir) nefes alıp dostlarıma baktım, İlyas o yan bu yan sekerek jimnastik yapmakta. Viktor ise koteloglarımızı topluyor. Nöbetçi olduğunu unutmamış. O, yıl-

mayıp turğan Talayannıñ başına türtip: «Ey, bu qabaqnıñ içiide bir şey olsa, oyle demez ediñ», dedi. Talayan şaqıdap küle.

— Gemi qur, muşketörlar nesiliniñ söñki vekili,— dep bağırdı İlyas.

5 — Biz epimiz gemi quramız. Biz aña bu afattan qurtulmaq istegen bütün adamlarnı, kerek olsa, bütün dünyanı sığdırırmız,—dedi Talayan eyecannen.— Ey, Server, koter başıñnı. Dünya guzel. O ebediy. onıñ içinde yaşağan guzeller de ebediyler.

10 — Maşalla, muşketör. Endi aqılıñ başıña kelgen.— İlyasnıñ davuşı tap gol boından keldi.— Nevbetçi, üzezlerni ketir. Tañ attı. Bareme Suvğa çomıp çıqaqoyayıq.

Kokke baqtım. Mavı kok ortüsiniñ bir çetini yırtıp, yer üzüne adsız-esapsız al renkli çızıqlar çızaraq tañ yarıqlanmaqta edi.

Çevriyazı : 15

mayan Talayan'ın başına vurarak: "Hey, bu kabağın içinde bir şey olsa, öyle demezdin." dedi . Talayan kahkahalarla güldü.

__ Gemi yap, nişancılar neslinin son temsilcisi, diyerek bağırdı İlyas.

5 __ Biz hepimiz gemi yapıyoruz. Biz ona, bu afetten kurtulmak isteyen bütün insanları, gerekirse bütün dünyayı sığdırırız, dedi.

Talayan heyecanla:

__ Hey Server, kaldır başını. Dünya güzel. O ebedi, onun içinde yaşayan güzeller de ebediler.

__ Maşallah nişancı. Şimdi aklın başına gelmiş.

10 İlyas'ın sesi gölün her yanından geldi:" Nöbetçi üvezleri(mayoları?)(?) getir. Şafak söktü , bari suya dalıp çikalım.

Göge baktım. Mavi gök örtüsünün bir kenarını yırtıp , yeryüzüne hadsiz-hesapsız kırmızı çizgiler çizerek tan ağarmaktaydı.

ILLAR VE DOSTLAR

Gazetalarda Rustemni suvuqqanlı, çevik areket-li, iradeli boksçı dep yazsalar da şimdi o eyecan-lana, vücudunda yengil titrev duüp tarsıqa edi. Ringge çıqacaqta er vaqıt şöiyle ola.

- 5 Lyakin ha-latıñını taşlap, ortapa çıqqan soñ er şey unutila, ogüñde tek yarışdaşını qala, bir-eki ümruq aşap, yahşı açuvlanğan soñ, daa aktiv çalışıp başlaysını. Rustemniñ bu seferki yarışdaşı Donbas şeerinii beş defa çempionı olğan orta çekili sport ustası eken. Sudya yarışlaşacaq sportçılarnıñ adı-familiyalarını, unvanlarını ilyan etti. Rustem onıñ sözlerini yahşı eşitip olamadı. Zararı yoq, yarışdaşınınen ringde
- 10 tanışsañ, daa yahşı, dep tüşüñdi. Rustem ringge çıqıp, adet uzre, yarışdaşinen qol tutuşıp selyamlaştı. O alçaq boylu, keniş cavrunlı, yengil areketli otuz yaşlar qararındaki bir oğlan eken. Selyamdan soñ muskullı ellerini ogge sozıp, gur, sarı qaşları altışdan Rustemge tikilip baqtı. Aceba, bu Albert degilmi eken? Tıpqı onıñ ozü. Tek biraz qartayğan ve qararğan. Bu arada Albert sol elini «razvedkağa»
- 15 yolladı. Rustemniñ çeñgesine bir qaç kere yahşı etip türtti ve tüşüñcelerinden arındırdı. Rustem de sağğa, de solğa çekilip, üzüne bir zamaılar yahşı tanış olğan darbeler seriyasından qaçınaraq, yarışdaşınıñ başta kgursağına, soñ mañlayına

Çevriyazı : 16

YILLAR VE DOSTLAR

Gazetelerde Rüstem'i soğukkanlı, çevik hareketli, iradeli boksör diye yazsalar da şimdi o heyecanlanıyor, vücudunda hafif titreme hissederek sıkıntı çekiyordu. Ringe çıkacağında her zaman böyle oluyor. Lakin gömleğini çıkartarak ortaya çıktıktan sonra her şeyi unutuluyor, önünde sadece rakibin kalıyor, bir iki yumruk alarak iyice öfkelenindikten sonra daha aktif çalışmaya başlıyorsun. Rüstem'in bu seferki rakibi Donbass şehrinin beş defa şampiyonu olan orta siklet bir sporcu ustasıymış. Hakem maç yapacak sporcuların adlarını, soyadlarını ve unvanlarını ilan etti. Rüstem onun sözlerini iyi duyamadı. Zararı yok, rakibinle ringde tanışırsın, daha iyi diye düşündü.

5

10 Rüstem ringe çıkıp adet üzerine rakibiyle el sıkışarak selamlaştı. O, kısa boylu, geniş omuzlu(?), çevik hareketli, otuz yaşlarında bir erkekmiş. Selamdan sonra adaleli ellerini öne uzatıp gür, sarı kaşları altından Rüstem'e dik dik baktı. Acaba bu Albert değil miymiş? Tıpkı onun kendi. Sadece biraz yaşlanmış ve kararmış. Bu arada Albert sol elini "rasgele(?)" salladı. Rüstem'in çenesine birkaç kere iyice vurdu ve

15 düşüncelerinden arındırdı. Rüstem de sağa sola çekilerek yüzüne bir zamanlar aşına olan darbeler serisinden kaçınarak, rakibinin önce kursağına, sonra alınına

yengilden urdı. Albert deral mudafağa keçti. Atta kureş taktikasını bile deñiştirmegen, dep tüşüdi Rustem ucunga keçkende mudafaanı unuta.

Rustem Albertnen uç yıl bir vzvodda hizmet et-ken, bökseyen de bir komandada oğraşqan ediler. Gar-nizonda olarnı eñ yaqın dost olaraq bile ediler. Rustem
5 Donbassqa keleyatqanda cenkyaver dostu Albert Odegovnen körüşegeğini tasavur etip quvang-an, lyakin onıñ ile ancaq ringde qarşıla-şacağını aqlına bile ketirmegen edi. Bekle-nilmegende Albert: «Rustem, bu sensiñmi?» dep taşladı. «Menim, çolpa, benim,— dep fisıldadı Rüs-tem.— Meraba!» Bu tanışuvdan soñ yarışnıñ şiddeti eksildi. Boksçılar biri-birlerine yılmayıp baqa, urmaq yerine tek türtüşeler. Sudya
10 zaif are-ketleri içün olarnıñ ekisini de tenbiledi. Lyakin bu da kıyar etmedi. Birinci raund bitkeninen Rustemniñ ustazı, şimdi ise sekundantı Viktor Romanoviç şegirtini hastalandı bellep, dergal, halatka sardn, köşedeki kursüçikke oturttı ve buük üzbeznen yelpiy berip, «kene anavı parmağıña bir şey oldımı yoqsa», dep soradı. Ey, sevimli ustazına ringdeki raqibiniñ on eki yıldan berli korüşmegen can dostu
15 olğanını, onı urmağa qolu köterilmeyceğini nasıl etip añlatsın. O ustazınıñ şübesini tasdıqlap, başını sallay qoydı. Teneffüs bitti. Viktor Romanoviç, «sağ eliñnen sıqça çalış», dep ogütledi.

Dostlar meşin qolçaqlı ümruqlarını ogge soza berip, qarşılaştışar. Olar çoq areket ete, ay-neciliknen sıçraşalar, lyakin darbeleri tek qol-çaqlı qollarğa tiye. Albert közüni
20 kısa, açuvlanğan olup, ogge doğru şiddetli ürüş ete, raqibiniñ apansız darbesine oğrağan kibi kerı çekile edi. Lyakin sudya bu Suniylikni duydı, yarışnı toq-

Çevriyazı : 17

hafiften vurdu. Albert derhal müdafaaya geçti. Hatta güreş taktiklerini bile değiştirmemiş, diye düşündü Rüstem, hücumu geçtiğinde müdafaayı unutuyor.

Rüstem , Albert ile üç yıl aynı takımda bulunmuş boksör olarak aynı takımda da mücadele etmişlerdi. Garnizonda onları en yakın dost olarak bilirdi. Rüstem
5 Donbass'a geldiğinde cengaver dostu Albert Odegov ile görüşeceğini hayal edip sevinmiş, lakin onunla ancak ringde karşılaşacağını aklına bile getirmemişti. Beklenmedik bir anda Albert :” Rüstem, sen misin?” diye bağırdı. “ Benim sersem.” diye fısıldadı Rüstem. “Merhaba!”

Bu tanışmadan sonra maçın şiddeti azaldı. Boksörler birbirlerine yılmadan bakıyor,
10 vurmak yerine sadece dürtüyorlar. Hakem, zayıf hareketleri için onların ikisine de ihtar verdi. Lakin bu da kar etmedi. Birinci raunt bittiğinde Rüstem'in hocası, şimdi ise antrenörü Viktor Romanoviç, talebesi hastalandı sanıp, derhal ring ipine sarıldı, köşedeki tabureye oturttu ve büyük bir havluyla yelpazeleyip : “Yine baş parmağına bir şey mi oldu yoksa?” diye sordu. Hey, sevgili hocasına ringdeki rakibinin on iki
15 yıldan beri görüşmediği can dostu olduğunu, ona vurmaya elinin kalkmayacağını nasıl anlatsın. O hocasının şüphesini doğrularcasına başını sallayıp durdu. Mola bitti. Viktor Romanoviç “sağ elinle sıkı çalış.” diye öğütledi.

Dostlar deri eldivenli yumruklarını öne uzatarak karşılaştılar. Onlar çok hareket ediyor, oynarcasına sığıyor, lakin darbeleri sadece eldivenli ellere geliyor. Albert
20 gözünü kısıyor, öfkelenerek öne doğru şiddetli hamle yapıyor, rakibinin apansız darbesine uğrar uğramaz geri çekiliyordu. Lakin hakem bu yapmacıklıklarını fark etti, maçı dur-

tatıp, passivlikleri için boksçıları ikinci kere tenbiledi.

Albert ep fırlana, ep ogge atıla. Bir keresinde Rustemniñ qulağına, «sen yandıraber», dep fısıldadı. Rustem kulip başını ters qaqtı. Daa bir keresinde Albert Rustemniñ kokregini közlegen olup oñaytladı, lyakin tisyetip olamadı, ümruğı raqibiniñ omuzu
5 üstünden keçip ketti. Az qaldı, ozü yıqla yazdı. Bu arada o, «aşam «Şahdör» restoranına kel», dep taşladı.

Sudya ve sekundantlarıñ tırışuvlarına baqmadan yarış üçüncü raundda da canlanmadı.

Rustemniñ ustazı Viktor Romanoviç oniñ suegi çatlağan parmağı kene ağırıp
10 başlağanına inanıp, ringniñ etrafında çapqalay, Albert atılğanda eyecanlana, Sudyanıñ yasaq etüvine baqmadan, «Rustem, sol qolüñnen qapat, ana şay. Aşıqma! Parmağıña muqayt ol!»—dep aqıl ogrete edi.

Albertniñ ustazı, qart komürçi Petya emce ise: «Men onı tanıp olamayım, dersiñ, deñiştirgenler», dep papiros tütetti.

15 Niayet, üçüncü raund da bitti. Yarış neticesiz tanıldı. Viktor Romanoviç deral Rustemniñ sol elindeki qolçaqı çıkarıp, baş parmağını mu-qaytlıqnen tutıp baqtı. oniñ yerinde olğanını korip, tınçlandı ve Rustemni de tınçlandırmağa çalıştı: «Qulaq asma oğlüm, eñ muimi, parmağıña zarar etmegen. Memleket yarışlarınace bir tamam tüzeler».

20 Viktor Romanoviç Rustemniñ bundan bir yıl evel suegi çatlağan ve Çoqtan tüzegen parmağını mar-gantsovkalı cıllı suvnen üvdı, spirtnen oqaladı ve nasıldır maz sürtip bağladı.

— Baq, çezme, yarıñğace bağı tursın, Taş

Çevriyazı : 18

durup, pasiflikleri için boksörleri ikinci kere uyardı.

Albert hep fırlıyor, hep öne atılıyor. Bir keresinde Rüstem'in kulağına :” Sen vuruver.” diye fısıldadı. Rüstem gülererek başını geri çevirdi. Yine bir keresinde Albert Rüstem'in göğsünü hedef alarak rahatladı. Lakin isabet ettiremedi, yumruğu rakibinin omzunun üzerinden geçip gitti. Az kalsın kendi düşüyordu. Bu arada:
5 “Akşam Şahtör Restoran'ına gel.” diye fısıldadı. Hakem ve antrenörlerin gayretlerine rağmen maç üçüncü rauntta da hareketlenmedi.

Rüstem'in hocası Viktor Romanoviç , onun kemiği çatlayan parmağının ağrımaya başladığını zannederek, ringin etrafında dört dönüyor, Albert atıldığında
10 heyecanlanıyor, hakemin yasaklamasına rağmen : “Rüstem, sol kolunla kapat, işte böyle. Acele etme! Parmağına hakim ol!” diye akıl veriyordu.

Albert'in hocası, yaşlı kömürcü Petya Amca ise :” Ben onu tanıyamıyorum,dersin değişmişler.” diyerek sigara tüttürdü.

Nihayet üçüncü raunt da bitti. Maç yarım kaldı. Viktor Romanoviç derhal Rüstem'in
15 sol elindeki eldiveninini çıkararak, baş parmağına , dikkatlice tutarak baktı. Onun yerinde olduğunu görüp rahatladı ve Rüstem'i de rahatlatmaya çalıştı : “ Kulak asma oğlum, en mühimi parmağına zarar gelmemiş. Milli maçlara kadar tamamen düzeler.”

Viktor Romanoviç Rüstem'in bundan bir yıl önce kemiği çatlayan ve çoktan düzelen parmağını ilaçlı sıcak suyla ovdu, süngerle ovaladı ve bir çeşit merhem sürerek
20 bağladı.

__ Bak, çözme, yarına kadar bağlı dursun, Taş-

kentke qaytqan soñ ozümüzniñ hirurgğa baqtı-rırmız,— dedi ve babaca merametnen ilyave etti:— eger anavlar yarışnı tekrarlamaq isteseler, men parmağın yaramağanını añlatırım. Sen raatsız olma. Petya meni tanıy.

5 Rustem daa yañıçiq amamdan çıqqan adam kibi ep terley, qızara, sevimli ocasına yalan aytqanı içün qolaysızlana edi: Bir kun ola vaqianıñ asını añlatsam, o meni bağışlar, degen fikirnen özünü tınçlandırdı ve Viktor Romanoviçniñ, «aydı, duşqa, barayıq», degenini eşitip, onıñ artından ketti.

***

10 Tabiatı da çekisi kibi ağır olğan Albert arbiy hızmetniñ . birinci küñlerinde arqadaşlarınıñ zıtına toquna, tenbilerge, atta sögüşlerge bile çoq qulaq asmay edi. Bunıñ içün oña «urdumduymaz» lağabını taqıştırdılar. Albert buña da qulaq asmadı. Aqşam yatacaqta starşına onıñ beceriksizligi içün butün vzvodnı bir qaç kere soñıp-kiyinmege mecbur ete, aşhaneye ketkende ise o ayaqlarını süyrep basqanı içün 15 başqalarını da platsta yarım saat ürsete. Sport dersinde ise turnikke boı yetmegeninden er vaqıt kimdir oña yardım ete. Çoqça areket etse, biraz çekisi eksilir, dep starşına Albertniñ krovatını ikinci yarustan tayin etti. Bir kere saba: «Podöm!» komandası berilgende ikinci yarustan sekirgen Albert bu vaqıtta çızmalarını kiyeyatqan Rustemniñ sırtına tüşti. Şay da sabırı tükenip ürgen Rustem özünü tutıp 20 olamadı. «Ah, seni çolpa!» dedi ve Albertniñ üstüne atıldı. onıñ yaqasından tutıp silkitti. Lyakin Albert ayaqlarınen polğa saplangan kibi

Çevriyazı : 19

kent'e döndükten sonra kendi doktorumuza baktırırız, dedi ve babaca merhametle ilave etti:

— Eğer onlar yarışı tekrarlamak isterlerse ben parmağının çalışmadığını, işlemediğini anlatırım. Sen rahatsız olma. Petya beni tanır.

- 5 Rüstem, daha yeni hamamdan çıkmış insan gibi hep terliyor, kızarıyor, sevgili hocasına yalan söylediği için zorlanıyordu. Bir gün olup bu olayın gerçeğini anlatırsam,o beni başışlar, şeklindeki fikirle kendini rahatlattı ve Viktor Romanoviç'in :” Haydi, duşa gidiyoruz.” dediğini işiterek, onun arkasından gitti.

***

- 10 Tabiatı da kilosu gibi ağır olan Albert, askerlik hizmetinin ilk günlerinde arkadaşlarına zıt gidiyor, övgülere hatta küfürlere bile çok kulak asmıyordu. Bunun için ona “vurdumduymaz” lakabını yakıştırdılar. Albert buna da kulak asmadı. Akşam yatacağında baş çavuş onun beceriksizliği yüzünden bütün takımı birkaç kere soyunup- giyinmeye mecbur ediyor. Yemekhaneye gittiğinde ise o ayaklarını sürüyerek bastığı için başkalarını da meydanda yarım saat yürütüyor. Spor dersindeyse turnikeye boyu yetmediğinden her vakit birisi ona yardım ediyor. Başçavuş, çokça hareket ederse, biraz kilosu azalır diye Albert'in yatağını ranzanın ikinci katı olarak belirledi. Bir kere sabah : “Kalk!” komutu verildiğinde ranzanın ikinci katından atlayan Albert bu vakitte çizmelerini giymekte olan Rüstem'in sırtına
- 20 düştü. Bu şekilde sabrı tükenip bağırın Rüstem kendini tutamadı : “Ah, seni serseri!” dedi ve Albert'in üstüne atıldı. Onun yakasından tutup silkti. Lakin Albert ayaklarıyla yere saplanmış gibi olduğu

yerinden qıbrıdamadı. Tek Rustemniñ ellerini yaqa-sından alıp taşladı ve pıñşayaraq, «men eñqastan yapmadım», dedi. Olarnı ayırdılar. Komandir Rüs-temge de, Albertke de nevbetten tış birer naryad ilyan etti. Rustem daa ziyade qızdı. «Soñ laqırdı eter-miz,— dedi közlerini aqayıp,— nasıl sıçramaq kerek olğanını kösteririm men saña».

5 Albert in-demedi.

Uyleden soñ vzvod lıjanen tayuv dersi keçmek için şu ortalıqtaki aşalı-töpeli toğaylıqqa ketti. Rustem lıjalarnı omürinde birilci kere kiygeni için ayaqları başqa-başqa yaqlarğa taya, ozü ise er adımda yıqıla edi. O ne qadar tırıssa da arqadaşlarından yavaş-yavaş artta qaldı. Bir qaç kere toqtap tınış aldı. O ağaç zavodınıñ azbarından çıqqan demir yolğa yetkende safınıñ eñ artında keteyatqan çolpa Albert de terekleriniñ arasında közden ğayıp oldı. Zararı yoq, bir tınışta yeterim , dep ozünü tınçlandırdı Rustem ve tayaqlarına tayanıp şiddetnen ogge taydı. Şu arada lıjalarınıñ birisi demir iznen şpalanıñ arasına kirip qaldı. Onı qurtaracaq olup, ikinci ayağınen de ilişti ve muvazanatını saqlalmayıp çalqa yıqıldı. Başı demir izge tiyip bir an Közleriniñ aldını qaranlıq qapladı. Ayınğaninen turmağa çalıştı. Lyakin sağ ayağında oyle bir sızlatıcı ağrı duydu ki, keskin ses yiberip, tekrar yıqıldı. yatqan yerinde ayaqlarını qurtarıp olamadı. Birden-bir çare başta kğayışlarını to-ğalarını çezip, soñ turmaq edi. Bu arada gudok sesi eşitildi. Yanaşadaki ağaç zavodınıñ azbarından çeşit tahtalarnen üklü vagonlar çıqıp kele başladılar. Vagonlar yolını aylançıq yerine yettiler, lyakin parovoz alya korünmey. Rustemniñ üregi sıq-sıq urıp başladı. Biri

Çevriyazı : 20

yerden kıpırdamadı . Sadece Rüstem'in ellerini yakasından alarak itti ve yanaşarak:"Ben kasten yapmadım." dedi. Onları ayırdılar. Komutan Rüstem' e de nöbetten başka birer gece nöbeti de verdi. Rüstem, daha çok kızdı : "Sonra görüşürüz.-dedi gözlerini ağartarak- nasıl sıçramak gerektiğini gösteririm ben sana."

5 Albert cevap vermedi.

Öğleden sonra takım halinde kayak ayaklıklarıyla kayak dersi görmek için şu ortalıktaki alana(?) gitti. Rüstem kayak ayaklıklarını ömründe ilk defa giydiği için ayakları başka başka taraflara gidiyor, her adımda düşüyordu. O ne kadar çalışsa da yavaş yavaş arkadaşlarından geride kaldı. Birkaç kere durup soluk aldı. O ağaçlık 10 bölgenin sonundaki demir yola ulaştığında grubun en arkasında geleduran beceriksiz Albert de ağaçların arasında gözden kayboldu. Zararı yok ,bir solukta yetişirim , diyerek kendini rahatlattı. Rüstem ve ayaklarına tutunarak şiddetle öne eğildi. Bu arada kayak ayaklıklarının birisi demir çubukla traverslerin arasına takılıp kaldı. Onu kurtarmaya kalkıp ikinci ayağını da uzattı ve dengesini sağlayamayıp sırt üstü düştü. 15 Başı demir çubuğa çarparak bir an gözleri karardı. Ayılır ayılmaz kalmaya çalıştı. Lakin sağ ayağında öyle bir sızlatıcı ağrı duydu ki çığlık atarak tekrar yıkıldı. Yattığı yerden ayaklarını kurtaramadı. Tek çarenin önce kemerinin tokalarını çözüp sonra kalmaktı. Bu arada tren düdüğünün sesi işitildi. Yakındaki ağaç bölgenin sonundan çeşitli tahtalarla yüklü vagonlar çıkıp gelmeye başladı. Vagonlar yolun dönüş yerine 20 geldiler, lakin lokomotif hala görünmüyor. Rüstem'in yüreği sık sık atmaya başladı. Biri

görecek, bunu zavodniñ azbarından daa çıqmağan parovozniñ maşinistine haber etecek. O suvuqtan uüşqan parmaqlarınen sağ ayağındaki lıjanıñ toğalarını boşata başladı. Paqıl kibi, olarnıñ arasına qar tolğan, buzlaşanlar. Parmaqları taya, toğa ise boşamay. O sol ayağındaki lıjanıñ bag-ını çezecek oldı. Busı da buzlaşan. Vagonlar tasırdınen bayırnıñ artından çıqtılar. Rustem ayaqlarını qurtarmaqtan vazgeçip bar sesinen ba-ğırđı. Birinci vagondaki adam onı Esledi, sekirip yerge tüşti ve sızğıra berip, artına çaptı. Lyakin vagonlar biri-birlerini itep ep ogge cışalar. Bu daqqada Rustemniñ miyi çalışmaqtan toqtağan kibi oldı. Qulaqları çıñlap başladılar. Uzaqtan nasımır bir ses eşitildi. O ses şu saniyede yanında tekrarlandı. Kimniñdir quvetli elleri lıjalarnı tars-turs sindirdi, onı İse yerden qapqaç köterip aldılar. Ayağında kuçlü arpı sezdi. Butün barlıq ğayıp oldı. Rustem kendini tüpsiz uçurımdan aşağı uçayatqan kibi is etti.

Gospital. Rustemniñ sağ ayağını gipsnen sarıp, yipnen tavanğa astılar. Sağ eline tahta qoyıp bağladılar. Başını bintnen yahşı etip çırma-dılar.

15 __Zararı yoq,— dedi ekim bu işlerni bitirgen soñ, bizim qırğızlarda at başına iş tüşse suvlüq ile suv içer, er başına iş tüşse çarıq ile suv keçer, deyler. Vücidniñ sağlam, ozüñ yaşsıñ, bir aydan soñ kene lıjanen taya bilesiñ.

__Rustem qıbirdamayıp, tavanğa baqıp yatmaqtan yoruldu. Olıp keçken vaqianı sırasinen hatırlamaq istedi: vagonlarnıñ tasırdısı, kimdir bağırđı. Ğaliba, ozü bağırđı.

Ekinci kunü butün vzvod gospitalge keldi. Qapudan erkesten soñ çolpa Albert kirdi. Hızmetdaş dostları vzvodda er řeyniñ yolunda olğanını,

Çevriyazı : 21

görecek, bunu bölgenin bahçesinden daha çıkmayan lokomotifin makinistine haber edecek. O soğuktan üşüyen parmaklarıyla sağ ayağındaki kayak ayaklığının tokalarını çözmeye başladı. Pakıl(?) gibi, onların arasına kar dolmuş, buz tutmuşlar. Parmakları kayıyor, toka ise çözülüyor. O sol ayağındaki kayak ayaklığının tokasının çözecek oldu. O da buz tutmuş. Vagonlar gürültüyle bayırın arkasından göründüler. Rüstem ayaklarını kurtarmaktan vazgeçip bütün gücüyle bağırdı. Birinci vagondaki adam onu fark etti,atlayıp yere indi ve ıslık çalıp arkasına koştu. Lakin vagonlar birbirlerini iteleyip hep öne yığıyorlar. Bu dakikada Rüstem'in beyni durmuş gibi oldu. Kulakları çınlamaya başladı. Uzaktan nasımır(?) bir ses işitildi. O ses o saniyede yanında tekrarlandı. Kimindir bilinmez kuvvetli elleri kayak ayaklıklarını ters turs kırdı, onu da yerden çabucak alıp götürdüler. Ayağındaki güçlü ağrıyı sezdi. Bütün varlık kayboldu. Rüstem kendini dipsiz uçurumdan aşağı düşüyormuş gibi hissetti.

Hastane. Rüstem'in sağ ayağını alçıya alıp, iple tavana astılar. Sağ elini tahta koyup bağladılar. Başını bantla iyice sardılar.

__ Zararı yok, dedi hekim, bu işleri bitirdikten sonra, bizim Kırgızlarda at başına iş düşse matara ile su içer; er başına iş düşse çarık ile su geçer derler. Vücudun sağlam, kendin gençsin, bir ay sonra yine kayak ayaklıklarıyla kayabilirsin.

Rüstem kıpırdamadan, tavana bakıp yatmaktan yoruldu. Olup biten vakayı sırasıyla hatırlamak istedi: Vagonların gürültüsü, biri bağırdı. Galiba , kendi bağırdı.

İkinci gün bütün takım hastaneye geldi. Kapıdan herkesten sonra serseri Albert girdi. İş arkadaşları, takımda her şeyin yolunda olduğunu,

Rustemniñ ,qırlıq imtianlarğace mıtlaq tüzeleceğini aytıp tınçlandırdılar. Sağlıqlaşıyatqanda Rustem bolük komandiriniñ bir qaç daqqağa qalmasını rica etti.

— Tüşüne berip başım yoruldı, serjant arqadaş, meni o demir izler arasından kim çıkarıp alğanını hatırlap olamadım. Şunu aytsañız, ya?

- 5 — Birinci olıp, seniñ artta qalğanıñı Albert esledi. Poezdniñ gudogını eşitken soñ, epimiz o tarafqa baqtıq. Birinci vagondaki yol közetici adamniñ sekirip tüşip, parovoz tarafqa çapayatqanıñı körgeñ soñ ise, epimiz lıjalarımıznı çıkarıp, bar qüvetimiznen demir yolğa çaptıq.— İkyayeniñ bu yerinde serjantniñ sesi titregen kibi oldı.— Bilesiñdir, çapuv boınca benim razryadım bar. Erkesten ogde kete edim. Bir zaman pısnay berip, yanımdan kimdir çapıp keçti. O qarnı topraq kibi çanğıtıp, o yanına-bu yanına avnay berip, oyle şiddetli çapa edi ki, men başta közlerime işanmadım. Bu Albert edi. Men yetip kelgende vagonlar sen yatqan yerden keçe ediler. Qarşıma çırayı qar kibi ap-aq kesilgen Albert çıqtı. «Lıjaları izlerniñ arasına kirip qalğan eken, men olarnı sındırdım, serjant arqadaş», dedi nefesi tutulıp.
- 15 Sen ise qar üstünde essiz yata ediñ.

Rustem lıjaları çöp kibi sındırğan ve özünü qapqaç kotergen quvetli qollarını hatırladı.

— Seniñ acayip dostlarıñ bar,— dedi serjant sözüniñ soñunda, Rustemniñ qulağına ise, «adjayip dostuñ bar», degen kibi eşitildi.

- 20 Rustem ekimniñ aytqanı kibi, bir aftadan soñ ürip başladı, ikinci aftanıñ soñunda ise hızmetdaş dostlarınıñ yanına qayttı. Kelgen kunü daa bir haber eşitti. Vzvod komandiri olup keçken vaqia aqqında qısım komandirine raport yazıp,

Rüstem'in kışlık imtihanlara kadar mutlaka düzeleceğini söyleyerek rahatlattı. Vedalaşırken Rüstem bölük komutanının birkaç dakika kalmasını rica etti.

__ Düşünmekten beynim yoruldu, çavuş arkadaş, beni o demir çubuklar arasından kimin çıkarıp aldığını hatırlayamadım. Şunu söyleseniz ya.

5 __ İlk olarak, senin geride kaldığını Albert fark etti. Trenin düdüğünü işittikten sonra , hepimiz o tarafa baktık. Birinci vagondaki yol gözcüsü adamın sıçrayarak inip, lokomotif tarafına koştuğunu gördükten sonra ise, hepimiz kayak ayaklıklarımız çıkarıp, var kuvvetimizle demir yola koştuk. –Hikâyenin burasında çavuşun sesi titrer gibi oldu.-Biliyorsundur, koşu hakkında benim derecem var. Herkesten önde
10 gidiyordum. Bir zaman gevşeyip yanımdan biri geçip gitti. O karı, toprak gibi savurarak o yanına , bu yanına yuvarlayıverip, öyle şiddetli koşuyorduk ki, ben başta gözlerime inanamadım. Bu Albert idi. Ben yetip geldiğimde vagonlar senin yattığın yerden geçiyorlardı. Karşıma yüzü bembeyaz kesilen Albert çıktı :” Kayak ayaklıkları çubukların arasına girip kalmışmış, ben onları kırdım, çavuş arkadaş. “
15 dedi nefes nefese. Sen ise kar üstünde sessiz yatıyordun. Rüstem kar ayaklıklarını çöp gibi kıran ve kendini çabucak kaldırıp götüren kuvvetli kolları hatırladı.

__ “Senin acayip dostların var .” dedi sözünün sonunda. Rüstem'in kulağına ise :” Acayip dostun var.” demiş gibi işitildi.

Rüstem hekimin söylediği gibi , bir hafta sonra yürümeye başladı; ikinci haftanın
20 sonunda ise iş arkadaşlarının yanına döndü. Geldiği gün bir de haber işitti. Takım komutanı olup geçen olay hakkında bölüm komutanına rapor yazarak

safdar asker Albert Odegovni mukyafatqa taqdim etmek istegen.

Albert boyle meramdan haberdar olğaninen ondan vazgeçmelerini rica etken, atta ağlaşan. Ahır-soñu onıñ ricasını yerine ketirgenler.

5 Rustem Albertke teşekkür sözleri aytmadı. Lyakin oña olğan münasebetinden er şey añlaşıldı. Olar ayırılmaz dost oldılar. Rustem Albertni ozü qatnağan boks sektsiyasına yazdırdı. Olar talimde yan-yanaşa ola, uvölneniyege de baraber çıqa ediler.

10 Olar ne aqqında laqırdı etseler de mevzu Albertniñ qadını Nadyanıñ uzerine avuşa, boyle vaqıtta, adetince az söylengen Albert birden canlana, qızgınlıqnen Nadyanıñ kimsede olmağan acayıp çizgileri aqqında aytıp başlay edi. Rustem onıñ Nadyanen bir şahtada çalışqanları, nasıl tanışqanları aqqındaki ikyayesini sabırnen, atta suqlanıp diñley edi.

15 — Bilesiñmi,— dey Albert, kim bilsin qaçıncı kere ayı şı ikyayesini başlap,— aqşam Nadüşanen kinodan qayta edik. Artımızdan bir qaç bıralqı taqıldı. Olarnıñ birisi, daim Nadyapa ilişip ürgen içkici Kuzya-Şmaga edi. Onı Donbassta erkes bile. Boü bir doqsan beş. Şahta komandasınıñ qapu bekçisi. soñ, deycegim, şı Şmaga oz toparinen yetip keldi ve, «Nadüşa, toqta, aytacaq sözüm bar», dedi. Men, «başta izin sora, Şmaga», dedim. O ise qolunu sallap, «sen, metiyçik, çekil, keder etme», dedi. İşanasıñmı, Rustem, boğazına oyle bir ümruq sallağanım ki, bizim aytuvlı Şmaga 20 cayıldı qaldı. Ana ondan soñ bizlerni körse de körmegen kişi olıp keçe edi.

Er vaqıttakisi kibi Rustem bu sefer de hızmetni bitirgen soñ Donbassqa baracağına, eger begen-

silah arkadaşı Albert Odegov'ı mükafatlandırmak istemiş.

Albert böyle bir düşünceden haberdar olur olmaz, ondan vazgeçmelerini rica etmiş, hatta ağlamış. Sonunda onun ricasını yerine getirmişler.

5 Rüstem, Albert'e teşekkür için bir şey söylemedi. Lakin onunla münasebetinden her şey anlaşıldı. Onlar ayrılmaz dost oldular. Rüstem Albert'i kendi gittiği boks kısmına yazdırdı. Onlar talimde yan yana olup beraber terhis oldular.

10 Onlar ne hakkında konuşurlarsa konuşsunlar, mevzu Albert'in karısı Nadya'nın konusuna geliyor, o zaman, yaradılışınca az konuşan Albert birden canlanıyor, kızgınlıkla Nadya'nın kimsede olmayan acayip çizgileri hakkında konuşmaya başlıyordu. Rüstem onun Nadya'yla maden ocağında çalıştıkları, nasıl tanıştıkları hakkında hikâyesini sabırla, hatta meraklanarak dinliyordu.

15 __ Biliyor musun?- diyor Albert, kim bilsin kaçınıcı kere aynı hikâyeye başlayarak akşam Nadüşa'yla sinemadan dönüyorduk. Arkamıza birkaç avare takıldı. Onların birisi sürekli Nadya'ya laf atan içkici Kuzya-Şmaga idi. Onu Donbass'ta herkes bilir. Boyu bir doksan beş. Maden ocağı şefinin kapı bekçisi, sonra diyeceğim şu, Şmaga kendi ekibiyle yetip geldi ve : "Nadüşa,dur,söyleyecek sözüm var." dedi. Ben:" Başta izin iste Şmaga ." dedim.O ise kolunu sallayarak: "Sen, ufaklık, çekil , aldırma." dedi. İnanır mısın, Rüstem boğazına öyle bir yumruk sallamışım ki, bizim geveze Şmaga yayıldı kaldı. Ama ondan sonra bizleri görse de görmemiş gibi geçiyordu.

20 Her zamanki gibi Rüstem bu sefer de işini bitirdikten sonra Donbass'a gideceğine, eğer beğenir-

se, anda qalıp şahtada çalışacağına söz berdi.

25 Cenkyaver dostlar qısımnıñ aytuvlı boksçıları oldılar. Albertniñ adına qoşup ayılğan «çolpa» sözü, «urdumduymaz» lağabı çoqtan tüşip qaldı. O artıq çabik areketli, tüz endamlı, şeñ ve dülber bir oğlanğa çevirildi. Eger arqadaşlıq yarışlarında ekevlerine ringge çıqmaq kerek olsa, Rustem daim red ete edi. Atta sport hatiri için bile Albertke qarşı qolunıñ köterilmeycegini yahşı bile edi.

30 Hızmetniñ ikinci senesi edi. Albert başqa batareyağa avuştırdı. Lyakin dostlar kene sıqsıq körüşe, boş vaqıtların baştakisi kibi beraber otkere ediler. Künlerniñ birinde drstunı qıdırıp kelgen Rustem suvuq bir haber eşitti. Albert nasıldır koydeşinden mektüp alğan. Anda qadını Nadyanıñ Şmaga degen yigitnen ürzeni, oña qocaya barmağa tedariklengenı, bu işke qarışqan Albertniñ anasını ise aqaretlegenı aqqında yazılğan.

35 Askerler Nadyanı eñ söñki sözlernen söge, birev onı asmaq kerekligini, başqası onı tilim- tilim etip kesmek ve qan çıqqan yerlerine tuz sepmek kerekligini ayta. Rustemniñ tasavurındaki eñ aqıllı, eñ dülber ve alicenap qadınıñ misilsiz, obrazı pislikler ve aşşalıqlarnen qarıştı. Zavallı Albert. O dostunı krovatta üzüqün yatqan alda buldı. onıñ quvetli omuzları silkine, ardı-sıra ıñrana edi.

40 — Eh, çarem olsa da, şu Şmaganıñ boğazına bir ümruq men de yandırsam,— dedi Rustem ümruqlarını sıqıp. Albert indemedi. Tek krovatnıñ prujinalarını ğıcırdata berip sırtına aylandı. onıñ beñzi solğan, caqları öülüp ketken, şeñ közleri sönükkenler. Rustem aytmağa söz tapalmay-

Çevriyazı : 24

se , orada kalıp maden ocağında çalışacağına söz verdi.

Cengaver dostlar bölüğünün geveze boksörleri oldular. Albert'in adına eklenerek söylenen "serseri" sözü " vurdumduymaz" lakabı çoktan kayboldu. O artık,çevik hareketli, düzgün endamlı, şen ve güzel ,sevimli bir erkeğe dönüştü. Dostluk
5 maçlarında ikisinin birden ringe çıkması gerektiğinde Rüstem daima reddediyordu. Hatta spor hatırı için bile Albert'e karşı elini kaldırmayacağını iyi biliyordu.

İşlerinin ikinci senesi idi. Albert başka bataryaya gönderildi. Lakin dostlar yine sık sık görüşüyor, boş vakitlerini önceki gibi beraber geçiriyorlardı. Günün birinde dostunu arayıp gelen Rüstem, soğuk bir haber işitti. Albert ,nasılsa, köylüsünden
10 mektup almış. O anda karısı Nadya'nın Şmaga adlı gençle yürüdüğünü, onunla evlenmeye niyetlendiğini, bu işe karışan Albert'in annesinin ise hakarete uğradığı hakkında bir şeyler yazılmış. Askerler Nadya'ya en galiz sözlerle sövüyor, biri onu asmak gerektiğini, başkası onu dilim dilim kesmek ve kan çıkan yerlerine tuz serpmek gerektiğini söyledi. Rüstem'in hayalindeki en akıllı, en güzel ve alicenap
15 kadının benzersiz sureti, pislikler ve aşağılıklara karıştı. Zavallı Albert. O, dostunu ranzasının üstünde yüzü koyun yatar halde buldu. Onun kuvvetli omuzları sarsılıyor, art arda titriyordu.

__ Eh , çarem olsa da, şu Şmaga'nın boğazına bir yumruk da ben indirsem, dedi, Rüstem yumruklarını sıkarak. Albert aldırmadı. Sadece ranzasının yaylarını
20 gıcırdatıverip sırtını döndü. Onun benzi solmuş, şakakları oyulup gitmiş, şen gözleri sönükleşmiş. Rüstem, söylemeye söz bulama-

ıp, bir qaç kere onıñ kibi koküc keçirdi. soı başına kelgen fikirden eyecanlanıp bağırdı; «Biz oña oyle bir mektüp yazarmız ki, omübillya yapqanına peşman olur. Mina korersiñ, epimiz toplanıp yazarmız».

5 Rustemniñ hiyanet qadıñğa mektüp yazuv aqqındaki teklifine erkes qoşuldı. Olar «Qızıl koşe»ge toplanıp deral işke kiriştiler. Bu er angi insanlıq duyğularını taptağan, aqaretlegen, omür arqadaşına hiyanet etken qadıñğa nisbeten sıñırsız nefret bildirgen qara mektüp edi. Satırlar saifelerni toldurdılar. Lyakin üreklerden taşıp çıqqan nefret ve ğadapniñ soñu korünmey. Rustem yaza, guya şu alçaq qadınıñ üzüne baqıp aytayatqan kibi dudaqları sıqıp, açuvlı bir qıyafetnen yaza. Başı üstünde turğanlar er 10 bir cumleni oquy ve daa bir şeyler qoşalar. Rustem ise ep yaza. Bir qaç yerde «ayvanca duyğularını idare etip olamagan kTancmkT» degen sezlerni de yazdı. Gıtaracı Derkaç ise Koıstantin Simonovniñ «Veçugalı qadıñğa» degen şiiriniñ soñki satır larını ezberden ayttı. Lyakin bu dörtlik pek yımşaq duıldı. Derkaç oña oşatıp yañı dörtlik uydurdı. onı begendi ve mektüpniñ soñuna qoştılar: Oğratırmız sıñırsız 15 bir nefretke, Ustüñizden mısıl ile külemiz.

Er ,ne qadar lyanet olsa ürekte, bütüniñi sizge lyayıq köremiz. — Endi bağırıp oqu, epimiz eşiteyik,— dedi kimdir. Bu arada Albert kirip keldi. Rustem dostuniñ közlerine baqmamağa tırışıp mektüpni

yıp birkaç kere onun gibi göğüs geçirdi. Sonra aklına gelen fikirle heyecanlanarak bağırdı: “Biz ona öyle bir mektup yazarız ki, Ömür billah yaptığına pişman olur. İşte görürsün, hepimiz toplanıp yazarız.”

5 Rüstem’in hain kadına mektup yazma teklifine herkes katıldı. Onlar: “Kızıl köşe” ye toplanıp derhal işe giriştiler. Bütün insanlık duygularını çiğneyen, hakaret eden, hayat arkadaşına ihanet eden kadına oldukça fazla nefret bildiren, kara(1) mektuptu. Satırlar sayfaları doldurdular. Lakin yüreklerden taşarak çıkan nefret ve kinin sonu görünmüyor. Rüstem yazar, güya şu alçak kadının yüzüne bakıp söylediği gibi
10 dudaklarını sıkarak öfkeli bir şekilde yazıyor. Başında duranlar her bir cümleyi okuyor ve daha bir şeyler ekliyorlar. Rüstem ise hep yazıyor. Birkaç yerde: “Hayvanca duygularını idare edemeyen kancık!” şeklindeki sözleri de yazdı. Gitaracı Derkaç ise Konstantin Simonov’un “Vesikalı Kadına “adlı şiirinin son satırlarını ezbere okudu. Lakin bu dörtlük pek az duyuldu. Derkaç ona nazire yaparak yeni bir dörtlük uydurdu. Onu eğendi ve mektubun sonuna eklediler:

15 Uğratarız sınırsız bir nefrete,
Üstünüzden istihza ile güleriz,
Her ne kadar lanet varsa yürekte,
Hepsini size layık görürüz.

__ Şimdi bağırarak oku, hepimiz duyalım, dedi birisi. Bu arada Albert çıkıp geldi.
20 Rüstem dostunun gözlerine bakmamaya çalışarak mektubu

oqup başladı. nazarmnda mektüp Nadyanen beraber Albertni de aqaretley edi.

— Pek keskin olğan ğaliba,— dedi yavaştan birisi.

— Aksine, pek yahşı yazılğan. Oquğan soñ dos-doğru hastahanege keter,— dedi başqası.

5 — E, oylelerini tepseñ de teprenmez. Alışqandır...— o kufür sözlernen Nadyanı sögdi.

Rustem niçündür bu askerniñ mañlayına bir ümruq yandırmaq istedi. Lyakin közlerini aqaytıp, oña qarşı bir qaç adım ürgen soñ, özünü elge aldı. Başını salındırıp, avası çıqayatqan puska kibi ufuldap ürgen Albertke muracaat etti: «Sen Nasıl Tanıysıñ?»

10 Albert pencereden tışqa, sport meydanında turnikke boü yetmeyip sekirekleyatqan yaş askerge baqıp susqan edi. Birazdan soñ qarıq sesnen ce-vaplandı: “Maña toqunmañız».

Baştaki şeñlikniñ, ruşenlikniñ yerini tüş-künlik qapladı. Albertniñ çırayı evelki alına qaytmadı. O uvölneniyege siyrek çıqa, sport yarış-larında iştirak etmey. Oniñ qıyafeti

15 kene baştaki çolpa ve lyaqayd Albertni ańdıra edi. Rustem sevimli dostuniñ kozü ogünde sararıp, solıp barayatqanını kore, oña bir türlü yardım etip olamağanından tarsıkga edi.

Rustem arqadaşlarına Albertniñ vaziyetini qısım komandirine bildirmekni, oniñ için iç olmadım bir aftalıq otpuska soramaqni teklif etti: — Özü barıp, qanuniy surette

20 ayırılıp kelsin.

Soñ o... o qadın bilgenini yapsın. Bundan soñ dostumuz bayağı tınçlanır. Şimdi ise er saatte, er daqqada azaplana,—dedi.

Vzvod askerleri kene <<Qızıl koşe>>ge toplandılar. Rustemniñ teklifi maqülleidi. O yaza. Başqa-

Çevriyazı : 26

okumaya başladı. Onun nazarında mektup Nadya'yla birlikte Albert' e de hakaret ediyordu.

__ Pek sert olmuş galiba, dedi yavaşça birisi.

5 __ Aksine pek güzel yazılmış. Okuduktan sonra dosdoğru hastaneye gider, dedi başka biri.

__ E, öylelerini tekmelesen de kıpırdamaz. Alışkıdır...-O ağır sözlerle Nadya'ya sövdü. Rüstem nedendir bilinmez, bu askerin beynine bir yumruk indirmek istedi. Lakin gözlerini ağartıp , ona doğru birkaç adım attıktan sonra, kendini tuttu. Başını sallayarak havası çıkmakta olan puska(körük)(?) oflayarak yürüyen Albert'e döndü:
10 "Sen nasıl biliyorsun?" Albert pencereden dışarıya , spor sahasında turnikeye boyu yetmeyip sıçramakta olan genç askere bakarak susmuştu. Biraz sonra sert sesle cevapladı:" Bana dokunmayın."

Baştaki neşenin, aydınlığın yerini düşkünlük aldı. Albert'in yüzü evvelki şekline dönmedi. O, çarşı iznine seyrek çıkar, spor yarışlarına katılmaz. Onun kıyafeti de
15 baştaki çocukça ve lakayt Albert'i andırıyordu. Rüstem, sevgili dostunun gözü önünde sararıp solarak gitmekte olduğunu görüyor, ona bir türlü yardım edemediğinden dolayı üzülüyordu. Rüstem arkadaşlarına, Albert'in halini bölük komutanına bildirmeyi, onun için hiç olmazsa bir haftalık izin istemeyi teklif etti:

__ Kendi gidip, kanunu yoldan ayrılıp gelsin. Sonra o... O kadın bildiğini yapsın.
20 Bundan sonra dostumuz bayağı iyileşir. Şimdi her saat, her dakika acı çekiyor, dedi.Bölük askerleri yine "Kırmızı köşe" de toplandılar. Rüstem'in teklifi makul idi. O yazıyor, başka-

lar yardım eteler. Başta vzvod komandiri, soñ batareya komandiri de cenkçileriñ fikirlerine qoşul-ğanlarını bildirip, raportqa imza çektiler. Bu işke Qısım komsomol kömiteti de qarıştı.

5 qısım komandiri safdar asker Albert Odegovniñ qoranta şaraitini koz ogüne alaraq, oña altı küngə otpuska berdi.

Bu haberge erkesten ziyade Rustem quvandı. Albert ise şu daqqası traş olmağa oturdı. Balalarınıñ biri oniñ gimnastörkasını, başqası ştanını utüley, Rustem ise oniñ samaylarını, eñsesini ketere. Vzvoddaki eñ yahşı çemodan ketirildi, starşına bir aftağa ozüniñ yañı hrom çmzmalarını berdi. Birden erkesniñ keyfi köterildi. Atta
10 Albertniñ ozü de bir qaç kere yılmaydı. Er şey azır olğanda kazarmağa qısım komandiri kirip keldi. Kiyingen-quşanğan Albertni korip: — Çağırtacaq edim ozüm keleqoydım,— dedi kulümsirep.— Pek acayip dostlarıñ bar eken. Ayt maña dostuñ kim, men ise seniñ kim olğanıñnı aytayım, deyley. Dostlarıñız sizge işanalar. Siz içün sovet askerinkñ şanı er şeyden üksek olğanına men de işanam. Qızışmañız, kimseni
15 aqaretlemeñiz, qısqası, dostlarıñıznı da, meni de qolaysız vaziyette qaldırmaycağınızğa eminim. Sizlerni tışta nevbetçi maşına bekley.

Butün vzvod kiyinip-quşanıp Albertni ozgar-mağa çıqtı. Vokzalda Albertniñ keyfi kene bozuldı. O artı-artından sigar içe, ağılmsırağan bala kibi burnunu tarta bere, torlanğan közlerini dostlarından gizleycek olup, turmadan poezd kelecək tarafqa baqa
20 edi.

— Boyle bir vaqıtta yanıñda bulunmağanıma yazıqsınam Albert,— dedi Rustem dostunen sağıqlaşır eken.— Lyakin sen bunda bizlerniñ bar.

Çevriyazı : 27

ları yardım ediyor. Başta bölük komutanı, sonra batarya komutanı da savaşılarının fikirlerine katıldığını bildirip, raporu imzaladı. Bu işe Kısım Komsomol Komitesi de karıştı. Kısım komutanı safdar(acemi)(?) asker Albert Odegov'un aile durumunu göz önüne alarak, ona altı günlük izin verdi.

- 5 Bu habere herkesten çok Rüstem sevindi. Albert ise o dakika traş olmaya başladı. Çocukların biri onun askeri gömleğini , öbürü de pantolonunu ütülüyor, Rüstem ise onun samaylarını(?) , ensesini düzeltiyor. Bölükteki en iyi valiz getirildi. Yüzbaşı bir haftalığına kedisinin yeni krom(tokalı) çizmelerini verdi. Birden herkesin keyfi yerine geldi. Hatta Albert'in kendisi de birkaç kere yılmaydı (gülümsedi)(?). Her şey hazır olduğunda bölük komutanı çıkıp geldi. Giyinip- kuşanan Albert'i görüp: "Çağırtacaktım, kendim geldim." dedi gülümseyerek. _Pek acayip dostların varmış. Bana dostunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim, derler.

- 15 Dostlarınız size inanıyorlar. Sizin için Sovyet askerinin şanının her şeyden yüksek olduğuna ben de inanıyorum. Kızmayın, kimseye hakaret etmeyin, kısacası dostlarınız da beni de kolayca zor durumda bırakmayacağınıza eminim. Sizleri dışarıda nöbetçi araba bekliyor.

- 20 Bütün bölük giyinip- kuşanarak Albert'i uğurlamaya çıktı. İstasyonda Albert'in keyfi yine kaçtı. O ardı-ardına sigara içiyor, ağlayıp duran çocuk gibi burnunu çekiyor, dolan gözlerini dostlarından gizlemeye çalışarak durmadan trenin geleceği tarafa bakıyordu.

__ Böyle bir vakitte yanında bulunamadığıma üzülüyorum Albert.-dedi Rüstem dostuyla vedalaşırken. _ Lakin sen burada bizim var

ekenimizni unutma. Seni kimsege taqirletmemiz. Kerek olsa, vzvodımıznen barırımız.

Bir aftadan soñ vzvod ozüniñ cenkyaver azasını qarişıláp aldı. Albert qadıninen ayırılışqan, Şmaganen ise atta korüşmegen bile. Olıp keçken vaqia yavaş-yavaş unutuldı. Hızmet muddeti niayetine yetip, dostlarğa uzaq muddetke, belki ebediy sağlıqlaşma vaqıtı keldi.

— Eger bir daa körüşip olamasaq, men seni mına şimdi korip turğanım kibi bir omür aqlımda saqlarım, Rustem,— dedi Albert dostuna sarılıp.

— Men de seni bir zaman unutmam...

Poezd dostlarınıñ birini Donbassqa, ekincisini ise Taşkentke alıp ketti. Olar birinci ymllarda mektüpleştiler. Rustem ozünint mektüplerinde Alisiyanıñ adını aña, olarnıñ evlenip-evlenme-genlerini soray, oña selyam yollay edi. Lyakin Albert ozüniñ cevap mektüplerinde Alisiyanıñ adını añmadı. Yavaş-yavaş mektüplerniñ de ardı kesildi. Mina, on eki yıldan soñ olar bir daa korüştiler. Rustem bugünkü yarışını hatırlap kulümsiredi.

15 — Ne oz başıña yılmaya beresiñ şu,— dedi Viktor Romanoviç,— Eyisi, yatıp , raatlan. Yarınki yarışlarda sekundantlıq yaparsıñ. Men şu işke dayanıp olamayım, eyecanlanam, soñ bağıram.Sudyalar ise bun begenmeyler. Seniñ siñirleriñ qaviy, ozünni tutmağa bilesiñ... Niçün tişleriñniñ aqını köstere beresiñ şu? Yoqsa bir şey oldımı?

20 — Öq,— dedi Rustem eyecanını gizlep.— Men bugün şerni dolanmaq isteyim. Siz raatlanıñız.

Men bir qaç saatten qaytırım.

Rustem eyecanlana. Atta qorqa. O bugün Alisiyanı kore bile. Ebet, onıñ kelgenini eşitken soñ, Albertnen beraber Alisiya da kelir. Mıtlaq kelir.

Çevriyazı : 28

olduğumuzu unutma. Seni kimseye ezdirmeyiz. Gerekirse bölüğümüzle gideriz.

Bir hafta sonra bölük kendi cengaver mensubunu karşıladı. Albert karısından ayrılmış, hatta Şmaga'yla bile görüşmemiş. Olup biten olay yavaş yavaş unutuldu. Hizmet süresi sona erip, dostlarla uzun müddet, belki ebediyen vedalaşma vakti geldi.

__ Eğer bir daha görüşemezsek, ben seni işte şimdi görüp durduğum gibi bir ömür aklımda saklarım Rüstem, dedi Albert dostuna sarılarak.

__ Ben de seni hiçbir zaman unutmam...

Tren, dostların birini Donbass'a , ikincisi ise Taşkent'e alıp gitti. Onlar ilk yıllarda mektuplaştılar. Rüstem kendi mektuplarında Alisiya'nın adını anıyor, onların evlenip evlenmediklerini soruyor, ona selam yolluyordu. Lakin Albert kendi mektuplarında Alisiya'nın adını anmadı. Yavaş yavaş mektuplarının da arkası kesildi. İşte on iki yıl sonra onlar bir daha görüştüler. Rüstem bugünkü yarışı hatırlayarak gülümsedi.

15 __ Ne kendi kendine gülüyorsun? Viktor Romanoviç ,_ En iyisi, yatıp dinlen. Yarınki yarışlarda hakemlik yaparsın. Ben bu işe dayanamıyorum, heyecanlanıyorum, sonra bağıriyorum. Hakemler ise bunu beğenmiyorlar. Senin sinirlerin kuvvetli, kendini tutmayı biliyorsun...Niçin dişlerinin beyazını gösterip duruyorsun? Yoksa bir şey mi oldu?

20 __ Yok, dedi Rüstem heyecanını gizleyerek . _ Ben bugün şehri dolaşmak istiyorum. Siz dinlenin. Ben birkaç saate kadar dönerim.

Rüstem heyecanlanıyor. Hatta korkuyor. O bugün Alisiya'yı görebilir. Evet , onun geldiğini duyduktan sonra, Albert'le beraber Alisiya da gelir. Mutlaka gelir.

Alisiya... Rustem onıñ aqkında tüşünmemege tırıştı. Lyakin Alisiya çoq yıllar evelkisi kibi, yalı boü, yağmur yipleri arasında oña qarşı çapıp kelmekte edi. Rustem çekilecek oldı, olmadı. O çapıp kelip, onıñ boynuna sarıldı .

* * * Albert otpuskadan qaytqan soñ bayağı vaqıtqace kusip, kimsenen laqırdı etmey
5 ürgen edi. Bir kere Rustem onıñ uvölneniyeden hoşnut alda qaytqanını korip şaştı.

— İşler nasıl, Albert?

— Guzel!—dep bağırdı Albert. Guzel, dostum. Bu dünya, bu şeer ve bu
baar — er şey guzel!

— Hayır ola. Sevda oldıñmı yoqsa?

10 — Taptıñ. Sevdim. Em kerçekten!

— YA o? O da sevemi?

— Ğaliba, şay. Lyakin pek açıq añlap olamadım. Amma men onıñ
közlerinden duydm. Boyle ateşli közler baqıp turğanda dudaqlar susalar, dostum.
Çünkü söz quvetsiz. İs-duyğular qarşısında sez acizdir. Söz sevginiñ dadını
15 qaçına.

Kerçekten sevgen adam «sevem» demez. Çünkü bu söz buük duyğuniñ adiy, pek adiy
bir ifadesine çevirilip qalır, Zaten, buük sevgi söznen beyan etilmez. Sevgi... bu
omür. E! Yañı mana, yañ munderice keşf etken omür. Sevgi daqqalarğa, saniyelerge
taqsim etilgen uzun ve bahtlı yıllar. Men ise sevem.

20 Rustem Albertniñ mizacındaki boyle deñ-işüvge quvandı. O, niayet, ruhümü ezip
ürgen ağır keçmişniñ tazıyqından qurtulğan. Ebet, sevgi faciasından tek yañı, daa
kuçlü sevginiñ yardı-minen qurtulmaq mumkün. Albert bu «İlyas»nı tapqan.

Çevriyazı : 29

Alisiya... Rüstem onun hakkında düşünmemeye çalıştı. Lakin Alisiya çok yıllar önceki gibi, sahil boyu, yağmur sicimleri arasında ona doğru koşarak gelmekteydi. Rüstem çekilecek oldu, olmadı. O koşup gelerek, onun boynuna sarıldı.

***

- 5 Albert izinden döndükten sonra bayağı vakit küsüp, kimseyle konuşmamaktaydı. Bir kere Rüstem onun çarşı izninden hoşnut olarak döndüğünü görüp şaşırıldı.

__ İşler nasıl Albert?

__ Güzel! diye bağırdı Albert. Güzel , dostum. Bu dünya, bu şehir ve bu bahar, her şey güzel!

- 10 __ Hayır ola. Sevdalandın mı yoksa?

__ Bildin. Sevdim. Hem gerçekten!

__ Ya o? O da seviyor mu?

__ Galiba, şey. Lakin pek iyi anlayamadım. Ama ben onun gözlerinden anladım. Böyle ateşli gözler bakıp durduğunda, dudaklar susar dostum. Çünkü söz kuvvetsiz.

- 15 His ve duygular karşısında ses acizdir. Söz sevginin tadını kaçıırır.

Gerçekten seven adam “seviyorum” demez. Çünkü bu söz büyük duygunun adı, pek adi bir ifadesine dönüşür kalır. Zaten büyük sevgi sözle ifade edilmez. Sevgi...bu ömür. E!Yani bana, yeni şeyler keşfettiren ömür. Sevginin dakikalara, saniyelere taksim edildiği uzun ve mutlu yıllar. Ben de seviyorum. Rüstem, Albert’in mizacındaki bu değişmeye sevindi. O , nihayet, ruhunu ezip duran ağır geçmişin tazyikinden kurtulmuş. Evet, sevgi faciasından sadece yeni, daha güçlü sevginin yardımıyla kurtulmak mümkün. Albert bu İlyas’ı bulmuş.

— Bazar kunü Şmerli bağçasında körüşecekmiş. Sen de barırsıñ,— dedi Albert coşqunlıqnen.—Men seniñ aqqıñda oña ayttım. «Nasıl yahşı dostuñız bar eken», dedi. — Maña barmaq şart degil,— dedi Rustem.— Lyakin sen mıtlaq bar.

5 Bazar kunü Albertke saqçılıqqa ketmek kerek oldı. Rustem onıñ yerine ketecek olıp bayağı tı-rıştı. Lyakin olmadı. Saqçılıqqa ketecek askerni deñiştirmek için pek ciddi sebep kerek edi. Albertniñ sebebi ise, arbiy hızmet noqtai nazarınen baqqanda, ciddi sebepler sırasına kirmey.

— Sen Şmerlige bar,— dep yalvardı Albert dostu-na.— Anda, Kiş gölüniñ yalısında, biz bılıtır ağaç çıqarğan yerde buük bir ağaç qalğan edi. aqılıñdamı? Ana şu ağaçniñ
10 yanında bekleycek. Barıp añlat. Endigi bazar kunü kene şu yerde beklerim men onı. Bir top çeçek de al. Menim adımdan berirsıñ.

Rustem çeçek seve, lyakin omürinde daa kimsege çe-çek bağışlamadı. Eger o elinde çeçek tutup kete-cek olsa, buün alem oña baqar. Kiş golü yanında kezinip ürger askerler körseler, kulerler.

15 O çeçeksiz barmağa, Albertniñ kelip olamay-cağını, kelecük bazar kunü onı kene şu yerde bek-leyceğini aytıp, deral, qaytmağa karar berdi. YA onı nasıl tanır? Adı ne? Ey qabaqbaş!..

Rustem belgilengen vaqıtta gol boında bılıtır unutilıp qaldırılğan şu ağaçniñ yanına keldi. Bir zamanlar yalıda sozulıp yatqan kimsege kereksiz ağaç, künler qızıp
20 başlağanınen yaşlarnıñ skemlesine çevirilgen. Şimdi onıñ üstünde qızlar-yaşlar sıranen tizilişip oturmaqtalar. Baar salqınından qorqmağanları ise suvda üvunmaqta.

Çevriyazı : 30

__ Pazar günü Şmerli Park'ında görüşeceğiz. Sen de gidersin, dedi Albert coşkuyla. __ Ben senin hakkında ona bilgi verdim. “Ne iyi dostunuz varmış?” dedi .__ Benim gitmem şart değil, dedi Rüstem .

__ Lakin sen mutlaka git.

- 5 Pazar günü Albert'in saçlıqqa(tasarruf)(?) gitmesi gerekti. Rüstem onun yerine gitmek için bayağı ısrar etti. Lakin olmadı. Saçlıqqa (tasarruf)(?) gidecek askeri değiştirmek için pek ciddi gerekçe lazımdı. Albert'in gerekçesi ise, askeri hizmet açısından bakıldığında ciddi sebepler arasına girmiyor.

- 10 __ Sen Şmerli'ye git- diye yalvardı Albert dostuna.- Şimdi , Kiş Gölü'nün kıyısında, bizim geçen yıl ağaç kestiğimiz yerde büyük bir ağaç kalmıştı. Aklında mı? İşte o ağacında yanında bekleyecek. Gidip anlat. Önümüzdeki Pazar günü yine orada beklerim ben onu. Bir demet de çiçek al. Benim adıma verirsin.

- 15 Rüstem çiçek sever, lakin ömrümde daha kimseye çiçek vermedi. Eğer o elinde çiçek tutarak gidecek olursa, bütün alem ona bakar. Kiş Göl'ü yanında gezinip duran askerler görürlerse, gülerler.

- 20 O, çiçeksiz gitmeye, Albert'in gelemeyeceğini, gelecek Pazar günü onu yine orada bekleyeceğini söyleyerek, derhal dönmeye karar verdi.Ya onu nasıl tanır? Adı ne? Hey kelkafa!... Rüstem belirlenen vakitte göl boyunda geçen yıl unutulup bırakılan o ağacın yanına geldi. Bir zamanlar sahilde süzülüp yatan kimseye gereksiz(işe yaramayan) ağaç, havaların ısınmaya başlamasıyla gençlerin iskemlesine çevrilmiş. Şimdi onun üstünde kızlar-gençler sırayla dizilip oturmaktalar. Bahar serinliğinden korkmayanları ise suda yıkanmakta.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 30

Bu qadar qızların içinden Albertniñ mer-danesini tapmaq iç mümkün degil. Rustem bu mera-mından vazgeçip, o yan-bu yan dolandı. Mındaki qızların episi biri-birinden dülber. Albertniñ sözləri olarnıñ aman-aman er birine kelişe.

5 Ağaçnıñ çetinde yer boşadı. Rustem o yerge barıp oturdı ve göl içinde şamatanen top oynayatqan yigit-qızlara baktıp oturdı. «Madam ki, keldim, bu şeñ omürni, iç olmadım, seyir eteyim», dep tüşündi. Onıñ yanında kitap oqup oturğan sarı saçlı, beyaz çereli qızçıq kitabını «tars» etip qapattı. Başta suvda yaldap ürgenlerge baqtı, soñ Rustemge çevirilip: «Siz üvunmaysıñızımı, asker arqadaş?» dedi.

— Öq, men hizmettem.

10 — Bizlerni qoruysıñızımı?

— Oyle de esap etmek mümkün.

— Aysa men üvunıp keleyim. Siz benim şeylerimni qaravullap turıñ. Yahşımı?

— Baş üstüne. Lyakin buzlarsıñız. Suv daa salqın.

— Zararı yoq, men alışqım.

15 Qız yerinden turdı ve yavaş-yavaş soñınp başladı. Rustem oña baqmamağa tırıssa da, közleri ep qıyışa ve üstünde artıq tek bir üvunuv urbası qalğan qızniñ mermer kibi, beyaz tenine baktıp-baqıp ala edi. «Aceba, insan teni bu qadar beyaz ve bu qadar nazik olurımı?» qz,«men kettim», dep suv betke adımladı. Onıñ dülber ayaqları, dersıñ, yalı qumuna toqunmaylar. O yavaş-yavaş, biraz burğuçlanıp ürerek, mına
20 şimdi uçacaq quşqa beñzey edi. Rustem qızdan közlerini alıp, özünüñ ayaqlarına baqtı. Qırq dördünci razmer çizma kiye. Boü... ey, bu ne qadar uzun boy. Beñzi ise qara. Ey-y, adam bu qadar uzun ve uslupsız olurımı? Rustem oz-ozünden sı-

Çevriyazı : 31

Bu kadar kızların içinde Albert'in güzelini bulmak hiç mümkün değil. Rüstem bu meramından vazgeçip, o yana bu yana dolandı. Oradaki kızların hepsi birbirinden güzel. Albert'in sözleri oradaki kızların hemen hemen hepsine yakışır.

5 Ağacın kenarında yer boşaldı. Rüstem oraya gidip oturdu ve gölün içinde şamatayla top oynayaduran yiğit kızlara oturup baktı. "Madem ki geldim, hiç olmazsa bu neşeli hayatı seyredeyim." diye düşündü. Onun yanında kitap okuyup duran, sarı saçlı, beyaz çehreli kızcağz kitabını "pat" diye kapattı. Önce suda kulaç atanlara (?) baktı, sonra Rüstem'e dönerek: "Siz yüzmüyor musunuz, asker arkadaş?" dedi.

__ Yok ben görevdeyim.

10 __ Bizleri mi koruyorsunuz?

__ Öyle kabul etmek de mümkün.

__ Öyleyse ben yüzüp geleyim. Siz benim eşyalarım göz kulak olun. Oldu mu?

__ Baş üstüne .Lakin üşürsünüz. Su daha soğuk.

__ Zararı yok, ben alıştım.

15 Kız yerinden kalktı ve yavaş yavaş soyunmaya başladı. Rüstem ona bakmamaya çalışsa da, gözleri hep kayıyor ve üstünde artık tek bir yüzme giysisi kalan kızın mermer gibi beyaz tenine bakıp bakıp iç çekiyordu. " Acaba insan teni bu kadar beyaz ve bu kadar nazik olur mu?" Kız :” Ben gittim.” diyerek suya doğru yürüdü. Onun güzel ayakları, sanki, sahil kumuna dokunmuyorlar. O, yavaş yavaş, biraz salınarak yürüyerek, işte şimdi uçacak kuşa benziyordu. Rüstem kızdan gözlerini 20 alıp, kendi ayaklarına baktı. Kırk dört numara çizme giyiyor. Boyu...hey, bu ne kadar uzun boy. Benzi ise esmer.Hey ,insan bu kadar uzun ve biçimsiz olur mu? Rüstem kendi kendinden sı-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 31

qıldı, tarsıqtı, tap terledi. Gimnastörkasınıñ yaqasını çezip, sigar tütetti. Sigar er vaqıt adamnı tınçlandıra. O tınçlanıp başlağan arada banaki qız suvdan çıqıp keldi. Rustemniñ nefesi tutuldı, tüüldi ve oksürüp başladı.

— Tütün içmeñiz, bekçi arqadaş,— dedi qız.— Bu sağıqqa zarar.

5 Rustem oksürüvini zornen toqtatıp, qızğa gu-nahkyarlarca baqtı.

— Asılında men tütün içmeyim. yani siyrek.

içem.

— Ümumen içmeñiz...

— Yahşı, bir daa içmem.

10 Qız ağaç üstüne oturdı. Mermer teni boü ufaçiq tamçılar tığırmaqtalar. Sılaq üzü ve saçları onı daa da cazibeli yapqanlar. Rustem qıbidamağa qorqup otura, Ne aytacağını, ne işleycegini bilmey ellerini ufqalay, etrafına baqına. «Ketmek kerek,— dep tüşündi o.— Aks alda, ne küstah adam eken dep tüşünir. Üz bergenime bu yerde qadalıp qaldı der. Ebet, endi ketmek kerek».

15 Rustem yavaş yerinden turıp, bir qaç adım atqan edi, artından yañğıravuş ses eşitildi:

— Asker arqadaş, nezaket üzünden sağıqlaşmaq kerek.

O aptına qaytıp: — Sağıqlıqnen qalıñız,— dedi. soñ ilyave etti:— Bağışlañız.

qız kulümsiredi.

— Niçün bağışlamaq kerekim? Ne qabaat işlediñiz?

20 Rustem ütgındı. —Her alda,işte...

Qız başını yantayıp, qurnazlıqnen közlerini qısıp baqtı. Közleri sırlı tüste ediler. Em ma-

kıldı, içi daraldı, çok terledi. Asker gömleğinin yakasını çözerek sigara tütürdü. Sigara her zaman insanı rahatlatır. O rahatlamaya başladığı sırada az önceki kız sudan çıkıp geldi. Rüstem'in nefesi tutuldu,(bu) anlaşıldı ve öksürmeye başladı.

__ Tütün içmeyin, nöbetçi arkadaş- dedi kız – bu sağlığa zararlıdır.

5 Rüstem öksürüğünü zorla toplayarak kıza suçluymuşçasına baktı.

__ Aslında ben tütün içmem, yani seyrek içerim.

__ Hiç içmeyin...

__ İyi bir daha içmem.

10 Kız ağacın üstüne oturdu. Mermer teninden küçücük damlalar damlamaktalar. Islak yüzü ve saçları onu daha da cazibeli yapmışlar. Rüstem kıpırdamaya korkarak oturuyor. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilmeden ellerini ovalayarak etrafına bakınıyor. “Gitmek gerek.” diye düşündü. Aksi halde :” Ne küstah adammış.” diye düşünür. “Yüz verdiğimden burada takılıp kaldı. “ der. Evet , şimdi gitmek gerek.

15 Rüstem yavaşça yerinden kalkıp, birkaç adım atmıştı ki, ardından yankılanan bir ses işitildi: _Asker arkadaş, nezaket icabı vedalaşmak gerek.

O, arkasına dönerek: _ Sağlıcakla kalın.- dedi. Sonra ilave etti:

__ Bağışlayın.

Kız gülümsedi:

__ Niçin bağışlamam gerek? Ne hata ettiniz?

20 Rüstem yutkundu:

__ Herhalde işte...Kız başını eğip, kurnazlıkla gözlerini kısarak baktı.

Gözlerinde esrarengiz bir bakışı vardı. Hem ma-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 32

vı, em kok. Baar kokü kibi arınıq ve tüpsiz közler.

— Belki meni ozğarırsıñız? Maña episi bir endi ketmek kerek.

Rustem razı ekenini bildirecek oldı. Lyakin birdei sesi çıqmadı. O şiddetnen başını salladı.

5 — Aysa men şimdi kiyinirim.

qız urbalarını alıp, tahta çerçive betke çapıp kettn ve birazdan kiyinip keldi.

— Men azırım. Olar qaldırım boü yan-yanaşa kettiler.

Rustem er adımda cürüne, tüz yerde ayaqları taya, buük ve ağır çızmaları astında bılırdan qalğan yapraqlar, çöpler qısıday, okçelerindeki nallar taşlarğa tiyip tasırdaylar.

— Sizge qayaqqa ketmek kerek?— dep soradı qız.

— Maña... qısımgı qaytmaq kerek. İşler, hizmet....

— Ebet, tanış olmağan bir qızını ozğarmağa vaqtıñız olmaz.Zaten, meni ozgarmaq da kerekmey.

15 Men bu gölniñ boünda, tek o bir yalısında yaşayım. Evimiz mından körüne. A-anavı beyaz ev,— qız elinen diger yalıdaki buük bir evni kösterdi.— Ekinci qat Soldan ekinci pencere benimki.

— Şay ise...

20 — Ebet, sağıqlaşayıq. Çünki maña ters tarafqa ketmek kerek. Skeleden parohodğa minsem, evimniñ yanına barıp tüşem.

— Aysa, sağıqlnen barıñız.Qız elini uzattı. Kuçucik ve bem-beyaz el. Rustem onı tutqaninen yiberdi. Bu nazik parmaqlar onıñ avuçını yaqtı, butün vücudı titretti.

— Hucırsıñız — dep kuldi qız.— Mendep qorqasıñız mı şu?

Çevriyazı : 33

vi, hem yeşil. Bahardaki gökyüzü gibi berrak ve derin gözler.

__ Belki beni bırakırsınız? Zaten benim şimdi mutlaka gitmem gerek.

Rüstem razı olduğunu ifade edecek oldu. Lakin birden sesi çıkmadı. Şiddetle başını salladı.

5 __ Oysa ben şimdi giyinirim.

Kız giysilerini alıp, tahta paravanın olduğu tarafa koşarak gitti ve biraz sonra giyinmiş olarak geldi.

__ Ben hazırım.

10 Onlar kaldırım boyu yan yana gittiler. Rüstem her adımda sürünüyor, düz yerde ayakları kayıyor, büyük ve ağır çizmelerinin altında geçen seneden kalan yapraklar, çöpler eziliyor, ökçelerindeki nallar taşlara değerek ses çıkarıyorlar.

__ Sizin ne tarafa gitmeniz gerekiyor?- diye sordu kız.

__ Ben mi?...Bölüğe gitmem gerek. İşler , görev...

15 __ Evet, yabancı bir kızı bırakmaya vaktiniz olmaz. Zaten beni bırakmak da gerekmez.Ben bu gölün kenarında, tek başıma bir yalıda yaşıyorum.Evimiz buradan görünüyor.İşte şu beyaz ev.- kız eliyle diğer kıyıda büyük bir evi gösterdi.

__ İkinci kat, soldan ikinci pencere benimki.

__ Tamamsa...

20 __ Evet, vedalaşalım. Çünkü benim ters yöne gitmem gerek. İskeleden vapura binersem, evimin yanında inerim.

__ Öyleyse, güle güle gidin. Kız elini uzattı.Küçük ve beyaz el. Rüstem'in onu tutmasıyla bırakması bir oldu. Bu nazik parmaklar onun avuçlarını yaktı, bütün vücudunu titretti.

__ Tedirginsiniz, diye güldü kız.

25 __ Benden korkuyor musunuz?

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 33

Rustem bu daqqada artıa baqmayıp qaçmağa, gizlenmege azır edi. Yanında turğan bu qızçıq onı qafeste tutqan kibi tuta, atta nefes almağa imkyan . bermey.

— Aydıñız, sağlıqnen barıñız, bekçi arqadaş,— dedi qız.— Keter eken ilyave etti.— yañı tanışınıñ adını bilseñiz,er alda fena olmaz.

5 Onıñ adı Alisiya. Familiyası Vitols.— O kene başını yantaytıp, dülber közlerini qısıp, kulümsirerek, Rustemge sual nazarınen bakıp kaldı. Bu nazar, «ya seniñ adıñ ne?» dep soray edi.

Rustem onı añladı ve teren nefes alıp, qarıq sesnen: — Rustem Veliyev,— dedi qızınıñ yılmayıp turğan kozleri yavaş-yavaş ciddiyleştiler. Endi o Rustemge 10 şaşqınlıknen, ayretnen baqmaqta edi. O bir tamam ciddiyleşti ve taacipnen: — Bu sizsiñizmi?—dep soradı.

— Ebet, benim,— dedi Rustem ne deycegini bilmeyip.

— Ebet, bu sizsiñiz,— dep tekrarladı qız. —Men sizni deral tanımaq kerek edim.

15 — Rustem bir ütqınıp alıp, onıñ qaydan tanışanını soramağa tedariklengen edi. Qız sözünü devam etti.

— Siz Albertniñ dostu olasıñız. Şaymı? O maña siziñ aqqıñızda aytqan edi.

Rustem qızğa sessiz baqıp qaldı. Onıñ bu baqışında soñsız peşman, yanıq bar edi. Ana-mi-na poezdınıñ kopçekleri astında qalacaq balanı körgei ve artıq iç bir şey 20 yapmaq mümkün olmaganını adam boyle baqa bile. Butün işançını ,umütünü dönümsiz ğayıp etken adam boyle baqa bile.

Qız onıñ baqışındaki bu mananı añladı ve

Çevriyazı : 34

Rüstem bu dakikada ardına bakmadan kaçmaya, gizlenmeye hazırды. Yanında duran bu kızcağız onu kafeste tutar gibi tutuyor, hatta nefes almasına imkan bile vermiyor.

__ Haydi, güle güle gidin, nöbetçi arkadaş.- dedi kız . Giderken ilave etti:

__ Yeni tanıştığımız birini ismini bilerseniz, herhalde fena olmaz.

- 5 Onun adı Alisiya. Soyadı Vitols. O yine başını eğip, güzel gözlerini kısıp, gülümseyerek, Rüstem'e soru soran gözlerle bakakaldı. Bu bakış, "Ya senin adın ne?" diye soruyordu.

Rüstem onu anladı ve derin nefes alıp yüksek sesle:

- 10 __ Rüstem Veliyev, dedi, kızın gülümseyen gözleri yavaş yavaş ciddileşti. Şimdi o Rüstem'e şaşkınlıkla, hayretle bakmaktaydı. O iyice ciddileşti ve şaşkınlıkla:

__ Bu siz misiniz?-diye sordu.

__ Evet benim- dedi Rüstem ne diyeceğini bilemeyip.

__ Evet, bu sizsiniz. –diye tekrarladı kız.

- 15 __ Ben sizi hemen tanımalıydım. Rüstem yutkunarak , onun nereden tanıdığını sormaya hazırlanmıştı. Kız sözüne devam etti:

__ Siz, Albert'in dostu olmalısınız. Doğru mu? O bana sizden bahsetmişti.

- 20 Rüstem kıza sessizce bakıp kaldı. Onun bu bakışında sonsuz pişmanlık, yangın vardı. İşte trenin kopçekleri(?) altında kalacak çocuğu görmüş ve artık hiçbir şey yapmanın mümkün olmadığını insan böyle anlayabilir. Bütün inancını, ümidini geri dönüşü olmadan insan böyle bakabilir.

Kız onun bakışındaki bu manayı anladı ve:

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 34

— Endiki aftada siz de keliñiz. Albert sizni de alıp kelecək edi. Mıtlaq keliñiz,— dedi. Rustem razı ekenini bildirip, başını salladı. O bir daa kelmeyceğini bilse de şimdi bu aqta aytmaq istemedi.

—Albert naryadda, bugün kelip olamaycaq. Men bunı aytmağa kelgen edim,— dedi.

- 5 Endi onıñ sesi titremey, nefesi tutulmay. Üre-ginde açuvğa beñzer bir duyğu is ete. Alisiya.ise ep cazibeli, ep tılsımlı. onıñ için Rustem bu gölni yaldap keçmege, deñizlerni, okeanlarnı yaldap keçmege azır. Tek o bir yalıda Alisiyanıñ turğanını bilse olğanı. Lyakin endi Alisiya yoq. Onıñ için yoq.

*

- 10 Rustem için buük alem mına şu qızınıñ kuçucik vücudında mücessemleşti. O özüne de açuvlana, Albertke de. Sportqa ziyade urundı Butün boş vaqıtlarını snort zalında keçire. Lyakin Alisiyadan qurtulmaqniñ çaresi yoq edi. O er yerde, er daim onıñnen beraber. Qayaqqa baqsa Alisiyadan kore. Boks yarışlarınıñ eñ qızgın vaqıtlarında birden Alisiyanıñ oña baqıp turğanını is ete. Ayaz taş çatlatqan qaranlıq gecede şu
- 15 qızçıqnen beraber postta tura.O Alisiyanı hatırlağaninen yapıp bitirgen işini yañı baştan yapıp başlay: ebet, bunı Alisiya begenmez. O kazarmanıñ pencerelerini oyle.bnr şiddet ve isteknen sürtip çıqtı ki, bunı körgen starşına onı bir qaç küngece maqtap ürdi. O pol üvacaq askerlerni ogütlegende: «Baqınız, Veliyev camlarnı sürtken kibi sürtiñiz. Veliyevniñ pencereleri kibi yıltırasın», dey.Ya da

__ Bu hafta siz de gelin. Albert sizi de alıp gelecekti. Mutlaka gelin, dedi.

Rüstem razı olduğunu bildirip, başını salladı. Bir daha gelmeyeceğini bilse de şimdi bu konuda konuşmak istemedi.

__ Albert, nöbetten bugün gelemeyecek. Ben bunu söylemeye gelmişim, dedi.

- 5 Şimdi onun sesi titremiyor, nefesi tutulmuyor. Yüreğinde acıya benzer bir duygu hissetti. Alisiya ise hep cazibeli, hep tılsımlı. Onun için Rüstem bu gölü yüzerek geçmeye hazır. Sadece o, bir kıyıda Alisiya'nın durduğunu bilse. Lakin şimdi Alisiya yok. Onun için yok.

***

- 10 Rüstem için büyük alem işte bu kızın küçücük vücudunda şekillendi. O kendine de acıyor, Albert' e de. Spora kendini çok verdi. Bütün boş vakitlerini spor salonunda geçiriyor. Lakin Alisiya'dan kurtulmanın çaresi yoktu. O her yerde, her daim onunla beraber. Ne tarafa baksa Alisiya'yı görüyor. Boks maçlarının en kızgın vakitlerinde birden Alisiya'nın ona bakıp durduğunu hissediyor. Ayazın taş çatlattığı karanlık gecede bu kızcağızla beraber görev yerinde duruyor. O Alisiya'yı hatırlar hatırlamaz, bitirdiği işini baştan yapmaya başlıyor. Evet bunu Alisiya beğenmez.
- 15

O kışlanın pencerelerini öyle bir şiddetle ve istekle çarpıp çıktı ki, bunu gören yüzbaşı onu birkaç gün övdü. O silah atacak askerleri öğütlediğinde :

- __ Bakın, Veliyev'in camları çarptığı gibi atın.Veliyev'in pencereleri gibi ses çıkarsın.” diyor. Ya da
- 20

uvölnekiyege ketecek askerlerniñ üst-başını közden keçirerek: «Barıñ, çızmalarıñızını Veliyevcesine yıldıratıñ», dep emir ete.

Albert aman-aman er bazar kunü Alisiyadan selyam ketire. Onıñ barmağanına canı ağırğanını ve soñ, aqırın ve manalı davuşnen onı nasıl quçaq-lağanını, opkenini ayta.

- 5 Boyle vaqıtlarda Rustem deral sportzalğa çapa. Anda tavandan asılıp turğan armut şekilindeki meşin çuvallarnı saatlernen döge. O Alisiyanı quçaqlamaq, opmek mumkün olğanını tasavur bile etip olamay.

Rustem Alisiyanı bir qaç kere daa kördi. Ebet, Albertnen beraber. Bir keresinde Alisiya Albertke eşittirmeden: «Yarın yalıdaki ağaç yanında beklerim», dep taşladı.

- 10 Rustem cevap bermedi. Lyakip ikinci kunü tañdan yalığa keldi. Ava bulutlı. Yalı bom-boş. Sılaq qum üstünde o yan-bu yan ürdi. Uzun ağaçnıñ üstünden Alisiya oturğan yerni Qıdırıp tapacaq oldı. Qıyış ve çirkin ağaç. Onıñ üstünde Alisiyanıñ oturğanını tasavur etkeninen: «Balta ketirip biraz yonmaq, tegizlemek kerek olur», dep tüşüñdi. Birazdan kok gudürdedi. Yağmur yağıp başladı. Rustem ozüne qarşı
- 15 çapıp keleyatqan Alisiyanı korip, qatıp qaldı. Alisiya çapış kelip onıñ boynuna sarıldı.

Olar bayağı vaqıt boyle turdılar. Rustemiiñ başı aylana, ne aytacağını ve ne yapaycağını edi. Alisiya butün vücudını oña sıyıqtı. Bu kuçacik vücudı onıñ vücudı ile birleşip ketken kibi oldı. Bu vücud onıñ bir qısımı, eñ muim qısımı edi.

- 20 Rustem omüriniñ soñunace boyle etip turar ve dünyada eñ bahtlı adam olur edi. O birden Albertni hatırladı. Hatırlağanınen artına çekildi. Alisiyanı itep yibergenini bile duymay qaldı.

Olar bir daa korüşmediler.

Çevriyazı : 36

nöbete gidecek askerlerin üst başını gözden geçirerek:

__ Gidin çizmelerinizi Veliyevcesine parlatın.” diye emrediyor.

Albert, hemen hemen her Pazar günü Alisiya’dan selam getiriyor. Onun gittiğine canının sıkıldığını ve sonra alçak ve manalı sesle onu nasıl kucakladığını , öptüğünü
5 anlatır. Böyle vakitlerde Rüstem derhal spor salonuna koşuyor. Orada tavanda asılı duran armut şeklindeki meşin çuvalları saatlerce dövüyor. O Alisiya’yı kucaklamanın, öpmenin mümkün olduğunu tasavvur bile edemiyor.

Rüstem Alisiya’yı birkaç kere daha gördü. Evet, Albert’le beraber. Bir keresinde Alisiya, Albert’ işittirmeden: “Yarın sahildeki ağacın yanında bekliyorum.” Diyerek
10 fısıldadı. Rüstem cevap vermedi. Lakin ikinci gün sabahtan sahile geldi. Hava bulutluydu. Sahil bomboştu. Islak kumun üstünde o yana bu yana yürüdü. Uzun ağaçların üstünden Alisiya’nın oturduğu yeri arayıp bulacak oldu. Biçimsiz ve çirkin ağaç. Onun üstünde Alisiya’nın oturduğunu tasavvur ettiğinde : “Balta getirip biraz yontmak, şekillendirmek gerek.” diye düşündü. Biraz sonra gök gürledi. Yağmur
15 yağmaya başladı. Rüstem kendine doğru koşarak gelen Alisiya’yı görerek donup kaldı. Alisiya koşup gelerek onun boynuna sarıldı.

Onlar bayağı vakit böyle durdular. Rüstem’in başı dönüyor, ne söyleyeceğini ve ne yapacağını bilmiyordu. Alisiya bütün vücudunu ona yapıştırdı. Bu küçücük vücut onun vücuduyla birleşmiş gibi oldu. Bu vücut onun bir parçası, en mühim parçasıydı.
20 Rüstem ömrünün sonuna kadar böylece durur ve dünyada en şanslı insan olurdu. O birden Albert’i hatırladı. Hatırlamasıyla geriye çekildi. Alisiya’yı itip kendisinden uzaklaştırdığını bile fark etmedi.

Onlar bir daha görüşmediler.

* * * Restoranniñ aydın zalında muzika yañğıray «Körobeyniki»ni çalalar. Rustem ordüda ekende bu türkünü pek begene ve kimerde hoş sesli Derkaçniñ balalayka çalıp, bu türkünü bir kere yırlaması için onıñ yerine naryadğa barmağa razı ola edi. Şimdi ise bu Albertniñ işi olmalı.

5 Rustem restoranniñ cam qapusına yaqınlağanda nasıldır saruşni kirsetmeyip, qapünü içinden beklegen şveytsar, qollarını tersine sallap, oña ketmek kerek olğanını añlata edi. O Rustemge de qolunu şöyle sallay berip, çevirildi. Lyakin bu arada Albertniñ salmaqlı kevdesi peyda oldı.

— Bağışlañız, — dedi şveytsar deral qapunu açıp. — Men sizni qaranlıqta eslemeyip, 10 anavı biralqınıñ arqadaşı bellegenim. Buürniñiz.

Dostlar şamatanen korüştiler. «Men şahtörım!» dep qıçırdı banaki saruş olarnıñ yanına kelip. Şveytsar onı itep qıqardı.

Dostlar biri-birleriniñ omuzlarını taptay berip, zalğa kirdiler. Albert pencere yanındaki stol-nı çoqtan donatqan. Orkestr ep «Körobeyniki»ni çala.

15 Albertnen Rustem er angi yasaqlarını unutıp, korüşkenleri için birer qade raqı içtiler. Laqırdı qızığandan-qızıdı. Bir vakıt kimdir gür davuşnen, «kotek ustalarna selyam», dep bağırdı. Qoluna qade tutqan uzun boylu, arıqça bir adam olarnıñ yanına kelip, Albertniñ omuzını taptadı: «Müsafiriñ bar eken, Albert Arnoldoviç, bizlerge duydurmaysıñ bile», dep üçünci kursüğe qurundı.

20 — Bu men aytıp ürgen Rustem, ordu arqadaşım, — dedi Albert.

Çevriyazı : 37

***Restoran'ın aydınlık salonunda müzik sesi yankılanıyor “Körebeyniki” yi çalıyor. Rüstem ordudayken bu türküyü pek beğenir ve kimerde (her zaman)(?) hoş sesli Derkaç'ın balalayka çalarak, bu türküyü bir kere söylemesi için onun yerine nöbete gitmeye razı oluyordu. Şimdi ise bu Albert'in işi olmalı.

5 Rüstem restoranın cam kapısına yaklaştığında her nasılsa sarhoşu içeri sokmayıp, kapıyı içeride bekleyen kapıcı, ellerine tersine sallayarak , ona gitmesi gerektiğini anlatıyordu. O Rüstem' e de elini şöyle sallayıverdi, döndü. Lakin bu arada Albert'in iri yarı gövdesi göründü.

10 __ Bağışlayın, dedi kapıcı derhal kapıyı açarak. Ben sizi karanlıkta fark edemeyip , işte bıralqının (deminkinin)(?) arkadaşı zannettim. Buyurunuz.

Dostlar, coşkuyla görüştüler. “Ben şahtörüm(?)” diyerek kışkırdı (hıçkırdı)(?). Az önceki sarhoş onların yanına geldi.Kapıcı onu iterek çıkardı.

Dostlar, birbirlerinin omuzlarına dayanarak salona girdiler. Albert pencerenin yanındaki masayı çoktan donatmıştı. Orkestra hep “Körebeyniki” yi çalıyor.

15 Albert ve Rüstem bütün yasakları unutarak, görüştükleri için birer kadeh rakı içtiler. Muhabbet uzadıkça uzadı. Bir ara birisi gür sesle:” Kötek ustalarına selam!” diyerek bağırdı. Elinde kadeh tutan uzun boylu, zayıf bir adam onların yanına gelerek Albert'in omzunu kavradı: “Misafirin var da , Albert Arnoldoviç, bizlere duyurmuyorsun bile.” diyerek üçüncü (kişi olarak)(?) masaya kuruldu.

20 __ Bu benim bahsedip durduğum Rüstem, ordudan arkadaşım, dedi Albert.

Uzun boylu yigit yerinden atılıp turdu: «Oyle ise men sizni ğiyabiy bilem. Albert sizni çoq hatrlay edi. Menim adım Kuzma Nikitiç, lyakin bu yerlerde maña Şmaga deyler. Atta, bir kere, klubda mukyafat berileyatkanda mestkomımıznıñ reisi Şmaga dep ağırđı. Canım ağırmay. Siz de, aitması qolay olsun deseñiz, Şmaga dep çağıra bilesiñiz».

Şmaga. Kuzya-Şmaga. Rustem calp etip Albertke baqtı. Şmaga bu arada qadesini tplep, yerinden turdu: « BağıŐlañız, qadedeŐlerim beklenler». Şmaga kelip-ketken soñ, Őeñlenip oturğan dostlar birden sustılar. Arada qolaysız sknet peyda oldı.

Lafnı kene Albert başladı.

10 — Şmaganen aqlaŐtıq. oq dızman erif, kim beslegenlerden degil. Hızmetten qaytqanımda berli bir brigadada alıŐamız.

Rustem tiline kelgen sualni toqtatıp olamadı: — Ya sabıq qadınıñ Nadyanen nasılsıñız.

KoŐe, qonuŐasıñız mı?

15 — O sabıq... degil. O Şimdi de benim qadınım. Evge barırız, ozñ korersiñ. Seniñ kelgeniñni eşitip, tedariklenip qızdı. «Qırım eñ sevgen aşını piŐirecem»,— dedi ve hamur basıp başladı. aydı, endi evge keteyik. — Demek, sen ordudan kelip-ketkende ayırılma-ğansıñ. Bizge yalan aytqansıñ. Şay mı? — Men Nadyanı sevem,— dedi Albert yalvarğan davuşnen.— O da meni seve. Şay olğan soñ ayırılma-ğaca acet yoq. Umumen boyle qadımdan ayırılmaq batıŐlanılmaycaq bir ahmaqlıq olur edi. Şimdi uç balamız bar. Seniñ polkuna da yañı askerler qoŐulğandır ya?— o niçündür Şaqıldap küldi.

evriyazı : 38

Uzun boylu yiğit yerinden kalktı: “ Öyleyse ben sizi gıyabınızda tanıyorum. Albert sizi çok anlatıyor. Benim adım Kuzma Nikitiç, lakin buralarda bana Şmaga derler. Hatta, bir kere, kulüpte mükafat verileceğinde mestkamımızın (bölüm)(?) başkanımız Şmaga diye çağırdı. Alınmam. Siz de , söylemesi kolay olsun diyorsanız, 5 Şmaga diye çağırabilirsiniz.”

Şmaga, Kuzma- Şmaga. Rüstem dikkatle Albert’e baktı. Şmaga bu arada kadehini bitirerek, yerinden kalktı: ” Bağışlayın, kardeşlerim beklerler.” Şmaga gelip-gittikten sonra neşelenerek oturan dostlar, birden sustular. Arada büyük bir suskunluk ortaya çıktı. Lafa yine Albert başladı.

10 __ Şmaga’yla anlaştık. Çok dızman (harbi)(?) herif, kin besleyenlerden değil. Görevden döndüğümde beri bir arada çalışıyoruz.

Rüstem, diline gelen soruyu tutamadı: “ _ Ya eski karın Nadya’yla nasılsınız? Görüşüp konuşuyor musunuz?”

15 __ O, eski...değil. O, şimdi de benim karım. Eve gideriz, kendin görürsün. Senin geldiğini işitip, hazırlık yaptı. “Kırım’ın en sevilen yemeğinin pişireceğim.” dedi ve hamur yoğurmaya başladı. Haydi, şimdi eve gidelim.

__ Demek sen ordudan gelip- gittiğinde ayrılmamışsın. Bize yalan söylemişsin. Tamam mı?

20 __ Ben Nadya’yı seviyorum.- dedi Albert yalvaran tavırlarla. – O da beni seviyor. Doğru olduktan sonra ayrılmaya gerek yok.

Genellikle böyle kadından ayrılmak bağışlanılmayacak bir ahmaklık olurdu. Şimdi üç çocuğumuz var. Senin alayına da yeni askerler gelmiştir ya?- O nedendir bilinmez, kahkahayla güldü.

Rustem bir şey aňlamayıp, bu daqqada suvuq ve yat olıp korüngen dostuna tikilip qaldı. Niçündür közleriniň ogünde krovatta üzüqoün yatqan ve omuzları silkinmekte olğan o Albert, nefretnen şiir oquyyatqan Derkaç, qoluna yap-yañı hrom çızmalarını tutup keleyatqan sert starşinanıñ kuler üzü, acayıp dostlarıñ bar eken, dep
5 Albertke oğurlı yollar. isteyyatqan qısım komandiri peyda oldılar, «Balalar, Albert kele!» dep bağırdı Derkaç ve qoduna gitarasını alıp, qapu artında ğayıp oldı. Onıñ peşinden erkes çaptı. Azbar qapu yanında Albertniñ dörtkoşe kevdesi peyda olğanın kimdir: «Diqqat, eki-uç!» dep komanda berdi. Vzvod «Körobeyniki»ni yırlay, Derkaç balalaykasını bar quvetnnen çala, Gürami şu yerdeki skemleni
10 ellerinen urıp, horğa eiltuta.

Rustemniñ közleri torlandı.

— Saña ne oldı şu?—dedi Albert.— Nadyanen ayırılışmağanımızdan razı degilsini mi yoqsa? —Ya mektüp?!—dep bağırdı Rustem ve Stolğa kuçlü ümruq urdı.

15 — Nasıl mektüp?

— Oña yazılğan mektüp, biz yazğan mektüp?— Rustem ep bağıra, qaltıray, Ozünüñ de,başqalarınıñ da sesleri uzaqtan, nasıldır boş metiyniñ içiiden çıqqan kibi sağırlaşıp eşitile.

— Efendiler, erkesniñ otüni patlattıñız.- Bu Şmaganıñ sesi edi.

20 — Def ol!—dep bağırdı Rustem ve yerinden atılıp turdı Albert Şmaganıñ elinden çekip: «Sen kirişme , işiñ olmasın», dep kelgen tarafına yollandırdı.

— O laflar oşek olıp çıqtı,— dedi Albert sakın davuşnen ve ekşi şey aşāğan adam kibi üzüni buruştırdı.— Şmaga İadyanı kinodan qaytqanda

Rüstem bir şey anlamayıp bu dakikada soğuk ve yabancılaşmış görünen dostuna takılıp kaldı. Nedendir gözleri o gün de yüzü koyun yatan ve omuzlarını silkmekte olan Albert, nefretle şiir okumakta olan Derkaç, elinde yepyeni krom tokalı çizmelerini tutarak gelmekte olan sert yüzbaşının güler yüzü , acayip dostların 5 varmış, diye Albert'e hayırlı yolculuklar dileyen bölük komutanı ortaya çıktı. “ Çocuklar, Albert geliyor! “ diye bağırdı Derkaç ve eline gitarını alarak kapı arkasında kayboldu. Onun peşinden herkes koştu. Bahçe kapısının yanında Albert'in iri yarı gövdesinin görünmesiyle birisi: “Dikkat, iki,üç.” Diyerek komut verdi. Takım “Körobeynikî” yi söylüyor, Derkaç balalaykasını var kuvvetiyle çalıyor, Gürami 10 oradaki iskemleyle elleriyle vurup ritm tutuyor. Rüstem'in gözleri doldu.

__ Sana ne oldu?- dedi Albert.- Nadya'yla ayrılmamıza razı değil misin yoksa?_ Ya mektup!- diye bağırdı Rüstem ve masaya güçlü bir yumruk vurdu.

__ Nasıl mektup?

__ Ona yazılan mektup, bizim yazdığımız mektup._ Rüstem hep bağıyor, titriyor, 15 kendisinin de başkalarının da sesleri uzaktan , sanki boş metiynin (kuyu)(?) içinden çıkmış gibi sağırılarak işitiliyor.

__ Efendiler, herkesin ödünü patlattınız._ Bu Şmaga'nın sesiydi.

__ Defol!- diye bağırdı Rüstem ve yerinden atılarak kalktı. Albert, Şmaga'nın elinden çekerek : “ Sen karışma, işin olmaz.” diyerek geldiği tarafa yolladı.

20 __ O laflar oşek(?) olup çıktı, dedi Albert sakın tavırla ve ekşi şey yemiş insan gibi yüzünün buruşturdu. – Şmaga Nadya'yı sinemadan döndüğünde

bir qaç kere ozğarğan. Adamlar bunu laf etkenler. Olğanı bu.— O kene üzünü buruştirdi.

— Otpuskadan qaytqan soñ bunu niçün añlatmadıñ?

— İşanmazlar belledim. Bundan soñ anavı mektüp, onı qaytarıp almaqniñ çaresi
5 yoq. Yigitler boyle bir mektüp yazğanları için azaplanıp üpecekler. Olarnıñ er biri kendini benim apayımni aqaretlevde qabaatlaycaq, umumen, maña da qolaysız olacaq edi. Tüşünip-taşınıp, meseleniñ asılını kimsege añlatmamağa karar berdim. Er şey olğanı kibi qalsın, dedim.

— Demek, sen em ozüñni, em bizlerni aldattıñ. Oylemi?

10 — Rustem, qızışma,— dep yalvardı Albert.— Bu vaqiadan soñ on eki yıl keçti. Men de çoq vaqıt azaplanıp ürdim. Lyakin kimsege aytıp olamadım. Aydı, unutayıq şunu.

— Nadya biz yazğan mektüpni oquğanmı?

— Yoq, mektüpni Şmaga alğan ve yırtıp taşlağan.

15 Nasıl ola da, Nadyağa kelgen mektüpni Şmaga ala?

— Şmaganıñ apayı poçtacı olup çalışa. Şmaga tesadüfen o mektüpni körgeñ...

— Ve tesadüfen açıp oquğan. Oylemi?

— Oyledir daa. Sen ne horazlana beresiñ, ya? Menim otpuskağa kelip-
ketkenimden saña ne? Seniñ esabıña keldimmi, yoqsa seniñ yeriñe keldimmi? Ne
20 közleriñni aqayta beresiñ?..

Rustem kendini elge almağa tırıştı ve sabırlı sesnen: —Alisiya ne oldı?—dep soradı.

— Alisiya? Angi Alisiya?

— Generalniñ qızı. Senii ordüdaki tanışñ.

— Daa doğrusı...

Çevriyazı : 40

Birkaç kere uğurlamış. İnsanlar bunun lafını etmişler. Olan işte bu. O, yine yüzünü buruşturdu.

___ İzinden döndükten sonra bunu niçin anlatmadın?

5 ___ İnanmazlar zannettim. Bundan sonra işte mektup, onu geri döndürmenin çaresi yok. Gençler böyle bir mektup yazdıkları için üzülecekler. Onların her biri kendini benim kız kardeşime hakaret etmekle suçlayacak, genellikle, bana da zor gelecekti. Düşünüp taşınarak, meselenin aslını kimseye anlatmamaya karar verdim. Her şey olduğu gibi kalsın dedim.

___ Demek sen hem kendini, hem de bizleri aldattın, öyle mi?

10 ___ Rüstem kızma , diye yalvardı Albert.

___ Bu olayın üstünden on iki yıl geçti. Ben de uzun zaman üzüldüm. Lakin kimseye söyleyemedim. Haydi, unutalım şunu.

___ Nadya bizim yazdığımız mektubu okumuş mu?

___ Yok, Şmaga mektubu almış ve yırtıp atmış.

15 ___ Nasıl oluyor da Nadya'ya gelen mektubu Şmaga alıyor?

___ Şmaga'nın kız kardeşi postacı olarak çalışıyor. Şmaga tesadüfen o mektubu görmüş...

___ Ve tesadüfen açıp okumuş, öyle mi?

20 ___ Öyle ya. Sen ne horozlanıyorsun ya? Benim izne gelip gitmemden sana ne? Senin hakkını mı kullandım, yoksa senin yerine mi geldim? Ne gözlerin ağartıyorsun?

Rüstem kendini kontrol etmeye çalıştı ve sabırlı bir sesle : “Alisiya ne oldu?” diye sordu.

___ Alisiya? Hangi Alisiya?

___ General'in kızı. Senin ordudaki tanıdığın daha doğrusu...

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 40

Rustem «sevgiliñ» deycek edi. Lyakin aytıp ola-madı. Bu söz Alisiyaniñ hatiresine bir aqaret olur edi.

— E, onı aytasıñmı?—Albert kulümsiredi.— Men bir kereden eki qadıñğa evlenip olamayım. Bundan ğayrı, Alisiya, şay,— o çırayını sıttı,— askerlik deviriniñ eglencesi edi.—O Rustemniñ çırayı deñişkenini korip, deral ilyave etti:

— Alisiyaniñ maña canı ağırmadı. «Men boyle olacağınl bile edim», dedi. «Qadan bile ediñ? » dep soradım. «Men seni sevmey edim», dedi. Vesselyam.

Bu mesele ozlüğinden çezildi. — Alisiya!..—dep ıñrandı Rustem.— Men ne qadar ahmaq ekenim.— Orkestrniñ sadası, restorandaki adamlarıñ şamatası bu anda onıñ başı içinden çıkmakta edi.—Alisiya, men özümni bir zaman bağışlamam».

O Albertke baqtı. onıñ dudaqları maқта edi. Demek, nelerdir ayta. Diñlendi.

— Men senden soñ bir buçuq ay daa hizmet ettim,— demekte edi Albert.— Sen ketken soñ Alisiya deñiştı. Korüşüvlerge kelmey. Kelgende ise susıp otura. Çırayını açmay. Bir kaç kere seniñ.

15 aqqında soradı. «Maqtavlı dostuñ sağıqlaşmayıp ketti», dep elem etti. E, taşlasa şu qadınlar meselesini, başqa şey aqqında qonuşayıq.

Hucır şey. Bu lafları, dersiñ, Albert degil de nasıldır maşına ayta. Albert ise tek dudaqlarını qıbırdata.

— İblis!— dep ayqırdı Rustem ve yerinden atılıp turıp, Albertniñ yanağına şamar urdı. AL-bert yıqqılayatqanda stolnı tutıp qalacaq, oldı, lyakin onıñnen beraber avdarıldı.

Bu arada Şmaga peyda oldı. «Şahtörnı degecek Pelvan anasından daa doğmadı. Dostunı aqaretlet

Rüstem, “sevgilin” diyecekti. Lakin söyleyemedi. Bu söz Alisiya’ını hatırasına bir hakaret olurdu.

5 ___ Ha, onu mu söylüyorsun?-Albert gülümsedi.- Ben bir defada iki kadınla evlenemem.Bundan gayrı, Alisiya, tamam.- yüzünü astı, askerlik devrinin eğlencesiydi. –O, Rüstem’in yüzünün değiştiğini görerek, derhal ilave etti:

___ Alisiya’nın bana canı sıkılmadı. “ Ben böyle olacağını biliyordum.” dedi. “Nerden biliyordun?” diye sordum. “Ben seni sevmiyordum.” dedi vesselam. Bu mesele kendiliğinden çözüldü. – Alisiya!- diye inledi Rüstem.

10 ___ Ben ne kadar ahmakmışım.- Orkestranın sesi, restorandaki insanların gürültüsü o anda onun beyninde yankılanıyordu.- “Alisiya , ben kendimi hiçbir zaman bağışlamam.” O, Albert’e baktı. Onun dudakları kıpırdamaktaydı. Acaba neler söylüyordu? Dinledi.

___ Ben senden sonra bir buçuk ay daha hizmet ettim.- demektedir Albert.

15 ___ Sen gittikten sonra Alisiya değişti. Görüşmelere gelmiyor, geldiğinde ise susarak oturuyor. Ağzını açmıyor. Birkaç kere senin hakkında soru sordu. “ Övdüğün dostun vedalaşmadan gitti.” diyerek üzüldü. Ya, bıraksana şu kadınlar meselesini, başka şey hakkında konuşalım.

Hucur (şaşılacak)(?) şey. Bu lafları , sanki, Albert değil de bir çeşit makine söylüyor. Albert ise sadece dudaklarını kıpırdatıyor.

20 ___ İblis, diye bağırdı Rüstem ve yerinden atılarak, Albert’in yanağına tokat attı. Albert yıkılacağında masayı tutacak oldu, lakin onunla beraber devrildi.

Bu arada Şmaga ortaya çıktı. “Şahtörü(?) yenecek pehlivan daha anasından doğmadı. Benim gibi adam dostuna hakaret edil-

mekni benim kibi adam şanına sığdırıp olamaz», dep bağırdı ve yerde yatqan yarısı qırıq şişeni elini alıp, Rustemniñ üstüne doğru üruş etti. Onıñ açuvnen Yanğan közlerinden bu meramından vazgeçmeycegi körüne edi. Rustem biraz egilip ogge sıçradı ve Şmaganıñ talağını közlep urdı. O bir an turğan yerinde qatıp qaldı, soñ yantaydı ve sal-lana berip avdarıldı.

— Sen bu yapqanıña daa çoq peşman olursıñ,— dep fisıldadı Albert dudağındaki qanı silip;— Sıyłağannı sığır bilmez, deyler. Lyakin benim sıyłağanımnı bir zaman unutmazsıñ.

Rustem artıq özünü elge aldı, Albertniñ kin ve nefret tolu sözlerini ses-soluqsız diñledi. — Aqaylanasıñ ya! Özünüñ namuslı olğanıñı kösterecek olasıñ, ya!— Albert elini sallay berip ayta.— Orduda ekende seni namuslı asker, tüşünip kotekleşken boksçı, dey ediler. Şimdi de namuslı olğanıñı kösterecek oldıñ. Men tükürem seniñ kibi namuslı nushağa. Men adiy şahtörım. ,Mına bu qollarımnı komür qaza da, soñ aşayım.

15 — Aş olsun,— dedi Rustem onıñ eyecanlı nutqına qulaq asmayıp ve niçündür, bana qapunuñ ogünde kokregine yıp, «men şahtörım», dep qıçırğan adamnı hatırladı.

Dostları kelip Şmaganı alıp kettiler. Eger Albert toqtatmağan olsa, olar Rustemniñ üstüne atı-lacaq ediler.

20 — Şimdi caqıña yahşı bir şamar yandırmaq istegim pek quvetli olsa da, özümni tutam. Seniñ kibi alıp çapqan soñdan degilim ki...

Rustem onıñ sözünü böldi: — Bu istegiñni yerine ketirmege yardım eterim. Yarım ringde .Eger yarışnıñ neticesinden ekimiz de

mesini şanına sığdıramaz.” diye bağırdı ve yerde yatan yarısı kırık şişeyi alarak ,
Rüstem’in üstüne doğru yürüdü. Onun alevle yanan gözlerinden bu meramından
vazgeçmeyeceği görünüyordu. Rüstem biraz eğilerek öne sıçradı ve Şmaga’nın
dalağını hedef alarak vurdu. O bir an olduğu yerde donup kaldı, sonra sendeledi ve
5 sallanarak yıkıldı.

__ Sen bu yaptığına daha çok pişman olursun, diye fısıldadı Albert dudağındaki kanı
silerek:

__ Sığır hürmetten bilmez , derler. Lakin bana saygıda kusur etmemeyi bir zaman
unutmazsın.

10 Rüstem artık kendini topladı, Albert’in kin ve nefret dolu sözlerini ses çıkarmadan
dinledi..

__ Aklanacaksın ya! Kendinin namuslu olduğunu göstereceksin ya!

Albert elini sallayarak söyledi:

__ Ordudayken seni namuslu asker zannederek ,dövüşen boksör, diyorlardı. Şimdi de
15 namuslu olduğunu gösterecek oldun.Ben tüküreyin senin gibi namuslu müsvettesine.
Ben adi şahtörüm(?). İşte bu kollarımla kömür kazıyor, sonra da yiyorum.

__ Aş olsun, dedi Rüstem onun heyecanlı nutkuna kulak asmayarak ve nedendir bana
kapının önünde göğsünü yumruklayarak “ Ben şahtörüm(?)!” diye hıçkıran adamı
hatırladı. Dostları gelerek Şmaga’yı alıp gittiler. Eğer Albert durdurmamış olsa ,
20 onlar Rüstem’in üstüne atlayacaklardı.

__ Şimdi elmacık kemiğine iyi bir tokat indirmek isteğim pek kuvvetli olsa da,
kendimi tutuyorum. Senin gibi alıp kaçan soyundan değilim ki...

Rüstem onun sözünü böldü:

__ Bu isteğini yerine getirmeye yardım ederim. Yarın ringde. Eğer maçın neticesine
25 ikimiz de

razi olmasaq ve onıñ tekrarlanmasını talap etsek, ringde körüşe bilemiz. Ana, o vaqıtta bilgeniñni yap!

— Menligime toqunma bala, bu sefer hatiriñni saymam, üzüñde kozüñ bar demem. Yahşısı, bu meramiñdan vazgeç.

5 — Yoq,— dedi Rustem kestirip.— Aldağan dost-larım için, Alisiya için bu işni şay qaldır-mam.

Endi ozüñden kor,— dep fısıldadı Albert tişleri arasından. Rustem indemedi. Bir işmarnen onıñ üstüne atıl-mağa azır turğan yigitler arasından keçip, qapu-ğa doğrudı.

10 * * * Daim saqt üqlağan Viktor Romanoviç deral uyandı.Rustemniñ qıyafetini korip telyaşlandı.

- Kene içtinmi?—dep soradı o qattı davuşnen, soñ sesini yımşattı:— Yoqsa, bir şey oldımı?

15 —Men yarın ringge çıqacam,—dedi. Rustem ve oz krovatı yanına kelip soüna başladı.

— Niçün? Kimnen?

— Bugünki yarışdaşımnen.

— Şaştıñmı şu sen. Ozüñ bugünkü neticeden memnün ediñ de?

20 — Lyakin, endi memnün degilim,— dedi Rustem yorğanınıñ astından başını çıkarıp.— O da razi degil. Demek, sudyalar kollegiyası bir daa yarışlaşmağa izin berir. — Ya parmağıñ ? Onı teknil işten çıqarsañ , memleket yarışlarından umütiñni kes .

Rustem indemedi.

Çevriyazı : 43

razı olmazsak ve onun tekrarlanmasını talep edersek, ringde görüşebiliriz. İşte, o zaman bildiğini yap!

__ Benliğime dokunma çocuk, bu sefer hatırını saymam , yüzünde gözün var demem. İyisi mi, bu meramından vazgeç.

5 __ Yok.- dedi Rüstem kestirerek.- Aldanan dostlarım için , Alisiya için bu işi böyle bırakmam.

__ Şimdi kendini de koru, diye fısıldadı Albert dişlerinin arasından. Rüğstem ses çıkarmadı. Bir işaretle onun üstüne atılmaya hazır duran gençler arasından geçerek kapıya yöneldi.

10 ***

Daima ihtiyatlı uyuyan Viktor Romanoviç derhal uyandı. Rüstem'in kıyafetini görerek telaşlandı.

__ Yine içtin mi? ,diye sordu , o katı tavırla, sonra sesini yumuşattı:

__ Yoksa bir şey mi oldu?

15 __ Ben yarın ringe çıkacağım, dedi Rüstem ve kendi yatağının yanına gelerek soyunmaya başladı.

__ Niçin? Kimle?

__ Bugünkü rakibimle.

__ Şaşırdın mı sen? Kendin bugünkü sonuçtan memnun idin de?

20 __ Lakin, şimdi memnun değilim.-dedi .Rüstem yorganının altından başını çıkararak:

__ O da razı değil. Acaba hakemler kurulu bir daha yarışmaya izin verir (mi)?

__ Ya parmağın? Onu tamamen feda edersen , milli maçlardan umudunu kes. – Rüstem ses çıkarmadı.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 43

— Ya barıp da yeñilseñ. Onı eki qölunen birday çalışa deyler. Kevdesi de qaya kibi.

— Bunıñ emiyeti yoq, Viktor Romanoviç,— dedi Rustem pervasız tavnunen.— Eger musaade etmeseñiz, omür billya sizni de, ozümni de bağıslamam.

5 — Aydı üqla, saba ola, hayır ola. Yarın baqarmız.

Rustem tek sabağa yaqın üqladı. Tüşünde star-şına onıñ elindeki hrom çızmalarnı açuvnen çekip aldı, Alisiya çapıp kelip, onıñ boynuna sarıldı, ağıladı, soñ darıldı. Bundan soñ Albert peyda oldı. Ellerine buük demir qolçaqlar kiygen. «Saña bu kerek edi», dep onı döğmege başladı. Rüs-tem ise ellerini bile qıbırdatıp olamay. söñ eline
10 buük balta tutqan Şmaga uçıp keldi. O dos-doğru Rustemniñ krovatı yanına qondı. «Men azrailim», dep okürdi baltasını başı üstünde oynatıp. Rustem bağıracaq oldı, lyakin sesi çıqmadı. Saba uyanğanda Tüp urbası da, töşegi de şır-suv edi.

Bu sefer Rustem sudyanıñ İlyanıni açıq eşitti: tünevin yarışlaşqan boksçılar — sport ustası Albert Odegov ve sport ustalığına kandidat Rustem Veliyev. Er eki sportçı
15 keçken yarışnıñ neticesinden razı olmadı ve bugün tekrar korüşmege musaade soradı. Sudyalar kollegiyası bu rıcanı yerine ketire.

Rustem bu sefer ring ogünden olaturğan adetteki eyecannı duymadı. Daqqalar pek yavaş keçeler. O birinci kere raqibini sabırsızlıqnen beklemekte, birinci kere mıtlaq yeñeçegine eminlik beslemekte. Başqaca olması mümkün degil.

20 Zalda şamatalı elçırpma qoptı. Rustem başını köterip, ringde muskullarını oynatıp ürgeren Albertni kördi. Komürciler ozleriniñ sevimli sportçısını algıslamaqta ediler.

«Eger bu zaldaki adamlar kimge elçırpayatqanlarını bilseler, şimdi alkınlamaq yerine, onıñ

Çevriyazı : 44

__ Ya , gidip de yenilirsen? Onun için iki eliyle birden çalışıyor diyorlar. Gövdesi de kaya gibi.

__ Bunun ehemmiyeti yok, Viktor Romanoviç- dedi Rüstem pervasız tavırla._ Eğer müsaade etmezseniz , ömür billah sizi de , kendimi de bağışlamam.

5 __ Haydi uyu, sabah ola, hayrola. Yarın bakarız.

Rüstem ancak sabaha yakın uyudu. Düşünde, yüzbaşı onun elindeki krom tokalı çizmeleri öfkeyle çekip aldı, Alisiya koşarak gelip, onun boynuna sarıldı, ağladı, sonra darıldı. Bundan sonra Albert ortaya çıktı. Ellerine büyük, demir eldivenler giymiş:” Sana bu gerekti.” diyerek onu dövmeğe başladı. Rüstem ise ellerini bile kıpırdatamıyor. Sonra elinde büyük balta tutan Şamaga uçarak geldi. O dosdoğru Rüstem’in yatağının yanına oturdu. Baltasını başının üstünde oynatarak : ” Ben Azrailim.” diyerek bağırdı. Rüstem bağıracak oldu , lakin sesi çıkmadı. Sabah uyandığında bütün elbisesi de, gömleği de sıırıslıklamdı.

15 Bu sefer de Rüstem hakemin ilanını açıkça işitti: “Dünkü yarışan boksörler, spor ustası Albert Odegov ve spor ustalığına aday Rüstem Veliyev. Her iki sporcu geçen maçın neticesine razı olmadı ve bugün tekrar görüşmeye müsaade istedi. Hakemler kurulu bu ricayı yerine getiriyor.

20 Rüstem bu sefer ringin önünde olan her zaman hissettiği heyecanını hissetmedi. Dakikalar pek yavaş geçiyor. İlk defa rakibini sabırsızlıkla bekliyor, ilk defa mutlaka yeneceğine inanıyordu. Başkaca olması mümkün değil.

Salonda gürültülü (bir) alkış koptu. Rüstem başını kaldırarak, ringde mafsallarını oynatıp duran Albert’i gördü. Kömürcüler kendilerinin sevimli sporcusunu alkışlamaktaydılar.

25 “ Eğer bu salondaki insanlar kimi alkışlamakta olduklarını bilseler, şimdi alkışlamak yerine, onun

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 44

üzüne nefretlen tükürir ediler», dep tüşündi Rustem.

— Qana, oğlum,—bu Viktor Romanoviçniñ eyecanlı davüşü edi. O ringge çıqacaqta Rustemge er vaqıt, oğlum, dep muracaat ete.— Kana, yigitlik meydanına çnqayıq.

5 Rustem çabik areketlennen arqanlarını arandan ringge çıqtı. Temaşacılar müsafir hatiri oña da elçiptılar.

Olar, adet uzre, ringniñ ortasına keldi ve meşin qolçaqlı ümruqlarını biri-birine toqundırıp selyamlaştılar.

Albert birinci saniyelerde bir seriya darbe endirip, Rustemni şaşıra yazdı. Zaldakiler:
10 «Albert! Albert!»dep bağıra başladılar. Rustem, birinci sırada oturıp, erkesten ziyade bağırayatqan gruppğa közüniñ qıyığından baqtı. Bu Kuzya-Şmaga ve onıñ restorandaki dostları edi.

Rustem bu yarışta mudafağa keçmekni, umumen, qorçalanmaqni özüne lyayıq körmedi. Yerinden qıbırdamayıp, çoq közlemeyip, atta tınış almayıp ep ura,
15 ümruqlarınıñ bazıları o yaqtan-bu yaqqa sıçrap ürgen Albertniñ yanından keçip kete. Lyakin o qarşısında tek bir adamni kore ve bar qüvetinen ura.

— Klinç, klinç!—dep bağırdı Albertniñ treneri Petya emce,— klinçke bar!

Klinç — bu raqibine mumkün qadar yaqın turıp dögüşmek edi. Şimdi Rustem bir türlü usul qullanmaqni tüşünmey, raqibiniñ darbelerine özünü sıqmay, o tek çoqça
20 urmaq istey edi. Albert birden onıñ saqalına başını tirep, qursağına ve yanbaşlarına oyle qattı darbeler en-dirip başladı ki, Rustemniñ talağı qattı, özüne yapışıp turğan raqibini urmaq ya da ondan qorçalanmaq için çar-çabik artqa çekilmek kerek edi,

yüzüne nefretle tükürürlerdi.” diye düşündü Rüstem.

— Hadi, oğlum.- bu Viktor Romanoviç’in heyecanlı dövüşüydü. O ringe çıkacağında Rüstem’e her zaman, oğlum, diyerek seslenir.

— Hadi yiğitlik meydanına çıkalım.

5 Rüstem, çabuk hareketlerle akranlarının arasından ringe çıktı. Seyirciler misafir hatırına onu da alkışladılar.

Onlar, adet üzerine, ringin ortasına geldi ve meşin kolçaklı yumruklarını birbirine dokundurarak selamlaştılar.

10 Albert, ilk saniyelerde bir seri darbe indirip, Rüstem’i şaşırttı. Salondakiler: “Albert!Albert” diye bağırılmaya başladılar. Rüstem, birinci sırada oturarak, herkesten ziyade bağırın gruba gözünün ucuyla baktı. Bu Kuzya- Şmaga ve onun restorandaki dostlarıydı.

15 Rüstem, bu yarışta müdafaaya geçmeyi, umumen, dayak yemeyi kendine layık görmedi. Yerinden kıpırdamayarak, çok beklemeyip, hatta hareket etmeyerek hep vuruyor, yumruklarının bazıları o yandan, bu yana sıçrayıp duran Albert’in yanından geçip gidiyor. Lakin o, karşısında tek bir adamı görüyor ve var kuvvetiyle vuruyor.

— Klinç, klinç!- diye bağırıyordu Albert’in antrenörü Petya Amca- klinçe var!

20 Klinç, rakibine mümkün olduğu kadar yakın durarak dövüşmekti. Şimdi Rüstem, hiçbir teknik kullanmayı düşünmüyor, rakibinin darbelerini önemsemiyor, o sadece çokça vurmak istiyordu. Albert, birden onun sakalına başını dayayarak, kursağına ve yanı başlarına öyle sert darbeler indirmeye başladı ki, Rüstem’in dalağı şişti, kendine yapışıp duran rakibine vurmak ya da ondan kurtulmak için çarçabuk geri çekilmek gerekti.

Lyakin o artına adım atkanı kibi başı aylandı, ayaqları tübünden kimdir polnı şiddetnen çekip alğan kibi oldı.

5 Rustem yerinden turğanda qarşısında Albertniñ suvuq üzünü kördi. Vücidiniñden yengil. bir titreme keçti. Bu qorquvniñ degil, nefretniñ, sınırı olmağan nefretniñ mahsülü edi. Albert qurbanınıñ üstüne atılğan qaplan kibi ümruqlarını ogge sozıp oña yaqlaştı Bu vaqıgta sudya teneke tepsiciğini çoqmarnen urıp, birinci raund bitkenini bildirdi.

10 — Aytım da saña,— dedi Viktor Romanoviç, Rustem brezent kursüğe oturğanınen.— Senden soñ yaşlarımız çıqacaqlar. Boyle etip yıqıla berseñ, olarnıñ közlerini qorquzarsıñ.

15 Rustem nasiatlarını er vaqıt isteknen diñlegen ustazınıñ sözlerini şimdi diñleycegi bile kelmey, qulaqları şuvulday, üregi bıvana edi. Viktor Romanoviç ücum ve mudafaa taktikasını aqqında çoq şeyler ayttı, lyakin Rustem bu uzun ogütiniñ tek soñki sözlerini eşitti: o klinçke keleyatqanda başına ur, artına çekil de başına ur. Bu vaqıtta onıñ başı açıla. O başını qapatqan arada qursağı açılır...

— Karşı köşede Albertni yelpip turğan ustazı Petya emce turmadan oz şegirtinden memnün olğanını ayta: «Aman da şicaatlı çalıştıñ, men seni tanıp olamayıp, dersini ki, deñiştirgenler», dep maqtay.

20 «Men de seni tanıp olamayım,— dep tüşündi Rüs-tem raqibiniñ siyarğan dudaqlarına baqıp.— Sen aqlı olaraq qazanğan teşekkürnamesini red etken adiy asker Albert Odegov degilsin. Seni kerçekten de deñiştirgenler».

Gong çalındı. Olar qarşılaşqanlarinen Petya emce: «Klinçni unutma», dep fisıldadı. Albert bir

Lakin o, geri adım attığı gibi başı döndü, ayakları dibinden biri zemini şiddetle çekip almış gibi oldu.

Rüstem, yerinden kalktığı anda karşısında Albert'in ıslak yüzünü gördü. Vücudundan hafif bir titreme geçti. Bu korkunu değil, nefretin, sınırı olmayan nefretin mahsulü idi. Albert, kurbanının üzerine atılan kaplan gibi yumruklarını öne uzatarak ona yaklaştı. Bu vakitte hakem, teneke tepsiciğe vurarak, birinci raundun bittiğini bildirdi.

__ Söyledim ya sana.- dedi Viktor Romanoviç , Rüstem'in, çadır bezinden yapılan kürsüye oturmasıyla.- Senden sonra gençlerimiz çıkacaklar. Böyle yaparak yıkılırsan, onların gözlerini korkutursun.

Rüstem, nasihatlarını her vakit istekle dinlediği ustasının sözlerini şimdi dinleyesi bile gelmiyor, kulakları uğulduyor, yüreği bulanıyordu. Viktor Romanoviç, hücum ve müdafaa taktiği hakkında çok şeyler söyledi, lakin Rüstem, bu uzun öğüdün sadece son sözlerini işitti: “O, klince geldiğinde başına vur, arkasına çekil de başına vur. O zaman onun başı açılır, o başını kapattığı arada kursağı açılır...”

__ Karşı köşede Albert'i yelpazeleyip duran ustası Petya Amca, durmadan kendi talebesinden memnun olduğunu söylüyor: “ Amma da şecaatli çalıştın, ben seni tanıyamadım, sanki, değiştirmişler diye övüyor.

“ Ben de seni tanıyamıyorum, diye düşündü Rüstem rakibinin kararan dudaklarına bakarak.- Sen haklı olarak kazandığın teşekkürnameyi reddeden adi asker Albert Odegov değilsin. Seni gerçekten de değiştirmişler.”

Gong çalındı.Onlar karşılaşmaya başlar başlamaz, Petya Amca fısıldadı: “Klinici unutma!” diye fısıldadı. Albert, bir-

den egildi, mışıq çabikliginen sekirip, Rustemge atıldı. Rustem onıñ meramını añladı. Bir adım kerı çekildi ve raqibiniñ mañlayına urdı, aynı zamanda Albertniñ şiddetnen ogge atıluvı bu darbeniñ qüvetini bir qat daa arttırdı. O isteginden tış olaraq başını qollarınen qapattı. Rustem bütün qüvetini sağ eline qoyıp, onıñ

5 qursağına urdı. Pek quvetli ve iri kevdeli adamlarda olğanı kibi Albert artqa degil de, ogge yıqıldı. Sudya beşkece sayğanda o sağ tizine tayanıp tınış ala edi. «Doquz!» denilgende o atılıp turdı.

Albert endi çoq yaqılamay, ümruqlarını közlep, saqt olıp yollay edi. Ekinci raund olarnıñ ekisini de yorulttı.

10 Albert oz köşesindeki kursüğe oturğanda Vik-tor Romanoviçniñ memnün üzünü kördi, qarşidan Petya emceniñ, «men seni tanıp olamayım», degen sözlerni endi yañı sesnen tekrarlağanını eşitti.

Rustem arqan isarğa tayanıp, közlerini ümüp, başını artqa salındırıp raatlandı. Viktor Roma-noviç onı yelpidi, ziyade terlegenini korip, bir ütüm limon şırası içirdi.

15 Gong çalınıp, uçünci raundniñ başlanğanını bildirdi. Rustemniñ üregi ep bılana, bütün vücudı qurşun kibi bir ağırlıq duya edi. Albertniñ quvetli ümruqları onı tez ayındırdılar.

Özünü imkyanı olğanı qadar avlaq tutmağa tırışqan Albert birden ogge atılıp, Rustemniñ köküsine oyle bir ümruq urdı ki, Rustem arqasinen isarğa urandı ve kene ayaq üstünde qaldı. Lyakin Albert boyle oñaytlı vaziyetni qaçıracaq acemilerdep degil. O raqibini urıp yerge kirsetmek istegen kibi şiddetnen döge başladı. Zaldaki temaşacılarınıñ şamatası bir perde daa ükseldi. Sudya keskin davuşiyen: «Brek!» dedi

20 Boksçılar şu an ayı-

den eğildi, kedi çabukluğuyla sekerek, Rüstem'e atıldı. Rüstem, onun meramını anladı. Bir adım geri çekildi ve rakibinin alınına vurdu, aynı zamanda Albert'in şiddetle öne atılması bu darbenin kuvvetini bir kat daha arttırdı. O, gayri ihtiyarı başını kollarıyla kapattı. Rüstem, bütün kuvvetini sağ eline vererek , onun kursağına vurdu. Pek kuvvetli ve iri gövdeli adamlarda olduğu gibi Albert, arkaya değil de öne yıkıldı. Hakem beşe kadar saydığında ,o sağ dizine dayanarak nefes alıyordu. "Dokuz!" denildiğinde atılarak kalktı.

Albert, şimdi çok yaklaşmıyor, yumruklarını bekleyerek, ihtiyatlı olarak atıyordu. İkinci raunt onların ikisini de yordu.

10 Albert, kendi köşesindeki kürsüye oturduğunda Viktor Romanoviç'in memnun yüzünü gördü, karşısından Petya Amca'nın :” Ben seni tanıyamıyorum.” Şeklindeki sözleri, şimdi yeniden tekrarladığını işitti.

Rüstem, arkasını ringin ipine dayayarak, gözlerini yumup, başını arkaya atarak rahatladı. Viktor Romanoviç, onu yelpazeledi, fazlaca terlediğini görerek bir yudum limon suyu içirdi.

Gong çalarak, üçüncü raundun başladığını bildirdi. Rüstem'in yüreği hep bulanıyor, bütün vücudunda kurşun gibi bir ağırlık hissediyordu. Albert'in kuvvetli yumrukları, onu çabuk ayılttı.

Kendi imkanları olduğu kadar uzak tutmaya çalışan Albert, birden öne atılarak Rüstem'in göğsüne öyle bir yumruk vurdu ki, Rüstem sırtıyla ring ipine tutundu ve yine ayakta kaldı. Lakin Albert , böyle üstün vaziyeti kaçırarak acemilerden değildi. O rakibine vurarak yere düşürmek ister gibi şiddetle dövmeye başladı. Salondaki seyircilerin gürültüleri bir perde daha yükseldi. Hakem kesin tavırla:” Brek!” dedi. Boksörler, o an ay-

rılıştı ve ringniñ ortasına kelip, yañıdan qar-şılaştılar. Teşebbüsni qoldan çıqarmaq iste-megen Albert, deral,ücumge keçti. Soñ birden şiddeti eksildi. Urmaq da istemey, kendini mudafaa etmek de. Rustem bunı añladı ve, «kendiñni qor-çala!» dep hırıldadı. Albert indemedi. Bir saniyeden soñ, o turğan yerinde sırtı üstüne avdarıldı.

5 Sudya saymağa başladı. Lyakin serilip yatqan sportçı yerinden qıbırdamadı. Başta nevbetçi ekim, soñ Petya emce çapıp keliler. «Men onı tanıp olamayım», dedi trener bu sefer eyecanlı davuşnen.

Samolöt yerinden koçeyatqanda Rustem illüminatorniñ perdesini çekip, şamatalı vokzalğa baqtı. Bir çoq adamlar samolötqa baqıp ellerini sallamaqtalar. Demir şar
10 yanında turğan uzun boylu birisi ümruq salladı. Rustem onıñ yanaşasındaki alçaq boylu, keñ cavrunlı adamnı esledi. O bir qaç kere şapkesini çıxarıp kiydi. O yan-bu yan ürdi. Közlerini kuneşten elinen talda etip, samolötqa baqtı. Rustem bu daqqada Alisiya aqqında tüşünmemege tırıştı. Lyakin Alnsiya çoq yıllar evelkisi kibi, şiddetnen oña karşı çapıp kelmekte edi. Rustem çekilecek oldı, olmadı. O şiddetini
15 eksiltmeden çapıp kelip onıñ boynuna sarıldı.

Samolöt gudürdep yerinden köçti. Rustem seslendi. Oña boysunmaq istemegen kozyaşları üzünde sılaq yolaqlar qaldırıp aşağı tığırdılar.

rıldı ve ringin ortasına gelerek yeniden karşılaştılar. Hareketini yarım bırakmak istemeyen Albert, derhal hücumu geçti. Sonra birden şiddeti azaldı. Vurmak da istemiyor, kendini müdafaa etmek de. Rüstem bunu anladı ve :” Kendini koru” diye hırıldadı. Albert, ses çıkarmadı. Bir saniye sonra, o durduğu yerden kıpırdamadı.

5 Başta nöbetçi hekim, sonra Petya Amca çıkıp geldiler. “Ben, onu tanıyamıyorum.” dedi antrenör bu sefer heyecanlı tavırla.

Uçak yerinden kalktığında Rüstem, uçağın penceresinin perdesini çekerek gürültülü salona baktı. Bir çok insan uçağa bakarak, ellerini sallamaktalar. Demir kürenin yanında duran uzun boylu, geniş cavrunlu(omuzlu)(?) adamı fark etti. O birkaç kere şapkasını çıkarıp giydi. O yana , bu yana yürüdü. Gözlerini, güneşten siper ederek uçağa baktı. Rüstem, bu dakikada Alisiya hakkında düşünmemeye çalıştı. Lakin Alisiya çok yıllar önceki gibi, hızla ona karşı koşup gelmekteydi. Rüstem çekilecek oldu, olmadı. O, hızını kesmeden koşarak gelip onun boynuna sarıldı.

Uçak, gürüldeyerek yerinden kalktı. Rüstem seslendi. Ona boyun eğmek istemeyen 15 gözyaşları, aşağı indi, yüzünde ıslak izler bırakarak aşağı indi.

Ayazlı qış gecesini tınçlığını balalar eviniñ azbarında qaqlıp başlağan çañnıñ sesi bozdı: kimdir birev çam teregine asılğan demir parçasını şiddetnen dögmekte. Bu çañ adette saba turmaq, lineykağa tizilmek ya da aşqa barmaq kerek olğanda qaqla turğan edi. Şimdi ise yarı gece...

5 — Balalar, turuñız, erzaq anbarımız yana!—bu, cenkten bir ayağınıñ ucunu

ğayıp etip kelgen qaravulımız qabul emcenıñ telyaşlı sesi edi. O daim arbiy urba kiyip üre ve aqşamları balaları ozüniñ budkası yanında toplap, cenk aqqında meraqlı vaqialar ikyaye ete edi.

Başta uyken gruppanıñ balaları çapıp çıqtılar. Soñ kuçkjler de...

10 Aqiqaten de bizim erzaq mallarımız — tatlı konfetler, lezetli konservalar, et, otmek ve diger yemekler saqlı turğan anbarımız şatırdı-gudürdi-nen yanmaqta edi.

Qabul emce tayağına tayanmaqnu unutıp, o yan-bu yan sekirikley, ozüniñ qarıq davuşinen balalarğa aşhaneden savut-saba alıp, havuzdan suv taşımaları emir ete, aynı zamanda ateşke pek yaqın barğan kiçkenelerni bağırıqlap qüva edi.

15 Balalarıñ kimisi qopqanen, kimisi çayniknen, kimisi çanaqnen suv taşıp başladı. Qabul emce savutlardaki suvnu şiddetnen ateşke sepe ve turma-

Ayazlı kış gecesinin dinçliğini yetiştirme yurdunun bahçesinde çalmaya başlayan çanın sesi bozdu. Birisi, bir çam ağacına asılan demir parçasını şiddetle dövmekteydi. Bu çan genellikle, sabah kalkmak, sıraya girmek ya da yemeğe gitmek gerektiğinde çalınmaktaydı. Şimdi ise gece yarısı...

- 5 __ Çocuklar, durun, erzak ambarımız yanıyor!- Bu, savaşta bir ayağının ucunu kaybeden nöbetçimiz Kabul Amca'nın telaşlı sesiydi. O, daima askeri elbise giyerek yürüyor ve akşamları çocukları kendi ailesi yanına toplayarak savaş hakkında ilgi çekici olayları hikâye ediyordu.

- 10 Başta büyük grubun çocukları koşarak çıktılar. Sonra küçükler de... Hakikaten de bizim erzaklarımız - tatlı gofretler , lezzetli konserveler , et , ekme ve diğer yemeklerin saklı durduğu ambarımız çatırtı - gürültüyle yanmaktaydı. Kabul Amca bastonuna dayanmayı unutarak o yana, bu yana sekiyor, kendisinin yaşlı sesiyle çocuklara yemekhaneden kap- kacak alarak havuzdan su taşımalarını emir ediyor, aynı zamanda ateşe çok yaklaşan küçükleri kovuyordu.

- 15 Çocukların kimisi kovayla, kimisi çaydanlıkla, kimisi çanakla su taşımaya başladı. Kabul Amca kaplardaki suyu şiddetle ateşe serpiyor ve durma-

dan balalarını aşıqtıra: «Cenkçiler, cesaretli oluñız, biz onı yeñermiz!» O balalarını oplamaq istegende olarğa «cenkçiler», «razvedkacılar» dep muracaat ete edi.

Lyakin ateş suv degil de, kerosin sepilgen kibi ep quvetlendi. Artıq Qabul emcege ateş söndürmekni bıraqup, balalarını qorçalamaqnen oğraşmaq kerek oldı, çünki
5 çanaqnen ateşke suv tökecek olğan bir qızçıqñıñ saçları tutaştı. Kabul emce onı. aman yerge yıqtı ve başını qarğa kömdi.

— Kimse ateşke yaqın kelmesin!—diye qıçırdı o telyaşlı sesnen ve topallay berip, yanayatqan anbarñıñ içine çapıp kirdi. Bir qaç daqqadan soñ o anbar içinde qap-qara ve tüşkün bnr qıyafette qayıp çıqtı. Bu bir qaç daqqa içinde onıñ butün ğayreti,
10 şicaatı, cenkyaver ruhu ateşte yanıp ketken kibi edi. O yorğunlıqnen merdiven üstüne oturdı ve ellerinen üzünü qapattı. Birazdan soñ onıñ elleri arasından: «Ya rabbim! Anda bir şey yoq!» degen boğuş ses eşitildi. soñ O tiklenip oturdı, ceplerini qarıştırdı ve qoyu qaverenki tüsteki nasqabaq tapıp çıqardı. Avuçına tekarar nas tökti ve elini ağızına toqundırmaqnen nasnı tili astına taşladı. Demek, Qabul emce bir qaç daqqa
15 laf etmeycek. Oña baqup balalar da sustılar. Qabul emce hayli vaqıt omuzlarını salındırıp, şatırdap yanayatqan ateşke baqup oturdı. yanğın endi onı meraqlandırmay edi.

Uyken gruppanıñ balaları binanıñ yanıp bitken qısımını ciddi tavurnen közden keçire ve anbarñıñ tış divarındaki buük bir delikni kösterip, yanğınñıñ sebebini
20 birbirlerine añlatalar. « Bu nemselerniñ yapqan işi,— dey birisi.— Daa doğrusı olarnıñ şpionları kelip bizim anbarımıznı, yaqtılar». Samolötñen desant tüşürgen ol-

dan çocukları koşturuyor.” Savaşçılar, cesaretli olun, biz onu yeneriz!” O, çocukları oplamak (cesaretlendirmek)(?) istediğinde onlara: “ Savaşçılar!” “Razvedkacılar!” diye çağırıyordu. Lakin, ateşe su değil de, kerosin serpilmiş gibi daha da kuvvetlendi. Artık Kabul Amca ateşi söndürmeyi bırakarak , çocukları kurtarmakla uğraşması gerekti, çünkü çanakla ateşe su dökülecek olan bir kızcağızın saçları tutuştu. Kabul Amca onu, hemen yere yıktı ve başını kara gömdü.

___ Kimse ateşe yaklaşmasın!- diye bağırdı o, telaşlı sesle ve topallayarak ambarın içine koşarak girdi. Birkaç dakika sonra ambarın içinden kapkara ve düşkün bir kıyafette döndü. Bu birkaç dakika içinde onun bütün gayreti, şecaati, savaşçı ruhu ateşte yanıp gitmiş gibiydi. O yorgunlukla merdivenin üstüne oturdu ve elleriyle yüzünü kapattı. Biraz sonra onun elleri arasından: “Ya Rabbim! Bunda bir şey yok! “ diyen boğuk ses işitildi. Sonra o, dik durarak oturdu, ceplerini karıştırdı ve koyu kahverengi naskabakı(dil altı hapını)(?) çıkardı. Avucuna tekrar hap döktü ve elini ağzına dokundurarak hapi dilinin altına yerleştirdi. Demek, Kabul Amca, birkaç dakika laf etmeyecek. Ona bakarak, çocuklar da sustular. Kabul Amca hayli vakit omuzlarını salındırarak , çatırdayarak yanmakta olan ateşe bakıp oturdu. Yangın şimdi onun ilgisini çekmiyordu.

Büyük grubun çocukları binan yanıp biten kısmını ciddi tavırla gözden geçiriyor ve ambarın dış duvarındaki büyük bir deliği göstererek yangının sebebini birbirlerine anlatıyorlar: “ Bu Nemçelerin(Avusturyalıların) yaptığı iş-diyor birisi.-Daha doğrusu, onları piyonları gelerek bizim ambarımızı yaktılar.” Uçakla birlik indirmiş ol-

malılar, —dey digeri eminliknen.— Ebet, olar bizim anbarımızı yaqqan soñ kene samolötlarına minip uçup ketkendirler». Kimdir anbar bette nasıldır şıtdırdılar eşitkenini, anda nasıldır adamlar añlaşılmağan tilde laqırdı etkenlerini ayttı. Daa soñ ise gece qurşun seslerini eşitkenler de tapıldı. Boyle laflardan soñ balaların telyaşı, 5 qorqusı daa ziyade arttı. Kuçükler şınşıqlap, ağlap başladılar. Beş yaşlar qararındaki bir qızçıq bar sesinen anasını çağırdı ve okürip ağlap yiberdi. Uykenler, ozleriniñ qorqularını gizleyerek, kuçüklerni tınçlandıracaq oldılar.

Niayet, Qabul emce ağızındaki nasını tükürdi ve yanıqlı davuşiyen: «Bular nemseler degil, balalar. Bular hırsızlar. Er şeyni alğan soñ, anbarı yakqanlar. Qursaqları 10 patlağaydı, aramta-maqlarnıñ», dedi.

Eki at yekilgen arabanen ateş söndüriciler kel-gende saba açılğan, yanğın ise ozünüñ qara işini yapıp bitirgen edi. Anbar artıq yanmay, tek tütey edi.

Tańda balalar eviniñ direktorı, terbiyecileri- miz yetip keldiler. olup keçken vaqianı añlaşan soñ olar da telyaşlandı. Terbiyeci qadınlarnıñ közleri yaşlandı. Direktor 15 olarğa qattı davuşnen qıçırdı: «Ozüñizni elge alıñ! Sizler ağlasañız, balalar ne yaparlar!» Tabiiy ki, şu kunü balalarğa sabalıq aş beril-medi. Direktorımız uyle aş mıtlaq olacağını aytıp, bederkasına mindi ve qayaqqadır ketti.

Terbiyecilerimiz ise direktor qayıp kelgeni-nen aş berileceğini aytıp, bizlerni çeşit 20 öünlar-nen eglendirmeye çalıştı. Lyakin biraz vaqıttan soñ, eñ kuçükler «qarnım açıqtı» dep şınşıqlanıp başladılar. Daa soñ ise olarğa bükçeleri de qoşuldılar. Tek uyken gruppanıñ balaları ciddi tavurnen susmaqtalar. Ebet, olarğa ağlamaq

malılar– diyor diğeri kendinden emin bir edayla.”_ Evet, onlar bizim ambarımızı yaktıktan sonra yine uçaklarına binip uçup gitmişlerdir.” Ambarda birilerinin olduğunu, bazı çıtırtılar işittiğinin, orada bazı adamların konuştuklarını söyledi. Daha sonra da, gece kurşun sesi işitilenlere de rastlandı. Böyle laflardan sonra çocukların 5 telaşı, korkusu daha ziyade arttı. Küçükler mızırdayarak ağlamaya başladılar. Beş yaşlarındaki bir kızcağz, olanca sesiyle annesine çağırdı ve hıçkırarak ağlayıverdi. Büyükler, kendilerinin korkularını gizleyerek, küçükleri rahatlatacak oldular.

Nihayet, Kabul Amca ağzındaki hapı tükürdü ve yanık sesle: “ Bunlar, Avusturyalı değil, çocuklar. Bunlar hırsızlar. Her şeyi aldıktan sonra , ambarı yakmışlar. 10 Kursakları patlayaydı haramzadelerin.” dedi.

İki atın çektiği arabayla itfaiyeciler geldiğinde sabah tan yeri ağarmış, yangın da kendi kara işini bitirmişti. Ambar artık yanmıyor, sadece tütüyordu. Sabahleyin yetiştirme yurdunun yöneticisi, eğitmenlerimiz yetiştiler. Olup biten olayı anladıktan sonra onlar da telaşlandılar. Eğitmen kadınlar gözleri yaşlandı. Müdür onlara yüksek 15 sele bağırdı:” Kendinize gelin! Siz ağlarsanız , çocuklar ne yapar!” Tabi ki , o gün çocuklara kahvaltı verilmedi. Müdürümüz öğle yemeğinin mutlaka olacağını söyleyerek bederkasına (arabasına)(?) bindi ve bir yere gitti.

Eğitmenlerimiz ise müdürün dönüp gelmesiyle yemek verileceğini söyleyerek bizleri çeşitli oyunlarla eğlendirmeye çalıştılar. Lakin, biraz sonra, en küçükler: “Karnım 20 acıktı!” diye mızızlanmaya başladılar. Daha sonra ise onlara büyükleri de katıldı. Sadece büyük grubun çocukları ciddi tavırla susmaktaydılar. Evet, onlara ağlamak

yaraşmay. Olar daim cenk oınları oynay ve gizliden cebege ketmege azırlana ediler.

Kiçkeneler aş isteyler. Bundan bir qaç saat evel erzaq anbarımıznıñ ve onıñnen beraber butün aş-aytlarımıznıñ yanıp kul olğaninen, şimdi, bu da-qqada bizge aş tapıp bermekniñ imkyanı olmağa-ninen olarnıñ işi yoq.

- 5 Bizim uylelik aşaycaq vaqtımız oldı, direktor ise kelmey. Bazı balalar, terbiyecilerinıñ yasaq etkenlerine baqmadan anbarınızdan qalğan kul obasını qarıştıra, bahtlılar irip, qatıp qalğan şeker keseklerini tapa, digerleri ise art qapudan balaban yolğa çapıp çıqa ve yoldan keçken arabalardan morkov, çukündür ya da soğan hırsızlay, elde etilgen şeyler, deral, bolüştirile ve buük bir iştianen aşqazanğa yollanıla.

- Uyleden soñ terbiyecilerinıñ tırışuvları da, Qabul emceninıñ Ladoga. ozenini keçeyatqanda ma-şinasinen beraber buz astına dalıp ketkeni aqqındaki meraqlı ikyayesi de kyar etmedi. Qabul emce cenk aqqında çoq meraqlı ikyayeler aytsa da, Oz ayağını nasıl etip ğayıp etkeni aqqında iç aytmay edi. Şimdi ise balalarını başına toplap, buük bir isteknen aytıp başladı. “Men cenkte şoför edim,— dep başladı o ikyayesini.— Ladoga gölüniñ buzu üstünden keçip, sarımda qalğan Leningradğa erzaq ve silya taşıy edik. Bu sefer men boş maşinanen Leningraddan qayta edim. Töpemizde nemse sa-molötları vnzıldap uça, etrafımızda bombalar patlay, buz üstünde buük delikler asıl ola. Bir maalde benim maşınam ogünde de bomba patladı.
- 20 Buz üstünde asıl olğan çuqurdan patlavnıñ tazıyqı altında buük suv bağanası atılıp çıktı. Men tormozlarğa bastım ve maşınanıñ ogge yantayıp başlağanını Duyıp, yanımda oturğay qadıńğa «Sekir!» dep bağırdım. Qadın kiyik ses yiberip, sai-alyametinen

Çevriyazı : 52

yakışmıyor. Onlar daima savaş oyunları oynuyor ve gizlice cepheye gitmeye hazırlanıyorlardı. Küçükler yemek istiyorlar. Bundan birkaç saat evvel erzak ambarımızın ve onunla beraber bütün yemek malzemelerimizin yanıp kül olmasıyla , şimdi, bu dakikada bize yemek yapıp vermenin imkanı olmamasıyla onların işi yok.

- 5 Bizim öğle yemeği yeme vaktimiz geldi, müdür ise gelmiyor. Bazı çocuklar, öğretmenlerin yasak etmelerine bakmadan ambarımızda kalan kül yığınlarını karıştırıyor. Şanslılar eriyerek katılaştıran şeker parçalarını buluyor, diğerleri ise arka kapıdan büyük yola koşarak çıkıyor ve yoldan geçen arabalardan havuç, salatalık ya da soğan alıyor, elde edilen şeyler , derhal bölüştürülüyor ve büyük bir ,iştahla mideye yollanıyor.

- Öğleden sonra öğretmenlerin çalışmaları da , Kabul Amca'nın Ladoga Gölü'nü geçerken arabasıyla beraber buzun altına dalarak gitmesi konusundaki ilgi çekici hikâyesi de kar etmedi. Kabul Amca savaş hakkında çok ilginç hikâyeler anlatsa da, kendi ayağını nasıl kaybettiği hakkında hiç konuşmuyordu. Şimdi ise , çocukları başına toplayarak, büyük bir istekle konuşmaya başladı. “ Ben savaşta şoför idim.- diyerek başladı o , hikâyesine.- Ladoga Gölü'nün buzunu üstünden geçerek, kuşatmada kalan Leningrad'a erzak ve silah taşıyorduk. Bu sefer ben , boş arabayla Leningrad'dan dönüyordum. Tepemizde Avusturya uçakları vızıldayarak geçiyor, etrafımızda bombalar patlıyor, buzun üstünde büyük delikler oluşuyor, arada benim arabamın önünde de bomba patladı. Buzun üstünde oluşan çukurdan patlamanın tazyikiyle büyük su kütlesi fişkırdı. Ben frenlere bastım ve arabanın önüne kaymaya başladığını hissederek , yanımda oturan kadına : “Atla!” diye bağırdım. Kadın kiyik(ince)(?) ses vererek can havliyle

maña yapıştı. Bu ande maşına tayıp, çuqur içine tüşti ve burnunen buz actına dalıp başladı. Men kabinanıñ oz tarafımdaki qapusını açtım ve qadını itep çıqardım. Çıqardım amma, artından ozüm çıqıp olamadım. Cağ ayağım startörniñ astındaki prujinağa ilişnp qalğan. Bar qüvetimnen ayag-ımnı çektim, prujina sozuldı, lyakin 5 ayağımni boşamadı. Kabina içine suv toldı. Men suv astında ayağımni bir qaç kere daa çektim. Olmadı. Çızmanı çiqarmaq kerek, dep tüşündin. lyakin buzlaşan parmaqlarım maña boysunmadılar, bundan ğayrı, tar kabina içinde egilip, çızmanı tutmaq ve çekmek pek muşkül edi. Boğulıp başlağan vaqıtta belimdeki pıçağımni çıqardım ve Söñki qüvetimnen ayağımıñucını kestim.

10 — Ya o qadın ne oldı? O da qurtuldımı?—dep soradı bir qızçıq. Bu qızçıqniñ leningradlı olğanını epimiz bile edik.

Qabul emce teren koküc keçirdi.

— Öq, men o qadını bir daa körmedim. O üklü edi. Üklü qadın için boyle çapqılıp turğan süv içinde yaldamaq, ebet, aqlğa yatmağan şey.

15 — Şay ise niçün siz onı kabinadan itep çıqar dıñız?— dep bağırdı banaki qızçık. Dersiñ, qadın kabinada qalğan olsa, olmaycek edi, Qabul emce ise onı o yerden itep çıqarğan.

— Qaydan bileyim, balam,— dedn Qabul emce iñrağan kibi sesnen.— Qaydan bileyim!.— O iri qollarinen başını sıqtı.— Belki, qurtulıp qalır 20 belledim.

Qabul emceniñ ikyayesi büüklerni belli bir vaqıt susmağa mecbur etse de, boyle laflardan bir şey añlamağan kuçükler kene şamata köterip baş-ladılar. Başta birisi şınşıqladı, soñ digeri. qoltuttı, bir qaç daqqadan soñ, Qabul emceniñ ikyayesinen peyda Olğan tınçlıq çeşit sesler

Çevriyazı : 53

bana yapıştı. O, anda araba kayarak, çukur içine düştü ve burnuyla buzun altına dalmaya başladı. Ben kabinin kendi tarafımdaki kapısını açtım ve kadını iteleyerek çıkardım. Sağ ayağım marşın altındaki yaya takılarak kaldı. Olanca kuvvetimle ayağımı çektim, yay söküldü lakin, ayağımı kurtaramadım. Kabinin içine su doldu.

5 Ben su altında ayağımı birkaç kere daha çektim. Olmadı. Çizmemi, çıkarmam gerek diye düşündüm. Lakin donan parmaklarım bana boyun eğmediler, bundan sonra dar kabinin içinde eğilerek, çizmeyi tutmak ve çekmek pek zordu. Boğulmaya başladığım vakitte, belimdeki bıçağımı çıkardım ve sonra tüm kuvvetimle ayağımın ucunu kestim.

10 __ Ya o kadın ne oldu? O da kurtuldu mu? diye sordu bir kızcağız. Bu kızcağızın Leningradlı olduğunu hepimiz biliyorduk. Kabul Amca derin bir göğüs geçirdi:

__ Yok, ben o kadını bir daha görmedim. O, hamileydi. Hamile kadın için böyle çalkalanıp duran suyun içinde yüzmek, evet, akla yatmayan bir şey.

__ Öyle ise , niçin siz onu kabinden iterek çıkardınız? -diye bağırdı oradaki kızcağız.

15 __ Diyorsun ki, kadın kabinde kalsaydı, ölmeyecekti, Kabul Amca ise onu oradan iterek çıkarmış.

__ Nereden bileyim, çocuğum.- dedi Kabul Amca ağlar gibi bir sesle.

__ Nerden bileyim!- O , iri kollarıyla başını sıktı.- Belki, kurtulur ,çıkarmam zannettim.

Kabul Amca'nın hikâyesi büyükleri belli bir vakit susmaya mecbur etse de, böyle
20 laflardan bir şey anlamayan küçükler yine gürültü yapmaya başladılar. Başta birisi çimdikledi, sonra diğeri kolunu tuttu, birkaç dakika sonra, Kabul Amca'nın hikâyesiyle ortaya çıkan sessizlik, çeşitli sesler-

den ibaret olğan şamatanen deñiştı. Kuçükler oy-namaq da, diñlemek de istemeyler. Olarğa aş kerek, vesselyam. Olar tek bir şeyni bileler — bizim erzaq anbarımız yoq, demek endi aç oturacaqmız. Olar pek aç olğanlarından degil, açlıq qorqusından ağlay ediler.

5 Bu kunü bazar edi. Balalar eviniñ erzakt anbarı yanğanından tek rayon merkezinde yaşağanlar degil, atta etraf qışlaqlardan bazarğa kelgen adamlar da haberdar olğanlar.

Uyle avğan soñ azbar qapudan bir qartiyçik kirip keldi. O Qabul emcege bir dane cugara pi-tesi bererek, «Balalar saba aşamağan ekenler, az olsa da uleştiriñiz», dedi. soñ çoñqayıp oturıp, dua oqudı ve şalınıñ ucunen közlerini oqalay berip ketti. Bu

10 arada eline bardaq tutqak daa bir qartiy keldi. O bazarğa qatıq satmağa kete eken. Bardağını biz ketirgen qopqağa boşatıp: «Aş olsun, balalarım», dedi. Bundan soñ kelisilerniñ sayısı arttı. Kimisi quruğan meyva ketire, kimisi bir-eki dane çukündür, kimnsi penir, kimisi pite ketire. Soñ-soñuna olar o qadar çoqlaştilar ki, adamlar nevbetke turıp başladılar. Qabul emce balalarınñ yardım etüvlerine baqmadan

15 şaşmalap qaldı. O yemek ketirgenlerge teşekkür bile aytıp yetiştiramay. Adamlar ise onıñ teşekkürini beklemeyle. Balalar evi yanında bir sürü at ve eşek yekilgen arabalar peyda oldılar. Bazarğa ketken de, bazardan qaytqan da bu yerde toqtap keçe. Olarnıñ er biri aşalacaq şey qaldırıp kete. Kimdir biri bir torba boğday uzatqan edi, Qabul emce almaycaq oldı. O adam darıldı: «Men bunı saña degil, balalara

20 berem,— dedi.— Bu otmek, onı er angi vaqıtta pişirip aşamaq mumkün». Qabul emce tezden erzaq ketirilecegini aytca da, o adam olmadı.

den ibaret olan gürültüye dönüştü. Küçükler, oynamak da, dinlemek de istemiyorlar. Onlara yemek gerek vesselam. Onlar tek bir şeyi biliyorlar- bizim erzak ambarımız yok, demek şimdi aç oturacağız. Onlar çok aç olduklarından değil, açlık korkusundan ağlıyorlardı.

- 5 Bugün pazardı. Yetimhanenin erzak ambarının yandığından sadece rayon(şehir)(?) merkezinde yaşayan değil, hatta etraf köylerden pazara gelen insanlar da haberdar oldular. Öğleyin güneş çıktıktan sonra bahçe kapısından bir ihtiyarcık girip geldi. O Kabul Amcaya bir sigara paketi vererek: “Çocuklar, sabah yemek yememişler, az da olsa paylaştırın.” dedi , sonra çöküp oturarak dua okudu ve şalının ucuyla gözlerini
- 10 silip gitti. Bu arada elinde bardak tutan başka bir ihtiyar geldi. O pazara yoğurt satmaya gidiyormuş. Bardağını bizim getirdiğimiz kovaya boşaltarak :” Afiyet olsun çocuklarım.” dedi . Bundan sonra gelenlerin sayısı arttı. Kimisi kurumuş meyve getiriyor, kimisi bir-iki tane salatalık, kimisi peynir, kimisi de pide getiriyor. Sonradan o kadar çoğaldılar ki, insanlar sıraya girmeye başladılar. Kabul Amca
- 15 çocukların yardım etmelerine bakmadan şaşırıp kaldı. O, yemek getirenlere teşekkür bile edemiyor, insanlar da onun teşekkürünü beklemiyorlar.

- Yetimhanenin yanında bir sürü at ve eşeğin çektiği arabalar görüldü. Pazara giden de, pazardan gelen de buraya uğrayarak geçiyordu. Onların her biri yiyecek (bir) şeyler bırakarak gidiyor. Biri, bir torba buğday uzatmıştı, Kabul Amca almayacak
- 20 oldu. O adam darıldı: “Ben bunu sana değil, çocuklara veriyorum.” dedi.- Bu ekmek, onu herhangi vakit pişirerek yemek mümkün.” Kabul Amca çabucak erzak getireceğini söylese de , o adam inanmadı.

Direktorımız qayıt qelgeve qapumuz ogün-deki nevbetçileriñ safı tap yolğace sozulğan edi. Adamlar onı tanımayıp: «Nevbetke turuñız, er- kesniñ bir berecegi bar», dediler. Direktorımız-. meseleni añlağan soñ ozüni tanıttı ve adamlarğa baqıp: «Yardımañız içün sağ oluñız. Lyakin endi kerekmey. Şimdi aşayt üklü maşına keleyatır», dedi. Adamlar direktorniñ bu sözlerine qulaq asmadılar. Erkes elindekisini teslim etmege aşıqa edi.

Aqşamğa yaqın erzaq üklü maşına keldi. Şay ise de adamlarñıñ ardı uzülmedi. Adamlar atta ikinci kunü de keldiler. Qabul emceniñ-itirazına,añlatuvına baqmadan «Bu bala aşıdır. Balağa pek faydalıdır», dep bir de-bir aşalacaq şey qaldırıp kete berdiler. Olarñıñ iç biri, atta bizim muşkül alımızniñ tam sebebini bilgenleri bile, balalar eviniñ erzaq anbarındaki mallar hırsızlanganı aqqında lyam-mim demediler. Erkes anbar yanğan eken, dey. Olar oyle istediler.

Bu vaqia uzaq ve ağır qırq dördünci yılda olup keçken edi. O kunü çeşit adamlar ketirgen çeşit aşlarını aşğan balalar bu vaqiani ve o adamlarñı bir zaman unutmazlar.

15 Biz o künlerde cenk keteyatqanı, er yerde qıtlıkk ekenini, bu adamlar ozleriniñ ya da oz bala-larınıñ qısmetini bizge bereyatqanı añlamay edik.

Yıllar tekerlendi. Biz osip-buüdik. Men balalar evindeki dostlarımnen sıq-sıq körüşem. Sübetimiz neden, başlansa da, o küñge, o vaqiağa barıp yete. Biz iç bpr zaman o acayip adamlarñı hatırlamayıp dağılmaymız. Olar bizlm qartbabalarımız ve qartanalarımız ana ve babalarımız, apte ve ağalarımız ediler.

Müdürümüz çıkıp geldiğinde kapımızın önündeki insanların sırası yola kadar uzanmıştı. İnsanlar onu tanımayıp: “ Sıraya girin, herkesin vereceği var.” dediler. Müdürümüz, meseleyi anladıktan sonra kendini tanıttı ve insanlara bakarak: “ Yardımınız için sağ olun. Lakin şimdi gerekmiyor. Şimdi yiyecek yüklü araba geliyor.” dedi. İnsanlar, müdürün bu sözlerine kulak asmadılar. Herkes elindekileri teslim etmeye çalışıyordu.

Akşama yakın erzak yüklü araba geldi. Buna rağmen insanların ardı kesilmedi. İnsanlar hatta ikinci gün de geldiler. Kabul Amca'nın itirazına, anlattıklarına bakmadan: “Bu çocuk aşıdır. Çocuğa çok faydalıdır.” diye birer şey bırakarak gidiverdiler. Onların hiçbiri, hatta bizim güç halimizin tam sebebini bilmeyenler bile yetimhanenin erzak ambarındaki malların çalındığı hakkında tek söz etmediler. Herkes, ambar yanmış, dedi. Onlar öyle istediler.

Bu olay uzak ve ağır kırk dört yılında olup bitmişti. O gün çeşitli insanlar, getirdiği çeşitli yiyecekleri yiyen çocuklar bu olayı ve o insanları (hiç) bir zaman unutmazlar.

15 Biz o günlerde savaş olduğunu, her yerde kıtlık olduğunu , bu insanların kendi çocuklarının kısmetini bize verdiklerini anlamıyorduk.

Yıllar geçti. Biz yetişip büyüdük. Ben yetimhanedeki dostlarımla sık sık görüşüyorum. Sohbetimiz nerede başlasa da, dönüp o güne geliyor. Biz hiçbir zaman o acayip insanları hatırlamayıp dağılmıyoruz. Onlar bizim büyükbabalarımız ve 20 büyükannelerimiz, ana ve babalarımız, abla ve ağabeylerimizdi.

Suleyman hastalandı, Sabadan aqşamğace qı-bırdanmayıp yatmaq gerek. Palatada başqa hastalar tura-üpe, çıqa-kireler, bağırip-çağırip laf ete, hahıdap küleler. Külmege ne bar? Bu bahtsız adam-lar niçün küleler? Suleyman bunu añlap olamay.

5 An-lamaq da istemey. Bilgenlerini yapsınlar, tek toqunmasınlar. Lyakin Suleymanğa raatlıq yoq. Birisi uzundan-uzaq al-hatir soray, digeri nasıldır yañı ilyacnıñ faydasını añlata. Ondan soñ... E! Erkes aytmağa laf tapa.

Suleyman bu geveze hastalardan qurtulıp,oz hayallarına berildi degende ekim kele. Kroat yanın-daki Kyr süge oturıp, çeşit şeyler sorap başlay. Ekim olup da soray

10 bergeni ne, aceba? İşini yapa berse ne ola. Yoq, o ep coray: ne aldasıñ? Nasıl ağırlar duyasıñ? E! Umumen, oña, Suleymanğa, toqunmasalar, şırın hayalları içinde saatlernen qıbirdanmay yatsa, e-ey!

O hayalında özünü evine qayta. Evi dülber, temiz, yaraşıklı. Butün şeylerni birer-birer közden keçnrgen, episiniñ oz yerinde turğanına qanğan soñ, divan ustüne

15 qurunıp otura, şu daqqadan araretli baht dalğası onı qapqaç etip ala ve butün vücudını hoş duygular sara. O, boylece, baht neşesi içinde, saatlernen qıbirdamay otura.

Suleyman er kun bir yolnen, bir vaqıtta işke

Süleyman hastalandı. Sabahtan akşama kadar kıpırdamayarak yatması gerekti. Koğuştta başka hastalar, dura- yürüye çıkıp giriyorlar, bağırıp çağırarak konuşuyor, harıldayıp gülüyorlar. Gülecek ne var? Bu bahtsız insanlar niçin gülüyorlar? Süleyman bunu anlayamıyor. Anlamak da istemiyor. Bildikleri yapsınlar, sadece
5 (bana) dokunmasınlar. Lakin Süleyman'a rahat yok. Birisi uzaktan uzağa hal hatır soruyor, diğeri yeni ilaçlarının faydasını anlatıyor. Ondan sonra... E! Herkes konuşmaya laf buluyor.

Süleyman bu geveze hastalardan kurtulup kendi hayallerine daldığında doktor geliyor. Yatağın yanındaki kürsüye oturarak, çeşitli şeyler sormaya başlıyor. Doktor
10 olup da sorduğu şey ne acaba? İşini yapıverse ne olur? Yok, o , hep soruyor: "Ne haldesin? Nasıl ağrılar duyuyorsun? E! Genellikle ona, Süleyman'a dokunmasalar , şirin hayalleri içinde saatlerce kıpırdamadan yatsa , hey hey!

O, hayalinde kendi evine dönüyor. Evi güzel , temiz, şık. Bütün şeyleri birer birer gözden geçirdikten, hepsinin kendi yerinde durduğuna kanaat getirdikten sonra,
15 divanın üstüne kurulup oturuyor, şu dakikada hararetili mutluluk dalgası onu alıp götürüyor ve bütün vücudunu hoş duygular sarıyor. O böylece, baht neşesi içinde , saatlerce kıpırdamadan oturuyor. Süleyman her gün aynı yolla, aynı vakitte işe

bara ve kene şü yolnen işten qayta. Endi on doquz yıl ki, ne işke ketip-kelüv yolunu, ne de vaqıtını deñiştirgeni yoq.

5 Saba saat sekizde tura. Turğanınen başta radionı qura, oda içinde o yaqqa-bu yaqqa ürip, beden terbiyesi yapqan ola. Aşhaneye kirip, cezvege suv toldurmaq ve onı plita üstüne qoymak, soñ tıraş olmaq da sabalıq beden terbiyesini bir qısımını teşkil ete. Bundan soñ salqın suvnen üvuna, yah-şı etip cürtüne, ketip, tam qaidesinen qave pişire, ozüniñ sevimli filcanına qoyıp, aşıqmay, zovqlanıp içe, em radio diñley. Soñ buük kuzgü qarşısında turıp, kiyine, odekolon yaqa, bu hoş bahttan biraz eyecanlanğan ve saruşlanğan alda, tışqa — adamlar qalabalığına çıqa. Lyakin bu 10 qalabalıqqa qoşulmay. O adamlar aqıntısı içinde bile bir ozü ola. «zevq>» kafesine yetkende bir toqtav yapa. Bir şişe qatıqnen bir dane bu terbrod aşay, soñ yengil adımlarnen yoluna devam ete. Saatke baqmay, lyakii tamam on degende, iş odasınıñ qapusını aç.

15 On doquz yıldan berli boyle. Suleyman kerçekten de bahtlı kişi. On doquz yıldan berli onıñ kunü aynı bir areketlernen başlana ve bir soy areketlernen bite. Bu devir içinde qaideni bir kere bozmadı. O yahşı üqlay, qırq yedi yaşında ekeni alda, tişleriniñ episi sağlam. Saçları ağarsalar da, tökülmeyler. Umumen, tabiat ondan iç bir şeyni qıtmağan. O kendi omürini elge aldı, on doquz yıldır ki, mudavmet baht deryası içinde yaldamaqta. Kimerde tüşüncege dala, bu zevqlı yaşayışınıñ bir kun ola 20 bitecegini oylap, vesveselene. Boyle vaqıtlarda onı deşet basa, üregi sıqıla. Suleyman oz taqdirini israrlıqnen qorçalay; bahtına keder ete bilecek şeylerniñ episine qarşı qa-

gidiyor ve yine o yolla işten dönüyor. On dokuz yıldan beri , ne işe gelip gittiği yolunu, ne de vaktini değiştirdiği yok.

5 Sabah saat sekizde kalkıyor. Kalkmasıyla önce radyoyu açıyor, oda içinde bir o yana,bir bu yana yürüyerek jimnastik yapmış oluyor. Yemekhaneye girip , cezveye su doldurmak ve onu ocağın üstüne koymak , sonra tıraş olmak da sabahki jimnastiğinin bir parçasını oluşturuyor. Bundan sonra ılık suyla yıkanıyor, iyice ovalanıyor, gidip usulüne uygun kahve pişiriyor, kendi güzel fincanına koyarak , acele etmeden , tadını çıkartarak içiyor, hem de radyo dinliyor. Sonra büyük ayna karşısında oturarak giyiniyor, kolonya sürüyor, bu hoş kokudan biraz heyecanlanmış ve sarhoş olmuş halde, dışarıya insan kalabalığına çıkıyor. Lakin bu kalabalığa karışmıyor. O, insanlar sürüsü içinde bile yine kendisi oluyor. “Zevk” kafesine geldiğinde bir duraksıyor. Bir kap yoğurt, bir tane sandviç yiyor, sonra yavaş adımlarla yoluna devam ediyor. Saate bakmıyor, lakin saat on dediğinde iş yerinin kapısını açıyor.

15 On dokuz yıldan beri bu böyle. Süleyman , gerçekten de şanslı bir kişi. On dokuz yıldan beri onun günleri, aynı hareketle başlıyor ve benzer hareketlerle bitiyor. Bu zaman içinde kuralını bir kere dahi bozmadı. O, iyi uyur, kırk yedi yaşında olduğu halde, dişlerinin hepsi sağlam. Saçları ağarsa da, dökülmüyorlar. Umumen, tabiat ondan hiçbir şeyi esirgememiş. O, kendi ömrünü kendisi idare etti on dokuz yıldır, sürekli şans denizi içinde yüzmekteydi. Bazen düşünceye dalıyor, bu zevkli hayatın bir gün olup biteceğini düşünerek vesveseleniyor. Böyle vakitlerde onu dehşet basıyor, yüreği sıkılıyor. Süleyman kendi kaderini kararlılıkla korçalay (şekillendiriyor)(?) mutluluğuna zarar verebilecek her şeye karşı a-

tiyetnen küreşe. O evine kimseni çağırmaq: ozünü odasında yat adamnı bulunuvı onı zıtına toquna, oz bahtını tolüsinen is etmege imkyan bermey;" ozü de başqasını evine barmay. Tek oz odasında, oz divanı üstünde, oz televizornı qarşısında kerçekten de bahtlı ola. onı bahtı —Yalñızlığında.O bu dünyada bir kere yaşamaq
5 mümkünligini ve oz bahtını ozü yaratmaq kerekligini yahşı bile.

Suleyman kimerde ozünü keçmişini de hatırlay. Ne qadar acemi,öq, ne qadar ahmaq adam eken! Yigirmi yedi yaşında evlendi. Neçün evlengenini ozü de bilip olamadı. Lyakin evlengenini üçüncü kuhü dünyada bahtlı yaşamaq imkyanından marum qalğanını añladı. Añlağan soñ, oküندی ve oz baxtı için israrlı küreşip başladı. Kureş
10 onı Ğalebesinen bitti: Qarısı onı taşlap ketti. Şundan soñ o ozünü bahtlı-seadetli is etti ve endi on doquz yıldır ki, daima zevq-sefa içinde yaşamaqta, bu zevqlı ayatını, niçündür, başqalardan gizlemekte. O soñki devirde atta oz-özünen laqırdı etüvni de ogrendi. Televizornı qarşısında, divan üstünde qurunıp otura, em televizor baqa, em fikren oz-özünen, yani Suleyman ekincinen laqırdı ete. Bazı davalı meselelerde eki
15 Süleyman kızışıp keteler, amma lakırdılar o istegeni kibi bite. Süleyman ekinci çoq tırışa,açuvlana, kimerde yalvara yakara , lakiyn Süleyman birinci amansız. O subetni ustalıkneñ suvuqqanlılıkneñ alıp bara ve Süleyman ekinciñi yavaş yavaş koşege kıstay, soñ şefkatsiz üçimge keçip, onı teslim olmağa mecbur ete. Bundan soñ o bayağı vaqıt ğalebe quvannı içinde buluna,üreginde qabarğan menlik duyğusından
20 tüüle,boğula yaza.Soñ yavaş-yavaş suvuy aqiqiy omürge qayta.Lyakin bu aqiqiy baht anlerini eppi vaqıtqace hatırlay.

Suleyman, boylece, eki omürde yaşay. Birisi

zimle mücadele ediyor. O, evine kimseyi çağırılmaz; kendi odasında yabancı insanın bulunuşu ona ters geliyor; kendi mutluluğunu dolu-dolu hissetmesine imkan vermiyor; kendi de başkasının evine gitmiyor. Sadece kendi odasında, kendi divanı üstünde , kendi televizyonunun karşısında gerçekten de mutlu oluyor. Onun 5 mutluluğu yalnızlığında. O, bu dünyada bir kere yaşamının mümkün olduğunu ve kendi mutluluğunu kendisinin yaratması gerektiğini iyi biliyor.

Süleyman, her yerde kendi geçmişin de hatırlıyor. Ne kadar acemi, ne kadar ahmak bir adammış! Yirmi yedi yaşında evlendi. Niçin evlendiğini kendisi de bilemedi. Lakin, evlendiğinin üçüncü günü dünyada mutlu yaşama imkanından mahrum 10 kaldığını anladı. Anladıktan sonra, pişman oldu ve kendi mutluluğu için ısrarla uğraşmaya başladı. Mücadele onun galibiyetiyle bitti. Karısı onu bırakıp gitti. Bundan sonra o, kendini bahtlı-mutlu hissetti ve şimdi on dokuz yıldır, zevk-sefa içinde yaşamakta, bu zevkli hayatını , nedendir bilinmez, bakarlından gizlemektedir. O, sonraları, hatta kendi kendisiyle konuştuğunu da fark etti. Televizyonun 15 karşısında , divan üzerine kurulup oturuyor, hem televizyona bakıyor, hem fikren kendisiyle , yani ikinci Süleyman'la konuşuyor. Bazı ihtilafli meselelerde iki Süleyman ters düşüyor, ama konuşmalar onun istediği gibi bitiyor. İkinci Süleyman çok çalışıyor, acı çekiyor, bazen yalvarıp yakarıyor, lakin birinci Süleyman insafsız. O, sohbeti ustalıkla, soğukkanlılıkla yapıyor ve ikinci Süleyman'ı yavaş yavaş 20 köşeye kıştırarak, insafsızca hücumla geçip, onu yelsim olmaya mecbur ediyor. Bundan sonra o , bayağı vakit galip güveni içinde yaşıyor, yüreğinde kabaran benlik duygusundan tüüle(sıkılıyor)(?) , boğulacak gibi oluyor. Sonra yavaş yavaş soğuyor, gerçek hayata dönüyor. Lakin, bu gerçek mutluluk anlarını epey vakit hatırlıyor. Süleyman böylece, iki hayatta yaşıyor. Birisi

aqiqiy omür, digeri oz hayalında yaratqap şahsiy omüri.

5 Suleymai idarede de oz işiniñ ustası olaraq tanıldı. Butün gerekli raqamları, talimatlarını, malümatlarını ezberden bile. Onıñ yazğan esabları şeer maliye bölümünde daima nümüneli vesiqə esap etile. O iç bir vaqıt yañılmay ve iç bir şeyden şikayətlənmey. Yapılması gerek olğan işlərinin episini oz vaqtında yapa. Er kvartalınin sonunda oña mukyafat berile. Kimerde o, daa yapılip bitirilmegen işlər aqqında da malümat tertip ete ve şu yeri taacipli ki, bunda da yañılmay. O idareberininin: «Buhgalterden bahtlımız» degen sözlerini çoq kereler eşite. Bu sözler onıñ üregine toqunmaylar.

10 Suleyman aynı bir vaqıtta bir qaç türlü iş yapa bile: em kitap oqüy, em radio diñley. Em televizor baqa, em ozüniñ hayallarına berile. O bu işləni alya derecede yapa. Söz sırası, o yaza yatqan yazısını toqtatmayıp, kimnendir laqırdı ete ve o laqırdıdan da, yazıdan da bir söz qaçırmay. Suleymağa bir iş yapmaqdan kore bir kereden eki iş yapmaq qolay kele. O başqalarını da oyle belley ve aynı bir vaqıtta eki türlü iş yapmağan adamların tenbel esap ete.

15 Kimer ufaq-tüfek vaqialarını esapqa almasaq, onıñ omüri tem-tegiz keçe. Bir kere, yarı gecede, Suleymannın qapusu qağıldı. Onıñ gecelein uyanmağanına çoq vaqıtlar olğan edi. Qapu artındaki adamnı parça-kesecek kibi niyetnen yerinden turdı, şiddetnen qapunı açtı. Bosağa ogünde qomşusu Cemile turmaqta edi. Suleyman onı birden tanıp olamadı.

— Snzge ne gerek? —dep soradı ondan gudürdili sesnen.

Qadın şaşmaladı, tutuqlandı.

- gerçek hayat; diğeri kendi hayalinde yarattığı şahsi ömrü. Süleyman idarecilikte de kendi işinin ustası olarak tanındı. Bütün gerekli rakamları, talimatları, açıklamaları ezbere bilir. Onun tuttuğu hesaplar, şehir maliye bölümünde örnek belge kabul ediliyor. O, hiçbir vakit yanılmıyor ve hiçbir şeyden şikayet etmiyor. Yapılması
- 5 gerekli olan işlerin hepsini vaktinde yapıyor. Her üç aylık süre sonunda ona mükafat veriliyor. Bazen o, daha yapıp bitirilmeyen işler hakkında da rapor hazırlıyor ve ne tuhaftır ki, bunda da yanılmıyor. O idare rehberinin :“ Muhasebeciden yana şanslıyız.” Sözüne çok kereler işitiyor. Bu sözler onun yüreğine dokunmuyorlar. Süleyman aynı anda birkaç çeşit iş yapabiliyor: Hem kitap okuyor, hem radyo
- 10 dinliyor. Hem televizyona bakıyor, hem kendi hayallerine dalıyor. O, bu işleri en iyi şekilde yapıyor. Konuşma sırasında , yazmakta olduğu yazısına ara vermeyip , birisiyle konuşuyor ve o konuşmadan da , yazıdan da bir söz kaçırmıyor. Süleyman’a bir iş yapmaya göre, bir kerede iki işi yapmak kolay geliyor. O, başkalarını da öyle kabul ediyor ve aynı anda iki çeşit iş yapmayan insanları tembel kabul ediyor.
- 15 Bazı ufak-tefek olayları hesaba almazsak, onun ömrü tertemiz geçiyor. Bir kere, gece yarısı Süleyman’ın kapısı çalındı. Onun geceleri uyumadığı çok vakitler olurdu. Kapı arkasındaki adamı parça parça etmek niyetiyle yerinden kalktı, şiddetle kapıyı açtı. Kapının eşiğinde komşusu Cemile durmaktaydı. Süleyman onu birden tanıyamadı.
- ___ Ne işiniz var? – diye sordu , ona yüksek sesle.
- 20 Kadın şaşırıldı , tutuldu:

— Sizde analgin yoqmı?—dep soradı.

Açuvından Suleymanniñ tili kurmeklendi.

— Men saña şimdi bir analgin beririm... Def ol!—Dep qıçırdı. Qadın, onu uracaq bellep, vayvaladı. Qarşı-daki kvartiralarnıñ qapuları açılıp, üqulı çereler koründi, somurdılar zşitildi. Suleymai qapunu qapatıp, yattı. Bayağı vaqıt-qace üqlap olamadı. Üqusı teknil qaçqan, fikirleri tınıqqan soñ, delilik yapqanını ve qomşu qadınınıñ canını Nafile ağırtqanını añladı. Peşman etti. Bu peşman onıñ bal kibi bahtlı yañğızlığına qatran olıp qatıldı. Endi baht çoqrağına çomayatqanda anavı qadınınıñ de-şetnen baqqan közleri körüne ve er şey ozünüñ adetiy manasını, lezetini ğayıp ete.

Suleyman ozünüñ baştaki yaşayışına qayıtıp olamay, çoq vaqıt çekişti ve, niayet, adiy bir aqı-qatnı keşf etti: ondan afu soramağa qarar berdi.

Bir kün işten soñ şu qadın yaşağan kvartiranıñ qapusını qaqtı. Kapünü ev saibi açtı. tıpqı onıñki kibi bir odalı kvartira. Lyakin içinde er şey başqa. Suleyman bu kvartirada yaşağan olsa, ne qadar bahtsız olur edi. Yahşı ki, ozünüñ kvartirası ayrı.

— Meni afu etiñiz,— dedi teneke davuşnen.— O kunü... Üqu arasında sizge, qabalıq yaptım. Men, asılında oyle adam degilim...

— Ebet ebet. Men sizni bilem. Şükürler olsun, endi yigirmi yıldan ziyade bir evde yaşaymız. Siz pek doğru yaşaysıñız. Evge er kuñ vaqtında kelesiñiz. Yalınız yaşasañız da... Eviñizge türlü adamlar kelmey. Men de, haberiñiz bar, yalınız yaşayım.

siziñ kibi...— Qadın birden lafını kesip, bosağadan çekildi.— Rica etem, içeri kiriniz! Laf

Çevriyazı : 60

__ Sizde analgin yok mu ? -diye sordu. Öfkesinden Süleyman'ın dili kurmeklendi (dolaştı)(?)

__ Ben sana şimdi bir analgin veririm... Defol!... diye bağırdı.

5 Kadın, onu vuracak zannederek telaşlandı. Karşıdaki dairelerin kapıları açılarak , uykulu çehreler görüldü, homurtular işitildi. Süleyman , kapıyı kapatıp yattı. Bayağı vakit uyuyamadı. Uykusu tamamen kaçtıktan , aklı başına geldikten sonra delilik yaptığını ve komşu kadının canını boşuna sıktığını anladı. Pişman oldu. Bu pişmanlık onun bal gibi tatlı yalnızlığına katran olup karıştı. Şimdi mutluluk denizinde yüzdüğünde, o kadının dehşetle bakan gözleri görünüyor ve her şey kendi 10 manasını ve lezzetini kaybediyor. Süleyman , kendisinin baştaki yaşamına dönemiyor, çok vakit mücadele etti ve nihayet sıradan bir hakikati keşfetti. Ondan af dilemeye karar verdi.

15 Bir gün işten sonra o kadının yaşadığı dairenin kapısını çaldı.Kapıyı ev sahibi açtı. Tıpkı onunki gibi , tek odalı daire. Lakin içindeki her şey başka. Süleyman bu dairede yaşıyor olsa, ne kadar mutsuz olurdu. İyi ki, kendi dairesi ayrı.

__ Beni affedin,- dedi soğuk tavırlarla. O gün... Uyku arasında size kabalık ettim. Ben aslında öyle bir insan değilim.

20 __ Evet evet, ben sizi biliyorum. Şükürler olsun, şimdi yirmi yıldan fazla aynı evde yaşıyoruz. Siz pek düzgün yaşıyorsunuz. Eve her gün vaktinde geliyorsunuz. Yalnız yaşasanız da... Evinize türlü türlü insanlar gelmiyor. Ben de , haberiniz vardır, yalnız yaşıyorum sizin gibi... - Kadın birden lafını keserek kapının eşiğinden çekildi.

__ Rica ederim, içeri giriniz' La-

qa tutunıp, snzni evge davet etmege de unuttım. Byü-rıñız içeri, canım.

Suleyman onıñ sözlerini, hususan söñki sözünü, begenmese de, qabaatı boyle qolay afu etilecegine quvandı. Şu daqqada teninde sıcaqlıq is etti. Qadıñğa acınıqlı nazarnen baqtı. O bu qadını begenmey. Çoq söylene, butün vaqt emiyetsiz şeyler

5 aqqında laf ete, kimer künde oña bir qaç kere selyam bere, daima aşırıp üre. Lyakin şimdi onı afu etmek mümkün. İnsanlıq alı. Kerçek bahtlılıq erkeske qısmet olmağan zavallı seni!

Suleyman qadıñğa içi-bağırınen acındı, onıñ evime bir qaç daqqa kirip oturmaq istedi. Barsın, quvansın, zavallı.

10 Cemile onı divanğa oturtıp, ozü deral aşhaneye çaptı. Anda nelerdir tasırdadı, qadın «şışip qal!» dep cekirdi, bu esnada aşhane qapusından buük Mışıq atılıp çıqtı ve Suleyman oturğan divanıñ astına kirip saqlandı.

Suleyman odağa bir koz taşlağaninen üpegi bı-landı. Bu nasıl yaşayış?! Ortalıq aleket: divanıñ çetiye buklepip qoyılğan yorğanıñ astarı sap-sarı, televizor stolunıñ astında kirli çoraplar sozulıp yatalar, şifonerniñ qapağı arasından nasıldır iç

15 urbaniñ uci çıqıp tura. Suleyman balkonğa köz etti, şaşıp qaldı. Deşet! Anda yat adamğa umumen kösterilmesi ayıp tüp urbalar sergidekisi kibi asılıp qoyılğan. Odanıñ içindeki bedat, keskin qoqu, guya ğırtlağını sıqtı, nefes aldirtmadı. Suleyman yerinden turıp, urbasını qaqtı, qapuğa doğurıldı. Bu arada, elinde tabaq, aşhaneden

20 Cemile çıqtı. Tabaqniñ üstünde eki filcan qave ve şekerlik. Suleyman bu odada daa qave de içmesi kerekligini añladı.

— Suleyman ağa, sizni yalıñız qaldırdım, ayıp etmeñiz! Bir qaveçik... Yigirmi yıldan ziyade

Çevriyazı : 61

fa dalıp sizi eve davet etmeyi de unuttum. Buyurunuz, içeri canım .

Süleyman, onun sözlerini , bilhassa sonraki sözünü beğenmese de , kabahatinin böyle kolay affedileceğine sevindi. O dakika teninde sıcaklık hissetti. Kadına acıyarak baktı. O, bu kadını beğenmiyor. Çok konuşuyor, devamlı gereksiz şeyler hakkında söz söylüyor, bazı günler ona birkaç kez selam veriyor, daima aceleyle yürüyor. 5 Lakin şimdi onu affetmek mümkün . İnsanlık hali. Gerçek mutluluk herkese kismet olmazmış. Zavallı seni! Süleyman kadına yürekten acıdı, onun evine birkaç dakika girip oturmak istedi. Varsın, sevinsin zavallı.

Cemile onu divana oturtarak, kendi derhal mutfığa koştu. Orada bi şeyler hazırladı, 10 kadın “çatla!” diye bağırdı, bu esnada mutfak kapısından büyük (bir) kedi atılarak çıktı ve Süleyman’ın oturduğu divanın altına girerek saklandı.

Süleyman odaya bir göz atmasıyla birlikte midesi bulandı. Bu nasıl yaşayış? Ortalık felaket: Divanın yanında katlanarak koyulmuş yorganın astarı sapsarı, televizyon masasının altında kirli çoraplar süzülüp yatıyorlar, şifoniyerin kapağı arasında iç 15 çamaşırının ucu çıkıp duruyor. Süleyman, balkona göz attı, şaşırıp kaldı. Dehşet! Orada yabancı insana genellikle ,gösterilmesi ayıp olan türden kıyafetler vitrindeki gibi asılarak koyulmuş. Odanın içindeki berbat, keskin koku, sanki gırtlakımı sıktı, nefes aldırmadı. Süleyman yerinden kalkarak , giysisini düzeltti, kapıya yöneldi. Bu arada , elinde tabak, mutfaktan Cemile çıktı. Tabağın üstünde iki fincan ve şekerlik. 20 Süleyman bu odada daha kahve de içmesi gerektiğini anladı.

__ Süleyman bey, sizi yalnız bıraktım, kusura bakmayın! Bir kahvecik... Yirmi yıldan çok zamandır

bir evde yaşasaq da, maña süfte; kelişiniz. Buyürünüz.

Suleyman, bu sözlerge qulaq asmayıp, çıqıp ketecek ve bu azaptan qurtulacaq edi. Lyakin, Cemileniñ qızarğan üzüne, çibalıq saçlarına baqqaninen, tekrar banaki acınuv duyğusını sez-di,aydı, ne olsa-olsun, dep qaveni içip, soñ ketmege niyetlendi.

5 Qave içilgen vaqıtta, Cemile toqta-may söylendi. Lyakin Suleyman, artıq, onı diñlep olamadı. Bir çare etip, filcanını boşattı ve yerinden turdı. oz kvartirasınıñ bosağasından içeri atlağaninen, mesutlik elde etti. O ozüniñ evelki dünyasına qayttı.

On doquz yıl içinde ufaq-tüfek bir qaç va-qia daa olup keçti. Olar Suleymanniñ bahtını bo-zup olamadılar. O kendi seadetini üksek açıqkoz lüknen qorçaladı.

10 İşte, eki aftadan berli hastahannede yata.Qırq yedi yılda birinci kere ekimler eline tüşti. Zara-rı yoq. Bu çoqqa sürmez. O palata penceresinde azbarda çapqalap üpgen adamları korip, memnüniyetnen yılmaydı. Ahmaq adamlar. Bare, neçün aşıq-qanlarını bilseler. O pencerege baqıp, kene hayalğa daldı. Hastahaneden çıqqan soñ evini yañıbaştan nizamğa çekmek kerek olur. Televizorni aşhane qapusı betke
15 cılıştırır. Aşhaneye vanna odasından qatnar. Bir aşhaneye eki qapuniñ ne kerekligi bar? Divanni tördeki divar yanına qoyar. Buña binaen, şifoner sol tarafqa, komod ise sağ. tarafqa keçer. Kitaplarınıñ bir qısınıñ şifonerniñ üstüne qalap qoyar. Er bir olarnı çoqtan oqudı.

Bahtiyarlıq isleri oña tek oz odasında ve ozüniñ sevimli divanı üstünde
20 bulunğanda keleler.

bir evde yaşasak da , bana ilk gelişiniz. Buyurun.

Süleyman bu sözlere kulak asmayarak, çıkıp gidecek ve bu azaptan kurtulacaktı. Lakin Cemile'nin kızaran yüzüne çıbalık (kirli)(?) saçlarına bakmasıyla, tekrar önceki acıma duygusuna kapıldı, dedi ki, ne olursa olsun, diye kahveyi içip, sonra
5 gitmeye niyetlendi. Kahve içilirken Cemile durmadan konuştu. Ama Süleyman artık onu dinlemiyordu. Bir çare bulup fincanını boşalttı ve yerinden kalktı. Kendi dairesinin eşiğinden içeri girmesiyle mesut oldu. O, kendi eski dünyasına döndü.

On dokuz yıl içinde ufak-tefek birkaç olay daha olup geçti. Onlar, Süleyman'ın mutluluğunu bozamadılar. O, kendi mutluluğunu büyük bir açığözlülükle korudu.

10 İşte, iki haftadan beri hastanede yatıyor. Kırk yedi yılda, ilk kez hekimlerin eline düştü. Zararı yok. Bu çok sürmez. O, koğuş penceresinde bahçede hızlı hızlı yürüyen insanları görmesine rağmen mutluluğu kaybolmadı. Ahmak insanlar. Bari, niçin acele ettiklerini bilseler. O, pencereye bakarak, yine hayale daldı. Hastaneden çıktıktan sonra evini yeni baştan düzenlemek gerekir. Televizyonu, mutfak kapısının
15 kenarına yaklaştırır. Mutfağa banyodan geçer. Bir mutfağa iki kapının ne gereği var? Divanı tördeki (girişteki)(?) duvarın yanına koyar. Buna binaen, şifoniyer sol tarafa, komidin ise sağ tarafa geçer. Kitapların bir kısmını şifoniyerin üstüne sıralayarak koyar. Her birini çoktan okudu.

Mutluluk işleri ona sadece kendi odasında ve kendi güzel divanın üzerinde
20 bulunduğu geliyor.

Baq, o sevimli divanına yaqınladı, üstüne mindi, lyakin, adetinca, ayaqlarını haçlap oturmasına ne-dir keder etti. O ümuq közlerini aralıq etip baqtı: pencereniñ diger tarafından oña esmeri bir qadın meraqnen baktıp turmaqta. Suleyman kozlerini kene ümdi, birazdan kene aralıq etti. Qadın beyaz ve tegiz tişlerini kösterip yılmaymaqta.

5 Boyle tişleriñ saibi sağlam olmalı, dep tüşüdi Suleyman. Qadın ağızını ümdi. Suleyman artıq Onıñ ince dudaqlarına koz etti. Olar dülber.Yanaqları qırmızı.

Qadın onıñ koz aralığından baqqanıñı eslemese kerek, boyle hücir alda üqlağan adamđa tekrar meraqnen baqtı. Suleyman pencereden nazarını almadı, qadınıñ siya közlerine, qara saçlarına baqa berdi. Çeñgesi erkeklerniñki kibi, qaviy. Bu qadın inat ve caris olmalı, qocasına degenini yaptıradır, dep tüşüdi. Garip qoca. O, dünyada başqa türlü yaşamaq da mümkün ekenini bilmeydir. soñ o qocaga açuvlandı. Ozünden körsin paçavra, dedi.

Qapu ğıyçıldap açıldı, içeri emşire kirdi.

— Sizge turıp ürmege musaade etildi,—dedi o Suleymanđa,— buhran keçti. Endiden soñ aşnı aşhaneye barıp aşaycaqsıñız. Dörtünci stol. So-rosañız, kösterirler.

Suleyman anlađanıñı bildirip, başını salladı ve, kene oğüne çevirilib, pencerege baqtı. Banaki kuler üzlu qadın turđan yer bom-boş üdi. Suleyman onıñ qıyafetini hayalında canlandıracaq olup tırıştı: kulümsirer iri közler... Lyakin qadınıñ qıyafeti deral ğayıp oldu. Suleyman yorđun edi. Baştaki quvetli hayalı artıq zayıflağan, adiy bir şeyni de bir qaç daqqa canlandırıp olamay. Aslında onıñ afızası quvetli edi. İstese, tasavurında guzel bir aktrisanı

Bak, o, güzel divanına yaklaştı, üstüne çıktı, lakin adetince ayaklarını haçlap (kavuşturarak)(?) oturmasına nedendir bilinmez üzüldü. O, yumuk gözlerini aralayarak baktı. Pencerenin diğer tarafından ona, esmer bir kadın merakla bakıp durmakta. Süleyman gözlerini yine yumdu, az sonra yine araladı. Kadın beyaz ve temiz dişlerini göstererek gülümsemekte. Böyle dişlerin sahibi sağlam olmalı, diye düşündü Süleyman. Kadın ağzını kapattı. Süleyman artık onun ince dudaklarına dikkat etti. Onlar güzeldi. Yanakları kırmızı. Kadın onun göz arasından bakmasını fark etmemiş olsa gerek, böyle hucur (baygın) (?) halde uyuyan adama tekrar merakla baktı. Süleyman pencereden gözlerini almadı, kadının siyah gözlerine , siyah saçlarına bakıverdi. Çenesi erkeklerinki gibi kuvvetli. Bu kadın, inat ve hırslı olmalı, kocasına dediğini yaptırıyordur, diye düşündü. Garip koca. O, dünyada başka türlü yaşamanın da mümkün olduğunu bilmiyordur. Sonra o kocaya öfkelenildi. Kendisinden görsün paçavra, dedi. Kapı gıcırdayarak açıldı, içeri hemşire girdi.

__Size kalkıp yürümeniz için izin verildi. – dedi o, Süleyman’a.- Buhran geçti. Bundan sonra yemeği, yemekhaneye giderek yiyeceksiniz. Dördüncü masa. Sorarsanız, gösterirler.

Süleyman anladığını belirterek başını salladı ve yine önüne dönerek pencereye baktı. Az önce, güler yüzlü kadının durduğu yer bomboştu. Süleyman , onun kıyafetini hayalinde canlandırmaya çalıştı. Gülümseyen iri gözler... Lakin kadının kıyafeti derhal kayboldu. Süleyman yorgundu. Önceki kuvvetli hayali artık zayıflamış, basit bir şeyi bile birkaç dakikada canlandıramıyor. Aslında onun hafızası kuvvetliydi. İsterse, hayalinde güzel bir aktristi

canlandıra bile. O Suleymanniñ istegeni kibi oy-nay, oniñ ozü uydurğan türkülerni söyley. Bu işler tek oniñ ozü için ve tek oz odasında asıl olalar. Zarari yoq. Bir... Ozüniñ tuvğan evine barıp kirse, yetti. Er şey kene baştakisi kibi olur.

5 Uyle yemegine aselet keçikip bardı. Aş qoqusın-dan boñayğan buük zalda hastalar iştianen tıqınalar. Biçare, o da aşaycaq. Mında er yerniñ oz qoqusı bar. Palatada ilyac, mında ise aş qoqusı.

Aş taşığan beyaz halatlı qadından dördünci stolnı soradı.

— Mina,— dedi qadın, elindeki tepsinen tördeki stolnı kosterip.— Anda bir yer boşadı. Oturıñız.

10 Suleyman stol başında oturğan adamlarğa goñ-ülsizlikneñ baqtı. Eki erkek ve... bana pencereden içeri kulip baqqan qadın. Suleyman stollar ara-sından keçip, o yerge yaqınladı. «Aş tatlı olsun,— dedi olarğa kulümsirer çerenen,—sofrañızğa bizni de qabul etesiñizmi?» oniñ, boyle demesinen qadınniñ qarşısındaki boş kureyuge oturması bir oldı. Qaşıqnı; eline alğan edi, qadın: — Bismillya ayttıñızmi?—
15 dep soradı vs Suleyman oniñ sözlerine mana bermegenini añlağan soñ, ilyave etti:— Bana sizni pencereden korip, dua oquydırsıñız belledim. Kozleriñiz ümuq, ba-şıñız aqırından sallana edi.

Suleyman, evelya, bir söznen bu edepsiz qadınniñ iştiyasını bozmaq istedi, soñra vazgeçti... İndemedi. Hayli vaqıttan soñ, aqılına kelgen fikirni ayttı.

20 — Men közlerimniñ aralığından sizge baqa edim,— Dedi yalıñız.

— Ya-ya?—Qadın kulümsiredi.

Hastalarnıñ lafı belli: erkes Oz derdini ayta,

Çevriyazı : 64

canlandırabilir. O, Süleyman'ın istediği gibi oynuyor, onun kendi uydurduğu türkülerini söylüyor. Bu işler sadece onun kendi için ve sadece kendi odasında meydana geliyor. Zararı yok. Bir.. Kendi doğduğu eve gidip girse , yeter. Her şey yine önceki gibi olur.

- 5 Öğle yemeğine aselet (gecikerek)(?) gitti. Yemek kokusundan bunalmış büyük salonda hastalar, iştahla tıkınıyorlar. Biçare, o da yiyecek. Burada her yerin kendi kokusu var. Koğuştaki ilaç, burada ise yemek kokusu.

Yemek taşıyan beyaz kıyafetli kadına dördüncü masayı sordu:

- 10 ___ İşte, dedi kadın, elindeki tepsiyle girişteki masayı göstererek. –Orada bir yer boşaldı. Oturun.

- 15 Süleyman, masa başında oturan insanlara gönülsüzce baktı. İki erkek ve ... bana pencereden içeri gelerek bakan kadın. Süleyman, masaların arasından geçerek oraya yaklaştı. “Afiyet olsun!” dedi onlara gülümseyen çehreyle. “Sofranıza bizi de kabul eder misiniz?” onun böyle demesiyle kadının karşısındaki boş kuruyuge (iskemleye)(?) oturması bir oldu. Kaşığına eline almıştı, kadın: “Bismillah dediniz mi?” diye sordu ve Süleyman onun sözlerine mana vermediğini anladıktan sonra , ilave etti: “Sizi pencereden bakarken bana dua okuyorsunuz zannettim. Gözleriniz yumuk, başınız yerinde sallanıyordu.” Süleyman evvela , bir sözle bu edepsiz kadının iştahını bozmak istedi, sonra vazgeçti... Ses çıkarmadı. Hayli vakit sonra, 20 aklına gelen fikri söyledi:

___ Ben gözlerimin aralığında size bakıyordum, dedi sadece.

___ Ya ya! – Kadın gülümsedi.

Hastaların lafı belli; herkes kendi derdini söylüyor.

erkes oz hastalığını başqalarınıkinden ağıp ekeini isbat etecek olup çekişe. Sanki bundan alı yengilleşecek. Bu laflar Suleymannı çoqtan bez-dirdiler. O oz hastalığı aqqında kimsege bir şey aytmay. Aytqanlarını ise azetmey. Yemek vaqtında da aynı şu laflar. Adamlar em aşay, em laf eteler.

5 — Snz pek yaramadıñız ğaliba?-dedi qadın.Kelgeniñizden berli palatañızdan çıqmadıñız.

Amma men sizni daima pencere qarşısında köre edim.

Suleyman nedir söylemek kerekligini duydu. Er alda, qadın kişi.

10 — İnfarkt edim desem olacaq.Endi keçti,— dedi o, «seniñ ne işiñ bar», degen davuşnen. Qadın onı añladı, başqa laf qoşmadı. Üzü nasıldır korünşez perdenen ortülgen 'kibi oldı. Kozlerinde yanıp turğan eşq birden söndi.

Suleiman bir de-birevniñ canını ağırtqanını duysa, şu adamnen aqlaşmağance tarsıqıp üpe. O palatağa kelgen soñ, nezaketsizlik etip, qadınniñ canını ağırtqanını añladı, endi bir daa korüşkende ondan afu istemege niyetlendi.

15 O sabalıq yemegine kelgende qarşısındaki kursü boş edi. Aselet yavaş aşadı, aşap bitirgen soñ da, biraz vaqt oturdı, lyakin qara saçlı qadın kelmedi. Uylelik yemek maalinde de oniñ yoqluğı-nı körgen soñ, stol başında oturğan erkeklerden soramağa mecbur oldı. Olar oz ara qızgın laf etmekte. Bayağı yaşlardaki tazbaş adam subetde-şine añlata: — Defıne yaprağını qaynatıp, soñ içine bir qaşiq bal
20 ve bir qaşiq tuz taşlamaq kerek.

Soñ, künde uç mezal, aştan evel birer qaşiq içesiñ. Pek yardım ete. Menim qaynım boyle yapıp tüzeldi.

Herkes kendi hastalığının başkalarınınkinden ağır olduğunu ispat etmeye çalışıyorlar. Sanki bunu yapınca durumu iyileşecek. Bu laflar, Süleyman'ı çoktan bezdirdi. O, kendi hastalığı hakkında kimseye bir şey söylemiyor. Söylenenlerden ise hazzetmiyor. Yemek vaktinde de aynı laflar. İnsanlar hem yemek yiyor, hem laf ediyorlar.

5 ___ Siz, pek iyileşmediniz galiba?- dedi kadın. Geldiğinizden beri koğuşunuzdan çıkmadınız. Ama ben sizi daima pencerenin karşısında görüyorum. Süleyman, ne söylenmesi gerektiğini anladı. Herhalde, kadın kişi.

10 ___ Enfaktüs geçirdim,desem ne olacak? Şimdi geçti.- dedi o.”Senin ne işin var?” der gibi bir sesle. Kadın onu anladı, başka söz söylemedi. Yüzü sanki görünmez perdeyle örtülmüş gibi oldu. Gözlerinde yanıp duran ışık birden söndü.

Süleyman, bir defa birine, canını sıktığını hissederse o insanla helalleşinceye kadar huzursuz olur. O, koğuşa girdikten sonra nezaketsizlik ederek kadının canını sıktığını anladı. Şimdi bir daha görüştüğünde ondan af dilemeye niyetlendi.

15 O, sabah yemeğe geldiğinde karşısındaki masa boştu. Aselet(bilerek)(?) , yavaş yedi, yiyip bitirdikten sonra da, biraz oturdu, lakin siyah saçlı kadın gelmedi. Öğle yemeği zamanında da onun gelmediğini gördükten sonra , masa başında oturan erkeklere sormaya mecbur oldu. Onlar kendi aralarında hararetle konuşmaktalar. İleri yaşlardaki tazbaş (yaşlı)(?) adam sohbet arkadaşına anlatıyor:

20 ___ Defne yaprağını kaynatıp, sonra içine bir kaşık bal ve bir kaşık tuz atmak gerek. Sonra günde üç kere, yemekten evvel bir kaşık içeceksin. Pek yardımcı olur. Benim kayınbiraderim böyle yapınca düzeldi.

— Bizim bir sofradaşımız korünmey,— dep taş-ladı Suleyman olarnıñ lafı kesilgen arada ve ba-şinen boş kursüğe işmar etti.— Yaramadımı yoqsa?

— Yoq, aksine, o tüzeliş ketti,— dedi taz baş adam.— O artıq evinde.

5 Suleymanıñ üregi sıqıldı. endi ne yapsın? Qadını bir daa körmeycek ve üregindeki ağır-lıq ebediy qalacaq.

Ekimler Suleymanğa azbarda kezinmege izin ber-diler.

— Çoqça ürmelisiñiz, — dedi ekim qadın.— Yorulğanıñızğa qadar. Yorulsañız, azbarda skemle çoq, oturıp raatlanıñız.

10 Hastahaneniñ keniş azbarı hastalarnen tolu. Olar ekişer-uçer, kimerde toplu-toplu olup o yaqqabu yaqqa üpe, vira söyleneler. Suleyman boyle grup-palarnıñ iç birine qoşulmay. Azbarda bir ozü kezine. Kimerde ozüniñ efsaneviy dünyasına da keçe. Kara saçlı qadınıñ hatiresi oña keder etmey. O kimerde apansızdan ogünde peyda ola, beyaz tişlerini kösterip yılmaya. Qara közleri kene eşqnen yanalar. Burnu túbünde siyrek, nazik tükler. Suleyman başta olarğa diqqat etmegen edi, şimdñ 15 hatirine keldi. Közleriniñ aqı mavımsı renkte. Ebet, mavımsı. Sesi de gur, qalınca... amma qulaqqa hoş eşitile. Eşqnen, isteknen laf ete. Saçları tunç qara ve sıq. Pencere artında turğanda Suleyman onıñ başında qalpaq bar bellegen edi. Lyakin o saç eken. O kene onıñ dudağı üstündeki siyrek, qara tüklerini hatırladı. Bu oña zevqlı keldi. Hucır şey. Lyakin Suleyman onı begendi.

20 Muimi şu ki, qara saçlı qadın Suleymanıñ tüşüncelerine keder etmey, o istegen vaqtında azbarıñ uzaq köşesindeki skemlege barıp otura, yavaş-yavaş ozüniñ seadet dünyasına avuşa. O şu

__ Bizim sofrada arkadaşımız görünmüyor- diye laf attı Süleyman, onların lafını kesildiği arada başıyla boş masayı işaret etti.

__ İyileşmedi mi yoksa?

__ Yok aksine, o düzelip gitti,- dedi tazbaş (yaşlı) (?) adam.- O, artık evinde.

- 5 Süleyman'ın yüreği daraldı. Şimdi ne yapsın? Kadını bir daha görmeyecek ve yüreğindeki ağırlık ebedi kalacak.

Hekimler Süleyman'a bahçede gezmesi için izin verdiler.

__ Çokça yürümelisiniz,- dedi hekim kadın.- Yorulana kadar. Yorulursanız , bahçede iskemle çok oturup dinlenin.

- 10 Hastanenin geniş bahçesi hastalarla dolu. Onlar, ikişer, üçer bazen toplu halde o yana, bu yana yürüyor, sürekli söyleniyorlar. Süleyman böyle grupların içine karışmıyor. Bahçede sadece kendi geziniyor. Bazen de kendi efsanevi dünyasına da geçiyor. Siyah saçlı kadının hatırası, onu üzmüyor. O, bazen apansız gözünün önünde beliriyor, beyaz dişlerini göstererek gülümsüyor. Kara gözleri yine aşkla parlıyor. Burnunun dibinde, seyrek, nazik tüyler. Süleyman , başta onlara dikkat etmemişti, şimdi hatırına geldi. Gözlerinin akı mavimsi renkti. Evet mavimsi. Sesi de gür, kalınca... ama kulağa hoş geliyor. Aşkla, istekle konuşuyor. Saçları tunç karası ve sık. Pencerenin ardında durduğunda Süleyman onun başında kalpak var zannetmişti.Lakin o, saç imiş. O, yine onun dudağı üstündeki seyrek, kara tüyleri hatırladı. Bu ona hoş geldi. Şaşılacak şey. Lakin Süleyman onu beğendi.

Mühim olan şu ki, siyah saçlı kadın Süleyman'ın düşüncelerine zarar vermiyor, o, istediği vakitte bahçenin uzak köşesindeki iskemleye gidip oturuyor, yavaş yavaş kendi saadet dünyasına kavuşuyor. O, bu

Dünya içinde qara saçlı . qadını da rastketire. K-adın kulümsirey. Topuz yanaqlarında qırmızı guller açıla.. Suleyman onıñ qıyafetini bayağı vaqıt közleri ogünde tuttu. İstese kuldüre, istese... yoq, oñı kustürmek istemey. Onıñ dünyasında kuskün çere olmaq mumkün degil.

5 Ket-kete o qara saçlı qadıñğa alışıp qaldı. Onıñnen sıq-sıq laf ete.

— Bilem, sizge yengil degil,—dedi Suleyman bir defa nezaketnen.— Lyakin meni de añlañız. Men baş-qa türlü adamım. Menim oz dünyam bar. Men tek sizge onıñ içine kirmege izin berdim. onıñ içinde istegeniñiz qadar yaşañız. Tek iç bir şeyge toqun-mañız. Aks alda, butün dünyanı bozarsıñız.

10 Qadın aq tişlerini kösterip yılmaydı ve ozüniñ şeñ, gur sesinen: «Raat oluñız, men bir şeyge toqunmam», dedi. Qırmızı, topuz yanaqlarında te-bessüm çizgileri asıl oldu.

Suleyman er sefer yemek stolu başına oturğanda içinden «bismillya» ayta. Omürinde yapmağan şeyi. Lyakin ayta. Bunı o, şu qara saçlı ve, neçündür, közleriniñ aqı mavımsı kelgen, hoş davuşlı qadın şerefine yapa. O oyle istedi. Barsın, oyle olsun.

15 Suleyman qara saçlı qadıñdan minnetdar. O ker-çekten de alicenaplıq yaptı. Oña ozüniñ seadet dünyasına keçmege, vaqıt-vaqıt mesut olmağa keder etmey. Demek, oña canı ağırmağan. Lyakin Suleyman onıñ içün degil, ozü içün afu soramaq istey. Oyle yapsa, onı teknil unutacaq, raat olacaq.

20 Saba Suleyman nasıldır bir suvuqlıqtan uyandı. Pencereden tışqa baqtı. İşke keleyatqan ekimlerni, emşirelerni kördi. Közlerinen qara saçlı qadın turğan yerni qıdırıp taptı ve onı tasavur etti. Qadın bu sefer de yılmaydı. Lyakin Su-

Çevriyazı : 67

dünyaya siyah saçlı kadını da katıyor. Kadın gülümsüyor. Dolgun yanaklarında kırmızı güller açılıyor... Süleyman onun kıyafetini bayağı vakit gözlerinin önünde tuttu. İsterse güldürüyor, isterse... yok, onu küstürmek istemiyor. Onun dünyasında küskün çehreli olmak mümkün değil. Git gide o siyah saçlı kadına alıştı. Onunla sık sık konuşuyor.

5 ___ Biliyorum, size kolay değil,- dedi Süleyman bir defa nezaketle. – Lakin, beni de anlayın. Ben başka türlü insanım. Benim kendi dünyam var. Ben sadece sizin, onun içine girmenize izin verdim. Onun içinde istediğiniz kadar yaşayın. Sadece hiçbir şeye dokunmayın. Aksi halde, bütün dünyamı bozarsın.

10 Kasın beyaz dişlerini göstererek gülümsedi ve kendi şen, gür sesiyle: “ Rahat olun, ben bir şeye dokunmam.” dedi. Kırmızı, dolgun yanaklarında tebessüm çizgileri oluştu. Süleyman, her seferinde yemek masasının başında oturduğunda içinden “bismillah” diyor. Ömründe yapmadığı şeyi. Lakin söylüyor. Bunu o, siyah saçlı ve nedendir bilinmez, gözlerinin akı mavimsi olan, hoş sesli kadının şerefine yapıyor.

15 O, öyle istedi. Varsın öyle olsun.

Süleyman, kara saçlı kadına minnettar. O , gerçekten de alicenaplık yaptı. Onun kendi saadet dünyasına geçmesi, zaman zaman mesut olmasına zarar vermiyor. Demek, ona canı sıkılmamış. Lakin Süleyman, onun için değil, kendi için af dilemek istiyor. Öyle yapsa, onu tamamen unutacak , rahat olacak.

20 Sabahleyin Süleyman bir soğukla uyandı. Pencereden dışarı baktı. İşe gelen hekimleri , hemşireleri gördü. Gözleriyle siyah saçlı kadının durduğu yeri aratıp buldu ve onu hayal etti. Kadın bu sefer de gülümsedi. Lakin Sü-

leyman onıñ tişlerini, yanaqlarını ve hususan közlerini korip olamadı. O deral ğayıp oldu. Su-leyman vücudını nasıldır rütubet qaplap alayat-qanını, butün müçeleri uşıp başlağanını duydu. O krovatına yatıp, közlerini ümdü. Bir şeyler tüşünmek kerek. Amma ne tüşüneceğini bilmey. Butün vücudı boü adsız-esapsız qarıncalar çapqalap
5 başladılar. Üregi bılandı. Saruvı kuygen kibi, boğazı acıp başladı. Krovatı yanın-daki döğmege basqaninen odağa emşire çapıp kirdi.

Sizge ne oldı? Yaramadıñız mı?— dep soradı emşire.

Suleyman indemedi. Emşire onıñ mañlayını, nabızını tutıp baqtı: «men şimdi», diyerek, üvurıp çıqıp ketti. Birazdan palatağa ekim keldi. Onıñ üzü eyecanlı edi. O da
10 Suleymanniñ nabızını sayıp baqtı, üregini diñledi ve emşirege baqıp: «Kapelnitsa azırlañ», dedi.

Kapelnitsanıñ ne ekenini Suleyman pek yahşı bile. Hastahanege yanı kelgen vaqıtlarında kapel« nitsa qoya-qoya canını yaqtılar. Emşire qız uç ayaqlı uzun ve yıldıruvıq bir demirni onıñ yanına ketirip qoydı. Demirniñ ucuna şişe pekitilgen.
15 Onıñ içinde ilyac bar. Bu ilyac içek knbi ince rezina ve bir şişeçikniñ içinden daa keçken soñ, Suleymanniñ damarlarına aqıp başlay-caq. Titis şey. Lyakin dayanmaq kerek.

Suleyman ozüniñ fikirlerini başqa yaqqa burmaq ve bu palatadan uzaqlaşmaq istedi. Lyakin bahtiyarlıq duygusu kelmedi. O butün qüvetini toplap, bir an da olsa, oz
20 dünyasına barıp kelmek istedi. Çoq yıllar devamında yaratqan iqbal ve seadet dünyası endi oña tek uzaqtan koründi. Suleyman onıñ içinde qara saçlı qadını da kördi. O adeti uzre kulümsiredi. Baqışı darğın edi.

leyman onun dişlerini, yanaklarını ve özellikle gözlerini göremedi. O, derhal kayboldu. Süleyman, vücudunu nasılsa bir serinliğin kapladığını, bütün organlarının üşümeye başladığını hissetti. Yatağına yatıp, gözlerinin yumdu. Bir şeyler düşünmek gerek. Ama ne düşüneceğinin bilmiyor. Bütün vücudunu hadsiz hesapsız karıncalar ısırmaya başladı. Yüreği sıkıldı. Saravu(sara krizine girmiş)(?) gibi boğazı amcaya başladı. Yatağının yanındaki düğmeye basar basmaz odaya hemşire girdi.

___ Size ne oldu? İyileşemediniz mi?- diye sordu hemşire.

Süleyman ses çıkarmadı. Hemşire onun alnına, nabzına baktı .” Ben şimdi” diyerek yürüyüp çıktı. Birazdan odaya doktor geldi. Yüzü heyecanlıydı. O da , Süleyman’ın nabzına bakarak , kalbini dinledi ve hemşireye bakıp: “Serum hazırlayın.” Dedi. Serumun ne olduğunu Süleyman iyi bilir. Hastaneye yeni geldiği zamanlarda serum taka taka canını yaktılar. Hemşire kız üç ayaklı,uzun ve parlak demiri onun yanına getirerek koydu. Demirin ucuna şişe takılmış. Onun içinde ilaç var. Bu ilaç bağırsak gibi ince lastik ve bir şişeciğin içinden daha geçtikten sonra Süleyman’ın damarlarına akmaya başlayacak. Korkunç şey. Ancak dayanmak gerek.

Süleyman , kendi düşüncelerini başka tarafa yöneltmek ve bu odadan uzaklaşmak istedi. Fakat, mutluluk duygusu gelmedi. O, bütün kuvvetini toplayarak bir an da olsa, kendi dünyasına gelmek istedi, uzun yıllar boyunca oluşturduğu ikbal ve saadet dünyası şimdi ona uzaktan göründü. Süleyman orada siyah saçlı kadını da gördü. O, her zamanki gibi gülümsedi. Bakışı dargındı.

Kara közlerini ken açıp, oña indemey baqıp tura berdi.

«İç olmağanda bir sözcük ayt maña,— dep yalvardı Suleyman.— Ayt, ne isteseñ, onu ayt, Lyakin boyle kusip turma».

5 Qadın indemedi. «Demek, maña canı ağırğan eken», dep tüşüdi Suleyman.

Aqşamğa yaqın Suleymanniñ vaziyeti daa da ağırlaşdı. Ayaqları buz kesildiler. Butün muçe-lerinde qarıncalar vızıl-vızıl çapqalaylar. Başta ayaqları tizlerinece buzladılar. Soñra bu suvuqlıq yavaş-yavaş arta başladı. Mañlayı da buzladı. Ket-kete üzünü de suvuqlıq bastı. O kozlerini açtı-ümdi. Tek közleri buzlamağanlar. Em-şire onıñ
10 mañlayına yorğan kibi qalın çul par-çasını qoyıp, üstünden elini bastı. Suleyman onıñ boyle yapqanına taaciplendi. Közlerini açıp, em- şireniñ elini tutıp baqtı: elinen mañlayı arasında bir şey yoq edi.

Palatada ekimler, emşireler çapqalaşıp başla-dılar. Biri kele, digeri kete. Kimdir:
«Druşkinge telefon ettik. Tezden kelecik», dedi. Birisi daa: «Hastahanede mevcut
15 grelkarnıñ episini ketiriñiz!» Dep qıçırdı.

Birazdan soñ Suleymanniñ vücudınıñ er yerlerine grelkalar qoyıp çıqtılar. Suleyman olarnıñ sıcağını duya, lyakin bu grelkarnıñ, ni-çündür, yoranniñ üstünden qoyılğanına taaciplene edi.

— Ekim,—dedi o, niayet, zayıf davuşnen.—Men pek uşüyim, grelkalar
20 yorğanniñ astından qoyılsa ne ola?

Ekim oña şaşqınlıqnen baqtı.

— Grelkalar yorğanniñ astından qoyıldı.— dedi o.— Ne? Duymaysıñız mı?

— Duyam, amma men pek uşüyim.

Çevriyazı : 69

Kara gözlerini çokça açarak ona ses etmeden bakmaktaydı. “ Hiç olmazsa, bir söz söyle bana.” –diye yalvardı Süleyman.- “Söyle , ne istersen onu söyle, fakat böyle küsüp durma.”

Kadın ses çıkarmadı. “Demek bana canı sıkılmış.” diye düşündü Süleyman.

- 5 Akşama yakın Süleyman’ın durumu daha da ağırlaştı. Ayakları buz kesti. Bütün organlarında karıncalar geziniyor gibiydi. Başta ayakları dizlerine kadar buz tuttu. Sonra bu soğukluk yavaş yavaş artmaya başladı. Alnı da buzlandı. Git gide yüzüne de soğukluk bastı. Gözlerini açtı, yumdu. Sadece gözleri soğumamış. Hemşire onun alnına yorgan gibi kalın bez parçası koyarak üstüne eliyle bastırdı. Süleyman onun
- 10 böyle yapmasına şaşırıldı. Gözlerini açarak , hemşirenin elini tutup baktı, eliyle alnı arasında bir şey yoktu.

- Odada doktorlar, hemşireler koşuşturmaya başladılar. Biri geliyor; diğeri gidiyor. Birisi: “Druşkin’e telefon ettik. Acele gelecek.” dedi. Birisi daha : “Hastanede var olan sıcak su torbalarının hepsini getirin!” diye bağırırdı. Biraz sonra Süleyman’ın
- 15 vücudunun her yerine sıcak su torbaları koyup çıktılar. Süleyman, onların sıcaklığını duyuyor, ama bu torbaların niçin yorganın üstüne koyulduğuna şaşıyordu.

__ Doktor.- dedi o ,nihayet zayıf sesle. – Ben çok üşüyorum, torbalar yorganın altına koyulsa ne olur?

Doktor ona şaşkınlıkla baktı:

- 20 __ Torbalar, yorganın altına koyuldu.- dedi o.- Ne yani, hissetmiyor musun?
- __ Hissediyorum ama ben çok üşüyorum.

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 69

— Pek sıcaq yapmaq da olmay,— dedi ekim,— Yoqsa, teniñizni pişiririz. Sabır etiñiz, şimdi qızarsıñız.

5 Suleymanniñ bütün vücudından suvuq ter çıq-maqta edi. Sıcaq grekalar onıñ bedenini pişire, lyakin qızdırmaylar. Suvuqlıq ise aşağıdan uqarığa köterilmekte, töpeden ise aşağı enmekte. Suvuqlıq sınırı cılışa-cılışa, aşağıdan baldırlarını, uqarıdan ise boñunını qaplamaqta. «Añlaşıldı...— dep tüşüdi Suleyman ozünce.— Suvuqlıq eki yaqtan kelip, köküsimde birleşecek, bunıñnen er şey bitecek». O ozüniñ bahtıyarlıq vaqıtlarını,sevimli divanını, oz dünyasını hatırladı. Lyakin o dünya
10 baht dünyası degil edi. Suleyman onıñ içine bir qaç kere kirip-çıqtı, lyakin adetteki bahtıyarlıq mıtını sezmedi. O dünya bom-boş edi.

Qapu şiddetnen açıldı, odada terleppişnap Druşkin peyda oldı. Professor Suleymanni evel de bir, qaç kere baqqan, onıñ üregindeki ağırlarını tariflep, ayretlendirgen edi. «Üregiñizde nasıldır yabaniy bir şey bar kibi kele, oylemi?—dep sorağan edi O qarıq
15 sesinen.— Kimerde o şey irileşe, üregiñizni sıqa. Boyle vaqıtta nefesiñiz tıqala, çare tapıp olmağanından, qıçırıp yiberecegiñiz kele. Oylemi? Oyle, elbette. Siz raatsızlanmañız, episi keçer keter».

Şimdi Druşkiniñ çırayı başqa türlü edi.

— Ne oldı? Qısqadan añlatıñız,— dedi professor ekimge, ozü ise
20 Suleymanniñ krovatı yanındaki kursüğe oturıp, onıñ elini aldı.

Suleyman professorniñ elinde qolçaq olmalı dep tüşüdi, közlerini açıp baqtı. Onıñ elinde qolçaq yoq edi.

__ Çok sıcak yapmak da olmaz- dedi doktor. – Yoksa, teninizi yakarız. Sabredin, şimdi ısınırsınız.

5 Süleyman'ın bütün vücudundan soğuk terler çıkmaktaydı. Sıcak torbalar onun bedenini yakıyor, lakin ısıtmıyor. Soğukluk ise aşağıdan yukarıya çıkmakta, tepeden ise aşağıya inmekteydi. Soğuk sınırı ilerleye ilerleye , aşağıdan baldırlarını, yukarıdan ise boynunu kaplamaktaydı. “Anlaşıldı.” –diye düşündü Süleyman kendince.- “Soğukluk iki yandan gelip göğsümde birleşecek, böylece her şey bitecek.” O, kendi mutlu vakitlerini, güzel divanını , kendi dünyasını hatırladı. Fakat 10 o dünya, mutluluk dünyası değildi. Süleyman onun içine birkaç kere girip- çıktı, fakat her zamanki mutluluk çevresini sezmedi. O dünya bomboştu.

Kapı şiddetle açıldı, odada, terlemiş Druşkin göründü. Profesör Süleyman'a önce de birkaç kere bakmış, onun kalbindeki ağrıları tarif ederek şaşırtmıştı. “Kalbinizde sanki yabancı bir şey var gibi geliyor , öyle mi?” – diye sormuştu. O kart sesiyle- “ 15 Bazen o şey irileşiyor, yüreğinizi sıkıyor. Böyle zamanlarda nefesiniz tıkanıyor, çare bulamadığınızdan bağırp çağırmanız geliyor, öyle mi? Öyle herhalde, siz endişe etmeyin , hepsi geçer gider.”

Şimdi Druşkin'in bakışı başka türlüydü.

__ Ne oldu? Kısaca anlatın.” –dedi profesör doktora, kendi ise Süleyman'ın 20 yatağının yanındaki kürsüye oturarak, onun elini tuttu. Süleyman, profesörün elinde eldiven olmalı diye düşündü, gözlerini açıp baktı. Onun elinde eldiven yoktu.

Bu arada ekim oña vaziyetni aňlatı.

— Scağı pek tez tüşmekte. Aşağıdan beli-nece, üqarıdan omuzlarınace suvudı. Kapelnitsa qoydıq. Strofantin, kokarboksilaza, papavirin, pa-nangin yaptıq.

5 Toqtamay.

Suleymanniñ içinde birden qorqu peyda oldı. Olüm qorqusı. O qorqu tezden deşetke çevirildi. Suleyman, adam bir kun doğğan eken, elbette, bir kun ola oleceğini bile, o sebepten özünü çoqtan olümge azırlağan edi. Lyakin şimdi vücudını sarsıtqan bu qorqunıñ öz tüşüncelerinen, .añinen alıp-berecegi yoq. Bu qorqu onıñ içinde, 10 üreginde asıp oldı ve Suleymanniñ şuurına, fikirine boysunmadı. onıñ boğazını bir şey sıqtı. «İşte, başladı», dep tüşündi Suleyman. Lyakin uzaqtan professorınıñ sözleri eşitildi: «Kislorod! Tez oluñız!» Emşireler, ellerinde kislorod yastıqları, biridigeriniñ artından palatağa çapıp kirdiler. Professor yastıqınıñ bir köşesinden 15 çıqıp turğan rezina sümekni Suleymanınıñ ağızına tıqtı.

«Boyle usulnen yaşamaqınıñ ne keregi bar,— dep tüşündi Suleyman.—Ömürü boü burunnen nefes al-ğan adamnı, olüm alında ağızinen nefes almağa mecbur eteler».

O biraz salqın kislorod ütqan soñ tekararı yen-gilleşken kibi oldı. Lyakin köküsünde bir şey pek acıtmaqta edi. Bağırı sanki teşkelengen de, şimdi qan içinde al-revan olğan.

20 Odağa ürekniñ uruşını köstergen donatma alıp kirdiler. Emşire tellerge pekinik armut şekilli re-zina quvuqlarını Suleymanniñ köküsüne yapıştırdı. Maşına şıtırdap işley başladı. Professor onıñ diger yağından sozulıp çıqqan kyağıt lenta üstündeki qıyış-qoñur çızıqlarğa baqıp turar eken

Çevriyazı : 71

Bu arada doktor ona vaziyeti anlattı:

___ Ateşi çabuk düşüyor, aşağıdan beline kadar , yukarıdan omuzlarına kadar soğudu. Serum taktık. Strofantin, kokarboksiloza, papavirin, panangin yaptık. Değişmiyor. Süleyman'ın içinde birden bire bir korku oluştu. Ölüm korkusu. O korku çabucak
5 dehşete dönüştü. Süleyman, insanın bir gün doğduğu gibi, bir gün de öleceğini biliyor, o sebeple kendini çoktan ölüme hazırlamıştı. Fakat ,şimdi vücudunu saran bu korkunun kendi düşünceleriyle, bilinciyle alakası yok. Bu korku, onun içinde , yüreğinde ortaya çıktı ve Süleyman'ın bilincine , fikrine boyun eğmedi. Onun boğazını bir şey sıktı. “İşte başladı.” diye düşündü Süleyman. Fakat uzaktan
10 profesörün sözleri işitildi: “Kislorod! Acele edin!” Hemşireler , ellerinde kislorod yastıkları, biri diğerinin ardında odaya koşarak girdiler. Profesör yastığın bir köşesinden çıkan lastik sümekni(hortumu)(?) Süleyman'ın ağzına tıktı.

“Bu şekilde yaşamamanın ne gereği var.” –diye düşündü Süleyman- “Ömrü boyunca burnuyla nefes alan insanı, ölüm anında ağızıyla nefes almaya mecbur ediyorlar.” O,
15 biraz serin kislorod yuttuktan sonra tekrar rahatlamış gibi oldu. Fakat, göğsünde bir şey çok acıılmaktaydı. Bağı sanki deşilmiş de, şimdi kan içinde kan revan olmuştu.

Odaya kalp atışını gösteren donanım alıp girdiler. Hemşire , tellere bağlı, armut şeklinde lastik bantları Süleyman'ın göğsüne yapıştırıldı. Makine ses çıkarıp çalışmaya başladı. Profesör onun diğer yanından süzülüp çıkan kağıt şerit üzerindeki
20 inişli- çıkışlı çizgilere bakıp dururken:

— Evine haber etiñiz, yaqın kişileri kelsin-ler,— dedi.

— O bir ozü yaşay,— dedi ekim.— Anketasında da başqa kimse kösterilmegen.

— Ozünden sorañız. Aytqan adresine «Acele yardım» maşinası yollañız. Vaziyet ciddi.

- 5 Suleyman Anapada dayısının balaları yařağaniñ hatırladı. Lyakin adreslerini bilmey. Bilmegeni de yahşı. Olarnı raatsız etmek ne kerek? Cenkten soñ olğanı-olacağı bir kere korüştiler. Suleymanın esine birden anası tüşti. Anası olgende Suleyman yedi yaşında edi. Adamlar onı anasının töşegi yanına alıp keldiler. O Suleymanı quçaqlap ağladı: «Balam, endi kimnen qalırñ, bir ozçügiñ nasıl etip yařarsñ?—
- 10 dedi. soñ ev içindekilerge muracaat etti:—Adamlar, balamnı yañğız qaldırmañız. Babası qayıp kelir, Mıtlaqa qayıp kelir. Alla o qadar merametsiz degil».

- Suleyman anasını quçaqladı, soñ yorğan astına kirip onıñ yanına yattı. O daima anasinen yata, ondan hoş bir qoqu kele edi. Suleyman er vaqıt bu qoqu altında üqlay, bu qoqunen uyana edi. şimdi de butün vücudineñ anasına sıyıqtı ve tek anasında
- 15 mevcut o hoş qoqunu oz cigerleri içine toplamaqta edi. Adamlar onı yorğan astından almaq istediler, bala udür-qıyamet ağladı, yorğanniñ astında terende saqlandı. Bu adamlar ondan ne isteyler, aceba? Bare tezce ketkeydiler. O kene anasının qoynunda qalır, anası oña babası aqqında meraqlı ikyayeler aytır edi. Kimdir: «Suv!» dep qıçırdı. Suleyman birden anasından o hoş qoqu artıq kelmegenini duydu.Örğan
- 20 astından cılışıp, anasının başı ucına keldi. Lyakin o qoqunu duymadı. Anasının vücudı suvuq ve cansız edi. O seskendi. Fiğan qoparıp

___ Evine haber yollayın, yakın akrabaları gelsinler, dedi.

___ O, yalnız yaşıyor- dedi doktor.- Dosyasında da başka kimse gösterilmemiş.

___ Kendisine sorun. Söylediği adrese “Ambulans” yollayın. Vaziyet ciddi.

5 Süleyman, Anapada Dayısı'nın çocuklarının yaşadığını hatırladı. Fakat adreslerini bilmiyordu. Bilmediği de iyiydi. Onları rahatsız etmeye ne gerek var? Savaştan sonra oldu olacak sadece bir kere görüştüler. Süleyman'ın hatırına birden annesi geldi. Annesi öldüğünde Süleyman yedi yaşındaydı. Adamlar onu annesinin döşeginin yanına alıp geldiler. O, Süleyman'ı kucaklayıp ağladı: “Yavrum, şimdi kiminle kalırsın, bir kendiciğin nasıl olup yaşarsın?” dedi. Sonra evin içindekilere danıştı:
10 “İnsanlar, yavrumu yalnız bırakmayın. Babası çıkıp gelir. Mutlaka çıkıp gelir. Allah , o kadar merhametsiz değil.”

Süleyman annesini kucakladı, sonra yorganın altına girip onun yanına yattı. O, daima annesiyle yatar, ondan hoş (bir) koku duyardı. Süleyman, her zaman bu koku altında uyur, bu kokuyla uyanırdı. Şimdi bütün vücuduyla annesine sarıldı ve sadece
15 annesinde mevcut olan hoş kokuyu ciğerlerine çekmekteydi. Adamlar, onu yorganın altından almak istediler, kıyamet koparıncasına ağladı, yorgan altında uzağa kaçtı. Bu adamlar ondan ne istiyorlar acaba? Bari çabucak gitseler. O, yine annesinin koinunda kalır, annesi ona babası hakkında ilginç hikâyeler anlatırdı. Birisi: “Su” diye bağırdı. Süleyman birden annesinin o hoş kokusunun artık gelmediğini hissetti.
20 Yorgan altında büzüşüp annesinin başucuna geldi. Fakat o kokuyu duymadı. Annesinin vücudu soğuk ve cansızdı. O seslendi. Figan edip

ağladı. Anasına qorqup baktı. Lyakin bu onıñ anası. O oz anasından niçün qorqtı? Suleyman er vaqıt yapqanı kibi, anasınıñ başını quçaqladı. Boyle vaqıtlarda o da oğlunu quçaqlay ve: «Menim balaban oğlum. Babañ kelse, tanımaz seni. «Bu kim?» dep sorar. Men ise oña: «Bu bizim Suleyman», derim. Babañ şaşıp qalır. «A! Ne qadar balaban yigit olğan, der», dey edi. Anası şay degende, Suleyman zevqlana, babasını — uzun boylu, mazallı adamnı — tasavur ete, qalbi sevinçke, iftihargâ tōla edi.

Bu sefer anası onı quçaqlap, ohşap olamadı. Bir söz bile aytmadı.

— Balanı alıñız,— dedi kimdir. Şu daqqada, nasıldır quvetli eller, Suleymannı anasınıñ başı ucından çekip aldılar. O anasını bir daa kormedi. onı balalar evine teslim ettiler. Suleyman anda on yıl babasını bekledi. Soñ Moskvağa yazıp sorattı, niayet, onıñ cenkniñ tap birinci kunleriide elyak olğanı aqqında haber keldi. O balalar evinde ekende, soñra institutta oquğanda, kimsege qoşulmay edi. Erkesnen bir soy yahşı munasebette buluna, lyakin kimsenen dostlaşmay, sırdaşmay edi. Boyle çetleşüvniñ neticesi olaraq, ozüniñ ayrı dünyasını keşf etti ve adamlardan bir tamam yatsırap qaldı. İşte, bu hastalıq kelip tutmağan olsa, o alya oz dünyası içinde ozüni bahtlı is etip yaşay berecek edi.

— Bu mumkün degil!—dep qıçırdı professor.— Dünyada er bir adamnıñ coü-sopu, eşi-dostu ola.

20 Yahşı etip soraştırıñız.

— O, ğaliba, esini coydı.

— Esini -coyğan ,olsa, ukol yapıp ozüne ketir de, sorañız. Mıtlaqa biliñiz.

Suleyman, şimdi oña nasıldır ukol yapacaqlarını añlap, közlerini açtı.

Çevriyazı : 73

ağladı. Annesine korkarak baktı. Fakat bu onun annesi. O, kendi annesinden niçin korktu ki? Süleyman her zaman yaptığı gibi , annesinin boynuna sarıldı. Böyle zamanlarda o da oğlunu kucaklıyor ve “Benim balaban oğlum. Baban gelirse, tanıyamaz seni. “Bu kim?” diye sorar. Ben ise ona: “Bu bizim Süleyman .” derim.

5 Baban şaşırıp kalır.”A! Ne kadar balaban yiğit olmuş” der.” diyordu. Annesi böyle dediğinde Süleyman hoşlanıyor, babasını- uzun boylu, mazallı(?) adamı- hayal ediyor, kalbi sevinçle, iftiharla doluyordu. Bu sefer annesi onu kucaklayıp okşayamadı. Bir söz bile söylemedi.

__ Çocuğu alın, dedi birisi. O dakikada, bazı kuvvetli eller, Süleyman’ı annesinin

10 başucundan çekip aldılar. O, annesini bir daha görmedi. Onu yetiştirme yurduna teslim ettiler. Süleyman orada on yıl babasını bekledi. Sonra Moskova’ya yazıp sordurdu, nihayet onun savaşın ilk günlerinde öldüğü hakkında haber geldi. O , yetiştirme yurdundaiken de, sonra enstitüde okurken de , kimseye katılmıyordu. Herkesle aynı derecede iyi münasebette bulunuyor fakat kimseyle dost olmuyor,

15 sırdaş olmuyordu. Böyle uzak durmanın sonucu olarak kendi ayrı dünyasını keşfetti ve insanlara tamamen uzaklaşarak kaldı. İşte, bu hastalık gelip yakalamamış olsa, o hala kendi dünyası içinde, kendini mutlu hissederek yaşayıverecekti.

__ Bu mümkün değil- diye bağırdı profesör. – Dünyada her bir insanın soyu- sopu, eşi-dostu olur. İyice soruşturun.

20 __ O, galiba eşini coydı(sayıkladı)(?) .

__ Eşini – sayıklamış ise iğne yapıp kendine getirin de sorun. Mutlaka öğrenin.

Süleyman ona nasıl iğne yapacaklarını anlayıp, gözlerini açtı.

— Meni eşitesinizmi?— dep soradı professor.

— Eşitem,—dep cevap berdi Suleyman.

Professor quvandı.

5 — Ana, köresini, eşite.— Soñ tekrar Suleymanniñ uzerine egildi.— Bir özünüz yaşay ekensiniz, soy-soplarıñız, yahut başqa adamlarıñız olsa... Bir de-bir adres aytıñız, çağıtayıq Qorqmağa şey yoq.

Şimdi Suleyman bir şey duymay edi. Ne qollarını, ne ayaqlarını, umumen, bütün vücudı yoq kibi.Yalñız miyi çalışa. O bunu aydın-açıq añlay. Em şimdi istegeni qadar laf ete bile.

10 — Kimsem yoq,— dedi o sakın davuşnen ve özünüñ dünyasını hatırladı. Lyakin endi o da yoq. Suleyman buña yazıqsınmadı. Endiden soñ oña episi bir.

— Ne külesini?— dep soradı professor.

— Bir yaqın adamım bar eken. Hatırladım.

15 — Pek yahşı. Adresini aytıñız. Şimdi barıp ketirirler,— dep quvandı professor ve ekimge baqıp, emir eter kibi ilyave etti:—Aytıñız, maşınanı azbar qapu betke çıqarsınlar. Eki adam yollañız.— Soñ o kene Suleymanğa çevirildi, kuler üznen sözüni devam etti.— Ah, dostum, qasevet etmeniiz, bu dünyada... — Menim bu dünyanen işim yoq, benim oz dünyam bar,— dedi Suleyman ve kene kulümsiredi.

— Professor özünü qolaysız alda is etti.

20 — Ebet...epimizniñ dünyamız bar. Siz maña o adamıñızniñ adresini aytıñız.

— Adresini bilmeyim.

Professor oña taaciplenip baqtı.

— Oyle ise şoförni çağırtayım, nasıl barıl-

Çevriyazı : 74

__ Beni duyuyor musun? – diye sordu profesör.

__ Duyuyorum, diye cevap verdi Süleyman.

Profesör sevindi.

5 __ İşte, görüyor musun? İşitiyor. – Sonra tekrar Süleyman’ın üstüne eğildi. – Kendi başınıza yaşıyorsunuz, soyunuz sopunuz, yahut başka tanışlarınız olsa... Bir de, bir adres söyleyin, çağırtalım, korkacak bir şey yok.

Şimdi Süleyman bir şey hissetmiyordu. Ne kollarını, ne ayaklarını , umumen, bütün vücudu yok gibiydi. Yalnız beyni çalışıyor. O, bunu apaçık anlıyordu. Hem şimdi istediği kadar konuşabilir.

10 __ Kimsem yok- dedi o, sakın sesle ve kendi dünyasını hatırladı. Fakat şimdi o da yok. Süleyman buna üzülmedi. Şimdiden sonra hepsi bir.

__ Ne gülüyorsunuz? Diye sordu profesör.

__ Bir yakınım vardı. Hatırladım.

15 __ Çok güzel. Adresini söyleyin. Şimdi gidip getiriler,- diye sevindi profesör ve doktora bakıp emreder gibi ekledi:

__ Söyleyin arabayı, bahçe kapısının önüne çıkarsınlar. İki adam yollayın. – Sonra o yine Süleyman’a döndü ve güler yüzle sözüne devam etti:

20 __ Ah, dostum, üzülmeysin, bu dünyada... Benim bu dünyayla işim yok, benim kendi dünyam var, dedi Süleyman ve yine gülümsedi. Profesör kendini zor durumda hissetti.

__ Evet, hepimizin dünyası var. Siz bana o yakınınızın adresini söyleyin.

__ Adresini bilmiyorum.

Profesör ona şaşırarak baktı.

__ Öyleyse şoförü çağırtayım, nasıl gidil-

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 74

masını aňlatıñız. Bizim şoförlar şeerni yahşı bileler.

— Nasıl barılmasını da bilmeyim.

— Ah, dostum, bu nasıl şey?..

Suleyman professorniň şaşmalağanını korip, kene kulümsiredi...

5 — Aysa, ne yapmalı?

— Barıp çağırmalı.

Professor Suleymanğa biraz baqıp turğan soň, ekimge çevirildi ve, «belki adres stolundan sorat-maq mümkün olur?» dep soradı.

10 — Yahşı,— dedi o soň.— Bizge o adamniň adınıfamiliyasını aytıñız, qalğanını adres bürosından soratırmız.

Professor eline qalem ve kyağıt alıp, yazmağa tedariklendi.

— Adını ve familiyasını da bilmeyim,— dedi Suleyman, kozlerini professorniň üzüne tikledi.

— Sandıraqlay,— dedi qadın.— Aysa! Kozleri de bir türlü.

15 Professor Suleymanğa şubeli-şubeli baqtı ve: «Qana, tiliñizni kösteriñiz. Şa-ay, şay. Yoq. Oyle degil. E, şay»,— dedi.

Professornen ekim qapu yanına çekildiler.

— Oniň aqılı başında,— Dep fisıldadı professor.— Şaqa ete, ğaliba. Ebet! Bazı hastalar boyle vaqıtta şaqa etmege de istidatlılar.

20 — Professor,— dedi Suleyman tınıq sesnen.— Afu etiñiz, qıymetli professor...

— Ebet, ebet,qıymetli Suleyman. Sen ayta ber...biz yaparmız.

25 — Men oniň adresini de, adı-familiyasını da bilmeyim. Lyakin o bar. Aşhanede benimnen bir stolda, benim qarşında otıra edi. Hastahaneden çıqıp ketkenine bir kaç kun oldı. Çağırtıñız onı.

Çevriyazı : 75

diğini anlatın. Bizim şoförler şehri iyi bilirler.

__ Nasıl gidildiğini de bilmiyorum.

__ Ah , dostum bu nasıl şey?

Süleyman, profesörün şaşırıldığını görerek yine gülümsedi:

5 __ Öyleyse, ne yapmalı?

__ Gidip çağırmalı.

Profesör Süleyman'a biraz baktıktan sonra, doktora döndü ve "Belki adres masasında sordurmak mümkün olur?" diye sordu.

10 __ İyi, dedi sonra. – Bize o adamın adını, soyadını söyleyin, geri kalanını adres bürosundan sorarız.

Profesör eline kağıt ve kalem alıp yazmaya hazırlandı.

__ Adını ve soyadını da bilmiyorum, dedi Süleyman, gözlerini profesörün yüzüne dikti.

__ Dolaşıyor- dedi kadın. – Konuşsa! Gözleri de bir türlü.

15 Profesör Süleyman'a şüpheli şüpheli baktı ve : " Bana , dilinizi gösterin. İşte böyle. Yok. Öyle değil. E, böyle" dedi. Profesörle doktor kapının kenarına çekildiler.

__ Onun aklı başında,- diye fısıldadı profesör.- Şaka yapıyor galiba. Evet1 Bazı hastalar böyle zamanlarda şaka yapmaya meyillidirler.

__ Profesör, dedi Süleyman düz sesle.- Affedin kıymetli profesör...

20 __ Evet, evet sevgili Süleyman. Sen söyleyiver... biz yaparız.

__ Ben onu adresini de, adını soyadını da bilmiyorum. Fakat o var. Yemekhanede benimle bir masada, benim karşımda oturuyordu. Hastaneden çıkıp gittiği birkaç gün oldu. Onu çağırın.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 75

— Rica etem... Oz aramız şaqalaşayıq. İti-razım yoq. Lyakin bu şaqğa yabaniy adamları qarıştırmayıq.

— O yabaniy degil. O benim adamım. Biz onen bir dünyada yaşaymız! Aytıñız, kelsin. Men onen vidalaşmak isteyim.

5 — Ebet, biz epimiz bir dünyada yaşaymız,qıymetli Suleyman.

— Öq. Epimiz degil,yalıñız biz ekimiz.

Professor indemedi.

10 Suleyman sabağace qıbırdanmayıp yattı. Onıñ vücudı yoq kibi edi. Endi suvuqñı da, sıcaqñı da duymay. İç bir şey aqqında tüşünecegi de kelmey. Sabağa yaqın suvuqlıq butün vücudıñı qaplap aldı. Suleyman bir qaç kere esini coydı. Bir keresinde professorğa yalvardı.

Şu qadınñı çağırtıñız. Onıñnen vidalaşmaq, onıñ razılığın almaq isteyim. Bu benim söñki istegim.

15 Professor qapunı açıp, kimgedir: — Aşhaneye bar da, diyet emşiresini çağırıp ketiriñiz,— dedi.

Birazdan aşhane müdiri, orta yaşlarındaki iri, sağlam müçeli qadın qorqa-pısa kirip keldi. Kirgeninen soradı: — Ne, yemekte bir fenalıq sezildimi yoqsa?..

— Sizge hucır sual berecegim... canıñız ağırmasın,— dedi oña Druşkin.— Aşhanede, bu adamñı qarşısında kim otıra edi? Hatırlap olamaysıñız mı?

20 — İç esimde yoq,— dedi diyet emşiresi, ayretlenip.— Onıñ aşhaneye qatnağanı da eki-uç kun.

— Qara saçlı qadın,— dedi Suleyman.

— E! Qara saçlı qadın,— professor, deral,onıñ sözlerini tekrarladı.

Çevriyazı : 76

__ Rica ederim.. Kendi aramızda şakalaşıyoruz. İtirazım yok. Fakat bu şakaya yabancı insanları karıştırmayalım.

__ O, yabancı değil. O, benim adamım. Biz onunla aynı dünyada yaşıyoruz!Söyleyin , gelsin. Ben onunla vedalaşmak ,istiyorum.

5 __ Evet, biz hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz sevgili Süleyman.

__ Yok, hepimiz değil. Yalnız biz ikimiz.

Profesör ses çıkarmadı.

10 Süleyman sabaha kadar kıpırdamadan yattı. Onun vücudu yok gibiydi. Şimdi soğuğu da, sıcaklığı da hissetmiyor. Hiçbir şey hakkında da düşünmek istemiyor. Sabaha karşı soğukluk bütün vücudunu kapladı. Süleyman birkaç kere eşini sayıkladı. Bir keresinde profesöre yalvardı:

__ Şu kadını çağırın. Onunla vedalaşmak, onun helalliğini almak istiyorum. Bu benim son isteğim.

Profesör , kapıyı açıp birisine:

15 __ Yemekhaneye git de, diyet hemşiresini çağırıp getirin- dedi.

Birazdan yemekhane müdürü, orta yaşlarda iri, sağlam yapılı kadın korka korka içeri girdi. Girer girmez sordu:

__ Ne, yemekte bir kusur mu sezildi yoksa?

20 __ Size garip (bir) soru soracağım... canınızı sıkmayın.- dedi ona Druşkin. – Yemekhanede, bu adamın karşısında kim oturuyordu? Hatırlayabiliyor musunuz?

__ Hiç aklımda yok.- dedi diyet hemşiresi, şaşırarak.- Onun yemekhaneye geldiği de ancak iki-üç gündür.

__ Siyah saçlı kadın,- dedi Süleyman.

__E! Siyah saçlı kadın – profesör , derhal onun sözlerini tekrarladı.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 76

— E, ebet, anavı qırmızı yanaqlı qadın, — dep bağırdı emşire.—Familiyasi bir hucır edi. Şimdi... Volga, Ural... E-e, yoq, ne şu?.. Terek! Terekova.

Professor ekimge çevirildi.

— Tamilla Musayevna, maña Terekovaniñ şahsiy kartoçkasını ketiriñiz.— Ekim
5 ve emşire ketken soñ Suleymanğa muracaat etti.— Dostum, meni qolaysız
alda qaldırmañız. O qadınıñ... barıp da aqayı olsa...ya da sizni hatırdan çıxarğan
olsa... hastahanedeki bu tanışlıqniñ soñu hucır olıp çıqmazmı?

Suleyman eleslendi. Ebet! Barıp da, kerçekten de, tanımasa, yahut tanısa bile,
kelmege istemese?!

10 — Professor,— dedi o eyecanlı alda.— O qdınğa bizim bir stolda oturğanımızni
ve men şimdi onı pek körmek istegenimni añlatıp aytnaq kerek. Aks taqdirde o meni
kerçekten de hatırlap olamaz.

Professor yavaştan başını salladı, tüşünceli alda odadan çıqıp ketti.

Professor çıqqaninen emşire kirdi, qapu yanındaki kursüğe yerleşipce oturdu. Demek,
15 Suleymanğa qaravul qaldırıldı. Bu Suleymanniñ oşuna ketti. Bir kere daa oz
dünyasına barmaq, soñki defa seadet neşesini sürmek istep, közlerini ümğan edi,
üreginde umütsizden ağlamaq istegi sezildi. Bu istek ,oña boysunmay, üreginiñ
terenliginden yanardağ kibi uvuldap çıqtı. O biraz dayanıp turdı, ahır-sonu,çıdap
olamadı. Boğazından okürikke beñzer, qarıq davuş çıqtı. Emşire top kibi atılıp
20 yerinden qalqtı. Palatağa tekrar professor ve ekimler toluştılar.. Suleyman ağlavını
toqtatıp olamadı. Közlerinden oyle çoq yaş aqıp başladı ki, o atta başı uzeline egilgen
professorniñ qasevetli ve merametli üzünü bile korip ola

Çevriyazı : 77

__ E, evet , işte kırmızı yanaklı kadın. – diye bağırdı hemşire.

__ Soyadı bir garip idi. Şimdi... Volga, Ural.- E, e, yok , ne o?... Terek! Terekova.

Profesör doktora döndü:

5 __ Tamilla Musayevna, bana Terekova'nın dosyasını getirin.- Doktor ve hemşire gittikten sonra Süleyman'a döndü:

__ Dostum, beni zor durumda bırakmayın. O kadının – bir de ağabeyi ise... ya da sizi hatırlırdan çıkarmış ise... Hastanedeki bu tanışlığın sonu tuhaf olmaz mı?

Süleyman eleslendi (telaşlandı)(?). Evet! Gidip de gerçekten tanımazsa, yahut tanısa da gelmek istemezse?!

10 __ Profesör, dedi o heyecanla. – O kadına bizim bir masada oturduğumuzu ve benim şimdi onu çok görmek istediğimi anlatıp söylemeniz gerek. Aksi takdirde o beni gerçekten de hatırlayamaz.

Profesör yavaşça başını salladı, düşünceli bir şekilde odadan çıkıp gitti. Profesörün çıkmasıyla hemşire girdi, kapının yanındaki masaya yerleşip oturdu. Demek 15 Süleyman'a nöbetçi bırakıldı. Bu Süleyman'ın hoşuna gitti. Bir kere daha kendi dünyasına gitmiş, son defa saadet neşesini sürmek isteyip, gözlerini yummuş idi, yüreğinden umutsuzca ağlamak isteği belirdi. Bu istek ona boyun eğmeden, yüreğinin derinliğinden yanardağ gibi uğuldayarak çıktı. O biraz dayandı, en sonunda tahammül edemedi. Boğazına öksürüğe benzer , kart (bir) ses çıktı. Hemşire 20 top gibi atılıp yerinden kalktı. Odaya tekrar profesör ve doktorlar doluştu. Süleyman, ağlamasını durduramadı. Gözlerinden öyle çok yaş akmaya başladı ki, o hatta başı üzerine eğilen profesörün hüznü ve merhametli yüzünü bile göre-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 77

madı. Boğazından qarıq sesler, iñilitiler çıqmaqta edi.

Niayet, Suleymanıñ aǵlavı kesildi, közleriniñ ogü yarıqlandı. Endi onu goñülsizlik bastı.

5 Miyi, vücudı ğayretsiz. Soñundan ne olacağı— ne qalacağı onı raatsızlamay. O endi o dünya-sından da, bu dünyasından da razı. Onıñ birden-bir istegi tezce olmek.

— Professor?

— Ne deysiñ, Suleyman?

— Daa çoq qaldımı?

10 — Nege?! E, ebet, maşına ketti. Baq sen oña, yanaşamızda, Sevastopol maallesinde yaşay eken.

— Kim?

— Şu... qara saçlı qadın. Susanna Kazimirovna,yani Terekova.

Suleyman közlerini ümdı. O artıq er şeyni hatırladı. Balalıq yaptı. Şimdi qadın sürüp kelse, ne der? Nasıl etip...

15 Eyisi, bir şey tüşünmemek. Kene közlerini ümdı. Birazdan üquğa ketti. Tüşünde tik bayırğa tırmaştı. Bayırnıñ çetinde çeçekke burüngen bir badem teregi ose eken. Suleyman şu badem tereginden bir pıtaçıq qoparıp, Susanna Kazimirovnağa bağıslamaq istey. Elleriniñ-ayaqlarınıñ sıdı-rılğanına terlegenine-pişkenine baqmadan,ep üqarı tırmaştı. Qocaman bir çeçekni añdırğan badem teregi ise ep
20 yaqınlay. Birden o qır üstünde süründi, aşağı yıqılacağı yerde, ellerini sallay berip, üqarı uçıp ketti, quş kibi avelenip, badem tereginiñ yanına barıp qondı.

— Siz üqlaysıñızımı?

25 Suleyman bu sesni eşitkeninen abdırıp közlerini açtı. Yanaşasındaki kursüde qara saçlı qadın oturmaqta edi. E, onıñ ozü, qollarını tizleri üstüne haçlap qoyğan, qorqu tolu közlerinen Suley-

Çevriyazı : 78

medi. Boğazından garip sesler, iniltiiler çıkmaktaydı.

Nihayet Süleyman ağlamayı kesti, gözlerinin önü parıldadı. Şimdi onu sıkıntı bastı. Beyni ,vücudu isteksiz. Sonunda ne olacağı, ne kalacağı onu rahatsız etmiyordu. Şimdi, o dünyasından da, bu dünyasından da memnun. Onun tek isteği çabucak
5 ölmek.

___ Profesör?

___ Ne diyorsun Süleyman?

___ Daha çok kaldı mı?

___ Neye? E, evet , araba gitti. Bak sen ona, yakınımızda Sivastopol Mahallesinde
10 yaşıyormuş.

___ Kim?

___ Şu... kara saçlı kadın. Susanna Kazimirovna, yani Terekova.

Süleyman gözlerini yumdu. O, artık her şeyi hatırladı. Çocukluk yaptı. Şimdi kadın çıkıp gelse, ne der? Nasıl edip...

15 İyisi mi, bir şey düşünmemek. Yine gözlerini yumdu. Az sonra uykuya daldı. Rüyasında dik bir bayıra tırmandı. Bayırın kenarında çiçeğe bürünen bir badema ağacı yetişmiş. Süleyman, o badem ağacından çiçek koparıp, Susanna Kazimirovna'ya hediye etmek istiyor. Ellerinin, ayaklarının sıyrıldığına, terlediğine, piştiğine bakmadan hep yukarı tırmandı. Kocaman bir çiçeği andıran badem ağacı ise
20 hep yakınlaşıyor. Birden o, kır üstünde süründü, yere düşeceği yerde, ellerini sallayıverip, yukarı uçup gitti, kuş gibi havalanıp, badem ağacının yanına gidip kondu.

___ Siz uyuyor musunuz?

Süleyman bu sesi işitmesiyle birden gözlerini açtı. Yakınındaki, masada siyah saçlı
25 kadın oturmaktaydı. E, onun kendi ellerini dizlerinin üstüne haçlap (birleştirerek)(?) korku dolu gözlerle Süley-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 78

manğa baqıp oturmaqta. Közleriniñ aqları kerçekten de mavı tüste. Üzü biraz ağarğan. Dudağı üstündeki siyrek, nazik tükler tizilişip turalar. Eger yılmaysa, yanaqlarında mıtlaqa oyüçüqlar asıl olacaqlar.

— Bilesiñizmi?—dedi oña Suleyman,— men sizden afu rica etmek ve siznen
5 vedalaşmaq isteyim. Menim, kerçekten de sizden ğayrı kimsem oq.

Qadın oña ayretle baqtı, soñ azaçıq kulüm-siredi. Suleyman vücudında sıcaqlıq is etti.

— Yalvaram,— dedi o.— Men... İşte, men ketkence, yani er şey bitkence yanımda
oturıñız. Endi az qaldı.

— Oturırım,— dedi qadın alçaq sesnen.—Lyakin men bir şey añlap
10 olamayım.

— Adıñız Susanna, soy adıñız Kazimirovna, familiyañız ise Terekova.
Oylemi?

— Oyle.

— Demek, siz Terek ozeniniñ boylarında doğdıñız?

15 — Ebet.

— Menim adım Suleyman. Familiyam Taşqıran.

Men asırlar devamında deñiz dalğalarınıñ şiddetli urulışlarına dayanıp kelgen tim-tik
qayalarnıñ qaburğasına yapışqan kuçucik bir koyde doğdım. Anda üksek bir
qayanıñ üstünde badem teregi ose. O er sene baarde çeçek aça... Men sizni o terekniñ
20 yaña alıp barır ve bir qırmızı pıtaçıq qoparıp beririm.

— Sağ oluñız. Maña çeçek bergen kibi oldıñız.

— Menim sizge daa bir ricam bar. Maña bir eyilik daa yapıñız. Menim
vaziyetimdeki adamğa red etmek mümkün degil.

Çevriyazı : 79

man'a bakıp oturmakta. Gözlerinin beyazı gerçekten de mavi renkte. Yüzü biraz ağarmış. Dudağı üstündeki seyrek, nazik tüyler dizilip duruyorlar. Eğer gülümserse, yanaklarında mutlaka gamzeler oluşacaktı.

5 ___ Biliyor musunuz?- dedi ona Süleyman. – Ben sizden af dilemek ve sizinle vedalaşmak istiyorum. Benim, gerçekten de sizden başka kimsem yok.

Kadın ona hayretle baktı. Sonra azıcık gülümsedi. Süleyman vücudunda sıcaklık hissetti.

___ Yalvarıyorum, dedi o.- Ben... İşte ben gidinceye, yani her şey bitinceye kadar yanımda oturun. Şimdi az kaldı.

10 ___ Otururum.- dedi kadın alçak sesle. – Fakat ben bir şey anlamıyorum.

___ Adınız Susanna, soyadınız Kazimirovna, aileniz ise Terekova, öyle mi?

___ Öyle.

___ Demek siz Terek Göl'ünün boylarında doğdunuz.

___ Evet.

15 ___ Benim adım Süleyman. Soyadım Taşkıran.

Ben asırlarca deniz dalgalarının şiddetli vuruşlarına dayanarak gelen dimdik kayaların kaburgasına yapışan küçücük bir köyde doğdum. Orada ,yüksek bir kayanın üstünde badem ağacı yetişir. O, her sene baharda çiçek açar... Ben sizi , o ağacın yanına alıp gider ve bir kırmızı çiçek koparır veririm.

20 ___ Sağ olun. Bana çiçek vermiş gibi oldunuz.

___ Benim sizden bir ricam daha var. Bana bir iyilik daha yapın. Benim vaziyetimdeki birini reddetmek mümkün değil.

— Siziñ vaziyetiñizge ne olğan? Pek yahşısıñız.Çırayıñız...

— Mesele çırayda degil, Susanna Kazimirovna, mesele ürekte.

O sağ elinen koküsini kösterdi ve bir talay vaqıt evel elleri-ayaqları qıbırdamağan
alda, şimdi köküsiniñ sol yanında, terende üregi toqmaqlağanını, qollarınıñ terisine
5 qırmızı renk qayıp kelgenini sezdi. Demek, fani dünya... Ep öyle murekkep.

— Men sizge nezaketsizlik yaptım. Ahşanede... Afu etiñiz meni.

— Oq. Nezaketsizlik yapmadıñız. Men yaptım.

Hastalıǵıñızni soradım. Neçün? Nege kerek edi?

— Siz ketken soñ, men sizni mında alıp qaldım.

10 — Nasıl etip?

— Özümniñ dünyamda, yani men azbarda kezgende...

Men daima siznen beraber kezdim. Laf ettim. Kimerde siz benimnen razı olmadıñız,
biz iddalaştıq.

Zevqlı şey, lafımızniñ soñunda er vaqıt benim degenim, benim istegenim kibi
15 olup çıqtı. Bir kere maña pek darıldıñız. Atta meni, «ahmaq, budala», degen
sözlernen sögdiñiz. Lyakin benim canım ağırmadı ve men oz degenimden
qaytmadım... Em qaytmam. İç bir vaqıt qaytmam. Sögmek degil, kotekleseñiz de,
assañız da kesseñiz de, qaytmam.

— Ya siz ne degen ediñiz?

20 — Men omürimde kimsege aytağan sözümni sizge aytım ve oz dünyama tek
sizni alıp kirdim. Endi siz onıñ içinden çıqıp olamaycaqsıñız.

— Bir şey añlamayım. Rica etem, aydınca aytıñız.

— Aydınca aytsam, incinmazsıñız mı?

— Incinmaq? Neçün? Men sizge özüm rica etem.

Çevriyazı : 80

__ Sizin halinize ne olmuş? Pek iyisiniz. Yüzünüz...

__ Mesele yüzde değil, Susanna Kazimirova, mesele yürekte.

O, sağ eliyle göğsünü gösterdi ve bir hayli vakit evvel elleri, ayakları kıpırdamadığı halde, şimdi göğsünün sol yanında , derinde yüreğinin çarptığını, ellerinin derisine
5 kırmızı renk dönüp geldiğini sezdi. Demek, fani dünya... Hep öyle karışık.

__ Ben size nezaketsizlik ettim. Yemekhanede... Affedin beni.

__ Yok. Nezaketsizlik yapmadınız. Ben yaptım. Hastalığınızı sordum. Niçin? Ne gerek vardı?

__ Siz gittikten sonra, yani ben bahçede gezdiğimde...Ben daima sizinle beraber
10 gezdim. Konuştum. Bazen siz benimle anlaşılmadınız, biz tartıştık. Zevkli iş. Lafımızın sonunda her vakit benim dediğim, benim istediğim gibi oldu. Bir keresinde bana çok darıldınız. Hatta bana “ahmak, budala” diye sözler söylediniz. Lakin benim canım sıkılmadı ve ben kendi dediğimden dönmedim. Hem dönmem. Hiçbir zaman dönmem. Sövmek değil, dövseniz de, asansız da, kesseniz de, dönmem.

15 __ Ya siz ne demiştiniz?

__ Ben ömrümde kimseye söylemediğim sözleri size söyledim ve kendi dünyama sadece sizi aldım. Şimdi siz onun içinden çıkamayacaksınız.

__ Bir şey anlamıyorum. Rica etsem, beni aydınlatın.

__ Açıkça söylesem, incinmezsiniz değil mi?

20 __ İncinmek? Niçin? Ben size kendim rica ediyorum.

— Oq, oyle olsa da... bir kereden. Belki...

— Aytıñız. Uzatmañız. Aytacaq şeyiñizniñ episi bir sözge beñzey. Aytıñız,canım ağırmaz.

5 Suleyman bir qaç kere közlerini ümdi-açtı, Susanna Kazimirovna oña yılmayıp baqmaqta edi.

— Men sizge, «sevem», degen edim.

Susanna Kazimirovna indemedi. O Suleymanğa ciddi nazarnen baqıp qaldı. Soñ kulümsireycek oldı, birden üzünü ellerinen qapatıp, ağlap yiberdi.

10 Şu esnada qapıda emşire peyda oldı. onıñ artından professorniñ üqusızlıqtan şişken üzü korüندی.

— Endi bu birisi ağlay,— dedi emşire.

— Yapıñ qapunı,— dedi professor.

Olar palatada kene yalıñız qaldılar.

15 — Olüm töşegindeki adamniñ ağızdan boyle söz çıquvı añlaşılmaq şey. Men şu sözni aytıp olğanım için, bahtıyırım. Şu sözni aytmayıp, olip ketken olsam, okünecek edim. Siz meni bağışlañız. Endi ağlamañız.

Susanna Kazimirovna ağlavını kesken soñ da, eppi vaqıt yerge baqıp indemey oturdı. Oda içinden ses-solüq eşitilmegen soñ, professor içeri kirdi.

20 — Nasılıñız?— dedi o şeñ davuşnen.— Men siziñ ricañızni yerine ketirdim. Siz de benim için alicenap oluñız.

— Teşekkür, professor,— dedi Suleyman.— siziñ için elimden kelgen er işni yaparım.

— Ricam şu ki, tezce tüzeliñiz. Yeter endi yataqlay bergeniñiz. Ne bu yapqanıñız?

25 Suleyman cevap berip yetiştirmedi. Susanna Kazimirovna yerinden turdı, professorğa baqıp

Çevriyazı : 81

__ Yok, öyle olsa da... bir kereden. Belki...

__ Söyleyin. Uzatmayın. Söyleyecek şeylerinizin hepsi birbirine benziyor. Söyleyin, canım sıkılmaz.

5 Süleyman birkaç kere gözlerini yumdu, açtı. Susanna Kazimirovna ona gülümseyerek bakmaktaydı.

__ Ben size “seviyorum” demiştim.

10 Susanna Kazimirovna ses çıkarmadı. O, Süleyman’a ciddi bir bakışla bakıp kaldı. Sonra gülümseyecek oldu, birden yüzünü elleriyle kapatıp ağlayıverdi. O esnada kapıda hemşire belirdi. Onun ardından profesörün uykusuzluktan şişmiş yüzü görüldü.

__ Şimdi öbürü ağlıyor- dedi hemşire.

__ Kapatın kapıyı, dedi profesör.

Onlar odada yalnız kaldılar.

15 __ Ölüm döşeğindeki bir adamın ağzından böyle söz çıkması anlaşılmaz şey. Ben , bu sözü söylediğim için mutluyum. Bu sözü söylemeden ölüp gitseydim, gözüm arkada kalacaktı. Siz beni bağışlayın, şimdi ağlamayın.

Susanna Kaimirovna ağlamayı kestikten sonra, epey vakit yine bakıp ses çıkarmadan oturdu. Odanın içinden ses-soluk işitilmeyince profesör içeri girdi.

20 __ Nasılsınız? – dedi neşeli sesiyle. – Ben sizin ricanızı yerine getirdim. Siz de benim için bir şeyler yapın.

__ Teşekkürler profesör- dedi Süleyman. Sizin için elimden gelen her şeyi yaparım.

— Rica etem, maña, istegen vaqıtında bu hastanı enyaret etmek için ruhsetname beriñiz,— dedi.

Professorniñ keñ ve yorğun üzü kulümsiredi. Kulümsiregende betini örümçek avı kibi qaplap al-ğan bürüşikler bir cıyılıp-bir cayılıp aldılar. Bürüşikler cayılğan vaqıtta yaşarğan ve dülberleşken kibi oldı.

— Rica etem!—dep hitap etti Druşkin.— Rüh-setnameñizni şimdi ala bilesiñiz.Ürüñiz peşimden.

Susanna Kazimirovna professorniñ artından ketti. Qapu yanına yetkende, çevirilip Suleymanğa baqtı, kulümsiredi: «Men şimdi kelirim».

10 Suleyman da yılmaydı. Adamlar çıqqan soñ: «Men bu qadını çoqtan bile edim... tek şimdi rastketirdim», dep tüşüñdi.

Saba uyanğanda, Suleymanniñ keyfi yahşı edi. Pencere artında çeçek açqan urük tereginiñ mis qoqusı burnuna urundu, boğasını qıtıqladı, üregini ohşadı. Qırmızı gullernen ortülgen terekniñ pıtağında bir gogercin otura. Qanatlarını qabartqan, başını boynu içine çekken. Dersniñ, guller içinde teren tüşüncege dalğap. Aceba, bu quşniñ ne qaseveti bar? Butün başqa quşlar daldan-dalğa, terekten-terekke uçıp, bu acayip sabanı selyamlayaraq, ortalıqni ozleriniñ şeñ seslerinden çıñlatqan bir vaqıtta, bu gogercin neçün pıtaqta qıbırdamayıp otıra eken?

20 Suleyman bayağı vaqıt gogercinge baqıp yattı. Kuş yerinden qıbırdamadı. Bir maalde şu pıtaqqa ikinci gogercin kelip qondi. Onıñ çoquçında nedir bar edi. İkinci gogercin ağızındaki yemegini mülyayim bir areketnen kuskün gogercinge qaptırdı. Taacip! Bu gogercin ozü kibi diger

__ Ricam Şu ki, çabucak duzelin. Yeter artık yatağa yatıp durduğunuz. Ne bu yaptığınız?

Suleyman cevap veremedi. Susanna Kazimirovna yerinden kalktı, profesöre bakıp:

5 __ Rica ederim, bana istediğim zaman bu hastayı ziyaret etmem için izin belgesi verin.- dedi.

Profesörün geniş ve yorgun yüzü gülümsedi. Gülümsediğinde yüzünü örümcek ağı gibi kaplayan buruŐukluklar bir görünüp, bir kayboldular. BuruŐukluklar yayıldığı vakitte gençleŐmiŐ ve güzelleŐmiŐ gibi oldu.

10 __ Rica ederim! diyerek hitap etti Druşkin. – İzin belgenizi Şimdi alabilirsiniz. Gelin peşimden.

Susanna Kazimirovna profesörün ardından gitti. Kapının yanına gittiğinde dönerek Suleyman’a baktı, gülümsedi : “ Ben Şimdi gelirim.”

Suleyman da gülümsedi. Adamlar çıktıktan sonra : “Ben bu kadını çoktan tanıyordum...Sadece, Şimdi rastgeldim.” diye düşündü.

15 Sabah uyandığında Suleyman’ın keyfi iyiydi. Pencerenin ardında iek açan erik ağacının mis kokusu burnuna geldi, boğazını gıdıkladı, yüreğini okşadı. Kırmızı gllerle örtülen ağacın dalında bir güvercin oturuyor. Kanatlarını kabartmıŐ, başının boynunun içine çekmiŐ. Dersin, gller içinde derin düşünceye dalmıŐ. Acaba, bu kuŐun ne derdi var? Bütün diğer kuşlar daldan dala, ağaçtan ağaca uçup bu
20 muhteşem sabahı selamlayarak , ortalığı kendilerinin Şen sesleriyle ınlattığı bir vakitte, bu güvercin neden dalda kıpırdamadan oturuyor acaba?

Suleyman,bayağı vakit güvercine bakıp yattı. Kuş yerinden kıpırdamadı. Aynı yerde o dala, ikinci güvercin gelip kondu. Onun gagasında bir Şey vardı. İkinci güvercin ağzındaki yemeği mülayim bir hareketle küskün güvercine verdi. ŐaŐırtıcı! Bu
25 güvercin kendi gibi diğer

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 82

gogercinni baqa. Bu ne, aramtamaqlıqımı? Ekinci gogercin ağızındaki aşını bergeninən uçıp ketti. Birinci gogercin tavrını bozmayıp Pıtaqta otura berdi. Birazdan soñ baqımcı gogercin kepe uçıp keldi ve kene oña yemek berdi. «Loqatacı, istismarcı,—dep tüşüdü Suleyman ve yatqan yerinde bu tenbel gogercinni uşkütti.

5 Gogercin oña baqtı.Onın baqışında lyaqaydlıq, pervasızlıq bar edi.— Seni men, mına şimdi... Kiş!»— Suleyman elini şapıldattı.

Quş yavaş yerinden turdı ve muqaytlıqnen pıtaq, üstünden ürip, terekniñ talda tarafına ketti. Bu vaqıtta Suleyman onıñ bir qanatı salpırap, salınıp qalğanını kördi.

Demek, o yaralanğan, uçıp olamay, demek, omür arqadaşı onı baqa, tüzeltgece, 10 özüne-özü yemek tapıp olğance onı baqacaq. Suleyman coşqunlıqnen içinden hıtap etti: «Tüşkünleşme, episi keçip keter, sen kene mavı kokte avelenir ve oz qurtarıcıñnı, butün kyainatnı selyamlap yırlarsıñ».

Elinde şpritsnen emşnre kirdi.

— Suleyman ağa, saba şerefiñiz hayırlı olsun! Bugun çırayıñız pek yahşı.

15 — Sağ ol,qardaşım.Bugun yahşım,— dedi Suleyman. Ukoldan soñ Suleyman eppi vaqıt tavanğa baqıp yattı. Fikirleri tınıq, vücıdında yengillik duya. O kene evini,özünüñ dünyasını hatırladı. E, ebet, ondan bir haber almaq gerek. O közlerini ümdi. Lyakin seadet dünyası kelmedi. O butün qüvetini toplap bir qaç kere daa tırıştı. Hucır şey. Keyfifiñ bu qadar yahşı oluvına baqmadan, seadet dünyası 20 kelmedi, mesutlıq duygusu vücıdını sarmadı. O daa bir kere tırışp baqacaq olup, közlerini ümğanda qapu «şirt» etip açıldı ve

güvercine bakıyor. Bu ne, hazıra konma mı? İkinci güvercin ağzındaki yemeğini vermesiyle uçup gitti. Birinci güvercin tavrını bozmayarak dalda oturuyordu. Biraz sonra bakımcı güvercin yine uçup geldi ve yine ona yemek verdi. “Lokantacı(hazırcı)(?), istismarcı,- diye düşündü Süleyman ve yattığı yerde bu
5 tembel güvercini ürküttü. Güvercin ona baktı. Onun bakışında lakaytlık, pervasızlık vardı.- Seni ben, işte şimdi...Kiş!” – Süleyman elini çırpı.

Kuş yavaşça yerinden kalktı ve dikkatle dalın üstünde yürüyerek ,ağacın arka tarafına gitti. O zaman Süleyman onun bir kanadı sarkarak salındığını gördü. Demek o, yaralanmış, uçamıyor, demek hayat arkadaşı ona bakıyor, düzelince , kendisine
10 kendi yemek bulabilene kadar ona bakacak. Süleyman, coşkuyla içinden hitap etti: “Düşkünleşme, hepsi geçip gider, sen yine mavi göğe havalanır ve kendi kurtarıcına bütün kainatı selamlayarak ötersin.

Elinde şırıngayla hemşire girdi:

__ Süleyman ağa, sabah şerifleriniz hayır olsun! Bugün yüzünüz pek iyi.

15 __ Sağ ol, kardeşim. Bugün iyiyim.- dedi Süleyman.

İğneden sonra Süleyman epey vakit tavana bakıp yattı. Fikirleri donuk, vücudunda hafiflik duyuyor. O, yine evini, kendi dünyasını hatırladı. E, evet, ondan bir haber almak gerek. O, gözlerini yumdu. Lakin saadet dünyası gelmedi. O, bütün kuvvetini toplayıp birkaç kere daha denedi. Şaşılacak şey. Keyfinin bu kadar iyi olduğuna
20 bakmadan, saadet dünyası gelmedi, mutluluk duygusu vücudunu sarmadı. O,bir kere daha deneyerek bakmak niyetiyle gözlerini yumduğunda kapı “şırt” edip açıldı ve

içeri Susanna kirdi. Onıñ yanaqları urük çeçeginden renk alğan kibi, qırmızı ve taze edi.

— Mına men keldim. Bekley ediñizmi?

5 Suleymanniñ üreginde quvança beñzer hoş duyğu peyda oldı. Boyle duyğu, adette, oz dünyasına keçkende peyda olaturğan edi.

— Ebet, bekley edim,— dedi o coşqunlıqnen.— Em tek bekley degil de, sizni çağıra edim.

Qadınıñ qara közleri yıldıray, dülber dudaqları yılmaymaқта ediler.

— Siz daima boyle hucır laf etesiñizmi?,— dep soradı o.

10 — Öq, endiden soñ daima doğru laf etecegim.

— Menim sözüمنى tutacaqsıñız mı? — Ebet.

— Aysa, men ketirgen şeylerni şimdi aşaycaqsıñız.

— Yahşı, episini aşarım.

Susanna çantasından banka, sarılı şeyler çıkarıp, stol üstüne tiziştirip başladı.

15 Suleyman bu merametli ve sevimli qadınıñ areketlerini közetip yatarken,oz dünyası-yalıñızlıqniñ,omürdeki boşluqni tolduruv isteginiñ neticesi ekenini añladı. Bu boşluq tolğan soñ, onıñ neticesi olğan «Dünya» da ğayıp oldı. yoq, oldı degil, endi onıñ dünyası, yanında edi.

Çevriyazı : 84

içeri Susanna girdi. Onun yanakları erik çiçeğinden renk almış gibi, kırmızı ve tazeydi.

__ İşte ben geldim. Bekliyor muydun?

5 Süleyman'ın yüreğinde kıvanca benzer hoş bir duygu oluştu. Böyle duygu, genellikle, kendi dünyasına geçtiğinde meydana gelirdi.

__ Evet, bekliyordum,- dedi o, coşkuyla. – Hem sadece bekliyor değil de, sizi çağırıyordum.

Kadının kara gözeri ışıldamakta, güzel dudakları gülümsemekteydi.

__ Siz daima böyle şaşılacak şeyler mi söylersiniz? Diye sordu o.

10 __ Yok, bundan sonra daima doğruyu söyleyeceğim.

__ Benim sözümü tutacak mısın?

__ Evet.

__ Öyleyse, benim getirdiğim şeyleri şimdi yiyeceksiniz.

__ İyi, hepsini yerim.

15 Susanna çantasından kavanoz ve sarılı bir şeyler çıkararak , masnın üzerine dizmeye başladı.

20 Süleyman, bu merhametli ve güzel kadının hareketlerini gözleyip yatarken, kendi dünyasının, yalnızlığın hayattaki boşluğu doldurma isteğinin neticesi olduğunu anladı. Bu boşluk dolduktan sonra , onun neticesi olan “dünya” da kayboldu, yok oldu değil, şimdi onu dünyası yanındaydı.

DAĞDAN İNGENLER

Dağ üstünde salınıp qalğan qara çullu bulutlar biri-birlerini ańıp ürger qaqşırılraqa benzeyle. Yılğalar arasından, qobalar içinden vıyıllap çıqqan yel de aç qaqşırılarnıñ uvultısını ańdıra. Batığa avıp başlağan qış küneşiniñ zayıf nurları qara bulutlarnıñ o yer, bu yerini teşip keçe ve dağ uçlarını yaldızlay, qar üstünde yıtırıp, közlerni qamaştırır. Aşağıda ise gece oz ukümine kirip başladı. Dereler ve yılğalar üstüne üfqa, mavımsı perde endi. Dağ etegine kelip tutaşqan küçük koynıñ bazı evlerinde sarı ışıqlar peyda oldı. Eki dağ töpesindeki qara yolaqta ateş yandı. Ketmenlerini omuzlarına qoyıp, tarladan qaytayatqan koylüler bu ateşni korip abdıraştılar, onı ozlerince tabirlediler: birevler, Şermat qorbaşınıñ adamları, dedi. Digerleri, İbrahimbekniñ razvedka, otryadı, Afğan betten kele, dep baş kestirdiler. Er alda koylülerniñ adımları sıqlaştı. Olar evlerine, bala-çağalarınıñ yanına aşıqtılar. Bu haber bir tınıştı butün koyni dolanıp çıqtı. Adamlar qapularını aralıq etip, pencere perdelerini köterip, qorqu ve telyaşnen Qaradağda yanayatqan ateşke baqtılar.

Ateş ep gürlenip yana. Uzun yalınlar bu sert aqşamda oña sığınğan adamlarnıñ açuvlı üzlerini

DAĞDAN İNENLER

Dağın üstünde salınarak duran kara elbiseli bulutlar birbirini anarak uluyan çakallara benziyorlar. Yılgalar(çalılar)(?) arasında , kobalar (?) içinden vızıldayarak çıkan yel de aç çakalların uğultusunu andırıyor. Batıya yükselmeye başlayan kış güneşinin zayıf ışıkları kara bulutların orasını burasını deşerek geçiyor ve dağ başlarını aydınlatıyor, kar üstünde yıldırıyor, gözleri kamaştırıyor. Aşağıdaysa gece hüküm sürmeye başladı. Dereler ve yılgalar (çalılar)(?) üstüne ince , mavimsi perde indi. Dağ eteğine gelip kurulan küçük köyün bazı evlerinde sarı ışıklar peyda oldu. İki dağ arasındaki kara yolda ateş yandı. Çapalarını omuzlarına koyarak tarlalardan gelmekte olan köylüler bu ateşi görüp şaşırdılar, onu kendilerince yorumladılar. Birileri : “Şermat haydut başının adamları” dedi. Diğerleri: “İbrahim Bey’in keşif ekibi Afganistan tarafından geliyor.” Diye onayladılar. Buna rağmen köylülerin adımları sıklaştı. Onlar, evlerine, çoluk-çocuklarının yanına koştular. Bu haber bir çırpıda bütün köye yayıldı. İnsanlar kapılarını aralayıp , pencere perdelerini kaldırarak korku ve telaşla Karadağ’da yanmakta olan ateşe baktılar. Ateş , hep gürleyerek yanıyor. Uzun alevler bu sert akşamda , ona sığınan insanların acı yüzlerini

yalamaq, osken saqal-mıyıqlarını yaqmaq istegen kibi çapqılalar.

— Yigitlerniñ eñ atiklerini yolladım,—dedi Elbek yanında pervasız tavurnen oturğan cüyrü burunlu adamğa.— Buruniñni çoq salındırma, boş qaytmazlar inşalla. goñül hoşlaycaq bir şeyler rastkelse, qaçırmañız dep tenbiledim. Mına, korersiñ, üregim duya, bugün bir keyf çatarmız.— Elbek çıplaq başını diger tarafqa çevirip bağırdı— Arslan, bir çay qoyçı, qardaş, içeklerni üvup turayıq.—soñ kene subetdeşine çevirildi.— Siziñ memleketiñizde qadın-qızlarğa munasebet yahşı. Anavı yalınayaqlar olarniñ üzlerini açmaq isteyler. Rezillik...

10 Ateş başında tüşüncelerge dalıp oturğan uzun boylu, keñ cavurunlu, esmeri yigit istemeyip yerinden turdı ve qurum basqan qap-qara gugumnen çoqraqtan suv ketirdi, soñ onı ateşniñ çetine yerleştirip qoydı. Birazdan gugumdeki suv şaqırdap qaynadı. Arslan onıñ içine bir avuç çay taşladı ve bekniñ ogüne alıp keldi.

— Çay qaynadı, begim.

15 — Sen acayip yigitsiñ, Arslan,— dep maqtadı onı bek.— Lyakin butün vaqıt tüşkünsiñ, hayalperestsıñ. Goñüliñ de pek yımşaq. Darmiyanda qızıl askerniñ babasını at quyruğına bağlap süyretecekte arqanı keskensiñ. O bir sefer, kene boyle, bir qızılniñ evini yaqacaqta qarşılıq köstergensiñ, oz arqadaşıña silya tiklegensiñ. Bu nasıl şey? Aytçı, sen kimniñ tarafındasıñ?

20 — Men adalet tarafındam, begim!—dep cevaplandı Arslan açıq ve keskin sesnen.

— Maşalla, maşalla, yigitim,— dep opladı onı bek.— Biz de adalet aşqına elimizge silya aldıq.

İslyam bayrağı altında balalarımızniñ bahtı,

yalamak, sakal ve bıyıklarını yakmak ister gibi yükseliyor.

5 ___ Yiğitlerin en atiklerini yolladım, -dedi Elbek ,yanında oturan sivri burunlu adama.- Burnunu çok uzatma, boş dönmezler inşallah. Gönlü hoş edecek bir şeyler rastgelirse, kaçırmayın, diye tembihledim. İşte, görüyorsun, yüreğim hissediyor, bugün bir keyif çatarız. Elbek çıplak başını diğer tarafa çevirerek bağırdı: “Arslan bir çay koy haydi, içimizi temizleyelim.” Sonra tekrar arkadaşına döndü: “Sizin memleketinizde kadın- kızlarla münasebet iyi. O, yalınayak olanların yüzlerini açmak istiyorlar. Rezillik ...

10 Ateş başında düşüncelere dalıp oturan uzun boylu, geniş cavrunlu(omuzlu)(?) esmer yiğit istemeden yerinden kalktı ve kurum bağlamış kapkara güğümle pınardan su getirdi, sonra onu ateşin kenarına yerleştirdi. Az sonra güğümdeki su fokurdayarak kaynadı. Arslan onun içine bir avuç çay koydu ve beyin önüne getirdi:

___ Çay kanadı beyim.

15 ___ Sen mükemmel yiğitsin, Arslan – diyerek övdü onu bey. – Lakin, her zaman dalgınsın, hayalperestsin . Kalbin de pek yumuşak. Dormiyan’da kızıl askerin babasını at kuyruğuna bağlayarak sürüklediğinde ipi kesmişsin, Kendi arkadaşına silah çekmişsin. Bu nasıl şey? Hadi söyle, sen kimin tarafındasın?

___ Be adalet tarafındayım, beyim! – diye cevapladı. Arslan açık ve kesin sesle:

20 ___ Maşallah , maşallah yiğidim,- diyerek pohpohladı onu bey. – Biz de adalet aşkına elimize silah aldık.

İslam bayrağı altında çocuklarımızın bahtı ,

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 86

qadınlarımızın namüsü için ayat-memat küreşine qalqtıq. Ya biz, ya olar! Duşmannı acımaq — ozüñe mezar qazmaqtır. Bar, oğlum, bir daa boyle şeyler yapma.

— O evniñ içinde qızıl askerler degil, balaçağa, qart-qurtqa qapavlı edi,— dep itiraz bildirdi Arslan.— Men olarnıñ yaqılmasına razı olmadım.

5 — Sen olarnı yaqmasañ, olar seni yaqarlar, budala!—bek bağırdı.— Duşmannıñ soü da, sopu da duşmandır. Bilmiş ol. Biz seniñ qorantañnı, soy-sopuñnı kyafirlerden qorçalaymız. Bu kureşte amansız olmaq kerek. Sen ise...— bek sözüni şaşırđı ve birden okürdi:—Def ol, kozümden!

Raqı qoqusından Arslannıñ üregi bılandı. Kene ateş başına keldi. Bağıravuq beknıñ
10 sözlerini şu daqqada unuttı, hayalında kene doğıp-ösken koüne qayttı. Köpürüp-şapırıp aqqan dağ ozeniniñ yalısındaki basıq evler, çalı-çırpi qoralar, bağ-bağçalar. Tañ ağarğaninen koy uyana: horazlar qıçırşa,sığırlar müñreşe, arabalar ğıcırday, adamlar ise tarlağa aşıqalar. Qış künlerinde qışlaq yigitleri çayhaneye toplana çeşit lyatifeler, rivayetler aytışıp eglene, pilyav pişireler. Arslan koyde çayhane pilyavınıñ
15 ustası olaraq tanılğan edi. Bir kere... Arslan o vaqıanı pek yahşı hatırlay. O vaqıtta da qışnıñ biri-birine beñzegen cansıqıcı künleri edi. Bir aftadan berli ardı kesilmegen yağmur, qar kimerde ise ekisi birden yağa. Kundüzleri avanıñ çırayı kul renkinde ola. Qurşun tüsündeki kok çıplaq selvilerniñ uçlarına tiyip, dam evlerniñ üstünde salınıp tura. Uyle avğaninen ortalıq qaranlıqlaşıp başlay. Cibigen topraq ayaqqa tutqal kibi
20 yapışa. Koyniñ tar soqağınñ ortasında asıl olğan yolaqtan tolıp-taşıp bilançıq suv

kadınlarımızın namusu için hayat- memat savaşına kalktık. Ya biz, ya onlar! Düşmana acımak, kendine mezar kazmaktır. Git oğlum, bir daha böyle şeyler yapma!

___ O evin içinde kızıl asker değil, çoluk-çocuk, yaşlı- ihtiyar kapalı idi.- diye itiraz etti. Arslan: “ Ben onların yakılmasına razı olmadım.”

5 ___ Sen, onları yakmazsan, onlar seni yakar, budala! – bey bağırdı.- Düşmanın, soyu da soppu da düşmandır. Bilmiş ol. Biz senin aileni, soyunu sopunu kafirlerden koruyoruz. Bu savaşta acımasız olmak gerek. Sen ise... - Bey sözünü kesti ve birden haykırdı: “ Defol, gözümün önünden!”

Rakı kokusundan Arslan’ın midesi bulandı. Yine ateşi çıktı. Bağırın beyin sözlerini, 10 o dakikada unuttu, haylinde yine, doğup büyüdüğü köyüne döndü. Köpürerek, gürül gürül akan dağ ırmağının kenarındaki basık evler, çalı-çırpı kümeleri, bağ bahçeler. Tan ağarmasıyla köy uyanıyor. Horozlar ötüşüyor, sığırlar mölüyor, arabalar gıcırıyor, insanlar ise tarlaya koşuyorlar. Kış günlerinde köyün gençleri kahvehaneye toplanarak çeşitli latifeler, rivayetler söyleyerek eğleniyor, pilav 15 pişiriyorlar. Arslan köyde kahvehane pilavının ustası olarak tanınmıştı bir kere...Arslan o olayı pek iyi hatırlıyor.O zaman da kışın birbirine benzeyen can sıkıcı günleriydi. Bir haftadan beri arkası kesilmeyen yağmur, kar nerdeyse ikisi bir yağıyor. Gündüzleri havanın rengi, kül renginde oluyor. Kurşun rengindeki gökyüzü çıplak servilerin uçlarına değerek, toprak evlerin üstünde salınıyor. Öğle vaktinin 20 geçmesiyle ortalık kararmaya başlıyor. Yumuşayan toprak, ayağa tutkal gibi yapıyor. Köyün dar sokağının ortasında meydana gelen su yolundan dolup taşarak bulanık su

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 87

aqa. Kun boü sepelegen yağmur ekindi vaqtında karğa aylandı. Lyakin qar daneleri yerge tüşkenlerinden iriyles. Damlar töpesine uülgen piçenler ve guzapayallarnıñ ustleri, balçıq divarlar ağardı. Boyle ava adamnıñ üreginde mazunlik doğura. Arslan çayhane ocağı başında adetteki işinen meşğul olıp turğanda yanaşadaki yoldan

5 keçeyatqan eki kopçekli qoqand arabasınıñ atı tayıp yıqıldı. Ayvan bir qaç kere yerinden turacaq olıp intıldı. Lyakin ayaqları oña boysunmadılar. Tizlene, yıqılala. Bu yerde yol biraz bayır olğanından at er yıqılğanda araba artqa taya ve çaresiz qalğan ayvannı da ozünen beraber çeke. Şaşmalap qalğan koylü qart atnı de ura, de piyazlay, arabanıñ üstündeki qızçıq ise qorqup vayvalay edi. At birden küçnen

10 yıqıldı, araba qıyıştı, onıñ buük kopçekleri yol kenarındaki teren zavurğa cılışıp başladılar. Arabanıñ arıq içine avdarılacağını añlağan qart, qızına qıçırdı.

— Hanifa, sekir qızım!—qart bar qüvetinen arışlarğa yapıştı ve arabanıñ tayuvını biraz toqtatmaq istedi.— Sekir, balam, sekir!

Lyakin qızbala için bu arabadan sekirmek qolay degil edi. O bunıñ için başta

15 çetannıñ içinden çıqmaq kerek edi. Üstündeki ferecesiniñ uzun etekleri ayaqlarına çırmaşıp, o bir qaç kere turıp yıqıldı. Qızınıñ tüşip olamaycağını añlağan qart telyaşnen bağırdı: «Yardım etiniz!» Arslan çayhane azbarınıñ alçaq divarından şiddetnen sekirip keçti ve arabanıñ artına keçerek, onıñ birden-bir köçerine omuzlarını tiredi.

20 Aydañ, ata, aydañ!— bağırdı o qartqa. Qart atnı qamçıladi, lyakin artıq balçıqqa

---

1 Çetan—çubuqlarnen orülgen ve eki kopçekli eski ozbek arabalarında ükni tutın. turmaq için qoylğan çilter.

Çevriyazı : 88

akıyor. Gün boyu sepeleyen yağmur ikindi vaktinde kara dönüştü. Lakin kar taneleri yere düştükleri gibi eriyorlar. Damların tepesine yığılmış kuru otlar ve kuzapayaların(?) üstleri , balçık duvarlar karla kaplandı. Böyle hava insanın yüreğinde mahzunluk doğurur. Arslan kahvehaneye ocağı başında her zamanki işiyle meşgul olduğundan yandaki yoldan geçmekte olan iki kopçekli (tekerlekli)(?) Kokant arabasının atı kayıp düştü. Hayvan bir kaç kere yerinden kalmaya çalıştı. Lakin ayakları ona boyun eğmediler. Dizlerinin üzerine kalkmaya çalışıyor , burada yol biraz bayır olduğundan at her yığıldığında araba arkaya kayıyor ve çaresiz kalan hayvanı da kendisiyle beraber çekiyor. Şaşırıp kalan köylü, ata bir vuruyor, (atı) bir tekmiyor, arabanın üzerindeki kızcağız ise korkarak çığlık atıyordu. At birden bütün gücüyle düştü, araba parçalandı, onun büyük tekerlekleri yol kenarındaki derin zavurga(çukura)(?) yığılmaya başladı. Arabanın kanalın içine devrileceğini anlayan ihtiyar, kızına çağırdı:

___ Hanife, atla kızım! – ihtiyar var kuvvetiyle arıslara(?) yapıştı ve arabanın kaymasını biraz durdurmak istedi. – Atla yavrums, atla!

Lakin kız çocuğu için bu arabadan atlamak kolay değildi. O, bunun için önce “çetan(?)” ın içinden çıkmak gerekiyordu. O, üstündeki elbisesinin uzun etekleri ayaklarına dolaşıp, birkaç kere düşüp kalktı. Kızının inemeyeceğini anlayan ihtiyar, telaşla bağırdı: “Yardım edin!” Arslan , kahvehane bahçesinin alçak duvarından çabucak atlayıp geçti ve arabanın arksına geçerek , onun birden bire köçerine(gövdesine)(?) omuzlarını dayadı.

___ Haydi baba, haydi!- diye bağırdı o, ihtiyara. İhtiyar atı kamçıladi, lakin artık balçığa

1.çetan : Çubuklarla örülmüş ve iki tekerlekli eski Özbek arabalarındaki yükü tutturmak için koyulan çitler (parmaklık)(?)

batqan kopçekler ep zavur betke cılıştılar. Arslan tizleri üstüne çökip, ep itey, lyakin araba yerinden qıbirdamay aksine, artqa taya edi. Bu esnada yigitke ayaqlarını tiregen topraq bile yavaş-yavaş zavur betke cılışqan kibi keldi. Arslan endi koçerni yiberse bile arabaniñ artından çıqıp yetiştirilmeycağını, araba onı da sürüp zavur 5 tübüne alıp ketecegini añladı. O teren nefes aldı, soñki qüvetini topla, koçerniñ astına kirdi. Kopçekler bir an yerden köterildiler. Qart atniñ sırtına şiddetnen qamçı urdı. Araba teprendi. Arslan butün vücudineñ yerge yapışıp kene itedi. Qart atnı acımadı.

Araba yolğa çıqan soñ, çamurğa bılanğan yigit üzünden aqayatqan terni silip, 10 yılmaydı. Qart Arslanı can-ürekten algışladı. Ellerini açıp: «Daima başında baht, belinde quvet olsun, Rustem1 oğlum. Eküñ yolda qalmasın», dep dua etti. Soñ Arslanıñ çamurnen terge bılanğan üzüne baqtı. «Amma da zametke qoydım, seni, oğlum. Hanifa,— dedi arabada oturğan qızçıqqa,— yavlığını ber qızım, ağañ betini sürtsin».

15 Alya daa qorqudan ozüne kelip olmağan qızçıq, bir çare etip ferecesini açtı ve onıñ tübünden mavı qıyıq uzattı.

— Ma, oğlum, betiñni cürt,— dedi qart.

— İy-yi, temiz şeyni bılaştırmaq ne kerek,— dep itiraz etti Arslan.— Şimdi üvarım.

20 — Sürteber,— israr etti qart.— Hanifa kadyañ üvar.

Arslan yılmayıp turğan qızçıqqa baqtı.

Olarıñ közleri rastkeliştiler. Bu daqqada uzun, siya saçlı, esmeri üzlü dülber qızçıqniñ butün üregi onıñ iri, qara kozlerinde,yaqıcı naza-

---

25 1 R u s t a m — ozbek halq ağız yaratıcılığınıñ pelvanı.

Çevriyazı : 89

batan tekerlekler hep zavur(çukur)(?) tarafına yığıldılar. Arslan dizlerinin üzerine çökerek , hep itiyor, fakat araba yerinden kıpırdamıyor, aksine arkaya kayıyordu. Bu esnada gence, ayaklarını dirediği toprak bile yavaş yavaş çukur tarafına kayıyor gibi geldi. Arslan şimdi koçeri(?) gönderse bile arabanın ardından çıkıp yetiştiremeyeceğini , arabanın onu da sürükleyerek çukurun dibine alıp gideceğini anladı. Derin nefes aldı, son kuvvetini toplayarak ,koçerin altına girdi. Tekerlekler bir an yerden havalandılar. İhtiyar, atın sırtına şiddetle kamçı vurdu. Araba kımıldadı. Arslan bütün vücuduyla yere yapışarak yine iteledi. İhtiyar, ata acımadı.Araba yola çıktıktan sonra , çamura bulanmış genç yüzünden akıp duran terini silip , gülümsüyordu. İhtiyar, Arslan'ı canı yürekten alkışladı. Ellerini açarak: “Daima, başında baht, belinde kuvvet olsun, Rüstem oğlum.Yükün yolda kalmasın.” diye dua etti. Sonra Arslan'ın çamurla tere bulanmış yüne baktı:”Ammma da zahmet verdim sana, oğlum.Hanife,- dedi arabada oturan kızcağıza,- yavlığını (mendilini)(?) ver kızım, ağabeyin yüzünü silsin.”

15 Hala daha korkudan kendine gelemeyen kızcağız , bir yolunu bulup elbisesini açtı ve onun içinden mavi eşarbnı uzattı.

__ Buyur, oğlum, yüzünü sil. – dedi ihtiyar.

__ İyi,temiz şeyi bulaştırmaya ne gerek (var).- diye itiraz etti Arslan. Şimdi temizlerim.

20 __ Siliver,- ısrar etti ihtiyar.- Hanife kardeşin yıkar.

Arslan gülümseyen kızcağıza baktı. Onların gözleri buluştu. Bu dakikada, uzun , siyah saçlı, esmer yüzlü , güzel kızcağızın bütün yüreği onun iri , kara gözlerinde, yakıcı bakışla-

---

25 Rüstem- Özbek halk hikâyelerinin kahramanı-

rında aks olunğan kibi edi, dülber dudakları ise nedir demek istegen kibi, azaçiq açıldı ve yılmaydılar. Arslan abdıradı. Hanifa ise meraqnen baqıp turmaqta. O balalıqnıñ korünmez sınırını daa demi atlap keçken ve onıñ saflıǵını, sadeligini ve 5
5 gizliden işanıp başlağan edi.

— Sürtüñiz aka, men üvarım,— dedi o mülyayim davuşnen.

Arslan yımşaq ve acayip qoqulu yavlıqnı üzüne oqaladı, soñ qartqa uzattı.

— Karmak koüne barıp, bağçevan Halil atanı sorasañ, erkes evimni kosterir,— dedi saǵlıqlaşayatqanda qart.— Evge buür, oǵlum.

10 — Keliñiz,— dedi araba artından ipce ses.

Şu künki çayhane pilyavı usta aşçınıñ şanıñı aqlap olamadı. Arslan saruş adam kibi ne yapqanı bilmey ürdi. Kózleri ogünde şu esmeri qızçıqnıñ dülber üzü,yaqıcı nazarı dolandı, qulaqlarında onıñ sesi yañǵıradı. Ebet, « Keliñiz», dedi. Arslan Hanifanı bir daa körmek istegini yeñip olamadı. O bir qaç kere Karmak koüne bardı. Uzaq degil, 15
15 tez ürgen adam içün bir saatlik yol. Arslan koyniñ birden-bir soqaǵı boü adımlar eken, Halil atanıñ qıyış qapusı ogünden acele işi bar kibi aşırıp keçe,koyniñ O başına çıqqan soñ artına qayta,qıyış qapuǵa yaqınlaǵanda kene üregi düküldep, tizleri qaltırap başlay. Soñ koyge qayta. Bir kere Arslan boyle aşırıp keteyatqanda qıyış qapu yanında başına bir baylam ot qoyǵan ince peyda oldı. Arslannıñ ayaǵı basqan 20
20 yerni kózleri körmey edi.

— Arslan aka!

Arslan çevirilip baqtı. Qız başındaki otunı

Çevriyazı : 90

rında aksolunmuş gibiydi, güzel dudakları ise bir şey demek ister gibi , azıcık açıldı ve gülümsediler. Arslan şaşırıldı. Hanife ise merakla bakmaktaydı. O çocukluğun görünmez sınırını daha demin atlayıp geçen ve onun saflığını, sadeliğini ve hatta acemiliğini korumuş vaziyette, kendini kızlık cazibesinin tılsımlı kuvvetine gizliden gizliye inanmaya başlamıştı.

___ Silin ağabey, ben yıkarım, -dedi o, alçak sesle.

Arslan yumuşak ve mükemmel kokulu mendili yüzüne sürdü, sonra ihtiyara uzattı.

___ Karmak Köyü'ne gidip, bahçıvan Halil dedeni sorarsan, herkes evimi gösterir,- dedi vedalaştıklarında ihtiyar.- Eve buyur, oğlum.

10 ___ Gelin.- dedi arabanın arkasından ince bir ses.

O günkü kahvehane pilavı , usta aşçının yüzünü ağartamadı. Arslan, sarhoş adam gibi ne yaptığını bilmiyordu.Gözlerinin önünde o esmer kızcağızın yüzü, yakıcı bakışı dolaştı, kulaklarında onun sesi yankılandı. Evet, “Gelin” dedi. Arslan Hanife'yi bir daha görme isteğini yenemedi. O, birkaç kere Karmak Köyü'ne gitti.

15 Uzak değil, hızlı yürüyen insan için bir saatlik yol. Arslan, köyü bir bir , sokak sokak adımlarken, Halil dedenin kıyış(aralık)(?) kapısının önünden acele işi varmış gibi çabucak geçiyor, köyün o başına çıktıktan sonra arkasına dönüyor, aralık kapıya yaklaştığında yine yüreği çarpıyor, dizleri titremeye başlıyor. Sonra köye dönüyor. Bir kere Arslan böyle çabucak gitmekteyken, aralık kapının yanında , başına bir

20 balya ot koyan , zarif (kız) peyda oldu. Arslan'ın ayağının bastığı yeri gözleri görmüyordu.

___ Arslan ağabey.

Arslan dönüp baktı. Kız başındaki otunu

yerge taşladı. O Hanifa edi. Arslan birinci kere ozüne qaba, çirkin ve çıqımsız olıp koründi. Kızğa yaqınlap, qabaat işlegen bala kibi tutuqlana-tutuqlana: — Siziñ demircige işnen kelgen edim,— dedi.

— Men sizni korgenimnen tanıdım,— dedi Hanifa.— Ürüşiñizden.

5 Arslan ayaqlarına baqıp, oksürüp aldı.

— Men keteyim aysa...

— İşiñiz acelemi yoqsa? Kiriñ, qartbabam evdeler1. Kelip de kirmegeniñizni eşitseler, canları ağırır.

— E,yoq... Ebet. Eger canı ağıracaq olsa...

10 — Ebet, ebet, kiriñiz.

Onıñ sesi de ozü kibi nazik. Areketleri tabiiy. Qırmızı anteri ve qıyıǵı kuneşte yanǵan kibi parıldaylar. Dülber başını biraz yantaytıp, hoş bir ayretnen Arslanğa baqıp tura. Dülber aǵızınıñ içinde qar kibi apaq tişleri o qadar cazibeli parıldaylar ki, eşqlı vişne dudaqları arasında sanki kuneş nuru peyda ola. Bu nazik vücıtta gizlengen olacaq qadın ve ananıñ qudretli sevgisi uyanmaǵa azır tura edi.

15

Arslan onıñ diqqatlı nazarı altında abına-sürüne qapudan keçti. Vücüdını eskencege alǵan sıqıntı tek Halil atanıñ quvançlı üzünü körgen soñ darqaldı.

20

Bu korüşüvden soñ Arslan bayaǵı üreklendi, bu koyge «işnen» kelip-ketüvini de sıqlaştırdı. Hanifanı koy çetindeki tarla içinden otculqayatqanda «tesadüfen» rastketire, oña irdim ete, kimerde otunu azbar qapu yanınace köterip kele, bu işlerni buük bir sıqıntı ve eyecan içinde yapa edi.

---

1 Ozbeklerde çoqluq yalǵaması urmet manasında da qullanıla.

Çevriyazı : 91

yere attı. O, Hanife'ydi. Arslan, ilk defa kendisine kaba, çirkin ve bakımsız göründü. Kıza yaklaşarak, suç işlemiş çocuk gibi tutuk tutuk:

___ Sizin demirciye iş getirmiştım,- dedi.

___ Ben sizi gördüğümde, hemen tanıdım,- dedi Hanife.- Yürüyüşünüzden.

5 Arslan, ayaklarına bakarak öksürdü.

___ Ben gideyim öyleyse...

___ İşiniz acele mi yoksa? Girin, büyükbabamlar evde. Gelip de girmediğinizi işitirlerse , üzülürler.

___ E, yok... Evet. Eğer üzülecek ise...

10 ___ Evet, evet girin.

Onun sesi de, kendi gibi nazik. Hareketleri tabii. Kırmızı elbise ve eşarbu güneşte yanar gibi parıldıyorlar. Güzel başını biraz yan tutup, hoş bir hayretle Arslan'a bakıyor. Güzel ağzının içinde , kar gibi bembeyaz dişleri o kadar cazibeli parıldıyorlar ki, aşklı vişne dudakları arasında sanki güneş ışığı peyda oluyor. Bu nazik vücutta gizlenmiş olacak kadın ve annenin güçlü sevgisi uyanmaya hazır (vaziyette) duruyordu.

Arslan onun dikkatli bakışı altında sürüne sürüne kapıdan geçti. Vücudunu işkenceye alan sıkıntı Sadece Halil dedenin kıvançlı yüzünü gördükten sonra dağıldı. Bu görüşmeden sonra Arslan , bayağı yüreklendi, bu köye “işle” gelip gitmesini de sıklaştırdı. Hanife'yi köy sınırındaki tarla içinden ot culgayatganda (yolmaktayken)(?) “tesadüfen” rast getiriyor, ona yardım ediyor, bazen otunu bahçe kapısının yanına kadar götürüp geliyor, bu işleri büyük bir sıkıntı ve heyecan içinde yapıyordu.

1Özbeklerde çokluk eki, hürmet anlamında da kullanılıyor.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 91

Arslan için onı körmek, onen subetleşmek büyük baht.Onı için Hanifa toqunılmaz, muqaddes ve aziz adam.Onı birevge beñzetmek ya da birevnen teñeştirmek mümkün degil. Arslan onı ziyade sevmeknen canını ağırtaqtan qorqa, hayalında onı ilyahiyleştire ve oña sığına edi. Onı için olmege de, yaşamağa da azır. Qızgın hayallarında ozünü onı için qurban ete ve sevgisiniñ butün qudretini olüminen bildire edi.

Olar ot culquv vaqtındaki laqırdılardan biribirleriniñ keçmişlerini bildiler.

Hanifa sabiy çağında qartbabasınıñ elinde qaldı. Omürniñ butün sırlarını şu qartbabasından ogrendi, qadın terbiyesi körmegeninden qız balağa ait şeylerni,ekseri allarda, is etip bildi. O, kartbabasından ğayrı, daa bir kimsesi ola bilecegini aqlına bile ketirmey osti. Başqa balalarınñ aqlına oündan başqa şey kelmege vaqıtta, Hanifa accı aqiqatnen rastkelişti ve bağırina taş bastı. Qıynlıqlarğa qatlanmağa, olarnı yeñmege ogrendi. On altı yaşında dünyanı qaç bucak olğanını añlap etken, tüşünip-taşınıp iş körgen qızğa çevirildi.

15 Arslan ozü ve anası aqqında, yazda tarlada ça-lışqanları, qışta anası tikiş tikkeni,özü ise iş olğanda arabayapıcılar şirketinde çalışqanı aqqında ayttı.

Biri-birinden farqsız otken künlerniñ bu eki yaşnıñ omürinde doğurğan yañılığı şu oldı ki, Arslanniñ ot cıymağa kelüvi bir adet olup qaldı. O iri ve quvetli ellerinen pamuq sıraları arasındaki sarmaşıqlarnı tez-tez culqip ala, neticede, Hanifa köterip olacağından ziyade ot cıyıla ve onı Arslan ozü köterip, azbar qapu yanınace alıp kele. Hanifa yol boü sıqıla, olarnı birev kore qalacağından saqınıp daim etrafına

Çevriyazı : 92

Arslan için onu görmek , onunla sohbet etmek büyük şans. Onun için Hanife dokunulmaz, mukaddes ve aziz insan .Onu birine benzetmek ya da biriyle eşit tutmak mümkün değil. Arslan onu öçok sevmekle, kendini üzmeten korkuyor, hayalinde onu ilahileştiriyor ve ona sığınıyordu. Onun için ölmeye de, yaşamaya da hazır.

5 Ateşli hayallerinde , kendini onun için kurban ediyor ve sevgisinin bütün gücünü ölümüyle bildiriyordu. Onlar , ot yoldukları zamanki konuşmalardan birbirlerinin geçmişlerini öğrendiler. Hanife, çocuk çağında büyükbabasının elinde kaldı. Ömrünün bütün sırlarını , o , büyükbabasından öğrendi, kadın terbiyesi görmediğinden , kız çocuğa ait şeyleri , ekseri hallerde , hissederk öğrendi. O, 10 büyükbabasından başka , daha hiç kimsesi olabileceğini aklına bile getirmeyerek büyüdü. Başka çocukların aklına, oyundan başka şey gelmeyen zamanlarda, Hanife acı hakikatle karşılaştı ve bağına taş bastı. Zorluklara katlanmayı, onları yenmeyi öğrendi. On altı yaşında dünyanın kaç bucak olduğunu anlayan , düşünüp taşınıp iş gören (bir) kıza dönüştü.

15 Arslan , kendi ve anası hakkında , yazın tarlada çalıştıklarını ,kışın anasının dikiş diktiğini, kendisinin ise, iş olduğunda araba yapım şirketinde çalıştığı hakkında konuştu.

Birbirinden farksız geçen günlerin , bu iki gencin ömründe doğurduğu yeniliği şu oldu ki, Arslan'ın ot yola gelmesi bir adet olup kaldı. O, iri ve kuvvetli elleriyle , 20 pamuk sıraları arasındaki sarmaşıkları çabuk çabuk yolup alıyor, sonuçta, Hanife'nin kaldıracabileceğinden fazla ot topluyor ve Arslan onu kendi götürüyor, bahçe kapısının yanına kadar alıp geliyor. Hanife yol boyu sıkılıyor, onları birinin görebileceğinden sakınarak, daima etrafına

baqına, lyakin buük bir baylam onı sırtına qoyıp, keniş adımlarnen keteyatqan bu yigitte müim işi olgan kibi,onıñ artından qalmaq, tap olduramağanda bir qaç adım çapıp ala ve teñeşken soñ, kene yan-yanaşa kete edi.

5 Bir kere Arslan keçikti. Hanifanıñ kun qavuşqance tarlada qalmaqcağını bilse de er vaqıt ot cıyğan yerlerine bardı. Kimse yoq. Belki daa yolda ketedir. Arslan terlep-pışnap tanış soqaqqa burulğanda, ogünde bir atlını ve onıñ yanında başında otunen tez-tez adımlap keteyatqan Hanifanı kördi. Egerde yalpayıp oturğan, balaban sarıqlı adam oña bir şeyler ayta, atınen onı yol çetine ep sıqıştıra.Yaqın barğan soñ Arslan atlınıñ sözlerini eşitti. «Aç üzünü,— o egilip Hanifanıñ başındaki ot baylamını çekip
10 aldı. Hanifa qıyış k-apuğa doğru çaptı. Adam ise atını yorttırdı qızınıñ artından bağırdı: —Maña baq baq, bir kereçik.Yarın qudalar kelecek.Ep bir qaçıp qayda barır ediñ? » Arslan bir sekirmeknep atlınıñ yanında peyda oldı. Egerden quvetnen çekip tüşürilgen adam ozünü toqtatamayıp yol kenarındaki çetleri gur otlarnen qaplanğan arıqnıñ içine üvarlanıp ketti. Arslan bir an onıñ qayda ğayıp olğanını bilalmay
15 abdırıp qaldı. Arıqnıñ diger çetinde kimdir, «hıh-ha!» dep oksürdi. Arslan üstünden bilançı suv çıbırtıp, papiy kibi sallanıp keteyatqan, ayaqları qısqa, şişman adamnı korıp artından quvalamadı. Koüne doğru acele ketti. Şimdi onıñ miyinde tek bir fikir qaldı: yarın ertece quda yollamaq kerek. Aks alda keç ola bile.

20 Olar küzde evlendiler. Arslan çoq vaqıtqace ozünüñ bahtına işanmayıp ürđi. Balaçağalı oldılar.

Bir kere araba vaqiası hatırlanğanda Hanifa

bakmıyor, fakat büyük bir balyayı onun sırtına koyarak, geniş adımlarla gitmekte olan bu gence mühim (bir) işi varmış gibi, onun arkasında kalmıyor, ayak uyduramayacağında birkaç adım koşuyor ve yetiştikten sonra , yine yan yana gidiyor idi.

- 5 Bir keresinde Arslan gecikti. Hanife'nin gün batana kadar tarlada kalmayacağını bilse de , her zaman ot yoldukları yerlerine vardı. Kimse yok Belki, daha yoda, geliyordur. Arslan, terleyerek- pişerek bildiği sokağa döndüğünde , önünde bir atlıyı ve onun yanı başında otlar, hızlı adımlarla gelmekte olan Hanife'yi gördü. Eğerde salınarak oturan , büyük sarıklı adam ona bir şeyler söylüyor, atıyla onu yol kenarına
- 10 hep sıkıştırıyor. Yakınlaştıktan sonra Arslan , atlının sözlerini işitti: “Aç yüzünü!” O, eğilip Hanife'nin başında ot balyalarını çekip aldı. Hanife aralık kapıya doğru koştu. Adam ise atını koşturdu, kızın arkasından bağırdı: “Ban bak, bak bir kerecik. Yarın dünürler gelecek. Devamlı kaçarak nereye gidiyordun?” “ Arslan bir sıçramayla atlının yanında peyda oldu. Eğerden kuvvet alınarak çekip düşürülen adam kendini
- 15 tutamayıp yol kenarındaki yanları gür otlarla kaplanmış kanalın içine yuvarlanıp gitti. Arslan bir an onun nereye kaybolduğunu anlayamadan şaşırıp kaldı. Kanalın diğer kenarında birisi: “ hıh-ha!” diye öksürdü. Arslan, üstünden bulanık su akarak , papiy(?) gibi sallanıp gitmekte olan ayakları kısa, şişman adamı görmesine rağmen arkasından kovalamadı. Köyüne doğru acele gitti. Şimdi onun beyninde tek bir fikir
- 20 kaldı, yarın erkenden dünür yollamak gerek. Aksi halde geç olabilir. Onlar güzün evlendiler. Arslan çok vakit kendisinin şansına inanmayarak yaşlandı. Çoluk çocuğa karıştılar.

Bir kere araba olayını hatırladığında Hanife

Arslandan: «Siz meni birinci kere körgende ne tüşündiñiz?»— dep soradı.

— Eger şu qız benim qadınım olsa, qollarım üstünde tutar edim, dep tüşündim.

— Utanmaz.— Hanifanıñ yanaqları qırmızı renk aldılar.— Bir kereden şöyle tüşünmek olurmu?

5 — Sen de bir şeyler tüşüngendirsıñ ebet?

— Bir şey tüşünmedim.

— Sen arabanıñ üstünde, men ise astında, teren carnıñ cağasında can çekişkende nç olmadım, sağ olsun mınanı ayuv, degendirsıñ.

— Aytayımmı?

10 — Ayt.

— Kulmezsıñizmi?

— Yoq. Mına köresıñ de nasıl ciddi oturam.— Arslan çırayını cıtıp, yanaqlarını şişirip ciddi tavr alğan oldı.

— Men şöyle ağañ olsa, ne qadar yahşı dep tüşüngen edim.

15 Olar şaqıldap kulüştiler.

Arslannen Hanifa oz sevgilerinen bahtlı yaşadılar. Bu sevgi yaşayışınıñ bütün qıynlıqlarını yeñmege, eñ ağır vaqıtlarda bile bahtlı olıp qalmağa yardım etti.

20 O bu yaqqa keleyatqanda Hanifa okürip-ökürip ağladı, yalvardı, «Goñülüm bir hayırsızlıq duya, barmañız», dedi. Lyakin ne çare. «Toprağıña duşman kele, yigitlik borcuñ», dediler. Quran optürdiler. Kuçük oğlu Alişer hasta edi. Ne oldı eken? Onıñ közleri ogünde tüşekte yatqan oğulçığı canlandı. «Baba, ketmeñiz», dep nice, mecalsız ellerinen boynuna sarıldı. «Men tarlağa ketem, oğlum, aqşam qaytırım», dedi Arslan. «Aysa, qaytqanda, maña qarpız alıp keliñiz, yahşımı?» dedi bala. Arslan qarpız ketirmekni işandır.

Çevriyazı : 94

Arslan'a :

___ Siz beni ilk kez gördüğünüzde ne düşündünüz?- diye sordu.

___ Eğer şu kız benim kadınımla olsa, ellerimin üstünde tutardım, diye düşündüm.

5 ___ Utanmaz.- Hanife'nin yanakları kırmızı renk aldı. – İlk defadan böyle düşünmek olur mu?

___ Sen de bir şeyler düşünmüşsündür, evet?

___ Bir şey düşünmedim.

___ Sen arabanın üstünde, ben ise altında , derin çukurun dibinde can çekişir vaziyette hiç olmadım, sağ olsun işte ayı, demişsindir.

10 ___ Söyleyeyim mi?

___ Söyle.

___ Güler misin?

___ Yok. İşte göreceksin de nasıl ciddi oturuyorum.- Arslan suratını asıp, yankalrını şişirerek ciddi (bir) tavır aldı.

15 ___ Ben, şöyle ağabeyim olsa, ne kadar iyi olurdu, diye düşünmüştüm.

Onlar, kahkahayla güldüler.Arslanla Hanife kendi sevgileriyle mutlu yaşadılar. Bu sevgi, hayatın bütün zorluklarını yenmeye, en ağır zamanlarda bile kalmalarına yardım etti. O, bu yana geldiğinde Hanife hıçkırma hıçkırma ağladı, yalvardı: “İçimde bir sıkıntı var, gitme.” dedi. Fakat ne çare. “ Toprağına düşman geliyor, yiğitlik borcun.” dediler. Kuran öptürdüler. Küçük oğlu Alişer hastaydı. Ne olmuştu? Onun gözleri önünde , döşekte yatan oğulcuğu canlandı: “ Baba, gitme!” diye iyice mecalsiz elleriyle boynuna sarıldı. “ Ben tarlaya gidiyorum, oğlum, akşam dönerim.” dedi Arslan. Öyleyse döndüğünde , bana karpuz getir, olur mu?” dedi çocuk. Arslan, karpuz getireceğine inandır-

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 94

dı. Mina, aradan uç ay keçti. Ne qadar koylerge kirip-çıqtı, ne qadar yollarnı kezdiler. Bala sesini eşitkende üregi ezile, qarpız körgende kene oğlançığını hatırlay. Tüşünde salte evine qarpız alıp kelgenini kore. Bir keresinde elindeki qarpızı tüşıp parçalandı. Onıñ şırası insan qanına oşay emiş.

- 5 İbrohimbekniñ yigitlerine qoşulğan soñ da Arslan eline silya tutmadı. Onı oz isteginen aşçı tayin ettiler. Ket-kete Arslannıñ kozü açılıp baş-ladı, üreginde ağır şübeler peyda oldı. Añlaşılğanına kore baylarnen fuqareler qavğa ete ekenler. Ne yapsın? Aқиқatqa koz ümup,ozü kibi fuqare yigitlerge qarşı uruşa bersinmi, yoqsa aqıl davetine qulaq asıp, yalan yolnen ketkenini tanısınmı?
- 10 Gece qaranlığı qoürdı. Dağlar ve yılğalar üstüne qara çarşaf endi. Batı betten tögerek ay koründi. Lagerdekiler niayet tınçlandılar. Kimisi üquğa ketti, kimisi ateş başında tütün savurıp, sergüzeştler aytta ya da diñley. Arslan laqırdılarğa qulaq asmay, çapanına yaslanıp ep oylana. Bedeninde ezici bir yorğunlıq duya. Bu yorğunlıq üqlasa da, raatlansa da keçmey. O ozü iştirak etken talavlarını, asüv-kesüvlerni, 15 yaquv-yıquvlarını unutıp olamay. Feryad qoparıp ağlağan qadınlarnıñ telyaşlı üzleri koz ogüne kele, qulaqları astında bala ağıqlavı ve qartlarnıñ qarğışı eşitile. Boyle tüşüncelerge dayanamağan kibi onıñ öksek endamı büküle, beñzi sola, fikirleri qarışa edi. Pelvan vücudını da baştaki quvet terk etip başladı. Sıq- sıq başı aylana, üregi sıqıla. Dağ avası oña ağırlıq ete. O yaslanıp yatqan yerinden aşağı baqtı. Cenüp bette 20 bir çoq tez aqqan ozen ve arıqlarnen tilim-tilim etilgen keniş vadiniñ o yer-bu yerinde qararıp tur-

dı.İşte aradan üç ay geçti. O kadar köylere girip çıktı, o kadar yolları gezdiler ki, çocuk sesleri işittiğinde yüreği eziliyor, karpuz gördüğünde yine oğulcuğunu hatırlıyor. Rüyasında salte(?) evine karpuz alıp geldiğini görüyor. Bir keresinde elindeki karpuz düşüp parçalandı. Onun suyu insan kanına benzermiş.

- 5 Arslan, İbrahim beyin yiğitlerine katıldıktan sonra da, eline silah almadı. Onu, kendi isteğiyle aşçı tayin ettiler. Gitgide Arslan'ın gözleri açılmaya başladı, yüreğinde derin şüpheler peyda oldu. Anlaşıldığına göre zenginlerle fakirler savaşıyorlarmış. Ne yapsın? Gerçeğe göz yumup, kendi gibi fakir gençlere karşı savaşsın mı; yoksa aklının sesine kulak verip yanlış yolda gittiğini anlasın mı?
- 10 Gece karanlığı çöktü. Dağların ve çalıkların üstüne kara çarşaf indi. Batı tarafından dolunay göründü. Kamptakiler, nihayet rahatladılar. Kimisi uyumaya gitti, kimisi ateş başında sigara dumanı tütürüp maceralar anlatıyor ya da dinliyor. Arslan konuşmalara kulak asmıyor, kaftanına yaslanıp hep oyalanıyor. Bedeninde ezici bir yorgunluk duyuyor. Bu yorgunluk, uyusa da, rahatlasa da geçmiyor. O , kendi iştirak ettiği yağmaları, asış kesmeleri, yakıp yıkmaları unutamıyor. Feryat kopararak ağlayan kadınların telaşlı yüzleri gözünün önüne geliyor, kulaklarının içinde çocuk ağlaması ve ihtiyarların bedduaları iştiliyor. Böyle düşüncelere dayanamadığı gibi , onun uzun boyu bükülüyor, benzi soluyor, fikirleri karışıyor. Pehlivan vücudunu da, önceki kuvveti terk etmeye başladı. Sık sık başı dönüyor, içi sıkılıyor. Dağ havası ona ağır geliyor. O , yaslanıp yattığı yerden aşağı baktı. Güney tarafta bir çok hızlı akan nehir ve kanallarla dilim dilim edilen geniş vadinin orası burasında kararıp du-
- 15
- 20

ğan skirtler közge çarpa. Ay yarığı ufuqni daa yarıq etip köstere. Şimdi o, sırtına eybetli qayalar basıp turğan dağ tizmelerinen sınırlana. Hanifanıñ doğğan köü mına şu dağlarınñ artında bir yerde olmalı. Belki, uçlı qayaları kokke saplangan, uçurımlı caplarını qaranlıq basqan mına şu titis dağnıñ artındadır. Kimerde o Hanifanı oğlunıñ başında qıyamet qoparıp ağlayatqan alda, kimerde nasıldır banditlerden qorqup pısıp turğan alda kore ve er sefer boyle ağır fikirlerniñ tazıyqına dayanamadan ıñrap yibere edi.

Gürr etip kulkü köterildi. Arslan seskendı, soñ ateş başında oturğan qırmızı üzlı adamlarğa şaşqın-şaşqın baqtı. Burnuna raqı qoqusı uruldı.

10 — Deycegim,— kimdir başlağan ikyayesini devam ettirdi.— Meni korip, azbar qapunıñ mandalını itedi. At üstünden qalavğa mindim ve tap, etip yanına sekirip tüştim.— Laqırdı etken adam ateşniñ diger tarafında oturğanından Arslan onıñ üzünü de,özünü de körmey, tek qaba sesini eşite edi.— Aman otü patlayyazdı, abdırap ev içine çaptı. Men artından qalırımı! Qapular tars-turs açılıp yapıla, odalarınñ birinden digerine çapıp keçe, men ise ep artından ketem. Eñ tördeki odağa kirgende közden qaçırdım. Bir yerde yoq. Pencere tabaqları içten çekili. O yaq, bu yaq baqtım. Bir maalde yorğanlar üstünde sarqıp turğan ortünü köterip baqsam ne köreyim,— o şaqıldap küldi,— yorğanlarğa qarşı yapışıp qalğan. Bir-eki türttim. Ozünü sıqmadı. «Çıq bu yaqqa!» dep bağırdım, Qıbırdamadı. Men aşıqa edim, nazlanıp oturmağa 20 vaqıt yoq. İşimni bitirip kete berdim. Tınışını bile çıqarmadı, cinasir.

Arslannı deşet bastı. Butün vücıdı qızdı.

- ran ot yığınları göze çarpıyor. Ay ışığı ufku daha aydınlık gösteriyor. Şimdi o, sırtına heybetli kayalar basıp duran dağ sıralarıyla sınırlanıyor. Hanife'nin doğduğu köy işte, şu dağların ardında bir yerde olmalı. Belki, sivri kayaları göğe saplanan uçurumlu capların(?) karanlık basan işte şu titis(korkunç)(?) dağın ardındadır. Bazen
- 5 o, Hanife'nin oğlunun başında kıyamet kopararak ağlar halde, bazen nasılsa, yol kesicilerden korkarak pısıp durmuş halde görüyor ve her seferinde böyle ağır fikirlerin tazyikine dayanamadan ınrap veriyordu(çığlık atıyordu)(?) . “Gürr” diye gülme sesi yükseldi. Arslan seslendi, sonra ateşin başında oturan kırmızı yüzlü adamlara şaşkın şaşkın baktı. Burnuna rakı kokusu geldi.
- 10 ___ Diyeceğim,- başladığı hikâyesini devam ettirdi.- Beni görüp, bahçe kapısının mandalını itti. At üstünden kalava(?) bindim ve tap diye yanına atlayarak indim. – Konuşan adamlar ateşin öbür tarafında oturduğundan Arslan Onun yüzünü de, kendini de görmüyor, sadece kaba sesini işitiyordu. – Ama, ödü patlayayazdı, şaşırıp evin içine girdi. Ben arkada kalır mıyım? Kapılar ters türs açılıp kapanıyor, odaların
- 15 birinden diğerine koşarak geçiyor, ben ise hep arkasından gidiyorum. En köşedeki odaya girdiğinde onu gözden kaçırdım. Hiçbir yerde yok. Pencere kapakları içten çekili. O yana, bu yana baktım. Bir yerde , yorganların üstünde sarkıp duran örtüyü kaldırarak baktığımda ne göreyim.- o, kahkahalarla güldü- yorganlara yapışıp kalmış. Bir iki dürttüm. Kendini sıkmadı: “Çık bu yana!” diye bağırdım, kıpırdamadı. Benim acelem var nazlanıp oturmaya vakit yok. İşimi bitirip gidiverdim. Çıtını bile çıkarmadı,cinasir(?).
- 20

Arslan'ı dehşet bastı. Bütün vücudu kızdı.

Qızgın miyi eşitkenlerini bir ande bütün inceliklerinden koz oğünde canlandırdı: qansırağan aydutniñ azbarğa sekirip tüşkenini körgen qadın, deral, evge çapa, anda, eñ tördeki odada onıñ yaş balası üqlap yata. Telüke yaqınlaşanına ana balası yanına çapıp kele. Onı eline alğan soñ qayda gizleneceğini bilmey şaşmalay. Qapuğa ayaq
5 sesi yaqınlaşan soñ, biçare, bu odada gizlenmek mümkün olğan birdenbir yerge yorğanlar yığılğan yerge soqula. Bu arada mınavı alçaq yetişe...

Arslan üregini telçelegen fikirlere dayanamadan: — Uv-v, aydutlar!— dep bağırıldı.—Epiñiz aydutsıñız. Vatan ve din aqqındaki laflarıñız yalan. Maqsadıñız başqa...

10 Arslan bağırıp aytsa da onıñ sözlerini tek yanında oturğanlar eşittiler, çünki bir çoqları kulkü sıqıntısından daa arınıp olamağan ediler.

— Mınavı indemez delirdi, ğaliba,— dep taşladı kimdir.— Baq nasıl uluy.

Ekincisi, «qulaq asma», degen manada elini salladı.

Arslan bu lyaqayd tavurlı pervasız adamlarğa baqıp qaldı. Artıq oña kimse qulaq
15 asmay edi. Analar namusu taptalğanda, oğlanlar qayda ediler, bu aşşalıq züür etkende men qayerde edim, insanlıqni muqaddes bilgen adamlar qayerde ediler?!

Arslanıñ qanı miyine urdı, koz aldı qaranlıqlaştı. O yerinden sıçrap turdı ve tez-tez ürip barıp, ikyayesiniñ devamını aytayatqan adamniñ sırtına quvetli bir tepme yandırdı. Şu daqqada ses-şamata kesildi. Üqusırağan közler meraq zevqı ile
20 aqaydılar. Arslanıñ qarşısında keniş betli, alçaq ve tomalaq bir adam peyda oldı.

Kızgın beyni işittiklerini bir anda bütün ayrıntılarıyla gözünün önünde canlandırdı. Kana susayan haydutun bahçeye atlayarak indiğini gören kadın derhal eve giriyor, orada, en köşedeki odada onun küçük çocuğu uyuyor. Tehlikenin yaklaşmasıyla anne çocuğunun yanına koşup geliyor. Onu eline aldıktan sonra nereye gizleneceğini 5 şaşırıyor. Kapıya ayak sesleri yaklaştıktan sonra , biçare, bu odada gizlenmenin mümkün olduğu, biricik yere, yorganların yığıldığı yere sokuldu. Bu arada, işte o, alçak yetişiyor...

Arslan yüreğini telçelegan(kurcalayan)(?) fikirlere dayanamadan: - Uu-u haydutlar! Diye bağırdı. – Hepiniz haydutsunuz. Vatan ve din hakkındaki laflarınız yalan, 10 maksadınız başka... Arslan bağırip konuşsa da onun sözlerini sadece yanında oturanlar işittiler, çünkü bir çokları gelme sıkıntısından daha arınmamışlardı.

__ İşte dilsiz delirdi, galiba,- diye bağırdı birisi. – Bak, nasıl uluyor. İkincisi, “ kulak asma” manasında elini salladı. Arslan bu lakayt tavırlı, pervasız adamlara bakıp kaldı. Artık ona kümse kulak asmıyordu. Annelerin namusu çiğnendiğinde, oğulları 15 neredeydiler, bu aşağılık ortaya çıktığında ben neredeydim, insanlığını mukaddes bilen adamlar neredeydiler?

Arslan’ın kanı beynine sıçradı, gözü karardı. Yerinden sıçradı ve hızlı hızlı yürüyüp , hikâyesinin devamını anlatmayı sürdüren adamın sırtına kuvvetli bir tekme vurdu. O dakikada ses-seda kesildi. Uyku akan gözler, merak zevkiyle uyandılar. Arslan’ın 20 karşısında geniş yüzlü, kısa ve tombalak bir adam peyda oldu.

Onıñ zornen seçilgen qaşları arasındaki boıncaq közleri açuvnen yıldıraylar, yalpaq burnu qızarğan, qalın dudaqları qaltıraylar. Adamlar onıñ dörtkoşe saqalına, ine kibi qattı ve sarışın saçnen qaplangan qopqa kibi başına, qıyış pıçaq tutqan quvetli qoluna qorqunen baqtılar. Bu adam özünüñ şefqatsızlığınen nam qazanğan edi. «Qınından
5 çıqarılgan pıçaq mıtlaq baş kesmeli», der edi o ve adamlar ondan daima saqına ediler.

—Eçkiniñ olecegi kelse qasapqa qaşanır,— dedi o kulksirep, soñ qollarını caydıraberip Arslanıñ üstüne sekirdi ve pıçağını şiddetnen salladı. Arslan çetlendi.

10 — Yazıq yigitke,— dedi kimdir.

— Ozü qorbaşını kelip tepti,— dedi başqası.— Endi payımı alır.

Adamlar, deral, daire şeklinde turdılar. Arslan qarşısında turğan adamnıñ namussızlıqnen nam çıqarğan Vali qorbaşı ekenini añladı. Şimdi bunıñ emiyeti yoq. Vali elindeki pıçağınen avanı bir k-aç kere kesip-sançıp aldı. Arslan artına çekile
15 berip, çabik areketnen ateş içinden yarısı yanğan uzun qalın sopanı çekip aldı ve şu zaman onı qorbaşınıñ balaban başına endirdi.

— Vazgeçiñ!— dep bağırdı çadır betten kimdir.

Soñ qurşun sesi eşitildi.— Temaşa kormek isteysiñiz, e? Farmazonlar..

Bu süyrüburun edi. O Arslanğa baqıp, «añlaşıla», degen manada başını salladı.
20 Adamlar dagıldılar. Vali yerinden turğan soñ da hayli vaqıt ozüne kelip olamadı. Soñ, «hıh-ha», dep oksürdi. Arslan nenidir hatırlamaq istegen kibi oña baqıp qaldı. Hatırlap olamadı.

Arslan kene tüşüncelerinen yañgız qaldı. Bu qorqunçlı ve mudhiş adamlar arasından çıqıp

Onun zorla seçilen kaşlarının arasındaki boncuk gözleri alevle parlıyorlar, yassı burnu kızarmış, kalın dudakları titriyorlar. Adamlar onun dört köşe sakalına, iğne gibi sert ve sarışın saçla kaplanan kopka(?) gibi başına, kıyış(keskin)(?) bıçak tutan kuvvetli eline korkuyla baktılar. Bu adam , kendi şefkatsizliğiyle ün salmıştı.

5 “Kınından çıkarılan bıçak mutlaka baş kesmeli.” Derdi o ve adamlar ondan daima sakınıyorlardı.

__ Keçinin öleceği gelse, kasaba kaşınır.- dedi o gülümseyerek, sonra kollarını kaldırıverip Arslan2ın üstüne atladı ve bıçağını şiddetle salladı. Arslan kendini geri çekti.

10 __ Yazık yiğide, dedi birisi.

__ Kendi haydut başı gelip tepti,- dedi başkası.- Şimdi payını alır.

Adamlar derhal, daire şeklinde durdular. Arslan karşısında duran adamın namussuzlukla nam salan haydut başı Vali olduğunu anladı. Şimdi bunun önemi yok. Vali, elindeki bıçağıyla havayı birkaç kere biçti. Arslan geri çekiliverip , çabuk hareketle , ateşin içinden yarısı yanan uzun, kalın sopayı çekip aldı ve o zaman onu haydut başının büyük başına indirdi.

__ Vazgeçin!- diye bağırdı çadır tarafından birisi.

Sonra, kurşun sesi duyuldu. – Seyirlik görmek istiyorsunuz ha? Farmazonlar...

Bu sivri burundu. O, Arslan’a bakarak “anlaşıyor” anlamında başını salladı.
20 Adamlar dağıldılar. Vali, yerinden kalktıktan sonra da hayli vakit kendine gelememi. Sonra “hıh-ha” diye öksürdü. Arslan ne olduğunu hatırlamak istiyor gibi ona bakıp kaldı. Hatırlayamadı. Arslan, yine düşünceleriyle yalnız kaldı. Bu korkunç ve müthiş adamların arasından çıkıp

qaçmaq kerek. Uzaqlarğa, adamlar biri-birlerini sevip-cayğan, çimenlikler mis qoquğan, suvlar şırıldap aqqan yerlerge,ölümniñ mudhiş pancası yetmegen yerlerge ketmek kerek.

5 ...Yaqızdan eşitilgen tuyaq sesleri, adamlar-nıñ teneke davuşnen qağıldap kulüvleri Arslannıñ hayallarını böldiler. Atlarnıñ ügenlerinden cetip kelgen adamlar de bağırap, de fisıldap laqırı ete, memnünliknen külüşeler. Arslan oturğan yerden kelgenler yahşı körüne edi. Uzun boylu, mazallı yigitler. Ustlerinde meşin kurtka, başlarında yıldızlı furajkalar. Bu anavı burunlınıñ tüşünip tapqanı. Yigitler, ealiniñ canını ağırtacaq birde-bir iş yapacaqta,qızıl askerlerge beñzemek için aselet boyle kiyineler.

10 — Artımızdan bir qart tağıldı. Ozü zornen ürce de bayağı yergece şınşıqlanıp keldi. Ahırsoñu tındırmaq kerek oldı. Şay da geberecek alında eken,—dedi olardan birisi.

Bek çuvallarnıñ birisine şapıldatıp uraraq, memnünliknen: — Maşalla, azamatlar, mına bu aqiqiy yigitlerniñ işi,— dedi.

15 Arslan Elbekniñ çankildevik sesini eşitip ke-ne tarsıqtı. Ozünü erkesten buük ve bilgili zan etken bu adamnı o begenmey,onıñ daima yaşlanıp turğan çippiy közlerine, sap-sarı tişlerine, çukündür kibi burnuna baqqanda atta ciyrene edi.

20 Kelgenler atlarnıñ sırtlarındaki çuvallarnı yerge tüşürdiler. Arslanğa olarnıñ birisi qıbırdağan kibi keldi.Eki çuvalnı ateş başına ketirdiler. Olarnıñ içinde rastkelgen yerinden soülğan dört qoy bar eken. Uçünci çuvalnı Elbekniñ çadırına cüyrep kirdiler.

— Arslan, işke kiriş!—dep ırsaydı Elbek.Yahşı etip qavur bularnı.— O kene ırcaydı. Ars-

kaçmak gerek. Uzaklara, insanların birbirlerini sevip saydığı , çimenlerin mis gibi koktuğu, suların şırıldayarak aktığı yerlere, ölümün müthiş pençesinin ulaşmadığı yerlere gitmek gerek...Karanlıkta işitilen toynak sesleri, adamların teneke sesleriyle kahkahalarla gülüşleri Arslan'ın hayallerini böldü. Atların 5 ügenlerinden(üzerinden)(?) yetip gelen adamlar da bağırıp, hem fisıldayarak konuşuyor, hem memnunlukla gülüşüyorlar. Arslan'ın oturduğu yerden gelenler iyi görünüyordu. Uzun boylu, mazallı(?) yiğitler. Üstlerinde deri ceket, başlarında yıldızlı kasketler. Bu, işte o burunlunun düşünüp bulduğu. Yiğitler, ahalinin canını acıtacak bir de, bir iş yapacak olduklarında kızıl askerler benzemek için 10 aselet(bilhassa)(?) böyle giyiniyorlar.

__ Arkamıza bir ihtiyar takıldı. Kendi zorla yürüse de bayağı yere kadar şınşıklanıp(titreterek)(?) geldi. En sonunda ikaz etmek gerek oldu. Bu şekilde geberecek haşdeymiş.- dedi onlardan birisi. Bey, çuvalların birisine şapılatıp vurarak , memnunlukla: - Maşallah, büyükler, işte bu hakiki yiğitlerin işi.- dedi.

15 Arslan, Elbek'in çınlayan sesini işitip yine üzüldü. Kendini herkesten büyük ve bilgili zanneden bu adamı o, beğenmiyor, onun daima yaşlanıp duran çipil gözlerine , sapsarı dişlerine , salatalık gibi burnuna baktığında ,hatta iğreniyordu.

Gelenler atların sırtlarındaki çuvalları yere indirdiler. Arslan' a onların birisi kıpırdıyor gibi geldi. İki çuvalı ateşin başına getirdiler. Onların içinde rasgele 20 yerinden soyulmuş dört koyun vardı. Üçüncü çuvalı Elbek'in çadırına sürüyerek götürdüler.

__ Arslan, işe giriş! – diye hırslandı Elbek. İyice kavur bunları. – O, yine hırslandı. Ars-

lan ateş yarığında onıñ çürük tişlerini korip üzünü çevirdi. Bu daqqada bek oña nişaretli bir mahlüqni añdırdı.

Arslan işke kirişti. Ateşniñ çetlerine qazıqlar qaqip, et qavura başladı. Adamlar bekiñ çadırı tarafqa manalı-manalı nazar taşlay, birevler tavlanıp kule, birevler cırayını sıtıp, «insafsızlıq», «Yahşı iş olmayyata», dep taşlaylar. Arslan olarnıñ baqışlarından da, sözlerinden de bir şey añlamadı. Ağaça keçirilgen et keseklerini çevirerek, kene hayalğa daldı. — Etlerniñ yana, ey añqav!

Arslan başını kotermeden etlerni evirip-çevirip baqtı.

— Pişti, tıqına bilesiñiz,— dedi açuvnen.

- 10 Aç adamlar onıñ sözlerine qulaq asmadan etlerge yapıştılar. Beline yipek qıyıq bağlağan yigit buük bir kesekni tabaqqa qoydı ve, bu olarğa, dep abına-sürüne çadır betke ketti. Başqalar onıñ artından ırcayıp baqip qaldılar. «Kene içkenler, dudaqlarını biri-birine ketirip olamaylar, kopekler,— dep tüşüñdi Arslan,—kimsin kimniñ evini yaqip kelgendirler». Bu arada çadırdan bek çıqtı. «Soñ, nasıl?»—dedi süyrü burunlı.
- 15 Bek memnünliknen küldi. «Yigitlerniñ añlavı zararsız,— dedi o qağıldağan davuşnen,— Lyakin mışıq kibi çapqıla. Amma men onı tez susturdım». Birevler şaqıldap küldiler. Kimdir: «bu şeriatqa isnattır», dedi. Bek cüyrü burunlığa işmar eterek, başınen çadırını kösterdi. Süyrü burun deral qanğıp turdı ve çadırınıñ içine çapıp kirdi. Anda nedir gursüldep yıqıldı, süyrü burun sögüñdi.
- 20 — Yapqanıñız alçaqlıqtır, bek,— dedi yigitlerniñ biri gur sesnen.— Toqtatıñ, bu masharalıqni. Halq bizge nefret eter.

lan, ateşin ışığından onun çürük dişlerini görüp yüzünü çevirdi. Bu dakikada bey, ona nişaretli(pis)(?) bir mahluku andırdı.

Arslan işe girişti. Ateşin kenarına kazıklar çakıp, et kavurmaya başladı. Ateşin kenarına kazıklar çakıp, et kavurmaya başladı. Adamlar, beyin çadırı tarafına manalı manalı bakış atıyor, birileri keyiflenip gülüyor, birileri yüzünü asarak “insafsızlık” ,
5 “iyi iş olmayacak” diye bağıyorlar. Arslan onların bakışlarından da, sözlerinden de bir şey anlamadı. Ağaca geçirilen et parçalarını çevirerek, yine hayale daldı.

__ Etler yanıyor, ey şaşkın!

Arslan başını kaldırmadan etleri evirip çevirip baktı:

10 __ Pişti, tıknabilirsiniz.- dedi öfkeyle.

Aç adamlar onun sözlerine kulak asmadan etlere yapıştılar. Beline ipek mendil bağlayan genç büyük bir parçayı tabağına koydu ve bu onlara, diye sürüne sürüne çadır tarafına gitti. Başkaları onun ardından sırtarak bakıp kaldılar. “Yine içmişler, dudaklarını bir araya getiremeyen köpekler,-diye düşündü Arslan,-kimsin, kimin
15 evini yakıp gelmişler.” Bu arada çadırdan bey çıktı. “Sonra,nasıl?”- dedi sivri burunlu. Bey memnurlukla güldü: “ Gençlerin idrakı zararsız,- dedi o yüksek sesle,- lakın kedi gibi miyavlıyor. Ama ben onu çabuk susturdum.” Birileri kahkahalarla güldü. Birisi: “Bu şeriata aittir.” dedi. Bey sivri burunluya işaret ederek , başıyla çadırını gösterdi. Sivri burun derhal ayağa kalktı ve koşarak çadırın içine girdi.

20 Orada bir şey gürültüyle yıkıldı, sivri burun sövdü:

__ Yaptığımız alçaklıktır, bey,-dedi gençlerden biri gür sesle.- Durdurun bu maskaralığı . Halk bizden nefret eder.

— O doğru ayta. Vazgeçiniz,— dedi bir qaç ses.

Soñ daa bir gruppada adam bu fikirge qoşulğanını bildirip, «ebet, ebet», dedi.

— Sizler istemeseniz, zorlamaymız. İstekliler buürsın,— dedi bek tavrını bozmayıp. Çadırğa yaqın oturğanlar gurüldeşip kulüştiler.

5 — Biz intiqam alamız. Bu da intiqam. Añlamaq kerek.

Çadırdan qanlı üzünü sürte-sürte cüyru burun çıqtı. Onı körgenler kene kulüştiler.

— Tırnadı amma, lyakin men de aqqımını aldım,— dedi o ve kufürlendi.

Arslan adamlarğa baqıp, olarnı eki gruppaga ayırılğanlarını, bir taraf külgende, digerlerniñ üzleri açuvlı ve kuskün ekenini duydu. Üregi kene tarsıqtı. «Bu çadırniñ içinde bir şey ola, ğaliba», dep tüşündi.

Çadırğa yaqın oturğanlardan biri bekke muracaat etti: — Bek, bu «avnı» men elge keçirdim. İşanmasañız mına izleri. O tırnalğan yanağını ateş yarığına tuttı. Bir top adam uvuldap, keyflenip küldi.

— Buür,— dedi bek ve kene çadırğa işmar etti.— Baq, kinci yanağıña muqayt ol.

15 Arslanniñ üregi ep sıqıla, eñsesinden ağır bir ök basıp turğan kibi ezile, özünü qayerge qoyacağını, ne işleyceğini bilmey tarsıqa edi. Nelernidir alt-ust etecegi, kimlernidir qıyırçıyır etip dögecegi keldi.

— Begim, bu işte benim de issem bar,—dep pışıldadı Vali qorbaşı beknin qulağına.— Mına, ketirgenniñ ozü tasdıqlar.

20 — Ebet,— dedi yanağı tırnalğan yigit.—Onıñ koyünü de, kim olğanını da bizge o ayttı.

Bek memnünliknen yılmaydı ve başını çadır bet-

__ O, doğru söylüyor. Vazgeçin,- dedi birkaç ses. Sonra bir grup adam daha bu fikre katıldığını bildirip “evet, evet” dedi.

__ Sizler istemezsiniz, zorlamayın. İstekliler buyursun- dedi sert tavrını bozmayıp. Çadıra yakın oturanlar gürültüyle güldüler.

5 __ Biz intikam alıyoruz. Bu da intikam. Anlamak gerek.

Çadırdan kanlı yüzünü sile sile sivri burun çıktı. Onu görenler yine güldüler.

__ Tırmaladı ama ben de hakkımı aldım,- dedi o ve küfretti. Arslan adamlara bakıp onların iki gruba ayrıldığını , bir taraf güldüğünde, diğerlerinin yüzlerinin öfkeli ve küskün olduğunu fark etti. Yüreği yine daraldı. “Bu çadırın içinde bir şey oluyor, galiba.” diye düşündü.

Çadıra yakın oturanlardan biri beye danıştı: - Bey, bu “avı” ben ele geçirdim. İnanmazsınız bu da izleri. O, tırmalanmış yanağını ateş ışığına tuttu. Bir grup adam uğuldayarak, keyiflenerek güldü.

__ Buyur,- dedi bey ve yine çadıra işaret etti. – Bak, ikinci yanağına mukayet ol. Arslan’ın yüreği hep sıkılıyor, ensesinden ağır bir yük basıp duruyormuş gibi eziliyor, kendini nereye koyacağını, ne yapacağını bilmeyerek daralıyordu. Bir şeyleri alt ist edeceği, birilerini paramparça edip döveceği geldi.

__ Beyim, bu işte benim de payım var.- diye fısıldadı. Vali haydut başı , beyin kulağına.

20 __ Bunu getirenin kendi tasdikler.

__Evet, dedi yanağı tırmalanmış genç. – Onun köyünü de, kim olduğunu da bize o söyledi. Bey memnunlukla gülümsedi ve başını çadır tarafı-

ke yantayttı. Vali qorbaşı çadırınıñ içine ürüp degil de, dersiñ tıǵırıp kirdi.

Bu sefer çadıya taraftan ses-solüq eşilmedi. Adamlar ne qadar diqqatnen diñleseler de,tınçlıqını bir şey bozmadı. Arslanniñ üregi oynap başladı. Bu areketler neçündür onı raatsızlay, bir hayırsızlıqtan haber bergen kibi üregini eze ediler, Ahır-soñu o

5 dayanıp olamadı, bekniñ yanına keldi.

— Bek, anda ne ola ya?—dep sopadı ve sesiniñ qaltırağanına ozü de şaştı.

— Mina, istese, Arslan da buürsın,— dedi bek oniñ omuzına qolunu qoyıp.— Ne olğanını ozüñ kirgen soñ korer ve pek memnün olursıñ, Qorqma, o artıq tınamaz.

10 Çadırdan çette turğan yigitler yavaş-yavaş cılışıp bekke ve oniñ yanındakilerge yaqlaştılar. Olarnıñ üzleri ciddi, baqışları cesaretle edi.

— Bek, bu işni toqtatmasañız, biz şimdi koylerimizge darqaşacaqmız,—dedi qara mıyıqlı kesmentik yigit.

— Ya da çadırğa kirgen adamnı parçakesek etecekmiş,— dep ilyave etti elinde

15 qılıç tutqan ikinci yigit.

Olarnıñ ciddi tavurlarını korıp bekniñ çırayı türlendi.Onıñ yanında külüşip-bağırışıp oturğanlar da sustılar.

— Men kimseni zorlamayım,— dedi bek yapma mulyayimliknen.— Mina, Arslan kirmek istey eken, kirsin, istemese,özünüñ işi. Olmaycaq şeyge aleket köterip

20 şaştıñız mı şu?

— Arslan bu işni yapmaz.

— Arslan elyal emeknen osken yigit. Siziñ kibi aramtamaqlardan degil. Buña oniñ vicdanı yol bermez,— dedi qılıç tutqan yigit.

na çevirdi. Vali haydut başı çadırın içine yürüyerek değil de, sanki tığırıp(sürünerek)(?) girdi. Bu sefer çadır tarafından ses soluk işitilmedi. Adamlar ne kadar dikkatle dinleseler de, sessizliği bir şey bozmadı. Arslan'ın yüreği oynamaya başladı. Bu hareketler nedendir onu rahatsız ediyor, bir hayırsızlıktan haber vermiş gibi yüreğini eziyordu. En sonunda o dayanamadı, beyin yanına geldi.

___ Bey, orada ne oluyor ya? – diye sordu ve sesinin yüksekliğine kendisi de şaşırdı.

___ İşte, isterse, Arslan da buyursun,- dedi bey , onun omzuna elini koyarak.

___ Ne olduğunu kendin girdikten sonra görür ve pek memnun olursun,korkma, o artık tırmalamaz. Çadırdan uzakta duran gençler, yavaş yavaş toplanıp beye ve onun yanındakilere yaklaştılar. Onların yüzleri ciddi, bakışları cesaretliydi.

___ Bey, bu işi durdurmazsanız, biz şimdi köylerimize dağılacağız, dedi kara bıyıklı kesmendik(?) genç.

___ Ya da çadıra giren adamı param parça edeceğiz.- diye ilave etti elinde kılıç tutan ikinci genç.

15 Onların ciddi tavırlarını gören beyin yüzü değişti. Onun yanında gülüşüp bağışarak oturanlar da sustular.

___ Ben kimseyi zorlamıyorum,- dedi bey yapay mülayimlikle. – İşte, Arslan girmek istiyormuş, girsin, istemezse, kendisinin bileceği iş. Olmayacak şeyi aleket(büyüterek)(?) şaşırdınız mı?

20 ___ Arslan bu işi yapamaz.

___ Arslan, helal emekle büyümüş genç. Sizin gibi haramzadelerden değil. Buna, onun vicdanı izin vermez,- dedi kılıç tutan genç.

— Sen, bala, qərarını qaçırayasıñ,— dep bağırdı bek.—Menim kim olğanımı unutma. İslam ordusına sadıqlığıña yemin ettiñ.

— Seniñ sözüñe baqıp yaqtıq-yıqtıq, astıq-kestik... Artıq yeter.

— Adamlar bizden qaçıp, gizlenip başladılar,— dedi çal saqallı qart.— Men yaqında qızıllar keçken bir qışlaqta bulundım. Adamlarınıñ aytqanlarına kore, olar kimsege toqunmağan, aksine, oz atlarını sabanğa yekip, fuqarelerini topraqlarını sürgen, koydeki baylarını topraq ve zahiresini faqır-fuqarege uleştirgenler. İbrahimbekniñ bir topar yigiti ise qızıl askerler topraq bergen koylemi talağan ve yaqqanlar. Boyle olğan soñ halq kimge qoltutacaq?

10 — Bu qızıllarınıñ vekili! Tutuñız onı!dep bağırdı bek. Bir top adam cesaretsizliknen qart-qa yaqlaştı. Lyakin qartınıñ yanında turğan yigitler de, deral, qılıçlarını, tüfeklerini ellerine aldılar.

O bir tarafta da bayağı adam olğanını seçken bek davanı yatıştırmağa tırıştı..Lyakin çal saqallı qart onıñ sözlerini böldi: — Sizler, barlı adamlarınıñ balalarıısıñız, işiñiz keyf-sefa. Epiñiz biri-biriñizge qoltutasıñız. Endi biz de birleşirmiz, o zaman sizge zor olur.

— Bu duşmannıñ sözleri!—dep okürdi bek. —Duşman kele, dep bizni aldattıñız,aslında eñ qorqunçlı duşman siz —ozüñiz ekensiñiz.

20 Kimge qarşı küreşe de, kimden intiqam alasıñız? Ozüni qorçalap olamağan fuqaredenmi? kozüñizni açıñız, fuqareniñ kunü doğayata.

— Toqtañız, bağırışıp-çağırışuvdan fayda öq, —dedi bek sakin davuşnen.— Madam ki, siz şu

__ Sen, çocuk, haddini aşıyorsun,- diye bağırdı bey. – Benim kim olduğumu unutma. İslam ordusuna sadık kalacağına yemin ettin.

__ Senin sözüne bakıp yakıp yıktık, astık kestik... Artık yeter.

5 __ İnsanlar bizden kaçıp gizlenmeye başladılar,- dedi ak sakallı ihtiyar.- Ben, yakında kızılıların geçtiği bir köyde buldum. İnsanların söylediğine göre, onlar kimseye dokunmamış, aksine, kendi atlarını sabana koşup, fukaraların topraklarını sürmüş, köydeki zenginlerin toprak ve zahiresini fakir-fukaraya paylaşmışlar. İbrahim Bey'in bir grup yiğidi ise kızıl askerlerin toprak verdiği köyleri talan etmiş, yakmışlar. Böyle olduktan sonra halk kime yardım edecek?

10 __ Bu kızılıların vekili! Tutun onu! diye bağırdı bey. Bir grup adam korkarak ihtiyara yaklaştı. Fakat, ihtiyarın yanında duran gençler de, derhal, kılıçlarını, tüfeklerini ellerine aldılar.

Öbür tarafta da bayağı adam olduğunu gören bey, kavgayı yatıştırmaya çalıştı. Lakin, ak sakallı ihtiyar onun sözlerini böldü:

15 __ Sizler , varlıklı insanların çocuklarısınız, işiniz keyif-sefa. Hepiniz birbirinize yardım ediyorsunuz. Şimdi biz de birleşiyoruz, o zaman size zor olur.

__ Bu düşmanın sözleri!- diye bağırdı bey.

20 __ Düşman geliyor, diye bizi aldattınız, aslında en korkunç düşman siz, kendinizmişsiniz. Kime karşı savaşıyor da, kimden intikam alıyorsunuz. Kendini koruyamayan fukaradan mı? Gözünüzü açın, fukaranın günü doğmakta.

__ Durun, bağıırıp, çağırmanın faydası yok.- dedi bey, sakin sesle.

__ Madem ki siz,

komissar qadınına ola boyle qızıştıñız, men onı şimdi koyüne alıp barıp taşlatırım.

Arslannıñ miyinde yaşın yaşınlağan kibi oldı. Üregini añlaşılmağan qorqu bastı, vücudını suvuq ter qapladı. Bir kereden banaki çuvallarnıñ birisi qıbırdağanını hatırladı. Nedir dep bağıracaq edi, tili kürmekleştı. Aytacaq olğan sözü qattı bir kesekke çevirilip, boğazına tireldi. Söñ yerinden köçerek, çadır içine atıldı. Şamçıraqnen zayıf aydınlatılğan çadırınıñ bir köşesinde orme saçlarinen ağızı bağlanğan, qan ve topraqqa bılanğan bir qadın yarı çıplaq alda yata edi. Arslannıñ vücudı sarsıldı, koz ogünü qaranlıq qapladı. Boğazına tirelip qalğan banaki kesek bir sözge çevirilerek, atılıp çıqtı.

10 — Hanifa!

O qaltırağan ellerinen onıñ ağızına çekip bağlanğan saçlarını çekdi, tilim-tilim olğan du-daqlarını sıypadı, qan ve çamurnen ortülgen üzünde yanıp turğan qara közlerine baqtı.

— Hanifa!..

15 Bu arada çadırınıñ diger köşesinde ust-başını tüzeteyatqan Vali qorbaşınıñ cırayı bem-beyaz oldı. O qapu betke bir adım atqaninen Arslan onıñ üstüne sekirip, boğazından tuttı. Çekip yerge yıqtı ve sofrada yatqan pıçaqını alıp, onıñ köküsine sapladı. Kene Hanifanıñ yanına keldi. Artıq o essiz yata edi.

Arslan ayqırıqnen çadırdan atılıp çıqqanda bekniñ adamlarinen çal saqallı qartnıñ yanındaki yigitler taraf-taraf olup, biribirlerine silya tiklep tura ve qıçırışa ediler.

20

— O benim Hanifam!—dep bağırdı Arslan ve pıçağını butün küçünen bekniñ köküsine soqtı.

— Melunlar, kopekler!— o qıçıra-bağıra bekniñ yanında turğan adamlarnıñ, üstüne atıldı,

Çevriyazı : 104

komiser kadına böyle kızdınız, ben onu şimdi köyüne gönderirim. Arslan'ın beyninde şimşek çakar gibi oldu. Yüreğini anlaşılmayan bir korku bastı. Arslan'ın vücudunu soğuk ter kapladı. Bir keresinde önceki çuvalların birisinin kıpırdadığını hatırladı. Nedir, diye bağıracaktı, dili tutuldu. Söyleyecek olduğu söz, katı bir lokmaya dönüp, boğazını tıkadı. 5
Sonra yerinden kalkarak , çadırın içine atıldı. Şamdanla zayıf aydınlatılan çadırın bir köşesinde örme saçlarıyla ağzı bağlanmış , kan ve toprağa bulanmış bir kadın yarı çıplak halde yatıyordu. Arslan'ın vücudu sarsıldı, gözünün önünü karanlık kapladı. Boğazına takılıp kalan önceki lokma bir söze dönüşerek atılıp çıktı:

10 ___ Hanife!

O, titreyen elleriyle, onun ağzına bağlanmış saçlarını çözdü, dilim dilim olan dudaklarını sildi, kan ve çamurla örtülen yüzünde yanıp duran kara gözlerine baktı.

___ Hanife!...

Bu arada, çadırın diğer köşesinde üstünü başını düzeltmekte olan Vali haydut başının 15 yüzü bembeyaz oldu. Onun, kapı tarafına bir adım atmasıyla Arslan, onun üstüne atlayıp, boğazından tuttu. Çekip yere yıktı ve sofrada duran bıçağı alıp onun göğsüne sapladı. Yine Hanife'nin yanına geldi. Artık o, sessiz yatıyordu.

Arslan haykırarak çadırdan atılıp çıktığında , beyin adamlarıyla, ak sakallı ihtiyarın yanındaki gençler, grup grup olup, birbirlerine silah çekip duruyor ve bağışıyorlardı.

20 ___ O, benim Hanife'm! – diye bağırdı Arslan ve bıçağını bütün gücüyle beyin göğsüne sapladı.

___ Melunlar, köpekler ! - o , bağıra bağıra beyin yanında duran adamların üstüne atıldı.

Yanağı tırnalğan yigit onıñ darbesinden soñ ses-soluqsız yıqıldı. Sağır qurşun sesi dağlarda aks-seda berip yañğıradı. Arslan bir silkinip, elinde pıştav tutup turğan süyrü burunğa çevi-rildi ve bir qaç adım atıp, onıñ ustüne barıp yıqıldı. Kara mıyıqlı yigit qılıçını, şimdi yerinden abdırıp turğan, cüyrü burunniñ başına endirdi. Onıñ başınıñ yarısı aşağı salınıp qaldı. Diger yarısındaki bir közü ise ğadapnen yıltırmaqta edi. Süyrü burunniñ ince ve qaviy endamı daa biraz vaqıt sallanıp turdı. O pıştavlı elini köterecek oldı ve gursüldep sırtı ustüne avdarıldı. Eki taraf tutuştı. Bir qaç daqqadan bekniñ butün adamları serilip qaldılar.

Çal saqallı adam yavaştan çadırniñ içine kirdi. Tördeki köşede töşek ustünde yaş bir qadın qı-bırdamayıp yata edi. Qart onıñ başı ustüne egildi. Mañlayını tutup baqtı. Qadın cansız edi.

Doğayatqan kuneşniñ ilk nurları üce dağlarnıñ uçlarını allandırdı. Caplardan ve dere-lerden gece perdesi çekildi. Dağ eteklerindeki koylerde tañ attı. Adamlar telyaşnen gece ateş yanğan ve qurşun sesleri eşitilgen dağ tarafqa baqtılar. Qaradağdan Koyge doğru bir sürü adam ses-soluqsız tüşüp kelmekte edi. Olarnıñ başları salınğan, adımları ağır, atlarını cetip keleler. Dağdan eneyatqanlar yaqınlağan soñ koy cemaatı olarnıñ eki tabut köterip keleyatqanını kördi.

Qaradağ ustünde ise quzğunlar avelenmekte edi.

Yanağı tırmalanmış genç, onun darbesinden sonra sessiz- soluksuz yıkıldı. Sağır kurşun sesi dağlarda aksi seda verip yansıdı. Arslan, bir silkinip, elinde tabanca tutup duran sivri burunluya döndü ve birkaç adım atıp, onun üstüne doğru atıldı. Kara bıyıklı yiğit, kılıcını , şimdi yerinde şaşıp kalan , sivri burunlunun başına indirdi.

5 Onun başının yarısı aşağı salınıp kaldı. Diğer yarısındaki bir gözü ise, öfkeyle parlamaktaydı. Sivri burnun, ince ve kuvvetli endamı daha bir müddet daha sallanıp durdu. O, tabancalı elini kaldıracak oldu ve gürültüyle sırt üstü devrildi. İki taraf kavgaya tutuştu. Birkaç dakikada beyin adamları serilip kaldılar.

Ak sakallı adam, yavaşça çadırın içine girdi. Girişteki köşede, yatak üstünde, genç

10 bir kadın kıpırdamadan yatıyordu. İhtiyar, onun başının üstüne eğildi. Alnını tutup baktı. Kadın cansızdı.

Doğmakta olan güneşin ilk ışıkları , yüce dağların zirvesini kızarttı. Caplardan(uçurumlardan)(?) ve derelerden gece perdesi çekildi. Dağ eteklerindeki köylerde şafak söktü. İnsanlar telaşla , gece ateşin yandığı ve kurşun seslerinin

15 işitildiği dağ tarafına baktılar. Karadağ'dan köye doğru bir sürü adam sessiz soluksuz inip gelmekteydi. Onların başları eğilmiş, adımları ağır, atları çekerek geliyorlar. Dağdan inmekte olanlar yaklaştıktan sonra, köy halkı , onların iki tabut taşıyarak gelmekte olduklarını gördü.

Karadağ'ın üstünde ise kuzgunlar havalanmaktaydı.

ŞAH ESER

Nuri birevleriniñ eserleri aqqında aytmağa sevmey. Oz eserleri aqqında ayılğan fikirlerni de lyaqaydıqlıqnen qabul ete; Lafnen resim çızılmay. Laf laflıqlınen qala, 5 aqiqiy sanateseri ise— eger oña yaşamaq qismet olsa, oz omürinen yaşay. Onı er kim özünce añlay ve qabul ete. Ep muimi, yapılğan eser yaşamaq , ve adamlarğa tesir etmek kerek. Sanat eseri aqqında saatlernen aytmaq mumkün, lyakin bundan o yahşı da olmaz, yaman da olmaz. Yahşı resim telqinge muhtac olmay. O özü için özü ayta. Lyakin Nuri bu fikirini de kimsege aytmay. Kimerde sanatşnaslar onbşh resimlerini 10 mıtlaqa başqaca añlatalar. Nuri iç olmağanda müzakerege qoşula ve bir qaç söznen maqsadını añlta.

Mına bu resimi de müzakerede bir çoq, biri-birine qapa-qarşı fikirler doğurdı. Birevler onı kokke köterip maqtaylar, birevler ise, «acemilik, artqa çekilüv», dep tenqid eteler. Eñ muimi, Gülşen onı begendi. Nuri Gülşenniñ fikirinen esaplaşa. 15 Çızğan er bir resiminiñ o begenmesini istey. Oña Gülşen begense olğanı.

Gülşen «Ressam» cemiyyetine medeniyet institutınıñ sanatşnaslıq fakültetini bitirgen soñ keldi. Onıñ kelüvi butün ressamlar cemiyyetiniñ kollektivini ast-ust etti. Bazı yaşlar deral «ze-

ŞAH ESER

Nuri, birilerinin eserleri hakkında konuşmayı sevmiyor. Kendi eserleri hakkında söylenen fikirleri de lakaytlıkla kabul ediyor: Lafla resim çizilmez. Söz , söz olarak kalıyor, hakiki sanat eseri ise, eğer ona yaşamak kısmet olursa, kendi ömrüyle yaşar. Onu herkes kendince anlıyor ve kabul ediyor. En önemlisi, yapılan eseri yaşamak ve insanlara tesir etmek gerekir. Sanat eseri hakkında saatlerce konuşmak mümkün, lakin bundan iyi de olmaz, kötü de olmaz. İyi resmin telkine ihtiyacı yoktur. O, kendi için kendi konuşur. Lakin, Nuri, bu fikrini de kimseye söylemiyor. Bazen sanatseverler onun resimlerini mutlaka başka türlü anlatıyorlar. Nuri, hiç olmasa da, müzakereye katılıyor ve birkaç sözle maksadını anlatıyor.

İşte, bu resmi de müzakerede bir çok, birbirine taban tabana zıt fikirler doğurdu. Birileri, onu göğe çıkartıp övüyorlar, birileri ise “acemilik, gerileme” diye tenkit ediyorlar. En mühimi, Gülşen onu beğendi. Nuri, Gülşen’in fikriyle hesaplaşıyor. Çizdiği her bir resmi onun beğenmesini istiyor. Onun için Gülşen beğense yeter. Gülşen “ressam(lar)” cemiyetine olgunlaşma enstitüsünün sanatçılık fakültesini bitirdikten sonra geldi. Onun gelmesi, bütün ressamlar cemiyetinin birliğini bozdu. Bazı gençler, derhal, “za-

naat».usulını kullanacaq oldılar. Hususan İbram Kemal ziyade ğayret etti. O Gülşenge, «bir resim yapmak isteyim, maña ilham bağışlañız», dep yalvardı. Lyakin Gülşen kesen-kes red etti.

- Siziñ ağızıñızdan raqı qoqusı kelmegen taqdirde bile, beş daqqa qarşıñızda turıp olamasam kerek,— dedi. Lyakin İbram çekilmedi. Tek usulunu deñiştirdi. Müzakerelerde Gülşenniñ fikirlerini, kimerde ise onıñ ozünü qızgınlıqnen maqtay. Laf arasında, «biz Gülşen Caferövanen tüşünip baqtıq, bu eserni başqa türlü añlamaq kerek», dep taşlay. Bugun de o, Gülşen sözge çıqmağance, indemey oturdu. Nüriniñ şartlı olaraq «Yalıda» dep adlandırılğan resimi şamatalı tenqidqa oğratıldı.
- 10 Munaqaşalar eñ qızgan vaqıtta Gülşen söz aldı. Ressamlar, atta direktor Halit Nazaroviç. bile, Gülşenniñ fikrine qulaq asa ve o er angi muzakereniñ doğruluşını, ruhunu deñiştire bilecegini añlay ediler.

Nuri Gülşenge söz berilgeninen oturğan yerinde bir qıbırdanıp aldı. Miyine, «begenmegendir», degen fikir kelip-keçti, üreginde bir hoşnutsuzlıq duydu.

- 15 Gülşen ses-şamata yatışmasını beklep biraz indemey turdu ve Nürini daima eyecanlandırğan, qalınca, kokrek sesinen söylenip başladı. — Nuri Baqiyeviçniñ «Yalıda» dep adlandırılğan eseri aqqında çeşit fikirler ayıldı. Olarnıñ bazılarına qoşulmaq, bazılarına ise qoşulmamaq mümkün. Aydıñız, daa bir kere resimge baqayıq.
- 20 Erkes zalnıñ töründe, sana ortasına yerleştiril-gen buük polotnoga baqtı. Anda quturğan deñizniñ qocaman dalgaları kokke çapqılğanlar.

naat” usulünü kullanacak oldular. Özellikle İbrahim Kemal çok gayret etti. O Gülşen’e “bir resim yapmak istiyorum, ban ilham verin.” Diye yalvardı. Lakin Gülşen kesinkes reddetti.

5 ___ Sizin ağzınızdan rakı kokusu gelmediği taktirde bile, beş dakika bile karşınızda duramamam gerek,- dedi. Lakin İbrahim çekilmedi. Sadece usulünü değiştirdi. Müzakerelerde Gülşen’in fikirlerini , bazen de onun kendi heyecanıyla övüyor. Laf arasında, “Biz Gülşen Caferova’yla düşünüp baktık, bu eseri başka türlü anlamak gerek.” Diye bağırıyor.

10 Bugün de o, Gülşen söz almayınca, ses çıkarmadan oturdu. Nuri’nin şartlı olarak “Yalıda” diye adlandırılan resmi hararetle tenkite uğradı. Münakaşaların en hararetli zamanında Gülşen söz aldı. Ressamlar, hatta müdür Halit Nazaroviç bile , Gülşen’in fikirlerine kulak asar ve herhangi (bir) müzakerenin ortaya çıkarılışını , ruhunu değiştirebileceğini anlıyorlardı. Nuri, Gülşen’e söz verilmesiyle oturduğu yerde bir kıpırdandı. Aklına “beğenmemiştir” diye fikir gelip geçti, yüreğinde bir hoşnutsuzluk
15 hissetti. Gülşen ses sedanın kesilmesini bekleyip biraz ses çıkarmadan durdu ve Nuri’yi daima heyecanlandıran, kalınca, kükreyen sesiyle konuşmaya başladı.

___ Nuri Bakıyeviç’in “Yalıda” diye adlandırılan eseri hakkında çeşitli fikirler söylendi. Onların bazılarına katılmak, bazılarına ise katılmamak mümkün. Haydi, bir kere daha resme bakalım.

20 Herkes salonun girişinde sana(?) ortasına yerleştirilen büyük tuvale baktı. Orada kuduran denizin kocaman dalgaları göğe yükselmişler.

Buük ve qapqara bir dalğaniñ üstünde batacaq olıp turğan gemi körüne. Polotnonıñ aşasında, sağ köşesinde, şiddetli dalğalarını urup qaytargana eybetli qayalar üstünde yigit ve qız tura. Olar anda, qara dalğalar içinde züür etelyatqan faciadan habersiz, biri-birlerine baqıp qalğanlar. Qız ellerini köküsine qoyğan ve yigit tarafqa biraz
5 egilgen. Yigitniñ elleri ise qızğa uzatılğanlar.

— Avtor ne demek istey? Zaldakiler kene Gülşenge baqtılar.

— Avtor demek istey ki, sevgi er angi vaziyette, er angi şaraitta yaşay. Belki bir yerlerde cenk ola ve adamlar oledirler, bir yerlerde felyaketler, facialar üz bere ve kene adamlar qurban oladırlar. Lyakin sevgi bir zaman olmey. Sevgi bir
10 zaman, bir an yaşamaqtan toqtamay. Mina, bu resimde de oyle. Deşetli dalğalar arasında meşum bir facia züür etmekte. Anda adamlar belki olecekler. Yalıda ise sevişkenler körüşeler. Olar facianı körmeyler. Avtor sevginiñ qudretini quvetlendirmek için onı facia fonunda tasvirlegen. Sevgi bar ekeç, ayat bar. Sevgi er angi facianı, er angi olümni yeñe. Sevgi baqiy. Mence, Nuri Baqiyeviçniñ bu
15 resimini boyle añlamaq kerek. Zanimca, avtor ogüne könkret bir maqsad qoyğan ve oña irgen. Bu eserni men sanatımızda bir yañılıq dep bilem ve onıñ ikinci kvartalda olacaq sergige qoyılmasını teklif etem.

Nüri eyecanlandı. Gülşen onıñ fikirlerini o qadar tam ve açıq añlattı ki, eger özünden soragan olsalar bu qadar etip añlatamaz edi.

20 Meclisniñ ikinci yarısında Nüriniñ resimi maqtaldı ve sergige qabul olundu.

— Hayırlayım aqay — dedi İbram Kemal toplaşuvdan soñ Nüriniñ elini tutup.—
Bizim Gülşen

Çevriyazı : 108

Büyük ve kapkara bir dalganın üstünde batacak gibi duran gemi görünüyor. Tuvalin
aşağısında , sağ köşesinde , şiddetli dalgaların vurup döndüğü heybetli kayaların
üstünde delikanlı ve kız duruyor. Onlar orada , o kara dalgalar içinde ortaya
çıkagelen faciadan habersiz birbirlerine bakıp kalmışlar. Kız ellerini göğsüne
5 koymuş ve delikanlıdan tarafa biraz eğilmiş. Delikanlının elleri ise kıza uzanmış.

__ Sanatçı ne demek istiyor? Salondakiler yine Gülşen'e baktılar.

__ Sanatçı demek istiyor ki, sevgi herhangi (bir) vaziyette, her şartta yaşar. Belki bir
yerlerde savaş oluyor ve insanlar ölüyorlar, bir yerlerde felaketler , facialar ortaya
10 çıkıyor ve yine insanlar kurban oluyorlardır. Lakin sevgi asla ölmez. Sevgi bir
zaman, bir an yaşamaktan alıkonamaz. İşte, bu resimde de öyle. Dehşetli dalgalar
arasında , dehşetli bir facia ortaya çıkmakta. Orada insanlar belki ölecekler. Sahilde
ise sevişenler görüşüyorlar. Onlar faciayı görmüyorlar. Sanatçı, sevginin gücünü
kuvvetlendirmek için onu facia fonunda tasvir etmiş. Sevgi varsa eğer, hayat var.
Sevgi faciayı, her ölümü yener. Sevgi bakidir. Bence, Nuri Bakiyeviç'in bu resmini
15 böyle anlamak gerek. Zannımca, sanatçı önüne somut bir maksat koymuş ve ona
ulaşmış. Bu eseri ben sanatımızda bir yenilik kabul ediyorum ve onun ikinci
oturumda açılacak sergiye konulmasını teklif ediyorum.

Nuri heyecanlandı. Gülşen, onun fikirlerini o kadar tam ve açık anlattı ki, eğer
kendisine sormuş olsalar bu kadar anlatamazdı. Meclisin ikinci yarısında Nuri'nin
20 resmi övüldü ve sergiye kabul edildi.

__ Tebrik ederim dostum-dedi İbrahim Kemal toplantıdan sonra Nuri'nin elini tutup.-
Bizim Gülşen

Çoq ferasetli qız. Kördiñmi, meclisni nasıl çevirdi. Doğru yaptı. Mınarı qabaqbaşlarğa bir aqıl qoydı. «Pessimizm, tüşkünlik, qara renk» emiş. Uh, körlar. Qara renkniñ astındaki yarıq-lıqını, istiqbal qığılçımlarını korip olamaylar.

İbram oña demi mecliste aytqan fikirlerini biraz qaba şekilde tekrarlamakta edi. Bu
5 arada olarnıñ yanından Halit Nazaroviçniñ keçip keteyat-qanını körgen İbram:
«Bugun pek acayip, pek me-deni müzakere oldı!»—dep bağırdı.

Nuri çırayını sıttı. Halit Nazaroviç ise bayağı ketken soñ artına aylanıp qarıq sesnen:
«Endi şu-şulaşıp lafını çubalta bermeñiz,— dedi. Soñ Nürige baqıp ilyave etti:— Bir
türlü «üvüvmuvuv»olmasın. Añladıñımı?» Nuri añladım manasında başını salladı.

10 Sofanıñ o başında paltosıñı ve şlyapasını kiygen Gülşen koründi.

— Siz qaytasıñız mı?—dep bağırdı İbram ve:—Men şimdi,— dep kiyinmek
içün çapıp ketti.

— Hayırlayım, Nuri ağa,— dedi Gülşen onıñ yanına kelip.—Men
tüşüngenimni, körgenimni aytım — Er vaqıt oyle yapasıñız mı?

15 — Er vaqıt.

— Ya köznen körmek mümkün olmağan şeylerni nasıl añlaysıñız?

Gülşen qızardı, kulümsiredi.

— Onı da añlayım. Duyıp, sezip añlayım.

— Gülşen, men qaba ve qart bir adam degilimmi?

20 — Yoq. Ne için boyle soraysıñız?

— Sizni körgende maña oyle kele.

Nuri aytqaninen peşman oldı. Evli-barqln bir adam yaş qızğa boyle laf
aytırmı?Gülşen oña baqıp qaldı, Dudaqlar nedir

Çevriyazı : 109

çok ferasetli kız. Görün mü, meclisi nasıl döndürdü. Doğru yaptı. Böyle kabakbaşlara bir akıl verdi. “Pessimizim , düşkünlük, kara renk” imiş. Uh, körler. Kara rengin altındaki aydınlığı , istikbal kıvılcımlarını göremiyorlar.

İbrahim ona, az önce mecliste söylenen fikirleri biraz kaba şekilde tekrarlamaktaydı.

- 5 Bu arada onların yanından Halit Nazaroviç’in geçip gittiğini gören İbrahim : “Bugün pek muhteşem, pek medeni müzakere oldu!” diye bağırdı.

Nuri yüzünü astı. Halit Nazaroviç ise bayağı gittikten sonra arkasına dönüp yaşlı sesiyle. “ Şimdi gereksiz konuşarak lafı çoğaltmayın.” – dedi. Sonra Nuri’ye bakıp ilave etti.- “Bir türlü “uğultu” olmasın. Anladın mı?” Nuri, anladım anlamında başını 10 salladı. Salonun öbür başında paltosunu ve şapkasını giyen Gülşen göründü.

__ Siz dönüyor musunuz?- diye bağırdı İbrahim ve :

__ Ben şimdi, deyip giyinmek için koşup gitti.

__ Tebrik ederim, Nuri Ağabey.- dedi Gülşen onun yanına gelip.- Ben düşüncelerimi, gördüğümü söyledim. – Her zaman böyle yapar mısınız?

- 15 __ Her vakit.

__ Ya gözle görmenin mümkün olmadığı şeyleri nasıl anlıyorsunuz?

Gülşen kızardı, gülümsedi:

__ Onu da anlıyorum, duyup sezerek anlıyorum.

_ Gülşen, ben kaba ve yaşlı bir adam değil miyim?

- 20 _ Yok. Niçin böyle soruyorsunuz?

_ Sizi gördüğümde bana öyle gibi geliyor.

Nuri söylediğine pişman oldu. Evli barklı bir adam genç bir kıza büyük söz söyler mi? Gülşen, ona bakıp kaldı. Dudakları bir şey

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 109

aytmaq istegen kibi keldiler. Bu vaqıtta İbrahim qayıp keldi ve, deral, laf qoştı.

— Gülşen, siz bu adamnıñ laflarına çoq kiulaq asmañız. Daa sevgi izar etip yeşitirmedimi?

Çoq yahşı. Ayse kettik.

5 Olar kettiler. İbrahim Gülşenniñ tirseginden tutacaq olğan edi, qız çekildi ve artına aylanıp Nürige: — Siziñ bir eksikliğiñiz bar: pek indemez adamsıñız,— dedi.

Nürü evge kelgen soñ ne işleyceğini bilmeyip, bayağı vaqıt televizorga baqıp oturdı. Azərbaycan,yırcısı «Sureya» degen türkünü Azərbaycan ve rus tillerinde yırlay. O ise Gülşen aqqında tüşüne. Ozünden bayağı yaş olğan qız aqqında ne tüşüne bile. İşte onı erkes evli dep bile. Apayınıñ çoqtan ketkenini kimsege aytmadı. Buña acet de 10 yoq. Belki daa qayıp kelir. Ya kelmese? Gülşen! Onı nasıl etip miyinden çıqarmak kerek? İşte, keldi ve kelgeninen Nuriniñ miyi içine kirip aldı.O daima onıñnen baraber üre, onı taqip ete. Qafasını yora,vücüdını ezgiley, lyakin ketmey. Başqa birisini tapmaq kerek. Birden kelgen bu fikir Nurini qorquzdı. Eger başqa birisini, 15 yaşı kelişikçe olğanını tapsa, Gülşenni unuttur. İç olmadım onıñ fikirlerinden qurtulır. Em kerçekten de,apayı qayıp kelmeycek olsa, haberini bildirsin. O vaqıtta istegeni kibi iş korer. Nuri şu aqşam apayına mektüp yazdı. Meseleni kesen-kes qoydı. Eki aftadan soñ apayı yaşağan rayonnıñ zags bölüğinden ayırılışuv aqqında kyağıt keldi. Nuri oz rayonınıñ zags bölüğine barıp, bu kyağıtnı resmiyleştirdi. Barsın, şay olsun. 20 Çekişip yaşağandan kore, vaqıt bar ekende ayırılışqanları yahşı. Apayı da ozüne lyayığını tapar.Ebet, ozü de paynozü qalmaz.

Çevriyazı : 110

söylemek istemiş gibiydi. O vakitte İbrahim geldi ve derhal söze karıştı.

__ Gülşen, siz bu adamın laflarına çok kulak asmayın. Daha sevgisini belirtemedi mi? Çok güzel. Hadi gidelim.

- 5 Onlar gittiler. İbrahim Gülşen'in kolundan tutacak olmuştu, kız çekildi ve arkasına dönüp Nuri'ye:

__ Sizin bir eksiğiniz var, pek suskun birisiniz, dedi.

- 10 Nuri eve geldikten sonra ne yapacağını bilmeden, bayağı vakit televizyona bakıp oturdu. Azerbaycan şarkıcısı "Süreyya" adlı türküyü Azerbaycan ve Rus dillerinde söylüyor. O ise, Gülşen hakkında düşünüyor. Kendisinden bayağı genç olan kız hakkında ne düşünebilir? İşte onu herkes evli diye biliyor. Eşinin çoktan gittiğini kimseye söylemedi. Buna gerek de yok. Belki de döner gelir. Ya gelmezse? Gülşen! Onu ne edip de aklından çıkarması gerek? İşte, geldi ve gelmesiyle Nuri'nin aklına yerleşti. O, daima onunla beraber yürüyor, onu takip ediyor. Kafasını yoruyor, 15 vücudunu eziyor, fakat gitmiyor. Başka birisini tanımak gerek. Birden gelen bu fikir Nuri'yi korkuttu. Eğer başka birisini, yaşı büyük olanını bulursa, Gülşen'i unuttur. Hiç olmazsa onun fikirlerinden kurtulur. Hem gerçekten de, eşi dönüp gelmeyecek olsa, haber versin. O vakit, istediği gibi iş görür. Nuri, o akşam eşine mektup yazdı. Meseleyi açık seçik ortaya koydu. İki hafta sonra eşinin yaşadığı kasabanın nüfus 20 dairesinden nüfusundan düştüğüne dair kağıt geldi. Nuri, kendi kasabasının nüfus dairesine gidip bu kağıdı resmileştirdi. Varsın, öyle olsun. Çekişip yaşamalarındansa, vak,t varken ayrılmaları daha iyi. Eşi de kendine layık olanı bulur. Evet, kendi de paynözü(dul)(?)kalmaz

Nüri ilki vaqıtlarda özüne eş qıdırıp tanış-biliş qızlarğa köz etti. Bazılarına ağız arap bir şeyler ayttı bile. Lyakin oz evinde, apayı olaraq olarnıñ iç birini tasavur etip olamadı. Tasavur etkeni kibi Gülşen kelip çıqa ve er şeyni boza. Nuri oz tüşüncelerinden ozü yoruldı. Niayet, birevden qurtulmaq içün birevge evlenmekniñ
5 ah-maqlıq ekenini añladı ve özüne apay araştıruvdan vazgeçip, işke berildi.Yañı resim çızdı.Onı keçirmek içün Gülşenge daa pek ğayret etmek kerek olur. O Gülşenniñ bu resimi aqqında neler ayta bileceğini tüşündi. Tapıştırıp olamadı. Bunu tek Gülşenniñ ozü bile.

— Napasıñ aqay? Yañı bir şeyler qaralaysıñmı Bu İbram edi.

10 — Qaralaydırsıñ, ebet. Köstermeysiñ de, aytmaysiñ da. Er şeyni sır tutasıñ.

— Azır olmağan şeyni nasıl etip köstereyim?

O bu yigitniñ elemi begenmedi. İbram vaqtı ile istidatlı ressam olaraq nam qazanğan, atta ozüniñ şahsiy sergisini teşkil etken edi. O vaqıtlarda onı «yaş fırçı yctacı» dep, maqtağan ediler. Lyakin bir kere onıñ resimi keskin tenqidke oğradı.
15 Bundan soñ o eserlerini müzakerege qoymay ve sıq-sıq içe edi.

— Baş kütme İbram,—dedi Nuri. Bu oğlan endi onıñ zıtına toqunıp başlağan edi.— Çızam..

Ketirgende korersiñ.

Qapuda Gulşen koründi. Nüriniñ bedeninden elektrik tokı keçken kibi oldı.
20 Ozüne-ozü açuvlandı ve suvuqlıqnen selyamlaştı.

— Keder tmedimmi? Onıñ yerine İbram cevaplandı.

— Buürniñ, Gülşen hanım. Biz Nüri efendinen onıñ yañı eserini müzakere etemiz. Çıza eken. Endi

Çevriyazı : 111

Nuri ilk zamanlarda kendine eş arayarak tanıdık bildik kızlara baktı. Bazılarının ağzını arayıp bir şeyler söyledi bile. Fakat, kendi evinde , onların hiçbirini eşi olarak hayal edemedi. Hayal ettiği gibi, Gülşen çıkıp geliyor ve her şeyi bozuyor. Nuri, kendi düşüncelerinden kendisi yoruldu. Nihayet birilerinden kurtulmak için birileriyle evlenmenin ahmaklık olduğunu anladı ve kendine eş aramaktan vazgeçip, işe verdi kendini. Yeni resimler çizdi. Onu Gülşen'e beğendirmek için daha çok gayret etmek gerekir. O, Gülşen'in, bu resmi hakkında neler söyleyebileceğini düşündü. Ne söyleyeceğini bulamadı. Bunu sadece Gülşen'in kendi biliyor.

__ Ne yapıyorsunuz, dostum? Yeni bir şeyler karalıyor musun?- bu İbrahim idi.

10 __ Karalıyorsunuzdur, evet. Göstermiyorsunuz da, söylemiyorsunuz da. Her şeyi sırt tutuyorsun.

__ Hazır olmayan şeyi nasıl olup da göstereyim?

O, bu gencin hüznünü beğenmedi. İbrahim vaktiyle istidatlı ressam olarak nam kazanmış, hatta kendi şahsi sergisini açmıştı. O vakitlerde onu “genç, fırça ustası” diye, övmüşlerdi. Lakin bir kere onun resmi sert tenkide uğradı. Ondan sonra o, eserlerini müzakereye koymuyor ve sık sık içiyordu.

__Baş kütmeşe(canımı sıkma)(?) İbrahim,- dedi Nuri. Bu oğlan şimdi onun zıddına gitmeye başlamıştı. – Çiziyorum...

__ Getirdiğinde görürsün.

20 Kapıda Gülşen görüldü. Nuri'nin bedeninden elektrik akımı geçer gibi oldu. Kendine kızdı ve soğuk bir ifadeyle selamlaştı.

__ Üzülmedin mi?

Onun yerine İbrahim cevap verdi:

25 __ Buyurun Gülşen hanım. Biz Nuri Efendiyle , onun yeni eserini müzakere ediyoruz. Çiziyormuş. Şimdi

butün umüti sizden. Daa bir kere coşsañız, busı da keçer.

— Coşmaq için, başta bir, coşturğan menbaa olmaq kerek,— dedi Gülşen ciddi tavurnen.— Coşturğan eser olsa coşarım.

5 — Men ise Gülşen hanım coşıp olamayım. Uç yıldır ki, coşıp olamayım. Menbaa yani ilham menbaası yoq. Siz meni coştursañız, yani ruhlandırsañız şedevr çizarım. Vallai çizarım.

— Öq. Men sizni coşturıp olamam.Ozüñizge ilham menbaasını ise başqasından arañız.

10 İbram ne deyceğini bilmeyip boynunu ısqaladı. Sigar yaqtı ve oda içinde o yan-bu yan ürip başladı.

— Nuri ağa,yañı bir şey başladınızmı? Pek meraqılı olur edi. Umumen,siziñ eserleriñiz meraqılı ola,—dedi Gülşen.

15 — Eñ muimi — Gülşenni coştura.— İbram içindeki tüşünni ufürüp çıqardı ve sözki devam etti.— Menim de başımda bir süjet dolana, em çoqtan dolana. Nasıl eter de onu holstqa keçirirsiñ. Eger siz, Gülşen, meni bir kereçik ruhlandırsañız, çizarım. Vallai çizarım. Çünkü siz...

— Bir lafnı çaynay berseñiz, damı qaçar,— dep çırayını sıttı Gülşen. Soñ kene Nürige üzlendi:— Kerçekten çızasıñızımı, tezden bitecekmi?

20 — Tezden. Lyakinkene hucır şey olup çıqayata. Umumen, ketirgen soñ korersiñiz.

Gülşen Nuriñ keyfi olmağanını duysa kerek, «ebet, ebet», dep çıqıp ketti.

— Yaqa tutturmay,— dedi İbram Gülşen ketken soñ.— Aman dızman qız. Vallai yahşı qız. O yaqından yaqlaşam, bu yaqından yaqlaşam. —yaqın almay. Zararı yoq. Buña vaqıt kerek.

25 Nuri bu küstah yigitniñ üküne bir şamar yandırmaqtañ ozünü zornen tuttu. Ebet,onıñ ne işi

Çevriyazı : 112

bütün ümidi sizsiniz. Bir kere daha coşsanız , bu da geçer.

__ Coşmak için, başta bir coşturan kaynak olması gerek,- dedi Gülşen ciddi tavırla.-
Coşturan eser olsa, coşarım.

5 __ Ben ise Gülşen Hanım coşamıyorum. Üç yıl var ki, coşamıyorum. Kaynak, yani ilham kaynağı yok. Siz beni coştursanız, yani ruhlandırmanız şevr(şaheser)(?) çizerim. Vallahi çizerim.

__ Yok, ben sizi coşturamam. Kendinize ilham kaynağını ise, başkasında arayınız.

İbrahim ne diyeceğini bilemeyip boynunu kaşdı. Sigara yaktı ve oda içinde bir o yana, bir bu yana yürümeye başladı.

10 __ Nuri ağabey, yeni bir şeye başladınız mı? Pek ilgi çekici olurdu. Genellikle, sizin eserleriniz ilgi çekici olur.- dedi Gülşen.

15 __ En mühimi.- Gülşen’i coşturuyor.- İbrahim içindeki hayalini üfürüp çıkardı ve sözüne devam etti. – Benim de başımda bir konu dolanıyor,hem çoktan beri dolanıyor. Nasıl eder de onu tuvale geçirirsin? Eğer siz, Gülşen, bana bir kerecik ilham verirseniz çizerim. Vallahi çizerim. Çünkü siz...

__ Bir lafı sürekli söylerseniz , tadı kaçar. – diye yüzünü astı Gülşen. Sonra yine Nuri’ye döndü :- Gerçekten çiziyor musunuz, çabucak bitecek mi?

__ Çabucak. Fakat ortaya yine engel olacak bir şeyler çıkıyor. O zaman getirdikten sonra görürsünüz.

20 Gülşen Nuri’nin keyfi olmadığını hissetse gerek “evet, evet” diye çıkıp gitti.

__ Yüz vermiyor- dedi İbrahim, Gülşen gittikten sonra.- Amma kaba kız. Vallahi güzel kız. O yandan yaklaşıyorum, bu yandan yaklaşıyorum, yaklaştırmıyorum. Zararı yok. Bunun için vakit gerek.

25 Nuri, bu küstah gencin suratına bir şamar indirmemek için kendini zor tuttu. Evet, onun ne işi

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 112

bar? İbrahim yaş ve eñ muimi, bekyar. Belki evlenirler. Bu fikirden onıñ vücudı buz-
buzladı, başı aylandı. Gülşenge başqası evlenecek. Nasıl deşet!

O İbrahimniñ közlerine tikilip baqtı. Ayneciliknen qıslğan ve birevni mashara eter kibi
yılıtrağan bu közleri oña: «İndemeysiñ amma içiñdekini bilem», der kibi baqmaqta
5 ediler.

— Sen oña ayneciliknen baqasıñ, ilhamlandırmasını talap etesiñ. Boyle
olmaz,—dedi Nuri quru davuşnen. Bu davuş da, bu sözler de onıñki degil ediler. O
şimdi bu yigitke başqa sözler aytmaq istey edi.

— Ya nasıl olur?

10 — Ne nasıl olur?

— Nasıl yapmaq kerek? Ogretse aqay. Sende tecribe buük Paylaş.

Nuri mısılınen qıslğan küstah közlerge nefretnen baqtı. İbrahim tek közlerinen
külmekte edi.

— Başımni kütme. Ustazlıqqa başqasını tap.

15 İbrahim yılmaydı ve dudaqlarını cıyıştırmadan qapu yanına keldi. O qapunu
yapayatqanda bile dudaqların alya yayılğan, sarıñın tişleri ağarıp körüne ediler.

«Ne için kule?—dep tüşüñdi Nuri.—Meni kulemi? Belki olarñın arasında endi bir
şeyler olup keçken ve o maña: «Keç qaldıñ acemi», dep ku-ledir?» Nüriniñ başı
ağırıp başladı. Er vaqt oyle ola, eyecanlansa ya da tarsıqsa başı ağıra. Bu kyağıtlar

20 şişip qalğaydılar. Ressam adamğa bu qadar yazı yazmaq nege kerek? Plan-büçet
bölüğine kirip Merem apteden bir analgin istese, belki yengilleşir edi. Birazdan onıñ
caqları, butün tiş-

var? İbrahim genç ve en mühimi bekar. Belki evlenirler. Bu fikirden dolayı onun vücudu buz kesti, başı döndü. Gülşen'le başkası evlenecek. Ne dehşet verici! O, İbrahim'in gözlerine dikilip baktı. Sahtekarlıkla kısılan ve birilerini maskara eder gibi parlayan bu gözleri ona:" Bir şey söylemiyorsun ama, içindekini biliyorum." der
5 gibi bakmaktaydılar.

__ Sen ona sahtekarlıkla bakıyorsun, ilhamlandırmasını istiyorsun. Böyle olmaz, dedi Nuri soğuk (bir) sesle. Bu ses de, bu sözler de ona ait değillerdi. O şimdi bu gence de başka sözler söylemek istiyordu.

__ Ya nasıl olur?

10 __ Nasıl yapmak gerek? Öğretsene dostum. Senin tecrüben fazla, paylaş.

Nuri istihzayla kısılan küstah gözlere nefretle baktı. İbrahim sadece gözleriyle gülmekteydi.

__ Canını sıkma. Ustalığa başkasını bul.

İbrahim gülümsedi ve dudaklarını toplamadan kapının yanına geldi. O, kapıyı
15 kapattığında bile dudakları hala yayılmış, sararmış dişleri, beyazlaşmış görünüyorlardı. "Ne için gülüyor?"- diye düşündü Nuri.- Bana mı gülüyor? Belki onların arasında bir şeyler olup geçmiş ve o bana: "Geç kaldın acemi" diye gülüyordur. Nuri'nin başı ağrımaya başladı. Her zaman öyle oluyor, heyecanlansa ya da sıkılsa başı ağrıyor. Bu kağıtlar şişip kalacaklardı. Ressam adama bu kadar yazı
20 yazmak ne gerek? Plan, proje bölümüne girip Meryem Abladan bir analgin istese , belki hafifleşirdi. Birazdan onun çenesi, bütün diş-

leri, qulaqları ağırıp başladı. Ne yapmalı? O ağır adimlarnen plan-büçet bölüginə kirdi. Gülşen Merem aptenen laf etip otıra eken.

— Laf sevmey, amma iş seve...—dedi Merem apte ve qapuda Nürini körgeninen lafını çevirdi:— Kel, Nuri, kir. Ne oldı? Çırayıñ qaçıq. Kene yaramaDıñmı?

5 — Başım,— dedi Nuri teren koküc keçirip.— Çatlaycaq.

Merem apte deral ilyac berdi.

— Ana, grafinden suv tök de iç. Birazdan toqtar.

Gülşen atılıp turıp, grafinden stakanğa suv tökti ve Nurige uzattı.

— Keyfiñiz olmasa qaytıñız,— dedi o, Nuri ilyacını içken soñ.— Barıp yatıñız.

10 Bu mülyayım ses onı eleslendirdi.

— Ebet, yatmasam olmaz.

— Yahşı etip oranıp yat. Em sigar içe berme. Sigar siziñ baş belyañız,— dedi Merem apte analarca merametliliknen.

15 Nuri aqşam ustü evde çalıştı. Baş ağrısı keçti. Özünü yengil duya ve aşıqmayıp, başlağan resimin bitire edi. Em çıza, em Gülşen aqqında tüşüne. Onıñ aqqında ne tüşüneceğini bilmeyip, hayalında Gülşenniñ yerinden atılıp turğanını, stakanğa suv qoyıp bergenini ve: «Keyfiñiz olmasa,qaytıñız. Barıp yatıñız», degen sözlerini defalarca tekrarladı. Tekrarlağanı sayın bu sözlerniñ, bu areketniñ yañı tafsilyatlarını keşf etti.

20 Gece yarı olğanda resim bitti. Artıq oña bir çıkzıq bile qoşmaycaq. Yapacağını yaptı.

Mölbertni odanıñ eñ uzaq köşesine qoyıp, re-simge uzaqtan baqtı. Kene qap-qara olıp körüne. Bir top adam, daa doğrusı bir top baş qaranlıq içinden baqıp tura. Olarnıñ üzleri kederli,

Çevriyazı : 114

leri, kulakları ağrımaya başladı. Ne yapmalı? O, ağır adımlarla plan-proje bölümüne girdi. Gülşen, Meryem Ablayla oturup konuşuyordu.

__ Laf sevmiyor, ama iş seviyor... dedi Meryem Abla ve kapıda Nuri'yi görür görmez sözü değiştirdi: - Gel, Nuri, gir. Ne oldu? Rengin kaçık. Daha iyileşmedin mi?

5 __ Başım,- dedi Nuri, derin iç geçirip. – Çatlayacak.

Meryem Abla hemen ilaç verdi.

__ İşte, sürahidен su dök de iç. Birazdan geçer.

Gülşen atılarak durup, sürahidен bardağa su döktü ve Nuri'ye uzattı.

__ Keyfiniz yoksa, dönün,- dedi o, Nuri ilacını içtikten sonra: Gidip yatın.

10 Bu mülayim ses onu eleslendirdi(telaşlandırdı)(?)

__ Evet, yatmazsam olmaz.

__ İyice yerleşerek yat. Hem sigara içmeyi bırak. Sigara sizin baş belanız.- dedi Meryem Abla annelere özgü merhametle.

15 Nuri, akşamüstü evde çalıştı. Baş ağrısı geçti. Kendini rahat hissediyor ve acele etmeden, başladığı resmi bitiriyordu. Hem çiziyor, hem Gülşen hakkında düşünüyor. Onun hakkında ne düşüneceğini bilmeden, hayalinde Gülşen'in yerinden kalktığını, bardağa su koyup verdiğini ve "Keyfiniz yoksa dönün. Gidip yatın." Sözlerini defalarca tekrarladı. Tekrarladıkça bu sözlerin , bu hareketin yeni tafsilatlarını keşfetti. Gece yarısı olduğunda resim bitti. Artık ona, bir çizik bile 20 atmayacak. Yapacağını yaptı.

Mölberti(?) odanın en uzak köşesine koyup ,resmine uzaktan baktı. Yine kapkara görünüyor. Bir avuç adam, daha doğrusu bir avuç baş, karanlığın içinden bakıp duruyor. Onların yüzleri kederli,

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 114

Közleri yanıqlı. Etraf zift

qaranlıq, yağmur quüp yağa. Yanıqlı közler ise yağmur yipleri ve tamçıları arasından er bir noqtağa baqıp qalğanlar.

5 Nüriniñ bu resimi, beklejeni kibi, qızğın mu-zakerege sebepçi oldı. —Omürni boyle qara renkte körmek ve tasvirlemek zemanе ressamına yaraşmaz,— dedi Halit Nazaroviç.— Siz ne, Nuri Baqıyeviç, resimleriñizni qara kozlük kiyip çızasıñız mı şü? Eserleriñizde kuneş, yarıqlıq korünmey. Yoqsa, siz de pessimizmge urundiñız mı? Siz, Gulşen Caferovna, sanatşnas alim olaraq, bu resimni nasıl añlaysıñız?

10 Gulşenniñ çırayı ağırgan, dudaqları cı-qılğan. Aşıqmayıp yerinden turdı.

— Resimde tasvirlengen adamlarıñ episi erkekler. Gece maali olğanı için episiniñ urbası qara. Olar nasıldır beklenilmegen bir facianıñ üstünden çıqqan olmalı ki, boyle deşetnen baqıp qalğanlar...

15 Nürinen Gulşenniñ nazarları çatıştı. Nuri onıñ baqışını imdat istegen manada añlap, deral yerinden turdı ve izinsiz söz başladı.

— Bir gruppа erkek,— dedi o resimge baqıp.— Olar evlerine qaytalar. Qayaqtan olğanını bilmeyim. Belki bir seferden, belki de cenktendir.

Qayıp kelgen soñ olarıñ oglerinde deşetli bir manzara peyda ola. Olarıñ tuvğan koyleri, ürtları yoq. Olar biri-birlerine sıyıqıp, evel koy olğan yerge baqıp turalar.

20 — Ya yağmurnıñ, zift qaranlıknıñ ne keregi bar? Bunı kuneş parıldap turğan vaqıtta da tasvirlemek mümkün edi de?

— Olarnen beraber ana tabiat yanıqlay. Kok kozyaşını teke.

Çevriyazı : 115

gözleri ateşli. Etraf zifiri karanlık, yağmur gürleyerek yağıyor. Ateşli gözler ise yağmur sicimleri ve damlaları arasından hep bir noktaya bakıp kalmışlar.

Nuri'nin bu resmi, beklediği gibi, kızgın müzakereye sebep oldu. – Hayatını böyle kara renkte görmek tasvir etmek zamane ressamına yakışmaz.- dedi Halit Nazaroviç.

5 ___ Siz ,ne (yani) Nuri Bakiyeviç, resimlerinizi kara gözlük takarak mı çiziyorsunuz? Eserlerinizde güneş, aydınlık görünmüyor. Yoksa siz de pesimizme (kötümserlik) kapıldınız mı? Siz, Gülşen Caferova, sanatsever akim olarak, bu resmi nasıl anlıyorsunuz? Gülşen'in yüzü ağardı, dudakları büzüldü. Yavaşça yerinden kalktı.

10 ___ Resimde tasvir edilen insanların hepsi erkek. Gece vakti olduğu için hepsinin elbisesi kara. Onlar, herhangi bir beklenilmedik facianın içinden çıkmış olmalı ki, böyle dehşetle bakıp kalmışlar...

Nuri'yle Gülşen'in gözleri karşılaştı. Nuri , Onun bakışını imdat ister anlamda anlayıp, derhal yerinden kalktı ve izin almadan söze başladı.

15 ___ Bir grup erkek,- dedi o resme bakıp. – Onlar, evlerine dönüyorlar. Nereden olduğunu bilmiyorum. Belki, bir seferden, belki de savaştandır.

Dönüp geldikten sonra, onların önlerinde dehşetli bir manzara peyda olur. Onların doğduğu köyleri, yurtları yok. Onlar birbirlerine dayanarak önceden köy olan yere bakıp duruyorlar.

20 ___ Ya yağmurun zifiri karanlığının ne gereği var? Bunu güneşin parıldayıp durduğu vakitte tasvir etmek mümkündür de.

___ Onlarla beraber tabiat ana ağlıyor. Gökyüzü yaşlarını döküyor.

Resimniñ müzakeresi bitmey qaldı. Buña Nuriniñ canı ağırmadı. Kerçekten de,söñki vaqıtlarda daima yanıqlı şeyler çızıp başladı. Belki, aydınlıqqa çıqmaq, çeçekler açqan, kuneş nuruna çomğan dülber tabiat manzaralarını çızmaq vaqtı kelgendir? .

— Men tenqiddən ait hulyasa çıqardım. Endi tabiat qoynuna bir sefer yapmaq isteyim,— dedi o bir kere Gülşenge.—Endi resimlerimniñ renkini deñ-iştirecem. Quvanç ve şadlıq yırcısına çevi-rilecem.

— Çoqtan boyle yapmaq kerek idiñiz,— dedi Gülşen.— Oda içinde o yan-bu yan ürip, süjet araştıruvnen iş bitmez. Ressamniñ, sanatkyarnıñ birinci manbaı tabiat.

— Belki maña da bir menbaa kerektir?

10 Gülşen oña «yalt» etip baqtı. Nuri İbramniñ sözlerini tekrarlaşanını añlap sıqıldı, açuvlandı. Paçavra. Sümsüklenmege ne bar? Seniñ ağız qaşığıñ olmağanı apaçıq körünip tura da!

— İsteseñiz, men de siznen barayım,— dedi Gulşen.

15 Nuri şaşmalağanından, «öq, yoq, ozüm barırım»; dep itiraz etti. Soñ birden ne aytqanını añlap, «ebet, ebet, pek yahşı olur edi», dep somurdandı.

— Laflarıñızniñ qaysı birine işanmalı? Başta aytqanlarıñızğamı,yoqsa soñundan aytqanıñızgamı? Nuri ozüni elge aldı ve açıq laf etip, er şeyni añlatmağa qarar berdi.

— Mına şimdi aytacaqlarıma işanıñız,— dedi qatıy davuşnen.

20 — Aysa aytıñ. Diñleyim.

Men sizge... belki, «sevem», derim, Daa çoq şeyler aytıp başıñızni aylandırırım. Lyakin siz

Çevriyazı : 116

Resmin müzakeresi yarım kaldı. Buna Nuri'nin canı sıkılmadı. Gerçekten de, sonraki zamanlarda daima, hüzünlü şeyler çizmeye başladı. Belki, aydınlığa çıkmak, çiçeklerin açtığı, güneşin ışıklarının yayıldığı güzel tabiat manzaralarını çizmek vakti gelmiştir.

- 5 ___ Ben tenkitten sonuç çıkardım. Şimdi tabiatın koynuna bir sefer kapanmak istiyorum. – dedi o bir kere Gülşen'e. - Şimdi resimlerimin rengini değiştireceğim. Kıvanç ve mutluluk şarkıcısına döneceğim.

___Çoktan böyle yapmanız gerekirdi,-dedi Gülşen.- Oda içinde o yana, bu yana yürüyerek konu araştırmasıyla iş bitmez. Ressamın, sanatkarın birinci kaynağı tabiat.

- 10 ___ Belki bana da bir kaynak gerektir?

Gülşen ona “yıldırım hızıyla” baktı. Nuri, İbrahim'in sözlerini tekrarladığını anlayıp sıkıldı, öfkelenildi.- Paçavra. Sümsüklenmeye ne gerek var? Senin ağzının ölçüsü olmadığını görünüyor.

___ İsterseniz, ben de sizinle gideyim,- dedi Gülşen.

- 15 Nuri, şaşırıldığından “ yok yok, kendim giderim” diye itiraz etti. Sonra birden ne söylediğini anlayarak “evet, evet, pek iyi olurdu” diye homurdandı.

___ Laflarınızın hangi birine inanmalı? Başta söylediğinize mi, yoksa sonra söylediğinize mi? Nuri, kendini tuttu ve açıkça konuşup , her şeyi anlatmaya karar verdi.

- 20 ___ İşte, şimdi söyleyeceklerime inanın,- dedi sert (bir) sesle.

___ Öyleyse söyleyin. Dinleyeyim.

___ Ben size...belki “severim” derim. Dah çok şeyler söyleyip başınızı döndürürüm.

Lakin siz

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 116

işanmañız, yoq, teslim olmaız. Qattı turuñ, çelik kibi oluñ. Eger iç de dayanıp olamasañız yani teslim olup başlağanıñıznu duysañız, maña aytuñ, men ozüm sizge yardım eterim.

Gülşen gur sesnen şaqıldap küldi. Oyle küldi ki, deral İbram yetişip keldi.

5 Hayır ola. Ne oldı?

Gülşen ozünü toqtatıp olamayıp, bayağı va-qıtqace oşlanıp, tavlanıp küldi. soñ çanta-sından kuçucik yavlığını çıkarıp, yaşlanğan közlerini sildi.

Hucirsıñız Nuri ağa.

— Ebet, hucır. Hucır olmasa, bir top qap-qara adamları kyağıtqa yapıştırıp
10 ketirmez edi.

Arağa İbram qoşulğan soñ külki, şeñlik köterildi.

— Ya siz, ozüñiz, ne çızdıñız? Uç yıldan berli birevlerni tenqid etip üresiñiz,— dedi Gülşen darğın davuşnen.— Yoqsa, endi tenqidçilikke keçtiñizmi?

— Gülşen hanım,— İbram ellerini köküsi ustü ne haçladı.— Siz maña ilham
15 beriñ, men oyle bir şedevr yaratırım ki, dos-doğru cian sanatınıñ şah eserleri arasına barıp kirer. Ya siz qayıl olmaıyñız da?

— Nege?

— Degenime.

— Siziñ başıñızda şundan başqa fikir yoq.

20 — Nasıl etip olsun? Men sizge bir lyatife aytayım mı? Komandır askerlerni safqa tize de qarşıdaki bir oba tolanı kösterip, olarnıñ birinden soray: «Asker Ametov, sen bu tolalarğa baqıp ne tüşünesiñ?» Asker cevaplana: «Komandır arqadaş, bu tolalardan dülber bir ev qurmaq mümkün». Ekinzi asker de buña oşağan bir şey ayta. «Ya sen, asker Memetov, ne tüşünesiñ?»—dep soray komandır

Çevriyazı : 117

inanmayın. Sıkı durun, çelik gibi olun. Eğer hiç dayanamazsınız yani teslim olmaya başladığınızı hissederseniz bana söyleyin, ben kendim size yardım ederim. Gülşen, gür sesle, kahkahalarla güldü. Öyle güldü ki, derhal İbrahim koşup geldi.

__ Hayır ola, ne oldu?

- 5 Gülşen, kendini tutamayıp, bayağı vakit boyunca hoşlanıp, bayıla bayıla güldü. Sonra çantasından küçücük mendilini çıkarıp , yaşlanan gözlerini sildi.

__ Hucursunuz(tedirginsiniz)(?) Nuri Ağabey.

__ Evet tedirgin. Tedirgin olmazsa, bir avuç kapkara insanı kağıda yapıştırıp getirmezdi.

- 10 Araya İbrahim girdikten sonra gülüşmeler, şenlik bitti.

__ Ya siz, kendiniz, ne çizdiniz? Üç yıldan beri birilerini eleştirip duruyorsunuz, - dedi Gülşen dargın sesle. – Yoksa, şimdi eleştirmenliğe mi başladınız?

__ Gülşen Hanım,- İbrahim ellerini göğsünün üstünde birleştirdi. – Siz bana ilham verin, ben öyle bir şaheser yaratırım ki, dosdoğru dünya sanatının şaheserleri arasına girer. Ya siz razı oluyorsunuz da?

15

__ Neye?

__ Dediğime.

Sizin aklınızda bundan başka fikir yok.

- 20 __ Nasıl olsun? Ben size bir fıkra anlatayım mı? Komutan askerleri sıraya dizer ve karşıdaki birkaç sıra tuğlayı gösterip , onların birine sorar: “ Asker Ametov, sen bu tuğlalara bakıp ne düşünüyorsun? “ Asker cevaplar.” Komutan arkadaş, bu tuğlalardan güzel bir ev kurmak mümkün.” İkinci asker de buna benzeyen bir şey söyler.” Ya sen, asker Memetov, ne düşünüyorsun?” diye sorar komutan

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 117

uinci askerden. «Men sevgen qızım aqqında tüşünem»,— Dep cevaplana o. Komandir taaciplene. «Nasıl ola da, sen, bu tolalarağa baqıp, sevgen qızıñ aqqında tüşünesiñ?» «Men, komandir arqadaş, er vaqıt onıñ aqqında tüşünem», dep cevaplana asker. Şoyle, Gülşen hanım, men de er vaqıt siziñ aqqıñızda tüşünem. Ne yapayım?

5 Qayaqqa baqsam, sizni korem.

İbram közlerini ayneciliknen qısıp, başta Gülşenge, soñ. Nurige baqtı. Gülşen qıpqırmızı oldı. Çantasını eline alıp: «Maña ketmek kerek», dedi ve tez-tez ürip çıqıp ketti.

— Vallai, guzel qız,— dedi İbram onıñ artından ve tañlayını taqıldattı.

10 Gülşen Nürini körgende yılmaya, nelerdir aq-qında ayta. Nüri ise onıñ sözlerini eşite, lyakin manasını añlap olamay. Közlerine asretliknen baqaraq, ep tüşüne. Onı ve özünü tüşüne. Ya barıp da başqasına evlense, onıñ alı ne olur? Bu fikir onıñ üregine süngü olup saplana. Onıñ tüşünceleri bu yerge kelgende tireleler. Bu fikirden o yaqqa keçip olamaylar.

15 — Bilesiñizmi ne?—dedi o bir kun Gülşen-ge.— Men başlayatam. Anavı aytqan şeyimni. Siz ise benim aytqanıñ kibi yapıñ teslim olmañ.

— Yahşı, başlañ.

Gülşen yılmaydı. Eh, eger o padişa olğan olsaydı, Gülşenge evlenir ve butün bir memleketni onıñ ayaqlarına qoyar edi. Yoq, yahşısı general olsa...

20 — Men diñleyim.

Nuri abdıradı. Soñ onıñ ne diñlegenini añlap, laf başladı.

— Men sizni begenem.

— Men bunı bilem.

Qaydan bilesiñiz?

25

Çevriyazı : 118

5 üçüncü askere: “Ben sevdiğim kızı düşünüyorum” –diye cevaplandırır o. Komutan şaşırır: “ Nasıl oluyor da, bu tuğlalara bakarak , sevdiğin kız hakkında düşünüyorsun?” “Ben , komutan arkadaş, her vakit onun hakkında düşünüyorum” diye cevap verir asker. İşte Gülşen Hanım, ben de her vakit sizin hakkınızda düşünüyorum. Ne yapayım? Nereye baksam, sizi görüyorum.

İbrahim gözlerini hilekarlıkla kısıp, başta Gülşen’e , sonra Nuri’ye baktı. Gülşen kıpkırmızı oldu. Çantasını eline alıp:” Benim gitmem gerek.” dedi ve çabuk çabuk yürüyerek çıkıp gitti.

10 __ Vallahi güzel kız,- dedi İbrahim onun ardından ve damağından tuhaf bir ses çıkardı.

Gülşen, Nuri’yi gördüğünde gülümsüyor, bir şeyler hakkında konuşuyor. Nuri ise onun sözlerini işitiyor, fakat manasını anlayamıyor. Gözlerine hasretle bakarak, hep düşünüyor. Onu ve kendini düşünüyor. Ya gidip de başkasıyla evlenirse, onun hali ne olur? Bu fikir onun yüreğine süngü olup saplanıyor. Onun düşünceleri buraya geldiğinde diriliyorlar. Bu fikirden o yana geçemiyorlar.

__ Biliyor musunuz? dedi o bir gün Gülşen’e. – Ben başlıyorum. İşte söylediğim şeyi, Siz ise benim söylediğim gibi yapın , teslim olmayın.

__ İyi, başlayın.

20 Gülşen gülümsedi. Eh, o padişah olmuş olsaydı, Gülşen’le evlenir ve bütün bir memleketi onun ayaklarına koyardı. Yok, iyisi general olsa...

__ Ben dinliyorum.

Nuri şaşırıldı. Sonra onun ne dinlediğini anlayıp, konuşmaya başladı.

__ Ben sizi beğeniyorum.

__ Ben bunu biliyorum.

25 __ Nereden biliyorsunuz?

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 118

— Meni erkes begene. Anavı deli İbram ise yol bermey. Er aqşam ozğaracaq olup tırışa. Kimerde red etmekniñ çaresini tapalmayım. Halit Nazaroviç da begene. Kabinetine kirgende maña bir araba laf ayta.

— Men oyle degil. Men sevem.

5 Gülşenniñ çırayı türlendi.

— Şaqa etesiñizmi?

— Yoq, kerçekten. Bu benim omürimde aytqan eñ ciddi sözüm.

Gülşen bayağı vaqıt indemedi. Soñ: — Ya qorantañız ? —dep soradı.

— Biz endi çoqtan yaşamaymız.

10 — Maña bunı Merem apte buük sır etip aytqan edi. Endi çoqtan sizge qudalıq yapa. Sizni maqtay-maqtay esi kete zavallınıñ.

Nuri Merem apteniñ merametli üzünü minnetdar-lıqnen tasavur etti.

— Aytıñ maña? Nedir aytıñ.

15 — Men de sizni begenem,— dedi Gülşen kulümsirep. Soñ ilyave etti:— Belki, sevedirim de.

O Nürige yaqınca keldi. Nuri onıñ mas-mavı közlerine bir an baqıp turğan soñ, şiddetnen quçaqladı. Dudaqları biri-birine yapıştılar. Nuri onıñ nazik teniniñ araretini butün vücudınan is etti. Eyecandan başı aylandı.

20 — Men sizni, ğaliba, sevem,— dedi Gülşen bir adım artqa çekilip. Olar kene biri-birlerine ıntıldılar. Nuri onıñ altın tüsündeki quvurçıq saçlı başını elleri arasında tutaraq, dülber üzünü defalarca opti. Soñ üzünü üzüne qoyıp diñlendi, közlerine baqıp turdı, olarnıñ kok kibi temizligine dalıp-dalıp çıqtı ve kene opti. O bu qızını sabadan aqşamğace ve aqşamdan sabağace quçaqlap turmağa, ondan bir an bile ayırılmamağa azır edi.

Çevriyazı : 119

__ Beni herkes beğeniyor. İşte deli İbrahim ise izin vermiyor. Her akşam (beni) götürüp bırakmaya çalışıyor. Bazen reddetmenin çaresini bulamıyorum. Halit Nazaroviç de beğeniyor. Bürosuna girdiğimde bana bir araba laf söylüyor.

__ Ben öyle değil. Ben seviyorum.

5 Gülşen'in yüzü renkten renge girdi.

__ Şaka mı ediyorsunuz?

__ Yok gerçekten . Bu benim, ömrümde söylediğim en ciddi söz.

Gülşen bayağı vakit ses çıkarmadı. Sonra:

__ Ya aileniz?- diye sordu.

10 __ Biz şimdi çoktan beri birlikte değiliz.

__ Bana bunu Meryem Abla büyük sır diye söylemişti. Şimdi çoktan size dönürlük yapıyor. Sizi öve öve bitiremiyor zavallı.

Nuri, Meryem Abla'nın merhametli yüzünü minnettarlıkla tasavvur etti.

__ Söyleyen bana? Nedir söyleyin.

15 __ Ben de sizi beğeniyorum. – dedi Gülşen gülümseyerek.Sonra ekledi:- Belki seviyorumdur da.

O, Nuri'ye yaklaştı. Nuri, onun masmavi gözlerine bir an bakıp durduktan sonra, sıkıca kucakladı. Dudakları birbirine yapıştı. Nuri, onun nazik teninin hararetini bütün vücuduyla hissetti. Heyecandan başı döndü.

20 __ Ben sizi galiba seviyorum, dedi Gülşen bir adım geri çekilip. Onlar yine birbirlerine yaklaştılar. Nuri, onun altın rengindeki kıvrıkcık saçlı başını elleri arasında tutarak , güzel yüzünü defalarca öptü. Sonra yüzünü yüzüne koyup dinlendi, gözlerine bakıp durdu, onların gökyüzü gibi temizliğine dalıp dalıp çıktı ve yine öptü. O, bu kızı sabahtan akşama kadar ve akşamdan sabaha kadar kucaklayıp
25 durmaya , ondan bir an bile ayrılmamaya hazırды.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 119

Ozünde dünyanı aqtar-tenter eter kibi quvet sezdi. Eger oña evlense oyle bir çalışır, oyle bip eserler doğurır ki... Onıñ bahtlı olması içün er şeyni yapar ve bunıñnen ozü de bahtlı olur.

5 Bu vaqiadan soñ olar sıq-sıq körüşip başladılar. Oz münasebetlerini şimdilik başqalardan sır tutmağa qarar berdiler.- Vaqtı kelir, er şeyni açıq ayırlar.

Olar aqşamları şeerniñ tena soqaqlarında kezine ve kelecekteki yaşayışları aqqında beraber hayallanalar. Bu hayallarnıñ üstünde daima kuneş parıldap tura, bu yaşayış quvanç ve baht ortüsinen ortüle. Olar bu omürde daima beraber yaşaycaqlar. Daima.

10 Nuri şadıq resimleri, kuneşli resimler çizmağa qarar berdi. Endi o omürniñ tek parlaq, aydın taraflarını kore ve olarnı biri-biri artından çıza. Onıñ resimleri müzakerelerden maqtavnen keçeler. Miyinde ise daa onlarnen baht süjetleri dolana. O yorulğanına baqmadan bar quvetinen, qatıyet ve şiddetnen çalışla. Çalışqan vaqtında ozünü unuta, tek Gülşenni tüşüne. Onı tüşüngende üreginde quvançlı bir eyecan peyda ola. Bu eyecan oña bitmez-tükenmez quvet, ğayret bere ve o eñ
15 murekkep süjetlerni de yengilliknen çıza.

Bir kun aqşam üstü, çalışıp turguğan vaqıtta birden Nuriniñ üregi bılandı. Tosat-tosat oqşudı. Soñ nefesi tutuldı ve butün vücudı sarsıp sızlap ağırdı. O ne olğanını añlap yetiştirmeden üzüqoün yıqıldı ve esini coydı.

20 Közlerini açqanda ise hastahanede yatqanını añladı. Yanında ekimler, emşireler ve Gülşen. O Gülşenni körgeninen tınçlandı. O bar ekeçte, qorqmağa şey yoq.

— Kene yahşı men eviñizge bardım. Qapula-pıñız açıq, ozüñiz ise essiz yatasıñız,—dedi

Kendinde dünyayı oradan alıp oraya atacak gibi kuvvet sezdi. Eğer onunla evlenirse öyle bir çalışır, öyle bir eserler doğurur ki... Onun mutlu olması için her şeyi yapar ve bununla kendisi de mutlu olur. Bu olaydan sonra onlar sık sık görüşmeye başladılar. Kendi ilişkilerini şimdilik başkalarından saklamaya karar verdiler. Vakti gelir, her şeyi açıkça söylerler.

Onlar akşamları şehrin تنها sokaklarında geziyor ve gelecekteki yaşamları hakkında beraber hayal kuruyorlar. Bu hayallerin üstünde daima güneş parıldayıp duruyor, bu yaşayış kıvanç ve mutluluk örtüsüyle örtülüyor. Onlar bu hayatta daima beraber yaşayacaklar. Daima. Nuri mutluluk resimleri, güneşli resimler çizmeye karar verdi. 10 şimdi o, hayatının tek parlak, aydın taraflarını görüyor ve onları birbiri ardına çiziyor. Onun resimleri, müzakerelerden övgüyle geçiyorlar. Aklında ise daha onlarca mutlu konular dolaşıyor. O , yorulduğuna bakmadan var gücüyle kararlılık ve hararetle çalışıyor. Çalıştığı vakit kendini unutup, sadece Gülşen'i düşünüyor. Onu düşündüğünde yüreğinde sevinçli bir heyecan beliriyor. Bu heyecan ona bitmez, 15 tükenmez (bir) kuvvet veriyor ve o gayret ediyor ve en karmaşık konuları da rahatlıkla çiziyor.

Bir gün akşam üstü, çalışıp durduğu vakitlerin birinde birden Nuri'nin canı sıkıldı. Ağır ağır midesi bulandı. Sonra nefesi daraldı ve bütün vücudu sarsılıp sızlayarak ağrıdı. O, ne olduğunu anlayamadan yüzükoyun yıkıldı ve şuurunu kaybetti.

20 Gözlerini açtığında ise hastanede yattığını anladı. Yanında hekimler, hemşireler ve Gülşen. O, Gülşen'i görmesiyle rahatladı. Onun var olduğu yerde , korkacak (bir) şey yok.

__ Yine iyi ben evinize gittim. Kapılarınız açık, kendiniz ise baygın yatıyordunuz.- dedi

Gülşen qasevetli davuşnen.—«Acele yardım» ça-ğırdım.

— Butün gece mında oturdıñızımı?

— Ebet. Siz raatsız olmañız. Ekimler, «tezden tüzeler», dediler.

— Mıtlaq tüzelirim,— dedi. Nuri.— Siz yanımda olsañız, men tüzelirim.
5 Bizim işimiz çoq. Hasta olup yatmaq iç mümkün degil.

Ekimler teşkergegen soñ ondan bir çoq hastalılıqlar taptılar. Eñ muimi — siñirleri ziyade kerginleşken. Olarğa raatlılıq bermek kerek eken.

Nuri hastahanedede bayağı vaqıt yattı. İç bir yeri ağırmağanına baqmadan ekimler ketmege izin bermeyler. Gülşen sıq-sıq kele. Bir keresinde o İbrammen beraber keldi.
10 İbram kimnen laf etmege ket-ken arada Gülşen Nurige afu ister kibi bir davuşnen:

— Bir özüm kelebermesi qolaysız — işten birevler korerler.Mınavı deli İbrammen beraber kelsem, kimse bir şey tüşünmez,— dedi.

Bundan soñ olar sıq-sıq beraber kelip başladılar. Nuri olarnı körgende quvançından özünü qoymağa yer tapmay. Lyakin üqsüz gecelerinde Gülşen için azırlap qoyğan
15 laflarını İbramniñ yanında aytıp olamay. İbram olğanı için olar ümumiyy ve emiyetsiz şeyler aqqında laf etmege mecbur olalar, Lyakin Nuri küsmey. O laflarını daa aytıp yetiştirir.Gülşenniñ İbrammen beraber kelüvi ket-kete adet olup qaldı. Kimerde olar aqşam üstü kele ve keç olğanda qaytalar. Nuri olardan «Ressam»daki bütün yañılıqlarnı sorap bile. Yañılıqlarnı esasen İbram ayta: —Gülşen aytuvlı Şadırvanniñ
20 resimini oyle bir tenqidke oğrattı ki,— dedi o bir sefer.— Zavallı Şadırvan tap ağlayyazdı, «Bu qadar keskin

Çevriyazı : 121

Gülşen kasvetli sesle.- “Acele yardım” çağırdım.

__ Bütün gece burada oturdunuz mu?

__ Evet, siz rahatsız olamayın. Hekimler “çabucak düzelir” dediler.

__ Mutlaka düzelirim,- dedi Nuri.- Siz yanımda olursanız , ben düzelirim. Bizim
5 işimiz çok. Hasta olup yatmak hiç mümkün değil.

Hekimler muayeneden sonra ondan bir çok hastalık buldular. En önemlisi, sinirleri çok gerginleşmiş. Onları rahatlatmak gerekiyormuş.

Nuri, hastanede bayağı vakit yattı. Hiçbir yerinin ağrıdığına bakmadan hekimler gitmesine izin vermiyorlar. Gülşen sık sık geliyor. Bir keresinde o, İbrahim’le geldi.
10 İbrahim biriyle laf etmeye gittiği arada Gülşen Nuri’ye af diler gibi bir sesle: - Tek başıma gelebilmem zor. İşten birileri görür. Bu deli İbrahim’le beraber gelsem , kimse bir şey düşünmez,- dedi.

Bundan sonra onlar sık sık beraber gelmeye başladılar. Nuri, onları gördüğünde sevincinden kendini koyacak yer bulamıyor. Fakat uykusuz gecelerinde Gülşen için
15 hazırladığı laflarını İbrahim’in yanında söyleyemiyor. İbrahim olduğu için onlar umumi ve önemsiz şeyler hakkında laf etmeye mecbur oluyorlar. Lakin Nuri gülmüyor. O, sözlerini daha uzatıyor. Gülşen’in İbrahim’le beraber gelmesi gitgide adet olup kaldı. Bazen onlar, akşamüstü geliyor ve geç olduğunda dönüyorlar. Nuri, onlardan “ressam” daki bütün yenilikleri sorup öğreniyor. Yenilikleri esasen İbrahim
20 söylüyor :

__ Gülşen, Konuşan Şadırvan’ın resmini öyle bir eleştiriye uğrattı ki, - dedi o bir sefer.- Zavallı Şadırvan neredeyse ağlayacaktı. “Bu kadar kesin

aytmağaydın», desem, «sanatta üz-hatir olmay. Sen qarışma», dey.

— Ebet,— dedi Gülşen.— Saña qalsa ressamlarınñ eserlerine baqıp degil de, iş vazifelerine ve unvanlarına baqıp qıymet keseceksiñ.

— Gülşen yañı kitap azırlay,— dedi İbram yeşil kozlerini ayneciliknen qısıp.— İçinde seniñ aqkıñda da bir maqale bar. Serlevası «Qaranlıqtan aydınlıqqa». Añlaysıñ, ebet.

Gülşen İbramğa, «neçün ayttıñ», degen manada elemnen baqıp aldı.

Nuri Gülşenniñ onıñ aqqında yazğanını begendi. Umumen o Gülşen yapqan er bir işni, Gul-şen aytqan er bir sözni begene. Onıñ bütün areketlerini, laqırdı intönatsiyasını, tısqı müitke olğan bütün münasebetlerini itiraz etilmez bir aқиqat dep bile. Gülşen yaptımı — demek, yahşı. Başqa türlü ola bilmey. O resim çızğanda bir zaman variantlar yapmay edi. Bir kere yapqanda çıqsa — çıqtı, çıqmasa, özünü mecbur etmey ve yıllarca bu süjetke toqunmay edi. Gülşen variantlar yapuv usulınıñ faydalı ekenini aytqan soñ, onıñ fikiri bir tamam deñiştı. O bir zaman ceviz aşamay edi. Gülşenniñ ceviz sevge-nini añlağan soñ bu yemişniñ lezetli ve atta faydalı olğanını keşf etti. Umumen Gülşen onıñ için taqlit etilecek birden-bir temsil olup qaldı. O özü duymağan alda Gülşenniñ ibarelerini qullana, Gülşen kibi tez-tez ve üksekçe sesnen laf ete, kimerde, laf arasında, elleri-ni onıñ kibi — avuçını töpege köterip sallay. O tek İbramınıñ ayneciliknen kulümsirep baqqan közlerini körgende seskene ve bu suvuq tavurlı adamınıñ pervasız nazarı onı bir ande aslı alına qaytara edi. Lyakin Gülşenge baqqanda bu an tez keçip kete ve Nuri bahtiyarlıqnen, añlaşılmağan

söylemeyecektin.” Desem, “sanatta yüz- hatır olmaz, sen karışma” diyor.

__ Evet, -dedi Gülşen. – Sana kalsa ressamaların eserlerine bakıp değil de, iş durumlarına ve unvanlarına bakıp kıymet vereceksin.

__ Gülşen yeni kitap hazırlıyor,- dedi İbrahim yeşil gözlerini hilekarlıkla kısıp.-
5 İçinde senin hakkında bir makale var. Başlığı “Karanlıktan Aydınlığa” anlıyorsun, evet.

Gülşen, İbrahim’e , “niçin söyledin?” anlamında elemle bakıp kaldı.

Nuri, Gülşen’in onun hakkında yazmasını beğendi. Umumen o, Gülşen’in yaptığı her işi , Gülşen’in söylediği her sözü beğeniyor. Onun bütün hareketlerini, ses tonunu,
10 dışarıdaki muhitle olan bütün ilişkilerini itiraz edilmez bir hakikat diye biliyor. Gülşen yaptı mı, - demek ki güzeldir. Başka türlü olamaz. O, resim çizdiğinde bir zaman varyantlar yapmazdı. Bir kere yaptığı da çıktıysa çıktı, çıkmazsa, kendini mecbur etmiyor ve yıllarca bu konuya dokunmuyordu. Gülşen , varyantlar yapma usulünün faydalı olduğunu söyledikten sonra onun fikirleri tamamen değişti. O, bir
15 zaman ceviz yemiordu. Gülşen’in ceviz sevdiğini anladıktan sonra bu yemişin lezzetli ve hatta faydalı olduğunu keşfetti. Umumen Gülşen onun için taklit edilecek biricik örnek olarak kaldı. O, kendi fark etmediği halde, Gülşen’in ibarelerini kullanıyor, Gülşen gibi çabuk çabuk ve yüksek sözle konuşuyor, bazen laf arasında , ellerini onun gibi – avucunu yukarı kaldırarak sallıyor. O, sadece İbrahim’in
20 hilekarlıkla bakan gözlerini gördüğünde tiksiniyor ve bu soğuk tavırlı adamın pervasız bakışı onu bir anda asıl haline döndürüyordu. Lakin, Gülşen’e baktığında o an çabucak geçip gidiyor ve Nuri mutlulukla, anlaşılamayan

bir isteknen kene Gülşenge taqlit etip başlay, kimerde bir, Gülşen kibi: «varmah», «çoh», «hala-balih», dep laf ete.

Nuri bu yerden çıqqan soñ çızacaq yañı re- simleriniñ süjetlerini zevqnen. ikyaye ete. Umumen, olar sañat eserleri aqqında saatlernen laf ete ve lafları kene bitmey qala
5 edi.

— Menim eñ yahşı eserim daa doğmadı,— dedi Nuri.— onıñ süjeti mında peyda oldı. Men o resimniñ konturlarını açıq korem.

— Bu yerden tezce çıqıñız da, o tüşüngen resimleriñizni çızıñız,— dedi Gülşen.

— Ebet, mıtlaqa çızarım,— dedi Nuri qollarını biri-birine ufqalap.— O
10 benim baş eserim,eñ büyük eserim olur.

O birden İbramniñ qısıq közlerine baqıp şaşıp qaldı. Bu közler oña mısqılnen baq- maqta ediler. Nuri özünüñ oña boyle tikilip baqqanını nenendir añlatmaq istep, miyine kelgen birinci fikirni ayttı.

— Soñ, nasıl, İbram efendi, özünüñ şedevriñni çızdıñmı?

15 — Endi mıtlaqa çızarım,— dedi İbram.

Nuri onıñ közlerine baqıp olamadı.

Gülşen nelerdir ayta. Lyakin Nuri onı añlamay. Sesini eşite, lyakin sözlerini añlap olamay. Şimdi o tek bir şeyni — bularnıñ tezce ketkenini istey. Gülşen ise ep söylene, ondan nelerdir soray.

20 Olar ketken soñ Nüriniñ başında yahı bir süjet doğdı: «Kar yağğan. Uzaqta eki adam tabut köterip kete. Tabutniñ artından ise bir adam baqıp tura. Ortalıq bem-beyaz. Beyaz kefinen ortülgen kibi». Bu resimni o tek özü için çızar.

Çevriyazı : 123

bir istekle yine Gülşen'i taklit etmeye başlıyor, bazen bir Gülşen gibi: “varmah”, “çoh”, “haşa-balih” diye konuşuyor.

5 Nuri buradan çıktıktan sonra , çizeceği yeni resimlerinin konularını zevkle hikâye ediyor. Umumen , onlar sanat evleri hakkında saatlerce konuşuyor ve lafları yine bitmeyip kalıyor.

___ Benim en güzel eserim daha doğmadı,- dedi Nuri- onun konusu işte burada peyda oldu. Ben o resmin konturlarını açıkça görüyorum.

___ Buradan çabucak çıkın da, o düşündüğünüz resimlerinizi çizin- dedi Gülşen.

10 ___ Evet, mutlaka çizerim,- dedi Nuri ellerini birbirine ovuşturarak. – O benim baş eserim, en büyük eserim olur.

O, birden İbrahim'in kısık gözlerine bakıp şaşırarak kaldı. Bu gözler ona istihzayla bakmaktaydılar. Nuri, kendisinin ona böyle dik dik baktığını anlatmak isteyip , aklına gelen ilk fikrini söyledi.

___ Sonra, nasıl, İbrahim Efendi, kendi şaheserini çizdin mi?

15 ___ Şimdi mutlaka çizerim, dedi İbrahim.

Nuri, onun gözlerine bakamadı.

Gülşen, bir şeyler söylüyor. Lakin Nuri onu anlamıyor. Sesini işitiyor fakat sözlerini anlayamıyor. Şimdi o, sadece bir şeyi- onların çabucak gitmelerini istiyor. Gülşen ise hep söyleniyor, ona bir şeyler soruyor.

20 Onlar gittikten sonra Nuri'nin aklında yeni bir konu belirdi : “Kar yağmış. Uzakta iki adam tabut kaldırarak gidiyor. Tabutun ardından da bir adam bakıp duruyor. Ortalık bembeyaz, beyaz kefenle örtülmüş gibi.”. Bu resmi o, sadece kendi için çizer.

REGLAN PALTOLI ADAM

O zamanlarda reglan palto kiygen adam siyrek rastkele ve zenginler nesilinden esap etile edi. Bu adamnı birinci olıp Safet seçti. O müsafirhane qapusı ogündeki saçaq
5 astında tura, mañlayına basıp kiygen, çetleri kenış şlyapası astından etrafqa suvuq ve muqayt nazar taşlay edi. O, bu yerde, yağmurdan gizlengen bir top adam arasında da uzun boü, caqları içine batıp ketken bem-beyaz, arıq üzü, Qırğıy burunı ve hususan mod paltösinen ayırılıp tura edi.

— Men yaqlaşayım. Minse, artımdan kelirsiñ,— dedi Safet, yanındaki yaş
10 yigitke.— Bir sızğırıv — keleber, ekisi ise... Umumen signal eskice, o yağını ozüñ bilesiñ. Sermiyası da paltosına kore olsa, yañılmamız. Tez abrarmız.

Talyat Safetniñ bu işte ayrıca sezgirligi olğanını ve onıñ eline tüşken adam qolaylıqnen qurtulmağanını yahşı bile. Şimdi o saçaq astında turğan beyaz üzlü ve boyle belyalı palto kiygen adamnı acıdı. Kiyin, işte, el sırası. Nepmanlar alya baş
15 qaldırıp turğan zamannıñ ne olğanını bilesiñ de,ya! Yoqsa, Safetten gizli şu zavallı adamnı tenbilesinmi? Endi keç. Umumen, ne dinsiz adam bu Safet degenleri. Şorbacı oña eñ yahşı faetonni işana ve arabacılarınıñ uykeni tayin ete. Erkesten ziyade de. şu Safet qazana. O közlegen yol

REGLAN(?) PALTOLU ADAM

O zamanlarda reglan palto giyen insana seyrek rastlanır ve zenginler neslinden kabul edilirdi. Bu adamı ilk olarak Saffet fark etti. O, misafirhanenin kapısının önündeki
5 saçağın altında duruyor, alnına basılıp giyilmiş, yanları geniş şapkasının altından etrafa soğuk ve mukayyet bakışlar atıyordu. O, burada, yağmurdan gizlenen bir avuç insan arasında da uzun boyu, şakakları içine batıp giden bembeyaz ,temiz yüzü, kemer burnu ve hususen modaaya uygun paltosuyla ayrılmaktaydı.

___ Ben yaklaşıyorum. Uyarsa, ardımdan gelirsin,- dedi Saffet yanındaki genç yiğide.

10 ___ Bir ıslık, geliver, ikincisi ise... Umumen işaret eskice , o tarafını kendin bilirsin. Sermayesi de paltosuna göre ise yanılmayız. Çabuk alıp götürürüz.

Talat, Saffet'in bu ile ayrıca yeteneğinin olduğunu ve onun eline düşen insanın kolaylıkla kurtulamayacağını iyi biliyor. Şimdi o, saçak altında duran beyaz yüzlü ve böyle belalı palto giyen adama acıdı. Sonra, işte, tam sırası. Nepmanlar(?) hala baş
15 kaldırdığı zamanın ne olduğunu bilirsin ya? Yoksa, Saffet'ten gizli , şu zavallı adamı uyarsın mı? Şimdi geç. Umumen ne dinsiz adam bu Saffet dedikleri. Şorbacı (patron)(?) ona en iyi faytonu tahsis ediyor ve arabacıların uykeni(şefi)(?) tayin ediyor. Herkesten çok da bu Saffet kazanıyor. O beklenen yol-

cuğa başqasınıñ yaqınlamağa aqqı yoq. Arabaña minmek istese bile, «adam bekleyim, efendim, afu etiñiz», dep nezaketnen red etmelisiñ.

Talyat, yañı arabacılıq yapıp başlağanda, bir kere Safetniñ muşterisini alıp ketken ve boyle. yapmaqnıñ nege mal olğanını pek yahşı añlağan edi. Safet onı oturğıçtan
5 şiddetnen çekip aldı ve yengil bir şey kibi kenarğa fırlattı. Başqa arabacılar onıñ acemiligini ve oksüz oskenini ayıtıp, zornen qurtardılar. Erkesten taqatlı, atik ve közsiz olğan ve arabacılar arasında han kesilgen bu yigit, yeri kelgende, insaniyetli de ola bile: kelirni taksım etkende ozüne başqalardan azğana çoq ala, onıñ eli astında birleşken arabacılarını qayğıra, kimisine paranen, kimisine tanışlıqnen, kerek olğanda
10 ise, quvetli ümruqlarınen de yardım ete ve bunı tabiiy saya edi. Talyatnı o tez begendi. «Men de oksüz ostım,— dedi o bir kere, ekimiz birmiz, demek istegen kibi.— İrgatlıq. Ehhey, qardaş, eger men aşağan koteklerni sen aşağan olsañ, çoqtan quyruğın yerge tiyer edi. Şorbacı oyle döge edi ki, oğulları da, kimerde qızları da cöşa ediler. Bilesiñmi, soñ vaqıtlarda ağırı duymay edim. Bahtıma, Pegas rastkeldi. O
15 maña babalıq yaptı. Biz başqa zenaatqa avuştıq ve em zengin, em serbest yaşap başladıq. Serbestlik: açmız, çıplaqmız, lyakin serbestmiz, degen yırnı eşitken ediñmi sen? Yoq? Ey, aqay, Pegas kelse bir yırlarmız. Ağlarsıñ. Biz bu yırnı onıñnen bir kere türmede yırlağan edik; Nezaretçiniñ közleri torlanğan edi. «Vazgeçiñ!» dep oyle bağırdı ki, aman ağlaycaq edi. O zenaat telükeli edi. Zavallı
20 Pegas, şimdi kimsin qayda üredir. Lyakin qurtulğanınen bu yerge kelir. Artıq yanıma alırım. O adetini taşlatırım».

Qabalığı ve cesürliginen nam qazanğan bu

cuya, başkasının yaklaşmaya hakkı yok. Arabana binmek istese bile, “müşteri bekliyorum efendim, affedersiniz” diye nezaketle reddetmelisin.

Talat, arabacılık yapmaya yeni başladığında , bir kere Saffet’in müşterisini almış ve böyle yapmanın neye mal olduğunu pek iyi anlamıştı. Saffet onu oturduğu yerden
5 şiddetle çekip aldı ve hafif bir şey gibi kenara fırlattı. Diğer arabacılar, onun acemiliğini ve öksüz büyüdüğünü söyleyerek , zorla kurtardılar. Herkesten güçlü, atik ve gözünü budaktan sakınmayan arabacılar arasında han kesilen bu yiğit, yeri geldiğinde insaniyetli de olabiliyor; gelirini paylaştığında kendine başkalarından çok azını alıyor, onun eli altında birleşen arabacıları kayırıyor, kimisine parayla,
10 kimisine tanışlıkla, gerekli olduğundaysa kuvvetli yumruklarıyla da yardım ediyor ve bunu tabii sayıyordu. O, Talat’ı çabucak beğendi. “Ben de öksüz büyüdüm” dedi bir kere, ikimiz birimiz demek istemiş gibi. – Irgatlık. Heyy, kardeş, eğer benim yediğim dayakları sen yemiş olsan , çoktan kuyruğun yere değerdi. Patron öyle döverdi ki, oğulları da, bazen kızları da coşuyorlardı. Biliyor musun, son zamanlarda ağrı
15 duymuyordum. Şansıma, Pegas rast geldi. O, bana babalık yaptı. Biz başka zanaata kavuştuk ve hem zengin, hem serbest yaşamaya başladık. Serbestlik; açız, çıplağız, fakat hürüz şarkısını işitmiş miydin sen? Yok? Ey, arkadaş, Pegas gelirse beraber söyleriz. Ağlarsın. Biz bu şarkıyı onunla bir kere hapishanede söylüyorduk; nezaretçinin gözleri dolmuştu. “Vazgeçin!” öyle bağırdı ki, neredeyse ağlayacaktı. O
20 zanaat tehlikeliydi. Zavallı Pegas, şimdi kimle yaşamaktadır. Lakin kurtulur kurtulmaz buraya gelir. Artık yanıma alırım. O alışkanlığını bıraktırıram. Kabalığı ve cesurluğuyla nam kazanan bu

devsifat yigitniñ yaşlığı azaplar ve aşşalanuvlar içinde keçkenini, kimerde o pek merametli ve mu-lyayim olğanını tek Talyat bile, kimerde o anasını hatırlağanda okürip-ökürip ağlaycağı kele edi. Onıñ eñ çoq añğan adamı Pegas edi. Pegasnı balalarınñ iç biri körmegen olsa da, pek alicenap, «başından ayağınace saf altından

5 yasalğan adam» olğanına şubelenmey ediler.

Safet inatlanğanda, bir şeyniñ peşine tüşkende em ayneci tilkini, em de ğaddar qaşqırını añdıra edi. O adamlarğa siyrek ilişe, amma birisine tuzaq qoysa, ilindirmegence toqtamay. Şimdi bir tarafta naçar körünişli anavı reglan palto kiygen adam, diger tarafta ise dolandırıcı-lıqta şeytanğa ders bergen yaş ve quvetli Safet

10 tura. Talyat quvetlerniñ teñ olmağanını añla-ğanı içün de anavı adamnı acıdı. Laçare, Safetniñ aytqanını tutmaq gerek.

Safet faetonnı yerinden koçürdi. Onıñ faetonı şeerde eñ yahşısı sayıla. Ürgende ozü kibi bir türlü ses çıqarmay, meşinleri yañı, oturğıçları keñ ve yımşaq, cıyma mögedegi bar, isteseñ başıñ üstüne çeke bilesiñ. Atları ise daim oynaqlap turalar.

15 Araba salmaqnen sallana berip, müsafirhane qapusına yaqınladı. Saçaq astında turğan adamlar dülber atlarğa, şayan guzel faetonğa baqıp qaldılar, Reglan Paltolı adam da başta saatine, soñ arabağa baqtı ve paltosınıñ yaqalarını köterip saçaq astından çıqtı. Safet telbevni çekti. Bir daqqadan soñ o adam artıq faetonda otura, Talyatqa ise onıñ tek qara şlyapası körüne edi. Safet atlarını aydaştırğan olup «fio»

20 dep sızğırdı. Bu qabul etilgen signal sisteması boınca, «artımdan qalma», degeni edi. Talyat boş arabanı olarnıñ artından aydadı. Ebet, şimdi bir

dev sıfatlı yiğidin gençliğinin, azaplar ve aşağılanmalar içinde geçtiğini, bazen onun pek merhametli ve mülayim olduğunu sadece Talat biliyor, bazen de o, anasını hatırladığında hüngür hüngür ağlayacağı geliyordu. Onu en çok anlayan adamı Pegas'tı. Pegas'ı çocukların hiçbiri görmemiş olsa da, pek cömert, “başından ayağına kadar saf altından yaratılmış adam” olduğundan şüphelenmiyorlardı.

Saffet inatlaştığında , bir şeyin peşine düştüğünde hem kurnaz tilkiyi, hem de gaddar çakalı andırıyordu. O, insan içine seyrek karışır, ama birisine tuzak kurarsa, elde edinceye kadar durmaz . Şimdi bir tarafta çaresiz görünüşlü, o reglan palto giyen adam , diğer tarafta ise dolandırıcılıkta şeytana ders veren genç ve kuvvetli Saffet duruyor. Talat, kuvvetlerin denk olmadığını anladığı için de, o adama acıdı. Çaresi yok, Saffet'in söylediğini tutmak gerek. Saffet faytonunu yerinden hareket ettirdi. Onun faytonu şehirde en güzeli kabul edilir. Hareket etiğinde benzerleri gibi aynı sesi çıkarmıyor, koltuk derileri yeni, koltukları geniş ve yumuşak, hareketli tentesi var, istersen başının üzerine çekebilirsin. Atları ise daima oynayıp duruyorlar. Araba ağırlığıyla sallanarak, misafirhanenin kapısına yaklaştı. Saçak altında duran insanlar güzel atlara, övgüye değer faytona bakakaldılar. Reglan paltolu adam da önce saatine, sonra arabaya baktı ve paltosunun yakalarını kaldırıp saçığın altından çıktı. Saffet dizginleri çekti. Bir dakika sonra o adam artık faytonda oturuyor, Talat'a ise onun sadece kara şapkası görünüyordu. Saffet, atları hareket ettirmek için “fio” diye ıslık çaldı. Bu, kabul edilen işaret sistemine göre ,”arkamda kalma” demektir. Talat, boş arabayı onların arkasından sürdü. Evet, şimdi bir

5 facia züür etecek. O bu facianıñ ogünü alıp olamağanından Safetnen anavı adamnıñ
birden ta-nış çıqmalarını tasavur etti, «ya barıp da bu adam şu Pegas olıp çıqsa, Safet
onı bir kereden tanımağan olsa, o alda bir türlü facia olmaz, er şey yahşı biter edi».
Lyakin Safet arabanı ep ayday. O adam ise ep bir vaziyette: omuzlarını egip, başını
10 qaldırıp otura. Bir yerde toqtap Safet mögedekni çektı — arabanıñ üstü örtüldi. Bu
arada o Talyatka memnunliknen koz qımdı. Demek, olar tanış çıqmadılar ve o
adam için artıq qurtuluş yoq.

10 Atlar bir tegizde yortıp baralar. Olarnıñ sılaq sırtlarından buv köterile. Tomalaqlap
bağlanğan quyruqları balçıqqa bılanğan. Viznen aylanayatqan kopçekler astından
sıçrağan şingen balçıq arabanıñ astına urula bergeninden anda oba-oba balçıq sarqıp
qalğan. Beşik kibi yımşaq sallanıp keteyatqan mögedekli faetonnıñ içinde oturğan
adam ne yağmurnı, ne de süeklerni sızlatıcı yelni duya. «Atlar yoruldılar, bu ecnebiy
ise ep kezine. Barem avası kelişikli olğaydı,— dep tüşündi Talyat.— Yağmur koz
açırmay. Ebet, o iyıq ve yımşaq yerde otura. Üzüniñ ne qanı bar, ne de eti. Gece
15 körseñ qorqacaqsıñ. Verem olmalı. Tedaviylenmege kelgenlerdendir».

Olar bayağı vaqıt şerni kezdiler. Artıq kun qavuştı. Merkez soqaqlarnıñ o yer, bu
yerlerinde çıraklar yandı. Safet ise ep arabasını ayday. Mına, niayet, o aralıqqa
buruldı. Bu yol şeer çetindeki büükten-büük çöplik carına alıp bara. Onıñ tübünde
oba-oba ateşler de tütep, de alevlenip yata. Tütep turğan bu carnı gece körgen
20 adamnıñ üregi artına çekecegi, tiz çökip yalvaracağı belli. .

Talyat olardan üz adım qadar uzaqta toqtadı.

5 facia ortaya çıkacak. O, bu facianın önünü alamadığından , Saffet’le o, adamın birden tanış çıktıklarını hayal etti “ya gidip de o adam şu Pegas çıkarsa, Saffet onu bir kerede tanımamış ise , o halde bir türlü facia olmaz, her şey iyi biterdi.” Lakin Saffet arabayı hep sürüyor. O adam ise hep aynı halde: omuzlarını eğip, başını kaldırarak oturuyor. Bir yerde durup Saffet tenteyi çekti, arabanın üstü örtüldü. Bu arada o Talat’a memnunlukla göz kırptı. Demek, onlar tanış çıkmadılar ve adam için artık kurtuluş yok.

10 Atlar bir hizada yürüyüp gidiyorlar. Onların ıslak sırtlarından ter akıyor. Düğümlenerek bağlanmış kuyrukları çamura bulanmış. Hızla dönmekte olan tekerleklerin altından sıçrayan yumuşak çamur, arabanın altına sıçradığından orada kısım kısım çamur sarkıp kalmış. Beşik gibi, yumuşak sallanarak gitmekte olan tenteli faytonun içinde oturan adam ne yağmuru, ne de kemikleri sızlatıcı rüzgarı hissediyor. “Atlar yoruldu, bu ecnebi ise hep geziniyor. Bari hava uygun olsaydı.- diye düşündü Talat.- Yağmur göz açtırmıyor. Evet, o iyi ve yumuşak yerde oturuyor. 15 Yüzünün ne kanı var, ne de eti. Gece görsen korkacaksın. Verem olmalı. Tedavi olmaya gelenlerdendir.

20 Onlar, bayağı vakit şehri gezdiler. Artık gün battı. Merkez sokakların, o yan bu yanlarında lambalar yandı. Saffet ise hep arabasını sürüyor. İşte, sonunda , o aralığa döndü. Bu yol, şehir kenarındaki çok büyük çöplüğün ateşine gidiyor. Onun dibinde oba oba ateşler de tütüyor ve alevlenerek yanıyor. Tütüp duran bu ateşi gece gören adamın yüreğinin ağzına geleceği , diz çöküp yalvaracağı belli.

Talat, onlardan yüz adım kadar uzakta durdu.

Yaqınlaşmağa cesaret etmedi, meşum adaletsizlikniñ şaati olmaq istemedi. Safet boyle vaqıtta acımay. Varı-variyetini kendi isteginen teslim etse, ebet, o adamğa bir şey olmaz. Mına Safet eline kopçek anahtarını alıp yerge tüşti, art oturğıçniñ içine egildi. Ebet, şimdi o meseleni buük bir nezaketnen añlatadır. Safet bir kereden

5 tiklendi, soñ sallandı ve ses-soluqsız yanaşadaki çamurlı çuqurğa üvarlandı. «Ayağı taydı ğaliba», dep tüşüdi başta Talyat. Lyakin o tura bermegen soñ arabasını aydap keldi ve kerek olsa Safet için bir topar adamnı döğmege azır olup yerge tüşti. Safet çuqurda baş aşağı yata, o adam ise bu işniñ oña bir türlü alıp-berecegi olmağan kibi pervasız tavurnen ep arabaniñ içinde otıra edi. Talyat Safetni köterip tursattı. O

10 ayaklıları üstünde turıp ola-madı. «Bu pezevenkni tanıysıñızımı?—dedi araba içinde oturğan adam beklenilmegen qalın davuş-nen.— çoq ahmaq erif eken. Paltomniñ fiyatını soradı, soñ çıkarıp bermemni istedi. «Adım Safet, yahşılıqnen çıkar», emiş. Soñ ne olğan? Menim adım Omar Hamza, lyakin men kimseni soündürmayım. Em ne küstah erif. Şaqanı da añlamay eken. Eki çeñgesini azaçıq biri-birine yaqınlaştırğan

15 edim, şu daqqada özünü bu çuqurğa attı ve ya-ata!» Talyat bu adamnıñ kelmeşek olmağanını ve na-sıldır tıslımlı olğanını añladı. Safet kibi adamnı boyle qolaylıqnen avdarmaq aqılğa yatacaq şey degil. Talyat Safetni oz arabasına yatqızdı. Safetniñ çırayı ağarğan, ağızından kopük aqa, sandıraqlay, sıtma tutqan kibi qaltıray edi. Talyat oña suv içirdi. O bir kereden közlerini açqanda ise, koz qaraçıqlarınıñ töpege

20 keçkenlerini kördi.

Ne yapmalı? Eki arabaniñ birisini de qaldır-

Yaklaşmaya cesaret edemedi, meşum adaletsizliğin şahidi olmak istemedi. Saffet böyle vakitlerde acımaz. Malını, mülkünü kendi isteğiyle teslim etse, evet, o adama bir şey olmaz. İşte, Saffet eline levveyi alıp yere indi, arka koltuğun üzerine eğildi. Evet, şimdi o, meseleyi büyük bir nezaketle anlatıyordur. Saffet bir kere diklendi, sonra sallandı ve sessiz soluksuz yandaki çamurlu çukura yuvarlandı. “Ayağı kaydı galiba.” diye düşündü başta Talat. Fakat o kalkamayınca arabasını sürüp geldi ve gerekirse Saffet için bir dolu adamı dövmeye hazır olarak yere indi. Saffet çukurda baş aşağı yatıyor, o adam ise bu işin onunla hiç alakası yokmuş gibi pervasız (bir) tavırla hep arabanın içinde oturuyordu. Talat, Saffet’i kaldırıp durdurdu. O, ayaklarını üzerinde duramadı. “Bu pezevenği tanıyor musunuz?” – dedi arabanın içinde oturan adam beklenilmeyen kalın sesiyle. – Çok ahmak (bir) herifmiş. Paltomun fiyatını sordu, sonra çıkarıp vermeme istedi. “Adım Saffet, iyilikle çıkar.” İmiş. Sonra ne olmuş? Benim adım Ömer Hamza . Fakat ben kimseyi soymuyorum. Hem ne küstah herif. Şakadan da anlamıyormuş. İki çenesini azıcık birbirine yaklaştırmıştım, o dakikada kendini çukura attı ve yatıyor!” Talat , bu adamın kelmeşek(?) olmadığını ve bir şekilde tılsımlı olduğunu anladı. Saffet gibi adamın, böyle kolaylıkla hakkından gelmek akla yatacak bir şey değil. Talat, Saffet’i kendi arabasına yatırdı. Saffet’in benzi solmuş, ağzından köpük akıyor, halden hale giriyor, sıtma tutmuş gibi titriyordu. Talat ona su içirdi. O , bir kere gözlerini açtığı anda ise, göz bebeğinin yukarıya dikildiklerini gördü.

Ne yapmalı? İki arabanın birisini de bırak-

maq olmaz. Anavı hucır adam da añılıp tura ğaliba, maña da bir şaqa yapmaq niyeti bargã beñzey. Talyat çızmasınıñ qonuçındaki pıçaqñı oñ yeñiniñ içine gizlerek, arabadan tüşti.

— Ayındımı?—Talyat seskendi. Safetniñ arabası yanında paltosını keñ yaqasını kotergen banaki adam tura edi. Talyat indemedi. Pıçaqñıñ sapını eyice tuttı. 5 Urğaninen çetke çekilir. Eger yaqınlasa kene urar. —Sen aydayber,— dedi o adam sakın ve aynı vaqıtta keskin davuşnen.— Men artıñdan bunı aydap barırım. Qorqma, at-arabadan çaqam. Pıçaqñı ise yerine qoy. Pıçaqnen şaqa olmaz.

Boyle vaziyette eñ kelişikli yol bu edi.

10 — Yahş,— dedi Talyat ve oz arabasını kerı çevirip, duraqqa doğru aydadı. Çünki Safetniñ evi yoq ve o eski em de bozuq, kopçekleri topraqqa batıp ketken bir mogedekli arabaniñ içinde yaşay ve onıñ yanı arabalar durağı sayıla edi. Kelgen soñ banaki adam Safetni «evi»ne alıp kirmege yardım etti ve cebinden para 15 çıkarıp bererek, «mıtlaq raq ya da şarap içir, keçer», dedi. Soñ ozü müsafirhane betke ketti.

Talyat aman restoraña çaptı. Qapu ogünde tur-ğan şveytsar kirsetmeycek olğan edi. «Safet yolla-dı», degeninen deral qapını açtı. Şarap Safetni tez ayındırdı. Koz bebekleri de yerine keldiler. O ahıldap-ohuldap içti, dünyanı sögdi, «közlerim ogünde bir çoq otlu alqalar uçıp üre, başım çatlaycaq», dedi ve birazdan üqlap qaldı.

20 Safet vaziyeti yengilleşken olsa da ikinci kunü uylegece qıbırdamayıp yagğı. Duraqqa kelgen arabacılar birer-ekişer kirip, al-hatır sorap çıqtılar. O kimsenen laqırdı etmek istemey, bir ozü qalıp dünki vaqianı talil etecek ola, lyakin bir şey añlap olamay. O veremsıfat adamğa

mak olmaz. O hucur(?) adam da anılıp(düşünüp)(?) duruyor galiba, bana da bir şaka yapmaya niyeti varmışa benziyor. Talat çizmesinin koncundaki bıçağı , kol ağzının içine gizleyerek , arabadan indi.

5 ___ Ayıldı mı? – Talat seslendi. Saffet’in arabasının yanında paltosunun geniş yakasını kaldırmış önceki adam oturuyordu. Talat ses çıkarmadı. Bıçağının sapını iyice tuttu. Vuru vurmaz kenara çekilir. Eğer yaklaşırsa yine vurur. – Sen arabayı sürüver,- dedi adam sakın ve aynı zamanda kesin bir sesle. – Ben arkandan bunu sürerim. Korkma, attan, arabadan çıkarım. Bıçağını da yerine koy. Bıçakla şaka olmaz.

10 Böyle hallerde en uygun yol buydu.

15 ___ İyi,- dedi Talat ve kendi arabasını geri çevirip durağa doğru sürdü. Çünkü Saffet’in evi yok ve o eski, hem de bozuk,tekerlekleri toprağa batıp giden tenteli bir arabanın içinde yaşıyor ve onun yanı araba durağı sayılıyordu. Geldikten sonra, önceki adam Saffet’i “evine” alıp girmesine yardım etti ve cebinden para çıkarıp vererek,” mutlaka rakı ya da şarap içir, geçer.” dedi. Sonra kendi misafirhaneye gitti.

20 Talat, hemen restorana koştu. Kapının önünde duran güvenlik görevlisi (onu) içeri sokmayacak olmuştu.” Saffet yolladı.” demesiyle derhal kapıyı açtı. Şarap Saffet’in çabuk ayılmasını sağladı. Gözbebekleri de yerine geldi. O, ahlayıp oflayarak içti, dünyaya sövdü, “Gözlerimin önünde bir çok alevden halkalar uçup duruyor, başım çatlayacak” dedi ve az sonra uyuyup kaldı.

Saffet, vaziyeti hafiflemiş olsa da , ikinci gün öylece kıpırdamadan yattı. Durağa gelen arabacılar birer ikişer girip , hal hatır sorarak çıktılar. O, kimseyle konuşmak istemiyor, bir başına kalıp dünkü olayı tahlil edecek oluyor, fakat bir şey anlamıyor. O, verem sıfatlı adama

yaqlaştı, acığanı için bir kereden toqunmadı. Nezaketnen, «paltonı ve koşelöknı gondürin, efendim», dedi. Çöplik çuqurını kösterip, aks alda ne olacağını da pek açıq añlattı. Soñ ne oldı? Soñ, o adam onıñ üzünü sıypağan kibi oldı. Yoq, sıqtı. Şu an közlerinden ateş çaqnadı. Soñ tüpsiz carğa üvarlandı. Masharalıq. O adamnı mıtlaq qıdırıp tapmaq ve tazirini bermek kerek. O boyle tüşüngen arada arabanınıñ qapusu ğıy-qıldap açıldı ve bosağada kokten engen kibi anavı adam peyda oldı.

— Soñ, qaraman, keyfler nasıl?— dedi o gur ve dostane davuşnen.— Men saqa konyak ve penir ketirdim. Emin ol, bu ekisi seni mıtlaq ayaqqa tursatır.

— Emin oluñ, men ayaqqa tursam, siz yerde serilip yatarsıñız,— dedi Safet bu küstah adamnıñ arıq ve qansız üzüne baqıp.— Menim adım Safet.

— Menim adım Omar Hamza. Eşitmediñmi?

— Yoq,— dedi Safet.— Lyakin siz meni tezden eşitirsıñız.

O adam qatıp-sıqılıp küldi. Soñ yaşlangan közlerini silerek, «Omar Hamza Afğanstan degen memleketniñ serbest kureş boınca uç defa çempionıdır. Bu şeerge ise dünya çempionı namı için kureşmege keldi», dedi.

Safet şaşıp qaldı. Süfte kere bu adamnı qayer-dedir körgenday olğan edi. Ebet, müsafirhane yanında, dünya çempionatında iştirak etecek pelvanlarınıñ resimleri asılğan afişada körgen, adamlar bularnıñ arasında eñ ustası ve quvetlisi Omar Hamzadır degen ediler. Resimde o yarı çıplaq, omuzından çekip bağlangan qırmızı lentağa bir sıra medaller taqılğan, butün vücudına kuçğayret yayılıp turğan adamnı hatırladı.

yaklaştı, acıdığı için bir kerecik dokunmadı. Nezaketle, “Paltoyu ve para kesesini gönderin, efendim.” dedi. Çöplük çukurunu gösterip , aksi halde ne olacağını da çok açık anlattı. Sonra ne oldu? Sonra, o adam ,onun yüzünü sıvazlamış gibi oldu. Yok, sıktı. O an, gözlerinde şimşek çaktı. Sonra dipsiz uçuruma yuvarlandı. Maskaralık. O adamı mutlaka arayıp bulmak ve özür dilemek gerek. O, böyle düşündüğü sırada arabanın kapısı aralanarak açıldı ve eşikte gökten inmiş gibi aynı adam peyda oldu.

__ Sonra, kahraman, keyifler nasıl?- dedi o gür ve dostane sesle.

__ Ben sana konyak ve peynir getirdim. Emin ol, bu ikisi seni mutlaka ayağa kaldırır.

__ Emin olun, ben ayağa kalkarsam , siz yere serilip yatarsınız- dedi Saffet, bu küstah adamın yorgun ve kansız yüzüne bakarak.- Benim adım Saffet.

__ Benim adım Ömer Hamza, duymadın mı?

__ Yok , dedi Saffet.- Fakat siz beni kısa sürede iştirirsiniz.

O adam, katıla katıla güldü. Sonra yaşaran gözlerini silerek,”Ömer Hamza Afganistan denilen memleketinin serbest güreşte üç defa şampiyon olmuş biridir.Bu şehre ise, dünya şampiyonluğu namı için güreşmeye geldi.” dedi .

Saffet şaşırıp kaldı. İlk defa bu adamı bir yerde görmüş gibiydi. Evet, misafirhanenin yanında, dünya şampiyonasına katılacak pehlivanların resimleri asıldığı afişte görmüş, adamlar bunların arasında en ustası ve kuvvetlisi Ömer Hamza’dır demişlerdi. Resimde o, yarı çıplak , omzundan çekip bağlanmış kırmızı kurdeleye bir sıra madalyalar takılmış, bütün vücuduna güç kudret yayılmış duran adamı hatırladı.

— Men şaqa ettim,— dedi Omar Hamza.— Sen ise kerçek bellediñ. Tur endi, içeyik, qapınayıq.

Safet yerinden turıp oturdı. Müsafir meşrebeler-ge konyak tökti. İçtiler. Safetniñ baş aylanuvı toqtağan, vücudı yengilleşken kibi oldı.

5 Bu aqşam Omar Hamza duraqtaki yigitlerniñ episini penir ve şarapnen sıyladı. Olarnen tanış oldı. Ozünü tanıttı.

— Men bu şeerden ketkende seniñ yaşıñda edim,— dedi o Talyatqa baqıp.— Irğat çalışa edim. Şorbacım ozünen beraber Stambulğa alıp ketti. Anda işlerimiz başta yahşı edi. soñ çatladı. Şorbacımın türmege qapadılar.

10 Eger Nazmiye olmağan olsa, dört tarafım qıbla edi. Biz onıñnen bir evde ostik. O evde, men ahırda yaşasam da biri-birimizni seve edik. Qışnıñ suvuq gecelerinde evdekilerden gizlep maña daa bir yerğan ketire, biz yan-yanaşa yatıp biri-birimizge masal ayta ya da acayip kelecek aqqında hayallana edik. Asılında baht qıdırıp bahttan qaçıp ketkenmiz. Biz ketken soñ cenk bitti. Bu yaqlarda revolgatsil olğan. Men ise para kazanacak ve Nazmiyeniñ babasını qurtaracaq olup şeerlerni, memleketlerni kezdim. O meni mıtlaq bekleycegini ve para tapıp babasını qurtarğanınıznen evlenecegimizni söyledi. Men bir çoq işlerge qapıldım. Ahır-soñu kureşte toqtadım. Paralı iş olğanı içün, ebet, oz çekimde memleket çempionı olğan soñ, kerekli paranı toplap Nazmiyeniñ babasını 20 türmeden qurtardım Lyakin: alçaq qart, yahşısı anda gebergeydi, qızını zengin b,ir adamğa satqan ve parasına kene nasıldır işlerge qatılğan.

Men Nazmiyeni dört yıldan soñ Afganstandan buldım. Qabulda bir zengin fabrikantnıñ üçünci qadını eken. Koruştik, qonuştıq ve qaçmağa karar berdik. Şu gece pek çoq yağmur yağğan edi.

__ Ben şaka yaptım- dedi Ömer Hamza.- Sen ise gerçek zannettin. Kalk şimdi, içelim, kapışalım.

Saffet yerinden kalkıp oturdu. Misafir, maşrapalara konyak koydu. İçtiler. Saffet'in baş dönmesi durmuş, vücudu hafiflemiş gibi oldu.

5 Bu akşam Ömer Hamza duraktaki yiğitlerin hepsini peynir ve şarapla ağırladı. Onlarla tanıştı. Kendini tanıttı.

__ Ben bu şehirden gittiğimde senin yaşındaydım,- dedi o Talat'a bakarak.- İrgat olarak çalışıyordum. Patronum (beni) kendisiyle beraber İstanbul'a alıp götürdü. Orada işlerimiz başta iyiydi. Sonra bozuldu. Patronumu hapishaneye kapattılar. Eğer
10 Nazmiye olmasaydı, dört tarafım kibleydi. Biz onunla bir evde büyüdük. O evde, ben ahırda yaşasam da birbirimizi seviyorduk. Kışın soğuk gecelerinde evdekilerden gizlenerek bana bir yorgan daha getirir, biz yan yana yatıp birbirimize masal anlatır ya da gelecek hakkında garip hayaller kuruyorduk. Aslında baht arayıp bahttan kaçıp gitmişiz. Biz gittikten sonra savaş bitti. Bu taraflarda devrim olmuş. Ben ise para
15 kazanacak ve Nazmiye'nin babasını kurtarmaya niyetlenip şehirleri, memleketleri gezdim. O, beni mutlaka bekleyeceğini ve para bulup babasını kurtardıktan sonra evleneceğimizi söyledi. Ben pek çok işe girdim. En sonunda güreşte karar kıldım. Paralı iş olduğu için , evet, kendi sıkletimde memleket şampiyonu olduktan sonra ,gerekli parayı toplayarak Nazmiye'nin babasını hapisten kurtardım. Fakat, alçak
20 ihtiyar, keşke orada geberseydi, kızını zengin bir adama satmış ve parasını yine bu tür işlere yatırmış. Ben Nazmiye'yi dört yıl sonra Afganistan'da buldum. Kabil'de zengin bir fabrikatörün üçüncü karısıymış. Görüştük, konuştuk ve kaçmaya karar verdik. O gece çok yağmur yağmıştı.

Olda Nazmiye tayıp yıqıldı ve ayağını qırdı. Men bayağı vaqıt onı köterip kettim. Ekinci kunü ayağı pek yaman şıştı ve yirin bağladı. Ekimge köstermege mecbur oldım. Artımızdan qıdıruv ilyan etilgen eken. Ekim bizge duyduymadan pölitsiyağa adam yollağan. Eki pölitsiyacı kelip meni alıp ketti. Şeer tışındaki bir türmege
5 qapadılar. Eki yılğace «oş köpegim» degen adam olmadı... Eki yıldan soñ kene keldim. Nazmiye aqsaqlanıp üpe, hastalanğan, pek yaramay oksüre, kimerde qan tüküre edi; Fabrikant meni korip ayretlenmedi. «Babasına bergen papamı qaytar, soñ saqat sevgiliñni alıp keteber», dedi. Men kene küreşip başladım. Oz çekimde şu memleketniñ uç defa çempioni oldım. Bayağı para topladım. Onıñ bir qısımı
10 Nazmiyeniñ devalanuvına ketti. Bu çempionatta da yeñsem, yetecek. Soñ kureşni de, er şeyni de bıraqip, Nazmiyenen bu yerge keleeckimiz.

— Keliñiz, baş ustüne,— dep bağırdı Safet, dersiñ, olar onıñ bu cartı araba evine keleeckler. — Keliñiz,—dedi Talyat eyecannen,— biz yardım eterimiz. Menim qartanam bar. Bizde tura bilesiñiz.

15 Evimiz bol.

— Siziñ eviñiz pek taraşlıq,— dep itiraz etti oña kesmentik arabacı.— Bizim azbarda bir ev boşadı eki oda ve bir sofa. Azbar ise umumiy, anda yigirmi dört qoranta yaşay. Episi ağa-qardaş kibi. Men aytırım, o evni kirağa bermey turarlar.

— Şorbacınen ozüm laqırdı eterim. Bu qolay mesele. Men aytsam tapar,—dedi
20 Safet eminliknen.— Siz tek keliñiz.

Bu adamı o erkesten kore ozüne yaqın saya ve oña yahşılıq yapmaq uquqını da erkesten ozünde ziyade esap ete edi.

— Men o evni er alda kirağa berdirtemem...

Çevriyazı : 132

Yolda Nazmiye kayıp düştü ve ayağını kırdı. Ben bayağı vakit onu sırtımda taşıyarak yürüdüm. İkinci gün ayağı çok kötü şişti ve irin bağladı. Doktora göstermeye mecbur oldum. Arkamızdan arama emri çıkartılmış. Doktor bize duyurmadan polise adam yollamış. İki polis gelip beni alıp gitti. Şehir dışındaki bir hapisaneyeye kapattılar. İki yıl boyunca “hoşt köpeğim” diyen insan olmadı. İki yıl sonra yine geldim. Nazmiye aksayarak yürüyor, hastalanmış, pek kötü öksürüyor; bazen de kan tükürüyordu. Fabrikatör beni görünce şaşırmadı. “Babasına verdiğim parayı iade et, sonra sakat sevgilini alıp git.” dedi. Ben yine güreşmeye başladım. Kendi sıkletimde, o memleketin üç defa şampiyonu oldum. Bayağı para kazandım. Onun bir kısmı Nazmiye’nin tedavisine gitti. Bu şampiyonada da yenersen,yetecek. Sonra güreşi de, her şeyini de bırakıp Nazmiye’yle buraya geleceğiz.

__ Gelin, baş üstüne,- diye bağırdı Saffet, sanki onlar, onun yarı araba evine gelecekler.

__ Gelin,- dedi Talat heyecanla.- biz yardım ederiz. Benim büyükannem var. Bizde kalabilirsiniz. Evimiz geniş.

__ Sizin eviniz pek dar,- diye itiraz etti ona kesmendik(?) arabacı. – Bizim bahçede bir ev boşaldı, iki oda, bir salon. Bahçe ise ortak. Orada yirmi dört aile yaşıyor. Hepsi ağabey, kardeş gibi. Ben söylerim, o evi başaksına vermez tutarlar.

__ Patronla kendim konuşurum. Bu kolay mesele. Ben söylersem bulur,- dedi Saffet emin olarak – Yeter ki siz gelin.

Bu adamı ,o herkese göre yakın sayıyor ve ona iyilik yapmak hakkını da herkesten çok kendinde buluyordu.

__ Ben o evi her şekilde kiraya verdirtmem...

— Men er itimalğa qarşı bitama aytırım, belki, birinci vaqıtlarda bizde turarsıñız...

— Sağ oluñız tuvğanlarım.— Omar Hamzaniñ kozleri torlandı.— Oz yerimizde, Oz halqımız arasında horlanmamız ebet. Mında zenginlerniñ telbevini
5 çekkenler. Fuqareni kotergenler. Ne qadar yahşı olğan. Anda parası bar — insan, parası yoq — ne isteseñ şu.

Omar Hamza yañı dostlarınıñ ellerini samimiy sıqaraq, ozü küreşecek künlerde beşer bilet ketirip berecegini ayttı. «Men kureşkende siz zalda bulunsañız, maña quvet olur», dedi kulip.

10 Serbest kureş boınca dünya çempionatında kureşçiler de, seyirciler de pek çöq ediler. Omar Hamza aytqanını yapa,ozü küreşecek künleri sabadan duraqqa beş bilet alıp kele, yigitler nevbet-nevbet bara ediler. Tek bir Safet nevbetten tuş er sefer bara. Omar Hamzaniñ ustalığı, cesürligi, qüveti ve daa bir çöq degerlikleri turmadan tarif oluna, arabacı yigitler ise onıñ başqalağa daa belli olmağan degerini — onıñ
15 insaniyetligini bile, onıñ bahtı—yaresine de, vatanına da, halqına da qa-vuşacağı mına şu kureşniñ neticesine bağı olğanını añlap oña can-üreklerinden yeñiş ve tek yeñiş istey ediler.

Bugun Omar Hamza ingliz çempiöninen küreşe. O muskul qatmerlerinden ibaret olğan quvetli vücudıñı biraz egip, raqibine doğru ürüm ete, uzun ve qalın qollarınen
20 onı çar-çabik tuta, deral, usul qullana. Bu onıñ söñki küreşi. yoñse — çempion. olacaq. Onıñ içün de bugün kureşke butün arabacılar keldi ve zalniñ og sıralarından yer aldılar.

Şişman ingliz kureşçisi artıq pışnap-ufuldap başladı. Omar Hamza daa taze körüne. Areketleri qatıy ve keskin. Bir kere ingliz kureşçisi usul qul-

__ Ben her ihtimale karşı bitama(aileme)(?) söylerim, belki ilk günlerde bizde kalırsınız...

__ Sağ olun kardeşlerim. – Ömer Hamza'nın gözleri doldu.- Kendi yerimizde, kendi halkımız arasında horlanmayız elbet. İşte, zenginlerin dizginlerini çekmişler. Fukarayı ihya etmişler. Ne kadar iyi olmuş. Orada parası var insan, parası yok insan- ne istersen o. Ömer Hamza yeni dostlarının ellerini samimiyetle sıkarak , kendi güreşeceği günlerde beşer bilet getirip vereceğini söyledi. “Ben güreşirken, siz salonda bulunursanız, bana kuvvet gelir.” dedi gülerek. Serbest güreş dünya şampiyonasındaki güreşçiler de, seyirciler de pek çoktu. Ömer Hamza söylediğini yapıyor, kendi güreşeceği günlerde, sabahtan durağa beş bilet alıp geliyor, gençler sırayla gidiyorlardı. Sadece Saffet sırasının dışında her sefer gidiyor. Ömer Hamza'nın ustalığı, cesurluğu, kuvveti ve daha bir çok değerleri durmadan izah ediliyor, arabacı gençler ise onun başkent tarafından anlaşılamayan değerini, onun insanîyetliğini biliyor, onun bahtına da, vatanına da, halkına da kavuşacağı o güreşin sonucuna bağlı olduğunu anlayarak, ondan canı yürekten galibiyet ve sadece galibiyet istiyorlardı.

Bugün Ömer Hamza, İngilizlerin şampiyonuyla güreşiyor. O,kas yığınlarından ibaret olan kuvvetli vücudunu biraz eğerek , rakibine doğru hücum ediyor, uzun ve kalın elleriyle onu çarçabuk tutuyor, derhal teknik kullanıyor. Bu , onun son güreşi. Yenersen şampiyon olacak. Onun için de bugün güreşe bütün arabacılar geldi ve salonun ön sıralarında yer aldılar.

Şişman İngiliz güreşçisi artık oflayıp puflamaya başladı . Ömer Hamza daha dinç görünüyor . Hareketleri daha katı ve kesin . Bir kere İngiliz güreşçisi teknik kullan-

- lanğanda olar beraber omuzları usitüne yıqıldılar. Kureşçileriñ er bir areketini buük Diqqatnen incelep oturğan Safet Omar Hamzaniñ üzü şu an bir türlü olğanını sezdi. Onıñ şay da beyaz üzünde azaplanuv belgisi peyda oldı. O artıq qarşılıq köstermey, ağır-ağır areket ete, o yan-bu yan sallanıp ayaqları üstünde zornen tura edi. Şışman
- 5 kureşçi bunı duydı ve onıñ sağ omuzına basaraq, sağ elini keskin çekti; Safet boğuş bir ınıltı eşitti. Omar Hamzaniñ üzü artıq beyaz çarşaf kibi edi. Şışman ise, dersini, onı qatlamaq, cumarlamaq ve ezip taşlamaq istegen kibi açuvnen siltey, çeke, köterip taşlay. Omar Hamza ise qol-ayağı bağlanğan kibi zornen qıbrıday, sağ eli arqan kibi areketsiz salınğan, üzü kogergen edi. Birden şışman onı çuval kibi köterip aldı. Bu an
- 10 Safetniñ közleri Omar Hamzaniñ közlerinen rastkelişti. Safet yıldırım vızinen sanağa atılıp çıqtı ve şışman kureşçiye yapıştı. Diger yaqtan Talyat yetiştı. Zalda bulunğan arabacılar yerlerinden alıp köçtiler. Omar Hamza yerde serilip yata, qansız üzü ağırlardan buruçken. O, üstüne egilgen Safetke, «sağ oluñız», dep pısırdadı ve esini coydı.
- 15 Hastahanede Omar Hamzaniñ sağ omuzı çıqqanı ve sağ eli bileginden sınğanı tayin etile. Zkinci kunü gazetalarda belli afğan kureşçisi Omar Hamza ağır yaralanğanından sebep, çempionatta iştirak etmeycegi ilyan oluna.
- Bir qaç künden berli ardı kesilmeden yağayatqan yağmur yer-kokni sılattı. Er şeyge kok renk berdi. Adamlarıñ keyflerine keder qattı. Er şeyni cansıqıcı yaptı.
- 20 — Toqtağaydı bareme,— dedi kesmentik yigit.
- Toqtamasa, Omar ağaniñ samolöti buguñ de uçmaz,— dedi Talyat.

dığında ikisi beraber omuzlarının üstüne yıkıldılar . Güreşçilerin her bir hareketini dikkatle inceleyerek oturan Saffet, Ömer Hamza'nın yüzünün şu anda bir değişik olduğunu sezdi. Onun bu şekilde , beyaz yüzünde ıstırap belirtisi ortaya çıktı. O, artık karşılık vermiyor, ağır ağır hareket ediyor, o yana bu yana sallanarak ayaklarının üstünde zorla duruyordu. Şişman güreşçi bunu sezdi ve onun sağ omzuna basarak , sağ elini sertçe çekti; Saffet boğuk bir inilti işitti. Ömer Hamza'nın yüzü artık beyaz çarşaf gibiydi. Şişman ise, onu sanki katlamak, buruşturup atmak ve ezip fırlatmak istiyor gibi öfkeyle silkeliyor, çekiyor, kaldırıp atıyor. Ömer Hamza ise eli ayağı bağlanmış gibi zorla kıpırdıyor, sağ eli yorulmuş gibi hareketsiz salınmış, yüzü morarmıştı. Birden, şişman onu çuval gibi kaldırdı. O an, Saffet'in gözleri Ömer Hamza'nın gözleriyle rastlaştı. Saffet, yıldırım hızıyla ringe atılıp çıktı ve şişman güreşçiye yapıştı. Diğer yandan Talat yetişti. Salonunda bulunan arabacılar yerlerinden kalktılar. Ömer Hamza yerde serilmiş yatıyor, kansız yüzü ağrılardan burulmuş. O, üstüne eğilen Saffet'e "sağ olun" diye fısıldadı ve şuurunu kaybetti.

15 Hastanede Ömer Hamza'nın sağ omzunun çıktığını ve sağ el bileğinin kırıldığı belirlendi. İkinci gün gazetelerde meşhur Afgan güreşçisi Ömer Hamza ağır yaralandığından dolayı , şampiyonaya katılamayacağı ilan ediliyor.

Birkaç günden beri arkası kesilmeden yağmakta olan yağmur yeri göğü ıslattı. Her şeye yeşil renk verdi. İnsanların keyiflerine keder kattı. Her şeyi can sıkıcı yaptı.

20 __ Dursaydı bari,- dedi kesmendik(?) genç.

__ Durmazsa, Ömer Ağabey'in uçağı bugün de uçmaz,- dedi Talat.

Safet indemedi. O Pegasnıñ olgenini eşitken soñ pek az laqırdı ete. Pegasnı türmeden qaçayat-qanda qurşunlağanlar. Onıñ yanında tek Safetnıñ adresi bar eken. İşte, buni oña bildirip mektüp yazğanlar. Mektüp arabacıardan biriniñ eline tüşjence bu şeerni uzaq dolanğan. Safet dostunıñ olümi için uç aydan soñ matem tutmaqta edi.

- 5 Yigitler sim-sılaq olğanlarına ve suvuqtan dır-dır qaltırayatqanlarına baqmadan uçuş meydanınıñ çilterleri yanından ketmediler. Olar uç künden berli bu yerge Omar Hamzanı ozğarmaq için keleler. Oña aytacaq sözleri bar. Olar çaresini taptılar. Er şey yengil bitecek. Toplaşp Moskvağa, mektüp yazacaqlar Er şeyni keregi kibi añlatırlar. O anavı fabrikantqa aqıl qoyar. Nazmiyeni qurtartırır. Omar ağa ozünü
- 10 sıqmasa olğanı. Bu olacaq şey. Uçuş meydanına şamatanen «acele yardım» maşinası keçti. O uzaqta, yağmur yiplerinen sarılıp turğan bir samolötünıñ yanına barıp toqtadı. Maşına içinden qara palto ve qara şlyapa kiygen adam çıqtı. O de samolötqa, de yigitlerge baqıp turdı. Soñ bir daa maşınanıñ içine kirdi. «Acele yardım» yigitler turğan parmaqlıqnıñ yanına kelgende keskin tormoz berip toqtadı.
- 15 — Yigitler, men daa kelirim!—degen boğuş ses eşitildi.

Maşınanıñ tar penceresinden Omar Hamzanıñ qansız üzü koründi. Maşına içinde onıñ qolları baylı ekenini kimse abaylamadı. Şoförnıñ yanında oturğan meşin plaşlı adam yigitlerge sert-sert baqtı. Maşına keskin burulıp kene samolöt betke ketti.

Yigitler biri-birlerine sıyıqıp, samolöt uçup ketkence baqıp turdılar.

Saffet sesini çıkarmadı. O, Pegas'ın öldüğünü duyduktan sonra çok az konuşuyor. Pegas'ı hapisneden kaçarken kurşunlamışlar. Onun yanında sadece Saffet'in adresi varmış. İşte, bunu ona bildirmek için mektup yazmışlar. Mektup arabacılardan birinin eline geçince bu şehirden uzağa gitmiş. Saffet, dostunun ölümünden üç ay sonra matem tutmaktaydı.

Gençler, sırlıslık olmalarına ve soğuktan tir tir titremelerine rağmen hava alanında parmaklıkların yanından ayrılmadılar. Onlar, üç günden beri buraya Ömer Hamza'yı uğurlamak için geliyorlar. Ona söyleyecek sözleri var. Onlar çaresini buldular. Her şey kolay olacak. Toplanarak Moskova'ya mektup yazacaklar. Her şeyi gereği gibi anlatacaklar. İşte o fabrikatörü ikna eder. Nazmiye'nin kurtulmasını sağlar. Ömer Ağabey, kendisini sıkmasa olacak. Bu olacak şey. Hava alanına gürültüyle "ambulans" geçti. O, uzakta , yağmur sicimleriyle sarılıp duran bir uçağın yanına gidip durdu. Arabanın içinden kara palto ve kara şapka giymiş (bir) adam çıktı. O da, uçağa ve gençlere bakıp durdu. Sonra tekrar arabanın içine girdi. "Ambulans" gençlerin durduğu parmaklığın yanına geldiğinde sert (bir) fren yapıp durdu.

__ Gençler, ben yine geldim!- diye boğuk bir ses duyuldu.

Arabanın dar penceresinden Ömer Hamza'nın kansız yüzü görüldü. Arabanın içinde onun kollarının bağlı olduğunu kimse anlamadı. Şoförün yanında oturan deri paltolu adam gençlere sert sert baktı. Araba keskin dönüşle uçağa doğru gitti.

20 Gençler, birbirlerine yaklaşarak, uçak uçup gidene kadar bakıp durdular.

ELVİDA QIZLAR!

Onıñ dülber üzüne yanıq kölgesi ebediy olaraq siñip qalğan kibi edi. O külgende bile iri qara közleri elemnen, peşmannen yıltıay ediler. Fakültetimizdeki yigitlerniñ aman-aman episi Gulcianniñ iltifatını qazanacaq olup, oz bahtlarını birer kere sınap baqqan olsalar kerek. Lyakin Gulcian kimsege meil bermey. Erkesnen bir-day mülyayim laf ete, «siñirni» keçecek olğanlarını, deral, çekip toqtata. Men ise başqalarınıñ bu saadaki muvafaqiyetsizliklerine gizliden quvana ve bir kun ola Gulcianniñ benim duygularıma cevaplanacağına işanç besley edim. Men derslerde daima onıñnen yan-yanaşa otura ve ekseri allarda ocanıñ sözlerini diñlemeyip, hayalımda Gulciannen uzaq-uzaqlarğa, çoq yıllar,on yıllar ogge kete edim. Ebet, biz evlenemiz, balalarımız ola; kimerde men olarnıñ sayısını pek arttırıp yibere ve Gulcianni qaraman ana derecesine köterem. Soñ balalarımız osip-büüyer, bizler qartayamız, men ise onı ep daa ziyade sevem. Bu vaqıtta benim tatlı hayallarımndan haberi olmagan Gulcian ince ve nazik bir qızçıq olup benim yanımda otura ve ocanıñ aytqanlarını yaza. Onıñ yazısı da dülber. Yazğanda başını men betke biraz yantayta ve men bunu hayırlı alyamet olaraq qabul etem, vücudımni sarıp alğan yengil eyecan içinde

ELVEDA KIZLAR!

Onun güzel yüzüne, yanık gölgesi ebedi olarak sinip kalmış gibiydi. O, güldüğünde bile iri, kara gözleri üzüntüyle , pişmanlıkla parlıyordu. Fakültemizdeki gençlerin
5 hemen hemen hepsi Gülcihan'ın övgüsünü kazanacak olup , kendi şanslarını birer kere deneyerek bakmış olsalar gerek. Fakat Gülcihan kimseye yüz vermiyor. Herkesle aynı şekilde mülayim konuşuyor, "sınırını" geçecek olanları, derhal çekip durduruyor. Ben ise, başkalarının bu alandaki başarısızlıklarına gizlice seviniyor ve bir gün olup Gülcihan'ın benim duygularıma cevap vereceğine inanç
10 besliyordum. Ben derslerde daima onunla yan yana oturur ve ekseri durumlarda hocanın sözlerini dinlemeyip, hayalimde Gülcihan'la uzaktan uzağa, çok yıllar, on yıllar sonraya gidiyordum. Evet, biz evleniyoruz, çocuklarımız oluyor; bazen de ben onların sayısını pek arttırıveriyor ve Gülcihan'ı karaman anne derecesine yükseltiyorum. Sonra çocuklarımız yetişip büyüyorlar , bizler yaşlanıyoruz, ben ise
15 onu hep daha çok seviyorum. Bu zamanda benim tatlı hayallerimden haberi olmayan Gülcihan ince ve nazik bir kızcağz olarak benim yanımda oturuyor ve hocanın söylediklerini yazıyor. Onun yazısı da güzel. Yazdığında başını benim tarafıma biraz döndürüyor ve ben bunu hayırlı işaret olarak kabul ediyorum, vücudumu saran hafif heyecan içinde

titreyerek, tınış çıxarmay oturam. Eger o maña baqıp bir şey aytqan kibi olsa, şu ande şaşmalay ve tekrar sorayım. O sabırnen, biraz yılmayıp laf ete. Men onıñnen laf etkende neçündür sesim daima qırıla, acemi ve çıqımsız bir adam olıp qalam.

5 Gulcian... Men onıñ artından dünyanıñ o bir çetine ketmege, onıñ içün dünyanıñ butün azapla-rını ustüme almağa azırım.

Ekinci kursqa avuşqan soñ biz studentler şeerçiginde qurulğan yañı yataqhaneye koçtik.

10 Şeerçikniñ tek bir adı bar. Mında, kolhoz tarlalarınıñ ortasında dört qatlı bir bina ükselip tura. Er yaqta qurucılık işleri kete. Aytqanlarına kore, Taşkentteki butün aliy oquv ürtları bu yerge toplanacaq emiş. Lyakin, şimdilik, mında tek bir yataqhane bar ve biz onda yaşaymız. Avtobus siyrek-sepelek qatnay, tramvay ise bizim yataqhaneye aman-aman bir kilometr qadar yetmeyip, artına aylana. Bizler mısırboğday tarlası içinden keçken tar yolaqnen yataqhaneye kelemiz. Aqşamları bu 15 yol zift qaranlıq, avası yağğan vaqıtlarda ise tizden çamur ola. Oğlan balalar içün bu bir şey degil, amma qızlar saqınalar. Bundan ğayrı yolınıñ ortasına kelgende keniş bir arıqni keçmek kerek.

20 onıñ içinden suv aqmasa da qar-yağmur yağğanda alımız muşköl ola edi. Biz bu aqta bir qaç kere şikyayet ettik, lyakin universitet reberleri: «Sizler birincilersiñiz, studentler şeeriniñ birinci qarılğaçları, dayanıñız, tezden tramvay yataqhane yanınace barır», dep bizlerni tınçlandırıdılar.

Men içün ise boyle olğanı daa yahşı edi. Çünki tramvaydan tüşken soñ Gulcian şu ande benim yanımda peyda ola, men onıñ küçük çantasını elime ala ve oz kitaplarımı da onıñ içine qoyam. Onıñ yımşaq meşin çantasını tutmaq bile men içün

titreyerek, ses çıkarmadan oturuyorum. Eğer o bana bakıp bir şey söyleyecek gibi olursa, o anda şaşıyor ve tekrar soruyorum. O, sabırla, biraz da gülümseyerek konuşuyor. Ben onunla konuşurken nedendir sesim daima nazikleşiyor, acemi ve bakımsız bir adam olup kalıyorum. Gülcihan... Ben onun ardından dünyanın öbür 5 tarafına gitmeye , onun için dünyanın bütün azaplarını üzerime almaya hazırım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra biz kampüste kurulan yeni yatakhaneye geçtik.

Kampüsün yeni bir adı var. İşte, çiftlik tarlalarının ortasında dört katlı bir bina yükseliyor. Her yanda inşaatlar yapılıyor. Söylenilenlere göre , Taşkent'teki bütün yüksek okulların yurtları buraya toplanacaktı. Fakat, şimdilik, işte tek bir 10 yatakhane var ve biz onda yaşıyoruz. Otobüs çok seyrek uğruyor, tramvay ise bizim yatakhaneye hemen hemen bir kilometre kadar yaklaşmadan geri dönüyor. Bizler, mısır-buğday tarlası içinden geçen dar bir yolla yatakhaneye geliyoruz. Akşamları bu yol zifiri karanlık, hava yağdığı zamanlarda ise çabucak çamur oluyor. Erkek çocuklar için bu bir şey değil, ama kızlar korkuyorlar. Bundan başka, yolun ortasına 15 gelindiğinde geniş bir kanalı geçmek gerek.

Onun içinden su akmasa da, kar-yağmur yağduğında halimiz kötü oluyordu. Biz bunun hakkında birkaç kez şikayet ettik, fakat üniversite yetkilileri: “Sizler birincilersiniz, kampüsün birinci kırlangıçları dayanın , kısa zamanda tramvay yatakhaneye kadar gelir.” diye bizleri rahatlattılar.

20 Benim için de böyle olması daha iyiyi. Çünkü tramvaydan indikten sonra Gülcihan o anda benim yanımda peyda oluyor, ben onun küçük çantasını elime alıyor ve kendi kitaplarımı da onun içine koyuyorum. Onun yumuşak, deri çantasını tutmak bile benim için

bir şeref edi. Biz eki çetinde mısırboğday osken qaranlıq ve sırlı yol boü adımlaymız. Boyle va-qıtlarda Gulcian indemey kete, maña sıyıqa ve atta qoltuqlap ala. Eger anavı arıqniñ içinde suv olsa, benim işim daa yahşı ola: men oña kopüp hizmetini körgen ağaç üstünden keçmege yardım etem. Bu benim eñ bahtlı daqqalarım edi. Bu
5 daqqalarda men Gulcianni tolüsinen oz imayemde dep esap ete ve ozüm bilançıq şingenlik içinde turıp, onıñ qoltuğundan tutaraq, yan-yanaşa ketem. Kopür pek tez bite. Gulcian ise soluq sesnen: — Maña ola ayaqlarıñnı bılaştırdıñ,— dey.

Ey, oña ola men bu çamurlı şingenlik içine çommağa azır ekenimni bilemi edi eken. Qana, bu va-qıttı şuvuldap turğan mısırboğday içinden birevler çıqıp ücum etse, men
10 Gulcian için neler yapmağa qadir ekenimni kösterir edim. Lyakin bu yol er vaqıt tıñ ve sakın ola. E, kerçekten de, o vaqıtlarda men bahtlı edim. Çünkü butün işançım, umütüm, nurlu keleceğim benim ile yan-yanaşa adımlay edi.

Salqın kuz aqşamlarınıñ birinde odamniñ qapusı qağıldı ve maña tanış olmağan çubalıq saçlı bir qız qapu aralığında başını soqup: — Mında Ali Asanov
15 barmı?—dep soradı.

— Men olam,— dep cevaplandım ve yerimden atılıp turdım.

— Mennen ürüñiz,— dedi qız ve acele olaraq merdivenlerden aşağı tüşüp başladı.

Biz tışqa çıqqan soñ onıñ mısırboğday tarlası betke doğrulğanını añlap: —
20 Qayda ketemiz? Anda ne bar?—dep soradım.

— Anda sizni Gulcian beklei.

Üregim qılıfından çıqar kibi çapalandı. Ebet, nasıldır bahtsızlıq üz bergendir. O kopür

bir şerefti. Biz, iki kenarında mısır-buğday yetişen karanlık ve sırlı yol boyunca adımlıyoruz. Böyle zamanlarda Gülcihan ses çıkarmadan gidiyor, bana yaslanıyor ve hatta koluma girebiliyor. Eğer o kanalın içinde su varsa, benim işim daha iyi oluyor; ben ona köprü hizmetini gören ağacın üstünden geçmeye yardım ediyorum. Bu
5 benim en şanslı dakikalarım. Bu dakikalarda ben Gülcihan'ı tamamiyle kendi himayemde kabul ediyor ve kendim bulanık şingenlik (?) içinde kalıp, onun koltuğundan tutarak , yan yana gidiyorum. Köprü pek çabuk bitiyor. Gülcihan ise soluk sesle: “- Benim için ayaklarını bulaştırdın?” diyor.

Hey, onun için bu çamurlu şingenlik(?) içine dalmaya hazır olduğumu biliyor muydu
10 acaba? Hani şu vakitte uğuldayıp duran mısır-buğday içinden birileri çıkıp hücum ederse, ben Gülcihan için neler yapmaya kadir olduğumu gösterirdim. Fakat bu yol, her zaman rahat ve sakin oluyor. E, gerçekten de, o zamanlarda ben şanslıydım. Çünkü bütün inancım , ümidim, aydın geleceğim benim ile yan yana adımlıyordu.

Serin güz akşamlarının birinde odamın kapısı vuruldu ve tanıdığım
15 çubalık(kabarık)(?) saçlı bir kız kapı aralığından başını sokarak:

_ Burada Ali Asanov var mı?- diye sordu.

__ Benim- diye cevap verdim ve yerimden doğruldum.

__ Benimle gelin,- dedi kız ve acele ederek merdivenlerden aşağı inmeye başladı. Biz dışarı çıktıktan sonra onun mısır- buğday tarlasına doğru yöneldiğini anlayarak:

20 __ Nereye gidiyoruz? Orada ne var?- diye sordum.

__ Orada sizi Gülcihan bekliyor.

Yüreğim yerinden çıkacak gibi çarptı. Evet, bir çeşit şanssızlık olmuştu. O köprü-

den keçkənde yıqılğan ve birde-bir yerini qırğan, şimdi ise ürip olamaydır. Eh, ne için buguñ onı beklemedim...

5 Mep bar qüvetimnen özümə çoqtan tanış kestirme yol boü çapıp kettim. Zift qaranlıq. Mısır-boğday yapraqları üzümə uruna, sabaqlarına ayaq-larım ilişe, balçıqta bir qaç kere tayıp yıqıldım. O meşum arıq boünda sıranen tizilişip turğan dut terekleri gece qaranlığında eybetli canavarlarını aındıralar. Etrafta men çıxarğan ştırdıdan ğayrı bir türlü ses-solüq eşitilmey.

10 Men tanış kopürçikke kelgende qarşımda Gulcian peyda oldı. Men onı korip degil de, sezip tanıdım. Alay yeri balçıq. Dersin, balçıqtan yapılgam bir yapincanen ortülgen.

— Ne oldı?

15 Men onı quçaqlap aldım ve bir adamnıñ üstüne bu qadar çamur yapışması için bu arıqnıñ içine bir qaç kere yıqılmaq bile kifaye olmasa kerek, dep tüşündim. Onıñ üstündeki çamur atta qatıp başlağan. Nazik vücudı ise suvuqtan dir-dir qaltıray. Demek, o bu yerde bayağı vaqıttan berli tura.

— O arıq içine yıqıldı,—dep cevaplandı art taraftan kimdir. Bu banaki çubalıq saçlı qız edi.

20 Gulcian ep susmaqta. Lyakin men onıñ vücudını titretken şey tek suvuq olmağanını añladım. Gulcian sessiz aqlamaqta edi. O birinci kere benim köküsime başını qoydı ve, «yarabbim!» dep hitap etti. Men hayli vaqt ne işleycegimni bilmeyip şaşmalap turdım. Banaki çubalıq saçlı qız kene laf başladı: — Ali, biz şimdi yataqhane yanınace beraber

den gezerken düşmüş ve birden bire bir yerini kırmış, şimdiyse yürüyemiyordur. Eh , niçin onu bugün beklemedim?...

Ben olanca kuvvetimle çoktandır bildiğim kestirme yol boyunca koşarak gittim. Zifiri karanlık. Mısır-buğday yaprakları yüzüme vuruyor, köklerine ayaklarım takılıyor, balçıkta birkaç kere kayıp yığıldım. O meşum kanal boyunca sırayla dizilip duran dut ağaçları gece karanlığında heybetli canavarları andırırlar. Etrafta benim çıkardığım çıtırtıdan başka bir ses soluk işitilmiyor. Ben malum köprücüğe geldiğimde karşımda Gülcihan belirdi. Ben onu gülerek değil de, sezerek tanıdım. Her yeri çamur. Sanki çamurdan yapılmış örtüyle örtülmüş.

10 __ Ne oldu?

Ben onu kucaklayarak aldım ve bir insanın üstüne bu kadar çamurun yapışması için , bu kanalın içine birkaç kere düşmesi bile yeterli olmasa gerek, diye düşündüm. Hatta, onı-un üstündeki çamur kurumaya başlamış. Nazik vücudu ise soğuktan tir tir titriyor. Demek, o burada bayağı zamandan beri duruyor.

15 __ O, kanal içine düştü,- diye cevap verdi arka taraftan birisi. Bu önceki kabarık saçlı kızdı.

Gülcihan hep susuyor. Fakat ben onun vücudunu titreten şeyin sadece soğuk olmadığını anladım. Gülcihan, sessizce ağlamaktaydı. O, ilk defa benim göğsüme başını koydu ve “Yarabbim!” diye hitap etti.

20 Ben hayli zaman ne yapacağımı bilemeyip şaşırıp kaldım. Önceki kabarık saçlı kız yine konuşmaya başladı:

__ Ali, biz şimdi yatakhaneinin yanına kadar beraber

barımız. Soñ biz mısırboğday çetinde gizlenip turarmız. Siz ise barıp yataqhaneniñ yarığını söndürirsiniñiz. Gulcian boyle alinen erkesniñ ogünden nasıl etip keçer?

Mısırboğday tarlası bitken soñ qarşımızda yarıqlarınen parıldap yataqhane koründi. Men Gulcianğa baktım. Onıñ közleri çıldırğan adamnıñki kibi aqayğan ve üreknı seskendirici bir yarıqnen yıldıramakta ediler. Men oları tarla çetinde qaldırıp, 5 yataqhaneye doğru çaptım. Elektrik şitiniñ probkalarından birini burıp çıqardım. Butün yataqhane qaranlıq içine çomdı. Men, er itimalğa qarşı, probkanı cebime soqtım ve kene artıma çaptım. Biz anavı qızçıqnen ekimiz Gulcianni qoltuğundan tutıp, qaranlıq ve şamatalı foeden alıp keçtik. Gulcian oz odasına kirip alğan soñ, 10 men çapıp barıp, probkanı oz yerine burıp qoydım. Yataqhane kene yarıqlandı, lyakin o qaranlıq endi benim içime keçti. Gulciandan al-eval soraycaq olıp bir qaç kere qapusına bardım. Lyakin qızlar meni kirsetmediler.

Bu vaqiadan soñ Gulcian bir qaç kun derske kelmedi. Onsız auditoriyalar, soqaqlar, butün dünya boşap qaldı. Mısırboğday tarlası içinden keçken o çamurlı yol ve o 15 oğursız arıq endi titis ve suvüq ediler. Men qayda barsam da, ne işlesem de Gulcian benimnen beraber edi. De yanımda üre, de közlerime baqa, de butün vücudı titrep, ses-soluk-sız ağlay edi. Men barıp da Gulcian olmasa, bu dünyanıñ tamamile boşap qalacağını ve men onıñ içinde üzüme yer tapıp olamaycağımıñı añladım.

Gulcian kene baştakisi kibi derslerge qatnap başladı. Lyakin endi o baştaki Gulcian 20 degil edi. Onıñ üzü nasıldır keder perdesinen ortüldi. Ket-kete bu perde onıñ üzüne siñip qaldı. O endi

gideriz. Sonra biz mısır-buğday kenarına gizlenerek bekleriz. Siz de gidip yatakhanein ışığını söndürürsünüz. Gülcihan bu haldeyken herkesin önünden nasıl geçer?

5 Mısır- buğday tarlası bittikten sonra karşımızda ışıklarıyla parıldayan yatakhane görüldü. Ben Gülcihan'a baktım. Onun gözleri çıldırmış insanlar gibi kaymış ve yürek ürpertici bir aydınlıkla parlamaktaydı. Ben onları tarlanın kenarında bırakıp yatakhaneye doğru koştum. Elektrik sigortasının fincanının (düğmesinin) birini çevirip çıkardım. Bütün yatakhane karanlık içine gömüldü. Ben, her ihtimale karşı fincanı cebime soktum ve yine geriye döndüm. Biz, o kızcağızla ikimiz Gülcihan'ı 10 koltuk altlarından tutarak, karanlık ve gösterişli salondan alıp geçtik. Gülcihan kendi odasına girdikten sonra , ben dönüp çıktım, fincanı yerine koydum. Yatakhane yine aydınlandı, fakat o karanlık şimdi benim içime geçti. Gülcihan'a hal hatır soracak olup birkaç kere kapısına gittim. Fakat kızlar beni içeri sokmadılar.

15 Bu olaydan sonra Gülcihan birkaç gün derse gelmedi. Onsuz auditoriyalar (amfiler)(?) , sokaklar , bütün dünya boşalıp kaldı. Mısır-buğday tarlasının içinden geçtikten sonra o çamurlu yol ve o uğursuz kanal şimdi titis(korkunç)(?) ve soğuktular. Ben nereye gitsem de, ne yapsam da Gülcihan benimle beraberdi. Kah yanımda yürüyor, kah gözlerime bakıyor, kah bütün vücudu titreyerek ağlıyordu. Ben giderek Gülcihan olmazsa , bu dünyanın tamamıyla boşalıp kalacağını ve ben 20 onun içinde kendime yer bulamayacağımı anladım.

Gülcihan yine önceki gibi derslere katılmaya başladı. Fakat şimdi eski Gülcihan değildi. Onun yüzü bir tür keder perdesi ile örtüldü. Git gide bu perde onun yüzüne sinip kaldı. O şimdi

baştakisi kibi maña yılmayıp baqmay. «Ali, bu eki saatten zuvayıqmı, « Vatan»da acayıp kino kete?» demey. Onıñ ırayına baqqanda men kinoğa baracaq, şeñlenecek alı olmağanını añlay ve susmaqtañ başqa çarem qalmaq edi.

5 Bizim yataqhanemizge yañı avtobus marşrutı açıldı, kolhoz mısırbogdayını çalıp aldı, o tar yolaqqa asfalt tüşeldi ve elektrik yarıqlarınen aydınlatıldı. Anavı oğursız arıq bir tamam komip taşlandı. Endi aqşamları yigit-qızlar bu yoldan yırlap, şeñlenip keleler. Qızlar içün ayrı yataqhane quruldı. Kısqası, er şey deñiştı. Tek benim Gulcianım deñiştımedi.

10 Onıñ dülber üzü soluq, közleri ise kederli. Az laf ete. Ders vaqtında ise başını salındırıp indemey otura, çañ çalıñanda ise birden seskene.

Yaz tatili vaqtında Gulcian maña bir mektüp bile yazmadı. Menim yazğan mektüplerim cevapsız qaldılar. Keçken tatilde ise doquz mektüp yaza edi. Men olarnı tekrar-tekrar oqumaqnen qanaatlendim.

15 Sentyabr ayında Gulcian oquvğa kelmedi. Oktyabrniñ ortalarında biz pamuqqa kettik. Gulcian biz pamuqtan qayıp kelgen son peyda oldı. O bus-butün deñişken. Bu deñişüvniñ sebebi tez añlaşıldı. Çünki qızlar yataqhanesinde küçüjik bir oğlançiq peyda olğan. Qızlar bu balanı ne yerge, ne de kokke işanalar. Bu Gulcianniñ oğlu edi. Adı Alim. Qızlar onı oğlanlardan kimsege köstermeyler. Gulcian derske ketkende Alim birinci smenadan kelgen qızlarda qala. Aqşamları ise onı zar-zornen 20 anasına ketirip bereler. Kimerde ise Alim başqa odalarda geceley.qısqası, o bu yataqhanede yaşağan uç üzge yaqın qızniñ eglencesine çevirilgen. Alimni körgende er bir qızni ürek töllerinde yaşağan analıq duyğusı

eskisi gibi bana gülümseyerek bakmıyor. “Ali, bu iki saatten kaçalım mı? Vatan sinemasında acayip güzel bir film oynuyor.” demiyor . Onun yüzüne baktığımda ben sinemaya gidecek , eğlenecek halinin olmadığını anlıyor ve susmaktan başka çarem kalmıyordu.

5 Bizim yatakanemize yeni otobüs durağı açıldı, çiftlik mısır- buğdayını toplayarak aldı, o dar yola asfalt döşendi ve elektrik ışıklarıyla aydınlatıldı. O uğursuz kanal tamamen kapatıldı. Şimdi akşamları gençler ve kızlar bu yoldan şarkı söyleyerek, eğlenerek geliyorlar. Kızlar için ayrı yatakhane kuruldu. Kısacası, her şey değişti. Sadece benim Gülcihan’ım değişmedi.

10 Onun güzel yüzü soluk, gözleri ise kederli. Az konuşuyor. Ders zamanında ise başını eğip sessizce oturuyor, zil çaldığında ise birden ürperiyor.

Yaz tatili zamanında Gülcihan bana bir mektup bile yazmadı. Benim yazdığım mektuplar cevapsız kaldı. Geçen tatilde de, dokuz mektup yazmıştı. Ben onları tekrar tekrar okumakla yetindim.

15 Eylül ayında Gülcihan okula gelmedi. Ekim’in ortalarında biz pamuğa gittik. Gülcihan biz pamuktan dönüp geldikten sonra ortaya çıktı. O, büsbütün değişmiş. Bu değişimin sebebi çabuk anlaşıldı. Çünkü kızlar yatakhanesinde küçücük bir oğlancık ortaya çıkmış. Kızlar bu çocuğu ne yere, ne de göğe sığdırmıyorlar. Bu Gülcihan’ın oğluydu. Adı Alim. Kızlar onu erkeklerden kimseye göstermiyorlar. Gülcihan derse gittiğinde Alim birinci gruptan gelen kızlarda kalıyor. Akşamlarıysa onu zar zor annesine getirip veriyorlar. Bazense Alim başka odalarda geceliyor, kısacası, o bu yatakhane de yaşayan üç yüze yakın kızın eğlencesine dönmüş, Alim’i gördüğünde her kızın yüreğinin köşelerinde analık duygusu

uyana ve kuçucik Alimge nisbeten sıfırsız sevgige, şefqatqa çevirile. Ket-kete Alim Gulcianğa tiymey başladı . Kimerde aqşamları Gulcian oda-odadan ürip ozüniñ Alimini qıdıra ve niayet, nasıldır balacanlı bir qızniñ qoynunda üqlap yatqan alda kore. Qızlar da Alimni anasına qolaylıqnen bereqoymaylar. Boylece, Alim bütün
5 bir yataqhaneniñ sevimli evlyadına çevirildi.

Uçünci kursniñ soñuna yaqın Alim ürip başladı. Buña bütün yataqhane quvandı. Lyahin o oğlanlarını incıttı: erkekler cınısına hıyanet etip, tamamile qızlar tarafına keçti. Eger oğlan balalardan birde-birisi oña yaqınlasa ya da eline alacaq olsa, Alim şu daqqası yayğara qopara. Daa iç bir oğlan Alimni elinden tutıp ya da onıñnen laf
10 etip olamadı. Alim erkek zatını yanına yaqınlatmay. Men oña atçiq berecek olğanda almaq o yaqta tursın, bu areketimniñ ozüni bir aqaret esap etip, oyle bir ağlav töşedi ki, men deral tabana quvet bermek zorunda qaldım.

Künler qızıl başlağan soñ Alim çoqusı vaqıt eki yataqhane arasındaki meydançıqta oynay. Ebet, bir ozü degil, yanında eñ azdan dört-beş ve daa çoq qızlardan ibaret
15 mülyazimleri ola ve bu meydançıqta erkeklerge peyda olmaq qatiyen yasaq etile. Çünki Alimniñ otkür davüşı er angi yigitni onıñ meydançığından uzaqlaşmağa mecbur ete. Şay ise de Alim bir kere ozüniñ bu adetini deñiştirdi. Onıñ yanına serbest barğan birinci bahtlı yigit Şakir oldı. Biz oña topal Şakir dey edik.O daima ukraince nağışlı beyaz kölmek, beyaz ştan kiyip, biraz aqsap üpe edi. Bunıñ için olsa
20 kerek, elinde daim bambuk tayağı taşıy. Doğrusını aytqanda, Şakir narın kevdeli, mavı kozlü, sarı saçlı, aq üzlü ve umumen, körmesi yahşı bir yigit-

uyanıyor ve küçücük Alim'in şahsında sınırsız sevgiye, şefkate dönüşüyor. Gitgide Alim Gülcihan'a tiymey(benzemeye)(?) başladı. Bazı akşamlar Gülcihan oda oda gezerek kendi Alim'ini arıyor ve nihayet herhangi bir kızın koynunda uyuyup yatar halde görüyor. Kızlar da Alim'i annesine kolaylıkla vermiyorlar. Böylece, Alim
5 bütün bir yatakhanein sevimli evladına dönüştü.

Üçüncü sınıfın sonuna yakın Alim yürümeye başladı. Buna bütün yatakhane sevindi. Fakat o, erkekleri incitti. Erkekler cinsine ihanet edip , tamamiyle kızlar tarafına geçti. Eğer erkek çocuklarından birinden birisi ona yaklaşırsa ya da eline alacak olursa, Alim o dakika yaygarayı koparıyor. Daha hiçbir erkek Alim'i elinden tutup
10 onunla konuşamadı. Alim erkek milletini yanına yaklaştırmıyor. Ben ona oyuncak verecek olduğumda almak bir yana dursun, bu hareketimi kendisine bir hakaret kabul ederek , öyle bir ağlamaya başladı ki, ben derhal tabana kuvvet kaçmak zorunda kaldım.

Havalar ısınmaya başladıktan sonra Alim çoğu vakit iki yatakhane arasındaki alanda
15 oynuyor. Evet, sadece kendi değil, yanında en azından dört-beş ya da daha çok kızdan ibaret bakıcıları oluyor ve bu alanda erkeklerin ortaya çıkması kesinlikle yasaklanıyor. Çünkü Alim'in keskin sesi herhangi (bir) genci onun alanından uzaklaşmaya mecbur ediyor.Nasılsa, Alim bir kere kendinin bu adetini değiştirdi. Onun yanına rahatça giden ilk şanslı genç Şakir oldu. Biz ona total Şakir derdik. O
20 daima Ukrayna tarzı nakışlı beyaz gömlek , beyaz pantolon giyerek, biraz da aksayarak yürüyordu. Bunun için olsa gerek, elinde daima bambu deyneği taşıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, Şakir narin gövdeli, mavi gözlü, sarı saçlı, beyaz yüzlü ve genellikle görünüşü yakışıklı iyi bir genç-

edi. Onıñ biraz quvurçıqlanğan sarı saçları, kırmızı yanaqları, yılmayğanda korüngen sadef kibi tişleri — er şeyi özüne yaraşa edi. Atta bambuk tayağı, ürgende biraz aqsavı bile oña yaraşa. O kimerde bem-beyaz tişlerini kösterip, tek mavı közlerinen yılmaya. Bu yılmayuvde buük kibbarlıq, lütfkyarlıq bar edi. O bizde oqumay. Mina
5 şu mı-sırboğday tarlasınıñ çetlerindeki kolhoz evleriniñ birinde yaşay. Ne işnen meşğul olğanı belli olmasa da onı epimiz tanıy edik. Çünki o yataqhaneye sıq-sıq kele, bizlerni o vaqıtlarda mod olğan «Filtr» sigaretinen sıylay ve umumen, qanı sıcaq, adamlarnen tez dostlaşqan bir yigit edi.

Alim başta onıñ tayağını begendi. Onı at etip mine ve yataqhane ogünde çapa. Soñ
10 Şakirniñ özünen de dostlaştı. Biz Şakir Alimni köterip ürgenini korip, közlerimizge işanmadıq. Belki, Alim özünüñ erkek olğanını añlağan ve kerçekten de bizim tarafqa keçkendir? Eyat! Balanıñ erkeklernen işi yoq. Bundan tek topal Şakir mustesna. O artıq Şakirni körgende quvanıp bağıra, eger onı oña bermeseler okürip ağlay edi. Qısqası, topal Şakir balanıñ üregini bir tamam zabt etti.

15 Şakir ilki vaqıtlarda qızlarğa sataşa turğan edi. Lyakin tezden bu adetini terk etti. Boyle yapqanlarını körgende ise aman süyrü tayağınen iş kore. Onıñ artından topar-topar olup taqılıp ürgen malle balaları Şakirniñ bu areketini ücumge keçüv signalı olaraq qabul ete ve başına Şakirniñ tayağı engen adamnı bayağı bir ustalıq ve çevikliknen dögeler. Eger Şakir birdebir adamnı tayağınen türtse, bu anavı sergüzeşt
20 arap ürgen malle balalarına kene bir işmar ola. Tayaqnen türtülgen adam mıtlaq kotek aşay. Şakir bu eki yatak-

ti. Onun biraz kıvrık olan sarı saçları , kırmızı yanakları, gülümsediğinde görünen sedef gibi dişleri, her şeyi kendisine yakışıyordu. Hatta bambu deyneği ,yürüdüğünde biraz aksaması bile ona yakışıyor. O, bazen bembeyaz dişlerini göstererek, masmavi gözleriyle gülümseyişinde büyük kibarlık, lütfekarlık vardı. O, bizde okumuyor. İşte 5 şu mısır-buğday tarlasının kenarlarındaki çiftlik evlerinin birinde yaşıyor. Ne işle meşgul olduğu belli olmasa da onu hepimiz tanıyorduk. Çünkü o, yatakhaneye sık sık geliyor, bizleri o zamanlarda moda olan “filtreli” sigarayla ağırlıyor ve genellikle sıcakkanlı , insanlarla çabuk dostluk kuran bir gençti. Alim ilk önce onun deyneğini beğendi. Onu at yaparak biniyor ve yatakhane önünde koşuyor. Sonra Şakir’in 10 kendisiyle de dost oldular. Biz Şakir’in Alim’i kucağına alarak yürüdüğünü gördüğümüzde gözlerimize inanamadık. Belki Alim kendisinin erkek olduğunu anlamış ve gerçekten de bizim tarafımıza geçmiştir? Heyhat! Çocuğun erkeklerle işi yok. Bunda sadece total Şakir istisna. O artık Şakir’i gördüğünde sevinip bağırıyor, eğer onu ona vermezlerse bağırarak ağlıyordu. Kısacası, total Şakir çocuğun 15 gönlünü tamamen kazandı.

Şakir ilk zamanlarda kızlara sataşır duruyordu. Fakat çabucak bu huyunu terk etti. Böyle yapanları gördüğündeyse hemen sivri sopasıyla harekete geçiyordu. Onun arkasından grup grup peşine takılarak yürüyen mahallenin çocukları Şakir’in bu hareketini hücum geçme işareti olarak kabul ediyor ve başına Şakir’in sopası inen 20 adamı bayağı bir ustalık ve çeviklikle dövüyorlar. Eğer Şakir birden bire adamı sopasıyla dürterse, bu o macera aramakta olan mahalle çocuklarına yine bir işaret oluyor. Dayakla dürtülen adam mutlaka dayak yer. Şakir bu iki yatak-

haneniñ ve hususan qızlarınıñ imayecisi kibi dav-rana edi.

Yataqhalelerdeki balalar da,qızlar da bu üzsiz ve biraz küstah eriften saqına, oña sataşmamağa tırışa ediler.

5 Soñ vaqıtlarda Şakir bir tamam deñiştı. O er kün eki yataqhane arasındaki sport meydançıǵına kele,qızlarğa ve atta yigitlerge nisbeten buük bir nezaketnen davrana, özünüñ gur ve biraz qarıqça sesinen çeşit lyatifeler, rivayetler aytıp, etrafındakilerini küldire edi. Ket-kete yataqhanelerdeki yigitler de,qızlar da bu mulyaim çereli ve mulyaim tabiatlı yigitke alıştılar. Artıq ondan kimse saqınmay ve o da kimseniñ canını aǵırtmay edi. Sport meydançıǵı studentlerniñ eñ sevgen yeri. Mında birevler 10 spörtnen oǵraşa, birevler ise çetteki skemlelerge oturıp seyir ete, sigar içe, laf ete. Studentler omürindeki butün yañılıqlar da mında aytıla. Er vaqıt temiz ve traç kiyingen Şakir mına şu meydançıqınıñ çetindeki skemlelerniñ birine kelip otura. O endi studentlerniñ pek çoqunı tanıy, olarnen dostça, samimiy laf ete.

15 Künlerniñ birinde avtobus duraǵı bette şamata qoptı. Avtobustan tüşken qızlar baǵırışıp, nasıldır yigitlerge darıla, olar ise qağıldaşıp küleşeler. Qızlarınıñ arasında Gulcian da bar edi. Şakir yerinden turıp, şamatacılar betke bir an diqqatnen baqıp turdı. Nasıldır yigit Qızlardan biriniñ mavı şarfını çekip alǵan, onı başına sarıq etip sarǵan, bir gruppı yigitlerniñ arasında burǵuçlana berip oynay ve olarnı küldire. Qızlar ise şamatanen onıñ şarfını qaytarıp bermesini talap eteler. Şakir şamata betke 20 daa biraz vaqıt baqıp turǵan soñ, tayaǵını köterip, bir çette uymeleşip turǵan dostlarına işmar etti.

Çevriyazı : 144

hanenin ve özellikle kızların hamisi gibi davranıyordu.

Yatakhanedeki çocuklar da , kızlar da bu yüz­süz ve biraz küstah heriften sakınıyor, ona sataşmamaya çalışıyorlardı.

5 Son zamanlarda Şakir tamamen değiştı. O, her gün iki yatakhane arasındaki spor alanına geliyor, kızlara ve hatta gençlere oranla büyük bir nezaketle davranıyor, gür ve biraz kartça sesiyle çeşitli şakalara yapıp, söylentiler aktararak çevresindekileri güldürüyordu. Gitgide yatakhanedeki gençler de, kızlar da bu mülayim çehreli ve mülayim tabiatlı gence alıştılar. Artık ondan kimse sakınmıyor ve o da kimsenin canını acıtmıyordu.

10 Spor alanı öğrencilerin en sevdiği yer. İşte bir kısmı sporla uğraşiyor, bir kısmı da kenardaki iskemlelere oturup seyrediyor, sigara içiyor, konuşuyor. Öğrencilerin ömründeki bütün yenilikler de burada anlatılıyor. Her zaman temiz ve şık giyinen Şakir işte, o alanın kenarındaki iskemlelerin birine gelip oturuyor. O, şimdi öğrencilerin pek çoğunu tanıyor, onlarla dostça, samimi konuşuyor.

15 Günlerin birinde otobüs durağının kenarında şamata ko­ptu. Otobüsten inen kızlar bağırarak gençlere darılıyor, onlar ise kıkırdarak gülüşüyorlar. Kızların arasında Gülcihan da vardı. Şakir yerinden kalkıp, şamatacılardan tarafa bir an dikkatle bakıp durdu. Genç, kızlardan birinin mavi eşarbını çekip almış, onu başına sarık yapmış, bir grup genç arasında kıvrarak oynuyor ve onları güldürüyor. Kızlar ise şamatayla
20 onun eşar­bı geri vermesini istiyorlar. Şakir, şamatanın olduğu tarafa biraz daha baktıktan sonra, sopasının kaldırarak , bir kenarda sinmiş (halde) duran dostlarına işaret verdi.

Malle balaları deral avtobus durağı betke çapıştılar. Şakir de topallana berip, olarnıñ artından çaptı ve şamata olğan yerge dostlarından evel yetip keldi. Kelgeninen başına şarf sarğan yigitni tayağınen urıp yıqtı. Pata-gut kotek başlandı. Şakir birinci kere tayağını köterip atıp, ümruqlarınen iş kördi. Çapqınlar tır-mır oldılar. Lyakin qızniñ 5 şarfını alğan yigit Şakirniñ quvetli uruşından sersemlegen alda yerde edi.

Ket-kete Şakirniñ baştaki qurnazlıqları unu-tıldı ve o tek eki yataqhaneden ibaret olğan studentler şeerçiginiñ oz adamı olıp qaldı.

Şakirniñ Alimnen dostluğı ep daa qaviyleşti. Bir kere Şakirnen beraber bir qadın da keldi. O bir çette oturıp, Şakirniñ tayağını at etip minip ürge balanı kozetti. Soñ 10 yanına çağırıp, konfet berdi, zline alıp sevdi, ohşadı. O qadın ketkende Alim artından ağlap qaldı. Ne içündür qadınıñ közleri yaşlı edi. E, seni qadınlar, bala körgende ürekleri ezile işte...

Qadın daa bir qaç kere kelgen soñ, bir keresinde Alimni oz zvine alıp barmağa izin soradı. — A-anavı ev, benim evimdir,— dedi o sabıq mısırboğday 15 tarlasınıñ o bir başında körünip turğan basıq evni kosterip.— Barsın balañ bizge.

Evimizde sığır-qoümüz bar. Alim daa oyle ayvanlarını körmegendir.

Gulcian razı olmadı. Lyakin, o qadın Alimni anasına berip keteyatqanda, bala onıñ artından oyle bir ağladı ki, qadın, deral, artına qayıtıp kelip, onı tekrar eline aldı.

— Ürüñiz, siz de beraber,— dedi o Gulcianğa— Müsafirimiz olursıñız.

20 Gulcian başta bu qadınnen beraber ketmege ra-

Mahalle çocukları derhal otobüs durağından tarafa koşuştular. Şakir de topallayarak onların arkasından koştu ve şamatanın olduğu yere dostlarından evvel yetişti. Gelmesiyle, başına eşarp sarmış gence sopasıyla vurup yıktı. Pata-küte dayak başladı. Şakir ilk defa sopasını kaldırıp atarak, yumruklarıyla iş gördü. Çapkınlar 5 sus-pus oldular. Fakat kızın eşarbını alan genç, Şakir'in kuvvetli vuruşundan sersemlemiş halde yerdeydi.

Gitgide Şakir'in önceki kurnazlıkları unutuldu ve o sadece iki yatakhaneden ibaret olan kampüsün elemanı olarak kaldı.

Şakir'in Alim'le dostluğu daha da kuvvetlendi. Bir keresinde Şakir'le beraber bir 10 kadında geldi. O, bir kenara oturup, Şakir'in sopasını at edip binerek yürüyen çocuğu gözledi. Sonra yanına çağırıp şeker verdi, kucağına alıp sevdi, okşadı. O kadın gittiğinde Alim arkasından ağlayıp kaldı. Nedense kadının gözleri yaşlıydı. E, kadın değil mi, çocuk gördüğünde yürekleri eziliyor işte...

Kadın birkaç kere daha geldikten sonra, bir keresinde Alim'i alıp evine götürmek 15 için izin istedi.

__ İşte bu ev benim evim,- dedi o eski , mısır-buğday tarlasının öbür başında görünüp duran basık evi gösterip.- Gelsin, çocuğun bize. Evimizde sığır-koyunumuz var. Alim, öyle hayvanları daha görmemiştir.

Gülcihan razı olmadı. Fakat, o kadın Alim'i anasına verip gittiğinde, çocuk onun 20 arkasından öyle bir ağladı ki, kadın derhal arkasına dönerek gelip, onu tekrar kucağına aldı.

__ Yürüyün, siz de beraber,- dedi Gülcihan'a. – Misafirim olursunuz.

Gülcihan başta, bu kadınla beraber gitmeye ra-

zı oldu. Lyakin qadın: «Menim Oğlum da bu balanı pek seve, adı Şakir, belki biledirsini?»—degen soñ Gulcian meramından vazgeçti.

— Yahşı yenge, Alimni aqşam ustü alıp kelirsini,— dedi.

Qadın quvana-quvana ketti. Oniñ quçağındaki bala da quvanmaqta edi.

5 — Enge, adınız ne?—dep bağırdı oniñ artından Gulcian.

— Zeynep. Zeynep hala deseñiz, mında erkes meni bile. A-anavı qırmızı qapulu ev, bizim zvimizdir.

Gulcian elinde balasını alıp keteyatqan Zeynep apteniñ artından bayağı vaqıt baqıp turdı. Qadın qırmızı qapulu evge kirgen soñ birden çırayı türlendi.

10 — Qızlar, barıñ, Alimni ketiriñ!—dep bağırdı emir eter kibi bir davuşnen.

Eñ meşur seraskerniñ emirleri bile boyle acele ve tam eda olunmağan olsa kerek. O bu sözlerni aytqaninen bir grupp qız ücumge ketken askerler kibi, yerinden alıp köçti. Olar tarla ortasındaki kestirmeden degil, sürülgen meydan içinden şu qırmızı qapunu közlep çaptılar. Bir qaç daqqadan soñ olar qapu artında ğayıp oldı ve kene şoye şiddetnen qayıp çıqtılar. Olarniñ birisiniñ elinde Alim bar edi. Qızlar ğalipler kibi tantanalı tavurnen yolğa-ızğa baqmadan kene tarlanı kestirip bu tarafqa yollandılar. Qırmızı qapu ynnında turğan qadın ara-sıra şalınıñ ucını közlerine toqundırmaqta. Oniñ artında, qapu aralığından topal Şakirniñ beyaz üzü korüdi.

20 Gulcian! Guzel Gulcian! Artıq oniñ közüne Alimden başqa adam korünmei edi. Alim oniñ Allası. Şu alla ne dese, ne istese, Gulcian şunu

zı oldu. Fakat kadın: “ Benim oğlum da,bu çocuğu pek seviyor, adı Şakir , belki biliyorsunuzdur?”- dedikten sonra Gülcihan meramından vazgeçti.

__ Tamam yenge, Alim’i akşamüstü alıp getirirsiniz,- dedi.

Kadın sevine sevine gitti. Onun kucağındaki çocuk da sevinmekteydi.

5 __ Yenge adınız ne?- diye bağırdı onun arkasındaki Gülcihan.

__ Zeynep. Zeynep hala dersiniz, burada herkes beni bilir. İşte, o kırmızı kapılı ev, bizim evimizdir.

Gülcihan elinde çocuğunu alıp gitmekte olan Zeynep halanın arkasından bayağı bakıp durdu. Kadın, kırmızı kapılı eve girdikten sonra birden yüzü değişti.

10 __ Kızlar, gidin, Alim’i getirin!- diye bağırdı emir eder gibi bir sesle.

En meşhur komutanın emirleri bile böyle acele ve tam verilmemiş olsa gerek. Onun bu sözleri söylemesiyle bir grup kız hücumu geçen askerler gibi yerinden kalktı. Onlar, tarla ortasındaki kestirmeden değil,sürülen meydanın içinden o kırmızı kapıya bakarak koştular. Birkaç dakika sonra onlar kapının arkasında kayboldular ve yine aynı şiddetle döndüler. Onların birini elinde Alim vardı. Kızlar galipler gibi gösterişli tavırlarla yola ize bakmadan yine tarlayı kestirip bu tarafa yollandılar.Kırmızı kapının yanında duran kadın ara sıra şalının ucunu gözlerine dokundurmakta. Onun arkasında , kapı aralığından topal Şakir’in beyaz yüzü göründü.

20 Gülcihan! Güzel Gülcihan! Artık onun gözlerine Alim’den başka erkek görünmüyordu. Alim onun Allah’ı. Bu Allah ne dese, ne istese, Gülcihan onu

yapacaq. O alla ise şu total şakirnen dostlaştı. Onı uzaqtan, drtnci qatnıñ penceresinden tanıy ve şu daqqada onı aşağı alıp tşmeseler şamata ıqara. Men tkyandan tıpqı řakirniñki kibi bir tayaq satıp aldım ve balalarınıñ kuleceklerini bilsem de, onı Alimge ketirip berdim. Lyakin Alim tayaqı almaq degil, ozümni bile

5 yaqınına bardırmadı. Menim qaldırđan tayağımnı ise alıp abdırdı. Yataqhane pencerelerinden baqıp turđan balalar gurldep kulüştiler. Alimniñ mlyazimleri arasındaki qızlar da küldiler. Bu ande men qızlar yataqhanesi betke baqtım. Anda, drtnci qattaki pencerelerinıñ birinden Gulcian baqıp turmaqta. O klmey edi.

Kene yazlıq tatil keldi. Epimiz eki ayđa evlerimizge ketecekmiz. Lyakin benim

10 regimni nasıldır canavarlar kemireler. Bu eki aynı men Gulciansız keirecem. Artıq onıñ aqqında oylap da olamayım. Oylarımniñ içinde Alim degen erkek-sevmez balaıq ve total şakir dolanıp reler, qırmızı qapu yanında közlerini řalınıñ ucineñ sileyatqan Zeynep apte ve onıñ artından nağışlı kölmek kiygen şakir krneler. Er şey qarışa. Men ozme, butün dünyağa auvlanam.

15 Ne ise de tatil keçti. Men onı, nedir olmaq, nedir deñiřmek kerek. Bu daa soñu degil, degen ağır fikirlernen keirdim. Em kerçekten de oyle oldı.

Dörtünci kursnıñ ortalarında olup keçken bir vaqia benim omrimni ast-ust etti. Men bayağı vaqıtqace tüşünmek, fikirlemek iqtidarından marum qaldım.

Uyle maalinde qızlar yataqhanesinde bir gurlti qoptı. Butün pencerelerden qızlar

20 baqıp turalar. Aşada, eki yataqhane arasındaki meydanlıqta da qızlar toluşqanlar. Bağırıp-çağırıp laf ete, bazıları ağlamsırap Alimni quaq-

yapacak.O Allah da, Şu topal Şakir'le dost oldu. Onu uzaktan, dördüncü katın penceresinden tanıyor ve o dakika onu aşağı alıp inmezlerse Şamata çıkarıyor. Ben dükkandan tıpkı Őakirinki gibi bir sopa aldım ve çocukların güleceklerini bilsem de, onu Alim'e getirip verdim. Fakat Alim değil sopayı almak,beni bile yanına yaklaŐtırmadı. Benim bıraktığım sopayı da alıp fırlattı. Yatakhanein penceresinden bakıp duran çocuklar kakhahayla gülüştüler. Alim'in gönüllü askerleri arasındaki kızlar da güldüler. O anda ben, kızlar yatakhanesi tarafına baktım. Orada, dördüncü kattaki pencerelerin birinden Gülcihan bakmakta. O gülmüyordu.

Yine yaz tatili geldi. Hepimiz iki aylığına evlerimize gidecektik. Fakat benim yüreğimi çeşitli canavarlar kemiriyor. Bu iki ayı ben Gülcihansız geçireceğim. Artık onun hakkında da düşünemiyorum. Düşüncelerimin içinde Alim denilen erkek sevmez çocukcağız ve topal Şakir dolanıp duruyor, kırmızı kapının yanında gözlerini Şalının ucuyla silmekte olan Zeynep hala ve onun arkasından nakışlı gömlek giyen Şakir görünüyor. Her Şey karışıyor. Ben kendime, bütün dünyaya öfkeleniyorum.

Neyse tatil geçti. Ben tatili, bazen olmak, bazen deđiŐmek gerek, bu daha sonu değil, Şeklindeki ağır fikirlerle geçirdim. Hem gerçekten de öyle oldu.

Dördüncü sınıfın ortalarında olup biten bir olay benim hayatımı alt üst etti. Ben, bayağı vakit düşünmek, fikir üretmek kudretinden mahrum kaldım.

Öğle vaktinde kızların yatakhanesinde bir gürlütü koptu. Bütün pencerelerden kızlar bakıp duruyorlar. AŞağıda, iki yatakhane arasındaki alana da kızlar doluŐmuşlar. Bağırıp çağırarak konuşuyor, bazıları ağlamaklı olarak Alim'i kucak-

laylar. Bizler de pencelelerge yapıştıq. Men bir şey añlamayıp, aşadaki şamatağa baqıp turğan vaqıtta yanaşamda kimdir: «Men boyle olacağını bile edim. Gulciannen anavı mavı kozlü topal evleneler. Gulcian olarnıñ evine koçe», dedi. Mesele birden añlaşıldı. Gulcian ve Alim qız-larnen sağıqlaşmaqtalar. Bir çette
5 olarnı Şakir ve Zeynep apte beklep turalar. Zeynep apte Alimni eline aldı. Şakir ise Gulcianniñ çemodanını koterdi. Gulcian omuzına, bir vaqıtlar içinde benim de kitaplarım bulunğan qave renkli çantasını asqan alda qızlarnen sağıqlaşmaqta. Men aşağı çapıp tüşmek, onıñ ellerine yapışıp, qarşısında tiz çökip: «Yapma bu işni Gulcian!»— dep yalvarmaq isteyim. Lyakin ayaqlarım maña boysunmaylar. Men
10 eger yerimden qıbrıdasam, yıqılacağımıñ añlayım. Vücdım buz-buzladı. Aşağıda zuur etken vaqıanı men guya tüşümde körmekte edim.

Gulcian qızlarnen sağıqlaşa-sağıqlaşa eki yataqhane arasındaki meydançıqqa kelgen soñ artına çevirildi. Onıñ üzü apaq ve sılaq edi. O başını qaldırıp, qızlar yataqhanesiniñ pencerelerine kozetti. Bu ande butün yataqhane pencereleri qarşısında
15 edi. O elini başı uzerine köterip sallayaraq, bir zamanlardaki kibi gur ve mağrur davuşnen: «Elvida qızlar!»—dep bağırdı.

Erkes zıy-çuv olup oña cevaplanğan arada o maña baqıp turğanını sezdim. Nazarlarımız çatıştı. Menim ise tilim tañlayıma yapışıp qalğan edi. Gulcian bir an soyle baqıp turğan soñ, kene gur ve otkür davuşnen: — Elvida!—dep bağırdı ve
20 keskin burulıp, bir vaqıtlar özünü çamurğa bulağan ve şimdi bir ta-mam deñişken o oğursız yol boü keteyatqan Zeynep

lıyorlar. Bizler de pencerelere yapıştık. Ben bir şey anlamadan, aşağıdaki şamataya bakıp durduğum zaman yanımdaki birisi: “ Ben böyle olacağını biliyordum. Gülcihan’la o, mavi gözlü topal evleniyorlar. Gülcihan, onların evlerine taşınıyor.” dedi. Mesele birden anlaşıldı. Gülcihan ve Alim kızlarla vedalaşmakta. Bir kenarda onları Şakir ve Zeynep hala bekleyip duruyor. Zeynep hala, Alim’i kucağına aldı. Şakir ise Gülcihan’ın valizini kaldırdı. Gülcihan omzuna, bir zamanlar benim de kitaplarımın bulunduğu kahverengi çantasını asmış halde kızlarla vedalaşmakta. Ben koşup aşağı inmek, onun ellerine yapışıp, karşısında diz çökerek: “Yapma bu işi Gülcihan!”- diyerek yalvarmak istiyorum. Fakat ayaklarım bana boyun eğmiyorlar. Ben yerimden kıpırdarsam yıkılacağımı anlıyorum. Vücudum buz kesti. Aşağıda olan olayı ben sanki rüyamda görmekteydim.

Gülcihan kızlarla vedalaşa vedalaşa iki yatakhane arasındaki alana geldikten sonra arkasına döndü. Onun yüzü bembeyaz ve ıslaktı. O, başını kaldırıp, kızlar yatakhanesinin pencerelerine baktı. O anda yatakhanenin bütün pencereleri karşısındaydı. O, elini başı üstüne götürüp sallayarak bir zamanlardaki gibi gür ve mağrur sesle: “Elveda kızlar!” – diye bağırdı.

Herkes ağlayıp sızlayarak ona cevap verdiği sırada, onun bana bakıp durduğunu sezdim. Bakışlarımız karşılaştı. Benim de dilim damağıma yapışıp kalmıştı. Gülcihan, bir an öyle bakıp durduktan sonra , yine gür ve keskin sesle:

20 __ Elveda!- diye bağırdı ve hızla dönüp bir zamanlar kendini çamura bulayan ve şimdi tamamen değişen o, uğursuz yol boyunca gitmekte olan Zeynep

apteniñ ve Topal Şakirniñ artından tez-tez ürip ketti.

Men alya bugüngece bilip olamayım. O mennen vedalaşqanda: «Elvida Ali!» dedimi, yoqsa benim adımni aytmadımı? Şamata içinde men onıñ tek: «Elvida!» dep qıçırğanımı eşittim. Amma onıñ dülber dudaqları bu sözni aytqan soñ kene bir kere
5 açılı-ümuldılar. Belki, benim adımni aytqandır?- Belki: «Elvida sevgilim», degen-dir?

Men ise ayatımniñ, umütimniñ menden uzaqla-şayatqanına baqıp qıbırdamay turdım. Endi ise hayalımda, tasavurımda biñlernen kere aşağı ça-pıp tüşem, onıñ ellerini tutıp: «Qayt Gulcian, men sensiz yaşap olamam», deyim. O benim közlerime tik
10 baqa, kimerde qayta, kimerde ise: «Yoq, Ali, men endi qaytıp olamayım», dey ve çantasını omuzına asıp oğlu, aqayı ve qaynanasınıñ artından bizim o yolumıznen kete.

Eh, Alim, sen neler yaptıñ! Bir kun ola buürsiñ, severssiñ, azaplanırsıñ ve tek şu vaqıtta meni añlırsıñ.

15 O ketti. Ozünen beraber benim omürimniñ manasını, tüsünü alıp ketti. Menim söñki umüt qığılçım larım söndi. Endi nasıl yaşarım eken, dep tüşündim. Çoq vaqıtlarğace yaşamaqnıñ çaresini bulamay ürdim. Sevgisiz bir qaç saat bile yaşamaq kuç. Men bu uzun yıllarğa nasıl etip dayandım?

20 Yıllar biri-birlerini quvalap keçtiler. Men de evlendim. Lyakin bu sevgim başqaca sevgi edi. Men omür arqadaşımni, balalarımniñ anasını sevem. Gulciannen bir şeerde yaşaymız. Onı bir qaç yıldan berli halq sudyası saylaylar. Kimerde iş sebebinden körüşemiz. Onıñ uç balası bar. Alim insti-

Çevriyazı : 149

halanın ve Topal Şakir'in arkasından çabuk çabuk yürüyüp gitti.

Ben hala bugün olanları anlayamıyorum. O benimle vedalaştığında: “Elveda Ali!” dedi mi, yoksa benim adımlı söylemedi mi? Gürültü içinden ben onun sadece: “Elveda” diye bağırdığını işittim. Ama onun güzel dudakları bu sözü söyledikten sonra bir kere daha açılıp kapandılar. Belki, benim adımlı söylemiştir? – Belki: “Elveda sevgilim!” demiştir?

Ben ise, hayatımın, ümidimin benden uzaklaşmakta olduğuna bakıp kıpırdamadan durdum. Şimdi de hayalimde, tasavvurumda binlerce kere aşağı düşünüyorum, onun ellerini tutup: “Dön Gülcihan, ben sensiz yaşayamam.” diyorum. O benim gözlerime dik dik bakıyor, bazen dönüyor, bazen ise: “Yok Ali, ben şimdi dönemem.” diyor ve çantasını omzuna asıp oğlu, kocası ve kaynanasının ardından bizim o yolumuzdan gidiyor.

Eh, Alim, sen neler yaptın? Bir gün olur büyürsün, seversin, hüzünlenirsin ve sadece işite o zaman beni anlarsın.

O gitti. Kendisiyle beraber benim hayatımın anlamını, rengini de alıp gitti. Benim son ümit kıvılcıklarım söndü. Şimdi nasıl yaşarım diye düşündüm. Çok zaman yaşamanın çaresini bulamıyordum. Sevgisiz bir kaç saat bile yaşamak güç. Ben bu uzun yıllara nasıl dayandım?

Yıllar birbirini kovalayıp geçtiler. Ben de evlendim. Fakat bu sevgim başka bir sevgiydi. Ben hayat arkadaşımı, çocuklarımın annesini seviyorum. Gülcihan'la aynı şehirde yaşıyoruz. Onu birkaç yoldan beri halk hakemi seçiyorlar. Bazen iş sebebiyle görüşüyoruz. Onun üç çocuğu var. Alim, enstitüde

tutta oquy. Şakir endi topallamay. Zeynep apte ve-fat etken.

Lyakin men onı er sefer körgende şu vaqıtta çapıp yanına kelmege nime, qarşısında tiz çökip «qal» dep yalvarmağanıma alya daa peşman etem.

Bir kere rastkelişkende men, adeti uzre, bala-larınıñ, aqayınıñ al-evalını soradım.

5 Gulcianniñ çırayı deñiştı ve qara közleri ğadapnen sıyıqtılar.

— Biz ayırılıştıq,— dep kestirdi o.— Em sebebini sorama.

— Yigirmi yıldan eiyade beraber yaşağan soñ o daa nasıl ayırılışuv? Sen ne, çıldırdıñmı?

— Kerçekten de çıldırğan ekenim. Yigirmi yılğace onıñ kim ekenimi bilmedim.

10 — Ya o kim eken?

— Ali,— dedi Gulcian közlerime tik baqıp,— men bu dünyada senden ğayrı kimseniñ ogünde qabaatlı degilim ve bunıñ sebebini tek bir, saña añlatmaq istegini yeñip olamadım.

Men bir şey añlamayıp susıp turdım. O sözüni devam etti.

15 — Saña aytıp añlatayım. Belki maña biraz yengil olur. Aslında, sudda men başqa türlü sebep kösterdim. O da itiraz etmedi... Mısırboğday içinden keçken o çamurlı yol ve benim çamurğa bat-qanım aqılındamı?— Ebet.

— O kunü men arıq içine yıqılmağan edim.

20 İşte, şu arıq boündaki dut terekleri yanında nasıldır adamlar türa ekenler. Olar bizge atıldılar.

Klara bir şey etip qurtuldı ve çapıp ketti. Men ise çalqa yıqıldım. Kimdir köküsime oyle quvetli bastı ki, esim ağayazdı. Men artıq qıbırdamaq degil, zornen nefes ala edim. O ayvan ise benim alsızlanğanımdan faydalanıp...

Çevriyazı : 150

okuyor. Şakir şimdi topallamıyor. Zeynep hala vefat etmiş.

Fakat ben onu her gördüğümde, o vakitte koşup yanına gitmediğime, karşısında diz çöküp “kal” diye yalvarmadığıma hala daha pişman idim.

Bir kere karşılaştığımızda ben, adet üzerine, çocuklarının, eşinin hal hatırını sordum.

5 Gülcihan’ın yüzü değişti ve kara gözleri öfkeyle açıldılar.

__ Biz ayrıldık- diye kestirdi o.- Hem sebebini sorma.

__ Yirmi yıldan fazla beraber yaşadıktan sonra o daha nasıl ayrılmak? Sen çıldırdın mı?

__ Gerçekten de çıldırıştım. Yirmi yıl boyunca onun kim olduğunu bilemedim.

10 __ Ali,- dedi Gülcihan gözlerime dik dik bakarak, - Ben bu dünyada senden başka kimsenin karşısında hatalı değilim ve bunun sebebini sadece bir sana anlatmak isteğine yenildim.

Ben bir şey anlamadan susup kaldım. O, sözüne devam etti:

15 __ Sana anlatayım. Belki beni biraz rahatlatır. Aslında ben mahkemede başka sebep gösterdim. O da itiraz etmedi...Mısır-buğday tarlası içinden geçen o çamurlu yol ve benim çamura battığım aklında mı*

__ Evet.

20 __ O gün ben kanala düşmemiştim. İşte, bu kanal boyundaki dut ağaçlarının yanında bir takım adamlar duruyorlardı. Onlar bize saldırdılar. Klara bir şekilde kurtuldu ve koşup gitti. Ben ise taşlığa düştüm. Birisi göğsüme öyle kuvvetli bastı ki, aklım çıktı. Ben artık kıpırdamak bir kenara, zorla nefes alıyordum. O hayvan ise halsizleşmemden faydalanıp...

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 150

Gulcian ağlap yiberdi ve elemnen: «Yarabbim!» dedi. Biraz tınçlanğan soñ devam etti.

— O ayvan... er şey bitken soñ turip ketti. Men daa bayağı vaqıtqace qıbirdap olamay yattım.

5 Kene yahşı klara qayıtp keldi. Soñ men onı saña ölladım.

Miyimde yaşın yaşınlağan kibi oldı. Ebet, men Gulcianniñ kimnendir alyaqada bulunğanını añlasam da, bunıñ ancaq şu aqşamda züür etkeni aqılıma bile kelmegen edi.

— Ya bunıñ Şakirge ne alyaqası bar?

10 — O ayvan Şakir eken,— dep ıñrandı Gulcian.— O meni tanıp qalğan. Bunıñ içün de... Alim doğğan soñ meseleni, biraz türlendirip, anasına añlatqan ve iç bir Vaqıt maña hatırlatmamasını rica etken. Zavallı Zeynep apte — altın kibi qadın edi. Şakir onıñ birden-bir oğlu eken. Boyle olğanını añlağan soñ onı evlenmege qandırğan.

15 Ebet, men razı olmaz edim. Lyakin Alim oña yapışıp aldı... İşte, onıñ kim ekenini añlamaq içün maña yigirmi yıl kerek oldı.

— Ya men?— dep bağırdım birden.— Men söñki daqqağace...

— Bilem, Ali, bilem. Lyakin men seni pek seve edim.

Onıñ içün de seni bahtsız yaparım bellep qorqtım.

20 Men daa nelerdir aytıp bağırmaq, kimlernidir sögmek, dögmek, ortalıqını qıyır-çıyır etmek isteyim. Lyakin bir şey yapmayım. Çünki bütün vücudım Gulcian ketken o künde kisi kibi alsızlandı. Bir kereden ozümniñ qartayğanımını, omüriminiñ eñ yahşı deviri keçip ketkenini ve endi iç bir şeyni deñiştirmek mümkün olmağanını añladım.

Çevriyazı : 151

Gülcihan ağlayıverdi ve hüznüle: “Yarabbim!” dedi. Biraz rahatladıktan sonra devam etti.

___ O hayvan... Her şey bittikten sonra dönüp gitti. Ben daha bayağı vakit kıpırdamadan yattım. Yine iyi Klara dönüp geldi. Sonra ben onu sana yolladım.

5 Beyninde şimşek çakmış gibi oldu. Evet, ben Gülcihan’ın kiminle alakadar olduğunu anlasam da, bunun ancak o akşam ortaya çıktığı aklıma bile gelmemişti.

___ Peki, bunu Şakir’le ne alakası var.

___ O hayvan Şakir’miş,- diye çığlık attı Gülcihan.- O, beni tanımış. Bunun için de... Alim doğduktan sonra meseleyi, biraz renklendirerek annesine anlatmış ve hiçbir zaman bana hatırlatmamasını rica etmiş. Evet, ben razı olmazdım. Fakat Alim ona yapışıp kaldı... İşte, onun kim olduğunu anlamak için bana yirmi yıl gerekti.

___ Ya ben?- diye bağırdım birden. – Ben son dakikaya kadar...

___ Biliyorum Ali, biliyorum. Fakat ben seni çok seviyordum. Onun için de seni mutsuz ederim diye korktum.

15 Ben daha neleri söyleyip bağırarak, birilerine sövmek, (birilerini) dövmek, ortalığı paramparça etmek istiyorum. Fakat bir şey yapmıyorum. Çünkü bütün vücudum Gülcihan’ın gittiği o günkü gibi halsizleşti. Bir kere yaşlandığımı, hayatımın en güzel devrinin geçip gittiğini ve şimdi hiç bir şeyi değiştirmenin mümkün olmadığını anladım.

İNSANLIQ ALI

— Bizim devirimizde yaşlar başqaca yaşay ediler.

5 — Bizim devirimizde ırız-namus bar edi. Şimdiki taltinkeler aqayı bir ters laf aytqaninen tırtaya, saçlarını külteley, erkek ştanı kiye ve çantaçığınI qoltuğına qısıp baba evine keteler.

— E, nesini aytasınız, bularnıñ aqqından allası kelmese, qulu becerip olamaycaq. Mına, tünevin men kelinime aytam...

10 Avtobusnıñ ketmesine daa on daqqa vaqıt bar. Yımşaq skemlelerge yerleşip oturğan ve qopqalarını sepetlerini de yahşı etip yerleştiren qadınlar bu on daqqanı ahlyaq mevzusındaki qızgın munaqaşaga bağışladılar. Olar ozleriniñ yaşlıq çağlarından ve şimdiki künden çeşit misaller ketire, başqasınıñ ahlyaqsızlığına, fikirsizligine şaşa, nefretleneler.

15 Munaqaşa kettikçe keskinleşti ve genişledi. Avtobusqa daa şimdi kelip mingen qadınlar bile oña bir kereden qoşulıp kete ve qızgınlıqnen nenidir isbat ete, nenidir tasdıqlaylar. Beş daqqadan soñ avtobusnıñ içinde oyle bir şamata qoptı ki, avtostantsiyadaki adamlarnıñ bazıları mında qadınlar qavğa eteler bellep, bu tarafqa baqıp-baqıp alalar. Munaqaşanıñ bu devirinde qadınların aman-aman episi iştirak ete, çeşit Seslerniñ qoşuluvın

Çevriyazı : 152

İNSANLIK HALİ

__ Bizim devrimizde gençler başka türlü yaşıyorlardı.

5 __ Bizim devrimizde ırz namus vardı. Şimdiki taltinkeler(gelinler)(?) kocasının bir ters laf söylemesiyle kapris yapıyor, saçlarını topluyor, erkek pantolonu giyiyor ve çantasını koltuğuna kısıtırıp baba evine gidiyorlar.

__ E, nesini söylüyorsunuz, bunların hakkında Allah'ı gelmezse kulu beceremeyecek. İşte ,dün ben gelinime söylüyorum.

10 Otobüsün gitmesine daha on dakika zaman var. Yumuşak iskemlelere yerleşip oturan ve kazmalarını, sepetlerini de iyice yerleştiren kadınlar, bu on dakikayı ahlak konusundaki hararetleli tartışmaya ayırdılar. Onlar, kendilerinin gençlik çağlarından ve şimdiki günden çeşitli örnekler veriyor, başkasının ahlaksızlığına, fikirsizliğine şaşıyor, nefret ediyor.

15 Tartışma gittikçe keskinleşti ve genişledi. Otobüse daha şimdi gelip binen kadınlar bile ona hemen katılıyor ve kızgınlıkla bir şeyi ispat ediyor, bir şeyi tasdik ediyorlar. Beş dakika sonra otobüsün içinde öyle bir gürültü koptu ki, terminaldeki insanların bazıları, işte kadınlar kavga ediyorlar zannederek bu tarafa bakıp bakıp duruyorlar. Tartışmanın burasına kadınların hemen hemen hepsi katılıyor, çeşitli seslerin karışmasın-

dan avtobus içinden soñsuz bir uvultı eşitile edi.

Eger bu vaqıtta avtobusnıñ yanında qara saçlarını kültelep bağlağan, yeşil orme ve mavı ştan kiygen esmeri qızçıq sağ omuzına asılğan çantasına eki qolunu qoyıp turmağan olsa, şeerden koyge qaytayatqan bu bazarcı qadınlar ne aqta laf eter ediler eken? Belki, bu sene pomidornıñ fiyatı tüşkeni aqqında, ya da ariq boında serilip yatqan adamğa baqıp, erkeklerniñ içkicilikke urunğanları aqqında laf eter ve kene boyle şamata qoparır, nefretlenir, ğadaplanır ve ahır-soñu içkicilikke qarşı nasıldır şiarlar aytıp bağıırır ediler. Lyakin, olarnıñ, bahtına, banaki mavı ştanlı dülber ve nazik qız rastkeldi. O avtobusnıñ, og qapusından mindi ve kabinada şoför yoq ekenini añlağan soñ, bir daa tüşti ve ozü kibi inceçik selbiniñ taldasına çekilip, eki elini sağ omuzından asılıp turğan qave renkindeki saçaqlı çantasınıñ ustüne qoyğanı alda, katıp kaldı ve, böylece, avtobus içindeki qadınlarnıñ diqqatını celp etti. Butün mesele şunda ki, avtobustaki qadınlarnıñ biri bu qızını tanıdı.

— Mınavı bizim koydeki Midat qaravulnıñ qızı,—dedi onı tanığan Qadın, biysinmegen bir tavurnen.— Şerge aqayğa bergen ediler. Endi pırtını cıyıştırğan, kene koyge qayta, kördiñizmi?

Ahlyaq mevzusındaki eñ qızgın munaqaşalar-nıñ biri mına bu sözlerden soñ başladı.

— Ya onıñ pırtı yoq da?—dedi ikinci qadın. —Varı-variyeti şu çantaçıqtır daa.

20 — Kelüvine kore ketüvi. Çantaçığını koterip kelgen olsa, kene onı qoltuğına qısıp qayta.

Laqırdı zemanе yaşlarnıñ ahlyaqı mevzusına barıp çatqan soñ qadınlar çoşqandan-coştılar. Kimniñdir kelininen, kimniñdir kiyevinen olıp keçken nasılır vaqıalarğa, bu qız qabaatlı ki

Çevriyazı : 153

dan otobüsün içinde sonsuz bir uğultu işitiliyordu.

Eğer bu arada otobüsün yanında kara saçlarını toplayarak bağlamış, yeşil örme ve mavi pantolon giymiş esmer kızcağız, sağ omzuna asılmış çantasına iki elini koyup durmamış ise , şehirden köye dönmekte olan bu pazarcı kadınlar ne hakkında konuşuyorlarmış? Belki, bu sene domates fiyatının düştüğü hakkında, ya da kanal boyunda uzanıp yatan adama bakıp, erkeklerin içkiye dadanmaları hakkında konuşur ve yine böyle bağırıp çağırarak öfkelenir ve en sonunda içkiye düşkünlüğe karşı çeşitli sloganlar söylerlerdi. Fakat, onların şansına, önceki mavi pantolonlu güzel ve nazik kız rastgeldi. O, otobüsün ön kapısından bindi ve kabinde şoförün olmadığını anladıktan sonra bir daha indi ve kendi gibi incecik servinin gölgesine çekilerek, iki elini sağ omzunda asılı duran kahverengi, saçaklı çantasının üstüne koyduğu halde hareketsiz kaldı ve böylece otobüsün içindeki kadınların dikkatini çekti. Bütün mesele şu ki, otobüsteki kadınlardan biri bu kız tanıdı.

___ İşte, bizim köydeki bekçi Mithat'ın kızı.-dedi onu tanıyan kadın, beğenmeyen bir tavırla. – Şehri ayağa kaldırmışlardı. Şimdi pılını pırtısını toplamış , yine köye dönüyor, gördünüz mü?

Ahlak konusundaki en hararetli münakaşaların biri işte bu sözlerden sonra başladı.

___ Yahu, onun pılı pırtısı da yok.-dedi ikinci kadın.- Varı varyeti şu çantacıktır daha.

___ Gelişine göre gidiş. Çantacığını kapıp gelmiş ise, yine onu koltuğunun altına kıştırıp döner.

Konuşma, zamane gençlerinin ahlakı konusuna gelip çattıktan sonra kadınlar çoştular da çoştular. Kimisi geliniyle, kimisi damadıyla olup biten olayları, bu kız suçlu gi-

bi, onı açuvlı nazrlarınen azarlaylar. Olarnıñ bu munaqaşaları şimdiki yaşlarıñ ahlyaqsızlığınınıñ ustüni açuvğa bağışlanğan bir protest derecesine barıp yetkende şoför yigit oz yerine oturdı ve avtobusnıñ qapularını qapattı. Ses-şamata birden kesildi. Banaki qız da oz hayallarından arınıp, yengil adımlarınen avtobus yanına
5 keldi. Şoför onı korıp, tekrar qapularını açtı. Qıznıñ adımları o qadar yengil edi ki, ayaqları yerge toqunmağan kibi edi. Ürgende ince ve nazik vücudınıñ er yeri qıbırday. Şişman qadınlarnıñ qarşısında o quş kibi yengil ve cazibeli edi.

— Bağışlañız,— dedi o şoför yigitke,— benim biletim yoq, çünki param yoq. Amma bugün Bayırlı köüne barıp çıqmaq kerekim. İsteseñiz, men sizge...— O
10 çantasını qarmalap, nasıldır yıldıruvıq bir şey çıqardı ve şoförğa uzattı.

Şoför yigit oña aylanıp bile baqmadı ve sakın sesnen: «On ikinci yerge oturıñız», dedi.

Maşına köçken soñ qadınlr kene laf başladılar.

— Baq sen oña, em bileti yoq, em parası yoq, amma oturıp ketecek.

15 — Er daim şöyle ola. Men bir kere bazardan qay-tayatqanda...

Munaqaşa devam etti. Ebet, bazarğa ketkende ya da kelgende olarnıñ er biri nasıldır vaqianıñ şaati, ya da iştirakçisi ola. Şimdi ise olarnı hatırlap üreklerini boşatmaq, can ağrılarınını savuş-tırmaq isteyler.

20 Qadınlr endi qıçırıp laf etmege mecbur ol-dılar, çünki motornıñ sesini, maşinanıñ tasırdısını bastırmaq kerek ve qadınlr bastıralar.

Mavı ştanlı qız şoför aytqan yerge oturdı. O maşına içini toldurğan ve onen beraber vızlı keteyatqan şamatanı eşitmey, şişman qadınlarnıñ

bi, onu acımalı bakışlarla azarlıyorlar. Onların bu tartışmaları şimdiki gençlerin ahlaksızlığını ortaya çıkarma hususunda bir protesto derecesine geldiğinde şoför genç kendi yerine oturdu ve otobüsün kapılarını kapattı. Ses seda birden kesildi. Önceki kız da kendi hayallerinden arınıp, küçük adımlarla otobüsün yanına geldi.

5 Şoför onu görüp tekrar kapıları açtı. Kızın adımları o kadar küçüktü ki, ayakları yere dokunmuyor gibiydi. Yürüdüğünde ince ve nazik vücudunun her yeri kıpırıyor. Şişman kadınların karşısında o, kuş gibi hafif ve cazibeliydi.

__ Bağışlayın,- dedi o, şoför gence.- Benim biletim yok, çünkü param yok. Ama bugün Bayırlı Köyü'ne gitmem gerekiyor. İsterseniz ben size...

10 O, çantasını karıştırıp, parlak bir ley çıkardı ve şoföre uzattı. Şoför genç ona dönüp bakmadı bile ve sakin sesle: “On ikinci koltuğa oturunuz.” dedi. Kadınlar, araba hareket ettikten sonra yine konuşmaya başladılar:

__ Bak sen ona, hem bileti yok, hem parası yok, ama oturup gidecek.

__ Her zaman böyle oluyor. Ben bir kere pazardan dönerken...

15 Tartışma devam etti. Evet, pazara giderken ya da gelirken onların her biri bir şekilde olayın şahidi, ya da iştirakçısı oluyor. Şimdi de onları hatırlayıp içlerini boşaltmak, can sıkıntılarını gidermek istiyorlar.

Kadınlar, şimdi bağırarak konuşmaya mecbur oldular, çünkü motorun sesini, arabanın gürültüsünü bastırmak gerek ve kadınlar bastırıyorlar.

20 Mavi pantolonlu kız, şoförün söylediği koltuğa oturdu. O, arabanın içini dolduran ve onunla beraber hızla gitmekte olan şamatayı işitmiyor, şişman kadınların

qırmızı üzlerini, maşına er silkingende mingen hamur kibi titregen uslupsız kevdelerini körmey. Onıñ fikirleri bu yerden ve bu künden çoq uzaqta ediler. Şimdi o bulunğan zamanda ve mekyanda kuneş ozüniñ qırmızı nurlarını gul-çeçeklennen ortülgen qadife tarlalar üstüne cumertliknen saça. Dağ ozeni çoqtan tanış ve tuvğan

5 bir nağmeni yırlayaraq, şırıldap aqa, çöçamiyer kokniñ mavı terenliklerine siñip kete ve andan olarnıñ yañğıravuş çiviltileri eşitle. Mında erkes ve er şey tanış, yaqın ve qıymetli. Mında erkes biri-birine dost ve arqadaş. Süvade içün dünya mına bu mekyandan başlandı. Onıñ Yaşlığı soñsız quvançlar, eyecanlar içinde keçti. Bu mekyan onı mustaqil ayat yoluna ozğardı ve doğmuş anası kibi er angi vaziyette onı

10 kene quçağına qaytarıp alır, eybetler, bağışlar. Bu yerniñ adamları, ozenleri, kokı ve Emirsale onı seve ediler. O ozüni bilgenden berli Emirsaleni de bile. O daima qarardan ziyade balaban edi. Süvade oña baqıp, nasıl etip bu qadar balaban ve uslupsız olmaq mümkün, dep şaşıp qala edi. Lyakin ozü buügen sayın Emirsaleniñ tap o qadar buük ve uslupsız olmağanını añladı.

15 Olar qomşu yaşay ediler. Ana-babaları Ayserez degen koyde de qomşu olup yaşağan ekenler. Balaban ve quvetli Emirsale onı ağlağanda kötere, boynuna minsetip at olup çapa, çeşit qorqunçlı masallar ayta edi. O ozüniñ balalığını hatırlağanda Emirsaleden biraz utana. Çünki anası hastahanede yatqanda babası onı Emirsalelerniñ, evinde qaldıra ve bu evde onıñnen oğraşqan birden-bir adam kene Emirsale ola edi. O aşata,

20 üvundıra, üqlamağa yatqıza, ağlasa oplay, qorqunçlı masallar ayta ve, öz aqranlarinen oynamağa ketkende, onı da beraber alıp kete edi. Şimdi Süvadege onıñ balalığı şu balaban Emirsaleniñ taldasına keçken kibi keldi.

kırmızı yüzlerini, araba her silkindiğinde mingen(yumuşak)(?) hamur gibi titreyen şakilsiz gövdelerini görmüyor. Onun fikirleri buradan ve bu günden çok uzaktaydılar. Şimdi o, bulunduğu zamanda ve mekanda güneşin kendi kırmızı ışınlarını gül ve çiçeklerle örtülmüş kadife tarlaların üstüne cömertlikle saçıyor. Dağ

5 pınarı çoktan tanıdık ve kardeş bir nağmeyi söyleyerek, şırıldayarak akıyor, çöçemiylere(kuşlar)(?) göğün mavi derinliklerine sinip gidiyor ve oradan onların yankılanan cıvıltıları işitiliyor. İşte, herkes ve her şey tanıdık, yakın ve kıymetli. İşte herkes birbirine dost ve arkadaş. Süvade için dünya işte bu mekanda başladı. Onun gençliği, sonsuz sevinçler, heyecanlar içinde geçti. Bu mekan onu, müstakil hayat

10 yoluna uğurladı ve öz anası gibi herhangi bir halde onu, yine kucağına döndürüp alır, över, bağışlar. Buranın insanları, pınarları, göğü ve Emirsale onu seviyorlardı. O, kendini bildiğinden beri Emirsale'yi de biliyor. O, daima olağandan çok büyüktü. Süvade ona bakıp, nasıl olup da bu kadar büyük ve şekilsiz olmak mümkün, diyerek şaşır kalıyordu. Fakat, kendi büyüdükçe Emirsale'nin o kadar da büyük ve şekilsiz

15 olmadığını anladı. Onlar komşu olarak yaşıyorlardı. Anne- babaları Ayserez adlı köyde de komşu olarak yaşamışlardı. İri-yarı ve kuvvetli Emirsale onu ağladığında kucağına alır, boynuna bindirip at olup koşar, çeşitli korkunç masallar anlatırdı. O,kendi çocukluğunu hatırladığında Emirsale'den biraz utanıyor. Çünkü annesi hastanede yattığında , babası onu Emirsalelerin evinde bıraktır ve bu evde onunla

20 uğraşan tek ada yine Emirsale olurdu. O yediriyor, uyandırıyor, uykuya yatırıyor, ağladığında teskin ediyor, korkunç masallar anlatıyor ve kendi yaşitlarıyla oynamaya gittiğinde onu da beraberinde alıp gidiyordu. Şimdi Süvade'ye onun çocukluğu, bu iri yarı Emirsale'nin taldasına(tarlasına)(?) geçmiş gibi geldi.

Yillar pek tez keçtiler. Endi Süvade Emirsalenin boynuna minmey, ona assızlamay, aksine onunnen çekinip laf ete. Lyakin Emirsale kene şu Emirsale edi. Boü uzun, cavurunları geniş, aşiqmayıp ve biraz sallanıp üre. Süvade onunnen el tutuşıp selyamlaş-qanda oz elinin onun buük ve qara avüçü içinde yoq olıp ketkenine şaşsa
5 edi. Uzun ayaqları ve qolları, uzun boş, geniş üzü ve biraz yalpaqça kelgen buük burnu onu daima uslupsız etip köstere ve boyle körünüşinden onun ozü de qolaysızlanğan kibi sıq-sıq yılmaya edi.

Balalıq deviri keçken soñ başqa bir devir baş- landı. Onun içinde de Emirsale daima Süvadenin yanında edi. Olar sıq-sıq korüşseler de, az qonüşa ediler. Olar yan-pnaşa
10 ketkende Emirsale Süvadenin sol tarafında ve biraz artta üre. Kimdir ona, yigitler qızların sol tarafında ve tekyaran artta ürmek kerekler, degen. Emirsale bu qaideni bir minsiz kute. O sevgilisine çeçek bağışlamaq adetini bilmey ve bunun için ona çeşit konfetler ve yemişler bere. Em lezetli, em faydalı. Künlernin birinde o Süvadenin elinde bir top lyale korip, şaşıp qaldı. Olar ona ne qadar yaraşalar!
15 Yanaqlarının renki, közlerinin yarığı bile çeçek tüsünde edi. Bu vaqiadan soñ O Süvadege çeçek bağışlap başladı.

Emirsale Süvadege sığına edi. onun için Süvade eñ saf, eñ muqaddes insan. Onu qarardan eiyade sevmeknen aqaretlemek mümkün. O yer üzündeki qızların iç birine oşamay, o adiy irq cinsına mensüp olmağan bir mucize edi.

20 Dağdan sel kelgen kunü Süvade fermada edi Sel ferma binasının yarısını eştı. Ayaqları üstünde zornen turğan yaş buzavlarını suv aqızıp alıp ketti. Bunu körgen sığırlar oyle moñraştılar ki, buña insan üreği dayanmadı. Ferma hadimleri buzavlarını,

Çevriyazı : 156

Yıllar pek çabuk geçti. Şimdi Süvade Emirsale'nin boynuna biniyor, ona assızlamay(yaramazlık yapıyor)(?) , aksine onunla çekinerek konuşuyor. Fakat Emirsale yine aynı Emirsale'ydi. Boyu uzun, cavrunları(omuzları)(?) geniş, acele etmeden ve biraz sallanarak yürüyor.Süvade, onunla el tutuşarak selamlaştığında

5 kendi elinin onun büyük ve kara avucu içinde yok olup gittiğine şaşırıyordu. Uzun ayakları ve elleri , uzun başı, geniş yüzü ve biraz yassıca gelen büyük burnu onu daima şekilsiz gösteriyor ve böyle görünmesinden onun kendisi de rahatsız olmuş gibi sık sık gülümsüyordu. Çocukluk devri geçtikten sonra başka bir devir başladı. Onun içinde de Emirsale daima Süvade'nin yanındaydı. Onlar, sık sık görüşmeler de

10 az konuşuyorlardı. Yan yan gittiklerinde Emirsale Süvade'nin sol tarafında ve biraz arkasında yürüyor. Birisi ona, gençler kızların sol tarafında ve bir adım arkasında yürümesi gerek demiş. Emirsale bu kurala tereddütsüz uyar. O, sevgilisine çiçek verme adetini bilmez ve bunun için ona çeşitli şekerler ve yiyecekler verir. Hem lezzetli, hem faydalı. Gün birinde o, Süvade'nin elinde bir demet lale görüp şaşırıp

15 kaldı. Onlar ona ne kadar yaklaşıyorlar! Yanaklarının rengi, gözlerini ışığı bile çiçeğin rengindeydi. Bu olaydan sonra o, Süvade'ye çiçek vermeye başladı. Emirsale, Süvade'ye sığınyordu. Onun için Süvade, en saf, en mukaddes insan. Onu haddinden fazla sevmekle hakaret etmek mümkün. O, yeryüzündeki kızların hiç birine benzemiyor, o, sıradan ırk cinsine mensup olmayan bir mucizeydi.

20 Dağdan sel geldiği gün Süvade çiftlikteydi. Sel çiftlik binasının yarısını kapladı. Ayakları üstünde zorla duran genç buzağları su sürükleyerek alıp gitti.Bunu gören sığırlar öyle böğürüştüler ki, buna insan yüreği dayanmazdı. Çiftlik elemanları buzağlarını,

Oların artından suvga sıçrağan sığırlarını, özlerini qurtaracaqlarını bilmey, şaşmalap qalğan bir vaqıtta, bilançiq suv içinde Emirsalenin uzun ve kıçvetli kevdesi peyda oldı. O kopü rip-şapırıp şiddetnen aqayatqan suv içinde tura ve aqıp keleyatqan buzavların bir qaçını bir kereden köterip ala ve degirmen yanındaki tepenin üstüne alıp barıp qoya edi. O qadınların şamatalarına, sığırların moñravlarına qulaq asmayıp, qatiyen ve eminliknen areket ete. Bunı körgen soñ qadınlar biraz tınçlandı ve Emirsalege yardım etip başladılar. Sığırlar ise buzavların artından özleri yaldap çıqtılar. İşke berilgen Süvade suvniñ birden çoqlaşqanını duymay qaldı. O ayvanlar toplanğan tepenin üstüne çıqacaq olup tırmaşqanda, suvniñ şiddeti arttı ve onı töpenin diger tarafına, eski degirmen betke, aqızıp alıp ketti. Anda suv degirmenniñ uluğından gurültinen aşağı sıçray ve onin astındaki çurüp qalğan yapalaqlarğa urunıp, olarnı parça-kesek ete, uürile ve afidan turğan ağaç degirmenniñ diger tarafından şiddetnen atılıp çıqa, Süvade degirmenge yaqınlağanda eski uluqqa tüşkenini añladı. Suvniñ aqışı tezleşti. Bir anden soñ o aşağı uçup tüşecek. Degirmen túbünde suvniñ uürilip aylanayatqanını ve yaldap ürgen yapalaq parçalarını körgeninen Süvadeni deşet bastı. Olar bala ekende bu degirmenge oynamağa kele, suv az olğanda onin astına tüşe, bir zamanlar suvniñ quvetli uruluşinen aylanğan buük yapalaqnın üstüne minip oynay ediler.

Emirsalenin aytqanına kore, bu degirmen cenk Yıllarında gece-kundüz çalışa eken. Onin babası degirmenci olğan. Bunin için de Emirsale degirmenniñ butün aletlerini, qısımlarını, olarnı nasıl çalıştırtmaq kerekligini bile ve bunı balalarğa añlata edi.

Çevriyazı : 157

- onların arkasından suya atlayan sığırları mı, kendilerini mi kurtaracaklarını bilmeden, şaşırıp kaldıkları bir zamanda , bulanık suyun içinde Emirsale'nin uzun ve kuvvetli gövdesi ortaya çıktı. O, köpürerek şiddetle akmakta olan suyun içinde duruyor sürüklenerek gelmekte olan buzağuların bir kaçını bir kerede kaldırıp alıyor ve
- 5 değirmen yanındaki tepenin üzerine alıp koyuyordu. O, kadınların şamatalarına , sığırların böğürüşmelerine kulak asmadan kararlılıkla ve kendinden emin hareket ediyor. Bunu gördükten sonra kadınlar biraz rahatladı ve Emirsale'ye yardım etmeye başladılar. Sığırlar ise, buzağularının arkasından kendileri yüzerek çıktılar. İşe dalan Süvade, suyun birden çoğaldığını fark edemedi. O, hayvanların toplandığı tepenin
- 10 üstüne çıkacak olup tırmandığında, suyun şiddeti arttı ve onu tepenin diğer tarafına, eski değirmen yanına sürükledi. İşte su, değirmenin oluğundan gürültüyle aşağı dökülüyor ve onun altındaki çürüyüp kalmış tahtalara çarparak, onları paramparça ediyor, ilerliyor ve afıdan(?) duran ağaç değirmenin diğer tarafından şiddetle fırlayıp çıkıyor, Süvade değirmene yaklaştığında eski oluğa düştüğünü anladı. Suyun akışı
- 15 çabuklaştı. Biraz sonra o, aşağı uçup düşecek. Değirmenin dibinden suyun ilerleyerek dönmekte olduğunu ve yüzerek ilerleyen tahta parçalarını görmesiyle Süvade'yi dehşet bastı. Onlar, çocukken de değirmene oynamaya gelir, su az olduğunda onun altına iner, bir zamanlar suyun kuvvetli vuruşlarıyla dönmekte olan büyük tahtaların üstüne binip oynarlardı.
- 20 Emirsale'nin söylediğine göre, bu değirmen savaş yıllarında gece-gündüz çalışıyormuş. Onun babası değirmenciymiş. Bunun için de Emirsale değirmenin bütün aletlerini, kısımlarını, onları nasıl çalıştırmak gerektiğini bilir ve bunu çocuklara anlatırdı.

Süvade bar qüvetinen çapalanıp, ağaç uluqniñ çetlerine yapıştı. Lyakin çürüp qalğan ağaç şu ande qoptı. O suv çetindeki ilğinnı tutacaq oldı. Eli yetmedi. Endi suv uçqan yergece tutmağa şey yoq. Aşağıda ise suvniñ okürgeni ep açıq eşitle. Süvade bir nefesten soñ aşağı uçup ketecegini añladı ve bar sesinen: «Emirsale!» dep bağırdı. O

5 aşağıda qaynap turğan bılançıq suv içine dalayatqanda, töpe üstünden ellerini yayıp şiddetnen çapıp tüşeyatqan Emirsaleni kördi. O guya sel suvlariniñ üstünden çapıp kelmekte edi.

Emirsale çapıp kelip, degirmenniñ astına, suv urürileyatqan, dalğalar biri-birleriniñ üstüne çapqılayatqan yerge sıçradı.

10 Suvnen beraber kelgen çalı-çırpı yapalaqniñ qalın diregine tirelip buük bir sed asıl etken. Suv onıñ arasından süzülip keçer. Boyle vaziyette artqa qaytmaqda, degirmenniñ ikinci tarafından çıqmaq da mümkün degil. Emirsale suv astında o yaqta-bu yaqta qarmalandı. Niayet, çeşit pıtaqların sarılğan yapalaq diregini rastketirdi ve onı bar qüvetinen ozüne çekti. Qalın ağaç qıbırdandı ve bu tarafta

15 toplanğan pek çoq suvniñ tazıyqı altında yerinden köçti. Emirsale degirmenniñ diger tarafından çıqqaninen, bir oba çalı-çırpı arasında sarılıp qalğan Süvadeni kördi ve onı deral çıkarıp aldı.

Süvadeniñ alı pek ağır edi. O ozüne kelip olamay sandıraqlay, ateş içinde yana. Merkeziy uçastkadan ekim çağırmaq gerek. Lyakin bütün yollarını suv bastı, yağmur

20 ise bir daa yağıp başladı. Ortalıq zift-qaranlıq. Bu avada ekimni ne maşınanen, ne de atnen ketirmek mümkün degil. Yağmurnıñ toqtamasını, suvniñ biraz eksilmesini beklemek gerek. Demek, saba olmağance ekim kelip olamaycaq.

Emirsale kimsege bir şey aytmayıp, yolğa çıqa,

Süvade var kuvvetiyle çabalayarak ağaç oluğun kenarlarına yapıştı. Fakat çürüyüp kalan ağaç o anda koptu. O, kenarındaki ağacı tutacak oldu. Eli yetişmedi. Şimdi suyu döküldüğü yere kadar tutacak bir şey yok. Aşağıda ise suyun gürültüsü çok açık işitiliyor. Süvade bir nefesten sonra aşağı uçup gideceğini anladı ve olanca sesiyle:
5 “Emirsale!” diye bağırdı. O, aşağıda kaynayıp duran bulanık suyun içine dalarken tepenin üstünden elleri açık, hızla koşup inmekte olan Emirsale’yi gördü. O, sanki sel sularının üstünden koşup gelmekteydi. Emirsale, koşup gelerek değirmenin altına, suyun dönerek geldiği, dalgaların birbirlerinin üstüne düşmekte olduğu yere sıçradı.

Suyla birlikte gelen çalı çırpı, kalın tahta direğine birikip büyük bir set oluştu. Su
10 onun arasından süzülüp geçiyor. Bu vaziyette geri dönmek de, değirmenin ikinci tarafından çıkmak da mümkün değil. Emirsale, su altında o yana, bu yana çırpındı. Sonunda, çeşitli budaklarla sarılmış tahta direği eline geçirdi ve onu var kuvvetiyle kendine çekti. Kalın ağaç kıpırdadı ve bu tarafta toplanan yoğun suyun tazyiki altında yerinden çıktı. Emirsale, değirmenin diğer tarafından çıkmasıyla, bir yığın
15 çalı- çırpı arasında kalmış Süvade’yi gördü ve onu derhal çıkarıp aldı.

Süvade’nin durumu çok ağırdı. O, kendine gelemiyor, sayıklıyor, ateş içinde yanıyor. Merkezi bölgeden hekim çağırtmak gerek. Fakat bütün yolları su bastı, yağmur da tekrar yağmaya başladı. Ortalık zifiri karanlık. Bu havada hekimi ne arabayla, ne de atla getirmek mümkün değil. Yağmurun durmasını, suyun biraz azalmasını beklemek
20 gerek. Demek, sabah olmayınca hekim gelmeyecek.

Emirsale kimseye bir şey söylemeden yola çıkıyor,

bataqlıqqa çevirilgen kestirme yollarnen merkeziy bolükke barıp çıqa ve ekim qadını alıp kele. Uç kilometr qadar yolını süvu eñ teren olğan yerlerinden onı arqasında köterip keçire.

5 Ekim Süvadege ilyac bergen, ukol yapqan soñ, adamlar odanıñ qaranlıq bir köşesinde serilip yatqan Emirsaleni esleyler. Onıñ burun ve qulaq deliklerinden qırmızı şingenlik aqmaqta edi. Üzü morarğan ve beneklengen. Daima kulip turğan dudaqları biraz açıq, olarnıñ arasından buük ve quvetli tişleri körünip turalar.

10 Süvade bir kereden, ah, çekip yiberdi. Ekim qadın Emirsaleniñ üstüne egilip, başta koz qapaqlarını açıp baqtı,- soñ arqan kibi salpırıp qalğan elini tuttı, biraz vaqıt saatine baqıp diñlenip turğan soñ: —Şok alına kelgen,— dedi.— Beden qüvetiniñ qarardan eiyade sarf olunuvınıñ aqibeti. Keçip keter.

Ekim Emirsalege ukol yapqan soñ, Süvadeniñ babası Midat aqay ve daa birevler, çoqlaşıp Emirsaleni muqaytlıqnen koterdi ve Süvadeniñ odasına alıp kirdi, beyaz çarşafı krovat üstüne yatqızdılar.

15 — Özüne kelgen soñ sıcaq çay beriñiz,— dedi ekim.— Mınavı ilyaclarnıñ uçünden de birer dane içsin. Men saba kelip haber alırım. Boyle quvetli beden er angi hastalıqını yeñmek kerek.

20 Emirsale uç kun lyattı. Oña qalsa, sabasına turıp ketecek edi. Lyakin ekim izin bermedi. Süvade ise onıñ yanından ketmedi. İlyaclarnı vaqtında içmesini, vaqtında aşamasını nezaret etti. Daqqa sayın onı çırmay, «elleriñni yorğan astından çıxarma», dep tenbiley ve turmadan sıcağını ölçey.

Süvade ozüniñ yorğan-töşegi içinde iri kevdeli Emirsaleniñ uzanıp yatqanını korip oşlana, eyecan

bataklığa dönmüş kestirme yollarla merkezi bölüğe ulaşıyor ve hekim kadını alıp geliyor. Üç kilometre kadar, yolun suyu en derin olduğu yerlerden onu sırtına alarak geçiriyor.

5 Hekim, Süvade'ye ilaç vermiş, iğne yaptıktan sonra adamlar odanın karanlık bir köşesinde serilip yatan Emirsale'yi hatırlıyorlar. Onun burun ve kulak deliklerinden kırmızı şingenlik(bir sıvı)(?) akmaktaydı. Yüzü morarmış ve beneklenmiş. Daima gülüp duran dudakları biraz açık, onların arasından büyük ve kuvvetli dişleri görünüyor.

10 Süvade bir kere ah çekiverdi. Hekim kadın , Emirsale'nin üstüne eğilip, başta göz kapaklarını açıp baktı, sonra yorulmuş gibi salınıp duran elini tuttu, biraz vakit saatine bakıp dinleyip durduktan sonra:

__ Şok olmuş,- dedi.- Beden kuvvetinin normalden fazla kullanılmasının sonucu. Geçip gider.

15 Hekim, Emirsale'ye iğne yaptıktan sonra, Süvade'nin babası Mithat Ağabey ve daha başkaları toplanıp Emirsale'yi dikkatle kaldırdı ve Süvade'nin odasına alıp girdiler, beyaz çarşafı yatağın üstüne yatırdılar.

__ Kendine geldikten sonra sıcak çay verin.- dedi hekim.- İşte bu ilaçların üçünden de birer tana içsin. En sabah gelip bakarım. Böyle kuvvetli (bir) bedenin her hastalığı yenmesi gerekir.

20 Emirsale üç gün yattı. Ona kalsa, sabah olur olmaz kalkıp gidecekti. Fakat hekim izin vermedi. Süvade ise, onun yanından ayrılmadı. İlaçlarını vaktinde içmesini, zamanında yemesini sağladı. Dakika başı onu ikaz ediyor “ellerini yorganın altından çıkarma” diyerek tembihliyor ve durmadan ateşini ölçüyor.

25 Süvade , kendi yatak yorganın içinde iri gövdeli Emirsale'nin uzanıp yattığını görmekten hoşlanıyor, heyecan-

lana. Bu töşek içinde keçirgen üqusız gecelerinde o daima Emirsaleni oylay ve onu yanbaşında tasavur etmege tırışa edi. Mina endi o şu krovat üstünde, şu töşek içinde yatmaqta, Süvadeniñ vücudıñı hoş bir eyecan sarıp aldı. Boyle vaqıtta onıñ sesi titrey,üzü qızara; sözləri biri-birine yapışmay edi.

- 5 Koyde Azamat peyda olğanda, qızlar bir eyecan-ıanıp aldılar. Tek Süvade eyecanlanmadı. Çünkü onıñ sadıq .Emirsalesi daima yanında edi. Lyakin başqa qızlar şaşıp-şaşmalap qaldılar. Erkesniñ ağızında Azamat. Onıñ tercimeiy alını bütün tafsilyatnen ogrendi ve biraz daa qabartıp biri-birlerine aytalar. Bu tafsilyatlar ağızdan-ağızğa keçerek, Azamatnı qızlar indinde bütünley başqa bir adam, qaraman derecesine koterdiler. Azamat şeerde konservatoriyada oquy, piano çala, yırlay, kimerde ozü de muzıka yaza eken. Nasıldır konkursta laureat olğan. Nasıldır buük bir adam onı şahsen ozü tebriklegen ve: «Sen Çaykövskiy ketken yolnen ketesiñ, aferin», degen.

- 15 Azamat uzuncaraq boylu, beyaz çereli,qızlarınñ fikirince, dülber ve aqıllı bir yigit edi. Sanatkyar olğanı bes-belli. Laf etkende o ince dudaqlarını biraz qıyıştıra ve onıñ bu qılığı, ne içündür, ozüne yaraşa edi. Zeytun kibi közleriniñ baqışı aqıllı, ozü ağır ve mulyaazalı, bir zaman aşiqmay, nezaketnen iş kore.

Azamat o sene yazlıq tatilni olarnıñ köyünde yaşağan tiiyzesiniñ evinde keçirdi ve Süvadeniñ yaşayışı bundan soñ bir tamam deñiştı.

- 20 Aqşamlarnıñ birinde Azamat Süvadeniñ yanında peyda oldı ve onıñ elinden tutıp: — Men omürim boü seni aradım ve, niayet, buldım, dedi.

Çevriyazı : 160

lanıyor. Bu yatağın içinde geçirdiği uykusuz gecelerinde o, daima Emirsale'yi düşünüyor ve onu yanı başında hayal etmeye çalışıyordu. İşte şimdi, o bu somyanın üstünde, bu yatağın içinde yatmakta. Süvade'nin vücudunu hoş bir heyecan kapladı. Böyle zamanlarda onu sesi titriyor, yüzü kızarıyor; sözlerini tamamlayamıyordu.

- 5 Köyde Azamat ortaya çıktığında kızlar heyecanlandı. Sadece Süvade heyecanlanmadı. Çünkü onun sadık Emirsale'si daima yanındaydı. Fakat diğer kızlar şaşırıp kaldılar. Herkesin ağzında Azamat. Onun hayat hikâyesini bütün ayrıntılarıyla öğrendiler ve biraz daha abartarak birbirlerine anlatıyorlar. Bu ayrıntılar ağızdan ağza geçerek Azamat'ı kızlar nezdinde bütünüyle başka bir adam, kahraman derecesine yükseltti. Azamat, şehirde konservatuarda okuyor, piyano çalıyor, şarkı söylüyor, bazen kendi de beste yapıyormuş. Nasılsa yarışmada birinci olmuş. Büyük bir adam onu şahsen kendi tebrik etmiş ve : “Sen Çaykovski'nin gittiği yolda gidiyorsun, aferin.” demiş.
- 10

- Azamat, uzunca boylu, beyaz çehreli, kızların fikrince yakışıklı ve akıllı bir gençti. Sanatkar olduğu besbelli. Konuştuğunda o ince dudaklarını biraz kıyıştıra(büzüyor)(?) ve onun bu hali, nedense kendine yakışıyordu. Zeytin gibi gözlerinin bakışı akıllı, kendi ağır başlı, hiçbir zaman acele etmez, nezaketle iş görürdü.
- 15

- Azamat, o sene yaz tatilini onların köyünde yaşayan teyzesinin evinde geçirdi ve Süvade'nin hayatı bundan sonra tamamen değişti.
- 20

Bir akşam Azamat, Süvede'nin yanında belirdi ve onun elinden tutarak:

__ Ben hayatım boyunca seni aradım ve buldum, dedi.

Boyle laflarını birinci kere eşitken Süvade eyecanlandı. Azamat oña itiraz etmege imkyan bermedi.

— Artıq men seni kimsege bermem ve senden bir adım bile ayrılmam...

5 O ayta, Süvadeniñ ise başı aylana, nefesi tutıla edi. Laf arasında Azamat onı ozüne çekti, uzun ve nazik ellerinen sardı. Onıñ araretli nefesi Süvadeniñ butün vücudıñı yaqtı. O bu aqşamdan soñ artıq kimse aqqında oylap olamaycağını añladı. Onıñ için dünyada endi tek bir adam bar. Onıñ adı Azamat. Onıñ adını bile seve. Atta bir kere, laf arasında, Emirsalege: «Ne için seniñ adıñ Azamat degil? Adıñ da ozüñ kibi uzun ve uslupsız», degenini bilmey qaldı.

10 Bu yañılıq koy yaşlarını abdırattı. Emirsaleni ise yıqayazdı. O bayağı vaqıtqace bir şey añlap olamadı. Añlağanda ise Süvade evlengen ve şeerge ketken edi.

Süvadeniñ anası olgende defn merasiminen bağılı işlerniñ episini Emirsale teşkilyatlandırdı. Süvade teren yanıq içinde bunu duymadı bile. Anasınıñ yedisi keçken soñ onı Azamat maşınanen kelip alıp ketti. Bundan soñ Süvade bir qaç kere 15 daa keldi. Lyakin Emirsaleni körmedi.

O kunü Süvadeniñ miyi aydın nurlarnen tölu edi. Er şey gayrı tabiiy. Tabiat, butün barlıq yırla-maqta. Sakin kuz avası ürekni dalğalandırıcı qoqularnen süslengen. Erkes Süvadege suqlanıp bak-a. Bu kun Süvade erkesten bahtlı. O ozüni candan sevgen adamına teslim etmekte. Ebediyen. Ozüñni, sevimli adamnıñki ekeniñni is etmek ne 20 qadar hoş. O endi baştaki Süvade degil.

Azamatnıñ yanında oturırken, Süvade ozüni onı quçaqlamaqtan zornen tuta edi. Mina o, birden-bir

Çevriyazı : 161

Böyle sözleri ilk defa duyan Süvade heyecanlandı. Azamat, ona itiraz etmeye imkan vermedi.

___ Artık ben seni kimseye vermem ve senden bir adım bile ayrılmam...

5 O, söylüyor, Süvade'nin ise başı dönüyor, nefesi kesiliyordu. Söz arasında Azamat onu kendine çekti, uzun ve nazik elleriyle sardı. Onun hararetli nefesi Süvade'nin bütün vücudunu yaktı. O, bu akşamdan sonra artık kimseyi düşünemeyeceğini anladı. Onun için dünyada şimdi sadece bir adam var. Onun adı Azamat. Onun adını bile seviyor. Hatta bir kere, laf arasında Emirsale'ye: "Ne için senin adın Azamat değil?" Adın da kendin gibi uzun ve üslupsuz" dediğini bilmiyordu.

10 Bu yenilik, köy gençlerini şaşırttı. Emirsale'yi ise yıktı. O, bayağı zaman bir şey anlayamadı. Anladığında ise Süvade evlenmiş ve şehre gitmişti.

Süvade'nin annesi öldüğünde defin töreniyle ilgili işlerin hepsini Emirsale organize etti. Süvade derin üzüntü içinde bunu duymadı bile. Annesinin yedisi geçtikten sonra onu Azamat arabasıyla gelip onu olarak gitti. Bundan sonra Süvade birkaç kere daha geldi. Fakat Emirsale'yi görmedi.

20 O gün, Süvade'nin beyni aydın nurlarla doluydu. Her şey olağanüstü. Tabiat, bütün varlık şarkı söylemekte. Sakin güz havası yürek dalgalandırıcı kokularla süslenmiş. Herkes Süvade'ye imrenerek bakıyor. Bu gün Süvade herkesten şanslı. O, kendini candan seven erkeğine teslim etmekte. Ebediyen. Kendini, sevgili erkeğinin olduğunu hissetmek ne kadar hoş. O, şimdi önceki Süvade değil.

Süvade, Azamat'ın yanında otururken kendini onu kucaklamamak için zor tutuyordu. İşte o, biricik

qıymetli adamı, yançığında otura. Sigar tütühi onıñ vücudından çıqqan kibi töpege savurıla ve biraz telgenip turğan soñ yavaştan dağılıp keteler. O ince dudaqlarını biraz qıyıstırıp nezaketnen yılşaya, stol başında oturğanlarınñ bazılarının başını yengilden sallap selyamlaşa. Muzıka çalına, sözler aytıla, qadeler toquştırıla.

5 Erkesniñ tilinde olarnıñ adları. «Süvade ve Azamat». Adamlar olarğa baht isteyler ve bunu tasdıqlar kibi, qadelerini tüpley, soñ yırlay ve oynaylar. Bularnıñ episi olar için. Bu aqşam da butün sadalarınñ içinden olarnıñ adları eşitilip turdı. Bu olarnıñ aqşamı edi. Süvade özünüñ butün qızlıq yılları devamında bu aqşamı arzu etti. Hayall onı çeşit şekillerde, körünişlerde tasvirledi. Lyakin aqiqat hayaldan yahşı edi. Toy şamatası içinde Süvade doğup-ösken koünü, balalığını hatırladı. Süvadeniñ anası hasta olğanı için toynı tek şeerde yapmağa qarar berdiler. Anası da, «maña ola toüñızını qaldırmañız, yarın-bir kun turar keterim», dedi. Anası hasta olğanı için babası da toyğa kelip olamadı. Tuvğanları, dostları koyden bir avtobus olup toluşıp keldiler. Olar toy stolunuñ bir köşesinde susup oturalar. Lyakin olarnıñ susqunlıgğı, ana-

10 babasınıñ şimdi bu yerde olmağanı Süvadeniñ bahtiyarlığını, azaçıq olsa da, eksiltip olamay.

Süvadenen Azamatniñ toü beklenilmegen bir şey olup çıqtı. Azamat toynı sentyabr ayınace, yani oquv yılı başlağanca, mıtlaqa keçirmek kerek, dep inatlandı. Oyle de yaptılar. Süvade birden Emirsaleni hatırladı. O qollarını ken yayıp, töpelikten

20 şiddetnen çapıp tüşmekte edi. Bu ande onı bilançıq sel suvu boğğan kibi oldı.

Kelinnen kiyev oynaycaq!—dep bağırdı kim-dir. Azamat onıñ elini tutup, yengilden çekti. Olar-

kıymetli adamı, yanı başında oturuyor. Sigara dumanı onun vücudundan çıkmış gibi tepeye savruluyor ve biraz dalgalanıp durduktan sonra yavaşça dağılıp gidiyor. O ince dudaklarını biraz büzüştürüp nezaketle gülümsüyor, masanın başında oturanların bazılarına başını hafifçe sallayıp selamlaşıyor. Müzik çalınıyor, sözler söyleniyor, 5 kadehler tokuşturuluyor. Herkesin dilinde onların adları. “Süvade ve Azamat”. İnsanlar onlara şans diliyor ve bunu onaylar gibi, kadehlerini yudumluyor, sonra şarkı söylüyor ve oynuyorlar. Bunların hepsi onlar için. Bu akşamda bütün seslerin içinde onların isimleri duyuldu. Bu, onların akşamıydı. Süvade, kendinin bütün bekarlık yılları boyunca bu akşamı arzu etti. Hayal onu çeşitli şekillerde, 10 görünüşlerde tasvir etti. Fakat gerçek, hayalden daha güzeldi. Düğün şamatası içinde Süvade doğup büyüdüğü köyünü, çocukluğunu hatırladı. Süvade’nin annesi hasta olduğu için düğünü sadece şehirde yapmaya karar verdiler. Annesi de : “ Benim için düğününüzü ertelemeyin, yarın bir gün kalkar giderim.” dedi. Annesi hasta olduğu için babası da düğüne gelemedi. Arkadaşları, dostları köyden bir otobüse doluşup 15 geldiler. Onlar, düğün masasının bir köşesinde susup oturuyorlar. Fakat onların suskunluğu, anne-babasının şimdi burada olmaması Süvade’nin mutluluğunu azıcık da olsa eksiltemedi.

Süvade’yle Azamat’ın düğünü beklenmeyen bir şey olup çıktı. Azamat düğünü Eylül ayına, yani ders yılı başlayınca kadar mutlaka yapmak gerek, diye inat etti. Öyle 20 de yaptılar. Süvade birden Emirsale’yi hatırladı. O, kollarını geniş açıp, tepeden hızla koşarak inmekteydi. O anda onu, bulanık sel suyu boğmuş gibi oldu.

__ Gelinle güvey oynayacak!- diye bağırdı birisi. Azamat onun elini tutup yavaşça çekti. Onlar

ortağa çıktılar. Şeň ve salmaqlı qaytarma avası olarnı oz quçağına aldı ve baht dalğasına çevirilip, ükseklerge koterdi. Aşağıda adamlar olarnı şerefleerek, elçirpmaqta ediler. Bu aqşam er şey tantanalı, er şey pempe tüste edi.

5 Toynıñ ikinci kunü ortalıq yatıştı, müsafirler darqap başladılar. Ğayı tabiiy olup korüngen şeyler yavaş-yavaş tabiiy şekil aldılar. Kun boü müsafirlerni ozğaruvnen meşğul olğan Azamat Süvadenen bir qaç kere ayaq üstünde rastkelişti ve er sefer zeytun közlerini şeňliknen qısıp, manalı işmar etti.

10 Azamatnıñ anası oğlunu çetke çetti: «O qulağıñ-nen de, bu qulağıñnen de yahşı etip diñle,— dep başladı o lafını.— Babañ sağ olğan olsa,ozü añlatır edi. Lyaçare maña aytmaq kerek.— O kozyaşını silip, sözünü devam etti.— Qadınını baştan eliñe al. Sırıñı berme. Seniñ sözün qanun olmalı. Birinci künden mamiylenseñ, mübareklenseñ, soñ peşman etersiñ».

15 Bu arada Azamatnıñ aptesi peyda oldı ve o da bir qaç hitapnen anasınıñ ogütine oz issesini qoştı: «Aqay ol, onıñ ayın-oünlarına qulaq asma! Soñundan yımşar. Degeniñ degen, aytqanıñ aytqan olmaq kerek!» Aqşamğa yaqın toy azbarında kimse qalmadı. Süvade büyük evde tek Azamatnen beraber qalğanlarını añlağan soñ başta qorqtı. Lyakin bu, hoş bir eyecan doğurğan, tatlı qorqu edi. Bu qorqu içinde onı nasıldır esrarlı quvet ep Azamat betke çekmekte. Qapuda Azamat peyda olğanda, onıñ başı aylana, butün vücadı alevlenip yana, üreginiñ terenliklerinden köterilip keleyatqan 20 eyecandan titremekte edi. Azamat ona yaqınca kelip biraz egildi ve közlerine taacipnen tikilip baqtı.

Saña ne oldı?—dep soradı o ayretnen.— ayın

ortaya çıktılar. Şen ve ağır kaytarma havası onları kendi kucağına aldı ve mutluluk dalgasına dönüp yükseklere çıkardı. Aşağıda insanlar, onları şerefliendirerek alkışlamaktaydı. Bu akşam her şey tantanalı, her şey pembe renkteydi.

5 Düğünün ikinci günü ortalık yatıştı, misafirler dağılmaya başladılar. Yapay görüne şeyler yavaş yavaş doğal şeklini aldı. Gün boyu misafirleri uğurlamakla meşgul olan Azamat, Süvade'yle birkaç kere ayak üstü rastgeldi ve her seferinde gözlerini neşeyle kısıp anlamlı bir şekilde işmar etti.

10 Azamat'ın annesi oğlunu kenara çekti: "O iki kulağıyla birden iyi dinle.- diye başladı o sözüne.- Baban sağ olmuş olsa, kendi anlatırdı. Çaresiz anlatmak bana düştü.- O, gözyaşlarını silip sözüne devam etti.- Kadını baştan eline al. Sırrını verme. Senin sözün kanun olmalı. İlk günden mamiylenen(pohpohlarsan)(?) mübareklensen(değer verdiğini gösterirsen)(?) sonra pişman olursun."

15 Bu arada Azamat'ın ablası peyda oldu ve o da birkaç hitapla annesinin öğüdüne kendi hissesini ekledi: "Koca ol, onun hile ve oyunlarına kulak asma! Sonunda yumuşar. Dediğin dedik, söylediğin söylenmiş olmalı!" . Akşama yakın düğün bahçesinde kimse kalmadı. Süvade büyük evde sadece Azamat'le kaldıklarını anladıktan sonra ilk önce korktu. Fakat bu, hoş bir heyecanın doğurduğu tatlı korkuydu. Bu korku içinde onu esrarlı (bir) kuvvet hep Azamat tarafına çekmekte. Kapıda Azamat görüldüğünde, onun başı dönüyor, bütün vücudu alevlenip yanıyor, 20 yüreğinin derinliklerinden yükselip gelmekte olan heyecandan titremekteydi. Azamat, onun yakınına gelip biraz eğildi ve gözlerine şaşırarak dikilip baktı.

__ San ne oldu?- diye sordu hayretle. – Hile ,

o nları nı ta la da, co n...—O krovatqa i aret etti.— Endi ekimizden  ayrı kimse qalmadı.

Azamat zır saru  edi. S vade tur an yerinde qatıp qaldı. Onı  ku ucik  regi biri-birine qapa-qar ı duy ularnı  tazıyqından  atlaycaq kibi edi.

- 5 Azamat kene onı  k zlerine tikilip baqtı. Ondan  rekni bılandırıcı raqı ve t t n qoqusı kelmekte. O opecek olıp a ızını yaqınca ketirgende S vadeni   regi qayttı.  u an  z ni  evirmegen olsa, alı yaramay olacaq edi.

- Ayın-o nları nı ta la!—dep' cekirdi Azamat teneke davu nen ve onı  ba ını ellerinen qap-qa lap oz ne  ekti. Oda i i tıncıq edi. S vade eskencege t  ken ba ını zar-zornen sallap, bir qa  kere nefes aldı ve birden k zlerine qaranlıq  okti. Qaydandır, uzaqtan, «ayın-o nlarını ta la!» degen qaba ses e itildi. Kimdir  irkin davu nen hihıldap k ldi.

S vade saba ace koz  mmadı. O  z ni  but n hayallarını, um tlerini mına bu titis gece i ine k mdi.

- 15 O Azamatqa da, onı  anasına da, eki lafnı  birinde, «a qav» «taltinke» dep ba ır an korim-cesine de til qaytarmay. O ba qa bir d nya a kelip qal an kibi edi. Bu d nyada t  nmek, itiraz etmek, oz istegi e malik olmaq mumk n degil. Mında tek m safirler kelgende kule,  e leneler. Bu evde nasıldır suvuqlıq, titis bir  lk nl k kezip  pe. Mında adamlar nasıldır adetlerni kute ve kimni dir iradesine boysunaraq, 20 daima ciddi qıyafette  reler. Bu evden k f qoqusı kele, bu adamları   ırayları daima cıttıq ola. Bu evni  avası tıncıq, divarları ise adamnı sıqalar.

Azamat oz om rinen ya ay, S vade bu om pre kirip qo ulıp olamadı. Azamatnı  dostları, ta ı ları

oyunlarını bırak da soyun...- O, yatağı işaret etti.- Şimdi ikimizden başka kimse kalmadı. Azamat zil zurna sarhoştı. Süvade olduğu yerde donup kaldı. Onun küçücük yüreği birbirine çok karşı duyguların tazyikinden çatlayacak gibiydi.

5 Azamat yine onun gözlerine dikilip baktı.Ondan, yüreği bulandırıcı rakı ve tütğn kokusu gelmekte. O, öpecek olup dudaklarını yakına getirdiğinde Süvade'nin midesi bulandı. O an, yüzünü çevirmiş olsa, hali kötü olacaktı.

10 _ Hile, oyunları bırak!- diye bağırdı Azamat teneke (gibi) sesle ve onun başını elleriyle kavrayıp kendine çekti. Odanın içi sessizdi. Süvade işkence çeken başını zar-zor sallayarak, birkaç kere nefes aldı ve birden gözlerine karanlık çöktü. Uzaktan bir yerden “hile,oyunlarını bırak!” şeklinde kaba (bir) ses işitildi. Birisi çirkinselse kıkırdayarak güldü.

Süvade, sabaha kadar gözünü yummadı. O, kedinin bütün hayallerini, ümitlerini işte bu titis(korkunç)(?) gece içine gömdü.

15 O, Azamat'e de, onun annesine de, iki sözün birinde, “avanak” ,“taltinke(?)” diye bağırın görünçesine de cevap vermiyor. O, başka bir dünyaya gelmiş, kalmış gibiydi. Bu dünyada düşünmek, itiraz etmek, kendi isteğine sahip olmak mümkün değil. İşte sadece misafirler geldiğinde gülüyor, neşeleniyorlar. Bu evde müthiş bir soğukluk, korkunç bir ölgünlük havası dolaşüyor. İşte insanlar bir şekilde adetlerini sürdürüyor ve birinin iradesine boyu eğerek, daima ciddi tavırla yürüyorlar. Bu 20 evden küf kokusu geliyor, bu insanların yüzleri daima çatık oluyor. Bu evin havası sessiz, duvarları da insanı sıkıyor.

Azamat, kendi hayatını yaşıyor, Süvade bu hayata girip dahil olamadı. Azamat'ın dostları, tanışları

onıñnen başqa, Süvade añlamağan tilde laf eteler. Bu til muzıka terminlerinden ve muzıkağa ait vak-ialardan ibaret ola.

5 Qarısınıñ muğayğanını korıp, soñundan biraz yımşğan kibi oldı. Lyakin Süvade bu evden alğan birinci teessuratlarını unutıp da, yeñip de olamadı. Ne olğanını o temelinden añlap da olamadı. Lyakin nedir oldı. Endi o baştaki omürine qayıtp da olamay, ñı omüpre qoşulıp da olamay.

10 Süvade Azamatnıñ dostları arasında Gulsüm adlı qızını deral seçti. Bunı nasıl etip sezgenini ozü de bilmey. İşte, şay, közge ziyade çarpqanı içün olsa kerek. Süvade olarnıñ laflarına, munaqaşalarına diqqat etmese de, bir kere sağıqlaşayatqanda Gulsüm Azamatqa: «Yarın sölfecioğa keç qalma,— dedi. Söñ ingliz tilinde ilyave etti:—Totayınınıñ çırayı sıtıq, bir şeyler duydımı yoqsa?» «Yoq,— dep cevap berdi Azamat da ingliz tilinde,— bu añqav bir şeyni duygance ahırzaman olur. Belki koyde qalğan ayuvını tüşünedir. Kim bilsin bu koy qızlarını». Süvade ozünü sıqmadı. O bu ande mektepte ingliz tilinden ders bergen ocasınıñ hatırladı. Polina Veniaminovna. 15 Olar oña oz araları Pölivitaminovna dey ediler. «Qıymetli Polina apte, maña ingliz tilini, şimdi, mına bu sözlerni añlamam içün ogretken ediñizmi?» Süvade, üreginde bir türlü kuncülik duyğusu qozğalmağanını sezip, ayretlendi. Soñ küldi. Künlemege şey yoq edi. Künlemek içün başta sevmek kerek. Onıñ üregi ise bom-boş edi. Bu omürde onı iç bir şey raatsızlamay. Atta, aqayınıñ «anqav» degenide bile canı 20 ağırmadı. Eger «ayvan» degen olsa da ozünü sıqmaz edi. Onda ozünü qorçalamaq instinkti, ozünü guzel köstermek istegi bile yoq edi. Onıñ baştaki hayalları, istekleri qayda qaldı? Umumen, o neler aqqında hayallanğan, nege intil-

onunla başka, Süvade'nin anlamadığı dilde konuşurlar. Bu dil, müzik terimlerinden ve müziğe ait olaylardan ibaret oluyor.

5 Karısının hüznlendiğini görerek sonunda biraz yumuşar gibi oldu. Fakat Süvade, bu evdeki ilk üzüntülerini unutamadı da, yenemedi de. O, ne olduğunun temel nedenini de anlayamadı. Fakat bir şey oldu. Şimdi o, önceki hayatına da dönemiyor, hatta hayata dahil de olamıyor.

10 Süvade, Azamat'ın dostları arasında Gülsüm adlı kızı derhal seçti. Bunu nasıl olup sezdiğini kendi de bilmiyor. İşte böyle, göze çok çarptığı için olsa gerek. Süvade, onların sözlerine, tartışmalarına dikkat etmese de, bir kere vedalaştığında Gülsüm Azamat'a: “Yarın solfej dersine geç kalma,” dedi. Sonra İngilizce olarak ekledi:

__ Sultanının kaşları çatık, bir şeyler duydu mu yoksa?

__ Yok, diye cevap verdi Azamat de İngilizce.- Bu avanak bir şeyi duyana kadar ahir zaman olur. Belki köyde kalan ayısını düşünüyordur. Kim bilsin bu köy kızlarını.

15 Süvade kendini sıkmadı. O, o anda okulda İngilizce ders veren hocasını hatırladı. Polina Veniaminovna. Onlar kendi aralarında (ona) Polivitaminovna diyorlardı. “Kıymetli Polina abla, bana İngilizceyi , şimdi ,işte bu sözleri anlamam içinmi öğrettiniz?” Süvade, yüreğinde bir türlü kin duygusunun çoğalmadığını sezerek şaşırıldı. Sonra güldü. Kinlenmek için bir şey yoktu. Kinlenmek için başta sevmek gerek. Onun yüreği ise bomboştu. Bu hayatta onu hiçbir şey rahatsız etmiyor. Hatta, 20 kocasını “avanak” dediğine bile canı sıkılmadı. Eğer “hayvan” demiş olsa da canını sıkmazdı. Ondan kendini korumak içgüdü, kendini güzel göstermek isteği bile yoktu. Onun önceki hayalleri, istekleri nerede kaldı? Genellikle o, neler hakkında hayal kurmuş, neye heveslen-

ğan, gizli sabırsızlıqnen, vücudını sarsıtqan tatlı eyecannen neni beklegen edi? Bunı
şimdi Su-vade ozü de bilmey. Lyakin şunu yahşı bile ki, onıñ ogünde er vaqıt onı
davet etip turğan nedir bar edi. O daima oña intıla ve bu intılış onıñ omürini toldura.
meraqılı ve mundericeli yapa edi. Şimdi ise bularnıñ episi ğayıp oldı ve o üreginde
5 buük bir boşluq asıl olğanını is etmekte. O omürden iç bir şey beklemey, iç bir şey
Onı eyecanlandırmay. Butün vücudına pervasızlıq, şaşılacaq bir lyaqaydlıq ukümran
edi. Apansızdan onıñ ogünde istek peyda oldı. O başta qığılçım kibi bir yanıp söndi.
Soñ bir daa yandı. Bir daa söndi. Bir çoq kereler yanıp söndi ve bir keresinde yanğan
soñ bir daa sönmeydi. O kuneş kibi aydın, balalğı kibi parlaq edi. Bu — doğup-ösken
10 koüne qaytmaq istegi edi. Bu maksad onı ozüne o qadar çekti ki, tap üpegi sıqıldı. Bu
maqşadına mıtlaqa irecegini añlağan soñ Süvadeniñ üreginde bir yengillik, coşqnlıq
peyda oldı. O kimsege duydurmadan, yavaş-yavaş azırlanıp başladı ve, niayet,
ketecek vaqtını tayin etti.

Mına o, söñki gece. Tañ atqan, ortalıq yarıqlangan soñ, onıñ omüri yañı nurnen
15 yaldızlanacaq. O butün gece üqlamadı. Közlerini ümğaninen ozünü koydeki evleriniñ
azbarında kore. İçeriden anasınıñ sesi eşitile: «Süvade, kel qızım, saçlarıñnı oreyim».
Süvade seskendi. Endi anası yoq. Azbarda onıñ hoş sesi bir zaman eşitilmeycek.
«Zavallı anam, benim bahtlı ekenime kerçekten de işana edi». Süvade anasınıñ bu
işançını qırmaq istemedi. O er sefer kelgende, «aqşamğace eviñ bar,— dep tenbiley
20 edi anası.— Endi seniñ eviñ başqa. Kun qavuşqance anda olmaq kereksiñ. Bizlerni
qasevet etme». Ozü qızını ozğara, ozü de ağlay, alladan oña pek çoq şeyler istep
qala-

miş, gizli sabırsızlıkla vücudunu sarsan tatlı heyecanla neyi beklemişti? Bunu şimdi Süvade kendi de bilmiyor. Fakat şunu iyi biliyor ki, onun önünde her zaman onu davet edip duran bir şey vardı. O, daima ona hevesleniyor ve bu heves onun ömrünü dolduruyor, (hayatını) ilgi çekici ve dolu dolu yapıyordu. Şimdi ise bunların hepsi kayboldu ve o, yüreğinde büyük bir boşluk ortaya çıktığını hissetmekte. O, hayattan hiçbir şey beklemiyor, hiçbir şey onu heyecanlandırmıyor. Bütün vücudunda pervasızlık, şaşılacak bir lakaytlık egemendi. Apansızın onun içinde istek ortaya çıktı. O, başata kıvılcım gibi bir yanıp bir söndü ve bir keresinde yandıktan sonra bir daha sönmedi. O, güneş gibi aydın, çocukluğu gibi parlaktı. Bu, doğup büyüdüğü köyüne dönmek isteğiydi. Bu amaç, onu kendine o kadar çekti ki, bütün yüreği sıkıldı. Bu amacına, mutlaka ereceğini anladıktan sonra Süvade'nin yüreğinde bir hafiflik , coşkunluk oluştu. O, kimseye duyurmadan, yavaş yavaş hazırlanmaya başladı ve sonunda gideceği zamanı belirledi.

İşte,o, son gece. Şafak söktükten, ortalık aydınlandıktan sonra, onun hayatı yeni nurla yaldızlanacak. O, bütün gece uyumadı. Gözlerini yummasıyla kendini köydeki evlerinin bahçesinde görüyor. İçeriden annesinin sesi duyuluyor: “Süvade, gel kızım,saçlarını öreyim.” Süvade silkindi. Şimdi annesi yok. Bahçede onun hoş sesi hiçbir zaman işitilmeyecek. Zavallı annem, benim şanslı olduğuma gerçekten de inanıyordu. Süvade, annesinin bu sevincini kırmak istemedi. O, her sefer geldiğinde “Akşama kadar evine dön.” diye tembihliyordu annesi. “ Şimdi senin evin başka. Gün kavuşuncaya kadar orada olmak zorundasın. Bizleri dert etme.” Kendi kızını uğurluyor, kendi de ağlıyor, Allah'tan ona pek çok şeyler isteyip kalıyor

edi. «Eger birinci balañız qız olsa, adını Gulzade qoyıñız,— degen edi anası bir kere.— Rametli anamñıñ adı añılır». O azbarğa çıqqanda ortalıq endi aǵarıp başlaǵan edi. Key quyruǵını sallap yanına keldi, ayaqlarına ufqalanıp erkelendi ve bayaǵı bir yergece artından ozǵarıp keldi.

5 — Key, qayt evge,— dedi Suvade.

Kopek toqtap başını koterdi ve oña taaciplenip baqtı. Suvade onı acıdı. O bu evde keçirgen künleriniñ eñ accı daqqalarında baǵçanıñ töründeki incir terekleriniñ arasına gizlenip aǵlay edi. Bu vaqıtta daa kuçucik olǵan Key onıñ yanına çapıp kele, sıyıqa ogüne sekirip mine ve Suvade bu acayip mahlüqñı baǵırına basıp, aǵlay edi.

10 — Key, canım Key!

Kopek aman onıñ yanına çapıp keldi. Suvade egilip onıñ başını quçaqladı. Sıcaq nefesi üzüne urandı.

— Elvida, Key!—dedi o aǵlamsırap.— Biz endi korüşmemiz.

15 Onda bu evde yaşaǵanlarınıñ artıq iç birinen saǵlıqlaşmaq istegi yoq edi. O tez-tez ürip avtobus stantsiyası betke ketti.

Suvade bu vaqiaǵa ne qadar vaqıttan berli azırlandı... amma kiyinmekni unutqan: üstünde ev içinde kiyip ürgen mavı ştanı ve yeşil orme kolmegi. Avtobus stantsiyasına barǵan soñ yanına yol papacı almaǵanı da añlaşıldı. Lyakin o artına qayt. madı. Kene yahşı, şoför yigit oña biletsiz minmege izin berdi. «Siziñ koyde
20 benim bir dostum yaşay,— dep muracaat etti o Suvadege, yoldaki toqtalıqlarınıñ birinde.— Traktorçı olıp çalışa. Kursta beraber oquǵan edik». Suvade şoförniñ dostu kim ekenini soramadı. Eger, «kim?» dep soraǵan olsa, «Emir

Çevriyazı : 167

du. “Eğer ilk çocuğunuz kız olursa, adını Gülzade koyun.” demişti annesi bir kere. “Rahmetli annemin adı anılır.” O, bahçeye çıktığında ortalık şimdi ağarmaya başlamıştı. Key, kuyruğunu sallayarak yanına geldi, ayaklarına sürtünerek şımardı ve bayağı bir yere kadar arkasından uğurlamaya geldi.

5 ___ Key, eve dön,- dedi Sövade.

Köpek durup başını kaldırdı ve ona şaşırarak baktı. Sövade ona acıdı. O, bu evde geçirdiği günlerinin en acı dakikalarında bahçenin sonundaki incir ağaçlarının arasına gizlenip ağlıyordu. O zaman daha küçük olan Key, onun yanına koşup geliyor, ona yaslanıyor, önüne koşarak kucağına atlıyor ve Sövade bu acayip yarattığı
10 bağına basıp ağlıyordu.

___ Key, canım Key!

Köpek, hemen onun yanına koşarak geldi. Sövade, eğilip onun başını okşadı. Sıcak nefesi yüzüne çarptı.

___ Elveda Key!- dedi o ağlamaklı bir sesle.- Biz artık görüşemeyiz.

15 Onda, bu evde yaşayanların artık hiçbirisiyle vedalaşmak isteği yoktu. O, çabuk çabuk yürüyerek otobüs terminal,ne doğru gitti.

Sövade, bu an için ne kadar zamandan beri hazırlandı... Ama giyinmeyi unutmuş; üstünde evin içinde giydiği mavi pantolonu ve yeşil örme gömleği. Otobüs terminaline vardıktan sonra yanına yol parası almadığını da fark etti. Fakat o, geri
20 dönmedi. Yine iyi, şoför genç onun biletsiz binmesine izin verdi. “Sizin köyde benim bir dostum yaşıyor,- diye söyledi o Sövade’ye yoldaki molaların birinde.- Traktör kullanıyor. Kursta beraber okumuştuk.” Sövade, şoförün dostunun kim olduğunu sormadı. Eğer, “kim?” diye soracak olsa, “Emir-

sale», dep cevap bereceginden qorqti. O avtobustaki qadınların laflarını da diñlemey. Bazarcı qadınlar ise yorulmadan-usanmadan şimdiki yaşların durumsuzluğunu ep tenqid etmekte. Bir çette indemey oturğan kişi, ahır-soñu çıdap olamadı: — Susuñız!—dep bağırdı o qalın davuşnen.— İnsanlıq alıdır. Birev evlene, 5 birev ayrılışa. Sizlerge ne? Evleneceğini evlenip, ayrılacağını ayrılıp aldıñız.

Qartnıñ bu sözlerine cevap olaraq, qadınlar bütün silyalarından bir kereden ateş açtılar. Olarnıñ gurültisinden qart bir kereden küçükleşken, avtobus ise daa ziyade sallanğan kibi oldı.

Süvade olarnıñ şamatasını eşitse de, ne aqta laf etkenlerini añlamay edi. O bu 10 şamatanen beraber oz koylerine, oz evlerine ep yaqınlaşmaqta edi. Doğmuş müitke dalmaq ve bedenine siñip qalğan, boğazını ep sıqmaqta olğan o pis qoqudan tezce arınmaq istey. O ana köüne kelir, küneş kene baştakisi kibi onıñ başından altın nurlar saçar, şeffaf kokli köünde onıñ için çöçamiy çivilder. Lyakin endi bir vaqıt er şey pempe tüste olmaz. O teren koküs keçirdi.

15 Süvade kene Emirealenı hatırladı. O onı seve edi-mi, sevmey edimi, bunı alya bilmey. Lyakin onıñ için er şeyni yapmağa, atta olmege bile azır. O özünü onıñ için oleyatqan, özünü oña qurban eteyatqan kibi tasavur etti. Goñülünde hoş bir duyğu peyda oldı.

20 Avtobus sallana-sallana koy yoluna buruldu. Yolnıñ eki çetinde sıranen tizilişip turğan selbi terekle-riniñ aqşam küneşiniñ kırmızı nurlarınen yaldızlanğan yapraqları çeşit renklere cilveleneler. Qırlardan esken salqın yel dağ çeçekleriniñ mis qoquklarını alıp kele. Yan taraftan bir sürü

Çevriyazı : 168

sale” diye cevap vereceğinden korktu. O otobüsteki kadınların sözlerini de dinlemiyor. Pazarcı kadınlar ise yorulmadan, usanmadan şimdiki gençlerin yakışsız davranışlarını tenkit etmekte. Bir kenarda sessizce oturan kişi, sonunda tahammül edemedi: - Susun!- diye bağırdı o kalın sesiyle.-İnsanlık halidir. Kimi evleniyor, kimi ayrılıyor. Sizlere ne? Evlendireceğinizi evlendirip, ayracağınızı ayırdınız.

İhtiyarın bu sözlerine cevap olarak kadınlar bütün silahlarıyla bir kere daha ateş açtılar. Onların gürültüsünden ihtiyar, bir kere aşağılanmış, otobüs ise daha çok sallanmış gibi oldu. Süvade onların şamatasını işitse de, ne hakkında konuştuklarını anlamıyordu. O, bu şamatayla beraber kendi köyelerine, kendi evlerine hep yaklaşmaktaydı. Doğmuş olduğu yere dalmak ve bedenine sinip kalan, boğazını hep sıkmakta olan o pis kokudan çabucak arınmak istiyor. O, kendi köyüne gelir, güneş yine önceki gibi onun başından altın nurlar saçıyor, şeffaf gökyüzü köyünden onun için kuşlar cıvıldıyor. Fakat şimdi bir anda her şey pembe renkte olmaz. O, derin (bir) iç geçirdi. Süvade yine Emirsale’yi hatırladı. O, onu seviyor muydu, sevmiyor muydu, bunu hala bilmiyor. Fakat onun için her şeyi yapmaya, hatta ölmeye bile hazır. O, kendini onun için ölüyor, kendini ona kurban ediyor gibi hayal etti. Gönlünde hoş bir duygu oluştu.

Otobüs sallana sallana köy yoluna döndü. Yolun iki kenarında sırayla dizilmiş duran servi ağaçlarının akşam güneşinin kırmızı ışıklarıyla yaldızlanmış yapraklara çeşitli renklerde cilveleşiyorlar. Kırırlardan esen serin rüzgar, dağ çiçeklerinin mis kokularını alıp geliyor. Yan tarafta bir sürü

ayvan koründi. Ogde çañını qaqa berip, buük boynuzlı serke kelmekte. O mağrurlıqnen başını sağğa-solğa sallay, dersin, nasıldır korünmegen manialar içinden yol açıp keleyatqan kibi köküsini kerip, salmaqnen adımlay. Bu Süvade doğup-ösken koy cemaatınıñ ayvanı. O bu mağrur serkeni de tanıy. Sürünüñ artından bağıra-bağıra 5 qart çoban Halil ata kelmekte.- Bu sürüde olarnıñ da sığırları bar edi. Lyakin Süvade şeerge ketken soñ babası onı sattı. Ebet, onıñ bir ozü sığırnı baş etip olacağı yoq. Anası keçingen soñ O teknil yalıñız qaldı. Süvadege afta sayın qıyış-qoñur ariflernen mektüp yaza. Bir qaç satırnen bir saifeni toldura. Er bir saifede bir qaç yerde mıtlaqa, «balam», degen söz ola, Midat aqay oz evlyadına sevgisini beyan 10 etmege bilmey ve aman-aman er bir cumleni, «balam», dep başlay, soñ oña alladan, yaradandan sağılıq-selyametlik, baht ve daa bir çoq şeyler istey. Şimdi Süvade babasınıñ mektüplerini hatırlar eken, onıñ arıq ve esmeri üzünü, qara, batıq közlerini, iri, berçli ve çatlaq qollarını açıq tasavur etti. Ebet, o mektüplerni babası kalem tutmağa bilmegen, daima maşına yağına bılanıp üpgen, mına şu, çatlaq ve qara 15 parmaqlarınen yaza. Süvade bala ekende babasınıñ taş kibi avuçlarını tutıp baqa ve şaşıp qala edi. Dersin, o ellerine demir qolçaqlar kiygen. Bu qollardan daima nasıldır qoqu kele. Babası başını, üzünü sıypağanda, ya da ogüne alıp oturğanda, Süvade yavaştan onıñ elini tuta ve şu doğmuş qoqunı toyıp-toyıp qoqlay edi.

Süvade bularnı oylar eken, babasınıñ saçı-saqalı oskon, yorğun üzünü közleri ogünde 20 canlandırdı. «Qızım, bir kelip-ketmeseñ olmaz,— dep yaza edi o söñki mektüpleriniñ birinde.— Men minda, butkün bir ozüm qaldım, Künlerim de az qaldı.

hayvan göründü. Önde, çanını sallayarak , büyük boynuzlu keçi gelmekte. O, mağrurlukla başını sağa, sola , sanki görünmeyen engellerin içinden yol açarak geliyormuş gibi göğsünü gererek vakarla adımlıyor. Bu, Süvade'nin doğup büyüdüğü köyün insanlarının hayvanı. O, bu mağrur keçiyi de tanıyor. Sürünün ardından bağıra

5 bağıra yaşlı çoban Halil Dede gelmekte.- Bu sürüde onların da sığırı vardı. Fakat Süvade, şehre gittikten sonra babası onu sattı. Evet, onun bir kendi sığırıyla uğraşacak hali yok. Annesi öldükten sonra o, tamamen yalnız kaldı. Süvade'ye haftada bir eğri büğrü harflerle mektup yazıyor. Birkaç satırla bir sayfa dolduruyor. Her bir sayfada birkaç yere mutlaka “ yavrum” sözü oluyor, Mithat ağabey , kendi

10 evladına sevgisini söylemeyi bilmiyor ve hemen hemen her bir cümleye “yavrum” diye başlıyor, sonra ona Allah'tan , Yaradan'dan sağlık-selametlik , baht ve daha bir çok şeyler diliyor. Şimdi Süvade, babasının mektuplarını hatırlarken, onun zayıf esmer yüzünü, kara, çökmüş gözlerini, iri-nasırlı ve çatlak ellerini açık tasavvur etti. Evet, o mektupları, babası kalem tutmayı bilemeyen , daima araba yağına bulanmış

15 halde, işte bu çatlak ve kara parmaklarıyla yazıyor. Süvade çocukken babasının taş gibi avuçlarını tutup bakar ve şaşır kalırdı. Sanki, o, ellerine demir eldivenler giymiş. Bu ellerden daima bir koku gelir. Babası başını, yüzünü okşadığında ya da önüne alıp oturduğunda , Süvade yavaşça onun elini tutar ve bu baba kokusunu doya doya koklardı. Süvade bunları düşünürken babasının saçı sakalı uzamış, yorgun yüzünü

20 gözleri önünde canlandırdı. “Kızım, tek gelip gitmesen olmaz mı? – diye yazıyordu o, mektuplarının birinde. – Ben işte, tek başıma kaldım, günlerim de az kaldı.

Seni pek sağındım». Babası iç bir vaqt «sağındım» dep yazmay edi. Süvade bu mektüpni alğan soñ» Azamatqa koyge barıp-kelecegini ayttı. «Bayramdan soñ barırsıñ»,— dedi Azamat.—Evge müsafirler gelecek. Olarnı sensiz nasıl qarşılap alırmız».

- 5 Süvade indemedi. Lyakin bayramnı da beklemedi. Onıñ közleri ogünden babasınıñ çeresi ketmey, qulaqları astında ise «sağındım» degen söz yañğıray. O bu sözni babasından bir kere bile eşitmegen edi. Anasınıñ olgenine yarım yıl qadar oldı. «Ğarip babam, kimsin nasıl yanıqlaydır», dep tüşüdi Süvade.

- 10 Niayet, avtobus kolhoz idaresi yanında toqtadı. Su-vade çantasını eline alıp, erkesten evel tüşti. Çam terekleri astındaki yazlıq çayhaneniñ ağaç krovatı üstünde tizilişip oturğan qartlarınıñ biri yerinden acele qalqaraq, tayağına tayana berip, oña doğru ürdi. Süvade qartayğan, ipranğan ve kuçucik olıp qalğan bu qartnıñ babası ekenini añlağan soñ, vücudında nasıldır suvuqlıq duydı. Babasına tez ürmek qıyın olğanını korip, ozü çaptı. Nasıldır ve araretli avuçlar onıñ başını yengilden sıqtılar. Anavı 15 doğmuş qoqu kene peyda oldı. Süvade başına tamğan bir qaç sıcaq tamçıdan babasınıñ sessiz ağlağanını añladı ve eyecanını basmağa tırışıp: «Ürüniz, baba, evge barayıq», dedi. Olar soqaq boü yan-yanaşa kettiler. Ortalıqqa qaranlıq çökkeninden sebep, baba ve balanıñ sılaq üzlerini kimse körmedi.

- 20 Evde er şey baştakisi kibi edi. Tek gaz plitası sofadan içke kirgen. Süvadeniñ ayretlengenini duüp, babası tez-tez añlattı: «Qış künleri sofada suvuq ola. Sağ olsun, Zmirsale bu plitanı içeri koçürdi. Endi çay-qavemni istegen vaqtımda azırlayım».

Süvade, «Emirsale nasıl?» dep soraycaq oldı,

Seni çok sakındım(düşündüm). Babası hiç bir zaman “sakındım” diye yazmazdı. Süvade bu mektubu aldıktan sonra Azamat’e köye gidip geleceğini söyledi. “Bayramdan sonra gidersin.” dedi Azamat.- Eve misafirler gelecek. Onları sensiz nasıl karşılarız?”

- 5 Süvade ses çıkarmadı. Fakat bayramı da beklemedi. Onun gözlerinin önünden babasının çehresi gitmiyor, kulaklarında ise “sakındım” sözü yankılanıyor. O, bu sözü babasından bir kere bile işitmemişti. Annesi öleli altı ay kadar oldu. “Garip babam, kim bilir nasıl hüzünleniyordur.” diye düşündü Süvade.

- 10 Nihayet, otobüs çiftlik idaresinin yanında durdu. Süvade, çantasını eline alıp herkesten önce indi. Çam ağaçları altındaki yazlık çayhanenin ağaç sedirinin üstünde dizilip oturan yaşlılardan birisi aceleyle kalkarak bastonuna dayanıp ona doğru yürüdü. Süvade, yaşlanmış, yıpranmış ve küçücük kalmış bu ihtiyarın babası olduğunu anladıktan sonra , vücudunda bir çeşit soğukluk hissetti. Babası için hızlı yürümenin zor olduğunu görüp kendi koştu. Bu, tuhaf ve sıcak avuçlar onun başını
- 15 yavaşça sıktı. İşte o tanıdık koku yine ortaya çıktı. Süvade, başına damlayan birkaç sıcak damladan babasının sessizce ağladığını anladı ve heyecanını bastırmaya çalışarak: “Yürü baba, eve gidelim.” dedi. Onlar, sokak boyunca yan yana gittiler. Ortalığa karanlık çöktüğü için baba ve çocuğunun ıslak yüzlerini kimse görmedi. Evde her şey eskisi gibiydi. Sadece gaz ocağı salondan içeri girmiş. Babası,
- 20 Süvade’nin hayret ettiğini anlayıp çabucak anlattı: “Kış günleri sofa soğuk oluyor. Sağ olsun, Emirsale bu ocağı içeri taşıdı. Şimdi çayımı, kahvemi istediğim zaman hazırlıyorum.”

Süvade,” Emirsale nasıl?” diye soracak oldu,

lyakin soramadı. Babası ise sözüni devam etti: «Emirsale kene şöyle, otkende-keçkende kirip-çıqa, al-eval soray, şeerge barğanda qave, odur-budur ketire. Sağ olsun».

5 Sövade lafını başqa yaqqa burmaq için: — Baba, sağlığını nasıl, ekimge körünesiñizmi?—dep soradı.

— Ebet,— dedi Midat aqay.— Daa o künü Emirsale maşinasinen ekimni evge alıp keldi. Sel vaqtında seni kelip baqqan kim qadın bar da? Ana şunu.

Baqtı, diñledi, ilyaclar yazıp berdi.

10 — Retseptleriñiz qayda? Men yarın barıp aptekadan gerekli ilyaclarını alıp kelirim.

— Kyağıtlarını Emirsale özünen alıp ketti. «Sizge rayondan episini alıp kelirim», dedi. O yaqqa işnen kete eken.

15 Sövade babasınıñ yataq odasındaki stolniñ qaydan peyda olğanını soraycaq edi, lyakin vaqtında özünü tuttu. Ebet, bu da Emirsalenin işidir. Bu evniñ içinde korünmez Emirsale üpe. O er yerde. Yeriniç deñiştirgen plitada,yañı stolda, pencereniñ camlanğan kozünde...

Baba ve bala geceniñ bir vaqtınace laf etil oturdılar. Ufaq-tüfek laflarınıñ içinde kene Emir-sale üpe: kele, kete, laf ete, nasıldır işlerni yapa.

20 Sövade töşekke yatqan soñ Emirsale aqqında tüşüdü. Seve edimi oni, aceba? Boyle olıp çıq-qanına peşman etmeymi?..

25 Aynıñ pencereden tüşken yarığı oda içini bayağı aydınlata. Anası boyle aqşamlarda pencere qarşısBşına stolçıq qoyıp otura ve onun çatlağan, buharlanğan camlarına tikilgen alda, mazun sesnen yırlay edi. Anası bu acınıqlı yırını yırlap başlağanda, Sövadenin boğazını nasıldır alqa sıqa, anasına sarılıp ağlaycağı, yırlamañız dep yalvaracağı kele edi. Lyakin Sövade indemey, daa

Çevriyazı : 171

fakat sormadı. Babası ise sözüne devam etti: “Emirsale yine böyle, arada sırada girip çıkıyor, hal-hatır sot-ruyor, şehre vardığında kahve, vesaire getiriyor. Sağ olsun.”

5 Süvade, sözü başka tarafa çekmek için : “Baba, sağlığın nasıl, hekime görünüyor musun?” diye sordu.

___ Evet,- dedi Mithat ağabey.- Daha o gün, Emirsale, arabasıyla hekimi alıp eve geldi. Sel zamanında sana gelip bakan bir kadın var ya? İşte onu.

Baktı, dinledi, ilaçlar yazıp verdi.

___ Reçeteleriniz nerede? Ben yarın gidip eczaneden gerekli ilaçları alıp gelirim.

10 ___ Kağıtları Emirsale kendisi alıp gitti. “Size kasabadan hepsini alıp gelirim.” dedi. O tarafa iş için gidiyormuş.

15 Süvade, babasının yatak odasındaki masanın nereden ortaya çıktığını soracaktı, fakat zamanında kendini tuttu. Evet, bu da Emirsale’nin işidir. Bu evin içinde görünmez Emirsale bulunuyor. O, her yerde. Yerini değiştirdiği gaz ocağında, yeni masada, pencerenin camlanmış gözünde...

Baba ve çocuk gecenin bir vaktine kadar konuşarak oturdular.Ufak tefek sözlerin içinde Yine Emirsale geziyor, geliyor, gidiyor, konuşuyor, her türlü işi yapıyor.

Süvade yatağa yattıktan sonra Emirsale’yi düşündü. Seviyor muydu onu acaba? Böyle olduğuna pişman etmiyor mu?

20 Ayın, pencereden sızan ışığı odanın içini aydınlatıyor. Annesi böyle akşamlarda pencere karşısına küçük bir masa koyup oturuyor ve onun çatlak, buharlanmış camlarına dikilmiş halde , mahzun sesle bir türkü mırıldanırdı. Annesi bu acıklı türküyü söylemeye başladığında Süvade’nin boğazını bir çeşit halka sıkıyor, annesine sarılıp ağlayacağı, türkü söyleme diyeceği geliyordu. Fakat Süvade
25 aldırıyor, daha

- doğrusı, indep olamay, yır bitkence anasınıñ maqamğa kore yavaş-yavaş silkinmekte olğan sırtına baqıp, qıbirdamay tura. Bu yır onı, oña belli olmağan uzaq ve qorkunçlı keçmişke alıp kete. Yır bitken sbñ onıñ boğazını sıqqan alqa boşay, o kene bu omürge qayta ve birazdan soñ episini unuta edi. Bir kere o anası yırlağan vaqıtta oña
- 5 tıştan, pencere artından baqtı. Anası em yırlay, em ağlay edi. Süvade bu yırnı çoq kere eşitken olsa da, ozü bir kere bile yırlamağan edi. O yavaş yerinden turdi. Anasınıñ kok halatını yapınıp, pencere yanına keldi, aynı şu stolçıqqa oturıp, anası kibi halatqa sarındı, omuzlarını salındırdı ve aynı şu yanıqlı, dertli maqamnen merhum ana yırını içinden yırlap başladı.
- 10 Ötme, bulbul, otme , sesiñ istemem,
Şimdiden soñ bulbul sesi diñlemem,
Ot, ey, bayğuş! Saña bir şey söylemem,
Anaçığım, anaçığım, neredesiñ?
- 15 Şu qaranlıq tar qabirde nasılsıñ?
Mezarında pempe guller açılsın,
Qoqları yetimlerge saçılsın,
Anaçığım , anaçığım, neredesiñ?
- 20 Endi seniñ kemikleriñ çürüdi,
Mezarınıñ bayğuşlarmı burüdi.
Yetim qalğan qardaşlarım buüdi,
Anaçığım, anaçığım, neredesiñ?
- 25 Yır bitken soñ pencere artında beyaz saqallı kuçucik bir adam peyda oldı. O ellerini yavaştan köterip, üzünü sıypadı. Bu — babası edi. Süvade babasına baqıp şaşıp qaldı. Şimdi o içinden yırlağanını da, sesini çıkarıp yırlağanını da bilmey edi. Pencere artında yavaş-yavaş tañ ağarmaqta edi.

Çevriyazı : 172

doğrusu aldırıyor, türkü bitinceye kadar annesinin ,makamına göre yavaş yavaş silkinmekte olan sırtına bakıp kıpırdamadan duruyor. Bu türkü onu, bilmediği uzak ve korkunç geçmişe alıp götürüyor. Türkü bittikten sonra onun boğazını sıkın halka boşanıyor, o yine bu hayat dönüyor ve biraz sonra da hepsini unutuyordu. Bir keresine o, annesi türkü söylediği sırada ona dışarıdan, pencerenin arkasından baktı. Annesi hem türkü söylüyor, hem ağlıyordu. Suvade, bu türküyü çok kere duymuş olsa da, kendi bir kere bile söylememiştir. O, yavaşça olduğu yerden kalktı. Annesinin mavi elbisesini giyerek pencerenin yanına geldi, aynı o küçük masaya oturup annesi gibi elbiseye sarındı, omuzlarını indirdi ve aynı o yanık, dertli makamla merhum annesinin türküsünü içinden söylemeye başladı.

Ötme bülbül ötme, sesin istemem,
Şimdi den sonra bülbül sesi dinlemem,
Öt ey baykuş! Sana bir şey söylemem,
Anacığım, anacığım neredesin?

15
Şu karanlık, dar kabirde nasılsın?
Mezarında pembe güller açılsın,
Kokuları yetimlere saçılsın,
Anacığım, anacığım neredesin?

20
Şimdi senin kemiklerin çürüdü,
Mezarını baykuşlar mı bürüdü?
Yetim kalan kardeşlerim büyüdü,
Anacığım, anacığım neredesin?

25 Şarkı bittikten sonra arkasında beyaz sakallı, küçücük bir adam ortaya çıktı. O, ellerini yavaşça kaldırarak, yüzünü okşadı. Bu babasıydı. Suvade babasına bakarak şaşırıp kaldı. Şimdi o, içinden türkü söylediğini de, yüksek sesle söylediğini de biliyordu. Pencerenin ardında yavaş yavaş tan ağarmaktaydı.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 172

DEMİRCİNİN TEKLİFİ

—Ebet! Şay! Aydı sevgililerimizni deñiştireyik. Sen, Pötr, red etme. Menim sevgilim, dersin, bir ütüm suv. Körseñ, ağızın açılıp qalır. Ebet! Birinci kere
5 körgende benim de ağızım açılıp qalğan edi.

— Soñ, nasıl etip yaptın O açılğan ağızını?—dep soradı qarşıdaki krovatta yatqan Pötr emce ve oquyatqan kitabını tumboçka üstüne qoyıp, kozlugini çıqardı, soñ ufulday berip, ayaqlarını salındırıp oturdu. Başı astındaki yastıqı alıp, sırtına tayandırdı. Soñ, «men azırım», der kibi qarşısında de o ayağına, de bu ayağına basıp
10 telgenip turğan artıqça kevdeli, beyaz çereli adamğa baqtı. Bu adam İrfan Demirci edi. Onın beyaz yanaqları biraz kogergen ve içine batqan, tögerek qara közleri ise oz çuqurlarından atılıp çıqmaq ister kibi fırlanalar. Üzünden aqqan nomay ter saqalının astına kelip toplana ve anda buük bir tamçı asıl etken soñ sallana berip yerge tama edi.

15 — Sen ne belleysin?— dedi o Pötr emcege keskin ve qarıq davuşnen.— Menim sevgilim saña lyayıq degilmi yoqsa?

Pötr emce qarşısında turğan adamnı sert na-zarnen süzdi. Demirci çıplaq ayaqlarının de birine de digesine basıp ep sallana, uzun ve geniş trüsigi er sallanğanda yübka kibi yelpirey, maykası da qarardan ziyade buük — tap qursağı körüne, batıq köküsi
20 üstündeki siyrek ünler endi ağarıp

DEMİRCİ'NİN TEKLİFİ

5 ___ Evet! Böyle! Haydi sevgililerimizi değiştirelim. Sen, Pötr, reddetme. Benim sevgilim, sanki bir içim su. Görseñ ağızı açık kalır. Evet! İlk defa gördüğümde benim de ağızım açık kalmıştı.

10 ___ Sonra, nasıl olup da kapadın o açılan ağızını?- diye sordu karşındaki divanda yatan Pötr amca ve okumakta olduğu kitabını komodinin üstüne koyarak gözlüğünü çıkardı, sonra oflayarak ayaklarını salındırıp oturdu. Başını altındaki yastığı alıp sırtını dayadı. Sonra “ben hazırım” der gibi karşında bazen o ayağına, bazen bu ayağına basarak gezinip duran irice gövdeli, beyaz çehreli adama baktı. Bu adam İrfan Demirci’ydi. Onun beyaz yanakları biraz kızmışve içine çökmüş değirmi kara gözleriyse kendi çukurlarından atılıp çıkmak ister gibi fırlıyorlar. Yüzünden akan nomay(?) ter, sakalının altına inip toplanıyor ve orada büyük bir damla oluşturduktan sonra sallanıverip yere damlıyordu.

15 ___ Sen ne zannediyorsun?- dedi Pötr amca’ya kesin ve yaşlı sesle.- Benim sevgilim sana layık değil mi yoksa?

20 Pötr amca karşında duran adamı sert bakışlarla süzdü. Demirci çıplak ayaklarının bazen birine, bazen diğerine basarak hep sallanıyor, uzun ve geniş külotu, her sallandığında etek gibi dalgalanıyor, fanilasını normalden çok büyük, kursağı görünüyor, çökmüş göğsü üstündeki seyrek kıllar yeni ağarmaya

başlağan. O ağıp-ağıp nefes ala ve ufuldar,ıñpanıp kibi bir sesnen ep söylene: — Sen Sultaniyeni bilmeysiñ. Bilgen olsañ, benim teklifime çoqtan razı olur ediñ, ahmaq, insan!

Aydı deñişeyik?!

- 5 Pötr emce gür beyaz saçını silkitti ve olduqça ciddi tavurnen em de subetdeşiniñki kibi keskin davuşnen: — Olmaz İrfan!— dedi.— Seniñ Sultaniyeñ benim Ediliyamniñ yanında bir şey degil. Ebet, boyle aytqanım için bağışla. Em kerçegi de oyle. Men Ediliyanı süfte körgende laf etip olamadım. Añlaysıñmı, sesim çıqmadı. O menden: «Sizge ne oldı?» dep soray, men ise balıq kibi ağızımı açıp-yapam, 10 amma davuşım çıqmay. E, şay, onıñ ogünde ses çıkarıp laf etmek, benim için bir edepsizlik edi.

- İrfan bir an ne deyceğini bilmeyip, közlerini aqaytıp, o yan-bu yan sallanıp turdı, soñ birden bağırdı: — Sen bilesiñmi, men Sultaniyeni birinci kere qayda rastketirdim? Bilmelisiñ! Plyajda. E, Yevpatoriya plyajında. Anda biñlernen 15 çmıplaq qadın yata edi. Yalı insan teninden qıp-qırmızı olğan. Men ise adamlardan töñülgen edim. Amma Sultaniyenini körgenim kibi vücudıma elektrik tokı toqunğan kibi oldı.

- Patlatasıñmı bir qarar. Elektrik tokı emiş. Plyajda qadınlarnıñ episi dülber olıp körüne.Soünğan soñ...— Pötr emce sözüni bitirmeyip, üzünü buruştırdı, qolunu salladı 20 ve koz qıyığında maña baqıp aldı.

Men oz krovatım üstünde bağdaş qurup otura, ana-mına davağa çevirilecek bu subetniñ bir sözüni bile qaçırmayıp diñleyim.

Pötr emceniñ baqışını özüm bir işmar dep bildim ve, deral, subetke qoşuldım

başlamış. O, ağır ağır nefes alıyor ve oflar, inler gibi bir sesle hep söyleniyor :

__ Sen, Sulataniye’yi bilmezsin. Bilmiş olsan, benim teklifime çoktan razı olurdu, ahmak adam! Haydi değişelim?!

5 Pötr amca gür, beyaz saçını silkti ve oldukça ciddi (bir) tavırla, hem de sohbet arkadaşımınki gibi keskin sesle:

__ Olmaz İrfan! – dedi.- Senin Sultaniyen, benim Ediliya’mın yanında (hiç) bir şey değil. Evet, böyle söylediğim için bağışla. Hem gerçeği de öyle. Ben Ediliya’yı ilk gördüğümde dilim tutuldu. Anlıyor musun, sesim çıkmadı. O bana: “Size ne oldu?” diye soruyor, bense balık gibi ağzımı açıp kapatıyorum ama sesim çıkmıyor. E, böyle onun önünde ses çıkarıp konuşmak , benim için bir edepsizlikti.

İrfan, bir an ne diyeceğini bilmeden, gözlerini ağartarak, o yana bu yana sallanıp durdu. Sonra birden bağırdı:

__ Sen biliyor musun, ben Sultaniye’ye ilk defa nerede rastladım? Bilmelisin! Plajda. E, Yehpotoriya Plajı’nda. Orada binlerce çıplak kadın yatıyordu. Sahil, insan teninden kıpkırmızı olmuş. Ben ise insanlardan tiksinişmişim. Ama Sultaniye’yi gördüğüm gibi vücuduma elektrik teli dokunmuş gibi oldu.

__ Patlatır mısın bir karar ? Elektrik teliymiş. Plajda kadınların hepsi güzel olarak görünür. Soyunduktan sonra... - Pötr amca sözünü bitirmeden yüzünü buruşturdu, elini salladı ve göz ucuyla bana bakıp kaldı.

20 Ben kendi divanımın üstünde bağdaş kurup oturuyor, gitgide davaya dönüşecek bu sohbetin bir kelimesini bile kaçırmadan dinliyorum.

Pötr amcanın bakışını kendime bir işaret olarak kabul ettim ve derhal sohbe katıldım.

— Plyajdaki tanışlıqdan er daim edepsizlik qoqusı kele!— dep bağırdım.

İrfanniñ saqalı astında salınıp turğan suv toplantısından buük bir tamçı uzulip, sol ayağıniñ baş parmağı üstüne tüşti. Oniñ çırayı daa ziyade kogergen, közleri çuqurları içinde parıl-parıl yanalar. O turğan yerinde ep üre ve bizlerge açuvnen tiklenip baqa.

5 — Sanki seniñ sevgiden haberiñ bar?— dep bağırip yiberdi o.—Serssem qart. Sevgi ne olğanını bilgen olsañ,Ediliyañnı menim Sultaniyeme deñişir ediñ. Ey ,saña añlatmaqniñ aceti yoq. Ep bir añlamazsıñ.

O beklenilmegende şiddetnen maña baqıp aldı. Lyakin közleri meni körmediler. Şay ise de, men bu manasız davağa qızgınlıqnen qoşulmağa ve kerek olsa, oz sevgilimni
10 bar qüvetimnen qorçalamağa azırlandım. İrfan kene qarşısında çompayıp oturğan Pötr emcege baqtı ve elini sallap: — Plyajdaki qadınlarnıñ episi dülber degil!— dep bağırdı.— Menim Sultaniyem ise çıplaq degil edi. Ustünde mavı yolaqlı halatçığı bar edi. E! Altın tüsündeki saçlarını ise arsız yel çubalta, mas-mavı közlerinde baht qığılçımları parılday, inceçik qırmızı dudaqları arasından inci kibi
15 tişleri körüne. Dersiñ, o bu dünyanıñ adamı degil. Boylelerine tek sığınmaq, tabınmaq mumkün. Sen qabaqbaş ne añlaysıñ?!

...Qapüda emşire peyda oldı. O şpritsni demir ta-baqq? toqundırıp tasırdattı. Soñ: — Demirci, ukolğa,— dedi.

İrfan turğan yerinde çevirildi — saqalı astın-daki suv toplantısından buük bir tamçı
20 atılıp ketti,— qamburlaşqan, yorğun bir alda, krovatına barıp yattı. O krovatqa mingence de bayağı oğraştı. Emşire Pötr emcege minnetdarlıqnen baqtı ve ba-

Çevriyazı : 175

___ Plajdaki tanışmadan her zaman edepsizlik kokusu gelir!- diye bağırdım.

İrfan'ın sakalı altında salınıp duran su birikintisinden büyük bir damla kopup sol ayağının baş parmağının üstüne düştü. Onun yüzü daha çok kızarmış, göz çukurları içinde parıl parıl parlıyor. O, durduğu yerde hep hareket ediyor ve bizlere öfkeyle diklenerek bakıyor.

___ Sanki senin sevgiden haberin var? – diye bağırıverdi o. – Sersem ihtiyar. Sevginin ne olduğunu bilmiş olsan, Ediliya'nı benim Sultaniyem'e değiştirdin. Hey, sana anlatmanın gereği yok. Hepsini bir arada anlamazsın.

O, ansızın şiddetle bana bakıp kaldı. Fakat gözleri beni görmedi. Böyle ise de, ben bu anlamsız davaya kızgınlıkla katılmaya ve gerekirse, kendi sevgilimi var gücümle korumaya hazırlandım. İrfan yine, karşısında çömelerek oturan Pötr amcaya baktı ve elini sallayarak:

___ Plajdaki kadınların hepsi güzel değil!- diye bağırdı. – Benim Sultaniye'm ise çıplak değildi. Üstünde mavi çizgili elbisesi vardı. E! Altın rengindeki saçlarını da arsız yel dağıtıyor, masmavi gözlerinde mutluluk kıvılcımları parıldıyor, incecik kırmızı dudaklarının arasında inci gibi dişleri görünüyor. Sanki o, bu dünyanın insanı değil. Böylelerine sadece sığınmak, hizmet etmek mümkün. Sen kabak baş, ne anlarsın?!

Kapıda hemşire peyda oldu. O, şırıngayı demir tabağa dokundurup şıngırdattı. Sonra:

20 ___ Demirci, iğneye.- dedi.

İrfan durduğu yerde döndü- sakalının altındaki su birikintisinden büyük bir damla düştü,- kamburlaşmış, yorgun bir halde, divana gidip yattı. O, divana yatıncaya kadar bayağı uğraştı. Hemşire Pötr amcaya minnettarlıkla baktı ve ba-

şını yavaştan salladı. Men onı maña da baqarmı eken dep bekledim. Lyakin oyle olmadı. Bir çoq areketlerden soñ niyet krovatına minip qapaqlanıp yatqan İrfanğa çevirildi ve ukol yaptı. Emşire keteyatqanda kene Pötr emcege baqtı ve başını salladı, soñ aqrın davuşnen: «Endi raatlanıñız. Geceñiz hayırrı», dedi. Bu sözler epimizge ait
5 olsa da o tek Pötr emcege baqıp ayttı ve benim tarafıma baqmaq yasaq etilgen kibi başını salındırıp çıqıp ketti.

İrfan üzüqoün yatqanı alda üqlap qaldı. Saatlernen devam etken azap, niyet, onı terk etti. Emşire ukol yapqan soñ O qıbırdamadı bile. Pötr emce iñılday berip, divar betke çevirilip yattı ve birazdan soñ o taraftan yengil hurultı eşitildi. Bu davadan olar ekisi
10 de yoruldılar.

Men krovatnı gıcırdatmamağa tırışıp, yerimden yavaş turdım ve çıraqnı söndürdim. Oda bir kereden qaranlıq içine garq oldı. Başını aşağı salındırıp, sert adımlarnen çıqıp keteyatqan emşireni hatırladım. Maña canı ağırğan olsa kerek. Umumen bu qadın milletini añlamaq kuç. Quvandırmaq istep bir şey yapsañ, canları ağıra.
15 Kundüzi maña ketirilgen bir top çeçekni kimse olmağanda emşireniñ odasındaki grafinge qoygan edim. İşte, quvandıracaq oldı. O ise yarım saatten soñ bizim palatamızga çırayı bozulğan alda kirip keldi. Bu vaqıtta Pötr emce azbarda kezine, İrfannı ise konsultatsiyaga alıp ketken ediler.

— Seniñ çeçek taşıp şrgeniñni baş ekim korgen,— dep fisıldadı o açuvnen.—
20 Ne, münasebetimizni erkes bilgenini isteysiñmi? Qopayacaq olasıñmı: mına men nasıl yaş qızniñ başını aylandırdım dep?..

— Yoq, men...

Ayttım da saña, umumen meni tannımağan kibi

şını yavaşça salladı. Ben onu, ban da bakar mı diye bekledim. Fakat öyle olmadı. Bir çok hareketten sonra , sonunda divanına çıkıp kapaklanarak yatan İrfan'a döndü ve iğne yaptı. Hemşire gitmekteyken yine Pötr amcaya baktı ve başını salladı, sonra yavaş sesle: “ Şimdi dinlenin. Hayırlı geceler.” dedi. Bu sözler hepimize ait olsa da
5 o, sadece Pötr amcaya bakıp konuştu ve benim tarafıma bakmak yasaklanmış gibi başını salındırıp çıkıp gitti.

İrfan, yüzükoyun yatmış halde uyuyup kaldı. Saatlerce devam eden azap nihayet onu terke etti. Hemşire, iğne yaptıktan sonra o, kıpırdamadı bile. Pötr amca inleyerek duvar tarafına dönüp yattı ve biraz sonra o taraftan hafif horultu işitildi. Bu davada
10 onların ikisi de yoruldu. Ben divanı gıcırdatmamaya çalışarak yerimden yavaşça kalktım ve ışığı söndürdüm. Oda bir anda karanlığa gömüldü. Başını aşağı salındırarak sert adımlarla çıkıp gitmekte olan hemşireyi hatırladım. Bana canı sıkılmış olsa gerek. Genellikle bu kadın milletini anlamak güç. Sevindirmek isteyip bir şey yapsan incinirler. Gündüz, bana getirilmiş bir buket çiçeği , kimse
15 olmadığında hemşirenin odasındaki sürahiye koymuştum. İşte, güzel oldu. O ise, yarım saat sonra bizim koğuşumuza yüzü asılmış halde geldi. Bu sırada, Pötr amca bahçede geziniyor. İrfan'ı da ameliyata alıp gitmişlerdi.

__ Senin çiçek taşıdığını başhekim görmüş,- diye fısıldadı o, öfkeyle.

__ Ne (yani), ilişkimizi herkesin bilmesini mi istiyorsun? Övünecek misin: İşte ben
20 nasıl genç kızın başını döndürdüm diye?...

__ Yok, ben...

__ Söyledim ya sana, genellikle beni tanımazdan gel -

olup ür dep. Meni rastketirgende oyle tikilip baqasıñ ki, asıl barmağa yer tapamayım. Qızlar da duysalar kerek...

— Neni?..

— Manzüramenden: «Dörtünci palatadaki yaş hasta zararsız ya?» dep soradı.
5 Ağız aray. «Vazgeç şünü,içi-bağırını hastalıq biylegen. Yaş korünse de çoqtan qartayğan», dedim.

— Ne için?

O küldi.

— Ne için olğanını bilmeyim.

10 — Gulnar, bu qadar gizlemege acet barmı? Dersiñ, bir cinayet işlegenimiz?

— Sus. Şimdilik sen hastasıñ. Men ise emşirem.Aramızda başka türlü laf da, munasebet de ola bilmez.

Sabasına Gulnarıñ çırayı külgen kibi edi. O epimizge ilyac berdi. İrfannen Pötr emceden al-eval soradı. Pötr emce başını sallap «yahşiman, sağ ol», dep taşladı. İrfan
15 ise gur sesnen: «Sağ ol, benim qurtarıcım. Ozümni at kibi duyam,— dedi ve birazdan soñ ilyave etti:—Eh, şimdi meni bir adam körgen olsa edi, kimsin nasıl quvanır edi».

Biz onı kimni nazarda tutqanını bilsek de, indemedik. İrfan o adamnı tek ağırları başlanğanda ana edi.

20 Gulnar beklenilmegende maña muracaat etip:

— Siz nasılsıñız?—dedi.

Men bir kereden ne deycegimni bilmeyip:

— Ne?—dedim.

O, «Ey çıqımsız adam», der kibi yazıqsınuvnen üzünü buruştirdi ve ozüniñ sert
25 adımlarnen çıqip ketti.İrfanıñ vaziyeti yahşı olğanı için epimizniñ keyfimiz yahşı edi. O aqşamki ukoldan soñ bam-başqa olup turdı. Şimdi o ğayretli, sağlam körüniş

Çevriyazı : 177

ir diye. Bana rastladığında öyle dikilip bakıyorsun ki, asıl gideceğim yeri bulamıyorum. Kızlar da duysalar gerek...

__ Neyi?...

5 __ Şakacıktan : “Dördüncü koğuştaki genç hasta zararsız mı?” diye sordu. Ağzı arıyordu. “ Vazgeç bundan, içini dışını hastalık kaplamış. Genç görünse de, çoktan ihtiyarlamış.” dedim.

__ Niçin?

O güldü.

__ Niçin olduğunu bilmiyorum.

10 __ Gülnar, bu kadar gizlemeye gerek var mı? Sanki, bir cinayet işlemişiz.

__ Sus. Şimdilik sen hastasın. Ben ise hemşireyim. Aramızda başka türlü söz de, ilişki de olamaz.

15 Ertesi sabah Gülnar’ın yüzü gülmüş gibiydi. O, hepimize ilaç verdi. İrfan’la Pötr Amcanın hal ve hatırını sordu. Pötr Amca başını sallayarak “iyiyim, sağol” diye cevapladı. İrfan da gür sesle: “Sağol kurtarıcım. Kendimi at gibi hissediyorum,- dedi ve az sonra ilave etti: -Eh, şimdi beni birisi görmüş olsaydı, kim bilir nasıl sevinirdi.

Biz onun kimi kastettiğini bilsek de ses çıkarmadık. İrfan, o adamı sadece ağırları başladığında anıyordu.

Gülnar beklenmeyen bir anda bana dönerek: - Ne?- dedim.

20 O, “Ey bakımsız adam” der gibi yazıksınuvla(sitemle)(?) yüzünü buruşturdu ve sert adımlarla çıkıp gitti.

İrfan’ın durumu iyi olduğu için hepimizin keyfi yerindeydi. O, akşamki iğneden sonra bambaşka (biri) olarak kalktı. Şimdi o ,gayretli sağlam görünüş-

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 177

li, şeñ ve dülber bir adam. Epimiz traş oldıq, üvündiq ve sabalıq yemegine kettik. Tünevinki vaqianı uçümüz de unuttıq. İrfan özünüñ Moskvada Bauman adına aliy tehnika oquv ürtunda oquğan qardaşı aqqında ayta. Pötr emce er vaqıttakisi kibi diqqatnen diñley. Men ise de İrfanı diñley, de özümüñ hayallarına dalam.

- 5 İrfanı baqqan qart professor Pötr emcenen ekimizni çağırıp şöyle degen edi: «Biz Demircini operatsilsız devalaycaq olamız. Lyakin ağrı kesici ukollarını da sıqlaşdırmaq mumkün degil. Aksine, olarıñ muddetini azar-azar unutmaq gerek. Ağrıları tutqanda o sertleşir, qabalaşır, sataşır. Lyakin boyle vaqıtta onıñ diqqatını çekip, vaqıtı sozmağa yardım etiñ ki, ukol ancaq belgilengen vaqıtta yapılsın. Onıñ
- 10 alı kettikçe ağırlaşır, lyakin belli bir muddetten soñ yengilleşip başlar. Boylece, biz onıñ organizmine -hastalıqqa qarşı kureşmege şarait doğurırız,—o bizge biraz vaqıt baqıp turğan soñ ilave etti:— Eger o sizge keder etse, aytıñ, başqa, bir adamlıq palatağa avuştırırmız. Lyakin onıñ bir özüne daa qıyın olur».

Boylece, biz, Pötr emcenen beraber bir aftadan berli İrfannen iddalaşa, qavga etemiz.

- 15 Aqşamğace er şey yahşı edi. Biz İrfannen bir qaç kere bilyard oynadıq. Azbarda kezindik. Lyakin kunniñ ikinci yarısı başlanğanınen İrfan yavaş-yavaş deñişip başladı: ciddiyleşti, soñ umumen susıp qaldı. Biz de Pötr emcenen susmaqtaımız. Kun qavuşqan soñ İrfan qursağını tutup, palata içinde o yaq-bu yaq ürip başladı. Soñ soñıñ yattı. Yatqan yerinde ep aylana,ıñrana, söğüne, allaga yalvara, soñ onı da
- 20 söge. Niayet, o tizlerini qursağına tirep, üzünü yastıqqa qoydı ve boyle alda bütün kevdesini sağğa-solga sallap başladı. İrfan

lü, neşeli ve hoş bir adam. Hepimiz tıraş olduk, yıkandık ve sabah kahvaltısına gittik. Dünkü olayı üçümüz de unuttuk. İrfan, kendisinin Moskova'da Bauman Yüksek Teknik Okulu'nda okuyan kardeşinden bahsediyor. Pötr Amca her zamanki gibi dikkatle dinliyor. Ben de, hem İrfan'ı dinliyor, hem hayallere dalıyorum.

- 5 İrfan'a bakan yaşlı profesör Pötr Amcayla ikimizi çağırarak şöyle demişti: “Biz Demirci'yi ameliyatsız iyileştireceğiz. Fakat ağrı kesici iğneleri de sıklaştırmak mümkün değil. Aksine, onların süresini yavaş yavaş azaltmak gerek. Ağrıları tuttuğunda o, sertleşir, kabalaşır, sataşır. Fakat böyle zamanlarda onun dikkatini çekip zamanı doldurmasına yardım edin ki, iğne ancak belirlenen vakitte yapılsın.
- 10 Onun durumu gittikçe ağırlaşır, fakat belli bir müddetten sonra hafiflemeye başlar. Böylece, biz onun organizmasının hastalığa karşı koymasını sağlarız,- o bize biraz baktıktan sonra ilave etti: - Eğer, o sizi üzerse, söyleyin başka bir erkek koğuşuna alırsınız. Fakat onun için daha zor olur.”

- Böylece biz, Pötr Amca'yla beraber bir haftadan beri İrfan'la iddialaşıyor, kavga ediyoruz. Akşama kadar her şey iyiydi. Biz İrfan'la birkaç kere bilardo oynadık. Bahçede gezindik. Fakat, günün ikinci yarısının başlamasıyla İrfan yavaş yavaş değişmeye başladı: ciddileşti, sonra tamamen sustu. Biz de Pötr Amcayla susmaktayız. Gün kavuştuktan sonra İrfan boğazını tutup koğuş içinde bir o yana, bir bu yana yürümeye başladı. Sonra soyunup yattı. Yattığı yerde hep dönüyor, 20 bağılıyor, sövüyor, Allah'a yalvarıyor, sonra ona da sövüyor. Nihayet, o, dizlerini boğazına dayayarak yüzünü yastığa koydu ve bu şekilde bütün gövdesini sağa sola sallamaya başladı. İrfan,

qursağındaki ağırlar olduça quvetlengen bir vaqıtta boyle yapa edi.

Pötr emce maña köz etip aldı. Men onıñ baqışını añladım. İrfanıñ içindeki ağırlar dayanılmaz derecege keleyata. Artıq o boyle etip yatalmaz. Keskin ses yiberir, yerinden atılıp turar ve bir tamam deñişken qıyafette ekimizden birimizge
5 sevgililerimizni deñişmekni teklif eter. Butün mesele onıñ qaysı birimizge muracaat eteceginde. Umumen o Pötr emcege sıqça muracaat ete. Belki meni boyle bir laqırdı için daa yaş esap etkeni ya da Pötr emceniñ krovatı oña nisbeten yaqın olğanı ve oña yatqan yerinde bile muracaat etmek mümkün olğanı içündür? Lyakin zavallı İrfanıñ da aqqına kirmek istemeyim. O maña da bir qaç kere muracaat etti ve men, zanımcı,
10 daa soñ Pötr emceniñ dostane baqışlarından añlağanıma kore, ozümni degerli tuttum. İrfan ozünüñ Sultaniyesiniñ ilyaiy dülberligini aytıp tekrar ve tekrar maqtağanda, men de israrlıqnen oz sevgilimniñ bayagğı yaş ekenini, demek dülber ekenini isbat ettim. «Onıñ esmeri üzçigi oyle cazibeli ki, oña saatlernen baqıp turmaq mümkün. O buña izin berse yetkeni. Başqa şey kerekmey!» dep bağırdım.

15 — Ey çipçeçik!—dep ayqırdı o vaqıtta İrfan.— Saña sevgi aqqında qonuşmağa daa erte. Başta adamlar qırq yaşında evlene ve doğru yapa ediler. Şimdi ise... Sen burnuñni sürt başta. Aks alda oña men şimdi bir ümruq yandırırım, soñ lafıñni bilip aytırsı...

Men de bağıruvda, afaqanlanuvda ondan artta qalmadım. Men oña: «Sen sevginiñ
20 lezetini, dadımı unutqansın, qartayıp, qatıp qalğansıñ,— dedim.— Eger benim Leylyamnı bir kere körseñ,dünyada aşqına yaşamaq ve kureşmek mümkün olğan buük duyğu bar ekenine qanarsıñ! »

boğazındaki ağrılar çok kuvvetlendiği zaman böyle yapardı.

Pötr Amca bana göz kırptı. Ben onun bakışını anladım. İrfan'ın içindeki ağrılar dayanılmaz dereceye geliyor. Artık o, bu şekilde yatamaz. Keskin ses çıkartır, yerinden atılıp kalkar ve tamamen değişmiş bir halde ikimizden birisine
5 sevgililerimizi değiştirmeyi teklif eder. Bütün mesele, onun hangi birimize müracaat edeceğinde. Genellikle o, Pötr Amca'ya daha sık yönelir. Belki beni böyle bir konuşma için daha genç kabul ettiği ya da Pötr Amca'nın divanı ona kısmen yakın olduğu ve ona yattığı yerden bile danışmak mümkün olduğu içindir. Fakat, zavallı İrfan'ın da hakkını yemek istemiyorum. O, bana da birkaç kere danıştı ve ben,
10 zannımca, daha sonra Pötr Amca'nın dostane bakışlarından anladığım için kendimi değerli tuttum. İrfan, kendi Sultaniyesinin ilahi güzelliğini söyleyip tekrar ve tekrar övdüğü zaman, ben de ısrarla kendi sevgilimin bayağı genç olduğunu, yani güzel olduğunu ispat ettim. “ Onun esmerce yüzü öyle cazibeli ki, ona saatlerce bakıp durmak mümkün. O, buna izin verse yeter. Başka şey gerekmez!” diye bağırdım.

15 ___ Ey civcivcik!- diye haykırdı o zaman İrfan. – Sana sevgi hakkında konuşmak için erken. Başka insanlar kırk yaşında evleniyor ve doğru yapıyorlardı. Şimdi ise... Sen burnunu sürt (biraz) ilk önce. Aksi halde, ben ona şimdi bir yumruk indiririm ki, sonra lafını bilip konuşursun...

Ben de, bağırıp çağırmada, afakanlanmada ondan geri kalmadım. Ben ona : “ Sen sevginin lezzetini, tadını unutmuşsun, yaşlanıp kalmışsın,- dedim. Eğer benim Leyla'mı bir kere görse , dünyada aşkına yaşamının ve savaşmanın mümkün olduğu büyük duygunun var olduğuna inanırsın.”

Men emşire kelgence dayandım ve İrfan teklif etken kerginlikten bir direm bile çekilmedim.

5 İşte, bizim zavallı İrfan boyle. Ağrıları tutqan vaqıtta kimseni acımay. Onıñ caqları içine batıp kete, közleri nasıldır suvuq ateşnen pıldağ üzü kögere, sesi titrey, yerinde sallana ve onıñ köküsinden teren nefesnen beraber iñilti ah çeküvge beñzer nasıldır davuşlar atılıp çıqa edi. Onıñ üzünden aqqan ter saqalında iri bılañıq tamçılara çevirilip tama. Polniñ o turğan yeri daima sılaq ola. Davanıñ soñunda o sertleşe, qabalaşa, subetdeşini aqaretlev derecesine barıp yete. Boyle vaqıtlarda, eñ muimi, oña yan bermemek, ondan artta qalmamaq kerek. Ve biz ondan artta qalmaymız.

10 Mui soñ derece kerginleşkende ve İrfan subetdeşinen aman-aman tutuşacaq vaqıtta bosağada şpritsniñ demir tabaqa urulğanı ve emşireniñ qurtarıcı sesi eşitle. Bundan soñ er şey bite. Ukoldan soñ İrfan bir daa turmay ve biz de üqlamağa yatamız.

İrfan birden keskin iñrandı, soñ hucır ses çıqardı ve şiddetnen yerinden atılıp turdı, biraz o yaq-bu yaq baqıp turğan soñ ateş kibi parıldağan közlerini aqaytıp, Pötr emceniñ üstüne üpüş atti.

— E? Şay! Aydı sevgililerimizni deñişeyik? Aydı!

20 Yoq,— dep itiraz etti Pötr emce ve teesüfnen maña baqtı. O bu baqışnen, «bu sefer de sen çette qaldıñ», demek istedi.— Yoq, razı olup olamayım. Menim Ediliyam tek meni seve. Tek meni!—O bağırıp yiberdi. Soñ yımşadı.— O bir dane, onıñ lyayığı yoq.

Çevriyazı : 180

Ben, hemşire gelinceye kadar dayandım ve İrfan'ın çıkarmaya çalıştığı gerginlikten bir dirhem bile çekilmedim. İşte, bizim zavallı İrfan böyle. Ağrıları tuttuğu zaman kimseye acımaz. Onun yanakları içine çöküp gidiyor, gözleri öyle bir soğuk ateşle parıldıyor ki, yüzü kızarıyor, sesi titriyor, yerinde sallanıyor ve göğsünden derin nefesle beraber inilti, ah çekişe benzer birtakım sesler çıkıyordu. Yüzünden akan ter sakalında iri, bulanık damlacıklara dönüşerek damlıyor. Yerin onun durduğu kısmı daima ıslak oluyor. Münakaşanın sonunda o sertleşiyor, kabalaşıyor, sohbet ettiği arkadaşına hakaret etme derecesine varıyor. Böyle zamanlarda, en önemlisi ona fırsat vermemek, ondan geride kalmamak gerek. Ve biz ondan geri kalmayız.

10 Ortam son derece gerginleştiğinde ve İrfan sohbet arkadaşıyla hemen hemen dalaşacağı vakitte eşikte şırınganın demir tabağa vurma sesi ve hemşirenin kurtarıcı sesi işitiliyor. Bundan sonra her şey bitiyor. Öğleden sonra İrfan bir daha kalkmıyor ve biz de uykuya yatıyoruz.

İrfan, birden keskin bir şekilde inledi, sonra hucur (korkunç)(?) (bir) ses çıkardı ve şiddetle yerinden atılarak kalktı, biraz o yana, bu yana bakıp durduktan sonra ateş gibi parıldayan gözlerini ağartarak Pötr Amca'nın üstüne yürüdü.

__ Fakat? Böyle! Haydi sevgililerimizi değiştirelim. Haydi.

__ Yok,- diye itiraz etti Pötr Amca ve teessüfle bana baktı. O, bu bakışla “bu sefer de sen kenarda kaldın.” Demek istedi.- Yok, razı da olamıyorum. Benim Ediliya'm sadece beni seviyor. Sadece beni! – O, bağırıverdi. Sonra yumuşadı. – O, bir tane , ona layık kimse yok.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 180

— Şaymı? Şay e?! Sen benim Sultaniyemni körgeñ söñ Ediliyañnı unutırsıñ. Menim Sultaniyem menden on dört yaş kuçuk. O yaş, dülber,eñ muimi, ayne-cilik yapmağa bilmey. E! Bilmey. Boyle adamnen yaşamaq bir bahttır. E! Aydı deñişeyik?

— Sen ne deysiñ şu İrfan? Maña oz ediliyamdan vazgeçmekni teklif etesiñmi?
5 Onen yaşamaq mümkün, onen olmek mümkün, lyakin ondan ayrılmaq mümkün degil.

— Men Sultaniyenen nasıl etip tanışqanımnı bilesiñmi sen? Bilmeysiñ E?! Ayse diñle. Diñle, aytayım.

O ayaqları bataqlıq içine batıp qalğan kibi olarnı ağırlıqnen köterip basa ve
10 qıçırıpqarılıp laf ete. Saqalından kene iri tamçılar tamlay,üzü kogerdi ve bütün kevdesi titrep başladı.

— Sen onıñnen nasıl etip tanış oldıñ,soñ, aytçı, baqayım?

Men Pötr emcege manalı baqış yaptım. İrfan Sultaniyenen nasıl etip tanış olğanını bizge çoq kereler aytqan edi. Şimdi, Pötr emceniñ boyle sualinden söñ İrfan onıñ
15 aselet sorayatqanımnı añlaya bile. Boyle taqdirde dava bir kereden kesilir. İrfanñ ukol vaqtınace ise daa qırq beş daqqa vaqt bar.

— Bilemiz, sen onıñnen Yevpatoriyada, plyajda ta-nış oldıñ. O qırmızı kupalnik kiyip, qara kozlük taqıp, gulguli mantar taldasında yata ve pepsiköla içe edi...

20 Qart ozüniñ yañlışını vaqtında tüzetti ve davanı daa qızğınlaştırıp yiberdi.

Tevekkel insan. Ahmaq deseñ de, yeri bar,— dedi İrfan. onıñ üzünde kulküge beñzer lyakin acınıqlı bir ifade peyda oldı.— Sen ne, çıldırdıñmı? E,onıñ kozlügi yoq edi. O raskladuşka

__ Böyle mi? Böyle, fakat?! Sen benim Sultaniye'mi gördükten sonra Ediliyan'ı unutursun. Benim Sultaniye'm benden on dört yaş küçük. O, genç, güzel en önemlisi, hile yapmayı bilmez. E! Bilmez. Böyle insanlarla yaşamak bir şanstır. E!Haydi değişelim?

5 __ Sen ne diyorsun a İrfan? Bana kendi Ediliya'mdan vazgeçmeyi mi teklif ediyorsun? Onunla yaşamak mümkün, onunla ölmek mümkün, fakat ondan ayrılmak mümkün değil.

__ Benim Sultaniye'yle nasıl olup da tanıştığımı biliyor musun sen? Bilmiyorsun ha?! Öyleyse dinle. Dinle, anlatayım.

10 O, ayakları bataklık içine batıp kalmış gibi onları yavaşça kaldırarak basıyor ve bağırıp çağırarak konuşuyor. Sakalından yine iri damlacıklar damlayarak yüzü kızardı ve bütün vücudu titremeye başladı.

_ Sen onunla nasıl olup da tanıştın sonra anlat bakayım.

15 Ben Pötr Amca'ya anlamlı bir bakış attım. İrfan Sultaniye'yle nasıl tanıştıklarını bize defalarca anlatmıştı. Şimdi, Pötr Amca'nın böyle (bir) sorusundan sonra İrfan onun asalet soracağını anlayabiliyor. Bu taktirde münakaşa bir anda kesilir. İrfan'ın iğne vaktine kadar da daha kırk beş dakika var.

20 __ Biliyoruz, sen onunla Yevpatoriya'da , plajda tanıştın. O, kırmızı mayo giyerek, siyah gözlük takıp, pembe renkli mantar şemsiye gölgesinde yatıyor ve pepsi-kola içiyordu...

İhtiyar kendi yanlışını zamanında düzeltti ve münakaşayı da hararetlendirdi.

__ Mütevekkil insan. Ahmak desen de, yeri var,- dedi İrfan. Onun yüzünde gülümsemeye benzer fakat acınaklı bir ifade oluştu. – Ne sen, çıldırdın mı? E, onun gözlüğü yoktu. O, şezlong

almaq için nevbette tura edi... Eh, o nasıl künler edi...

O bağırp, boğulup, tutulup laf ete. Sözleriniñ aman-aman episi hitaptan ibaret ola. Üzü topraq kibi kogergen ve terden bir tamam sılangan edi...

— Menim Ediliyam maña...

5 — O raskladuşka almaq için nevbette tura edi!— dep iñrandı İrfan, soñ şaşılacaq derecede yımşaq ve mülyayim bir sesnen ilyave etti:—Nazik vücıdı için küneşiniñ qırmızı nurlarinen tel-çelengen, ozü de nurdan yapılğan kibi hafif... E, kerçek, men onı körmezden evel nevbette turğanlardan: «Tapşanlar için bilet qayerde satıla?» dep soradım.

10 Maña yanaşadaki budkanı kosterdiler. Men o budkaga doğrulğan arada, onı kördim. O nevbette soñundan ikinci olup tura edi. Men onı körgenimnen turğan yerimde qatıp qaldım, Ey alla, bu esimdemi öqsa tüşümdemi? Bu vaqıtta o da maña baqtı ve: «Siz qaç yaşındasıñız?» dep soradı. Men şaşmalap qaldım. Yaşımını iç hatırlap olamayım. Lyakin o bekley. Maña ozüniñ mas-mavı közlerinen baqıp beklep
15 tura. Niayet, men özümniñ yaşımını hatırladım ve eşitilir sesnen: «Qırq », dedim. «Ne,qırq?—dep soradı o kene.— Bu qadar çoq, e?» — Menim Ediliyam maña der edi ki... Aqıl yaşta degil...

— Bu arada men,— dep bağırdı İrfan,— duydım ki, nevbette turğan adamlar maña hucır-hucır baqalar. Bu vaqıtta qızıñ sesini tekrar eşitem: «Sizge qaç yer kerek,
20 dep sorayım». Bu sefer benim sesim ğayıp oldı. soñ peyda oldı ve men: «Bir», dedim. «118 nomerli tapşannı ozüñizge ala bilesiñiz.

Men oña bilet alğan edim, lyakin faydalanmaycam.

Özüme raskladuşka alacaq olam». Men teşekkür manasında başımını bir kere salladım ve tapşanlar sırası betke kettim. Deñizniñ şuvultısı benim ba-

almak için sıra bekliyordu...Eh, o ne günlerdi...

O, bağırp , boğulup, tutuşarak konuşuyor. Sözlerinin hemen hemen hepsi hitaptan ibaret oluyor. Yüzü toprak gibi kızarmış ve terden tamamen ıslanmıştı...

__ Benim Ediliya'm bana...

5 __ O, şezlong almak için sırada bekliyordu.- diye bağırdı İrfan, sonra şaşılacak derecede yumuşak ve mülayim bir sesle ilave etti: - Nazik vücudu güneşin kırmızı ışıklarıyla kaplanmış, kendi de nurdan yapılmış gibi hafif... E, gerçek, ben onu görmezden evvel sırada duranlara : “İskemleler için bilet nerede satılıyor?” diye sordum.

10 Bana yandaki kulübeyi gösterdiler. Ben o, kulübeye doğrulduğu sırada onu gördüm. O, sondan ikinci sırada bekliyordu. Ben onu görmemle durduğum yerimde donup kaldım , hey Allah, bu gerçek mi , yoksa hayal mi? O zaman o da bana baktı ve :” Siz kaç yaşındasınız?” diye sordu. Ben şaşırıp kaldım. Yaşımı hiç hatırlayamadım. Fakat o bekliyor. Bana masmavi gözleriyle bakıp bekliyor. Nihayet, ben kendi yaşımı hatırladım ve hafif sesle: “Kırk” dedim. “Ne, kırk mı?- diye sordu o yine.- Bu kadar çok, fakat?” – Benim Ediliya'm bana derdi ki... Akıl yaşta değil...

20 __ Bu arada ben- diye bağırdı İrfan ,- duydum ki, sırada duran insanlar bana kötü kötü bakıyorlar. O zaman kızın sesini tekrar işitiyorum:” Size kaç yer gerek?” diye soruyorum. Bu sefer benim sesim kesildi, sonra çıktı ve ben: “Bir”, dedim. “118 numaralı iskemleyi kendinize alabilirsiniz.”

Ben onun için bilet almıştım, fakat kullanmayacağım.

“Kendime şezlong almak istiyorum.” Ben teşekkür manasında başımı bir kere salladım ve iskemle sırasının olduğu tarafa gittim. Denizın uğultusu benim ba-

şımnıñ içinden çıqqan kibi kele. Ayaqlarım qaltıray, kozlerimni tuman basa. Niayet, men 118 nomerli tapşaşı taptım ve bayağı vaqıtqace onıñ ustüne oturmağa cesaretlenmedim.

5 İrfannıñ nefesi daa eiyade tutulıp başladı, sesi hırıldap qaldı. O ellerinen qursağını tutıp, egilgen alda, zar-zornen ayaq üstünde tura edi. Şimdi onıñ sözünü kesmek ve biraz tınış almağa imkyan bermek kerek edi.

— Soñ, ne olgan?—dep bağırdı Pötr emce.— Nasıldır ağaç tapşanğa oturmağa qorqa eken. Belki, pek qattıdır. Şay ise sen de raskladuşka alğaydıñ. E, men umumen plyajdaki tanışuvlarğa şübenen baqam. Terbiyeli adamlar başqa yerlerde tanış olalar.

10 Pötr emce qararını qaçırdı. İrfan sarsıtıcı ücumge keçmek için teren nefes aldı ve ümruqlarını sıqıp, Pötr emcenıñ ustüne şiddetnen ürüş eterek: «Ne ayttıñ?!» dep ayqırdı. Bu ande qapu yanında tasırdı Eşitildi ve yengil adımlarnen emşire kirip keldi.

— Yeter iddalaşqanıñız,— dedi o sakın davuşnen.— Demirci, yeriñizge yatıñız.

15 İrfan bir tamam qamburayğan ,caqları ve közleri içine daa pek kirgen alda şaşqın nazarnen emşirege baqıp qaldı. Soñ turğan yerinde oz krovatı betke çevirildi ve bataqlıq içinden ketken kibi ayaqlarını süyrep basaraq, krovatı yanına bardı. Emşire, o adetteki kibi qapaqlanıp yatqance beklep turdı. Ukol yapqan soñ o bizge: «Hayırlı gece», dedi ve çıraqnı söndürüp çıqıp ketti. Bu başkıca emşire edi. Menim Gulnarım
20 yarın kelecek.

Sabağace iç birimizden ses-soluq çıqmadı. Saba açılğan soñ bugün Pötr emcenıñ ketecek küñü ekenini hatırladıq. Men qorqunen aqşamı oyladım. İrfannıñ endi menden ğayrı muracaat

şımın içinden çıkıyor gibi geliyor. Ayaklarım titriyor, gözlerim kararıyor. Sonunda ben 118 numaralı iskemleyi buldum ve bayağı vakit onun üstüne oturmaya cesaret edemedim.

5 İrfan'ın nefesi daha çok kesilmeye başladı, sesi hırıldayıp kaldı. Elleriyle bağrını tutarak eğilmiş halde, zar zor ayak üstünde duruyordu. Şimdi onun sözünü kesmek ve biraz nefes almaya imkan vermek gerekti.

— Sonra, ne olmuş? – diye bağırdı Pötr Amca.- Ağaç iskemleye oturmaya korkuyormuş. Belki pek serttir. Öyleyse sen de şezlong almıştın. E, ben genellikle plajdaki tanıdıklara şüpheyile bakarım. Terbiyeli insanlar başka yerlerde tanışılır.
10 Pötr Amca aşırıya kaçtı. İrfan, sarsıcı hücumu geçmek için derin nefes aldı ve yumruklarını sıkarak, Pötr Amca'nın üstüne şiddetle yürüyerek: “Ne söylediniz?” diye haykırdı. O anda kapının yanında bir ses işitildi ve yavaş adımlarla hemşire gelip girdi.

— Yeter iddialaştığımız,- dedi sakın sesle. – Demirci, yerinize yatınız.

15 İrfan tamamen kamburlaşmış yanakları ve gözleri içine daha çok çökmüş halde şaşkın bakışlarla hemşireye bakıp kaldı. Sonra durduğu yerde kendi divanının olduğu tarafa döndü ve bataklık içinden gidiyormuş gibi ayaklarını sürüyüp basarak divanının yanına gitti. Hemşire her zamanki gibi o, kapaklanarak yatıncaya kadar bekledi. İğne yaptıktan sonra bize: “Hayırlı geceler.” dedi ve ışığı söndürerek çıkıp
20 gitti. Bu başka hemşireydi. Benim Gülnar'ım yarın gelecek.

Sabaha kadar hiç birimizden ses soluk çıkmadı. Sabah olduktan sonra bugün Pötr Amca'nın gideceği gün olduğunu hatırladık. Ben korkuyla akşamı düşündüm. İrfan'ın bundan sonra benden başka baş vuracağı

etmege adamı olmaycaq. Ya barıp da men dayanıp ola-masam, saat onğace bile dayanıp olamasam, ne olür? İrfannıñ ukol vaqtı künde on daqqa uzatıla ve bugün on buçuqqace dayanmaq kerek.

5 Aqşam yaqnlğanı sayın benim raatsızlanuvım da ep arttı. Saat yedilerde Gulnar keldi. Ustümdeki ağırlıqıñ yarısı engen kibi oldı. Gulnar haber alıp turar ve kerek olsa yardım eter.

10 İrfan tizlerini qursağına tirep, başını puf yastıqıñ içine soqup, yatqan yerinde somurdana-so-murdana o yan-bu yan sallanıp başlağanda meç krovatıma yerleşipçe oturdım ve onıñ sevgililerimizni deñştirüv bounca teklifini butün çarelernen red etmege azırlandım.

15 Men beklep oturğan olsam da er şey apansızdan başlanğan kibi keldi. İrfan yerinden şiddetnen atılıp turdı. Başta yanındaki boş krovatqa baqtı, soñ maña tikilip qaldı. Onıñ üzü sersemlegen adamnıñ üzüne beñzey edi. Birazdan soñ O turğan yerini yavaş-yavaş tepip başladı. Bu onıñ içinde ceennem ağırları başlağanını bildire zedi. Onıñ üzü o derecede deñiştı ki, meni deşet bastı. Bayağı vaqt turğan yerini taptağan soñ O teren koküc keçirdi ve ağır iñrandı. O başlamay, men ise nasıl başlaycağımı bilmeyim. Qapu aralığında Gulnar korüdi ve çırayını sıtıp: «Başla», dep fisıldadı.

20 Men başlamağa azırım, lyakin neden başlaycağımı bilmeyim. Adette, er vaqt İrfannıñ ozü başlay, biz ise oña tek itiraz ete edik. Boyle yengil ola edi. Men onıñ üzüne daa bir kere baqıp aldım ve birden başlap yiberdim.

— Menim sevgilim — bu benim ayatım. Men onıñ dülber olup-olmağanını bilmeyim, lyakin onıñsız yaşap olamaycağımı bilem.

Şay e?!—dedi İrfan keskin davuşnen.

kimsesi olmayacak. Ya gidip de ben dayanamazsam, saat ona kadar bile dayanamazsam ne olur? İrfan'ın iğne vakti günde on dakika uzatılıyor ve bugün on buçuğa kadar dayanması gerek.

5 Akşam yaklaştığında benim rahatsızlığım hep arttı. Saat yedi civarında Gülnar geldi. Üzerimdeki ağırlığın yarısı kalkmış gibi oldu. Gülnar anlayıp kalkar ve gerekirse yardım eder. İrfan dizlerini boğazına dayayarak başını yumuşak yastığının içine sokup, yattığı yerden homurdana homurdana o yana bu yana sallanmaya başladığında ben divanıma yerleşerek oturdum ve onun sevgililerimizi değiştirme teklifini reddetme çarelerine hazırlandım. Ben bekleyerek oturmuş olsam da her şey 10 aniden başlamış gibi geldi. İrfan, yerinden şiddetle atıldı. Başta yanındaki boş divana baktı, sonra gözleri bana dikilip kaldı. Onun yüzü sersemlemiş insanların yüzüne benziyordu. Biraz sonra o, durduğu yeri yavaş yavaş tekmelemeye başladı. Bu onun içinde cehennem ağrıların başladığını bildiriyordu. Onun yüzü o kadar değişti ki, beni dehşet bastı. Bayağı vakit durduğu yeri tekmeledikten sonra derin iç geçirdi ve 15 yavaşça inledi. O, başlamıyor, ben de nasıl başlayacağımı bilmiyorum. Kapı aralığından Gülnar göründü ve yüzünü asarak:

“ Başla” diye fısıldadı.

Ben başlamaya hazırım, fakat nereden başlayacağımı bilmiyorum. Adete göre, her zaman İrfan'ın kendi başlıyor, biz ise ona sadece itiraz ediyorduk. Böyle kolay 20 oluyordu. Ben onun yüzüne bir kere daha bakabildim ve birden başlayıverdim.

__ Benim sevgilim - o benim hayatım. Ben onun güzel olup olmadığını bilmiyorum fakat onsuz yaşayamayacağımı biliyorum.

__ Öyle, fakat? – dedi İrfan kesin bir sesle.

— E,onıñsız yaşamaq mümkün degil,— tekrarladım İrfannıñ lafqa qoşulğanına quvanıp.— Onıñnen ise yahşı, o söylengen, atta qıçırıqlağanda bile yahşı. Bilesiñmi men onı... men onı er vaqıt sevem.

— Şay e?!

5 İrfannıñ miyinde nasldır tormozlanuv olğan olsa kerek ki, lafqa qoşulıp olamay edi. Men oña yardım etmege qarar berdim.

— Ebet, sevem.

— Aydı deñişeyik,— dedi o neçündür yalvarğan davuşnen.— O mende bir dane, o eñ aliy insan, o adamlar arasında ürgen ferişte, aydı deñişeyik.

10 — İç mümkün degil,— itiraz ettim men mümkün qadar keskin davuşnen.— Oz sevgilimni ğayıp etmek, benim için özümni ğayıp etmeknen birdir.

— Şay e? Ya sen onıñnen nasıl tanış oldıñ?

Qana aytçı, nasıl tanış oldıñ? Tüşünip oturmağa, uydurmağa vaqıt yoq edi.

— Bilesiñmi, men onıñnen beraber oquy edim.İnstitutta.

15 — Nasıl etip?

İrfan özü söylenecegi yerine polni tepkeley berip menden cevap bekley. Men onıñ üzüne baqmağa cesaretlenip olamayım ve qarşımda onıñ terden sılangan çıplaq ayaqlarını korem.

— Biz pamuq cıymağa barğanda... beraber pamuq cıya edik.

20 —Soñ?

—Bir kere, aqşam üstü, tarladan qaytqanda ozenden keçmek kerek oldı. Kopür uzaqta edi. Yigitler qızlarını köterip keçirdiler. Men de özümniñ Leylyamni quçağıma aldım. Qaranlıq edi. Ozen nse say ve keñ. Onıñ üzü benim üzüme toquna. Birden, men onıñ benimki ekenini añladım,- Ebediyen.

25 — Soñ?

Çevriyazı : 185

___ Fakat, onsuz yaşamak mümkün değil,- tekrarladım İrfan'ın söze katılacağına güvenerek. – Onunla ise güzel, o konuştuğunda, hatta bağırdığında bile güzel. Biliyor musun, ben onu... ben onu her zaman seviyorum.

___ Öyle, fakat?!

5 İrfan'ın aklında bir şey frenlenmiş olsa gerek ki, söze karışamıyordu. Ben ona yardım etmeye karar verdim.

___ Evet, seviyorum.

___ Haydi değişelim- dedi o nedense yalvaran (bir) sesle.- O, benim için bir tane , o, en yüce insan , o insanlar arasında yürüyen melek , haydi değişelim.

10 ___ Hiç mümkün değil,- itiraz ettim ben mümkün olduğunca kararlı (bir) sesle.- Kendi sevgilimi kaybetmek, benim için kendimi kaybetmekle birdir.

___ Öyle, fakat? Ya sen onunla nasıl tanıştın? Hadi söyle, nasıl tanıştın?Oturup düşünmeye, uydurmaya vakit yoktu.

___ Biliyor musun, ben onunla beraber okuyordum. Enstitüde.

15 ___ Nasıl?

İrfan kendi söyleyeceği yerde, yeri tekmeleyerek benden cevap bekliyor. Ben onun yüzüne bakmaya cesaret edemiyorum ve karşımda onun terden ıslanan çıplak ayaklarını görüyorum.

___ Biz pamuk toplamaya gittiğimizde... beraber pamuk topluyorduk.

20 ___ Sonra?

___ Bir kere, akşamüstü, tarladan dönerken nehirden geçmek gerekti. Köprü uzaktaydı. Gençler, kızları kaldırıp geçirdiler. Ben de kendi Leyla'mı kucağıma aldım. Karanlıktı. Nehir ise sığ ve geniş . Onun yüzü benim yüzüme dokunuyor. Birden, ben onun benimki olduğunu anladım,- Sonsuza dek.

25 ___ Sonra?

— Bilesiñmi, onıñ içün er angi işni yapmağa qadir ekenimni añladım. Men ozen bitken soñ da Onı quçağımdan tüşürmedim. Yerniñ o bir çetinece köterip ketmege azır edim... O geceni biz tarlada keçirdik. O gece — bizim gecemiz oldı. Biz olgence beraber olmaga karar berdik, ant-yemin ettik...

5 — E, añlaşıla,— dep sözümini kesti İrfan.—Añlaşıla. Sen edepsiz ve ahlyaqsız bir adamsıñ. Seni yahşı etip silmek kerek. Boyle etip sevelermi, qalpazan?

— Seniñce nasıl etip sevmek kerek?— dep bağırdım men davamıznıñ niyet bağlanayatqanına qu-vanıp.— Ne, oña baqıp çuqunmaq kerekmi yoqsa?

— Ebet. Ebet. Sen onı sevmeysiñ. Ber onı maña, al benim Sultaniyemni. O
10 insanca sevmege bile. Seni de ogretir. Doğru, o Kiyevde yaşay. Lyakin bunıñ emiyeti yoq. Körmek isteseñ, barırsıñ.

— İrfan!—dep bağırdım men.—O muqaddes geceni beklep men yigirmi sekiz yıl yaşadım ve daa üz yigirmi sekiz yıl yaşamağa azırım.

— Ahmaq,— dep hırıldadı İrfan.— Gece içün degil, kundüz içün yaşamaq
15 kerek. Yarıq içün, qaranlıq içün degil.

Men çaresini tapıp olğanım qadar oña itiraz etip başladım. İrfan da bağıra, meni aqılğa yatmaycaq cinayetlerde qabaatlay.

Qapuda Gulnar peyda olğanda benim alım da acınıqlı edi. İrfan emşireniñ kelgenini añla-ğan Soñ, turğan yerinde yavaş-yavaş aylandı ve oz krovatına doğru ketti.
20 Ukoldan soñ o, adetteki kibi, ses-soluqsız üqlap qaldı.

Men, teknil mecalsızlanğan alda, krovatıma sozuldım. Boğazım ağıra, ağızım qurup qalğan, köküsimde nasıldır sancılar peyda ola, oda içi tınçıq edi. Bu ande Pötr emceni hatırladım. Bundan qırq yıl evelsi faşistler onıñ kozü ogünde

___ Biliyor musun, onun için her türlü işi yapmaya kadir olduğumu anladım. Ben nehir bittikten sonra da onu kucağımdan indirmedim. Dünyanın öteki ucuna kaldırıp götürmeye hazırdım... O geceyi biz tarlada geçirdik. O gece – bizim gecemiz oldu. Biz ölünceye kadar beraber olmaya karar verdik, yemin ettik...

5 ___ E, anlaşılıyor,- diye sözümü kesti İrfan.- Anlaşılıyor. Sen edepsiz ve ahlaksız bir adamsın. Seni iyice bir silmek gerek. Böyle mi severler, kalpazan?

___ Sence nasıl sevmek gerek?-diye bağırdım, ben münakaşamızın sona ereceği için sevinerek. – Ne yani, bakıp rica etmek mi gerekiyor?

10 ___ Evet, evet. Sen onu sevmiyorsun. Ver onu bana, al benim Sultaniye'mi. O, insanca sevmeyi biliyor. Sana da öğretir. Doğru, o, Kiev'de yaşıyor. Fakat bunun önemi yok. Görmek istersen gidersin.

___ İrfan! – diye bağırdım ben. – Ben, o mukaddes geceyi bekleyerek yirmi sekiz yıl yaşadım ve daha yüz yirmi sekiz yıl yaşamaya hazırım.

15 ___ Ahmak,- diye hırıldadı İrfan. – Gece için değil, gündüz için yaşamak gerek. Aydınlık için, karanlık için değil.

Ben çaresini bulana kadar ona itiraz etmeye başladım. İrfan da bağılıyor, beni akla yatmayacak cinayetlerde suçlu buluyordu.

20 Kapıda Gülnar peyda olduğunda benim halim de acıklıydı. İrfan, hemşirenin geldiğini anladıktan sonra durduğu yerde yavaş yavaş döndü ve kendi divanına doğru gitti. İğneden sonra , her zamanki gibi, sessiz soluksu uyuyup kaldı.

Ben bütün halsizliğimle divanıma uzandım. Boğazım ağrıyor, ağzım kuruyup kalmış, göğsümde bir takım ağrılar peyda oluyor, odanın içi sessizdi. O anda Pötr Amca'yı hatırladım. Benden kırk yıl önceki faşistlerin onun gözünün önünde

qurşunlapan edililsını, aman-aman er kun, mına boyle qızğın munaqaşada qorçalamaq qolay olmağandır.

Men beyaz saçlı, sağlam müçeli qartnıñ oz krovatı üstünde bağdaş qurup oturğanını tasavur ettim. O er vaqıt yküm etici gur ve aenkli davuşnen laf ete. Onı tek mına
5 boyle sesi içün bile diñlemek ve urmet etmek mumkün. Mence, boyle acayip sesnen yalan aytnaq ya da adamnı aqaretlemek mumkün degil.

«Biz o vaqıtta daa evlenip yetiştirmegen edik,— dey o ses maña.— Cenk başlanğaninen maña ketmek kerek oldı. Sevastopölni qorçaladıq. Soñ Kavkaz betke çekilgende gemimiz battı. Men esirler lagerirda ozüme keldim. Lager şeer yanlarında
10 edi. Alımız pek acınıql. Tarifke kelmez derecede acınıqlı. Aş-suv bermeyler... hastalıqlar. Olülerni aselet bir qaç küngece almaylar. Olar da tirilernen yan-yanaşa yatalar. Edilil bizge suv, yod, peksimet ketire edi. Alla bilsin, bu şeylerni qaydan tapa edi. Bir keresinde, saçılarnıñ biri onı toqtatqan. Onı bir gruppа çufutnen beraber bizim lagerimiz yanında attılar. Men o vaqıtta onıñnen beraber oldim. O
15 vaqıttan berli benim kölgem yaşamaqta... Şimdi, mında, ozüm duymağan alda,onı birinci kere sesimni çıkarıp añdım. Onıñ adı ozüme hücır eşitildi. Sen, Emir, daa yaşsıñ, eger sevseñ, sevgiñe muqayt ol. Er daqqada, er saniyede. Aqiqiy sevgi ozüñni tamamilе bağıslamañnı talap ete. Sevgisiz adam bom-boştır».

E, men sevem ve benim sevgilim yançığımda. O daa demi bu odada edi. Aqiqiy
20 sevginiñ peyda olması içün bizim ekimizniñ ayatımız birleşmek kerek. Em oyle olur. Men ondan bir vaqıt ayırılmam.

Ortalıq yatışqan soñ, men sofağa çıqtım. Anda, stol çırağıñıñ yarığında Gulnar kitap

kurşunlandığını, hemen hemen her gün , işte böyle hararetle tartışmada kendini korumak kolay olamamıştır.

Ben beyaz saçlı, sağlam gövdeli ihtiyarın kendi divanının üzerinde bağdaş kurup oturduğunu hayal ettim. O, her zaman hükmedici gür ve ahenkli sesiyle konuşur.
5 Onu sadece, işte böyle sesi için bile dinlemek ve hürmet etmek mümkün. Bence, böyle muhteşem sesle yalan söylemek ya da insan hakaret etmek mümkün değil.

“Biz o zaman daha evlenecek kadar büyümemiştik – diyor o ses bana.- Savaşın başlamasıyla benim gitmem gerekti. Sivastapol’u savunduk. Sonra Kafkas tarafına çekildiğinde gemimiz battı. Ben esirler kampında kendime geldim. Kamp, şehir
10 yakınlarındaydı. Halimiz çok acıklıydı. Tarif edilmeyecek derecede acıklı. Yemek, su vermiyorlar...hastalıklar. Ölülere birkaç gün gecikmedikçe almıyorlar. Onlar da dirilerle yan yana yatıyorlar. Edilil bize sı, yoğurt, peksimet getiriyordu. Allah bilsin, bu şeyleri nereden biliyordu. Bir keresinde , nöbetçilerin biri onu durdurmuş . Onu
15 bir grup yahudiyle beraber bizim kampımızın yanına attılar. Ben o zaman onunla beraber oldum. O zamandan beri benim gölgem gibi yaşamakta... Şimdi , işte, kendim duymadığım halde, onu ilk defa sesli bir şekilde andım. Onun adı kendime korkunç geldi. Sen, Emir daha gençsin, eğer seversen , sevgine sahip çık. Her dakika her saniyede. Hakiki sevgi kendini tamamıyla bağışlamayı talep ediyor. Sevgisiz insan bomboştur.”

20 E, ben seviyorum ve benim sevgilim yanımda. O, daha demin buradaydı. Gerçek sevginin ortaya çıkması için bizim ikimizin hayatımızı birleştirmemiz gerek. Hem öyle de olur. Ben hiçbir zaman ondan ayrılmam.

Ortalık yatıştıktan sonra, ben salona çıktım. Orada, masadaki lambanın ışığında Gülnar kitap

oqup otura. Çıraqnıñ qırmızı nurları onıñ acayip üzünde oynaylar. Üregim bir çapalanıp al-dı. Onı körgende er vaqt şöyle ola. O ayaq seslerini eşitip, başını koterdi ve meni Kopgen soñ oquyatqan kitabını yapıp, stol üstüne qoydı. Yerinden yavaş turdı. Men eyecannen adımlarımni sıq-laştırdım. Oña yetmeme bir adım
5 qalğanda Gulnar elini köküsimе toqundırıp meni toqtattı. Ebet, şifahanede bulunganımızni, onıñ nevbetçi emşire, benim ise hasta ekenimni unutmamaq kerek.

— Demi sen nasıl Leylya aqqında ayttıñ?— Onıñ sesi suvuq ve qaba edi.— Aman bulbul kibi söylenesiñ. Anavı qıyışbacaq Leylya degilmi şu?

— Men... men...

10 — Bir söznen aytqanda, sen ahmaqsiñ. O seni taşlap doğru yaptı. Men zavallı onıñ qalımtısına qapıldım. Muqaddes gece, emiş. Şu geceñnen yaşayber. Şu muqaddes geceñden bu yaqqa keçme.

— Sen ne aytasıñ?— dedim men niyet.— Men bunı uydurdım.

15 — Uydurdım, emiş. Leylya nasıldır bir yigitniñ onı suvdan alıp keçkeni ve sabağace tarlada qalğanları aqqında aytqan edi. O qalpazan sen ekensiñ de!..

— O men degilim. Yoq, benim, lyakin oyle degil...

— Sen oz-ozüñe uküm çıqardıñ. Men bu laflarnı eşitken soñ, seni bir zaman özümniñki esap etip olamam. Esap etip olamam! Eşitesiniñmi? Biz evlengenimiz taqdirde bile sen benim için yat olıp qalırıñ.

20 Menim içimde nedir uzülgen kibi oldı. Damarlarımdaki qan qatıp başlağan kibi vücudım üüdü. Mei ne yaptım?!: Sabasına İrfanniñ keyfi yahşı edi. Menim alım ise acınıqlı. Gece yaramay üqladım ve şimdi

Çevriyazı : 188

okuyor. Lambanın kırmızı ışıkları onun mükemmel yüzünde oynuyorlar. Yüreğimi bir çarpıntı aldı. Onu gördüğümde her zaman böyle oluyor. O, ayak seslerini işitip başını kaldırdı ve beni gördükten sonra okumakta olduğu kitabını kapatıp masanın üstüne koydu. Yerinden yavaşça kalktı. Ben heyecanla adımlarımı sıklaştırdım. Ona ulaşmama bir adım kaldığında Gülnar elini göğsüme dokundurup beni durdurdu. 5 Evet, hastanede bulunduğumuzu, onun nöbetçi hemşire, benim ise hasta olduğumu unutmamak gerek.

___ Demin sen Leyla hakkında nasıl konuştun?- Onun sesi soğuk ve kabaydı.

___ Aman bülbül gibi konuşuyorsun. İşte, çarpık bacaklı Leyla değil mi o?

10 ___ Ben... Ben...

___ Tek kelimeyle, sen ahmaksın. O, seni bırakarak doğru yaptı. Ben zavallı, onun süprüntüsüne kapıldım. Mukaddes geceymiş. O geceyle yaşamaya devam et. O mukaddes geceden bu yana geçme.

___ Sen ne söylüyorsun? – dedim ben sonunda. – Ben bunu uydurdum.

15 ___ Uydurdummuş. Leyla bir gencin onu sudan nasıl alıp geçtiğini ve sabaha kadar tarlada kaldıklarını anlatmıştı. O kalpazan senmişsin ha!...

___ O, ben değilim. Yok, benim, fakat öyle değil...

___ Sen kendi kendine hüküm verdin. Ben bu sözleri işittikten sonra, seni bir zaman kendiminki kabul edemem. Kabul edemem! İşitiyor musun? Biz evlendiğimiz takdirde bile sen benim için yabancı olarak kalırsın. 20

Benim içimde bir şey kırılmış gibi oldu. Damarlarımdaki kan donup kalmış gibi vücudum uyuştı. Ben ne yaptım?!

Sabah İrfan'ın keyfi iyiydi. Benim halim ise acıklı. Gece kötü uyudum ve şimdi

başım solqıldap ağırmaqta. Dersiñ, birev onı ayavsız çöküçlemekte. Butün vücudım ezgelengen, ipranğan kibi. Yatqan yerimden turacağım kelmedi. Lyakin şeñ-şeramet İrfan üstümdeki yorğannı çekip aldı ve olduqça gur sesnen sabalıq yemegine ketmek kerekligini ayttı. İster-istemez turdım.

5 — Sen ne mübareklenip qaldıñ?—dedi o kulip.

Menim laf etecegim kelmey, tünevin aqşam pek çoq laf etkenimden şimdi bile caqlarım ağıra. Sabalıq yemeginden soñ üqu ilyacı içtim ve krovatıma sozuldım. Tünevinki aqşam aqqında tüşünecegim bile kelmey. «Eh, Leylya, seniñ hatireñ bile meni taqip etmekte. Senden qaçıp qurtulmaqñıñ çaresi yoq...» Men uyanğanda Pötr emceniñ krovatında tomalaq üzlü, taz başlı, şişman bir adam yılmayıp otıra edi. O benim uyanğanımnı añlap, şeñ davuşnen ozüni tanış etti: — Kizyar! Bu benim familiyam. Vadim Zaüroviç.

Men sizni endi bilem. Dostuñız İrfan siziñ aqqıñızda çoq acayip sözler ayttı. Bir odağa tüşkenimizden ğayet memnünim. Ğayet!

15 — Bizim palatağa kelgeniñiz pek yahşı oldı,— dedim men samimiyetnen.

Vadim Zaüroviç nasıldır ilmiy-tedqiqat institutıñ hadimi eken. Men Pötr emcege alışıp için onıñ krovatında şimdi başqa adamñı yayılıp oturğanı maña başta ters keldi. Ebet, palatamızdaki vaziyetni, İrfanniñ alını ve adetini oña anlatmaq kerek.

İrfanniñ içini aşqazan yazvası kemirmekte. Oña er aqşam ağrı kesici ve üqlatıcı ukol yapalar.Ukolnıñ muddeti er kun on-on beş daqqa uzatıla. Boylece, hastalıqqa qarşı organizmniñ tek ozü kureşmesi için şarait doğurıla. Eger

Çevriyazı : 189

başım zonklayarak ağrımakta. Sanki biri onu aralıksız çekiçlemekte. Bütün vücudum ezilmiş, yıpranmış gibi. Yattığım yerden kalkasım gelmedi. Fakat şen şakrak İrfan üstümdeki yorganı çekip aldı ve oldukça gür sesle, sabah kahvaltısına gitmek gerek gerektiğini söyledi. İster istemez kalktım.

5 ___ Sen ne mübareklenip(?) kaldın?- dedi o gülerek.

Benim konuşasım gelmiyor, dün akşam pek çok laf ettiğimden şimdi bile yanaklarım ağrıyor. Sabah kahvaltısından sonra uyku ilacımı içtim ve divanıma uzandım. Dün akşamı düşünesim bile gelmiyor. “Eh, Leyla senin hatıran bile beni takip ediyor. Senden kaçıp kurtulmanın çaresi yok...” Ben uyandığında Pötr Amca'nın yatağında tombalak yüzlü, kel kafalı, şişman bir adam gülümseyerek oturuyordu. O, benim uyandığımı anlayarak, neşeli (bir) sesle kendini tanıttı:

___ Kizyar! Bu benim soyadım. Vadim Zaüroviç. Ben sizi şimdi hatırladım. Dostunuz İrfan sizin hakkınızda çok güzel sözler söyledi. Aynı odaya düştüğümüz için çok memnunum. Çok!

15 ___ Bizim koğuşa geldiğiniz çok iyi oldu.- dedim ben samimiyetle.

Vadim Zaüroviç bir çeşit ilim teknik araştırma enstitüsünde çalışıyormuş. Ben Pötr Amca'ya alıştığım için onun yatağında şimdi başka bir adamın yayılıp oturması bana başta ters geldi. Evet, koğuşumuzdaki vaziyeti, İrfan'ın halini ve adetini ona anlatmak gerek.

20 İrfan'ın içini mide uru kemiriyor. Ona , her akşam ağrı kesici ve uyutucu iğne yapıyorlar. İğnenin süresi her gün on-on beş dakika uzatılıyor. Böylece, hastalığa karşı organizmanın sadece kendi mücadele etmesi için ortam oluşturuluyor. Eğer

bu kureşte organizm eñce, İrfan yazvadan operatsiyasız qurtulacaq. İrfan, ketkete ağırını ukolsız yeñmek derecesine barıp yetmek kerek. Er aqşam İrfan yerinden atılıp turıp, sevgililerimizni deñitirmekni teklif etken vaqıtta biz onıñ ağrılarını dayanılmaz derecege kelgenini ve o artıq yatıp da, oturıp da, susıp da olamağanını, 5 endi vaqıttan ütmaq içün tek laf etmek ve mümkün qadar qızgın em de keskin laf etmek kerekligini añlay edik. Başını qar qaplağan, endi torunları ordu hızmetinde bulunğan Pötr emce bu adamnıñ derdini az-buçuq olsa da eksiltmek içün, onıñ diqqatını belli bir muddet başqa tarafqa çekmek içün bir-bir buçuq saat zarfında onıñnen davalaşa, çoq yıllar devamında üreginiñ terenliklerinde saqlı turğan 10 muqaddes duyğularını şu adamnıñ alını tekararıçıq yengilleştirmek içün aşkyar ete edi. O bu yaşında sevgilisi bar olğanını aytmaqdan, anlatmaqdan utanmay, aksine, ğururlana ve onı isramen, degernen qorçalay. Bunıñnen özünüñ ürek yaralarını tazerte ve İrfannıñ ağrılarını bölüşe edi. Men de çette turmadım, ebet. Mümkün qadar davalarğa qoşuldım ve İrfannen tutuşqanda Pötr emceden artta 15 qalmadım.

Vadim Zaüroviçniñ kelgeni yahşı oldı. Er alda eki adammız. Men uyle avğan soñ, onı çetke çağırıp: — Eger aqşam sizge İrfan sevgilileriñizni deñiştirmekni teklif etse, razı olmañız,—dedim.

O başta «uhu-hu!» dep küldi. Soñ üzünde kulkü ifadesinen közlerini aqaytıp baqıp 20 qaldı. Hucır qıyafet: adam em ırcaya, em saña sual alyametinen baqa.

O eppi vaqıt boyle qıyafette turğan soñ, ağızını ümdı ve birden ciddiyleşti.

— Ne içün? Mende bir türlü sevgili yoq. Men ba-

bu mücadeleyi organizma yenerse, İrfan urdan ameliyatsız kurtulacak. İrfan'ın, gittikçe, ağrılarını iğnesiz yenmek derecesine ulaşması gerek. İrfan, her akşam yerinden fırlayarak kalkıyor, sevgililerimizi değiştirmeyi teklif ettiğinde biz, onun ağrılarının dayanılmaz dereceye geldiğini ve onun artık yatamayacağını, oturamayacağını, susamayacağını, şimdi zaman kazanmak için sadece konuşmak ve mümkün olduğu kadar öfkeli hem de kesin konuşmak gerektiğini anlıyorduk. Saçlarına aklar düşen, şimdi torunları ordu hizmetinde bulunan Pötr Amca bu adamın derdini az buçuk da olsa eksiltmek için, onun dikkatini belli bir vakit başka tarafa çekmek için bir- bir buçuk saat zarfında onunla tartışıyor, çok yıllar sonrasında yüreğinin derinliklerinde saklı duran mukaddes duygularını, bu adamın halini bin parça da olsa hafifletmek için açığa veriyordu. O, bu yaşında sevgilisinin var olduğunu söylemekten, anlatmaktan utanmıyor, aksine, gururlanıyor ve onu ısrarla, değerle koruyor. Bununla kendi yürek yaralarını tazeliyor ve İrfan'ın ağrılarını bölüşüyordu. Ben de (bir) kenarda durmadım, evet. Mümkün olduğu kadar münakaşalara katıldım ve İrfan'la iddialaştklarında Pötr Amca'dan geri kalmadım. Vadim Zaüroviç'in gelmesi iyi oldu. Her şekilde iki kişiyiz. Ben öğle vakti olduktan sonra onu kenara çekip:

__ Eğer akşam size İrfan, sevgililerimizi değiştirmeyi teklif ederse, razı olmayın,- dedim.

20 O, başta “uhu-hu” diye güldü. Sonra yüzünde gülme ifadesiyle gözlerini ağartarak bakakaldı. Korkunç bir yüz ifadesi, adam hem sırtıyor, hem soru ifadesiyle bakıyor. O, epey bu ifadeyle durduktan sonra, ağzını yumdu ve birden ciddileşti.

__ Niçin? Bende bir türlü sevgili yok. Ben ço-

la-çağalı adamım. Siz ne aytasınız!—dep bağırdı.

— Onıñ aşqazanında yazva bar,— dedim men mümkün qadar sakin davuşnen.— Onıñ ağrıları dayanılmaz derecege kelgende o özünü qoymağa yer tapıp olamay. Boyle vaqıtta ille laf etmek gerek.

5 Ne aqta laf etilmesiniñ emiyeti yoq. Eñ muimi, toqtamayıp, mümkün qadar keskin ve ciddi laf etmek ve lafınıñ ardını kesmemek, İrfannıñ özünü çoqça ve qızgınca laf ettirmek gerek. İşte, boylece biz onıñ diqqatını çekemiz.

— Ya ağrıların toqtatıcı ukol yapılmaymı?—dep soradı Vadim Zaüroviç.

— Ebet, yapalar, lyakin qattı rejimnen. Ukol muddeti er sefer on daqqa uzatıla.
10 Boylece, ekimler onı operatsiyasız devalaycaq olalar. Operatsiya yapmaq telükeli, üregi pek zayıf eken.

— A-a, ebet, añlaşıla. Psihoterapiy deyler buña. Yañı usul!— Vadim Zaüroviç kostergiç parmağını manalı koterdi.— Bu usul şarq memleketlerinde hususan keñ darqağandır. Meşur İbn Sina bile...

15 Men onıñ şarq memleketlerinde psihoterapiyanıñ emiyeti aqqıdaki lafını kesip, kene İrfan meselesine qayttım.

— İrfan nasıl bir laf başlasa, biz onı aman devam ettirmek, genişletmek ve qızgın davağa çevirmek kerekimiz. O ise, ne içündür, er vaqıt sevgililerimizni deñiştirmekni teklif ete ve özünüñ Sultaniyesini maqtap başlay. Soñ onıñle
20 deñişmekni teklif ete. Belki onıñ Sultaniye degen tanışı iç bir vaqıt olmağandır. Belki onı özü tüşünip çıkarğandır. Lyakin bunıñ emiyeti yoq. Siz deñişmege razı olmañız.

— Neçün boyle yapa?

Bilmeyim.

Çevriyazı : 191

luklu çocuklu adamım. Siz ne söylüyorsunuz!- diye bağırdı.

__ Onun midesinde ur var,- dedim ben mümkün olduğunca sakın sesle.

__ Onun ağrıları dayanılmaz dereceye geldiğinde kendini atacak yer bulamadı. Böyle zamanlarda illa konuşmak gerekir.

- 5 Ne hakkında konuşulduğunun önemi yok. En önemlisi, durmadan, mümkün olduğu kadar kesin ve ciddi konuşmak ve sözünün arkasını kesmemek, İrfan'ın kendisini çokça ve hararetle bir şekilde konuşturmak gerek. İşte, böylece biz onun dikkatini çekiyoruz.

__ Ya ağrılarını dindirici iğne yapılıyor mu?- diye sordu Vadim Zaüroviç.

- 10 __ Evet, yapıyorlar, fakat katı kurallarla. İğne süresi her seferinde on dakika uzatılıyor. Böylece, doktorlar onu ameliyatsız iyileştirecekler. Ameliyat yapmak tehlikeli, kalbi pek zayıfmış.

__ A, a, evet, anlaşılıyor. Psikoterapi diyorlar buna. Yeni yöntem!- Vadim Zaüroviç işaret parmağını anlamlı olarak kaldırdı.- Bu yöntem, doğu memleketlerinde hususen

- 15 çok yaygındır. Meşhur İbn-i Sina bile...

Ben onun psikoterapinin doğu illerindeki önemi hakkındaki sözünü keserek yine İrfan'ın meselesine döndüm.

- 20 __ İrfan ne zaman söze başlasa, bizim onu hemen devam ettirmemiz, genişletmemiz ve hararetle tartışmaya çevirmemiz gerekiyor. O ise, nedense, her zaman sevgililerimizi değiştirmemizi teklif ediyor ve kendi Sultaniye'sini övmeye başlıyor. Sonra onunla değiştirmeyi teklif ediyor. Belki onun Sultaniye diye (bir) tanıdığı hiçbir zaman olmamıştır. Belki onu kendi düşünüp çıkarmıştır. Fakat bunun önemi yok. Siz değişmeye razı olmayın.

__ Niçin böyle yapıyor?

- 25 __ Bilmiyorum.

— Men bitem. Buña meditsinada «punkt» deyler.

— Nasıl punkt?

— Adamnıñ miyi belli bir punktqa kelgende tormozlana ve aynı bir şeyni tekrarlay bere. Bozuq plastinka kibi. Psihoterapiyada buña «punkt» deyler.

5 Bu adamnıñ İrfan aqqında boyle tüşüngenı maña ağır keldi.

— Punkt degil,— dedim men sert davuşnen.— Aşqazan yazvası. Mında siz aytqan punktıñ işi yoq.

O tezden tüzelecek. Professor ayttı.

— E, aysa, sevgi macerasıdır. Ebet, añlaşıla,— dedi o er şeyni bilgen adamnıñ
10 tavürinen ve kene uhuldap kuldi. Onıñ Hucır kulküsü benim zıtıma toqundı.
Ağızını ken aç,üzünü buruştire ve «uhu-uh» dep başını sallay. Külemi, oksüremi, añ-
laşılmay. O kulip bitirgen soñ kene ciddiyleşti. Bu adam er külgen soñ ciddiyleşe.—
Er qmniñ bir sevgeni bar. Bu — birev içün apayı, birev içün ise...— O teren koküs
keçirdi.— Menim bir tanış qızım bar edi. Evlenecek edik. Bir kere maña onıñ çıplaq
15 resimini kösterdiler. Anadan doğ-ma...

— Bunı aqşam İrfanğa aytırsıñız. O sizden sorar. Mıtlaq sorar. Şimdi raatlanıñız.

Vadim Zaüroviçniñ maña canı ağıra bilecegi meni raatsılamay. Aqşam İrfannen özünü de-gerli tutsa olğanı.

20 Aqşam yemeginden soñ, hastalar föyedeki televizorniñ qarşısına toplandılar. Anda hokkey boınca al etici yarış ketmekte. Men gurüldeşken, ah çekken adamlarğa qoşulıp ketkenimni duymay qaldım. Bir maalde yanımda emşire peyda oldı ve, «tez palatañızğa kiriñiz», deb fisıldadı. Men atılıp turıp, palatağa çaptım. İrfan palatanıñ ortasında tura ve nasıldır bir maqamğa boysunaraq,turgan

__ Ben biliyorum. Buna tıpta “punkt” diyorlar.

__ Nasıl punkt?

__ Adamın beyni belli bir punkta geldiğinde frenleniyor ve bozuk plak gibi aynı şeyi tekrarlayıp duruyor. Psikoterapide buna “punkt” diyorlar.

5 Bu adamın İrfan hakkında böyle düşünmesi bana ağır geldi.

__ Punkt değil,- dedim ben sert sesle.- Mide uru. Burada sizin bahsettiğiniz punktun işi yok. O, çabucak düzelecek. Profesör söyledi.

__ E, öyleyse, sevgi macerasıdır. Evet, anlaşılıyor,- dedi o her şeyi bilen adam tavrıyla ve yine uhuldayarak güldü. Onun korkunç gülmesi benim zıttıma gitti.

10 Ağzını geniş açıyor, yüzünü buruşturuyor ve “uhu-uh” diye başını sallıyor. Gülüyor mu, öksürüyor mu anlaşılmıyor. O, güldükten sonra yine ciddileşti. Bu adam her gülüşünden sonra ciddileşiyor. – Herkesin bir sevdiği var. Bu, birisi için kocası, birisi içinse... O, derin (bir) iç geçirdi. – Benim tanıdığım bir tanış kız arkadaşım vardı. Evlenecektik. Bir kere bana onun çıplak resmin gösterdiler. Anadan doğma...

15 __ Bunu akşam İrfan’a söylersiniz. O, size sorar. Mutlaka sorar. Şimdi dinlenin. Vadim Zaüroviç’in ona kızabilecek olmuş olması beni rahatsız etmiyor. Akşam İrfan’la kendini değerli tutacak olması (da).

20 Akşam yemeğinden sonra, salondaki televizyonun karşısında toplandılar. Orada hokey maçı olmakta. Ben, gürültü çıkaran, ah çeken insanlara katılıp gittiğimi fark etmedim. Bir anda yanımda hemşire peyda oldu ve “Çabuk koğuşunuza giriniz!” diye fısıldadı. Ben, hızla kalkarak koğuşa koştum. İrfan koğuşun ortasında duruyor ve sanki bir makama boyun eğerek durduğu

erini açuvnen, şnddetnen tepmeley, uvultığa beñzer boğuş sesler çıxarıp bağıra. Onıñ qarşısında turğan Vadim Zaüroviç ise ellerini köküsine qoyğanı alda nelerdir añlata.

— Ey, men qayerge kelip qaldım?—dep bağırdı o meni korgeninen.—
Añlatıñ, maña. Mende afaqan hastalığı, tahikardiya!.. Men devalanmaq için
5 keldim. Mında ise menden maymun yapalar. Yoq, lütfen, yoq, Men bir zaman
maymun olmadım, em olmam. Alıñız dostuñızını, bıraquñız meni.

İrfan uvulday berip, maña çevirildi. Onıñ közleri cam kibi qatıp qalğan ediler. Üzü
ise kok perde çekilgen kibi. Yarı açıq ağızından añlaşılmağan hitaplar ve nidalar çıqa
em de kopük aqa. Men: «Emşire!» dep bağırdım. Şu daqqada elinde tabaq tutqan
10 emşire kirip keldi, İrfanğa deral ağı kesici ukol yaptı ve yerine yatqızdılar.

— Bu dostuñız hucır adam eken,—dedi Vadim Zaurovnc, İrfan tınçlanğan
soñ.—«Yahşı, Yahşı, barsın, seniñ degeniñ kibi olsun, deñişeyik. Sen tek tınçlan»,
dep yalvaram, qayli olmay. Ep üstüme bastırıp kele. Bu yer ne, hastahanemi
yoqsa delihanemi?!

15 — Ya men sizge aytqan edim de?

— Birevlerniñ asqısını çekmek benim işim degil. Mem mında devalanmaq
içün keldim. Eksperimentiñzini başqa yerde keçiriñiz, ya da meni başqa
palatağa avuştırsınlar. Bu nasıl şey?

Adamnı maymun etip oynatacaq olalar.

20 Bugüñ İrfanğa adettekinden bir buçuq saat evel ukol yaptılar. Ekinci kunü o
yerinden turmadı.Oña yatqan yerinde ukol yaptılar. Uçünci kunü onı yıldıravuq
arabaçıq üstüne yatkızıp, operatsiya odasına alıp kettiler. Men arabaçıqniñ artından
operatsiya hanesiniñ qapusınace bardım, İrfan

Çevriyazı : 193

yeri öfkeyle, şiddetle tekmeliyor, uğultuya benzer boğuk sesler çıkararak bağıyor. Onun karşısında duran Vadim Zaüroviç ise ellerini göğsüne koymuş halde bir şeyler anlatıyor.

5 ___ Hey, ben nereye geldim? – diye bağırdı o, beni görür görmez. – Anlatın, bana. Bende afakan hastalığı, çarpıntı!...Ben iyileşmek için geldim. Burada ise beni maymuna çeviriyorlar. Yok, lütfen yok, ben hiçbir zaman maymun olmadım, olmam da. Alın dostunuzu, bırakın beni.

10 İrfan uğuldayarak bana döndü. Onun gözleri cam gibi donup kalmıştı. Yüzü de yeşil perde çekilmiş gibi. Yarı açık ağzından anlaşılmayan hitaplar ve sesler çıkıyor, hem de köpük akıyor. Ben: “hemşire!” diye bağırdım. (O) dakikada elinde tabak tutan hemşire içeri girdi. İrfan’a derhal ağrı kesici iğne yaptı ve yerine yatırdılar.

15 ___ Bu dostunuz korkunç adammış,- dedi Vadim Zaüroviç , İrfan rahatladıktan sonra- “İyi,iyi , varsın senin dediğin gibi olsun , değişelim. Yeter ki sen rahatla.” Diye yalvarıyorum, kale almıyor. Hep üstüme üstüme geliyor. Burası neresi, hastane mi, tımarhane mi?

___ Ya ben size söylemişim ya.

___ Birilerini kaptısını çekmek benim işim değil. Ben buraya iyileşmek için geldim.Uzmanlığınızı başka yerde yapın ya da beni başka koğuşa koysunlar. Bu nasıl şey? İnsanı maymun edip oynatacak oluyorlar.

20 Bugün İrfan’a her zamankinden ,iki buçuk saat önce iğne yaptılar. İkinci gün o, yerinden kalkamadı. Ona yattığı yerde iğne yaptılar. Üçüncü gün onu sedyenin üstüne yatırıp ameliyat odasına alıp gittiler. Ben, sedyenin arkasından ameliyathanenin kapısına gittim,İrfan

közlerini açmay, ses-soluq çıxarmay yata. Operatsiya odasınıñ qapusi yanında turğan beyaz halatlı sa-rışın qadın İrfannı körgeninen eleslendi, arabaçıq yanına çapıp keldi ve birden ağlap yiberdi. İrfan közlerini açtı, qadınını korip, azaçıq başını koterdi, üzünde yılmayuvğa beñzer bir ifade peyda oldı. O zayıf,yımşaq ve olduqça aenkli bir davuşnen: — Sultaniye, sen keldiñmi?—dedi. Soñ kerçekten de yımaydı.

Arabaçıq Sultaniyeniñ yanından keçip ketken soñ, İrfan başını köterip bağırdı: — Sen bu yerde tur, bir yaqqa ketme. Men şimdi-

gözlerin açmıyor, ses soluk çıkarmadan yatıyor. Ameliyathanenin kapısının yanında duran beyaz yüzlü, sarışın kadın, İrfan'ı görür görmez telaşlandı ve birden çılgık attı. İrfan gözlerini açtı, kadını görünce başını azıcık kaldırdı, yüzünde gülümsemeye benzer bir ifade oluştu. O, zayıf, yumuşak ve oldukça ahenkli bir sesle: _ _

5 Sultaniye, sen mi geldin?- dedi . Sonra gerçekten de gülümsedi.

_ _ Sedyeye Sultaniye'nin yanından geçip gittikten sonra , İrfan başını kaldırarak bağırdı:

_ _ Sen burada bekle, bir yere gitme. Ben şimdi...

MAALLE BEKÇİSİ

Dinara yenge uyanğan soñ da bayağı vaqıtqace yerinden turmay yattı. Saba küneşiniñ pencere perdeleri arasından taralıp keçken nurları poldaki kilimde, qarşıdaki divarda acayip şekiller peyda etkenler. Umumen butün oda nasıldır sırlı ve quvançlı nurğa tolıp qalğan. Dinara yenge ise bu duraqniñ birden-bir ukümdarı. O ozü tizgen qanunlar, qaideler esasında yaşaiy, küreşe, uküm çıqara. O vaqıtı-vaqtinen yapılgan işler aqqında ozüne-özü esap bere, oz-özünü ayavsız tenqidke oğrata, soñ aqlay ve suvuqqanlıqnen ileride yapılacaq işlerni plailaştırta. O birevniñ aqqına hiyanet etmey. O, ozünü adalet, doğrılıq,elyallıq, şeriyet yoluna bağısladı ve bu yoldan bir zaman qaytmaz. Onı oşekçi, tömetçi dep adını çıqardılar, nizamğa çekecek oldılar, atta, bir kere, malle komissiyasınıñ meclisine de çağırdılar. Lyakin Dinara yenge sözünden, emelinden qaytmadı.

Malle komissiyasınıñ reisi Momun ağa? «Siz qolum-qomşularınıñız aqqında çeşit emiş-demişler dağıta, yaş qorantalarını böza emişsiz», degeninen Dinara yenge onıñ ağızından çıqqan sözlerini, deral, yaqasına yapıştırdı. — Siz, aqıldan çıldırğan, doğru yoldan tayğan, qartayıp qoürmağan ahlyaqsız bir kimse, benim kibi, adalet, ırız-namus yoluna canımı qurban et-

MAHALLE BEKÇİSİ

- Dinara yenge uyandıktan sonra da bayağı vakit yerinden kalkmadan yattı. Sabah güneşinin pencere perdelerinin arasından dağılarak geçen ışıkları yerdeki kilimde,
- 5 karşıdaki duvarda garip şekiller oluşturmuş. Genellikle bütün oda bir çeşit sırlı ve güvenli ışıkla dolmuş. Dinara yenge ise bu durağın biricik hükümdarı. O, kendi koyduğu kanunlar, kaidelere göre yaşıyor, mücadele ediyor, hüküm veriyor. O, vaktiyle yapılan işler hakkında kendi kendine hesap veriyor, kendi kendini acımasızca eleştiriye uğrattırıyor, sonra ağlıyor ve soğukkanlılıkla ileride yapılacak
- 10 işleri planlıyor. O, kimsenin hakkını yemez. O, kendini adalet, doğruluk, helallik, şeriat yoluna adadı ve bu yoldan (hiç) bir zaman dönmez. Onu oşekçi (dedikoducu)(?), iftiracı diye adını çıkardılar, sorguya çekecek oldular, hatta bir keresinde mahalle meclisine de çağırdılar. Fakat, Dinara yenge sözünden, emelinden dönmedi.
- 15 Mahalle meclisinin başkanı Momun Ağa : “Siz konu komşularınız hakkında çeşitli dedikodular çıkartıyor, genç aileleri bozuyormuşsun.” demesiyle Dinara yenge onun ağzından çıkan sözleri, derhal yüzüne vurdu.- Siz, aklını kaçırmış, doğru yoldan sapmış, ihtiyarlayıp olgunlaşmamış, ahlaksız birisiniz, benim gibi, adalet, ırz- namus yolunda canını kurban et-

ken, oqumuş bir qadının canını ağrıtmaya nasıl cesaret etmişiz?!— dep koçti Dinara yenge.—Siz özünüz kimsiniz? Sizin kim olğanı-ñızni biz pek yahşı bilemiz. E! Belki yaşlar, mallege yañı kelgenler bilmeydirler, lyakin biz bilemiz.

5 Kiriş sözünen Dinara yenge özünü-özü yahşı etip qızdırdı. Yerinden turıp, sol elini yanbaşına tayandırdı, sağ elinin işaret parmağı ile komissiya reisini kösterip, ince kevdesini biraz ogge egiltken alda, teneke sesini bir perde daa ükselterek, al Etici ücumge keçti.

— Erkes cenkke ketkende, sen qayerde, sen qayerde ediñ? E? Cenkke ketken askernin apayına köz etken kim? Zavallı Cemil, o vaqıtta nasıl ağlağan edi. Sen ise 10 üzünü buruştirip tura berdiñ. Zavallı Cemil. Kyamile onın sevimli qadını edi. O cenkten kelgence bu qart buğa onın başını aylandırdı.

— Tınçlanın, Dinara enge,— dedi komissiya azalarından biri sakin davuşnen.—Momun ağa.Kyamile aptege cenkten soñ,yani aqayinen ayırılışqandan soñ evlendi, Siz neler aytıp sandıraqlay-sınız?

15 — Men sandıraqlayım mı? Aşıqma, sen de payıñni alırsın ,qızteke.

Momun ağanın tarafını tutqan adamın çırayı apaq kesildi. Birden qaltırıp başladı. Dinara yenge ise parmağını endi bu adamğa doğrultıp sözünü devam etti:

— Seni kim sayladı bu yerge, ey, qızteke? Apayınını elindeki balanın kimden olğanını bilesiñmi? Bilmeysin! Dinara yengeñ bile.

20 — Olar bu balanı loqsahaneden aldılar...

Loqsahanedenmi?—Dinara yenge oppa közlerini ayneçiliknen qısıp, bu sözlerni aytqan adam-

miş, okumuş bir kadının canını sıkmaya nasıl cesaret ettiniz?! – diye koçtı(bağırdı)(?) Dinara yenge. – Siz kimsiniz? Sizin kim olduğunuzu biz çok iyi biliyoruz. Fakat! Belki gençler, mahalleye yeni gelenler bilmiyorlardır, fakat biz biliyoruz.

5 Giriş konuşmasıyla Dinara yenge kendini iyice fişekledi. Yerinden kalkıp, sol elini yanı başına dayandırdı, sağ elinin işaret parmağıyla meclis başkanını göstererek, ince gövdesini biraz öne eğmiş halde, teneke sesini bir perde daha yükselterek, alt edici hücuma geçti.

10 __ Herkes savaşa gittiğinde, sen nerede, sen neredeydin? Fakat? Savaşa giden askerin ablasını gözeten kim? Zavallı Cemil, o zaman nasıl ağlamıştı. Sen ise yüzünü buruşturup durdun. Zavallı Cemil. Kamile onun sevgili karısı idi. O, savaştan gelinceye kadar bu yaşlı boğa onun başını döndürdü.

15 __ Rahat olun Dinara yenge, dedi komisyon üyelerinden biri sakin (bir) sesle. – Momun Ağa. Kamile ablaya savaştan sonra, yani kocasıyla ayrıldıktan sonra evlendi, siz neler saçmalıyorsunuz?

__ Ben saçmalıyor muyum? Acele etme, sen de payını alırsın, kızteke(?)

Momun Ağa'nın tarafını tutan adamın yüzü bembeyaz kesildi. Birden titremeye başladı. Dinara yengeyse parmağını şimdi bu adama doğrultup sözüne devam etti:

20 __ Seni kim seçti buraya, hay kızteke(?)? Karının elindeki çocuğun kimden olduğunu biliyor musun? Bilmiyorsun! Dinara yengen biliyor.

__ Onlar bu çocuğu doğum evinden aldılar...

__ Doğumevinden mi?- Dinara yenge gönül alıcı gözlerini hilekarlıkla kısarak bu sözleri söyleyen ada-

ğa çevirildi.— Qana, daa bir kere ayt? E,aytmaysıñ ya ,çünki meseleniñ asılını bilmeysiñ. Dinara yengeñ ise bile. O yer astında yılan qıbirdasa da bile. Siziñ oğluñız Mecit ne için ordudan qayıp kelmedi, e? Ne için? O, bir zavallı ananıñ birden-bir qızınıñ namusına toqunğan ve qapalğan. E, şay.

- 5 Oğlu aqqında boyle haberni eşitken baba şaşmalap qaldı. O imdat istep yanındakilerge baqtı. Başqalar suküt saqlamaqta ediler. Dinara yengeniñ oqundan erkes saqına. Ağır sükünet dçinde qatayıp turğan Dinara yenge, ellerini yanbaşla- rına tiregen alda, qırğıy nazarnen komissiya azalarını birer-birer süzip çıqtı. Niayet, sükünetni bir köşede oturğan Lobar apte bozdı. «Dinarahan, siz boşsiñiz, 10 kete bilesiñiz», dedi o yımşaq sesnen. O Dinara yengeden bir qaç yaş buük olıp, malle qadın-qızlarınıñ teşkilyatçısı edi. «Hücum» yıllarında Lobar apte bir qaç kere olümden qalğan ve mallede birinci olıp qadın-qızlar arteline kirgen edi. Daa soñ çoq yıllar devamında şu artelniñ reisi oldı.

- Dinara yeige bu namlı qadıñğa bir an baqıp turdı. Olar butün omürleri bir mallede 15 yaşağan ol-salar da Lobar apte onen laf etmey, «selyam»dan o yağına keçmey edi. Aceba, ne için? Ne için onı, biysinmey? Dinara yengeniñ miyine yıldırım tezliginen bir fikir keldi. Keldi der ekeçten tili çıqtı.

- E-e, Memedemin ağa, rametli, sen namussızğa, degil de, maña evlendi. Endi şunıñ elemiñi menden alasıñmı?.. Lobar apte oturğan yerinde silkindi, bir tarafqa yantaydı 20 ve ellerinen üregini tutaraq, birden ıñradı. Kimdir oña suv berdi. Kimdir Dinara yengege: «Def ol!»dep bağırdı. Dülger Cüma edi ğa-

ma döndü. – Hadi, bir kere daha söyle! Fakat, söylemiyorsun ya, çünkü meselenin aslını bilmiyorsun. Dinara yengense biliyor. O, yer altında yılan kıpırdasa da bilir. Sizin oğlunuz Mecit niçin ordudan dönüp gelmedi, ya? O, bir zavallı annenin biricik kızının namusuna dokunmuş ve kapılmış. Fakat, öyle...

5 Oğlu hakkında böyle (bir) haberi işiten baba şaşırıp kaldı. O, yardım isteyerek yanındakilere baktı. Diğerleri susmaktaydılar. Dinara yengenin okundan herkes sakınır. Ağır sessizlik içinde katayıp(?) duran Dinara yenge , ellerini yanı başına dayamış halde, şahin bakışlarla komisyon üyelerini birer birer süzüp çıktı. Sonunda, sessizliği, bir köşede oturan Lobar abla bozdu. “Dinarahan, siz serbestsiniz, 10 gidebilirsiniz.” dedi o yumuşak sesiyle. O, dinara yengeden bir kaç yaş büyük olup kadın- kızlar teşkilatına girmişti. Daha sonra uzun yıllar boyunca o teşkilatın başkanı oldu.

Dinara yenge bu namlı kadına bir an durup baktı. Onlar bütün ömürleri boyunca aynı mahallede yaşamış olsalar da, Lobar abla onunla konuşmaz, “selam” dan öte yana 15 geçmezdi. Acaba, niçin? Niçin, biysinmez(benimsemiyor)(?) Dinara yengenin aklına yıldırım hızıyla bir fikir geldi. Gelir gelir gelmez ağzından şu sözler çıktı:

__ Ee, Mehmet Emin Ağa, rahmetli, sen namussuzla değil de benimle evlendi. Şimdi onun hırsını benden mi çıkartıyorsun? – Lobar abla oturduğu yerde silkindi, bir tarafa eğildi ve elleriyle kalbini tutarak, birden çığlık attı. Birisi ona su verdi. Birisi Dinara 20 yengeye: “Defol!” diye bağırdı. Marangoz Cuma’yı ga-

liba. Lyakin Dinara yenge oña cevaplanıp yetiştiramadı. Birev onı odadan itep çıxardı ve qapunu tasırdatıp yaptı. O qapu artında turıp olsa da dülger Cumaga eki ağız ekşi laf aytmaq istedi, amma özünü elge aldı. Birinciden, oña bağığan adamnıñ ancaq Cuma olğanına emin degil, ekinciden, aşıqqanda onıñ aqqında nişanğa barıp tiye bilecek keskince laf tapalmayıp şaşmaladı.

Ya onı odadan itep çıxarğan kim edi? Eh,yazıqlar olsun. Endi bunu nasıl etip bilir? Bilir. Mıtlaq bilir. Bilgen soñ yahşı etip aqıl qoyar.

Aradan bir qaç kun keçse de Dinara yengeni malle komissiyasına bir daa çağırmadılar. Yazıqlar olsun. Bayağı laf azırlap qoyğan edi, amma çağırmadılar. Onıñ atta canı ağırdı. Yoqsa,ozü barsınmı? Yoq, olmaz. Beklemek kerek. O, odanı toldurğan allı-güllü nurlarğa baqıp yılmaydı, yerinden turıp kerildi, soñ azbarğa çıqtı. Azbarnıñ sol tarafındaki divarnıñ astına basamaq etip qalamğan tolalarnıñ üstüne muqaytlıqnen mindi ve qomşu azbarğa koz taşladı.

Qomşusu — Mırza aşçı belinece çıplaq alda pışnap-ufuldap üvunmaqta. Utanmaz, iç olmadım, kızından utarğaydı. Daa onıñ qızı belli tikici emiş.

Dinara yenge çapqalap sağ taraftaki qomşunıñ divarı yanına keldi. Banakisine beñzegep tola merdivenden atikliknen köterildi ve nazarını qomşu azbar içinde kezindirdi. «Vay anam-babam,—dep fisıldadı özüne-ozü.—Halil saba tañda içe. Bu da içkilikke urunğan. Biçare Gulzar, oña boyle bir umütlernen barğan edimi? Endi balaları ne olur? » O telyaşlı bir tavurnen aşağı tüşti. Biraz tüşünip turğan soñ azbar qapu yanına keldi.Soq

liba. Fakat, Dinara yenge ona cevap yetiştiremedi. Birisi onu odadan itip çıkardı ve kapıyı gürültüyle kapattı. O, kapı arkasında duruyor olsa da marangoz Cuma'ya iki çift acı laf söylemek istedi, ama kendini tuttu. Birincisi, ona bağırın adamın ancak Cuma olduğuna emin değil, ikincisi acele ettiğinde onun hakkında hedefine ulaşabilecek keskince bir laf bulamayıp şaşırıldı.

Ya onu odadan itip çıkaran kimdi? Eh, yazıkla olsun. Şimdi bunu nasıl yapabilir? Bilir. Mutlaka bilir. Bildikten sonra iyice aklını koyar.

Aradan birkaç gün geçse de Dinara yengeni mahalle komisyonuna bir daha çağırmadılar. Yazıklar olsun. Bayağı laf hazırlamıştı, ama çağırmadılar. Hatta onun canı sıkıldı. Yoksa, kendi mi gitseydi? Yok, olmaz. Beklemek gerek. O, odayı dolduran allı-güllü ışıklara bakarak gülümsedi, yerinden kalkıp gerildi, sonra bahçeye çıktı. Bahçenin sol kenarındaki duvarın altına basamak olarak yerleştirilen tuğlaların üstüne dikkatle çıktı ve komşu bahçeye göz attı.

Komşusu- Mirza aşçı beline kadar çıplak halde gevşeyip – oflayarak yıkanmakta. Utanmaz, hiç olmazsa, kızından utansaydı. Onun kızı daha tanınmış terziymiş. Dinara yenge koşarak sağ taraftaki komşunun duvarının yanına geldi. Öncekine benzer şekilde tuğla merdivenden hızla çıktı ve gözlerini komşusunun bahçesi içinde gezdirdi. “Vay anam- babam- diye fısıldadı kendi kendine. – Halil sabahın köründe içiyor. Bu da içkiye vurmuş. Zavallı Gülizar, ona bir ümitle bunun için mi varmıştı? Şimdi çocukları ne olacak?” O, telaşlı bir tavırla aşağı indi. Biraz düşündükten sonra bahçe kapısının yanına geldi. So-

aqtan tez-tez keteyatqan adamnıñ ayaq sesleri eşitildi. O başta qapu arasından baqtı. Ayaq sesleri daa da yaqınlağan soñ qapunu kenişçe açtı. Aşıkıp keteyatqan qadınını korip yılmaydı.

— Nasılsıñız, Semade, korünmeysiñiz? Sabalayın qayaqqa aşıqasıñız?

5 — Merabañız, Dinara yenge,— dedi qadın ve toqtadı.— İdaremizde bugün iş kunü. Biledirsiz, cumaertelik. Şuña keçikmeyim dep aşıqam.

— E, cumaertelik deseñiz e. Bilemiz,ebet... Zavallı Gulzarğa yazıq,—dedi o birden ağlam- cırağan davuşnen.—Biçare, on gulünden bir gulü-açıp yetiştirmedi.

Semadeniñ çırayı ağardı.

10 — Yenge, amanlıqmı? Gulzar ükünden aman-esen qurtulğanmı?— dep soradı titregen davuşnen.

Dinara yengeniñ közleri yaşlandı.

— Qurtulmaq qayda, canım, piyanista bir aqayğa tutuldı. Endi peşman etedir zavallı, Aqayı sabaqtan içmese turalmay. Yan qomşuñ can qomşuñ.

15 Men episini korem, bilem. Gulzardayana, lyakin men dayanıp olamayım, kadyam. Yap-yaş qadın, nasıl bir arzu-umütlernen barğan aqayından körgeñi qavğa, eşitkeni söğüş.

Semadeniñ qalbi bozulıp, yoluna devam etti.

Dinara yenge daa biraz vaqıt yolğa baqıp turdı.

20 Çanta tutqan bir yigit yolniñ diger tarafından indemey keçip ketti. Dinara yenge közleri uzaqtan yahşı körmegeni ve yigit pek tez ürgeñi içün onı tanıp olamadı. Selyamsız keçken yigitniñ artından ğadapnen baqarken, «aptekağa barıp bir kozlük almalım», dep tüşündi. Soqaqnıñ o başından aşıkıp keleyatqan adam ne içündür artına qayttı ve başqa yolğa buruldı. «Kim eken?— » dep tüşündi Dinara

25 yenge.—Yañı

kaktan çabuk çabuk gitmekte olan adamın ayak sesleri işitildi. O, ilk önce kapı aralığından baktı. Ayak sesleri daha da yakınlaştıktan sonra kapıyı genişçe açtı. Aceleyle gitmekte olan kadını görüp gülümsedi.

__ Nasılsınız, Semade , görünmüyorsunuz. Sabah sabah nereye koşuyorsunuz?

5 __ Merhaba Dinara yenge, - dedi kadın ve durdu.- İdaremizde bugün iş günü. Biliyorsunuzdur, Cumartesi. Ona gecikmeyeyim diye acele ediyorum.

__ E, Cumartesi desenize. Biliyoruz, evet... Zavallı Gülizar'a yazık- dedi o birden ağlamaklı bir sesle.- Biçare, on gülünden birini açıp yetiştiremedi.

Semade'nin benzi ağardı:

10 __ Yenge, iyi misiniz? Gülizar yükünden sağ-salim kurtulmuş mu?- diye sordu titreyen (bir) sesle.

Dinara yengenin gözleri yaşardı:

15 __ Kurtulmak nerede canım, piyanist bir kocaya tutuldu. Şimdi pişman oluyordur zavallı, kocası sabahtan içmeden duramıyor. Yan komşun, can komşun. Ben hepsini görüyorum, biliyorum. Gülizar dayanıyor, fakat ben dayanamıyorum, kardeşim. Gencecik kadın, kim bilir hangi arzu ve ümitlerle vardığı kocasından gördüğü kavga, işittiği küfür.

20 Semade içi sızlayarak yoluna devam etti. Dinara yenge bir müddet daha yola bakıp kaldı. Çanta tutan bir genç yolun diğer tarafından ses çıkarmadan geçip gitti. Dinara yenge, gözü uzağı pek iyi görmediği ve genç çok hızlı yürüdüğü için onu tanıyamadım. Selamsız geçen gencin arkasından öfkeyle bakarken, “ Gözlükçüye gidip bir gözlük almalıyım.” Diye düşündü. Sokağın o başından aceleyle geleduran adam nedense arkasına döndü ve başka yola saptı. “Kimdi?” – diye düşündü Dinara yenge. – “Yeni

adamdır. Belki birevni qıdırıp üredir. Lyakin ürüşinden Cuma dülgerge oşadı. Ketebersin, Cuma ozüniñ payımı daa alır». Dinara yenge içeri kirip, gaz plitasına çaynik qoydı. Lyakin çay içecegi kelmedi. Köbeginiñ üqarısında ürekni bıldırıcı ağrı peyda oldı, Baştaları da bir qaç kere boyle ağırğan edi. Zararı yoq, bu sefer de
5 keçip keter. Onı birden deşet bastı. Ya barıp da keçip ketmese, barıp da olıp qalsa ne olur? O yerinden sıçrap turdı. Nedir yapmaq kerek. O, deral, telefon trubkasını eline aldı ve kuçuk oğluna telefon etti. Telefonda kelini cevaplandı. Dinara yenge kelininiñ sesini eşitkeninen keyfi bozuldı.

— Sadıqı çağır,— dedi selyamlaşmayıp. — Sadıq evde yoq, cumaertelikke
10 ketti. Dinara yenge ne içün telefon etkenini unutıp, biraz indemey turdı ve trubkanı tasırdatıp yerine qoydı.

Bu qadınıñ aslı adı Dinara olsa da adamlar oña Dinezavr deyler. Bu adnı oña kim ve ne vaqıt taqıştırğanı belli degil. Mallesindekiler onı tek bu adnen bile ve tek bu adnem añalar.

15 Dinezavr oz mallesinde yer allası kesildi. Degenini yapa, degenini yaptıra. O uzun quru kevdeli, ğayet areketçen ve keskin davuşlı qadın. Açuqlanganda iri qara közleri ateş keskinliginep parıldaylar. Bu qadınıñ ağlamasınıen külmesi arasında farq yoq. O külmekten kore ağlamaqtan, maqtamaqtan kore yamanlamaqtan ziyade keyflene. O olğan yerde, oşek bar. O bar yerde, duşmanlıq bar. O, degil malledeşlerini, atta bir
20 malleni ikinci mallenen qavğa ettire. Onıñ gayreti sayesinde bu

Çevriyazı : 200

birisidir. Belki birini arayıp duruyordur. Fakat yürüyüşünden marangoz Cuma'ya benzetti. Gidiversin, Cuma kendi payını da alır.”

Dinara yenge içeri girip, gaz ocağına çaydanlık koydu. Fakat çay içesi gelmedi. Göbeğinin yukarısında yürek bulandırıcı bir ağrı peyda oldu. Önceleri de, birkaç kere
5 böyle ağrımıştı. Zararı yok, bu sefer de geçip gider. Onu birden dehşet bastı. Ya geçip gitmezse, ya kalırsa ne olur? O, yerinden sıçrayarak kalktı. Ne yapmak gerek? O, derhal telefon ahizesini eline aldı ve küçük oğluna telefon etti. Telefonu gelini cevapladı. Dinara yenge, gelininin sesini işitir işitmez keyfi kaçtı.

__ Sadık'ı çağır, dedi selamlaşmadan.

10 __ Sadık, evde yok, cumartesiliğe(?) gitti.

Dinara yenge niçin telefon ettiğini unutarak biraz sessiz durdu ve ahizeyi gürültüyle yerine koydu.

Bu kadının asıl adı Dinara olsa da, insanlar ona Dinozor diyorlar. Bu adı ona kimin ve ne zaman yakıştırdığı belli değil. Mahallesindekiler onu sadece bu isimle biliyor ve sadece bu isimle anıyorlar. Dinozor, kendi mahallesinde, yer Allah'ı kesildi.
15 Dediğini yapıyor, dediğini yaptırıyor. O, uzun, kuru gövdeli, gayet hareketli ve keskin sesli (bir) kadın. Öfkelenildiğinde, iri kara gözleri ateş keskinliğiyle parıldıyorlar. Bu kadının, ağlamasıyla ve gülmesi arasında bir fark yok. O, gülmeye göre ağlamaktan ; övmeye göre kötülemekten çok hoşlanıyor. Onun olduğu yerde,
20 dedikodu var. Onun var olduğu yerde, düşmanlık var. O, değil mahalle arkadaşlarını, hatta bir mahalleyi ikinci mahalleyle kavga ettiriyor. Onun gayreti sayesinde, bu

mallenin adamları diger mallege toyğa, düa-senağa barmaylar, olar da bu mallege kelmeyler.

Erkes — yaş-qart Dinozavrınin tiline tüşmekten qorqa. Evlenecek qızlar aqqıda toyğa bir qaç kun qalğanda olmaycaq laflar darqay, kiyev olacaq yigitler ise onin 5 ğayretinen içkici, kezici, munafiq olup çıqalar . Adamlar Dinozavrdan qorqalar. Oña qorqqanlarından selyam bere ve qorqqanlarından onı toylarğa da çağıralar. Eger yanından birisi selyamsız keçse, ya da onı evinde olğan toyğa çağırmasa, işi bar. Şu kunü, kokten engen ya da yerden çıqqan kibi, o adam aqqında aqılğa yatmaycaq laflar darqay. Adamlarınin ekseriyeti bu laflarğa işanmağan taqdirde bnle, nasıldır 10 şübeler doğa,sırlı kölgeler peyda ola. Dinozavrınin ağızında saqız olup çaynalğan adam ister-istememez ozüani aqlamaq zorunda qala. Adam ozünü aqlap başladımı — olğanı. Bunıñnen ozü aqqında ayılğan laflarınin bir kısımçığını itiraf etken ola.Dinozavr aytqan laflarınin bir kısımçığı ise bir malleni yaqmağa qadır.

Dinozavr coşqandan coştı. O cenkyaver bir tavurnen malle boü keze. Sağından- 15 solundan keçken adamların mañlayı astından süze, olarınin selyamlarına başını lyaqaydıqlıqnen sallap cevaplana.

Yaş bir qadın selyam bermeyip keçti, E, selyam bermedi. Dinozavr ürüşini toqtatıp, onin artından baqıp qaldı. Üstüne atlas anter kiygen, ayaqlarında üksek okçeli beyaz ayaqqaplar. Saçları kesilgen. «Kerimnin apayı Halide olmalı. Ebet, o. Kesikbaş 20 taltinke,— dep fisıldadı Dinozavr ğadapnen.— Toqta sen,dünyanın qaç bucak olğanını men saña kösteririm. Mallege kelgeniñe daa bir yıl olmadı, amma ürüşin başqaca. Zararı yoq, men

mahallenin insanları, diğer mahalleye düğüne, mevlide gitmiyorlar, onlar da bu mahalleye gelmiyorlar.

Herkes, genç-yaşlı, Dinozor'un diline düşmekten korkuyor. Evlenecek kızlar hakkında düğüne birkaç gün kaldığında olmayacak laflar çıkarıyor, güvey olacak 5 gençler ise, onun gayretiyle içkici, gezici, münafık olup çıkıyorlar. İnsanlar , Dinozor'dan korkuyorlar. Ona korktuklarından selam veriyor ve korktuklarından onu düğünlere çağırıyorlar. Eğer yanından birisi selam vermeden geçerse, ya da onu evinde olan düğüne çağırmasa, işi var. O gün, gökten inmiş ya da yerden çıkmış gibi, 10 o adam hakkında akla gelmeyecek laflar çıkarıyor. İnsanların çoğu bu sözlere inanmadığı halde bile, çeşitli şüpheler doğar, esrarengiz gölgeler ortaya çıkar. Dinozor'un ağzında sakız olup çiğnenen insan, ister istemez kendini aklamak zorunda kalır. İnsan kendini aklamaya başladı mı, olan olmuştur. Bununla, kendi hakkında söylenen sözlerin bir kısmını itiraf etmiş olur. Dinozor'un söylediği sözlerin bir kısmı ise bir mahalleyi yakmaya yeter.

15 Dinozor, coştukça coştı. O, cengaver bir tavırla mahalle boyunca geziyor. Sağından-solundan geçen insanları, göz ucuyla süzüyor, onların selamlarına başını lakaytlıkla sallayarak cevap veriyor.

Genç bir kadın selam vermeden geçti. E, selam vermedi. Dinozor yürümei bırakıp onun arkasından bakıp kaldı. Üstüne atlas entari giymiş, ayaklarında yüksek topuklu 20 ayakkabılar. Saçları kesilmiş: "Kerim'in eşi Halide olmalı. Evet, o. Kesik baş taltinke(?) – diye fısıldadı Dinozor öfkeyle. – Dur sen, dünyanın kaç bucak olduğunu ben sana gösteririm. Mahalleye geldiği daha bir yıl olmadı, ama yürüyüşün değişik. Zararı yok, ben

saña oyle bir aqıl qoyarım ki, Dinara apteçigiñni omüp billya unutmazsıñ».

Dinozavr intiqam duygüsü ile yanıp, özünü qoymağa yer tapamay ürgende bir vaqianıñ şaati oldı.

5 O bağban soqağında keleyatqanda qarşısında anavı nezaketsiz Halidenen, onıñ aqayı, Kerim peyda oldılar. Ekisi de kiyingen-quşanğan, ellerinde boğçaçıqları, babam seni, keteler. Taltinke kene şu atlas anterini ve beyaz ayaqqaplarını kiygen, aqayınıñ yanında tavus kibi parıldap ketmekte.

10 Qarı-qoca ögüne suv sepilgen bir qapunıñ yanından keçeyatqanda Halideniñ ayağı birden taydı ve o sırtı üstüne yıqıldı. Parıldap turğan anteri bir ande çamurğa bılandı. Aqayı onı yeripden tursatqanda alı pek acınıqlı edi.

— Bu alımnen nasıl etip seniñ ana-babaña korünirim?— dedi Halide ağlamsırap.

— Zararı yoq,— dep teselli berdi Kerim.— Menim ana-babam, seniñ de ana-babañ. Zararmı yoq.

15 Dinozavr eyecanlanğanından patlayyazdı. O aman buük bir çam ağaçınıñ artına çekilip, qarı-qocañı diqqatnen közetip başladı.

Halide: «Evge qaytayıq, men başqa anter kiyeyim, soñ kelirmiz», dey. Kerim ise qayli olmay. «Etmege on adım qalğanda qayıp oturmayıq. Üreber», dep zıqarlay.

Bu arada ögüne suv sepilgen qapu açıldı ve bosağada iri kevdeli, mülyayim çereli, esmerice bir qadın peyda oldı.

20 — Vay anam-babam!—dep hitap etti o Halideni körgeninen.— Men ne yaptım? Daa demi bu yerge salqım olsun, tozu biraz yatışsın, dep suv sepken edim.

Siz ise yıqılğansınız. Vay-y! Tüf-tüf! Endi ne yapmalı? Baracaq yeriñiz uzaqmı?

Çevriyazı : 202

sana öyle bir ders veririm ki, Dinara ablacığını ömür billah unutmazsın.”

Dinozor, intikam duygusuyla yanıp kendini koymaya yer bulamamış halde yürürken bir olayın şahidi oldu.

5 O, Bahçıvan Sokak’ından gelirken karşısında o, nezaketsiz Halide’yle onun kocası Kerim ortaya çıktılar. İki de giyinmiş, kuşanmış, ellerinde bohçacıkları , ha babam gidiyorlar. Taltinke(?) yine o atlas elbiseyi ve beyaz ayakkabılarını giymiş, kocasının yanında tavus kuşu gibi parıldayıp gitmekte.

10 Karı-koca önüne su serpilmiş bir kapının yanından geçerlerken Halide’nin ayağı birden kaydı ve sırt üstü düştü. Parıldayıp duran elbise, bir anda çamura bulandı. Kocasını onu yerinden kaldırdığında hali pek acıklıydı.

___ Bu halimle nasıl senin anne-babana görünürüm?- dedi Halide ağlamaklı.

___ Zararı yok, - diye teselli etti Kerim. – Benim annem-babam, sende annen-baban. Zararı yok.

15 Dinozor, heyecandan neredeyse çatlayacaktı. O, hemen büyük bir çam ağacının arkasına çekilerek karı-kocayı dikkatle gözetlemeye başladı.

Halide: “Eve dönelim, ben başka elbise giyeyim, sonra geliriz.” Diyor. Kerim ise, razı olmuyor.” Varmamıza on adım kala geri dönmeyelim. Yürüyüver.” Diye sıkıştırıyor.

20 Bu arada önüne su serpilmiş kapı açıldı ve eşikte iri gövdeli, mülayim çehreli, esmerce bir kadın belirdi.

___ Vay, anam, babam! – diye hitap etti o Halide’yi görür görmez.- Bene yaptım? Daha demin buraya, serin olsun, tozu yatışsın diye su serpmiştim. Siz ise düşmüşsünüz. Vay! Tüh tüh! Şimdi ne yapmalı? Gideceğiniz yer uzak mı?

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 202

— Oq. Endi yaqın qaldı,— dedi Kerim.— İsmet atanın evine baramız. Belki bilesinizdir?

— Ebet, ebet,—dedi qadın eleslenip.—İsmet qasapını mında erkes bile. Ya siz onun kimi olasıñız?— Qadın Kerimge tikilip baqqan soñ kene soradı:— Sen
5 Kerim degilsinmi?

— Ebet.

— Vay allam,— qadın kene abdıradı. — Qayda gayıp oldıñ? Oz malleñni terk etip qayaqlarda üresiñ, kadyam? Orduga ketti dep eşitken edim. Demek kelgensiñ, Ya bu kim?— dep soradı o Halidege baqıp.

10 Balçıqlı anteri üstüne yapışıp qalğan Halide ne işleyceğini bilmey, bir çette tura ve yoldan keçken adamlar oña taaciplenip baqalar.

— Bu benim apayım,— dedi Kerim.

Qadın daa pek abdıradı.

— Vay, baq sen onı, endi evlenip de yetiştirgen.

15 Vay, men lafqa tutunıp, içeri davet etmekni de unutqanım. Bağışlañız. Qana, içeri buürin. Kana, qana, çabik oluñ. Buürin kelin, bu Kerimniñ oz mallesi, mında utanmağa şey yoq. Anteriñizni bir daqqada üvar ve utülmiz. Vesselyam.

— Enge, ayse men bu yerde turayım. Halide sizde antersini temizlep alsın.

20 Qadın, « ebet, añlayım», degen manada baqtı. Soñ yılmayıp başını salladı ve Halidenen beraber içeri kirerek, «şimdiçik, beş daqqada olur», dep tekrar başını salladı.

Dinozavr bularnıñ episini körgen ve eşitken soñ özünüñ kozetüv punktundan — büyük emen ağacı artından çıktı ve bir şey körmegen adam kibi qapu yanında boğça tutup turan Kerimniñ ogünden sert adımların keçip ketti. Kerim onı korıp tanıdı. Selyam
25 berecek olup da tedariklendi. Lyakin yetiştiramadı.

Çevriyazı : 203

__ Yok. Az kaldı,- dedi Kerim. – İsmet babanın evine gidiyoruz. Belki biliyorsunuzdur?

__ Evet evet, - dedi kadın telaşla. – İsmet kasabı burada herkes bilir. Ya siz onun nesi oluyorsunuz?- Kadın Kerim’e dikilip baktıktan sonra yine sordu: - Sen Kerim değil misin?

__ Evet.

__ Hay Allah. – Kadın yine şaşırıldı. – Nereye kayboldun? Kendi mahallenini terk edip nerelerde geziyorsun kardeşim? Askere gitti diye işitmiştim. Demek gelmişsin, ya bu kim? – diye sordu o, Halide’ye bakarak.

10 Balçıklı elbise üstüne yapışıp kalan Halide, ne yapacağını bilmiyor, bir kenarda duruyor ve yoldan geçen insanlar ona şaşkınlıkla bakıyorlar.

__ Bu benim eşim,- dedi Kerim.

Kadın daha çok şaşırıldı.

__ Vay, bak sen şuna, kendi büyümüş de evlenmiş. Vay, ben konuşmaya dalıp sizi içeri davet etmeyi de unutmuşum. Bağışlayın. Hadi içeri buyurun. Hadi, hadi çabuk olun. Buyurun gelin. Burası Kerim’in kendi mahallesi, burada utanılacak bir şey yok. Elbiselerinizi bir dakikada yıkar ve ütüleriz vesselam.

__ Yenge, öyleyse ben burada durayım. Halide sizde elbisesini temizleyip alsın. Kadın “evet, anlıyorum” anlamında baktı. Sonra gülümseyerek başını salladı ve Halide’yle beraber içeri girerek şimdi beş dakikada olur diyerek salladı.

Dinozor, bunların hepsini görüp işittikten sonra kendini gözeterek bulunduğu yerden büyük emen ağacının arkasında çıktı ve bir şey görmemiş biri gibi kapının yanında bohça tutup duran Kerim’in önünden sert adımlarla geçip gitti. Kerim onu görüp tanıdı. Selam vermeye niyetlendi. Fakat yetiştiremedi.

T.T’ ye Aktarma - Sayfa : 203

Dinozavr tantana içinde edi. «Alla bar,— dep tü şümdi o.— O benim aizarımını eşitti». O şu gece sabağace çeşit planlar qurıp çıqtı.

Ekinci kunü mallede titis bir laf darqadı. Kerimniñ apayı Halideniñ oynaşı bar eken. Korüşmekniñ iç çaresini tapıp olamayıp çekişe ekenler. Çünkü Kerim apayını daim
5 kozü astında tu-ta eken. Niayet oynaşı boyle bir plan teklif etken: felyan kunü, felyan vaqıtta men qapumniñ ogüne yahşı etip suv seperim. Balçıq olur. Bu vaqıtta sen aqayıñnen onıñ ana-babasına keter ve bu yoldan keçersiñiz. Men suv sepken yerge kelgende yıqılırsıñ. Qomşu qadın çıqıp seni evge davet eter.

— Er şey Halideniñ oynaşı aytqan kibi olup çıqtı. Men episini oz közlerimnen
10 kördim,— dep yemin etti Dinara yenge.

Adamlar şaştilar. Bir qaç künden soñ bu laf daa tafsilyatlı surette, Kerim bir vaqıtlar nişan-lanıp da evlenmegen qızniñ anasına yetkizildi. O ise aman Kerimniñ anasına çaptı.

Kerim meseleni añlağanda malle duvuldamaqtağ anası ise yayğara qoparıp onıñ
15 qadınıni qarğamaqta edi. Bu şamataniñ tesiri altında Kerim de şaşmaladı ve etrafındakilerniñ mizacına qoşulıp ketkenini duymay qaldı. O başta apayından er şeyni olğanı kibi añlatmasını talap etti. Soñ onı döğdi. Omürinde insan balasına qol kotermege Kerim içip kelip, apayını serilip qalğance urdı. Soñ qapusı ogüne suv sepken o qadınıniñ qomşusına bardı. Anda da şamata çıqardı. İç bir şeyden haberi
20 olmağan altmış yaşlar qararındaki bala-çağalı adamni aqaretledi. Halideni içeri alıp kirgen anavı tatlı tilli qadınıni ayıp sözlernen söğdi ve niayet, özünü militsiya uzurında kördi.

Dinozor telaş içindeydi: “Allah var,- diye düşündü o.- O benim rahatsızlığımı fark etti.” O, bu gece sabaha kadar çeşitli planlar yapıp durdu.

5 İkinci gün mahallede korkunç bir laf çıkardı. Kerim’in eşi Halide’nin oynaşı varmış. Görüşmenin hiç çaresini bulamayıp çekiniyormuş. Çünkü Kerim eşini daima gözünün önünde tutuyormuş. Nihayet oynaşı böyle bir plan teklif etmiş: filan gün , filan vakitte ben kapımın önüne iyice su serperim. Çamur olur. O zaman da sen kocanla onun anne- babasına gider ve bu yoldan geçersiniz. Benim su serptiğim yere geldiğinde düşersin. Komşu kadın çıkıp seni eve davet eder.

10 __ Her şey Halide’nin oynaşının söylediği gibi çıktı. Ben hepsini kendi gözlerimle gördüm.- diye yemin etti Dinara yenge.

İnsanlar şaştlar. Birkaç gün sonra bu laf daha ayrıntılı olarak Kerim’in bir zamanlar nişanlanıp da evlenmemiş kızın annesine ulaştırıldı. O ise hemen Kerim’in annesinin yanına koştu. Kerim , meseleyi anladığında mahalle uğulduyor, annesi ise yaygara koparıp onun karısına beddua ediyordu. Bu şamatanın tesiri altında Kerim de şaşırdı ve etrafındakilerin huyuna takılıp gittiğini fark etmedi. O, başta eşinden her şeyi olduğu gibi anlatmasını talep etti. Sonra onu dövdü. Ömründe insanoğluna el kaldırmamış olan Kerim içerek gelip, karısını yere serene kadar dövdü. Sonra kapısının önüne su serpen o kadının komşusuna gitti. Orada da kavga çıkardı. Hiçbir şeyden haberi olmayan, atmış yaşlarındaki çoluklu-çocuklu adama hakaret etti. 20 Halide’yi içeri alıp giren o tatlı dilli kadına ayıp sözlerle küfretti ve sonunda, kendini polisin huzurunda gördü.

Yañı qurulğan ve daa keregi kibi pekinip yetişmegen bir qoranta, boylece, bozuldı.

Dinozavr oz ğalebesinden saruş edi. Butün malleni sarsıttı, adamlar üvacı bozulğan balqurtlar kibi ğuvuldaşalar. Birinci vaqıtlarda olar Halide aqqındaki laflarğa berilip, Dinozavrı unuttılar bile. Lyakin o özünü-ozü unutmadı. Em iç bir vaqıt unutmaz.

- 5 Malleniñ qızmataban yigitleri toplanıp, Bağban soqağında yaşağan o adamğa aqıl qoymaq istediler. Lyakin o bala-çağalı esli bir adam omıp çıqqan soñ bu niyetlerinden vazgeçtiler. O adamnıñ qartlığı Halide aqqındaki oşeklerni daa da alevlendirdi. «Bu Dinozavrıñ uydurmasıdır. Qulaq asmañız», degenler de oldı. Lyakin olarnıñ sesleri Halideni qabaatlağanlarnıñ gurültisi içine batıp ketti. Ortalıq
- 10 tınçlangan, ihtiraslar yatışqan soñ adamlarnıñ közleri ogünde iş bir qorantanıñ dönümsiz faciası peyda oldı.

Dinozavr oz duşmanlarını amansızlıqnen telef ete. Onıñ mergin oqı de birini, de digerini urıp yıqa. O soñsız ğalebeler içinde tantananen yaşay.

- O oz duşmanlarınıñ aman-aman episinden intiqam aldı. Tek bir deli Seitabla qaldı.
- 15 Dinozavr oña bir qaç kere ücum etti. Lyakin deli Seitabla özünü sıqmay. Saba-aqşam saruş olup ürger adamdan ne istersiñ. Qabar aluvda qabaatlar edi, amma azbar sipirici olup çalışqan adamğa kim qabar berir? Kimse. Onıñ bala-çağası da yoq. Tek bir ozü yaşay. Dinozavrı soqaqta rastketirgende: «Ey, cadı, sen daa yebermediñmi?»—dep bağıra. Dinozavr onıñ közüne korünmemege tırışa. Lyakin Seitabla onıñ qapusu
- 20 yanından keçeyatqanda: «Adamlar, kozüñiz aydın, Dinozavr yebergen, quvançlı cenazege buürñiz!»—dep oküpe ve kene şöyle sesnen ozü uydurğan türkünü yırlap başlay:

Yeni kurulmuş ve daha gerektiği gibi pekişip gelişmeyen bir aile, böylece bozuldu.

Dinozor, kendi galibiyetinden sarhoştı. Bütün mahalleyi sarstı, insanlar yuvası bozulan arılar gibi uğuldaşıyorlar. İlk zamanlarda onlar Halide hakkında laflara inanıp Dinozor'u bile unuttular. Fakat o, kendi kendini unutmadı. Hem de hiçbir zaman unutmaz.

Mahallenin delifışek gençleri toplanarak Bahçivan Sokak'ında yaşayan o adama ders vermek istediler. Fakat o, çoluklu-çocuklu, akıllı bir adam çıktıktan sonra bu niyetlerinden vazgeçtiler. O adamın ihtiyarlığı, Halide hakkındaki dedikoduları daha da alevlendirdi. "Bu Dinozor'un uydurmasıdır. Kulak asmayın." diyenler de oldu. Fakat onların sesleri Halide'yi suçlayanların gürültüsü içinde kaybolup gitti. Ortalık sakinleştikten, ihtiraslar yatıştıktan sonra insanların gözleri önünde bir ailenin geri dönülmez faciası oluştu.

Dinozor kendi düşmanlarını acımazsızca telef eder. Onun isabetli oku, bazen birini, bazen birini vurup yıkar. O, sonsuz galibiyetler içinde ihtişamla yaşıyor. O, kendi düşmanlarının hemen hemen hepsinden intikam aldı. Sadece Deli Seiabla kaldı. Dinozor ona, bir kaç kere saldırdı. Fakat Deli Seitabla kendini sıkıyor. Sabah-akşam sarhoş olup duran adamdan ne beklersin? Haber aldığı zaman suçlanırdı, ama çöpçü olarak çalışan insana kim haber verir. Kimse. Onun çoluk çocuğu da yok. Tek başına yaşıyor. Dinozor'a sokakta rastladığında: "Hey, cadı, sen daha gebermedin mi?" diye bağıyor. Dinozor onun gözüne görünmemeye çalışıyor. Fakat Seitabla onun kapısının yanından geçerken: "İnsanlar, gözünüz aydın, olsun, Dinozor gebermiş, sevinçle cenazeye buyurunuz." – diyerek bağıyor ve yine aynı sesle kendi uydurduğu türküyü söylemeye başlıyor:

Adıñ-öluñ Dinezavr,
Adamlarda bitti sabır,
Qazayıq oña bir qabır,
Cenazege adam çağır.

5 Seitabla Dinezavrınñ tolüsinen tantana qazanmasına, nasıl bir zametlernen elde etken galebe-lerinden keyflenmege keder ete. O çoq qafa yordı ve niayet, bir qaç paragraftan ibaret olğan buük bir strategik plan işlep çıqtı. O bu plannıñ eda oluvını koz ogüne ketirip, quvandı.

10 Mallede Haybulla degen diger içkici de bar. Lyakin Haybulla Seitabladan farklı olaraq siyrek içe, amma içkende bütün malleni başına kötere. Haybulla ozü buğa kibi oluvına baqmadan kiçkeneçik apayından pek qorqa ve kimerde ondan kotek aşap, bala kibi ağlay. Lyakin o Seitablanıñ aqqından kelir.

Dinezavr bir kere Haybullanı evine davet etti. Ogüne bir şişe raqı ve qavurılğan tavüq eti qoydı. Haybullanıñ oppa közleri çuqurlarından atılıp çıqayazdı.

15 — Sen ne yapasıñ, Dinara yenge?— dedi o kevdesine yaraşmağan ince davuşnen.— Şaşne meni öldürir.

Vallai öldürir.

20 — Seni oğlum kibi korem,— dedi Dinezavr tatlı sesnen.— Seni acıyım. Tekmil apaqay ayağı astında qaldıñ... Aqay degen şey kimerde bir içüvinen, şeñlenüvinen aqaydır.

Haybulla şişe qarşısında ozünü coydı. Bir maalde şişeniñ boşağanını korip, şaşıp qaldı.

25 Dinezavr aqşam ustü saruş Haybullanı qoltu-ğından tutıp ozğarır eken, azbar qapu yanında keskin-keskin söylendi. Ebet, qomşular bunu kördiler. Lyakin bir şey añlamadılar. Boyle sınavlar

Çevriyazı : 206

Adın-ölün Dinozor

İnsanlarda bitti sabır.

Kazalım ona bir kabir,

Cenazeye adam çağır.

- 5 Seitabla, Dinozor'un adının yayılmasına, çeşitli şeyler yaparak üstünlük kazanıp keyiflendiğine üzülüyor. O, çok kafa yordu ve sonunda, birkaç paragraftan ibaret olan büyük bir stratejik plan yaptı. O, bu planın uygulandığını hayal ederek, sevindi. Mahallede Haybulla denilen bir başka içkici daha var. Fakat Haybulla, Seitabla'dan farklı olarak seyrek içiyor, ama içtiğinde bütün mahalleyi başına topluyor. Haybulla, kendisinin boğa gibi olmasına bakmadan küçücük karısından pek korkuyor ve bazen 10 ondan dayak yiyerek, çocuk gibi ağlıyor. Fakat o, Seitabla'nın hakkından gelir.

Dinozor bir kere Haybulla'yı evine davet etti. Önüne bir şişe rakı ve kavrulmuş tavuk eti koydu. Haybulla'yın patlak gözleri neredeyse atılıpçıkacaktı.

- ___ Sen ne yapıyorsun, Dinara yenge?- dedi o cüssesine yakışmayan ince (bir) sesle: -
15 Şaşne(?) beni öldürür. Vallahi öldürür.

___ Seni oğlum gibi görüyorum, dedi Dinozor tatlı sesle.- Sana acıyorum. Hep karının tahakkümü altında kaldın...Koca denen şey bazen içmesiyle, eğlenmesiyle eştir. Haybulla şişe karşısında kaybetti. Bir yerde şişenini boşaldığını görerek şaşırıp kaldı.

- Dinozor, akşam üstü sarhoş Haybulla'yı koltuğundan tutup götürürmüş, bahçe 20 kapısının yanında çabuk çabuk söylendi. Evet, komşular bunu gördüler. Fakat bir şey anlamadılar. Böyle sınavla-

nin üçüncü keredinde Dinosaur maqsadga keçti. Haybullağa anavı bağıravuq Seitablanı yahşı etip dögmek kerekligini añlattı.

— Saña kore ne, dev kibi bir yigitsin. Amma bu işni bir de-bir toyda yapmalısın. Cemaat korsin.

5 Haybulla kesen-kes red etti.

— Men malleimizde daa bir kimsege parmağımnen toqunmadım. Sen, ne, meni cellyat zan ettiñmi, qart obur!—dep bağıdı.

— Zararı yoq,— dep kulümsiredi Dinosaur. — Ozün kelip ayaqlarım astına yığılırsın.

10 Aradan bir kaç kun keçken soñ Haybulla kerçekten de Dinosaurın ayaqları astına kelip yığıldı. ve: «Apteçigim, degeñini yaparım, qurtar meni bu belyadan», dep yalvardı. Çünkü bu künlerde mallede: «Haybulla Dinosaurın evinde tul Niyarnen körüşe, keyflene eken», degen laf darqadı. Bu laf, ebet, Şaşnenin de qulağına barıp yetti ve o aqayını yahşı etip döggen soñ evden quvdi.

15 Dinosaur maqsadqa yaqın edi. O aşiqmayıp Haybullağa meseleni añlattı.

Şu künlerde mallede olğan toyda ciddi tavurnen törde oturğan Dinosaur Haybulladan közlerini uzmedi. Seitabla endi çoqtan üküni alğan, çalğıcılar yanında, «menim avamnı çalıñız», dep arsızlanıp üre. Haybulla da çöq içti ve niayet, başı şişkenini duydu. Adamların sesleri, toynın şamatası endi oña uzaqtan eşitilmekte.

20 Oların nazarları çatışqanda Dinosaur oña işmar etti.

Haybulla zar-zornen yerinden turdı ve bu vaqıtta ortada oynaycaq olup tırışqan Seitablanın yanına keldi. Apaneizdan onın boğazına yapıştı ve yerge yığıp ura başladı. Adamlar zıy-çuv oldılar, toy toqtadı. Tek bir kozlerinen külmekte oğlan

rın üçüncü keresinde Dinozor maksadını aştı. Haybullah'a o yaygaracı Seitabla'yı iyice dövme gerektiğini anlattı.

__ Sana göre ne (ki), dev gibi bir gençsin. Ama bu işi sadece düğünde yapmalısın. Cemaat görsün.

5 Haybulla kesin kes reddetti.

__ Ben mahallemizde bir kimseye parmağımla dokunmadım... Ne yani, sen beni cellat mı zannettin yaşlı obur?- diye bağırdı.

__ Zararı yok,- diye gülümsedi Dinozor.- Kendin gelip ayaklarımın altına yıkılırsın.

10 Aradan birkaç gün geçtikten sonra Haybulla gerçekten de Dinozor'un ayaklarının altına gelip yıkıldı ve: "Ablacığım, dediğini yaparım, kurtar beni bu beladan." Diye yalvardı. Çünkü o günlerde mahallede: "Haybulla, Dinozor'un evinde dul Niyar'la görüşüyor, keyfine bakıyormuş." diye laf çıkardı. Bu laf yayıldı, Şaşne'nin de kulağına gitti ve o eşini iyice dövdükten sonra evden kovdu.

15 Dinozor, amacına ulaşmak üzereydi. Acele etmeden Haybulla'ya meseleyi anlattı. O günlerde, mahallede olan düğünde ciddi tavırla köşede oturan Dinozor, Haybulla'dan gözünü ayırmadı. Seitabla şimdi çoktan yükünü almış, çalgıcıların yanında : "benim havamı çalın." diye arsızlanıp duruyor.Haybulla da çok içti ve sonunda başının şiştiğini hissetti. İnsanların sesleri, düğünün şamatası şimdi ona uzaktan gelmekteydi. Onların bakışları karşılaştığında Dinozor ona işaret verdi.

20 Haybulla zar-zor yerinden kalktı ve o zaman ortada oynamaya çalışan Seitabla'nın yanına geldi. Apansız onun boğazına yapıştı ve yere yıkıp vurmaya başladı. İnsanlar zıy-çuv (çığlık attılar)(?) , düğün durdu. Sadece gözleriyle gülmekte olan

Dinozavrın bu şamatanın sebepçisi olğanı kimseniñ aqlına kelmedi. Dinozavr parlaq bir zafer içinde edi. Onıñ soñki istegi de yerine keldi.

Endi ne yapmalı? Dinara yenge biraz tüşünip turgan soñ mallege yaqında koçip kelgen qorantanı ziyaret etmege qarar berdi. Bu qorantanın koçip kelgenine endi bir
5 afta olgan olsa da, olarnıñ daa iç birinen tanış degil edi. Ebet, barıp tanışmaq ve bu maalledekileri de olarga tanıtmaq gerek.

Dinara yenge dolaftaki gullü tabağını eline aldı, üstüne biraz urük qurusı, biraz üzüm qurusı ve bir qaç pite qoydı. Bir an tüşünip turgan soñ, yaqında oğlu bağışlağan eki buçuq metr ştapelni de qoydı. Soñ tabağını yipek şalına sardı ve boğçasını qoltuqlap,
10 mallege yañı koçip kelgen qorantanı yañı evnen hayırlamaga ketti.

Adette, malledekiler Dinara yengeni uzaqtan kor-genlerinden evlerine kirmege ya da birde-bir soqaq- qa burulmağa aşıqalar. Çetlenip yetiştiramağanları ise yapma tebessümnen selyamlaşa, al-eval soray, lyakin iç biri, «evge buürniñ, bir piyala çay içip ketiñ», demey.

15 Dinara yenge bunı añlay, añlağan soñ açuvlana, g-adaplana ve intiqam ala. Ne içündür, soñ vaqıtlarda onı toylarğa, cıyınlarğa da çağırmaıyıp başladılar. Baştalrı aytmasalar da bara bere edi. Aqları kerekmey, yahşı qabul eteler. Endi ise açuvlanıp barmay başladı. Çağırmasa çağıracaqlar tapılıp. Mına şu yañı qomşunen qatnaşır, dostlaşır. Evine çağırıp müsafir eter. Üregini açar. İnsaflı adamlar olsalar, añlarlar.
20 Qana şimdi onı añlağan, üregindeki dertlerini bolüşken bir adam olsa edi.

Dinazor'un bu şamatanın sebebi olduğu kimsenin aklına gelmedi. Dinazor parlak bir zafer içindeydi. Onun son isteği de yerine geldi.

Şimdi ne yapmalı? Dinara yenge biraz düşündükten sonra mahalleye yakında taşınan aileyi ziyaret etmeye karar verdi. Bir aile taşınalı daha bir hafta olmuş olsa da, onlardan daha hiç biriyle tanışmadı. Evet, gidip tanışmak ve bu mahalledekileri de onlara tanıtmak gerek.

Dinara yenge dolaptaki güllü tabağı eline aldı, ,ç,ne biraz erik kurusu, biraz üzüm kurusu ve birkaç pide koydu. Bir an düşündükten sonra , yakın bir zamanda oğlunun hediye ettiği iki buçuk metre örgüyü de koydu. Sonra tabağı ipek şalına sardı ve bohçasını koltuklayıp mahalleye yeni taşınan aileye hayırlı olsun demeye gitti.

Adet olduğu üzere, mahalledekiler Dinara yengelyi uzaktan gördüklerinde evlerine girmeye ya da birden bire başka sokağa dönmeye acele ederler. Kaçamayanlar ise yapmacık tebessümle selamlaşır, hal-hatır sorar, fakat hiç biri “eve buyurun, bir bardak çay içip gidin” demez. Dinara yenge bunu anlar, anladıktan sonra öfkelenir, kinlenir ve intikam alır. Nedendir, son zamanlarda onu eğlencelere, düğünlere de çağırmamaya başladılar. Önceleri söylemeseler de geliveriyordu. Haklarını yemeyelim, iyi ağırılıyorlar. Şimdi ise öfkelenerek gitmeye başladı. Çağırmasa çağıracaklar zannedip. İşte bu yeni komşuyla kaynaşır, dost olur. Evine çağırıp misafir eder. Yüreğini açar. İnsafı insanlar iseler, anlarlar. Keşke, şimdi onu anlayan, yüreğindeki dertlerini bölüşen, bir insan olsaydı.

Dinara yenge çeşit oylarnen yañı qoranta yaşağan evniñ azbar qapusını qaqtı. İçeriden: «Şimdi»,. degen mulyaim qadın sesi eşitildi ve birazdan qapu açılıp, orta yaşlarındaki nazik vücutlu qadın peyda oldı.

— Hoş sefağa keldiñiz,—dedi o yılmayıp ve quçaqlap selyamlaştı.

5 — Men sizden sekiz ev o yaqta yaşayım. Er alda,, bir mallede yaşaymız. Tanış olmağa keldim,— dedi Dinara yenge ve davuşınıñ bu qadınıñki kibi mulyaim çıqanını sezip, memnünliknen kulümsiredi.

Yañı qomşu Dinara yengeni deral içerige teklif etti ve sofrı qoydı.

— Bağışlañız,— dedi o Dinara yengege bir piyala accı kok çay uzatır eken.—
10 Buguñ cumaertelik eken, balalar mekteplerine, aqayım ise işine ketti. Evde bir ozüm qaldım.

Yañı qomşu da laf seve eken, Dinara yengege sıra bermeyip, başta yaşağan mallelerindeki qomşuları aqqında aytıp başladı.

— Nasıldır terbiyesiz, ahlyaqsız, vicdansız adamlarıñ arasına tüşken
15 ekenmiz,— dedi oyanıqlar kibi sesnen.— Pek çekiştik. Balalarımız da bayağı buüdiler. Yahşı yerge, yahşı adamlar arasına köçeyik dep aqayıma tınçlıq bermedim.

— Ebet, tuvğanım...— Dinara yenge lafnı ozüne almaq istegen edi, yañı qomşu oña sıra bermedi.

— Bahtımız bar eken,— dep bağırdı.— Beklegenimizge, çekişkenimizge
20 kore, mına endi, acayip bir yerge kaçıp keldik. Bir aftadan berli raat yaşaymız. E, kerçek, tünevin Cuma degen bir şamek kibi adam kelip: «Eviñiz ogündeki arıqını temizleñiz, soqaqqa çöplük taşlamañız», dedi. Arıq temizlemekniñ de, soqaqqa çöplük taşlamaqniñ da»

Çevriyazı : 209

Dinara yenge çeşitli oyunlarla yeni ailenin yaşadığı evin bahçesinin kapısına vurdu. İçeriden : “Şimdi” diye mülayim kadın sesi işitildi ve birazdan kapı açılıp orta yaşlardaki kadın ortaya çıktı.

___ Hoş geldiniz, sefa getirdiniz- dedi o gülümseyerek ve kucaklayıp selamlaştı.

- 5 ___ Ben sizden sekiz ev ötede yaşıyorum. Herhalde bir mahallede yaşıyoruz. Tanışmaya geldim,- dedi Dinara yenge ve sesinin bu kadınınkı gibi mülayim çıktığını sezip memnuniyetle gülümsedi.

Yeni komşu Dinara yengeyi derhal içeriye davet etti ve sofrayı kurdu.

- 10 ___ Bağışlayın,- dedi o Dinara yengeye bir bardak acı kök çay uzatırken. - Bugün cumartesi olduğundan çocuklar okullarına, eşim ise işine gitti. Evde bir kendim kaldım. Yeni komşu da konuşmayı seviyormuş, Dinara yengeye sıra vermeyip önceki yaşadıkları mahallelerindeki komşuları hakkında konuşmaya başladı.

- 15 ___ Nasılsa, terbiyesiz, ahlaksız, vicdansız insanların arasına düşmüşüz, dedi uyanıklarınkı gibi bir sesle.- Epey kavga ettik. Çocuklarımız da bayağı büyüdüler. İyi yere, iyi insanlar arasına taşınalım diye eşime huzur vermedim.

___ Evet, kardeşim...- Dinara yenge sözü kendine almak istemişti, yeni komşu da fırsat vermedi.

- 20 ___ Şansımız varmış,- diye bağırdı. – Beklediğimize, kavgalarımıza rağmen , işte şimdi, mükemmel bir yere kaçıp geldik. Bir haftadan beri rahat yaşıyoruz. E, gerçek, dün Cuma diye şebek gibi adam gelip: “Evinizin önündeki kanalı temizleyin, sokağa çöp atmayın.” dedi. Kanal temizlemenin de, sokağa çöp atmanın da

nasıl olğanını kösterdim. Qıyış közlerini aqayıtp turğan soñ, lyam-mim demey ketti.

Qadin şaqıldap küldi. Dinara yenge ise aşqmayıp, butün vücudıneñ silkine-silkine kenflenip küldi.

— Tuvğanım,— dep laf başladı o tatlı sesnen.— Cennetke kelecik olıp, tamam
5 ceennemniñ ozüne kelip çıqtıñız. Bu mallede adamniñ qadirini-qıymetini bilgen adam yoq. Episi biri-birine qaşqır közünen baqa.

— İy-yi !—qadınniñ ağızı açılıp qaldı.— Mında da oylemi?

Dinara yenge teessüfnen başını salladı, soñ teren koküs keçirdi.

— Men bularnen çekkeleşe-çekkeleşe olacağım oldı,— dedi o tüşkün sesnen.
10 Soñ birden ağılamsıradı.— Yañğızım, canım,yağğızım. Olar çoq, men nse bir ozüm. Episi ar yaqtan maña ücum eteler.

Atta yan qomşum Zubeyde bile meni oşekley. «Tende tiygen teneşirde keter», dey emiş. Menim tenime ne olğan? Kelini qatıqçığa uç kumüş berdi de «sekiz kumüş berdim» dedi. Uçke beşni qoştı. Men de o kunü Zubeydeni korip: «Bugun saba
15 keliniñ süt ketirgen adamğa ne qadar para berdi?» dep soradım. O da, «sekiz», dedi. Men ise: «İşanma keliniñe, o sütçiğe uç kumüş berdi», dedim. Soñ oyle bir dubara qoptı ki, körmelisiñ. Olar başta biri-birlerine bağırışıp başladılar. Zubeyde oña, «aferist», dedi. Kelini de tilli, aman cevaplandı, «Qart obur!— dep bağırdı.— Seniñ aram beş kümüşini qalğan kunüm yoq. Ozüm çalışıp qazanam». Olar aman
20 tutaşacaq, biri-birleriniñ saçlarını ülqacaq ediler, lyakin oğlu kelip er şeyni bozdı.

Şimdi Zubeydeniñ kelini anasınıñ evinde yaşay. Oğlu ise mennen laf etmey. Zubeyde de tersiyip üre.

Çevriyazı : 210

nasıl olduğunu gösterdim. Kısık gözlerini ağarttıktan sonra lam-mim demeye gitti. Kadın kakhahayla güldü. Dinara yenge ise acele etmeden bütün vücuduyla silkine silkine keyiflenerek güldü.

5 ___ Kardeşim, diye lafa başladı o tatlı sesiyle. – Cennet gelmeye niyetlenip cehennemın kendisine geldiniz. Bu mahallede insanın kadrini, kıymetini bilen insan yok. Hepsi birbirine kurt gözüyle bakıyor.

___ İyi! - kadının ağzı açık kaldı.- Burada da öylemi?

Dinara yenge teessüfle başını salladı, sonra derin bir göğüs geçirdi:

10 ___ Ben bunlarla kavga ede ede ne hale geldim. – dedi o, düşkün sesle. Sonra birden ağlamaklı oldu. – Yalnızım, canım yalnızım. Onlar çok, ben ise bir başıma.Hepsi her yandan bana saldırıyorlar.

Hatta yan komşum Zübeyde bile beni çekiştiriyor. “Tende buluna teneşirde gider.” Demişler. Benim tenime ne olmuş? Gelini sütçüye üç gümüş verdi de “sekiz gümüş verdim “dedi. Üçe beşi ekledi. Ben de o gün Zübeyde’yi görüp: “Bugün sabah 15 gelinin süt getiren adama ne kadar para verdi?” diye sordum. O da: “Sekiz gümüş” dedi. Ben ise: “İnanma gelinine, o, sütçüye üç gümüş verdi.” dedim. Sonra öyle bir şamata koptu ki, görmelisin. Onalar başta birbirlerine bağırmaya başladılar. Zübeyde ona “dolandırıcı” dedi. Gelini de dilli, hemen cevap verdi, “Kart obur!” diye bağırdı.- Senin haram beş gümüşüne kaldığım yok. Kendim çalışıp kazanıyorum.” Onlar 20 hemen tutuşacak, birbirlerinin saçlarını yolacaklardı, fakat oğlu gelip her şeyi bozdu. Şimdi Zübeyde’nin gelini annesinin evinde yaşıyor. Oğluya benimle konuşmuyor. Zübeyde de tersleyip duruyor.

Doğrusını aytsañ, doğmuşına yaramazsıñ, deyler. Qomşuğa yaramaycağıñ, ebet, belli.

Dinara yengenıñ közleri yaşlandı. Şıqıldatıp burunını çekti ve kopek uluğanğa beñzer bir ses- nen yavaş-yavaş ağlap başladı.

- 5 __ Başqalarını aytam amma, meni oz balalarımnda yaqtılar. E,yaqtı, kül ettiler. Ebet, para, udırbudır yollap turalar, amma tüslerini köstermeyler. O bir sene küçük oğluma barğan edim — ozü üvaş bala, lyakin apayınıñ qulu. Tonguçım da paçavra. Apayı çalğıcı. Burğuçlanıp o yaqqa bara, sallan-sullan etip bu yaqqa kele. «Evde otur, aqayınıñ tapqanı saña yetmeymi?» desem «Men sanatsız yaşap olamayım», dey. E,
- 10 oyle sanatınıñ ne olğanıñ biz de bilemiz. Pianino çala emiş, kundüzü yetmegen kibi geceleri de çala. Çalmağ isteseñ, mına pianino, evde oturıp, istegeniñ qadar çala ber. Bir çoq adamınıñ qarşısında omuzlarını açıp, koküslerini silkitip... Tfu! Kerek degil seniñ kibi kelin, dedim de evden quvdım. O da men evden quvğan soñ şu ozü pianino çalğan teatrde yatıp-türa eken. Sıddıq da eki-uç kun çırayını sıtıp, burnunu şişirip
- 15 ürdi, soñ o da evge kelmeyip başladı. Teftişledim. Apayinen beraber şu teatrhanede yaşay eken. Bir kun, aqşam üstü duyduymadan barıp çıqtım. Olar teatrhanede azbarındaki büyük bir ağaç krovat üstünde bir çoq adamların beraber çay içip otıra ekenler. «Qolğa tüştiniz», dedim içimden ve krovatqa yaqınca barıp, birden yayğara qopardım. Adamlar yerlerinden atılıp turdılar. Men ise bar sesimnen: «Balamı hısızladılar!»—dep bağırdım. Adamlar etrafını capıp tınçlandıracaq, al-eval soraycağ olalar. Men ise toqtamayım. Bir maalde Sıddıq: «Bu benim anam», degen
- 20 edi, erkes birden tınıp qaldı. Men de tındım. Aralarından saç-saqalı ağarıp başlağan

Doğrusunu istersen bu kardeşine kötüsün diyorlar. Komşuya yaramayacağın belli, evet, belli. Dinara yengenin gözleri yaşardı. Abartarak burnunu çekti ve köpek ulumasına benzer bir sesle yavaş yavaş ağlamaya başladı.

5 ___ Başkalarını söylüyorum ama, beni kendi çocuklarım da yaktılar. E, yakıp kül ettiler. Evet, para vesaire yollayıp duruyorlar ama yüzlerini göstermezler. Geçen sene küçük oğluma gitmiştim- Kendi yavaş çocuk, fakat eşinin kulu. İlk evladım da paçavra. Eşi çalgıcı. Dönüp o tarafa gidiyor, sallana sallana bu tarafa geliyor. “Evde otur, eşinin kazandığı sana yetmiyor mu?” desem. “Ben sanatsız yaşayamam.” diyor. E, öyle sanatın ne olduğunu biz de biliyoruz. Piyano çalıyormuş, gündüzleri yetmiyormuş gibi geceleri de çalıyor. Çalmak istersen, burada piyano, evde oturup istediğin kadar çaliver. Bir çok insanın karşısında omuzlarını açıp, göğüslerini silkip... Öf! Gerekmez senin gibi gelin, dedim de evden kovdum. O da ben evden kovduktan sonra o, kendi piyano çaldığı tiyatrodan yatıp duruyormuş. Sıdık da iki-üç gün suratını asıp, burnunu şişirip durdu, sonra o da eve gelmemeye başladı.

10 Araştırdım. Eşiyle beraber o tiyatrodan yaşıyormuş. Bir gün, akşam üstü haber vermeden gittim. Onlar tiyatronun bahçesindeki büyük bir ağaç sedirin üstünde bir çok insanla beraber çay içip oturuyorlarmış. “Elime düştünüz!” dedim içimden ve sedire yaklaşım bir den yaygara kopardım. İnsanlar yerlerinden atılıp kalktılar. Ben ise olanca sesimle: “Çocuğumu çaldılar!” – diye bağırdım. İnsanlar etrafıma koşup

15 beni sakinleştirecek, hal-hatır soracak oluyolar. Ben ise durmuyorum. Bir ara Sıdık: “ Bu benim annem.” demişti, herkes birden susup kaldı. Ben de sustum. Aralarında saçı sakalı ağamaya başlamış

20

bir adam—kinolarda Buhara emirini oynayan artist olsa, kerek, yanıma kelip: «Yenge, balalarıñız evge qaytmaq isteseler, biz qarşı degilliz, lyakin istemeseler, olarğa ev berecekmiz», dedi.

— Dinsizler, farmazonlar, ketiñ evge, dep bağırdım. E, nesini aytayım, tuvğanım. Bu
5 dünyada ananıñ aizarını diñlegen adam yoq... Şundan berli túslerini köstermeyler. Eşitkenime kore, nasıldır bir memleketke gaströlge ketkenler. Endi olarğa ev bergen emişler. Men qatnaşmayım. Oğlum kimerde bir kele. Körigendirsiniñiz, beyaz «Jiguli» minip kele. Uzun boylu, esmeri yigit. «Şu allegimiñni taşla ozüm evde oturğan soünü tapıp evlendiririm»,deyim. «Men onı sevem», dey. Utanmaz. Uf-f! Laf
10 etkende boğazım hırılday, nefesim tutula. Ekimge korüngen edim. «Boğazıñızda ille yoq, ses perdeleriñiz ziyade kerginleşken, yırlaysıñız mı yoqsa?»—dedi. «E, ekim olmay şişip qal»,— dedim içimden. E, kerçek, bir kere toyda «yırlasañız», dep zorlağan ediler. O vaqıtlarda yaşlar «Leylya» degen türkünü çoq yırlay ediler. Eşitken olsañız kerek ya? «Eger aşqımnı red etseñ qayerge qaçayım, Leylya!» Men de şu
15 türkünü yırladım. Yaşlarını quvandırayım, dedim. Adamlar sıqılıp- sıqılıp küldiler. Başta men de olarğa qoşulup küldüm. Soñ, baqşam, meni mısquıllap kule ekenler. «Ne için külesiñiz?»— dep sorayım. Kimse indemey. Niayet, birisi, kulküden ozünü zornen toqtatıp: «Yenge, siz, «Tişlerimni yollarıña mercan etip saçayım, Leylya», dep yırladıñız», dedi ve kene kulip başladı. Daa birisi ise: «Yenge, siziñ tişleriñiz
20 yoq da, neni saçarsıñız?»—dedi ve şaqıldap kuldi.

Bundan soñ erkes er yaqtan laf qoşup başladı. Biri: «Yenge, bu alda tiş yetiştirip olamazsıñız», dey, digeri: «Yanıñızda bir torba suniy tiş taşı

bir adam- sinemalarda Buhara emirini oynayan artist olsa gerek, yanıma gelip :
“Yenge, çocuklarınız eve dönmek isterlerse biz karşı değiliz, fakat istemezlerse onlara ev vereceğiz.” dedi.

- __ Dinsizler, farmazonlar, gidin eve, diye bağırdım. E, nesini söyleyeyim, kardeşim.
- 5 Bu dünyada annenin azarını dinleyen yok... Ondan beri yüzlerini göstermiyorlar. Duyduğuma göre, bir memlekete turneye gitmişler. Şimdi onlara ev vermişler. Ben karışmayayım. Oğlum, arada bir geliyor. Görmüşsünüzdür, beyaz “jiguli” ye binip geliyor. Uzun boylu, esmer genç. “Şu allegimi(musibeti)(?) kov, ben seni evde oturan biriyle evlendiririm.” Diyorum. “Ben onu seviyorum.” Diyor. Utanmaz. Uf!
- 10 Konuştuğumda boğazım hırıldıyor, nefesim tutuluyor. Hekime görünmüştüm :” Boğazınızda hastalık yok. Ses telleriniz gerginleşmiş, şarkı mı söylüyorsunuz yoksa?” dedi. “E, doktor olacağına şişip kal.” – dedim içimden. E, gerçek, bir kere düğünde “şarkı” diye zorlamışlardı. O zamanlar gençler “Leyla” türküsünü çok söylüyorlardı. Duymuş olanız gerek ya? “ Eğer aşkıyı reddedersen nereye kaçayım
- 15 Leyla?” Ben de o türküyü söyledim. Gençleri sevindireyim dedim. İnsanlar sıkılıp sıkılıp güldüler. Başta ben de onlara katılıp güldüm. Sonra baktım, bana dalga geçercesine gülüyorlarmış. “Niçin gülüyorsunuz?” diye soruyorum. Kimse ses çıkarmıyor. Nihayet birisi, gülmekten kendini zor tutarak: “Yenge siz:” Dişlerimi yollarına mercan edip saçayım Leyla” diye şarkı söylediniz.” dedi ve yine gülmeye
- 20 başladı. Daha başka birisi ise: “Yenge, sizin dişleriniz yok da, neyinizi saçardınız?” – dedi ve kakkahayla güldü.

Bundan sonra herkes her taraftan konuşmaya başladı. Biri: “Yenge, bu halde diş yetiştiremezsiniz.” diyor, diğeri: “ Yanınızda bir torba suni diş taşı-

maq kerek olur», dep bağıra. Erkes uvuldap kule Daa bir üzsiz merhum eñişteñizniñ hatiresine toqundı. «Yenge, me içün ağızınıñda tiş qalmağan eken desek, episini rametli Memedemin eñişteniñ yollarına saçıp bitirgen ekensiniz de», dedi. Anavı Recep maymun ise: «Siz tişiniñni qazıq etip qaqa da, rametli Memedemin ağanı oña bağlap qoya ediniz. Zavallı, çayhaneye bile kelip olamay edi», dep qıqır-qıqır kule. Tövbe, bir ande toy azbarı ıy-çuv olıp qaldı.

Ozüñiz tüşünip baqınız, kadyam, eger şair şöyle yazğan olsa, maña onı nasıl etip yırlamaq kerek? Doğru, men de şay dedim. E, olarğa laf añlatmaqniñ çaresi yoq. Daa birisi — ana sütü ağızından ketmegen bala: «Yenge, tişlerimni degil,.. islerimni saçayım dep aytmaq kerek», dey. O ahmaqniñ lafına baqıñ. Köznen korip, qolnen tutmaq mümkün olmağan şeyni nasıl etip saçmaq mümkün?

E, bularğa laf kyar etmey. Ahır-soñu men toynı taşlap çıqıp kettim. Şundan berli toy-cıyınlarğa barmayım. Dinara yenge küçük bir pauza yaptı. Suvup qalğan çaynı urtladı. Qonaqbay qadın vaqıttan faydalanıp laf qoşmaq istedi: — Şimdiki yaşlar...

15 Dinara yenge onıñ lafını ağızından çekip aldı.

— Şimdiki işlar bozuldılar, tuvganuş, daim kozı-qulaq olıp turmaq kerek. Mina, men sizge bir misal aytayım. Tünevın malleimizde uzun saçlı, uzun boylu, suvuq çereli şamekke oşağan bir yigit peyda oldı. Üstüne qara meşin kurtka kiygen, boynunda qırmızı galstuk. O yaqtan-bu yaqqa sallanıp üre.

20 Kimerde bir Şerfeniñ qapısı betke baqa. Men de qapu arasından közetip tura berdim. Bir vaqıtta deseñiz, Şerfeniñ qızı Anife çıqtı. Kiyinip-quşanğan. Banaki şamek biçimli yigitniñ yanına

manız gerekir.” Diye bağıyor. Herkes uğultuyla gülüyor. Yüzsüz biri daha merhum eniştenizin hatırasına dokundu: “Yenge, niçin ağzında diş kalmamış desek, hepsini rahmetli Mehmet Emin Enişte’nin yollarına saçıp bitirmişsiniz de.” dedi. O, Recep maymunu ise:

5 ___ Siz dişinizi kazık gibi çakıyor da, rahmetli Mehmet Emin ağayı ona bağıyordunuz. Zavallı, çayhaneye bile gelemiyordu.” Diye kıkır kıkır gülüyor. Tövbe, bir anda düğün bahçesi sus-pus oldu.

Kendiniz düşünüp bakınız kardeşim, eğer şair böyle yazmış ise, benim onu nasıl söylemem gerek? Doğru, ben de öyle dedim. Fakat, onlara söz anlatmanın çaresi yok. Başka biri, ağzından daha anne sütü kesilmemiş çocuk: “Yenge, dişlerimi değil, ...hislerimi saçayım diye söylemek gerek.” diyor. O ahmağın lafına bakın. Gözüyle görüp, eliyle tutmanın mümkün olmadığı şeyi nasıl olup da saçmak mümkün?

Fakat, bunlara laf kar etmiyor. En sonunda ben düğünü bırakıp çıkıp gittim. Ondan beri düğünlere gitmiyorum.

15 Dinara yenge küçük bir ara verdi. Soğuyan çayı yudumladı. Ev sahibi kadın zamandan faydalanarak lafa karışmak istedi :

___ Şimdiki gençler...

Dinara yenge onun lafını ağzından aldı:

20 ___ Şimdiki gençler bozuldu, kardeşim. Daima göz kulak olmak gerek. İşte, ben size bir örnek vereyim. Dün mahallemizde uzun saçlı, uzun boylu, soğuk çehreli, şebeğe benzeyen bir genç ortaya çıktı. Üstüne siyah, deri mont giymiş, boynunda kırmızı atkı, o yana bu yana sallanarak yürüyor.

Bazen, bir Şerfe’nin kapısının tarafına bakıyor. Ben de kapı arasından gözleyip duruyordum. Bir ara Şerfe’nin kızı Hanife çıktı. Giyinip kuşanmış. Önceki şebek 25 kılıklı gencin yanına

kelip selyamlaşdı. O nedir dedi, ğaliba — qulağım yahşı eşitmey, Anife ırcayıp küldi. Soñ olar qoltuqlaşıp Hasti-İmam betke kettiler. Men, deral Şerfege çaptım. «Qomşu, iç bir şeyden haberiñiz yoq, maallemizde şameksıfatlı şubeli bir yigit aylanışa», dedim. «O benim ne işim?» dedi.

- 5 «Siziñ qızıñıznen qoltuqlaşıp anavı yaqqa ket-tiler», dedim. «O siziñ ne işiñiz?» dey. Mina sizge ana, mına sizge bala. Baştaları balağa yedi malle atalıq yapa edi. Ya şimdi? Qomşuñızniñ qızına: «Ey utanmaz, sen ne yapasıñ?» dep baqçıñız, deral cevabını qaytarır. Şu şameksıfat yigit endi er kun kelip başladı.

Qonaqbay qadınıñ çırayı türlendi.

- 10 — Neler aytasıñ sen, qart obur!—dep bağırdı birden.— Nasıl şameksıfat bala? O benim oğlum.

Bilmiş ol! Şamek sıfatını men saña kösteririm.

Ozüñ şameksıfatsıñ! Qıyafetiñni korgende, Dinezavr degenleri sen olsañ kerek, dep aqlıma kelgen edi. Kozleriñ patlap çıqqaydı, tiliñ kesilgeydi keşki!

- 15 Dinara yenge nege oğrağanını bilmeyip şaşmalap qaldı. Soñ yerinden turıp, açuvından canavar kesilgen qadını tınçlandırmaq istedi.

— Canım qomşu, tınçlanıñ, men bir şey demedim. Boü-postu kelişken dülber yigit... Pelvan biçimli...

- 20 —Men seniñ kibileriñ çoqunı kördim!—dep bağırdı qadın bar sesinen.—Em çoqunı tındırdım. Raat ol, seni de tındırırım.

Dinara yenge soqaqqa çıqqan soñ da açuvından dır-dır titremekte olğan qadın onu aqaretlernen ozğarıp keldi. Dinara yenge cevaplanmaqniñ faydasız ekenini añlap adımlarını sıqlaştırdı. Lyakin qadın ondan artta qalmaq. Bir kere uracaq olup da oñaytladı, amma tiysetip olamadı. Yumru

Çevriyazı : 214

gelip selamlaştı. O nedir, dedi galiba.- kulağım iyi işitmiyor, Hanife sırtarak güldü. Sonra onlara kucaklaşarak Hasti İmam'ın yanına gittiler. Ben, derhal Şerfe'ye koştum: “ Komşu, hiç bir şeyden haberiniz yok, mahallemizde şebek kılıklı, şüpheli bir genç dolanıyor.” dedim. “Bana ne?” dedi. “Sizin kızınızla kucaklaşarak şu yana gittiler.” dedim. “Sana ne?” dedi. İşte size anne, işte size çocuk. Önceleri çocuğa yedi mahalle babalık yapıyordu. Ya şimdi?

Komşunun kızına: “Ey utanmaz, sen ne yapıyorsun?” diye bakınız derhal cevap verir. Şu şebek sıfatlı genç şimdi her gün gelmeye başladı.

Ev sahibi kadının yüzü değişti:

10 ___ Neler söylüyorsun sen, kart obur!- diye bağırdı birden.- Ne demek şebek sıfatlı çocuk? O, benim oğlum. Bilmiş ol! Şebek sıfat ben sana gösteririm. Kendin şebek sıfatsın! Kılığını gördüklerinde, dinazor dedikleri sen olsan gerek, diye aklıma gelmişti. Gözlerin patlayarak çıksaydı, dilin kesilseydi keşke!

15 Dinara yenge neye uğradığını anlamadan şaşırıp kaldı. Sonra yerinden kalkıp, öfkeden canavar kesilen kadını sakinleştirmek istedi.

___ Canım komşu, sakın olun, ben bir şey demedim. Boyu-posu gelişmiş güzel genç...Pehlivan yapılı...

___ Ben senin gibilerin çoğunu gördüm! – diye bağırdı kadın var sesiyle.

___ Hem çoğunu tındırdım(alt ettim)(?) Rahat ol, seni de tındırdım(alt ederim)(?)

20 Öfkeden tir tir titremekte olan kadın , Dinara yenge sokağa çıktıktan sonra da onu hakaret ederek gönderdi. Dinara yenge cevap vermenin faydasız olduğunu anlayıp adımlarını sıklaştırdı. Lakin kadın ondan geri kalmıyor. Bir kere vuracak olup da niyetlendi, ama denk getiremedi. Yumru-

ğı Dinara yengeniñ başı üstünden vıznen keçip ketti. Lyakin tepmesi tiydi. Qadın ep çoştı. Dinara yenge oña sırtını çevirip,öz yoluna devam etken arada arttan tepme tiye. O tepmelerden qurtulmaq ve duşman ücum etkende gaflet qalmamaq için yan-başlap üpip başladı. Oz qapusına yaqınlaşanda sürünip yıqıldı. Yerinden turğance qadın
5 onıñ artına, yanbaşına daa bir qaç kere tepmeledi.

Dinara yenge bir çare etip oz qapusından atlagan soñ aman içinden mandalını itedi ve kirtledi. O qapu artında turıp, qadınga cevaplanacaq oldı. Lyakin onıñ qorqudan qarılıp qalğan sesi qadınınıñ erkeklerniñki kibi gur ve keskin sesi yanında bir şey degil edi. Mallege tek onıñ sesi eşitilmekte. Qadın ise qolaylıqnen ketecekke oşamay.

10 — Mınavı aram Dinzavr,— dedi o qapular ara-lığında başlarını çıkarıp turğan qomşularğa baqıp,— sabalayıp benim qapuma qarmalanıp kelgen. İnsandır, dedim, içeri buüp, dedim. O ise maña doquz dereden suv ketire. Menim oğlumnu maña yamanlay. Aram nişaret. Saña nafiye Dinzavr demegenler. Elime tüşersiñ, men saña daa kosteririm.

15 Qadın daa çoq ayttı. Kimse onıñ lafına qoşulmadı. Qapu artında mışıq kibi pısıp turğan Dinzavrniñ tarafını da kimse tutmadı. Mesele añlaşılğan, qavğa bitken soñ, adamlarnıñ merakları da söndi. Qapular birley-birley yapıldılar. Seyirciler qalmağan soñ qadın da yavaş-yavaş suvudı ve: «Men saña daa kösteririm!»— dep Dinzavrniñ qapusına kuçücik ümruğını sallağan soñ, sert adımlarnen oz evine qayttı.

20 Bu qadın namlı Dinzavrnu yıllarca ukümranlıq yapqan oz mallesinde birinci kere pısmğa mecbur etti.

ğu Dinara yengenin başını üstünden vız diye geçip gitti. Lakin tekmesi değdi. Kadın hepten coştı. Dinara yenge ona sırtını çevirip kendi yoluna devam ettiği sırada arkadan tekme değdi. O tekmelerden kurtulmak ve düşman hücum ettiğinde gafil avlanmamak için yan yan yürümeye başladı. Kendi kapısına yaklaştığında sürünüp yıkıldı. Yerinden kalkana kadar kadın onun arkasını, yanı başını birkaç kere daha tekmeledi.

Dinara yenge bir çaresini bulup kendi kapısından atladıktan sonra hemen içinden mandalı sürdürdü ve kilitledi. O, kapının arkasında durup kadına cevap verecek oldu. Lakin onun korkudan kısılan sesi , kadının erkeklerinkiler gibi gür ve keskin sesi yanında bir şey değildi. Mahallede sadece onun sesi duyulmakta. Kadın ise kolay kolay gideceğe benzemiyor.

___ İşte rezil Dinozor,- dedi o kapıların aralığından başlarını çıkarıp duran komşulara bakıp,- sabahlayıp benim kapımı yoklayıp gelmiş. İnsandır, dedim, içeri buyur dedim. O ise bana dokuz dereden su getiriyor. Benim oğlumu bana şikayet ediyor. Sana boşuna Dinozor dememişler. Elime düşersen, ben sana daha gösteririm.

Kadın daha çok konuştu. Kimse onun lafına karşılık vermedi. Kapının arkasında kedi gibi pırsarak duran Dinozor'un tarafını da kimse tutmadı. Mesele anlaşıldıktan, kavga bittikten sonra, insanların merakları da söndü. Kapılar birer birer kapandı. Seyirci kalmadıktan sonra kadın da yavaş yavaş sakinleşti ve : “Ben sana daha gösteririm!” – diye Dinozor'un kapısına küçücük yumruğunu salladıktan sonra, sert adımlarla kendi evine döndü.

Bu kadın, meşhur Dinozor'u yıllarca hükümrancılık yaptığı kendi mahallesinde ilk defa pısmaya mecbur etti.

Ortalıq yatışqan, qavğacılar közden ğayıp olğan soñ qapular kene açıldılar. Soqaqqa tek başını çıkarıp, o yan-bu yan baqınğan eslice qadın: — Ebet, Dinezavr bu qadınnıñ Darımiyan mallesiniñ meşur qavğacısı ekenini bilmegendir,— dedi.

— Dinsizniñ, aqqından imansız kelir, —den fısıldadı oña dige qapu aralığında korüngen baş.

Ortalık yatıştıktan, kavgacılar gözden kaybolduktan sonra kapılar yine açıldı. Sokağa sadece başını çıkarıp o yana bu yana bakınan,yaşlı kadın: - Evet, Dinozor bu kadının Dormiyan Mahallesi'nin meşhur kavgacısı olduğunu bilmiyordur, -dedi.

5 ___ Dinsizin hakkından imansız gelir,- diye fısıldadı, ona diğer kapının aralığında görünen baş.

ZAKONCI SEMET AQAY

Birevlerge lağap bir kereden yapışa, birevlerge ice ,uslupsiz ustaniñ sılavı kibi, iç yapışmay. Lyakin bizim Semet aqay lağabınen beraber doğğan olsa kerek.

5 Onıñ lağabı Zakoncı. Zakoncı Semet aqay deşilmese, onı kimse bilmez de, tanımaz da. Bu lağap onıñ em zanaatınen, em adetinen bağı. O sotsialteminat idaresinde çalışa ve bu caanıñ qanun-qaidelerini yahşı bile. Lyakin çoşqanda Semet aqay zenaatı çerçivesinden çoq uzaqlarga çıqıp kete ve umumen qanunlar mecmuasına baş

10 ura. Eger onıñ gur sesine kendine saygı uyandırgan salmaqlı korünişini, çalarıp başlağan dülber mıyığı, qasır şlyapasını pe qara pörtfelini qoşsaq, Zakoncı Semet aqay bergen konsultatsiyalar bayağı ciddi çığa ve lağabı tamamen aqlana. Şay ise de onıñnen aqıl tanışıp iş körmek istegen adamlarıñ sayısı kettikçe eksile ve endi yoq derecege kelip qalğan edi. Adamdar konsultasiya kerek olsa, üridik teşkilyatlar-ğa bara ya da ozleri ait edebiyatları oqup bileler. Semet akaynıñ

15 bu saadaki istidadı ise faydalanılmağan hazine kibi totlanıp-kuflenip qalmaqta. Lyakin Semet aqay oz pözitsiyasını qolaylıqnen teslim eteceklerden degil. Onıñ elli beş yaşı ve lağabı ozüne diqqat ve urmst talap ete. O attan

KANUN ADAMI SAMET AĞABEY

Bazılarına lakap bir kere yapışır, bazılarına ise, acemi ustanın sıvası gibi hiç yakışmaz. Lakin, bizim Samet ağabey lakabıyla beraber doğmuş olsa gerek. Onun

5 lakabı “Kanun adamı”. Kanun adamı Samet ağabey denilmezse , onu kimse bilmez de, tanımaz da. Bu lakap onun hem sanatıyla, hem adetiyle ilgili. O, Sosyal Güvence İdaresi’nde çalışıyor ve bu sahanın kanun ve kaidelerini iyi biliyor. Lakin coştuğunda Samet ağabey zanaatı çerçevesinden çok uzaklara çıkıp gider ve genellikle kanunlar mecmuasına başvurur. Eğer onun gür sesine, kendine saygı uyandıran ağırbaşlı

10 görünüşünü, kırarmaya başlayan güzel bıyığını, hasır şapkasını ve siyah çantasını katarsak , Kanun Adamı Samet ağabeyin verdiği akıllar bayağı ciddi çıkıyor ve lakabı tamamıyla hakları alıyor. Böyle olunca da onunla akıl danışıp iş görmek isteyen insanların sayısı gittikçe eksiliyor ve şimdi yek dereceye gelip kalmıştı. İnsanlar akıl gerektiğinde yürüdük(mevcut)(?) teşkilatlara gidiyor, ya da

15 kendilerindeki kitapları okuyup öğreniyorlar. Samet ağabeyin bu sahadaki istidatı ise faydalanılmayan hazine gibi paslanıp küflenerek kalmakta. Lakin Samet ağabey kendi pozisyonunu kolaylıkla terk edeceklerden değil. Onun elli beş yaşı ve lakabı kendine dikkat ve urmst(saygı)(?) gerektiriyor. O, attan

- tüşse de egerden түşmedi. «Meger dağ Müammedke kelmedi, Müammed dalga bapıp», dedi oz-özüne ve onıñ bilgisi, tecribesi kerek olğan işlerni ozü kıldırıp tapa başladı. Malledemi, başqa yerdemi bir de-bir qanunsızlıq körse ya da eşitse deral qarışa, meseleni qanun nazarinen açıqlay, añlata, yatıştır; boyle yolnen olsa da
- 5 ozünü añdırıp tura edi. Boş vaqıtlarda o ozü kibi attan tüşip,egerde emanet oturğan dostlarinen dertleşe,yañı qanun-qaidelerden bir dünya yañlış tapıp üregini boşata ve kimerde bir kumüş qoşup «afön patlata» edi. Boyle vaqıtlarda onı sergüzeştler çeke, zemanе ürisprudentsiyası onıñ üzünde nasıl bir istidatnı ğayıp etkenini şatır-şutır kösterecegi kele, kimerde em köstere edi.
- 10 Bugun dostlar kene «afön patlattı»lar. Restorandan beñizleri qızarıp, közleri yıltrap çıqtılar. Yarın bazar. Evge aşıqmayıp biraz kezirmek mümkün. Semet aqay dostlarını istraat bağına teklif etti. Eger er adamnıñ bir sevgen yeri olsa, Semet aqaynın sevgen yeri mına şu Puşkin adını taşığan istraat bağçası edi. Bu bağça oña tılsım kibi tesir ete,onıñ qapusından kirgen soñ başında tek yahşı fikirler dolaşa, rühu
- 15 yengilleşe, butün vücudı ratlana edi. O işke keteyatqanda da, işten qaytayatqanda da şu bağçanıñ içinden keçe. Bağçanıñ erte tañdaki manzarası — saba küneşiniñ qırmızı nurları altında ateş kibi yanıp-parıldap turğan guller, lyaleler, ince çeçek, zambaq, sumbul, melevşe, fesilgen ve qaranfiller, azamatlı terekler, er adımda kokke suv çağlağan şadırvanlar onıñ goñülini ohşay, ruhuna ğayret ve şevq bere edi. Semet
- 20 aqay işten qaytqanda ise bağnıñ içi adam tolu ola. Onıñ sevimli gulleri arasından keçken qaldırımlar boş bayramdakisi kibi kiyinip-quşanğan qız-yigitler seyir eteler. Bir tarafta

düşse de ; eyerden düşmedi. “ Meğer dağ Muhammed’e gelmedi, Muhammed dağa gider.” dedi kendi kendine ve onun bilgisini ve tecrübesinin gerektiği işleri kendi arayıp bulmaya başladı. Mahallede mi, başka yerde mi, bir yerde bir kanunsuzluk görse ya da duysa derhal karışıyor, meseleyi kanun nazarıyla açıklıyor, anlatıyor, yatıştırıyor; böyle (bir) yolla da olsa, kendini andırıp duruyordu. Boş zamanlarda o , kendi gibi attan düşerek, eyerde emanet oturan dostlarıyla dertleşiyor; yeni kanun kaidelerden bir dünya yanlışı bulup içini boşaltıyor ve bazen bir gümüş ekleyerek “ afyon patlatıyor” idi. Böyle vakitlerde onu maceralar çekiyor, zamane hukuk ilmi onun şahsında nasıl bir istidatı kaybettiğini çatır çatır göstereceği geliyor, bazen de gösteriyordu.

Bugün dostlar yine “afyon patlattı”. Restorandan benizleri kızararak , gözleri parlayarak çıktılar. Yarı Pazar. Eve acele etmeyip biraz gezinmek mümkün. Samet ağabey dostlarını parka davet etti. Eğer her insanın bir sevdiği yer olsa, Samet ağabeyin sevdiği yer işte bu Puşkin adını taşıyan parktı. Bu park ona tılsım gibi tesir ediyor, onun kapısından girdikten sonra başında sadece iyi fikirler dolaşıyor, ruhu hafifliyor, bütün vücudu rahatlıyordu. O,işe giderken de, işten dönerken de bu parkın içinden geçer. Parkın sabah tan vaktindeki manzarası – sabah güneşinin kırmızı ışıklarının altında ateş gibi yanıp – parıldayarak duran güller, laleler, inci çiçek, zambak, sümbül, menekşe, fesleğen ve karanfiller, gösterişli ağaçlar , her adımda göğe su fişkırtan şadırvanlar onun gönlünü okşuyor, ruhuna gayret ve şevk veriyordu. Samet ağabey işten döndüğünde de parkın içi insan dolu oluyor. Onun sevimli gülleri arasından geçen kaldırımlar, boş bayramlardaki gibi giyinip kuşanan kızları ve gençleri seyrediyorlar. Bir tarafta

muzika yañğıray, bir tarafta oün-kulkü, pat-sat billiard şarlarınıñ şaqıldap urulğanı, suv boündaki çayhanede top-top olıp oturğan adamlarınıñ şeñ kulküsü eşitile. İšten yorulıp qaytayatqan Semet aqay bu quvnaq ayatqa bir çomıp ala: yavaş-yavaş üpip, ortasına uçacaq olıp qanat kergen balaçıqınıñ eykeli qoyılğan şadırvannıñ yanına kele.

5 Beyaz koküslerinen kom-kok suvını qılıç kibi yarıp yaldağan mağrur aqqularını bir an seyir ete. Soñ oz alleyası boü üpip, sevgen çeçekleriniñ yanına kele. Şu yerdeki salıncaq-skemlege oturıp bir sigar yaqa ya da ozen boündaki kafeye kirip, bir meşrebe salqın pivo içe. Qısqası, işten alğan bütün yorğunluğu mına şu bağınıñ içine taşlap keçe.

10 Dostlar kirip kelgende bağınıñ içinde adsız-esapsız çıraqlar parılday, ortalıqını gurüldetip orkestr yañğıray edi. Radiodan futbül yarışı aqqında reportaj berile. Semet aqay futbol kommentatorınıñ da sesini bastırıp bir şeyler ayta. Dostları şaqıldap, uvuldap kulüşeler.

— Patlatamı erif bir karar,— dedi artta kete-yatqan eki dostınıñ biri.— Onıñ
15 bilmegen şeyi olmasa gerek.

— Ebet, bir vaqıtlar o ürist olıp çalışqan,— dey ekincisi.— Şimdiki zakon-pakonlarını suvtilmaç bile. Anavı Seitşa Biberciniñ oğlu on beş sutkağa tüşkende nasıl bir qolaylıqnen qurtarıp alğanını hatırlaysıñmı? Mallesinde de erkes ondan qorqa eken. Xırlığa degil, ebet.

20 — Ümumen birevden yahşılığını acımağan, lafı-sözü keçken adam, dese. Boylesinen ürseñ, qorqmağa şey yoq.

Amma aqay, bu erifçikniñ oyle bir qızçığı bar, dersiñ, bir ütüm zubrovka! Onı körgenden berli oyle tüşler korem, oyle tüşler korem, m-m-m, şaşar-sıñ, aqay!

müzik çalıyor, bir tarafta oyun- gülme, pat-sat bilardo toplarının şakırdaması, su boyundaki çayhanede grup grup olup oturan insanların şen gülüşleri işitiliyor. İşten yorulmuş olarak dönmekte olan Samet ağabey bu sevinçli hayata katılabilir. Yavaş yavaş yürüyerek, ortasına uçacak gibi kanat geren çocuğun heykelinin koyulduğu şadırvanın yanına geliyor. Beyaz göğüsleriyle gömgök suyu kılıç gibi yarararak yüzen, mağrur kuğuları bir an seyrediyor. Sonra kendi güzergahı boyunca yürüyerek, sevdiği çiçeklerini yanına geliyor. Buradaki salıncak- iskemleye oturup bir sigara yakıyor ya da nehir boyundaki kafeye girip, bir bardak soğuk bira içiyor. Kısacası, işten aldığı bütün yorgunluğu işte bu parkın içine bırakarak geçiyor.

10 Dostlar girip gediğinde parkın içinde hadsiz-hesapsız mumlar parıldıyor, ortalığı gürültüdeyerek orkestra çalıyordu. Radyodan futbol maçı hakkında röportaj veriliyor. Samet ağabey futbol yorumcusunun da sesini bastırarak bir şeyler söylüyor. Dostları şakalaşıp uğuldayarak gülüşüyorlar.

___ Patlatmasın mı herif bir karar,- dedi arkada gitmekte olan iki dosttan biri.

15 ___ Onun bilmediği şey olmasa gerek.

___ Evet, bir vakitler o, avukat olarak çalışmış,- dedi ikincisi.-Şimdiki kanun manunları su gibi biliyor.İşte Seitşa Biberei'nin oğlu on beş gün hapse düştüğünde nasıl kolaylıkla kurtulabildiğini hatırlıyor musun? Mahallesinde de herkes ondan korkuyordu. Hırlığa(boşuna)(?) değil, evet.

20 ___ Genellikle birinden iyiliğini acımayan, lafi- sözü geçen insan denilse. Böylesiyle kavga edersen korkacak (bir) şey yok.

___ Ama ağabey, bu herifçiğin öyle bir kızcağızı var, dersin, bir içim zubrovka(?)! Onu gördüğümde beri öyle düşler görüyorum, öyle düşler görüyorum, m, m , m, şaşarsın ağabey!

— Olyan, çaresi yoqmı şunu, men de bir kereçik köreyim?

— Tiliñni tişle, babası eşitmesin — kül eter de kokke savurır! Qızına qıyış baqqan adam-nıñ başı uçar. Qarğahalilniñ oğlu Tavşandudaq bir kere onu toqtatıp,qolunu tutup selyamlaşqan eken, soñ ne oldı dese? Babası şu aqşam parkta
5 tıup, oyle bir kotek çekken, Tavşandudaq özünü baqalar gölüne atıp can saqlağan.

— E, aqay, oyle olsa kerek degil. Ne yapacağım men onıñ qızını korip,canım-canım apayım bar, eski olsa da...

Bu esnada terekler arasından qorqu tolu qadın sesi yañğıradı.

— Yardım etiñ, yardım! Oy, yiber meni, a-a!

10 Şu zaman militsioner sızğırığı eşitildi. Erkes şamata qopqan tarafqa çaptı. Dostlar da şu yaqqa aşıqtılar.

Adamlar arasında darma-dağın saçları betini qaplağan, ust-başı toz-topraq, uzun boylu bir yigit sallanıp tura. O,özünüñ elini qattı sıqıp tutqan militsionerge oqталıp-oqталıp,hırıldavuq davuşnen bir şeyler aytıp bağıra.

15 — Ne qapqaçlaysıñ sen meni?!—dep bağırdı o .— Ne yapqan ekenim — bir qızını bir kereçik opkenim. Ma, buük cinayet yapqan olsam, al, at meni, türmege qapat!—o eki elinen yaqasına yapışıp, bar küçünen tartqan edi, sadepleri bir qalmay yerge töküldi.

— Ne yapqan şu, opkenmi? Ha-ha-ha!

20 — Zevqlı cinayet yapqan, kyafir! Men ozüm de boyle cinayetten qaytmaz edim.

Bu sözlerni aytaraq, dostlar Zakoncı Semetke üzlendiler.

— Olyan, zakon-pakoniñdan bir şeyler uydursa şunu, zavallı bekyarnı qurtarmaq kerek.

Çevriyazı : 220

Ulan,çaresi yok mu, şunu ben de bir kerecik göreyim?

___ Dilini ısır, babası işitmesin- kül eder de göğe savurur! Kızına yan gözle bakan adamın kafası uçar. Karga Halil'in oğlu Tavşandudak bir kere onu durdurarak elini tutup selamlaşmışmış, sonra ne oldu dersin? Babası o akşam (bu olayı) parkta duyup
5 öyle bir dayak atmış ki, Tavşandudak kendini kurbağa gölüne atıp canını kurtarmış.

___ Fakat, ağabey, öyle olmamalı. Ne yapacağım ben onun kızını görüp canım , canım eşim var, eski olsa da...

Bu esnada ağaçların arasından korku dolu(bir) kadın sesi yankılandı.

___ Yardım edin, yardım! Oy, bir de beni, a-a!

10 O an polis düdüğü işitildi. Herkes şamata kopan tarafa koştu. Dostlar da o yana koşular.

İnsanların arasında darmadağın saçları yüzünü kaplamış, üstü başı toz-toprak , uzun boylu bir genç sallanıp duruyor. O, kendi elini sıkıca tuta polise saldırarak hırıldayan sesle bir şeyler söyleyerek bağıyor.

15 ___ Ne çekeliyorsun sen beni?!- diye bağırdı o. – Ne yapmışım? Bir kızını bir kerecik öpmüşüm. Yahu, büyük cinayet işlemiş olsam , al, at beni, hapis haneye kapat!- o, iki eliyle yakasına yapışıp var gücüyle çekmişti, sedefleri(rütbeleri)(?) bir arada kalmadan yere döküldü.

___ Ne yapmış o, öpmüş mü? Ha, ha, ha!

20 ___ Zevkli cinayet yapmış kafir! Ben kendim de böyle cinayetten dönmezdim. Bu sözleri söyleyerek dostlar Kanun Adamı Samet'e döndüler.

___ Ulan, kanun manundan bir şey uydursa buna, zavallı bekarı kurtarmak gerek.

T.T' ye Aktarma - Sayfa : 220

O, «çiş» dep, tişsiz ağızını toldurıp bir şeyler ikyaye eteyatqan qartiyçikni kösterdi.

— Ğarip qızçıq aşıqa-aşıqa soqaqta keteyata edi,—dedi qartiyçik,— mınavı pezevenk ise, anavı skemleniñ tayanğıcına başını qoyıp, bir şeyler somurdana edi. Qız qarşısına kelgeninen sıçrap yerinden turdı,onıñ belinden quçaqladı.... —

5 Belinden quçaqlağan, ne yaramaz bala eken e, ha-ha-ha!—kulüştiler dostlar ozaraları.

— Soñ,— devam etti qartiy,— Soñ aldı da, baş-ladı onı şap-şup opmege.

— Şap-şap opmege. Xo-xo-xo!

— Qız, garipçik, bağırıp başladı, yardımğa çağırdı... Soñ, qorqudan esini coydı.

10 Bu ahmaq ise onı ope berdi. Boyle svoloçları qapatmaq gerek. O, közleriñ patlap çıqsın aram nişaret,— qartiy degenlerini tasdıqlar kibi, elindeki kuçucik çantasinen zıpqınnıñ başına tars etip urdı. Soñ militsionerge baqıp, uküm tercesine:— Al ket de, qapat bunı,— dedi.

15 Dostlar kene şamata qopardılar: — Ne allegim qız eken, opkenge de esi ava berse.

— Şimdiki qızlarıñ episi allegim, tiygeniñ nen esleri ava, em de yardımğa çağırılar, Semet aqay biraz qabarıp, ciddi tavr alıp militsionerge doğrudı.

20 — Sen, kadyam, daa yaş bir balasıñ. Er şeyni yipinden inesinece bilmeysiñ,— o qasır şlyapa-sını salmaqnen tüzetip, eñsesini qabartıp, devam etti:— ürisprudentsiyada protsessual qanunlar kodeksi bar. O adamlarıñ uquqını qorçalay, yolundan tayğanları terbiyelemege, aqiqiy sovet adamı olaraq ostürmege yardım ete. Sen ise bir sabiyçikke aman yapışqansıñ, bolükke süyrekleysiñ. Oyle

Çevriyazı : 221

O, “çiş” diyor, dişsiz ağzını doldurup bir şeyler hikâye etmekte olan ihtiyarcığı gösterdi:

5 ___ Garip kızcağız acele ede ede, sokakta gitmekteydi,- dedi ihtiyarcık,- Bu pezevenk ise, o iskemlenin arkasına başını koyup bir şeyler homurdanıyordu. Kızın karşısına gelmesiyle sıçrayıp yerinden kalktı, onu belinden kucakladı...- Belinden kucaklamış, ne yaramaz çocuk imiş, ha-ha-ha! – Gülüştüler dostlar kendi aralarında.

___ Sonra,- devam etti ihtiyar.- Sonra aldı da, başladım onu şap şup öpmeye.

___ Şap şap öpmeye. Ha-ha-ha!

10 ___ Kız, zavallı, bağırmağa başladı, yardım istedi... Sonra, korkudan aklını kaybetti. Bu ahmak ise onu öpüverdi. Böyle alçakları hapse etmek gerek. O gözlerin patlayıp çısın, pis rezil,- ihtiyar diyenleri tasdikler gibi , elindeki küçücük çantasıyla çevik saldırganın kafasına pat diye vurdu. Sonra polise bakarak, emir verircesine: “Al, git de, hapse at şunu,- dedi. Dostlar yine gürültü kopardılar: -Ne allegim(şirret)(?) kızmış, öpünce de akılları çıkıyor.

15 ___ Şimdiki kızların hepsi allegim(şirret)(?) , dokunur dokunmaz akılları çıkıyor, hem de yardıma çağırıyorlar. Samet ağabey biraz kabarıp, ciddi tavır alarak polise döndü.

20 ___ Sen, dostum, daha genç bir çocuksun. Her şeyi ipinden iğnesine kadar her şeyi,- o, hasır şapkasını ciddiyetle düzelterek, ensesini kabartıp devam etti: -Hukuk ilminde yargıyla ilgili kanun kitapları var. O, insanların haklarını koruyor, yoldan çıkanları eğitmeye, hakiki Sovyet insanı olarak yetiştirmeye yardım ediyor. Sen de küçük (bir) çocuğa hemen yapışmışsın, bölüğe(hapse)(?) sürüklüyorsun. Öyle

olmay. Barsın, aqıl, tefekkür üstün olsun, açuv, kin artqa çekilsin.

— Ya bu huligan...

— Sen, kadyam, birden qızma, suvuğan soñ peşman etersiñ. Ebet, açuv kelse, aqıl keter. Adamnı qaralamaq ise pek qolay şey. Lyakin, iç hatiriñden çıqarma ki, 5 ulu revölütsioner Çadayev: «Adam!

Ne qadar ulu zattır bu!»—degen. Adam degen zatqa ürmek, onı sevmek kerek!

Çetten Semet aqaynıñ dostları onıñ tarafını tutıp çivildeşe başladılar: — Ne yapqan — opken eken! Buña da şu qadar qıyametmi?

— Bu bala konetitutsiyanı oqumağan olsa kerek!

10 Daa, militsionerim, dep forma kiyip üpe!

— Tezden, birevge koz qımsañ bile, kelip boğazıña yapışacaqlar, ğaliba!

Militsioner elini köterip, bir şeyler aytacaq oldu. Zıpqınnıñ eli boşladı. Semet aqay oña «tez zuv» degen manada işmar etti. Uzun boylu çapqın adamlar arasından yılan kibi suvurılıp çıqıp ketti.

15 Militsioner onıñ qaçqanını bir qaç saniyeden soñ añladı. O Semet aqaynıñ üzüne ğadapnen baqıp, sert adımlarnen vaqia züür etken yerden uzaqlaştı. Halq darqay başladı. Dostlar külüşe-külüşe bir qaç adım atqan ediler ki, olarnıñ qulağına okünçli qadın davüşı eşitildi: — Garipçik, endi ozüne keldi.

20 Semet aqay çevirilip, davuş kelgen tarafqa baqtı. Skemle üstünde bir qız yata, onıñ başı et-rafında deminki qartiyçik aylana edi. O kene qızğa koz taşladı ve mıqlanğan kibi yerinde qatıp qaldı. Soñ uluğanğa beñzegen davuşnen bağırdı. Skemle tarafqa bir-eki adım attı da, gürs etip

Çevriyazı : 222

olmaz. Varsın akıl, tefekkür üstün olsun, öfke, kin geri çekilsin.

__ Ya bu holigan?...

__ Sen, dostum, birden kızma, sakinleştikten sonra pişman olursun. Evet, öfke gelirse akıl gider. İnsanı karalamak ise, pek kolay şey! Lakin, hiç hatırlıdan çıkarma ki, büyük devrimci Çadayev'i "İnsan! Ne kadar büyük zattır o!" demiş. İnsan denen zata hürmet etmek, onu sevmek gerek!

Kenardan Samet ağabeyin dostları onun tarafını tutup konuşmaya başladılar: -Ne yapmış, öpmüş! Bunun için mi bu kadar kıyamet? – Bu çocuk konetitutsiyayı(yönetmeliği)(?) okumamış olsa gerek. Daha üniforma giyip polisim diye geçiniyor!

__ Birine göz kırpsan bile, hemen boğazına yapışacaklar galiba! Polis, elini kaldırmak bir şeyler söyleyecek oldu. Çevik saldırganın eli kurtuldu. Samet ağabey ona "çabuk sıvış" manasında işaret etti. Uzun boylu, yakışıklı adamların arasından yılan gibi sıvışarak çıkıp gitti.

15 Polis, onun kaçtığını birkaç saniye sonra anladı. Samet ağabeyin yüzüne kinle bakarak sert adımlarla olayın ortaya çıktığı yerden uzaklaştı. Halk dağılmaya başladı. Dostlar gülüşe gülüşe, birkaç adım atmışlardı ki, onların kulağına pişman (bir) kadın sesi geldi:

__ Zavallı, şimdi kendine geldi.

20 Samet ağabey dönüp sesin geldiği tarafa baktı. İskemlenin üstünde bir kız yatıyor, onun başını etrafında deminki ihtiyarcık dönüyordu. O, yine kıza göz attı ve mihlanmış gibi yerinde kaskatı kaldı. Sonra ulumaya benzeyen (bir) sesle bağırdı. İskemle tarafına bir iki adım attı da, küt diye

tizleri üstüne oturdu, qaltaravüq ellerinen qızniñ yelkesinden tuttu.

— Babay, üregim... —dedi qız ve oniñ boynuna sarılıp ağlap yiberdi.

O yıldırım tezliginen, qızniñ üregi hasta zekenini, ekimler onı eyecanlandırmamaqni, tarsıq-tırmamaqni tenbilegenlerini hatırladı. Zaten o bunu bir zaman unutmay ve
5 qızınıñ er angi istegini yerine ketirerek, bir türlü raatsızlanuvlarğa yer qaldırmay edi. Mina, ğaflet qaldı. Oniñ yıllar devamında muqaytlıqnen ostürgen çeçegini kimdir basıp keçken. Semet aqayniñ da közlerinden iri yaş tamçıları çıbırdı.

— Qızım, seniñ boyle horlanmaña men sebepçi oldım... afu et, cigerim!—dedi o qaltırağan davuşnen. Şu zaman oniñ üzüne raqı sasığı uruldu: — Olyan,
10 seniñ de maşallañ bar ya! Berse, endi biz de azaçıq sıypap, birer kereçik opeyik!

Bu oniñ qadedeş dostlarından biri edi.

Semet aqay yerinden sıçrap turdu da uç dostuna birer şamar yandırdı. Soñ kene
uvuldadı. Ağızlarını açıp qalğan dostlarına atılaraq, «Mına sizge zakon, mına sizge
pakon!»dep olarnı döğmege başladı. Quvetli ümruqlardan şaşıp-şaşmalap qalğan
15 dostlar tuttırıp tabana quvet berdiler.

Men olarga daa kösteririm!—dedi baba aqşam qaranlığında nasıldır qorqunçlı
manzara keşf etken tereklik betke baqıp.

Çevriyazı : 223

dizlerinin üstüne çöktü. Titreyen elleriyle kızın yakasından tuttu.

__ Baba, babacığım,kalbim...-dedi kız ve onun boynuna sarılıp ağlayıverdi.

5 O, yıldırım hızıyla kızının kalbinin hasta olduğunu , hekimlerin onun heyecanlandırılmaması, bunaltılmaması gerektiğini tembih ettiklerini hatırladı.Zaten o, bunu hiçbir zaman unutmuyor ve kızının her türlü isteğini yerine getirerek hiçbir şekilde rahatsızlanmasına fırsat vermiyordu. İşte, gafil avlandı. Onun yıllar boyunca özenle yetiştirdiği çiçeğini, biri ezip geçmiş. Samet ağabeyin de gözlerinden iri yaş damlacıkları düştü.

10 __ Kızım, senin böyle horlanmana ben sebep oldum...affet ciğerim!- dedi o titreyen sesiyle. O zaman onun burnuna rakı kokusu geldi: - Ulan senin de maşallahın var ya! İzin verse, şimdi biz de azıcık okşayıp, bir kerecik öpelim!

Bu onun eski dostlarından biriydi.

15 Samet ağabey yerinden sıçradı da, üç dostuna birer tokat attı. Sonra yine homurdandı. Ağızlarını açıp kalan dostlarına atılarak: “İşte size kural, işte size kanun!” diye onları dövmeğe başladı. Kuvvetli yumruklardan şaşırıp sersemleyen dostlar, tabana kuvvet kaçtılar.

__ Daha ben onlara gösteririm!- dedi baba akşam karanlığında korkunç manzarayı keşfettiği orman doğru bakarak.

A

- abdırap:** birden(78)
abramak: alıp götürmek(124)
açuv : öfke(60)
açuvlanmak: acı çekmek(58)
aferist: dolandırıcı(210)
akıl koymak: ders vermek(201)
akırın: yavaş(176)
aleket: büyüterek(102)
ali okul: yüksek okul(137)
alkünlik: ölgünlük(164)
allekim:1. müşkülpesent, 2. kendini beğenmiş(221)
alleya: güzergah(219)
amanlık: refah, mutluluk, saadet(199)
an: bilinç(71)
anamına : işte(34), git gide(174)
anavı: o(86)
anayt: üstün(47)
anganı: öğle vaktinin geçmesi(87)
anketa: dosya(72)
anlav: idrak(100)
anqav: şaşkın,avanak(100)(164)
apakay: kadın(206)akları gerekmek: hakkı yenmek(208)
apay:abla(40)
apte: abla, hala(113)(145)
apteka: eczane, gözlükçü (199)
aqay: ağabey(76)
aqay: dost(108)
aqay: koca(152)
aqırız: alçak(36)
aqızmak: akıtmak, sürüklemek(157)
arabaçiq: sedye(193)

aram: 1.kirli, pis, 2. rezil(215)
aramtamaklıq: hazıra konmak(83)
arkan: ip(86)
artel: örgüt, teşkilat(197)
aselet: gecikme(64)
assızlanmak:yaramazlık(?)(156)
ayın-oyun: hile,oyun(163)
aşamaq: yemek(122)
aşaycaq: yiyecek(64)
aşıkmaq: acele etmek(57)
aşqazan: mide(52)
auditoria: konser salonu, anfi(140)
avderilmek: devrilmek(88)
avlak: uzak ,ıssız(47)
avtar: sanatçı(108)
avuşturmak:aktarmak(178)
aylanmak:dönmek(178)
askı: kapris(193)
aydmak: at sürmek(128)
aylançıq: dönüş noktası(20)
aytuflu: geveze(23)
azbar: bahçe(20)

B

bağıravuk: yaygaracı(207)
balaçağa: çoluk çocuk(87)
balaq: paça(8)
balkurt: arı(204)
bambuk: bambu(142)
ban: kavanoz(84)
bana ola: benim için(138)

banaki: önceki(104)
bandit: haydut, eşkıya, yol kesici(96)
başkalak: başkent(132)
belişmek: yakışmak(31)
berçli: nasırlı(169)
birden bir: biricik(161) (197)
bit: bant(21)
biylemek: kaplamak(177)
bosağa: eşik(59)
boysunmak: boyun eğmek(71)
bucet: proje(113)
budka: kulübe(181)
buhgalter: muhasebeci(59)
buterbrod: ekmek,sandviç(57)

C

calp: dikkat(38)
can saklamak: canını kurtarmak(220)
caq: şakak, elmacık kemiği(24)
cayılmak: yayılmak(82)
cılışmak : yaklaşmak, toplanmak(62; 102)
cılışmak: kaybolmak(11)
cıyılmak: toplanmak(82)
cıyma: hareketli(126)
car: ateş(127)
cinasir: yaramaz(96)
ciyrenmek: iğrenmek(99)
cıkılmak: büzülmek(115)
cumarlamak: buruşturmak(132)
cüyrü: sivri(86)
cibi: yumuşak(87)

Ç

- çalar:** kırarmak(217)
çangıldevik: cıngıldamak(99)
çanqıtmak: savurmak(22)
çapan: kaftan(95)
çapkalamak: koşturmak(68)
çapmak: koşmak(71)
çaynar verseniz demi kaçır: sürekli söylersen tadı kaçır(112)
çaynik: çaydanlık(199)
çeki:sıklet,ağırlık(16)
çolpa: sersem(17)
çema:valiz(26)
çap: koşmak, kaçmak(36)(42)
çemodan: valiz(148)
çet:yan(124)
çıkımsız: bakımsız(89)
çetlenmek: kaçmak(208)
çetleşmek: uzak durmak(73)
çıdamak: tahammül etmek, katlanmak(76)
çıkımsız: bakımsız(89)
çırak: mum(219)
çıray: bakış, yüz(70)
çırmamak: ikaz etmek(159)
çilter:kafes,ızgara,tül,oya,dantel,parmaklık(135)
çipçe:piliç,civciv(179)
çuqunmak:rica etmek(186)
çufut: yahudi(187)
çomayatmak: çekilmek(60)
çommak: yayılmak(116)
çukündür: salatalık(52)

D

derkal: değil(89)

dersin: sanki(41)

desant: birlik(51)

dizman: kaba(112)

doğan:kardeş(155)

dülber: yakışıklı, güzel(160)

dögerek: grup, topluluk, dolunay(95)

dönimsiz: geri dönölmez(205)

dubara: entrika(7)

duyak: toynak, kafa, hayvan tırnağı(98)

düköldemek: yüreği hızla çarpmak(89)

dülber: sevimli(23)

E

eksperimentizm: uzmanlık, ihtisas(193)

elyak: ölmek, helâk olmak(73)

erkelenmek: şımarmak(166)

erte:sabah(218)

ek: yük(89)

es:şuur(132)

eybet: övmek(155)

esini coymak: aklını kaçırmak(221)

eslemek: fark etmek(21),hatırlamak(158)

esli: yaşlı, ihtiyar(216)

F

ferma: çiftlik(156)

furajka:kasket(98)

foe: fuate,salon(140)

G

gadap:kin(25)

gimnastörka: asker gömleği(26)

gaströl: turne(212)

gips: alçı(21)

grafin: sürahi(113)

grelka:sıcak su torbası(69)

gudok: tren düdüğü(20)

göürmek: çökmek(95)

gütmek:uymak(156)

geçinmek:ölmek(169)

gülgüli: pembe renk(181)

H

halat : gömlek, kıyafet(16)(63)

holst: tuval(112)

hoppa:patlak(206)

hirurgga:doktor(19)

I

ircalamak: sırtmak(100)

ışkalamak: kaşımak(112)

İ

- içek:**bağırsak(68)
indemez:dilsiz(97)
illet: hastalık(212)
illiminatör: uçak perdesi(48)
infarkt: enfaktüs(65)
intönatsiya: Ses tonu(122)
işane:tahsil etmek(124)
instink:iç güdü(165)
intilmek: heveslenmek(165)
irmek: ulaşmak(108)
işanmak: inanmak(14)
izar etmek: belirtmek(110)

K

- kabartmak:** abartmak(160)
kabinet: büro(118)
kady:kardeş(89)
kargış: beddua(95)
kadya: kardeş(199)
kakıldamak: bağırarak, ötmek(100)
kalamak: sıralamak(62)
kalav: duvar(96)
kalımtı: kalıntı, süprüntü(188)
kaltıramak: titremek(39)(104)
kaltırağanmak: yükseklik(102)
kapalmak: kapılmak(197)

kapelnitza: serum(68)
kapınalmak: kapışmak(130)
kopqa: kova(54)
karavul: nöbetçi bekçi(31)
kargamak: beddua etmek(204)
karılmak: sesi kısılmak(215)
karmalanmak: 1.elle yoklamak,2. araştırmak(158; 215)
kaşkır: çakal ,kurt (85)(209)
katık: yoğurt(54)
katnamak: uğramak(137)
kayaq: taraf(33)
kaydan: nereden(34)
kaysı: hangi(179)
kaytarma:Kırım Tatarlarının yöresel oyunu(162)
kıyış-konur: eğri büğrü(169)
kaytmak: dönmek(28)
kazarma: kışla(35)
ketmen: çapa(85)
kıçırıp karılmak: bağırp çağırmaq(181)
kıçırmak:bağırmak(68)
kötermek: çıkmak(69)
kıdırmak: aramak(131)
kırgıy: şahin bakış(197)
kısımak: ezilmek(33)
kıyın: zor(178)
kıyış-konur: inişli, çıkışlı(71)
kızmataban: delifişek(205)
kimerde: bazen(58)
kino:film(141)
kırılgaç:kırlangıç(137)
konfet: şeker(145)
kino: sinema(40)

kiyev: damat, güvey(153)
kodeks: kitap(221)
kolçak: eldiven(70)
kuvuk: bant(71)
kolhoz: çiftlik(137)
koltutmak: yardım etmek(103)
komanda: takım(17)
komentatsiya: yorumcu(219)
komsomol: komiye(27)
konakpay: ev sahibi(213)
konetitutsiya: yönetmelik(?)(222)
konkurst: yarışma(160)
konsultatsiya: 1. ameliyat(176),2.danışma,akıl vermek(217)
kopamak: böbürlenmek, övünmek(176)
kopka: kazma(152)
koranta: aile(26)
korbaş: haydur başı(85)
korbaşı: patron(98)
korçalamak: korumak(87)
kızışmak: ters düşmek(58)
koşulmak: katılmak(73)
kuvanmak: sevinmek(74)
kotermek: kaldırmak(100)
koürmaq: yoğunlaşmak, koyulaşmak(195)
könkret: somut(108)
kvartal: mahalle, oturma(108)
kötermek: kaldırmak(123)
köz taşlamak: göz atmak(60)
krovat: yatak, somya(19)
kuda: dünür(118)
kupalnik: mayo(181)
kurs: sınıf(137)

kurtka: ceket(98)
kuruyu: iskemle(63)
kuvanmak: sevinmek(17)
kuvnak: sevinçli(219)
külkü: gülme(96)
külkü: gülümseme(181)
kültemek: toplamak(152)
küşelök: para kesesi(130)
küzgü: ayna(57)
kvartal: üç aylık süre(59)

L

lager: kamp(95)
lokata: hazırcı(?)(83)
lagerir: esir kampı(187)
laureat: birinci(160)
lenta: şerit(71)
lja: kayak kıyafeti(20)

M

mamak :buyurmak(?)(89)
maktamak: övmek(86)
mamiylemek: pohpohlamak(?)(163)
manlay : alın(124) (16), göz ucu (201)
manzüramen: şakacıktan(177)
margantsovka: ilaçlı(18)
marşrut: durak(141)
maşina: araba, makine(27)
mayka: fanila(173)
mazal: boy bost(73)

merdane: güzel(31)
makta: övmek(35)
mergin: isabetli(205)
morkov: havuç(52)
meşrebe: maşrapa(130)
metiydik: ufaklık(23)
misilsiz: benzersiz(24)
mıskıl: istihza(25)
miy: beyin(21)
mod: modağa uygun(124)
mögedek: tente(126)
mugay: içini hüzün kaplamak(164)
mukaytlıq: dikkatli(18)
muskul: kas(133)
muşkelatör: nişancı(15)
mübareklemek: değer verdiğini söylemek(163)
müçe: iri yapılı, iri gövdeli(76)
müdavemet: sürekli(57)

N

naryad: nöbet, görev(37)
nas: hap(50)
nazarda tutmak: kastetmek(177)
nemçe: Osmanlı dilinde Avusturyalı(50)

O

obraz: suret(24)
odekolon: kolonya(57)
oktalmak: takmak, ilişmek(220)
okünmek: pişman olmak(58)

ona ola: onun için(138)
oppa: gönül almak(196)
oranmak: yerleşmek(113)
osemek: yetişmek(78)
oskan: büyümek, uzamak(86)
ostürmek: yetiştirmek(221)
oşamak: benzemek(95)
oşatmak: nazire yapmak(25)
oşek: dedikodu(39)
oşekçi: dedikoducu(195)
otkermek: geçirmek(24)
otmek : ekmek(49); geçmek(92)
otpuska: izin(26)
öüçklar: gamze(79)
oylamak: düşünmek(145)
ozen: pınar, göl(11)
ozgarmak: uğurlamak, bırakmak(27)

P

parahodka: vapur(33)
parovoz: lokomotif(20)
payza: mola, ara(213)
pışnamak:gevşemek(22)
prujina:yatakyayı(24)
pışnav:tabanca(104)
piçen: kuru ot(87)
pivo: bira(219)
plast: meydan(19)
plaş: yağmurluk, kaban(135)

plita:ocak(57)
palata: koğuş(62)
podüm: kalmak(19)
poezd: tren(22)
pol urmak: silah atmak(35)
pol: yer ,taban, zemin, döşeme(19) (45)
polk: askeri alay(38)
polotnog:tuval(107)
pessimizim: kötümserlik(115)
pomidir: domates(153)
post: makam, görev yeri(35)
pozitsiya: pozisyon(217)
pörtfel: çanta(217)
pözitsiya: ateş hattı(7)
probka: tıkaç(düğme)(140)
protsessual: yargılama(221)
punkt: bulunulan yer(203)

R

raskladuşka: şezlong(181)
rayan: kasaba(110)
razryad: derece(22)
razvedka: keşif, araştırma, rastgele(16)
revolojatsil:devrim(131)
retsept: reçete(171)
revölütsioner: devrimci(222)
rezina: lastik(68)
ruşen: aydınlık(25)

S

- sabak:** kök(138)
sabık: eski(38)
sadef: rütbe(220)
sağınmak: özlemek(8)
sağlıklaşmak: vedalaşmak(165)
sakçı: nöbetçi(187)
salkın:serin(71; 202)
salmak: okkalı, sağlam, ciddi ağırlık (37; 126)
samolöt: uçak(48)
sandırak:dolaşmak,saçmalamak(75)
sıdırılğan:sıyrılmak(78)
sekirmek:atlamak(88)
sarhoşlanmak: sarhoş olmak(57)
say: sığ(185)
saylamak: seçmek(196)
sektisiya: kısım(23)
sekundant: antrenör(17)
serasker: komutan(145)
serjant: çavuş(22)
serke:keçi(169)
seskenmek:silkinmek(167)
süfte: ilk(174)
seskenmek:ürpertici(139)
smena:vardiya(141)
sıylamak: bağırmak(142)
sılav: siva(217)
sıyıkmak: dayanmak(115)
sıypamak: sıvazlamak, okşamak (130; 169)
sızgır: ıslık(124)
siyar: kararmak(46)

siylemek: hürmet etmek(41)
skirt:ot ya da ekin yığıını (96)
sujet: konu(112)
snaryad: mermi(8)
sozmak: doldurmak(178)
stakang: bardak(114)
stol: masa(8)
sudya:hakem,yargıç(145)
sandıraklamak: sayıklamak(158)
suegi:kemik(18)
starsına: başçavuş(19)
suklamak: meraklanmak, imrenmek (23; 161)
sutka: hapis(219)
suvtilmaç:su gibi(219)
svoloç: alçak, rezil(221)

Ş

şaat: şahit(154)
şahta: maden ocağı(23)
şamek: şebek(209)
şapırmak: gürüldemek(87)
şarf:eşarp(144)
şiar: slogan, prensip(153)
şit: ürpertici(139)
şlyapa: şapka(217)
şorbacı: patron(124)
şpala: traver(20)
şprits.: şırınga(83)
ştab: karargah(7)
ştan:pantolon(8)
şay: bu şekilde(19)

ştapel: örgü(208)
şu-şulaşmak: gereksiz konuşma(108)
şedever: şaheser(112)
şveytsar: kapıcı(37)
şar: küre(48)

T

taaciplenmek: şaşırmak(68)
tabınmak: hizmet etmek(175)
talav: yağmalama(95)
talay: hayli(80)
tüs: renk(87)
tayuv: kayma(88)
tiremek: dayanmak(88)
talda: gölge(181)
taıçı: damla(115)
taıştırmak: ne söyleyeceğini bulamamak(111)
tapkanmak: kazanmak(210)
tapmak: bulmak(31)
tarsıkmak: iči daralmak(32)
taışan: iskemle(181)
taptamak: ezmek, čiđnemek(184)
tarsıtkamak: üzme(24)
tartmak: çekmek(220)
tasır: bir ses(183)
tegiz: denge, hiza (36; 127)
taşlamak: bırakmak(41)
taşalışık: dar(132)
tormoz: fren(135-185)
tek yaran: tek adın(156)
tekeranıık: biraz, pir parça(190)
telbev: dizgin(126)

telçelemek: iliğe işlemek(?)(97)
telgelemek: dalgalanmak(161)
tenestirmek: denk tutmak(92)
tepme: tekme(214)
teren: derin(155)
teşkermek: muayene etmek(120)
tınçık: sessiz(164)
tınçlanmak: iyileşmek(26)
tınık: duru(75)
tırtmak: kapris yapmak(152)
tirelmek: birikmek(158)
teşkitlanmak: organize etmek(161)
titis: korkunç(68)
tayak: değmek(142)
tiysetmek: denk getirmek, değdirmek(214)
toktalış: mola(167)
toktatmak: durdurmak(78)
toktav: doraklamak(57)
toktmak: geçmek(113)
tola: tuğla(117)
tanlayanı takıldatmak: damağından ses çıkarmak(118)
tonguç: ilk evlat(220)
toptalmak: çiğnenmek(97)
torlanmak: dolmak(125)
tosat: tek(119)
totay: soylu, yüce, sultan(165)
totlanmak: paslanmak(217)
tögerek: değirmi, yuvarlak(173)
trüsığ: külot(173)
tönülmek: tiksilmek(174)
tör: giriş(62)
trupka: ahize, telefon(200)

tsivilizatsiya: medeniyet(8)
tumboç: komodin(173)
tüp:bütün(42)
tormez: tren(52)
tüplemek:yudumlayarakbitirmek(161)
tuvgan: dost, arkadaş, kardeş(162)
türme: hapisane(220)
tüst: bakış(32)

U

uçastka:bölge(158)
ufkalanmak : sürtünmek, ovuşturmak(123; 167)
ukol: iğne(74)
uülmek: yığılmak(87)
uvölneniye: 1. çarşı izni, terhis,2. nöbet(23)

Ü

übka: etek(173)
ürist: hukukçu(219)
ürüsatmak:üstüneyürümek(180)
ütmak: kazanmak(190)
üvuvmuvuv: uğultu(108)
üzbez: havlu(17)

V

vanna: banyo(62)
vokzal: istasyon(27)
vzod: takım, bölük(17)

Y

- yak:** taraf(131)
yapınca: örtü(139)
yaka tutturmak: yüz vermek(112)
yalgama: ek(91)
yalpak: yassı(98)
yaltetmek: şimşek çakmak(116)
yapuv: yapma(122)
yeniş: galibiyet(133)
yan: fırsat(180)
yangıravuk ses: yankılanan ses(32)
yangıravuk: yankılanan(155)
yantık: yiyecek(8)
yapalak: tahta(157)
yılşamak: gülümsemek(162)
yapmak: kapatmak(116)
yaramay: kötü(188)
yarıklık: aydınlık(10)
yaşınıyaşınlamak: şimşek çakmak(104)
yavluk: mendil(89)
yat: yabancı(61)
yatsı: yabancılık(73)
yazva: ur(189)
yelpiremek: dalgalanmak(173)
yibermek: çıkarmak(179)
yengil: kolay(67)

yetkirmek:ulaştırmak(204)
yamanlamak: kötölemek(200)
yılmaz:gülümsemek(26)
yaldap ürmek: kulaç atmak(31)
yip: sicim(115)
yürisprudentsiya: hukuk ilmi(221)

Z

zakon: kural, kaide(217)
zakoncı: kanun adamı(217)
zal: salon(36)
zavod: 1. köy,2. bölge(14)
zags: nüfus ve nikah dairesi(110)
zıkarkamak: baskı yapmak, sıkıştırmak(202)
zuvamak:kaçmak(141)
zıpkın: çevik(221)

Anlamında Tereddüt Edilen Kelimeler

bılançıq: bulanık(?)(138)
baş kütmek: can sıkmak(?)(111)
bitam: çile(?)(132)
biysinmek: benimsememek(?)(197)
bolyük: hapis(?)(221)
cavrun: omuz(?)(16)
caymak: sayıklamak(?)(73)
çapkılmak: miyavlamak(?)(100)
çöçemiy: kuş(?)(155)
eleslenmek:telaşlanmak(?)(76)
hırlık: boşuna(?)(219)
hucur: tedirgin, korkunç(?)(33)

ıncırap yibermek: çığlık atmak(?) (96)
ırcaymak: hırslanmak(?) (99)
istirahat bağı: park(?) (218)
katıkçı: bakkal(?) (209)
kıyık: eşarp(?) (89)
kopçek: tekerlek(?) (87)
metiy: kuyu(?) (39)
militsiya: polis (204)
min: yumuşak(?) (155)
minsiz: tereddütsüz(?) (156)
nişaretli: pis(?) (100)
paynöz: dul(?) (110)
puska: körük(?) (25)
pıtaçık: çiçek, dal(?) (78)
safdar: acemi(?) (26)
sakçılık: tasarruf(?) (29)
saruv küygen: sara nöbeti(?) (68)
soy: derecik(?) (75)
sümek: hortum(?) (71)
şınşıklanmak: titreyerek(?) (98)
şingenlik: olgun, sıvı(?) (138)
tal: tarla(?) (155)
taltinke: 1. gelin(?) (152) 2. Hakaret belirten bir söz (164)
tazbaş: yaşlı(?) (65)
tındırmak: alt etmek(?) (214)
tiymek: benzemek(?) (141)
togaylık: alan(?) (20)
urımst: saygı(?) (218)
ügen: üzeri(?) (98)
ükün: surat(?) (112)
üridik: mevcut(?) (217)
yagız: karanlık(?) (98)

yılga:çalılık(?)(85)

zavur:çukur(?)(88)

Anlamlandırılmayan Kelimeler

afi: (?)(157)

çetan: (?)(88)

çubalık: (?)(138)

gürsüldemek: (?)(100)

kataymak: (?)(197)

kelmeşek: (?)(128)

kesmendik: (?)(102)

koba: (?)(85)

korçalamak: (?)(57)

kurmeklenmek: (?)(60)

kuzapaya: (?)(87)

mestkam: (?)(37)

molbert: (?)(114)

nasımr: (?)(21)

Nepman: (?)(124)

nomay: (?)(173)

oplamak: (?)(50)

reglan: (?)(124)

salte: (?)(95)

tüülmek: (?)(58)

uymelemek: (?)(144)

zubrovka: (?)(219)

БИЗИМ ГЕМИМИЗ

Иште, мензильге етип кельдик. Буюк шеэр озюнинъ дым авасы ве сешаматаларынен узакъта къалды. Ем-ешиль чам агъачларынен, чаылыкъларнен ортюльген байырлар, къайнап тургъан буллюр сувлу чокъракълар ве ниает, бир четине йымшакъ сары къум тешельген кенъ голь — буларнынъ бутюни бизим имаемизге кечти.

Яз айларында арбий. талимге чыкъаджакъта, яни дерсликлерден огренгенлеримизни амелиятта сынамакъ вакъты кельгенде бир группа аскер полигонга — узакъ месафеге атув мешгъулиетлери отъкермек ичюн тек би-зим гарнизоньмызгъа пекитильген ерге ёлланыла. Олар бу территорияны атув мешгъулиетлери отъкермеге азырлай ве энъ муими полигон мейданынынъ — онынъ орманы, голю ве байырларынен — акъикъий шорбаджысы олалар. Бутюн орманнынъ къануний къаравулы Вениамин эмдже бу укъукъны буюк истекнен ресмийлештирген сонъ озю киби къарт алашасыны ёрттырып, орманнынъ кунъбаты тарафына кете. Артыкъ о, орманнынъ тек бир къысымына къаравуллыкъ япаджакъ.

Бизлер орман ве гольни эльде эткен сонъ ишке кириштик. Былтырдан къалгъан, ичине япракъ ве дигер чёплюклер толгъан блиндажларны, дот ве дзотларны темизлей, эшилген ерлери олса, тамирлеймиз. Буларнынъ бутюни деликъанлы яшлар ичюн иш дегиль, бир эглендже, бир сефа киби келе.

Orijinal Metin : 3

Акышам устю ашчы чанъ къакъа (эбет, биримиз ашчы оламыз). Эт консервасынен пиширильген берджимек боткъасындан да лезетли аш олмай. Бойле акышамларда ордумызнынъ шан-шурети, онынъ къудрети, намлы къараманлары акъкъында, кимерде исе узакъта къалгъан севимли къызлар акъкъында хатырлавлар башлана.

Лаф севген, даима насылдыр проблемаларны чезип, озъ-озюнден джошып-ташып юрген Ильяс индемез Серверни бегенмей. Даима онъа илише. Шимди де ойле олды. О котелогына бакъып тюшонджеге далгъан Серверни бироз сюзип тургъан сонъ сёз башлады:

— Сен, Сервер, не сусып къалдынъ? Айт сен де бир шейлер. Анълат бу къалпазанларгъа экинджи джиан дженкининъ талийини насыл бир силя аль эткенини.

Сервер бирден абдырады. Сонъ бизлерге айретнен бакъты.

Ильяс суалини текрарлады. Лякин башкъа ше-кильде:

— Санъа айтам, Сервер,— деп багъырды о.— Анълат, дейим, бу къабакъ-башларгъа дюньянынъ къач бу-джакъ олгъаныны.

Сервер ойле терен кокюс кечирди ки, достлар бири-бирине бакъып алдылар.

_____ Демирджининъ корюги киби уфулдайсинъ олян, ичинъде атеш яна гъалиба?— деди Виктор.

Ичимде керчектен де атеш яна, акъайлар,— деди Сервер кене уфулдап.— Эм насыл атеш! Омюр биллясёнмейджек сою. Э-эй, бу дюнья, ялан дюнья. Меним Меръемим мени алдатты. «Учь йыл дегиль, он йыл хыз-мет этсенъ биле беклерим», деп емин эткен эди. Амма бир йыл биле беклеп оламады.

Яныкълама, башкъасыны тапарсынъ,— деди Талаян къолуны саллап.

Башкъасы ёкъ, эм ола бильмез. Меръем бир да-не. Онынъ шимди башкъасынен экенини тасавур этип оламайым. Ич мумкюн дегиль.

Оrijinal Metin : 4

— Э, къадынларгъа инам олмаз,— деп ташлады ильяс эр шейни бильген адамнынъ тавурынен.— Мен озюмнинъкисинен сагълыкълашып чыкътым. Агълады, ялварды. Лякин, акъайлар, ордугъа кеткен адам къуй-ругъыны бир тамам къуртармакъ, яни озюни къыз-мыз деген шейлерден бир тамам азат этмек керек. Не оладжагъы, не къаладжагъы белли дегиль. Акс алда, учъ йылгъадже Серверге ошап сюмсюкленип юрер-

СИНЪ.

— Э, къадынлар насыл азамат йигитлерни якътылар, эм даа не къадарыны якъаджакълар...

— Сервернинъ янгъан ери ёкъ, иште, тютей, мынавы бизим атешимиз киби. О севмеген, оны да севмегенлер. Иште, кендини алдаткъан.

Сервернинъ чырайы тюрленди. Буны аркъадашлары къаранлыкъта биле сездилер.

— Бельки севмегендир,— деди Сервер тюшонджели давушнен.—Бельки... Биз къомшу яшай эдик, атта джам софамыз бири-бирине къурашкъан эди. Яз вакъытларында мен софада ята эдим. Базы куньлерде о да софада ята эди. Гедже эркес юкълагъан сонъ, кучюджик исардан кечип манъа келе... Дерсинъ, фериште киби: устюнде бем-безъ кольмек, сачлары чыбалгъан, бедени атеш киби. Биз саатлернен къучакълашып ята ве омюр билля бири-биримизден айырылмайджагъымыз акъкъында, келеджекте насыл яшайджагъымыз акъкъында фысылдап лаф эте эдик... Э-эй, сиз къалпазанлар, буны анъларсынъызмы, затен буны анълатмакъ да мумкюн дегиль. Бойле шейни тек ис этмек мумкюн. Мен

оны къучакъланганда бутюн дюньяны къучакълый эдим. Шимди исе дюнья бом-бош. Онынъ ичинде миллионларнен къызлар бар, тек меним Меръемим ёкъ. Ай-хай, тыпкъы онынъ киби даа бириси олгъан олса... Ёкъ, олмагъаны яхшы. Акс алда, мен онынъ акъкъында бойле тюшонип оламаз эдим. Энди мен тек хатырлавларнен, шырын хаялларнен яшарым.

Original Metin : 5

Йигитлер сусып къалдылар. Олар бойлесини даа корьмеген, бильмеген эдилер. Сервернинь икяеси олар-нынъ эр бирине озь меръемини хатырлатты. Эй, вазгечинь шу къызлар лафыны. Насыл адам-ларсынъыз. Йигит адам къыз ичюн бойле букюлирми? Сенинъ севгинь, Сервер, акъикъий севги дегиль.— Ильяс: сесини юксельтип, эллерини саллап айта.— Акъи - къий севги эки тарафлы ола. Сен оны севесинь, о да сени сева. Бунъа севги дейлер. Эгер сен оны севип де, о сени севмесе, бу севги дегиль. Буны башкъаджа адландырмакъ керек. Бир тарафлы, яни яры севгиге ола гедже-куньдюз уфулдап юрмек олурмы? Эгер дженк вакътында эр бир аскер озь севгилисини хатырлап ах чекип юрген олса, биз насыл этип гъалебе къазаныр эдик. Ёкъ, достум, бойле мумкюн дегиль. Севги, къыз-лар узакъта къалдылар, бизлер исе аскермиз, дженк-чимиз. Быракъ шу лекциянъны,— сенсиз де билемиз, дженкчи экенимизни. Сус бираз,— деди Талаян. Лякин Ильяс сусмады, аксиндже, даа бетер алев-ленди.

— Билесинъизми?— деп багъырды о озюнинь кескин сесинен.— Бильсенъиз, айтынъ манъа, экинджи джиан дженкининь талийини насыл бир сила аль этти? Къана, айтынъ, бакъайым!—О ишарет пармагъыны биз киби тиклеп, хытап этти:—Катюша! Орёл-Курск кемерини хатырланъыз, джаиллер, учурым четинде эки юз дане катюша сафкъа тизильген. Атеш! Секиз-он саниеде бинълернен снаряд авагъа котериле.— Ильяс оларнынъ насыл авеленип ве насыл тюшкенлерини, энъ муими, насыл патлагъанларыны — бутюн алекетни сесинен, къолларынен косътере. Лякии Ильяснынъ тырышувла-рына бакъмадан бу манзара башкъаларны пек эеджан-ландырмай, чюнки бу онынъ катюша акъкъында би-ринджи икяеси дегиль: О катюшада хысмет эте ве оны бутюн силаларнынъ алласы эсап эте. Сёз сырасы кель-

Original Metin : 6

шуны да айтмалым ки, озюмиз хызмет эткен сияларнынъ кыйметини бельгилегенде бизлер де Иль -ястан артта калмаймыз.

Бойле вакытта козьлюкли Виктор сакинликнен сёз

башлай.

— Сен, Ильяс, адамларны унутасынъ,— дей о индже лякин итиразгъа имкян калдырмагъан кескин давушнен.— Энь муими — адамлар, оларнынъ фикирлери, истеклери, ираделери, макъсадлары. Оларны огге давет эткен гъае. Бу энь къуветли сиядыр. Башкъа бир тюрлю сия онынъ къаршысына чыкып оламаз. Бойле!— Виктор сёз битти дер киби сувуп калгъан боткъасыны, Къашыкълап башлай.

Мен де шуны айтам да,— деп кызыша Ильяс озюни акъламакъ истеген киби,—эбет, башта адамлар. Лякин чокъ шей сиягъа да багълы. Оны идаре этмеге, керекли вакытта къуланмагъа бильмек исе буюк меселе. Сен Васильев деген адамнынъ мемуарыны окъудынъмы? Э, сен даа ешильсинъ (Ильяснынъ хызмет муддети башкъаларынъкинден бир йыл зияде). Биз биринджи сене хызмет эткенде о адамнен корюшов олгъан эди. Озю айтты...

Айтаджагынъ пек узун олса, башлап отурма,— деп кестире табиатынджа пек аз къонушкъан танкчы йигит Талаян.

Сен, Д'Артаньян, сус,—дей онъа Ильяс —Бу санъа кылычнен урушмакъ дегиль.— энди оны токъ - татсанъ... Сабыр этип динълемектен башкъа чаре ёкъ, О исе, деръал, икяесини башлай. Агъызы айта, къол ве аякълары исе айтылгъанларыны косьтермеге ярдым этелер.—Мына шу Васильев — кокюси орденлер ве медаллернен ортюли — дженкте командирнинъ сиясий ишлер боюнджа муавини экен.Ордугъа чагъырылгъаны киби шу ишке тайин этильген ве бир тюрлю арбий техниканы менимсеп етиштирмеген. Бакъ, сонъ насыл дубарагъа огърагъан: «Бир кунъ штабдан атеш позиция-

Original Metin : 7

ларына кете эдим,— дей о.—Биз де атамыз, душман да ата, ер-кок сарса, бир кере йыкылып, топрак туюнде кыалаздым, эр алда кетем. Бир вакытта баксам не корейим, узактаки дагы этегинден бизим тарафка душман танклары сюрелип келелер, кыарынджа киби. Оларнын бир группасы тамам бизим танкка кыаршы атыдгы топларымыз турган бетке бурулды. Мен о батареянын атеш позициясына ашыктым. Шимди йигитлеримиз бу бронлы табутларнын ичинде отурган фашистлерге бир иш кесерлер, деп туюндим. Лякин атеш позициясына кельгенде огюмде дешетли бир манзара ачылды. Ярым саат эвель бизим батареямызны душман авиациясы бомбалап кечкен. Тек бир кыач агыыр яралы топчы нефес алмакыта. Мен оларнын биринден дигерине чапып яраларыны багладым. Бу арада кыаршыдан сагыыр гудюрди эшитилди. Булар якынлап кельмекте олган душман танклары эди. Мен, озюм дуймаган алда, бир топнын янына чапып бардым. Эйт! Топтан насыл этип аткыанларыны даа бир кере биле кормеген эдим. Янымда снарядлар, кыаршында топ, мен исе не ишлейджемни бильмейим. Ахыр-соню бир аскернин автоматыны алып, атмакыта башладым ве бунунын озюмнин турган еримни танкларга бильдирдим. Олардан бириси маня тараф бурулды. Якынджа кельген соню, автомат кыуршунунын оня тесир этмегенини анъладым.

— Соню, соню не олган?— сабырсызлыкынен сорады Виктор.

Ильяснын джансыкыджы икяеси артык бутюнимизни кыаврап алган эди. Паузадан соню Ильяс сезюни девам этти:

— Биз де, соню не олды, деп сорадык. О адам бир шей демеден столга таянып еринден турды ве штанынын балакыларыны котерди: онын эр эки аягы да протезден эди.

Соню о шойле деди: «Огюлларым, торунларым.

Original Metin : 8

Озюньизге ишанылган силаыны намуснен огренинъиз. Сизлер Ватанымызнынъ къалкъанларысынъыз. Халкъымыз озюнинъ тынчлыгыны сизлерге ишанды. Элинъизге сила берди. Оны исрарнен менимсенъиз ве керек олгъанда бир янълышсыз къуланмагъа билинъиз».

Сукюнетни кене Ильяснынъ озю бозды:

— Мына, корьдинъми, Виктор Афанасьевич, эгер Васильев аркъадаш шу топлардан атмагъа бильген олса, шимди аякълары бутюн олур, шу позицияны да душмандан къорчалая билир эди.

О озюнинъ фикирини буюк бир усталыкънен исбат этти ве энди гъалип адамнынъ тавурынен сусмакъта

эди.

— Энди ойле олмаз,— деди Талаян эминликнен.— Земане дженкинде адамлар бири-бирлерини корьмейип, юзлернен, бинълернен километр месафедде турып урушырлар. Артыкъ топракъ янар, денъиз къайнар, ташлар къалай киби ирирлер. Ерте бир тюрлю джанлы махлюкъ къалмая биле. Месея, бир заманлар айда аят олгъан, лякин цивилизация ондан атта эсер биле къалдырмагъан.

Бойле титис фикир эпимизни кедерли бир ойгъа дал-дырды. Бир къабаат ишлеген киби эркес Талаянгъа серт-серт бакъып алды. О исе айткъаныны анълатып етиштирамады. Бу арада орман бетте ат кишнеди. Кимдир богъукъ-богъукъ оксюрди. Сонъ сес эшитильди:

— Йигитлер! Бу меним.— Бу Вениамин эмдже эди. О адетиндже акъшамлары бизим янымызгъа келе, чешит риваетлер айтып бир вакъыткъадже бизим атешимиз башында отура эди.

Вениамин эмдже селямлашкъа сонъ алашасыны тыршавлап, отламагъа йиберди ве бизим янымызгъа келип отурды. «Къартийимнинъ селямы», деп чантасындан

бир оба янтыкъ чыкъарып къойды.

Original Metin : 9

— Къана, буюрынъыз, эр алда эв ашы, сагъынган-дырсынъыз,— деди о. Йигитлер къартнынъ хатирини къыймамакъ ичюн бир-эки къапынган олдылар. Лякин кимсенинъ тамагъындан аш кечмегени корюнип тура эди. Банаки кедер эркеснинъ юрегинде къуршун киби бир агъырлыкъ къалдырган, яшайышнынъ бойле фаджиалы сонъуны кимсе акъылына кетирмеген эди. Атта Талаяннынъ озю биле кускюн бир къыяфетте эп тютюн

ичмекте.

Вениамин эмдже бу онъайтсызлыкъны деръал дуй-ды. Эпимизге бирер-бирер бакъып чыкъкъан сонъ: «Бир шей олдымы ёкъса, йигитлер?» деп сорады.

Олмасына олды амма, лякин буны къарт адамгъа насыл этип анълатырсынъ, Бунъа ич биримиз джесарет этмедик.

— Недир бу кускюнлик?—Вениамин эмдже даянып оламады.— Къана, кетиринъ чырпы, атешинъиз сёнген, чайнигинъиз къайнамай.

Мен еримден турып, чырпы джыймагъа кеттим. Кок-

те тос-тёгерек ай кезе, Аз олса да шавле сача. Шимди бирден мен оны адждыдым. Заваллы. Инсан акъылы тюшюнип

чыкъарган энъ къудретли сила сени якъып куль эткен. Энди сен эбедий оларакъ джансыз яшамагъа махкъом этильгенсинъ. Я Ерте? Аджеба, Ерни де сенинъ талийинъ беклейми? Бир кунъ ола мында да аят атеши сёнеджекми? Я бизлер?.. Беденим чимирденди. Бойле титис тюшюнджелерден къачынмакъ ичюн тез-тез чырпы джыйып башладым.

Мен атеш башына къайтып кельгенде Вениамин эм-дже эп сёйлене эди:

— Анъламайым, бойле яш балаларнынъ башында насыл къасевет ола биле? Бири-бирлеринен къавгъа эткен киби чырайларыны сытып отуралар.

Атеш гурюльдеди. Онынъ шавлелери кускюн юзьлер-

де, тереклернинъ япракъларында ойнады. Лякин о ким-сенинъ, юрегине ярыкълыкъ берип оламады. Дерсинъ ки,

Original Metin : 10

Талаян айткъан фаджиа ярын-бир кунь оладжакъ эркес онынъ акъкъында тюшюне.

— Мен окъумадым. Даа догърусы окъуп оламадым.— Бу кене Вениамин эмдженинъ сеси эди.— Лякин дюнъяда аман-аман бешинъизнинъ яшынъыз къадар яшадым. Фелекнинъ чемберинден кечтим. Эр шейни, башта корип,сонъ бильдим. Айтынъыз, бельки элимден кельгенине коре бир кенъеш беририм. Эгер манъа айтылмайджакъ шей олса, башкъа сыра.

Бунынънен Вениамин эмдже бизлерни кедерлендир-ген шейни арбий сыр белледи гъалиба, къолайсыз бир вазиетте сусты.

Мен лакъырдыны девам эттирге къарар бердим. Бойле агъыр тюшюндженинъ артыкъ кимсеге раатлыкъ бермейджеги белли эди.

— Я бизлер? Бизлер не ичюн хызмет этемиз? Талаянгъа бакъып сорагъаным ичюн о бирден абдырады. Мен девам эттим.

— Сенинъдже, биз о феякетнинъ огюни алып оламайджакъмызмы? О къыяметнинъ келеджегини беклеп отурмакъ керекмизми?

Талаяннынъ бойле фикир айткъанына пешман олгъа-

ны корюне, не дейджегини бильмей, отургъанларгъа шашкъын-шашкъын бакъа.

— Насыл къыямет? Насыл кунь?

Вениамин эмдженинъ даа бир шейден хабири олма-гъаныны хатырлап, Ильяс меселени анълатмагъа башлады. Лафазанлыкъта акъраны олмагъан Ильяснынъ анълатувы бу сефер шашыладжакъ дереджеде къыскъа олды.

— Сиз кельмезден огюне мынавы Д'Артаньянынъ торуны деди ки, бир заманлар Айда адамлар яшагъанлар,— о пармагъынен тёпемизде салынып тургъан гъарип тегерекни косьтерди.— Оларнынъ пек юксек цивилизациясы олгъан, яни топракъны якъаджакъ, ташны иритеджек, озенлерни къурутаджакъ къуветке малик

Original Metin : 11

олгъан силаяр тюшонип чыкъаргъанлар. Сонъ дженк олгъан ве бутюн планета янган. Джанлы махлюкъ къалмагъан. Онынъ айткъанына коре энди Ерте дженк олса... Мында да шойле ола биле экен.

Эпимиз джевап беклеп къарткъа бакътыкъ. Гуя Къартнынъ джевабы эр шейни чезеджек киби анълашылмагъан бир къоркъунен онынъ шимди не дейджегини беклей эдик.

Вениамин эмдже бир ан башыны салындырды. Тютюнден сараргъан мыйыгыны сыйпап алды. Гурь сакъалыны пармакъларынен тарады. Узакъта ат кишнеди. Айнынъ тегереги джылышып барып, буюк бир булут парчасынынъ артына гизленди. Голь беттен эскен серин ель атешимизни липильдетти. Эмдже башыны яваш котерди.

Шай десенъиз. Эбет, ангълашыла. Буюк фаджиа.

— Онынъ сеси даа къарыкъ чыкъты. Жебинден киссесини чыкъарып, ашыкъмадан чубугъына тютюн толдурды. Тютетти.— Мен яш экенде бир ривает эшиткен эдим. Сизге шуны айтайым. Нетиджесини озюньиз

чыкъарырсынъыз.

Пек бир Къадим заманда адамлар бири-бирлерине душман олгъанлар. Арды кесильмеген дженклерде халкълар бири-бирлерини къыргъан, талагъан, телеф эткенлер. Ер юзюни зорбалыкъ ве джинает бийлеген ве бу дешетли къалабалыкъта видждан даветине кимсе къулакъ асмагъан. Алла таала бойле гунахкяр яшайышкъа ниает бермек, бутюн адамларны ве махлюкъларны сув астында къалдырып ёкъ этмек къарарына кельген. Лякин оларнынъ арасында тек бириси, узакъ орманнынъ четинде, бир тепенинъ устюнде яшагъан къарт догърулыкъ ёлуны куте экен. Бу къарт озюнинъ эмегинен яшагъан, тек эйилик истеген ве бала-чагъа осьтюрген. Алла гунахкярларнен берабер бу эйи ниетли къартны да телеф этмек истемеген ве оны оладжакъ афаттан хабердар этерек, тек озь къорантасыны къуртармагъа изин

Orijinal Metin : 12

берген. Къарт огъуллагынен берабер гофер агъачындан геми ясагъан, онынъ ичине озюнинъ ве огъуллагынынъ къоранталарыны ерлештирген, бутюн айван ве къушлардан да бирер чифт алып кирген. Бундан сонъ

Къыркъ кунъ-къыркъ гедже узьлюксиз ягъмур ягъгъан.

Бутюн мевджюдатны, атта энъ юдже дагъларны биле сув баскъан. Уджсыз-буджакъсыз сувнынъ устюнде тек бир къартнынъ гемиси аман къалгъан.

Ниает, ягъмур токътай. Лякин юз элли кунъгедже къара корюнемей. Единджи айда геми Арарат дагъларынынъ устюне ялдап келе. Онунджи айда этраф дагъларнынъ уджларны къарарып корюнелер. Къарт бир ай даа беклей. Сонъ гогерджинлернинъ. бирисини авагъа учура, лякин къуш къонмагъа ер тапалмайып, экинджи куню меджалсыз бир алда гемиге къайтып келе. Еди кунъден сонъ къарт экинджи гогерджинни учура. Бусы къайтып кельмей. Демек, къонмагъа ер тапкъан. Он биринджи айларда къартнынъ гемиси къарагъа якълаша. Ер юзюнде кене аят девам эте. Олар ер юзюнде яшагъан шимдики адамларнынъ ве айванларнынъ эдждатларыдырлар.

Вениамин эмдже сусты.Сёнип къалгъан чубугъынъ бир даа якъты. Бир ан тютюн думаны ичинде къалды. Сонъ сёзюни девам этти:

— Иште, бойле. О заманларда догърулыкънен яшагъан къартнынъ тек бир озю экен. Бизлер исе чокъмыз. Пек чокъмыз. Эмекнен, намуснен яшагъан, башкъасына душманлыкъ истемеген адамлар ичюн олюм ёкъ. Бойле афат биревлернинъ топрагъына къыргъын кетирмек истегенлер ичюн къоркъунчлыдыр. Биз исе тек эйилик ве тынчлыкъ истеймиз. Башкъасынынъ топрагъына сила тиклеп кирмек истегимиз ёкъ. Адалет ёлуны куте ве онынъ бутюн дюньяда гъалебе къазанмасына чалышамыз. Мына, сизлер де бу макъсад ашкъына хызмет этесинъиз. Биз инсанларны къуртармакъ истеймиз. Онынъ ичюн... Онынъ ичюн озюмизнинъ буюк ве къавий гемимизни къурамыз.

Original Metin : 13

Вениамин эмдже икяесини битирди. Асылында исе оны догърудан-догъру Талаяннынъ фикиринен багълап бир нетидже чыкъармакъ истемегени корюне эди. Бизге эшиткенлеримизни озъара талиль этмек имкяныны бермек ичюн олса керек, деръал, еринден турды.

— Айдынъыз йигитлер, мен кетейим. Кеч олды. Ай да озъ ятагъына ашыкъа. Тезден орталыкъ ярыкъланып башлар.

Эпимиз айгъа бакътыкъ. О агъарып башлагъан. кокте магърур ялдамакъта эди. Ильяс къартнынъ атыны тутып кетирди. Вениамин эмдже бир секирмекнен эгернинъ устуне ерлешти. Бизлер онынъ аджайип къартийине селям ёллап къалдыкъ.

къаранлыкъ ормангъа синъип кететкъан бу къаралтыгъа бакъып, ничюдир мен оны геми ясагъан къарткъа ошаттым. Меним назарымда о бу орманнынъ бир четинде буюк бир геми ясамакъта эди. Шимди де о вакътынджа токътап къалгъан шу ишини девам эттирмек ичюн ашыкъа. Бир анде мен оны бу иш башында, асрий тереклерни йыкъып ёнаяткъан пельван къыяфетинде коръдим. Онынъ гемиси керек вакъытта азыр турар ве пек чокъ адамларны къуртарыр. Я бизлер?.. Бизлер эпимиз инсанлыкъны ойле афаттан къуртараджакъ, эр анги ташкъынларгъа ве далгъаларгъа даянаджакъ буюктен-буюк геми ясаймыз дегильми? Эркес, инсан олып яшамакъ истеген, эр бир адам о гемини ясай дегильми? Я бизге ишанылгъан сила о гемининъ бир къысымы дегильми? Оны биревлер заводларда, биревлер тарлаларда, биревлер исе илим оджакъларында тезья ве тракторларнен, къалем ве силанен ясайлар. Керек олгъан дакъкъада бизим гемимиз азыр олур ве адамларны о дешетли афаттан къуртарыр.

Устюмден агъыр бир юк энди. Енгиль нефес алып достларыма бакътым, Ильяс о ян-бу ян секириклеп беден тербиеси япмакъта. Виктор исе котелокларымызны джыйыштыра. Невбетчи экенини унутмагъан. О йыл-

Original Metin : 14

майып тургъан Талаяннынъ башына тюртип: «Эй, бу къабакънынъ ичииде бир шей олса, ойле демез эдинъ», деди. Талаян шакъыдап куле.

Геми къур, мушкетёрлар несилининъ сонъки векили,— деп багъырды Ильяс.

Биз эпимиз геми къурамыз. Биз анъа бу афаттан къртулмакъ истеген бутюн адамларны, керек олса, бутюн дюньяны сыгъдырырмыз,—деди Талаян эеджаннен.— Эй, Сервер, котер башынъны. Дюнья гузель. О эбедий. Онынъ ичинде яшагъан гузеллер де эбедийлер.

Машалла, мушкетёр. Энди акъылынъ башынъа кельген.— Ильяснынъ давушы тап голь боюндан кельди.— Невбетчи, юзъезлерни кетир. Танъ атты. Бареме

Сувгъа чомып чыкъакъояйыкъ.

Кокке бакътым. Мавы кок ортюсининъ бир четини йыртып, ер юзюне адсыз-эсапсыз ал ренкли чызыкълар чызаракъ танъ ярыкъланмакъта эди.

Original Metin : 15

ЙЫЛЛАР ВЕ ДОСТЛАР

Газеталарда Рустемни сувукъкъанлы, чевик арекет-ли, ирадели боксчы деп язсалар да шимди о эеджан-лана, вуджудында енгиль титрев дуюп тарсыкъа эди. Рингге чыкъаджакъта эр вакъыт шоййле ола. Лякин ха-латынъны ташлап, ортапъа чыкъкъан сонъ эр шей унутыла, огюнъде тек ярышдашынь къала, бир-эки юмрукъ ашап, яхшы ачувлангъан сонъ, даа актив чалышып башлайсынъ. Рустемнинъ бу сеферки ярышдашы Донбас шеэринийъ беш дефа чемпионы олгъан орта чекили спорт устасы экен. Судья ярышладжакъ спортчыларнынъ ады-фамилияларыны, унванларыны илян этти. Рустем онынъ сёзлерини яхшы эшитип оламады. Зарары ёкъ, ярышдашыньнен рингде танышсанъ, даа яхшы , деп тюмюнди. Рустем рингге чыкъып, адет узре, ярышдашынен къол тутушып селямлашты. О алчакъ бойлу, кенишджаврунлы, енгиль арекетли отуз яшлар къарарындаки бир огълан экен. Селямдан сонъ мускуллы эллерини огге созып, гурь, сары къашлары алтышдан Рустемге тикилип бакъты. Аджеба, бу Альберт дегильми экен? Тыпкъы онынъ озю. Тек бираз къартайгъан ве къараргъан. Бу арада Альберт сол элини «разведкагъа» ёллады. Рустемнинъ ченъгесине бир къач кере яхшы этип тюртти ве тюшонджелеринден арындырды. Рустем де сагъгъа, де солгъа чекилип, юзюне бир замаилар яхшы таныш олгъан дарбелер сериясындан къачынаракъ, ярышдашынынъ башта кгурсагъына, сонъ манълайына

Orijinal Metin : 16

енгильден урды. Альберт деръал мудафаагъа кечти. Атта куреш тактикасыны биле денъиштирмеген, деп тюшонди Рустем, уджюмге кечкенде мудафааны унута.

Рустем Альбертнен учъ йыл бир взводда хызмет эткен, боксиен де бир командада огърашкъан эдилер. Гарнизонда оларны энъ якъын дост оларакъ биле эдилер. Рустем Донбасскъа келеяткъанда дженкявер досту Альберт Одеговнен корюшеджегини тасавур этип къувангъан, лякин онынъ иле анджакъ рингде къаршыла-шаджагъыны акъылына биле кетирмеген эди. Бекле-нильмегенде Альберт: «Рустем, бу сенсинъми?» деп ташлады. «Меним, чолпа, меним,— деп фысылдады Рус-тем.— Мераба!» Бу танышувдан сонъ ярышнынъ шид-дети эксильди. Боксчылар бири-бирлерине йылмайып бакъа, урмакъ ерине тек тюртюшелер. Судья заиф аре-кетлери ичюн оларнынъ экисини де тенбиледи. Лякин бу да кър этмеди. Биринджи раунд биткенинен Рустемнинъ устазы, шимди исе секунданты Виктор Романович шегиртини хасталандБг беллеп, дергал, халаткъа сардн, кошедеки курсючикке отуртты ве буюк юзьбезнен ельпий берип, «кене анавы пармагъынъа бир шей олдымы ёкъса», деп сорады. Эй, севимли устазына рингдеки ракъибининъ он эки йылдан берли корюшмеген джан досту олгъаныны, оны урмагъа къолу котерильмейджегини насыл этип анълатсын. О устазынынъ шубесини тасдыкълап, башыны саллай къойды. Тенеффюс битти. Виктор Романович, «сагъ элинънен сыкъча чалыш», деп огютледи.

Достлар мешин къолчакълы юмрукъларыны огте соза берип, къаршылаштышар. Олар чокъ арекет эте, ай-неджиликнен сичрашалар, лякин дарбелери тек къолчакълы къолларгъа тие. Альберт козюни къыса, ачувангъан олып, огте догъру шиддетли юрюш эте, ракъибининъ апансыз дарбесине огърагъан киби керу чекиле эди. Лякин судья бу Суныйликни дуйды, ярышны токъ-

Original Metin : 17

татып, пассивликлери ичюн боксчыларны экинджи кере тенбиледи.

Альберт эп фырлана, эп огге атыла. Бир кересинде Рустемнинъ кьулагъына, «сен яндырабер», деп фысыл-дады. Рустем кулип башыны терс кьакъытты. Даа бир кересинде Альберт Рустемнинъ кокрегини козьлеген олып онъайтланды, лякин тисйетип оламады, юмругъы ракъибининъ омузы устюнден кечип кетти. Аз кьалды, озю йькьыла язды. Бу арада о, «акъшам «Шахтёр» ресторанына кель», деп ташлады.

Судья ве секундантларнынъ тырышувларына бакъмадан ярыш учюнджи раундда да джанлан-мады.

Рустемнинъ устазы Виктор Романович онынъ суеги чатлагъан пармагъы кене агъырып башлагъанына инанып, рингнинъ этрафында чапкъалай, Альберт атылгъанда эджанлана, судьянынъ ясакъ этювине бакъмадан, «Рустем, сол кьолунънен кьапат, ана шай. Ашыкъма! Пармагъынъа мукъайт ол!»—деп акъыл огрете эди.

Альбертнинъ устазы, кьарт комюрджи Петя эмдже исе: «Мен оны танып оламайым, дерсинъ, денъиштиргенлер», деп папирос тютетти.

Ниает, учюджи раунд да битти. Ярыш нетиджесиз танылды. Виктор Романович деръал Рустемнинъ сол элиндеки кьолчакъны чыкарып, баш пармагъыны мукъайтлыкънен тутуп бакъты. Онынъ еринде олгъаныны корип, тынчланды ве Рустемни де тынчландырмагъа чалышты: «Къулакъ асма огълум, энъ муими, пармагъынъа зарар этмеген. Мемлекет ярышларынадже бир тамам тюзелир».

Виктор Романович Рустемнинъ бундан бир йыл эвель суеги чатлагъан ве чокътан тюзельген пармагъыны мар-ганцовкалы джыллы сувнен ювды, спиртнен окъалады ве насылдыр мазь сюртип багълады.

— Бакъ, чезме, ярынгадже багълы турсын, Таш-

Original Metin : 18

кентке къайткъан сонъ озюмизнинъ хирургъа бакъты-рырмыз,— деди ве бабаджа мераметнен иляве этти:— эгер анавлар ярышны текрарламакъ истеселер, мен пармагынъ ярамагъаныны анълатырым. Сен раатсыз олма. Петя мени таный.

Рустем даа янъычыкъ амамдан чыкъкъан адам киби эп терлей, кызара, севимли оджасына ялан айткъаны ичюн къолайсызлана эди: Бир кунъ ола вакъианынъ асыны анълатсам, о мени багъышлар, деген фикирнен озюни тынчландырды ве Виктор Романовичнинъ, «айды, душкъа, барайыкъ», дегенини эшитип, онынъ артындан кетти.

* * *

Табиаты да чекиси киби агъыр олгъан Альберт арбий хызметнинъ . биринджи кунълеринде аркъадашларынынъ зытына токбуна, тенбилерге, атта сёгюшлерге биле чокъ къулакъ асмай эди. Бунынъ ичюн онъа «урдумдуймаз» лагъабыны такъыштырдылар. Альберт бунъа да къулакъ асмады. Акъшам ятаджакъта старшина онынъ беджериксизлиги ичюн бутюн взводны бир къач кере союнып-кийинмеге меджбур эте, ашханеге кеткенде исе о аякъларыны суйреп баскъаны ичюн башкъаларны да плацта ярым саат юрсете. Спорт дерсинде исе турникке бою етмегенинден эр вакъыт кимдир онъа ярдым эте. Чокъча арекет этсе, бираз чекиси эксилер, деп старшина Альбертнинъ кроватины экинджи ярустан тайин этти. Бир кере саба: «Подъём!» командасы берильгенде экинджи ярустан секирген Альберт бу вакъытта чызмаларыны киейткъан Рустемнинъ сыртына тюшти. Шай да сабыры тюкенип юрген Рустем озюни тутып оламады. «Ах, сени чолпа!» деди ве Альбертнинъ устуне атылды. Онынъ якъасындан тутып силькитти. Лякин Альберт аякъларынен полгъа саплангъан киби

Original Metin : 19

еринден кыбырдамады. Тек Рустемнинъ эллерини якъа-сындан алып ташлады ве пшнаяракъ, «мен энъкъастан япмадым», деди. Оларны айырдылар. Командир Рус-темге де, Альбертке де невбеттен тыш бирер наряд илян этти. Рустем даа зияде кызды. «Сонъ лакъырды этер-миз,— деди козьлерини акъайтып,— насыл сычрамакъ керек олгъаныны косътерирум мен санъа». Альберт ин-демеди.

Уйледен сонъ взвод лыжанен таюв дерси кечмек ичюн шу орталыкътаки ашалы-тёпели тогъайлыккъа кетти. Рустем лыжаларны омюринде бирилджи кере кийгени ичюн аякълары башкъа-башкъа якъларгъа тая, озю исе эр адымда йыкъыла эди. О не къадар тырышса да аркъадашларындан яваш-яваш артта къалды. Бир къач кере токътап тыныш алды. О агъач заводынынъ азбарындан чыкъкъан демир ёлгъа еткенде сафнынъ энъ артында кетеекъан чолпа Альберт де тереклернинъ арасында козьден гъайып олды. Зарары ёкъ, бир тынышта етерим , деп озюни тынчландырды Рустем ве таякъларына таянып шиддетнен огге тайды. Шу арада лыжаларынынъ бириси демир изнен шпаланынъ арасына кирип къалды. Оны къуртараджакъ олып, экинджи аягъынен де илишти ве мувазанатыны сакълалмайып чалкъа йыкъылды. Башы демир изге тийип бир ан козьлерининъ алдыны къаранлыкъ къаплады. Айынгъанынен турмагъа чалышты. Лякин сагъ аягъында ойле бир сызлатыджы агъры дуйды ки, кескин сес йиберип, текрар йыкъылды. яткъан еринде аякъларыны къуртарып оламады. Бирден-бир чаре башта кгайышларнынъ то-гъаларыны чезип, сонъ турмакъ эди. Бу арада гудок сеси эшитильди. Янашадаки агъач заводынынъ азбарындан чешит тахталарнен юкю вагонлар чыкъып келе башладылар. Вагонлар ёлнынъ айланчыкъ ерине етилер, лякин паровоз аля корюнмей. Рустемнинъ юреги сыкъ-сыкъ урып башлады. Биринджи вагонда келеяткъан адам оны тек байырны айланып кечкен сонъ ко-

Orijinal Metin : 20

реджек, буны заводнынъ азбарындан даа чыкъмагъан паровознынъ машинистине хабер этеджек. О сувукътан уюшкъан пармакъларынен сагъ аягъындаки лыжанынъ тогъаларыны бошата башлады. Пакъыл киби, оларнынъ арасына къар толгъан, бузлагъанлар. Пармакълары тая, тогъа исе бошамай. О сол аягъындаки лыжанынъ багъыны чезеджек олды. Бусы да бузлагъан. Вагонлар тасырдынен байырнынъ артындан чыкътылар. Рустем аякъларыны къуртармакътан вазгечип бар сесинен ба-гъырды. Биринджи вагондаки адам оны эследи, секирип ерге тюшти ве сызгъыра берип, артына чапты. Лякин вагонлар бири-бирлерини итеп эп огге джышалар. Бу дакъкъада Рустемнинъ мийи чалышмакътан токътагъан киби олды. Къулакълары чынълап башладылар. Узакътан насымыр бир сес эшитильди. О сес шу саниеде янында текрарланды. Кимнинъдир къуветли эллери лыжаларны тарс-турс сындырды, оны Исе ерден къапкъач котерип алдылар. Аягъында кучлю агъры сезди. Бутюн барлыкъ гъайып олды. Рустем кендини тюпсиз учурымдан ашагъы учаяткъан киби ис этти.

Госпиталь. Рустемнинъ сагъ аягъыны гипснен сарып, йипнен тавангъа астылар. Сагъ элине тахта къойып багъладылар. Башыны бинтнен яхшы этип чырмадылар.

— Зарары ёкъ, — деди эким бу ишлерни битирген сонть, бизим къыргъызларда ат башына иш тюше сувлукъ иле сув ичер, эр башына иш тюше чарыкъ иле сув кечер, дейлер. Вуджудынъ сагълам, озюнь яшсынъ, бир айдан сонъ кене лыжанен тая билесинъ.

Рустем къыбырдамайып, тавангъа бакъып ятмакътан ёрулды. Олып кечкен вакъианы сырасынен хатырламакъ истеди: вагонларнынъ тасырдысы, кимдир багъырды. Гъалиба, ОЗю багъырды.

Экинджи куню бутюн взвод госпитальге кельди. Къапудан эркестен сонъ чолпа Альберт кирди. Хызметдаш достлары взводда эр шейнинъ ёлунда олгъаныны,

Original Metin : 21

Рустемнинъ ,къышлыкъ имтианларгъадаже мытлакъ тю-зеледжегини айтып тынчландырдылар. Сагълыкълаша-яткъанда Рустем болюк командирининъ бир къач дакъкъагъа къалмасыны риджа этти.

— Тюшюне берип башым ёрулды, сержант аркъадаш, мени о демир излер арасындан ким чыкъарып алгъаныны хатырлап оламадым. Шуны айтсанъ-

Ыз, я?

— Биринджи олып, сенинъ артта къалгъанынъны Альберт эследи. Поезднынъ гудогыны эшиткен сонъ, эпимиз о тарафкъа бакътыкъ. Биринджи вагондаки ёл козетиджи адамнынъ секирип тюшип, паровоз тарафкъа чапаяткъаныны корьген сонъ исе, эпимиз лыжаларымызны чыкъарып, бар къуветимизнен демир ёлгъа чаптыкъ.— Икяенинъ бу еринде сержантнынъ сеси титреген киби олды.— Билесинъдир, чапув боюнджа меним разрядым бар. Эркестен огде кете эдим. Бир заман пышной берип, янымдан кимдир чапып кечти. О къарны топракъ киби чангъытып, о янына-бу янына авнай берип, ойле шиддетли чапа эди ки, мен башта козьлериме ишанмадым. Бу Альберт эди. Мен етип кельгенде вагонлар сен яткъан ерден кече эдилер. Къаршыма чырайы къар киби ап-акъ кесильген Альберт чыкъты. «Лыжалары излернинъ арасына кирип къалгъан экен, мен оларны сындырдым, сержант аркъадаш», деди нефеси тутулып. Сен исе къар устюнде эссиз ята эдинъ.

Рустем лыжаларны чёп киби сындыргъан ве озюни къапкъач котерген къуветли къолларны хатырлады.

— Сенинъ аджайип достларынь бар,— деди сержант сёзюнинъ сонъунда, Рустемнинъ къулагъына исе, «аджайип достунъ бар», деген киби эшитильди.

Рустем экимнинъ айткъаны киби, бир афтадан сонъ юрип башлады, экинджи афтанынъ сонъунда исе хызметдаш достларынынъ янына къайтты. Кельген куню даа бир хабер эшитти. Взвод командири олып кечкен вакъиа акъкъында къысым командирине рапорт язып,

Original Metin : 22

сафдар аскер Альберт Одеговны муқяфаткѡа такъдим этмек истеген.

Альберт бойле мерамдан хабардар олгъанынен ои-дан вазгечмелерини риджа эткен, атта агълагъан. Ахыр-сонъу онынъ риджасыны ерине кетиргенлер.

Рустем Альбертке тешеккюр сѣзлери айтмады.Ля-. кин онъа олгъан мунасебетинден эр шей анълашылды. Олар айырылмаз дост олдылар. Рустем Альбертни озю къатнагъан бокс секциясына яздырды. Олар талимде ян-янаша ола, увольнениеге де барабер чыкъа эдилер.

Олар не акъкъында лакъырды этселер де мевзу Аль-бертнинъ къадыны Надянынъ узерине авуша, бойле вакъытта, адетиндже аз сѣйленген Альберт бирден джанлана, къызгъынлыкънен Надянынъ кимседе олмагъан аджайип чизгилери акъкъында айтып башлай эди. Рустем онынъ Надянен бир шахтада чалышкъанлары, насыл танышкъанлары акъкъындаки икяесини сабырнен, атта сукъланып динълей эди.

— Билесинъми,— дей Альберт, ким бильсин къачынджы кере айиы шу икяесини башлап,— акъшам Надюшанен кинодан къайта эдик. Артымыздан бир къач быралкы такъылды. Оларнынъ бириси, даим Надяпъа илишип юрген ичкиджи Кузья-Шмага эди. Оны Донбасста эркес биле. Бою бир докъсан беш. Шахта командасынынъ къапу бекчиси. Сонъ, дейджегим, шу Шмага озь топарынен етип кельди ве, «Надюша, токъта, айтаджакъ сѣзюм бар», деди. Мен, «башта изин сора, Шмага», дедим. О исе къолуны саллап, «сен, метийчик, чекиль, кедер этме», деди. Ишанасынъмы, Рустем, богъазына ойле бир юмрукъ саллагъаным ки, бизим айтувлы Шмага джайылды къалды. Ана ондан сонъ бизлерни коръсе де коръмеген киши олып кече эди.

Эр вакъыттакиси киби Рустем бу сефер де хызметни битирген сонъ Донбасскъа бараджагъына, эгер беген-

Original Metin : 23

се, анда кьалып шахтада чалышаджагына сёз берди.

Дженкявер достлар кысымнынъ айтувлы боксчылары олдылар. Альбертнинъ адына кьошуп айтылган «чолпа» сёзю, «урдумдуймаз» лагьабы чокьтан тюшип кьалды. О артыкь чабик арекетли, тюз эндамлы, шень ве дюльбер бир огьлангьа чевирильди. Эгер аркьадашлыкь ярышларында экевлерине рингге чыкьмакь керек олса, Рустем даим ред эте эди. Атта спорт хатири ичюн биле Альбертке кьаршы кьолунынъ котерильмейджегини яхшы биле эди.

Хызметнинъ экинджи сенеси эди. Альберт башкьа батареягьа авуштырылды. Лякин достлар кене сыкьсыкь корюше, бош вакьытларын баштакиси киби берабер отькере эдилер.

Куньлернинъ биринде дрстуны кьыдырып кельген Рустем сувукь бир хабер эшитти. Альберт насылдыр койдешинден мектюп алган. Анда кьадыны Надянынъ Шмага деген йигитнен юргени, оньа кьоджагьа бармагьа тедарикленгени, бу ишке кьарышкьан Альбертнинъ анасыны исе акьаретлегени акькьында язылган. Аскерлер Надяны энъ соньки сёзлернен сёге, бирев оны асмакь кереклигини, башкьасы оны тилим- тилим этип кесмек ве кьан чыкькьан ерлерине туз сепмек кереклигини айта. Рустемнинъ тасавурындаки энъ акьыллы, энъ дюльбер ве алидженап кьадыннынъ мисильсиз, образы писликлер ве ашшалыкьларнен кьарышты. Заваллы Альберт. О достуны кроватта юзюкьоюн яткьан алда булды. Онынъ кьуветли омузлары силькине, арды-сыра ынърана эди.

— Эх, чарем олса да, шу Шмаганынъ богьазына бир юмрукь мен де яндырсам,— деди Рустем юмрукьларыны сыкьып. Альберт индемени. Тек кроватнынъ пружиналарыны гьыджырдата берип сыртына айланды. Онынъ бенъзи солган, джакьлары оюлып кеткен, шень козьлери сёнюккенлер. Рустем айтмагьа сёз тапалмай-

Original Metin : 24

ып, бир кыач кере онынъ киби кокюс кечирди. Сонъ башына кельген фикирден эеджанланып багъырды; «Биз онъа ойле бир мектюп язармыз ки, омюбилля япкъанына пешман олур. Мына корерсинъ, эпимиз топланып язармыз».

Рустемнинъ хиянет къадынъга мектюп язув акъ-
кындаки теклифине эркес кьошулды. Олар «Къызыл
коше»ге топланып деръал ишке кириштилер. Бу эр ан-
ги инсанлыкъ дуйгъуларыны таптагъан, акъаретлеген,
омюр аркъадашына хиянет эткен къадынъга нисбетен
сынъырсыз нефрет бильдирген къара мектюп эди. Са-
тырлар саифелерни толдурдылар. Лякин юреклерден
ташып чыкъкъан нефрет ве гъадапнынъ сонъу корюн-
мей. Рустем яза, гуя шу алчакъ къадыннынъ юзюне
бакъып айтаяткъан киби дудакъларыны сыкъып, ачувлы
бир кыяфетнен яза. Башы устюнде тургъанлар эр бир
джумлени окъуй ве даа бир шейлер кьошалар. Рустем
исе эп яза. Бир кыач ерде «айванджа дуйгъуларыны
идаре этип оламагъан къандыкъ» деген сёзлерни де
язды. Гитараджы Деркач исе Коистантин Симоновнынъ
«Вечугалы къадынъга» деген шиирининъ сонъки сатыр
ларыны эзберден айтты. Лякин бу дёртлик пек йым-
шакъ дуолды. Деркач онъа ошатып янъы дёртлик уй-
дурды. Оны бегенди ве мектюпнинъ сонъуна кьош-
тылар:

Огъратырмыз сынъырсыз бир нефретке,
Устюнъизден мыскъыл иле кулемиз.
Эр ,не къадар лянет олса юректе,
Бютюнини сизге ляйыкъ коремиз.

— Энди багъырып окъу, эпимиз эшитейик,— деди кимдир. Бу арада Альберт кирип кельди. Рустем досту-нынъ козьлерине бакъмамагъа тырышып мектюпни

Original Metin : 25

окъуп башлады. назарнда мектюп Надянен берабер Альбертни де акъаретлей эди.

— Пек кескин олгъан гъалиба,— деди яваштан бириси.

— Аксине, пек яхшы язылгъан. Окъугъан сонъ дос -догъру хастаханеге кетер,— деди башкъасы.

— Э, ойлелерини тепсенъ де тепренмез. Алышкъандыр...— о куфюр сёзлернен Надяны сёгди.

Рустем ничюндир бу аскернинъ манълайына бир юмрукъ яндырмакъ истеди. Лякин козылерини акъайтып, онъа къаршы бир къач адым юрген сонъ, озюни эльге алды. Башыны салындырып, авасы чыкъаяткъан пуска киби уфулдап юрген Альбертке мураджаат этти: «Сен

Насыл Таныйсынъ?»

Альберт пенджерен тышкъа, спорт майданында турникке бою етмейип секиреклеяткъан яш аскерге ба-къып сускъан эди. Бираздан сонъ къарыкъ сеснен дже-вапланды: “Манъа токъунманъыз».

Баштаки шенъликнинъ, рушенликнинъ ерини тюш-кюнлик къаплады. Альбертнинъ чырайы эвельки алына къайтмады. О увольнениеге сийрек чыкъа, спорт ярыш-ларында иштирак этмей. Онынъ къыяфети кене баштаки чолпа ве лякъайд Альбертни анъдыра эди. Рустем севимли достунынъ козю огюнде сарарып, солып бараяткъаныны коре, онъа бир тюрлю ярдым этип оламагъанындан тарсыкга эди.

Рустем аркъадашларына Альбертнинъ вазиятини къысым командирина бильдирмекни, онынъ ичюн ич олмадым бир афталыкъ отпуса сорамакъны теклиф этти:

— Озю барып, къануний суретте айырылып кельсин. Сонъ о... о къадын бильгенини япсын. Бундан сонъ достумыз баягъы тынчланыр. Шимди исе эр саатте, эр дакъкъада азаплана,—деди.

Взвод аскерлери кене «къызыл коше»ге топландылар. Рустемнинъ теклифи маъуллеиди. О яза. башкъа-

Original Metin : 26

лар ярдым этелер. Башта взвод командири, сонъ батарея командири де дженкчилернинъ фикирлерине къошул-гъанларыны бильдирип, рапорткъа имза чектилер. Бу ишке Къысым комсомол комитети де къарышты.

Къысым командири сафдар аскер Альберт Одеговнынъ къоранта шараитини козь огюне аларакъ, онъа алты кунъге отпуска берди.

Бу хаберге эркестен зияде Рустем къуванды. Альберт исе шу дакъкъасы траш олмагъа отурды. Балаларнынъ бири онынъ гимнастёркасыны, башкъасы штаныны утюлей, Рустем исе онынъ самайларыны, энъсесини кетере. Взводдаки энъ яхшы чемодан кетирильди, старшина бир афтагъа озюнинъ янъы хром чмзмаларыны берди. Бирден эркеснинъ кейфи котерильди. Атта Альбертнинъ озю де бир къач кере йылмайды. Эр шей азыр олгъанда казармагъа къысым командири кирип кельди. Кийинген-къушангъан Альбертни корип:

— Чагъыртаджакъ эдим озюм келекъойдым,— деди кулюмсиреп.— Пек аджайип достларынь бар экен. Айт манъа достунъ ким, мен исе сенинь ким олгъанынъны айтайым, дейлер. Достларынъыз сизге ишаналар. Сиз ичюн совет аскеринкнъ шаны эр шейден юксек олгъанына мен де ишанам. Къызышманъыз, кимсени акъаретлеменъиз, къыскъасы, достларынъызны да, мени де къолайсыз вазиетте къалдырмайджагъынъызгъа эминим. Сизлерни тышта невбетчи машина беклей.

Бутюн взвод кийинип-къушанып Альбертни озгъар-магъа чыкъты. Вокзалда Альбертнинъ кейфи кене бозулды. О арты-артындан сигар иче, агъламсырагъан бала киби бурнуны тарта бере, торлангъан козьлерини достларындан гизлейджек олып, турмадан поезд келеджек тарафкъа бакъа эди.

Бойле бир вакъытта янынъдабулунмагъаныма

языкъсынам Альберт,— деди Рустем достунен сагълыкълашыр экен.— Лякин сен бунда бизлернинъ бар

Оrijinal Metin : 27

экенимизни унутма. Сени кимсеге такъирлетмемиз. Керек олса, взводымызнен барырмыз.

Бир афтадан сонъ взвод озюнинъ дженкявер азасыны къаришылап алды. Альберт къадынынен айырылышкъан, Шмаганен исе атта корюшмеген биле. Олып кечкен вакъиа яваш-яваш унутылды. Хызмет муддети ниаетине етип, достларгъа узакъ муддетке, бельки эбедий сагълыкълашмаъ вакъыты кельди.

— Эгер бир даа корюшип оламасакъ, мен сени мына шимди корип тургъаным киби бир омюр акълымда сакъларым, Рустем,— деди Альберт достуна сарылып.

— Мен де сени бир заман унутмам...

Поезд достларнынъ бирини Донбасскъа, экинджисини исе Ташкентке алып кетти. Олар биринджи ймларда мектюплештилер. Рустем озюнинтъ мектюплеринде Алисиянынъ адыны анъа, оларнынъ эвленип-эвленмегенлерини сорай, онъа селям ёллай эди. Лякин Альберт озюнинтъ джевап мектюплеринде Алисиянынъ адыны анъмады. Яваш-яваш мектюплернинъ де арды кесильди. Мына, он эки йылдан сонъ олар бир даа корюштилер. Рустем бугуньки ярышны хатырлап кулюмсиреди.

— Не озъ башынъа йылмая бересинъ шу,— деди Влктор Романович,— Эйиси, ятып , раатлан. Ярынки ярышларда секундантлыкъ япарсынъ. Мен шу ишке даянып оламайым, эеджанланам, сонъ багъырам. Судьялар исе бун бегенмейлер. Сенинъ синъирлеринъ къавий, озюнъни тутмагъа билесинъ... Ничюн тишлеринънинъ акъыны косътере бересинъ шу? Ёкъса бир шей олдымы?

— Ёкъ,— деди Рустем эеджаныны гизлеп.— Мен бугунъ шеэрни доланмакъ истейим. Сиз раатланынъыз. Мен бир къач сааттен къайтырым.

Рустем эеджанлана. Атта къоркъа. О бугунъ Алисияны коре биле. Эбет, онынъ кельгенини эшиткен сонъ, Альбертнен берабер Алисия да келир. Мытлакъ келир.

Оrijinal Metin : 28

Алисия... Рустем онынъ акъкында тюшонмеге тырышты. Лякин Алисия чокъ йыллар эвелькиси киби, ялы бою, ягъмур йиплери арасында онъа къаршы чапып

кельмекте эди. Рустем чекиледжек олды, олмады. О чапып келип, онынъ бойнуна сарылды .

* * *

Альбеарт отпускадан къайткъан сонъ баягъы вакъыткъадже кусип, кимсенен лакъырды этмей юрген эди. Бир кере Рустем онынъ увольнениеден хошнут алда къайткъаныны корип шашты.

— Ишлер насыл, Альберт?

— Гузель!—деп багъырды Альберт. Гузель, достум. Бу дюнья, бу шеэр ве бу баарь — эр шей гузель!

Хайыр ола. Севда олдынъмы ёкъса?

Таптынъ. Севдим. Эм керчектен!

Я о? О да севеми?

Гъалиба, шай. Лякин пек ачыкъ анълап олама-
дым. Амма мен онынъ

козьлеринден дуйднм. Бойле
атешли козьлер бакъып тургъанда дудакълар сусалар,
достум. Чюнки сёз къуветсиз. Ис-дуйгъулар къаршы-
сында сез аджиздир. Сёз севгининъ дадыны къачына.
Керчектен севген адам «севем» демез. Чюнки бу сёз буюк
дуйгъунынъ адий, пек адий бир ифадесине чевирилип
къалыр, Затен, буюк севги сёзнен беян этильмез. Сев-
ги... бу омюр. Э! Янъы мана, янъы мундеридже кешф
эткен омюр. Севги дакъкъаларгъа, саниелерге такъсим
этильген узун ве бахтлъ йыллар. Мен исе севем. Рустем Альбертнинъ
мизаджындаки бойле день-ишювге къуванды. О, ниает, рухуны эзип юрген
агъыр кечмишининъ тазыйкъындан къуртулгъан. Эбет, севги фадлсиасындан тек
янъы, даа кучлю севгининъ ярды-мынен къуртулмакъ мумкюн. Альберт бу
«илядж» ны тапкъан.

Original Metin : 29

— Базар куню Шмерли багъчасында корюшеджек-миз. Сен де барырсынъ,— деди Альберт джошкунлыкъ-нен.—Мен сенинъ акъкъынъда онъа айттым. «Насыл яхшы достунъыз бар экен», деди.

— Манъа бармакъ шарт дегиль,— деди Рустем.— Лякин сен мытлакъ бар.

Базар куню Альбертке сакъчылыкъкъа кетмек керек олды. Рустем онынъ ерине кетеджек олып баягъы ты-рышты. Лякин олмады. Сакъчылыкъкъа кетеджек аскерни денъиштирмек ичюн пек джиддий себеп керек эди. Альбертнинъ себеби исе, арбий хызмет нокътаи наза-рынен бакъкъанда, джиддий себеплер сырасына кирмей.

- Сен Шмерлиге бар,— деп ялварды Альберт досту-на.— Анда, Киш голюнинъ ялысында, биз былтыр агъач чыкъаргъан ерде буюк бир агъач къалгъан эди. Акъы-лынъдамы? Ана шу агъачнынъ янында беклейджек. Барып анълат. Эндиги базар куню кене шу ерде беклерим мен оны. Бир топ чечек де ал. Меним адымдан берирсинъ.

Рустем чечек севе, лякин омюринде даа кимсеге че-чек багъышламады. Эгер о элинде чечек тутып кете-джек олса, буюн алем онъа бакъар. Киш голю янында кезинип юрген аскерлер коръселер, кулерлер.

О чечексиз бармагъа, Альбертнинъ келип оламай-джагъыны, келеджек базар куню оны кене шу ерде бек-лейджегини айтып, деръал, къайтмагъа къарар берди. Я оны насыл таныр? Ады не? Эй къабакъбаш!..

Рустем бельгиленген вакъытта голь боюнда былтыр унутылып къалдырылгъан шу агъачнынъ янына кельды. Бир заманлар ялыда созулып яткъан кимсеге керексиз агъач, кунълер къызып башлагъанынен яшларнынъ скемлесине чевирилген. Шимди онынъ устюнде къызлар-яшлар сыранен тизилишип отурмакъталар. Бааръ салкъынындан къоркъмагъанлары исе сувда ювунмакъта.

Original Metin : 30

Бу къадар къызларнынъ ичинден Альбертнинъ мер-данесини тапмакъ ич мумкюн дегиль. Рустем бу мера-мындан вазгечип, о ян-бу ян доланды. Мындаки къыз -ларнынъ эписи бири-биринден дюльбер. Альбертнинъ сёзлери оларнынъ аман-аман эр бирине келише.

Агъачнынъ четинде ер бошады. Рустем о ерге барып отурды ве голь ичинде шаматанен топ ойнайткъан йигит-къызларъа бакътып отурды. «Мадам ки, кельдим, бу шень омюрни, ич олмадым, сейир этейим», деп тюшонди. Онынъ янында китап окъуп отургъан сары сачлы, без черели къызчыкъ китабыны «тарс» этип къапатты. Башта сувда ялдап юргенлерге бакъты, сонъ Рустемге чевирилип: «Сиз ювунмайсынъызмы, аскер аркъадаш?» деди.

— Ёкъ, мен хызметтем.

— Бизлерни къоруйсынъызмы?

Ойле де эсап этмек мумкюн.

Айса мен ювунып келейим. Сиз меним шейлерим-ни къаравуллап турынь. Я хшымы?

Баш устюне. Лякин бузларсынъыз. Сув даа сал-

Къын.

— Зарары ёкъ, мен алышыкъым.

Къыз еринден турды ве яваш-яваш союнып башлады. Рустем онъа бакъмамагъа тырышса да, козьлери эп къыйыша ве устюнде артыкъ тек бир ювунув урбасы къалгъан къызнынъ мермер киби, без тенине бакътып-бакъып ала эди. «Аджеба, инсан тени бу къадар без ве бу къадар назик олурмы?»

Къыз, «мен кеттим», деп сув бетке адымлады. Онынъ дюльбер аякълары, дерсинъ, ялы къумуна токъунмайлар. О яваш-яваш, бираз бургъучланып юререк, мына шимди учаджакъ къушкъа бенъзей эди. Рустем къыз дан козьлерини алып, озюнинъ аякъларына бакъты. Къыркъ дёртюджи размер чызма кие. Бою... эй, бу не къадар узун бой. Бенъзи исе къара. Эй-й, адам бу къадар узун ве услупсыз олурмы? Рустем озь-озюнден сы-

Original Metin : 31

кыйлды, тарсыкты, тап терледи. Гимнастёркасынынъ якъасыны чезип, сигар тютетти. Сигар эр вакъыт адамны тынчландыра. О тынчланып башлагъан арада банаки къыз сувдан чыккып кельди. Рустемнинъ нефеси тутулды, тююльди ве оксюрип башлады.

— Тютюн ичменъиз, бекчи аркъадаш,— деди къыз.—
Бу сагълыкккъа зарар.

Рустем оксюривини зорнен токътатып, къызгъа гу-нахкярларджа бакъты.

Асылында мен тютюн ичмейим. яни сийрек.
ичем.

Умумен ичменъиз...

Яхшы, бир даа ичмем.

Къыз агъач устуне отурды. Мермер тени бою уфачыкъ тамчылар тыгъырмакъталар. Сылакъ юзю ве сачлары оны даа да джазибели япкъанлар. Рустем кыбыдамагъа къоркъуп отура, Не айтаджагъыны, не ишлейджегини бильмей эллерини уфкъалай, этрафына бакъына. «Кетмек керек,— деп тюшюнди о.— Акс алда, не кюстах адам экен деп тюшюнир. Юзь бергениме бу ерде къадалып къалды дер. Эбет, энди кетмек керек».

Рустем яваш еринден турып, бир къач адым аткъан эди, артындан янгъгыравукъ сес эшитильди:

— Аскер аркъадаш, незакет юзюнден сагълыкккълаш-
макъ керек.

О артына къайтып:

— Сагълыкккънен къалынъыз,— деди. Сонъ иляве эт-
ти:— Багъышланъыз.

Къыз кулюмсиреди.

— Ничюн багъышламакъ кереким? Не къабаат иш-
лединъиз?

Рустем юткъынды. —Зр алда,иште...

Къыз башыны янтайып, къурназлыкккънен козьлерини кысып бакъты. Козьлери сырлы тюсте эдилер. Эм ма-

Original Metin : 32

вы, эм кок. Баарь кокю киби арыныкъ ве тюпсиз козьлер.

— Бельки мени озгъарырсынъыз? Мангъа эписл бир

энди кетмек керек.

Рустем разы экенини бильдиреджек олды. Лякин бирдеи сеси чыкъмады. О шиддетнен башыны саллады.

— Айса мен шимди кийинирим.

Къыз урбаларыны алып, тахта черчиве бетке чапып кетти ве бираздан кийинип кельди.

— Мен азырым.

Олар къалдырым бою ян-янаша кеттилер.

Рустем эр адымда сюрюпе, тюз ерде аякълары тая, буюк ве агъыр чызмалары астында былтырдан къалгъан япракълар, чёплер къысыдай, окчелериндеки наллар ташларгъа тийип тасырдайлар.

— Сизге къаякъкъа кетмек керек?— деп сорады

къыз.

Мангъа... къысымга къайтмакъ керек. Ишлер, хызмет....

Эбет, таныш олмагъан бир къызны озгъармагъа вакътынъыз олмаз. Затен, мени озгармакъ да керекмей.

Мен бу гольнинъ боюнда, тек о бир ялысында яшайым. Эвимиз мындан корюне. А-анавы без эв,— къыз элинен дигер ялыдаки буюк бир эвни косътерди.— Экинджи къат Солдан экинджи пенджерере менимки.

Шай исе...

Эбет, сагълыкълашайыкъ. Чюнки мангъа терс та- рафкъа кетмек керек. Скеледен пароходгъа минсем, эвимнинъ янына барып тюшем.

Айса, сагълыкънен барынъыз.

Къыз элини узатты. Кучюджик ве бем-без эль. Рустем оны туткъанынен йиберди. Бу назик пармакълар онынъ авучыны якъты, бутюн вуджудыны титретти.

— Худжурсынъыз,— деп кульди къыгъз.— Мендеп къоркъасынъызмы шу?

Original Metin : 33

Рустем бу дакъкъада артыиа бакъмайып къачмагъа, гизленмеге азыр эди. Янында тургъан бу къызчыкъ оһы къафесте туткъан киби тута, атта нефес алмагъа имкян . бермей.

— Айдынъыз, сагълыкънен барынъыз, бекчи аркъадаш,— деди къыз.— Кетер экен иляве этти.— Янбы танышынъызнынъ адыны бильсенъыз,эр алда фена олмаз. Онынъ ады Алисия. Фамилиясы Витолс.— О кене башыны янтайтып, дюльбер козьлерини къысып, кулюмси-ререк, Рустемге суалв назарБшен бакЪнп кЪалди. Бу назар, «я сенинъ адынъ не?» деп сорай эди.

Рустем оны анълады ве терен нефес алып, къарыкъ сеснен:

— Рустем Велиев,— деди

Къызнынъ йылмайып тургъан козьлери яваш-яваш джиддийлештилер. Энди о Рустемге шашкъынлыкънен, айретнен бакъмакъта эди. О бир тамам джиддийлешти ве тааджипнен:

Бу сизсинъизми?—деп сорады.

Эбет, меним,— деди Рустем не дейджегини бильмейип.

— Эбет, бу сизсинъиз,— деп текрарлады къыз. —Мен сизни деръал танымакъ керек эдим.

: Рустем бир юткъынып алып, онынъ къайдап таныгъаныны сорамагъа тедарикленген эди. Къыз сёзюни девам этти.

— Сиз Альбертнинъ досту оласынъыз. Шаймы? О манъа сизинъ акъкъынъызда айткъан эди.

Рустем къызгъа сессиз бакъып къалды. Онынъ бу бакъышында сонъсыз пешман, яныкъ бар эди. Ана-ми-на поезднынъ копчеклери астында къаладжакъ баланы коръгеи ве артыкъ ич бир шей япмакъ мумкюн олмагъаныны адам бойле бакъа биле. Бутюн ишанчыны ,умютюни дёнюмсиз гъайын эткен адам бойле бакъа биле.

Къыз онынъ бакъышындаки бу мананы анълады ве:

Original Metin : 34

— Эндики афтада сиз де келинъиз. Альберт сизни де алып келеджек эди. Мытлакъ келинъиз,—

деди.

Рустем разы экенини бильдирип, башыны саллады. О бир даа кельмейджегини бильсе де шимди бу акъта айтмакъ истемеди.

—Альберт нарядда, бугунъ келип оламайджакъ. Мен буны айтмагъа кельген эдим,— деди.

Энди онынъ сеси титремей, нефеси тутулмай. Юре-гинде ачувгъа бенъзер бир дуйгъу ис эте. Алисия.исе эп джазибели, эп тылсымлы. Онынъ ичюн Рустем бу гольни ялдап кечмеге, денъизлерни, океанларны ялдап кечмеге азыр. Тек о бир ялыда Алисиянынъ тургъаныны бильсе олгъаны. Лякин энди Алисия ёкъ. Онынъ ичюн ёкъ.

* *

Рустем ичюн буюк алем мына шу кызынынъ кучюджик вуджудында муджесемлешти. О озюне де ачувлана, Альбертке де. Спорткъа зияде урунды Бутюн бош вакъытларыны спорт залында кечире. Лякин Алисиядан къуртулмакънынъ чареси ёкъ эди. О эр ерде, эр даим онынънен берабер. Къаякъкъа бакъса Алисиядан коре. Бокс ярышларынынъ энъ кызыгъын вакъытларында бирдеи Алисиянынъ онъа бакъып тургъаныны ис эте. Аяз таш чатлаткъан къаранлыкъ геджеде шу кызычыкънен берабер постта тура.О Алисияны хатырлагъанынен япып битирген ишини янгы баштан япып башлай: эбет, буны Алисия бегеимез. О казарманынъ пенджерелерини ойле.бир шиддет ве истекнен сюртип чыкъты ки, буны корьген старшина оны бир къач куньгедже макътап юрди. О пол юваджакъ аскерлерни огютлегенде: «Бакъыныз, Велиев джамларны сюрткен киби сюртинъиз. Велиевнинъ пенджерелери киби йылтырасын», дей.Я да

Original Metin : 35

увольнениеге кетеджек аскерлернинъ усть-башыны козьден кечиререк: «Барынъ, чызмаларынъызны Вели-евджесине йылтыратынъ», деп эмир эте.

Альберт аман-аман эр базар куню Алисиядан селям кетире. Онынъ бармагъанына джаны агъыргъаныны ве сонъ, акъырын ве маналы давушнен оны насыл къучакъ-лагъаныны, опыкенини айта. Бойле вакъытларда Рустем деръал спортзалгъа чапа. Анда тавандан асылып тургъан армут шекилиндеки мешин чувалларны саатлернен дёге. О Алисияны къучакъламакъ, опымек мумкюн олгъаныны тасавур биле этип оламай.

Рустем Алисияны бир къач кере даа корьди. Эбет, Альбертнен берабер. Бир кересинде Алисия Альбертке эшиттирмеден: «Ярын ялыдаки агъач янында беклерим», деп ташлады. Рустем джевап бермеди. Лякип экинджи куню танъдан ялыгъа кельди. Ава булутлы. Ялы бом-бош. Сылакъ къум устюнде о ян-бу яи юрди. Узун агъачнынъ устюнден Алисия отургъан ерни къыдырып тападжакъ олды. Къыйыш ве чиркин агъач. Онынъ устюнде Алисиянынъ отургъаныны тасавур эткенинен: «Балта кетирип бираз ёнмакъ, тегизлемек керек олур», деп тюшюнди. Бираздан кок гудюрдеди. Ягъмур ягып башлады. Рустем озюне къаршы чапып келейткъан Алисияны корип, къатып къалды. Алисия чапыш келип онынъ бойнуна сарылды.

Олар баягъы вакъыт бойле турдылар. Рустеминъ айлана, не айтаджагъыны ве не япайджагъыны эди. Алисия бутюн вуджудынеи онъа сыйыкъты. Бу кучаджик вуджуд онынъ вуджуды иле бирлешип кеткен киби олды. Бу вуджуд онынъ бир къысымы, энъ муим къысымы эдн. Рустем омюрининъ сонъунадже бойле этип турар ве дюньяда энъ бахтлы адам олур эди. О бирден Альбертни хатрлады. Хатырлагъанынен артына чекильды. Алисияны итеп йибергенини биле дуймай къалды.

Олар бир даа корюшмедилер.

Original Metin : 36

* * *

Рестораннынъ айдын залында музика янъгырай «Коробейники»ни чалалар. Рустем ордуда экенде бу тюркюни пек бегене ве кимерде хош сесли Деркачнынъ балалайка чалып, бу тюркюни бир кере йырламасы ичюн онынъ ерине нарядгъа бармагъа разы ола эди. Шимди исе бу Альбертнинъ иши олмалы.

Рустем рестораннынъ джам къапусына якъынлагъанда насылдыр сарушны кирсетмейип, къапуны ичинден беклеген швейцар, къолларыны терсине саллап, онъа кетмек керек олгъаныны анылата эди. О Рустемге де къолуны шойле саллай берип, чевирильди. Лякин бу арада Альбертнинъ салмакълы кевдеси пейда олды.

— Багъышланъыз, — деди швейцар деръал къапуны ачып. — Мен сизни къаранлыкъта эслемейип, анавы быралкъынынъ аркъадашы беллегеним. Буюрынъыз.

Достлар шаматанен корюштилер. «Мен шахтёрым!» деп къычырды банаки саруш оларнынъ янына келип. Швейцар оны итеп чыкъарды.

Достлар бири-бирлерининъ омузларыны таптай бе-рип, залгъа кирдилер. Альберт пенджерере янындаки стол-ны чокътан донаткъан. Оркестр эп «Коробейники»ни чала.

Альбертнен Рустем эр анги ясакъларны унутып, ко-рюшкенлери ичюн бирер къаде ракъы ичтилер. Лакъырды къызыгъандан-къызыды. Бир вакыт кимдир гурь давушнен, «котек усталаръна селям», деп багъырды. Къолуна къаде туткъан узун бойлу, арыкъча бир адам оларнынъ янына келип, Альбертнинъ омузыны таптады: «Мусафиринъ бар экен, Альберт Арнольдвич, бизлерге дуйдурмайсынъ биле», деп учюнджи курсюге къурунды.

— Бу мен айтып юрген Рустем, орду аркъадашым, — деди Альберт.

Original Metin : 37

Узун бойлу йигит еринден атылып турды: «Ойле исе мен сизни гыябий билем. Альберт сизни чокъ хатърлай эди. Меним адым Кузьма Никитич, лякин бу ерлерде манъа Шмага дейлер. Атта, бир кере, клубда мукъфат берилеятканда месткомымызнынъ реиси Шмага деп чагъырды. Джаным агъырмай. Сиз де, айтмасы къолай олсун десенъиз, Шмага деп чагъыра билеси-

нъиз».

Шмага. Кузьма-Шмага. Рустем джалп этип Альбертке бакъты. Шмага бу арада къадесини тюплеп, еринден турды: « Багъышланъыз, къадедешлерим бекленлер».

Шмага келип-кеткен соль, шенъленип отургъаи достлар бирден сустылар. Арада къолайсыз сукюнет пейда

олды.

Лафны кене Альберт башлады.

— Шмаганен акълаштыкъ. Чокъ дызман эриф, ким
беслегенлерден дегиль. Хызметтен къайткъанымда
берли бир бригадада чалышамыз.

Рустем тилине кельген суальни токътатын оламады:

— Я сабыкъ къадынынъ Надянен насылсынъыз.

Коюше, къонушасынъызмы?

О сабыкъ... дегиль. О шимди де меним къадыным. Эвге барырмаз, озюнъ корерсинъ. Сенинъ кельгенинъни эшитип, тедарикленип къзлды. «Кърым энъ севген ашыны пиширеджем»,— деди ве хамур басып башлады. Айды, энди эвге кетейик.

Демек, сеи ордудан келип-кеткенде айырлма-гъансынъ. Бизге ялан айткъансынъ. Шаймы?

Мен Надяны севем,— деди Альберт ялваргъан давушнен.— О да мени севе. Шай олгъан сонъ айырыл-магъа аджет ёкъ. Умумен бойле къадындан айырыл-макъ батъышланылмайджакъ бир ахмакълыкъ олур эди. Шимди учъ баламыз бар. Сенинъ полкуна да янъы аскерлер къошулгъандыр я?— о ничюдир шакъылдап кульди.

Original Metin : 38

Рустем бнр шей айыламайып, бу дакъкъада сувукъ ве ят олып корюнген достуна тикилип къалды. Ничюнднр.козьлерининъ огюнде кроватта юзюкююн яткъан ве омузлары силькинмекте олгъан о Альберт, нефретнен шиир окъуйаткъан Деркач, къолуна яп-яньы хром чызмала-рыны.тутып келеяткъан серт старшинанынъ кулер юзю, аджайип достларынъ бар экен, деп Альбертке огъурлы ёллар. истейяткъан къысым командири пейда олдылар, «Бадалар, Альберт келе!» деп багъырды Деркач ве къодуна гитарасыны алып, къапу артында гъайып олды. Онынъ пешинден эркес чапты. Азбар къапу янында Альбертнинъ дёрткоше кевдеси пейда олгъанынен кимдир: «Дикъкъат, эки-учь!» деп команда берди. Взвод «Коробейники»ни йырлай, Деркач балалайкасыны бар къуветннен чала, Гурами шу ердеки скемлени эллеринен урып, хоргъа эилтута.

Рустемнинъ козьлери торланды.

— Сангъа не олды шу?—деди Альберт.— Надянен айырылышмагъанымыздан разы дегильсинъми ёкъса?

—Я мектюп?!—деп багъырды Рустем ве столгъа кучлю юмрукъ УРды.

— Насыл мектюп?

— Онгъа язылган мектюп, биз язгъан мектюп?—

Рустем эп багъыра, къалтырай, озюйнъ де,башкъаларнынъ да сеслери узакътан, насылдыр бош метийнинъ ичииден чыкъкъан киби сагъырлашып эшитиле.

Эфендилер, эркеснинъ отюни патлаттынъыз.- Бу Шмаганынъ сеси эди.

Деф ол!—деп багъырды Рустем ве еринден аты-

ЛыП турды

Альберт Шмаганынъ элинден чекип: «Сен киришме , ишинъ олмасын», деп кельген тарафына ёллан-

Дырды.

— О лафлар ошек олып чыкъты,— деди Альберт сакин лавушнен ве экши шей ашагъан адам киби юзюни бурюштирди.— Шмага Иадяны кинодан къайткъанда

Original Metin : 39

бир къач кере озгъаргъан. Адамлар буны лаф эткенлер. Олгъаны бу.— О кене юзюни бурюштирди.

Отпускадан къайткъан сонъ буны ничюн айълатмадынъ?

Ишанмазлар белледим. Бундан сонъ анавы мектюп, Оһы къайтарып алмакънынъ чареси экъ. Йигитлер бойле бир мектюп язгъанлары ичюн азапланып юреджеклер. Оларнынъ эр бири кендини меним апайымны акъаретлевде къабаатлайджакъ, умумен, манъа да къолайсыз оладжакъ эди. Тюшюнип-ташынып, меселенинъ асылыны кимсеге анълатмамагъа къарар бердим. Эр шей олгъаны киби къалсын, дедим.

— Демек, сен эм озюнъни, эм бизлерни алдаттынъ. Ойлеми?

Рустем, къызышма,— деп ялварды Альберт.— Бу вакъиадан сонъ он эки йыл кечти. Мен де чокъ вакъыт азапланып юрдим. Лякин кимсеге айтып оламадым. Айды, унутайыкъ шуны.

Надя биз язгъан мектюпни окъугъанмы?

Ёкъ, мектюпни Шмага алгъап ве йыртып ташлагъан.

Насыл ола да, Надягъа кельген мектюпни Шмага ала?

Шмаганынъ апайы почтаджы олып чалыша. Шмага тесадюфен о мектюпни коръген...

Ве тесадюфен ачып окъугъан. Ойлеми?

— Ойледир даа. Сен не хоразлана бересинъ, я? Меним отпускагъа келип-кеткенимден санъа не? Сенинъ эсабынъа кельдимми, ёкъса сенинъ еринъе кельдимми? Не козьлеринъни акъайта бересинъ?..

Рустем кеидини эльге алмагъа тырышты ве сабырлы сеснен:

Алнсия не олды?—деп сорады.

Алисия? Анги Алисня?

Генералнынъ кызы. Сенииъ ордудаки танышынъ. Даа догърусы...

Orijinal Metin : 40

Рустем «севгилинъ» дейджек эди. Лякин айтып ола-мады. Бу сёз Алисиянынъ хатиресине бир акъарет олур эди.

Э, оны айтасынъмы?—Альберт кулюмсиреди.— Мен бир керден эки къадынъга эвленип оламайым. Бундан гъайры, Алисия, шай,— о чырайыны сытты,— аскерлик девирининъ эгленджеси эди.—О Рустемнинъ чырайы денъишкенини корип, деръал иляве этти:—Алисиянынъ манъа джаны агъырмады. «Мен бойле оладжагъынл биле эдим», деди. «Къадан бнле эдинъ? » деп сорадым. «Мен сени севмей эдим», деди. Весселям. Бу меселе озьлюгинден чезильди.

Алисия!..—деп ынъранды Рустем.— Мен не къадар ахмакъ экеним.— Оркестрнинъ садасы, ресторандаки адамларнынъ шаматасы бу анда онынъ башы ичинден чыкмакъта эди.—Алисия, мен озюмни бир заман багъышламам».

О Альбертке бакъты. Онынъ дудакълары макъта эди. Демек, нелердир айта. Динъленди.

— Мен сенден сонъ бир бучукъ ай даа хызмет эттим,— демекте эди Альберт.— Сен кеткен сонъ Алисия денъишти. Корюшювлерге кельмей. Кельгенде исе сусып отура. Чырайыны ачмай. Бир къач кере сенинъ акъкъында сорады. «Макътавлы достунъ сагълыкълашмайып кетти», деп элем этти. Э, ташласа шу къадынлар меселесинм, башкъа шей акъкъында къонушайыкъ.

Худжур шей. Бу лафларны, дерсинъ, Альберт дегиль де насылдыр машина айта. Альберт исе тек дудакъларыны къыбырдата.

— Иблис!— деп айкъырды Рустем ве ериндеи аты-лып турып, Альбертнинъ янагъына шамар урды. Альберт йыгкъыляяткъанда столны тутып къаладжакъ, олды, лякин онынънен берабер авдарылды.

Бу арада Шмага пейда олды. «Шахтёрны дегеджек

Пельван анасындан даа догъмады. Достуны акъаретлет-

Original Metin : 41

мекни меним киби адам шанына сыгъдырып оламаз», деп багъырды ве ерде яткъан ярысы къырыкъ шишени элини алып, Рустемнинъ устюне догъру юрюш этти. Онынъ ачувнен янган козьлеринден бу мерамындан вазгечмейджеги корюне эди. Рустем бираз эгилип огге сычрады ве Шмаганынъ талагъыны козьлеп урды. О бир ан турган сринде къатып къзалды, сонъ янтайды ве саллана берип авдарылды.

— Сен бу якъанынъа даа чокъ пешман олурсынъ,— деп фысылдады Альберт дудагъындаки къанны силип;— Сыйлагъанны сыгъыр бильмез, дейлер. Лякин меним сыйлагъанымны бир заман унутмазсынъ.

Рустем артыкъ озюни эльге алды, Альбертнинъ кин ве нефрет толу сёзлерини сес-солукъсыз динъледи.

— Акъайланасынъ я! Озюннинъ намуслы олгъа-нынъны косьтереджек оласынъ, я!—Альберт элини саллай берип айта.— Ордуда экенде сени иамуслы аскер, тюшюнип котеклешкен боксчы, дей эдилер. Шимди де намуслы олгъанынъны косьтереджек олдынъ. Мен тюшорем сенинъ киби намуслы нухагъа. Мен адий шахтёрым. Мына бу къолларымнен комюр къаза да, сонъ ашайым.

— Аш олсун,— деди Рустем онынъ эеджанлы нуткъына къулакъ асмайып ве ничюндир, бана къапунынъ

огюнде кокрегине урып, «мен шахтёрым», деп къычыргъан адамны хатырлады.

Достлары келип Шмаганы алып кеттилер. Эгер Альберт токътатмагъан олса, олар Рустемнинъ устюне аты-ладжакъ эдилер.

— Шимди джакъынъа яхшы бир шамар яндырмакъ истегим пек къуветли олса да, озюмни тутам. Сенинъ киби алып чапкъан союндан дегилим ки...

Рустем онынъ сёзюни больди:

— Бу истегинъни ерине кетирмеге ярдым этерим. Ярын рингде Эгер ярышнынъ нетиджесинден экимиз де

Original Metin : 42

разы олмасакъ ве онынъ текрарланмасыны талап этсек, рингде корюше билемиз. Ана, о вакъытта бильгенинъни яп!

— Менлигиме токъунма бала, бу сефер хатиринъни саймам, юзюнде козюнь бар демем. Яхшысы, бу ме-рамындан вазгеч.

— Ёкъ,— деди Рустем кестирип.— Алдангъан дост-ларым ичюн, Алисия ичюн бу ишни шай къалдыр-мам.

Энди озюнден корь,— деп фысылдады Альберт тишлери арасындан.

Рустем индемени. Бир ишмарнен онынъ устуне атыл-магъа азыр тургъан йигитлер арасындан кечип, къапу-гъа догърулды.

* * *

Даим сакът юкълагъан Виктор Романович деръал уянды.Рустемнинъ къыяфетини корип теляшланды.

- Кене ичтинми?—деп сорады о къатты давушнен, сонъ сесини йымшатты:— Ёкъса, бир шей олдымы?

— Мен ярын рингде чыкъаджам,—деди Рустем ве озь кровати янына келип союна башлады.

— Ничюн? Кимнен?

Бугуньки ярышдашымнен.

Шаштынъмы шу сен. Озюнь бугуньки нетиджеден мемнюн эдинъ де?

Лякин, энди мемнюн дегилим,— деди Рустем ёргъанынынъ астындан башыны чыкъарып.— О да разы дегил. Демек, судьялар коллегиясы бир даа ярышлашмагъа изин берир.

Я пармагъынъ ? Оны текмиль иштен чыкъарсанъ , мемлекет ярышларындан умятинъны кес .

Рустем индемени.

Original Metin : 43

— Я барып да енъильсенъ. Оны эки къолунен бир-дай чалыша дейлер. Кевдеси де къая киби.

— Бунынъ эмиети ёкъ, Виктор Романович,— деди Рустем первасыз тавурнен.— Эгер мусааде этмесенъиз, омюр билля сизни де, озюмни де багъышламам.

— Айды юкъла, саба ола, хайыр ола. Ярын бакъармыз.

Рустем тек сабагъа якъын юкълады. Тюшюнде стар-шина онынъ элиндеки хром чызмаларны ачувнен чекип алды, Алисия чапып келип, онынъ бойнуна сарылды, агълади, сонъ дарылды. Бундан сонъ Альберт пейда олды. Эллерине буюк демир къолчакълар кийген. «Санъа бу керек эди», деп оны дёгмеге башлады. Рус-тем исе эллерини биле къыбырдатып оламай. Сонъ элине буюк балта туткъан Шмага учып кельди. О дос-догъру Рустемнинъ кровати янына къонды. «Мен азраилим», деп окюрди балтасыны башы устюнде ойнатып. Рустем багъыраджакъ олды, лякин сеси чыкъмады. Саба уянгъанда Тюп урбасы да, тёшеги де шыр-сув эди.

Бу сефер Рустем судьянынъ иляныны ачикъ эшитти: тюневин ярышлашкъан боксчылар — спорт устасы Альберт Одегов ве спорт усталыгъына кандидат Рустем Велиев. Эр зки спортчы кечкен яришнынъ нетиджесинден разы олмады ве бугунъ текрар корюшмеге мусааде сорады. Судьялар коллегиясы бу риджаны ерине кетире.

Рустем бу сефер ринг огюнден олатургъан адеттеки эеджанны дуймады. Дакъкъалар пек яваш кечелер. О биринджи кере ракъибини сабырсызлыкънен беклемекте, биринджи кере мытлакъ енъеджегине эминлик беслемекте. Башкъаджа олмасы мумкюн дегиль.

Залда шаматалы эльчырпма къопты. Рустем башыны котерип, рингде мускулларыны ойнатып юрген Альбертни коръди. Комюрджилер озьлерининъ севимли спорт-чысыны алгъышламакъта эдилер.

«Эгер бу залдаки адамлар кимге эльчырпаяткъан-ларыны бильселер, шимди алгъынламакъ ерине, онынъ

Original Metin : 44

юзюне нефретнен тюкюрир эдилер», деп тюшюнди Рус-
тем.

— Къана, огълум,—бу Виктор Романовичнинъ
эеджанлы даушы эди. О рингте чыкъаджакъта Рустем-
ге эр вакъыт, огълум, деп мураджаат эте.— Къана,
йигитлик мейданына чнкъайыкъ.

Рустем чабик арекетлернен аркъанларнынъ араын- дан рингте чыкъты.
Темашаджылар мусафир хатири онъа да эльчыптылар.

Олар, адет узре, рингнинъ ортасына кельди ве мешин къолчакълы
юмрукъларыны бири-бирине токъундырып селямлаштылар.

Альберт биринджи саниелерде бир серия дарбе эн-дирип, Рустемни шашыра
язды. Залдакилер: «Альберт! Аль-берт!»деп багъыра башладылар. Рустем,
биринджи сырада отурып, эркестен эияде багъыраяткъан группагъа козюнинъ
къыйыгъындан бакъты. Бу Кузья-Шмага ве онынъ ресторандаки достлары эди.

Рустем бу ярышта мудафаагъа кечмекни, умумен, къорчаланмакъны озюне
ляйыкъ коръмеди. Еринден къыбырдамайып, чокъ козьлемейип, атта тыныш
алмайып эп ура, юмрукъларынынъ базыларыы о якътан-бу якъкъа сычрап
юрген Альбертнинъ янындан кечип кете. Лякин о къаршысында тек бир
адамны коре ве бар къуветинен ура.

— Клинч, клинч!—деп багъырды Альбертнинъ тре-
нери Петя эмдже,— клинчке бар!

Клинч — бу ракъибине мумкюн къадар якъын турып
дэгюшмек эди. Шимди Рустем бир тюрлю усул къулан-
макъны тюшюнмей, ракъибининъ дарбелерине озюни
сыкъмай, о тек чокъча урмакъ истей эди. Альберт бирден онынъ сакъалына
башыны тиреп, къурсагъына ве янбашларына ойле къатты дарбелер эн-дирип
башлады ки, Рустемнинъ талагъы къаттны, озюне япышып тургъан ракъибини
урмакъ я да ондан къорчаланмакъ ичюн чар-чабик арткъа чекильмек керек эди,

Original Metin : 45

Лякин о артына адым аткщаны киби башы айланды, аякълары тюбюнден кимдир полны шиддетнен чекип ал-

гъан киби олды.

Рустем еринден тургъанда кършысында Альберт-нинъ сувукъ юзюни коръди. Вуджудындан енгиль. бир титреме кечти. Бу къркъувнынъ дегиль, нефретнинъ, сынъыры олмагъан нефретнинъ махсулы эди. Альберт кърбанынынъ устуне атылган къаплан киби юмрукъларыны огге созып онъа якълашты Бу вакъыгта судья тенеке тепсичикни чокъмарнен урып, биринджи раунд биткенини бильдирди.

— Айттым да санъа,— деди Виктор Романович, Рустем брезент курсюге отургъанынен.— Сенден сонъ яшларымыз чыкъаджакълар. Бойле этип йыкыла берсенъ, оларнынъ козылерини къркъузарсынъ.

Рустем насиатларыны эр вакъыт истекнен динълеген устазынынъ сёзлерини шимди динълейджеги биле кельмей, къулакълары шувулдай, юреги былана эди. Виктор Романович уджюм ве мудафаа тактикасы акъкъында чокъ шейлер айтты, лякин Рустем бу узун огютнинъ тек сонъки сёзлерини эшитти: о клинчке келеяткъанда башына ур, артынъа чекиль де башына ур. Бу вакъыгта онынъ башы ачыла. О башыны къапаткъан арада кър-

сагъы ачылыр...

— Кършы кошете Альбертни ельпип тургъан устазы Петя эмдже турмадан озъ шегиртинден мемнюн олгъаныны айта: «Аман да шиджаатлы чалыштынъ, мен сени танып оламайып, дерсинъ ки, денъиштиргенлер», деп макътай.

«Мен де сени танып оламайым,— деп тюшюнди Рус-тем ракъибининъ сияргъан дудакъларына бакъып.— Сен акълы оларакъ къазангъан тешеккюрнамесини ред эткен адий аскер Альберт Одегов дегильсинъ. Сени керчектен де денъиштиргенлер».

Гонг чалынды. Олар кършылашкъанларынен Петя эмдже: «Клинчни унутма», деп фысылдады. Альберт бир-

Original Metin : 46

ден эгильди, мышыкъ чабиклигинен секирип, Рустемге атылды. Рустем онынъ мерамыны анълады. Бир адым кери чекильди ве ракъибининъ манълайына урды, айны заманда Альбертнинъ шиддетнен огге атылувы бу дарбенинъ къветини бир къат даа арттырды. О истегинден тыш оларакъ башыны къолларынен къпатты. Рустем бутюн къветини сагъ элине къойып, онынъ къурсагъына урды. Пек къветли ве ири кевдели адамларда олгъаны киби Альберт арткъа дегиль де, огге йыкъылды. Судья бешкедже сайгъанда о сагъ тизине таянып тыныш ала эди. «Докъуз!» денильгенде о атылып турды.

Альберт энди чокъ якъыламай, юмрукъларыны козьлеп, сакът олып ёллай эди. Экинджи раунд оларнынъ экисини де ёрултты.

Альберт озъ кошесиндеки курсюге отургъанда Вик-тор Романовичнинъ мемнюн юзюни коръди, къаршыдан Петя эмдженинъ, «мен сени танып оламайым», деген сёзлерни энди янъы сеснен текрарлагъаныны эшитти.

Рустем аркъан исаргъа таянып, козьлерини юмып, башыны арткъа салындырып раатланды. Виктор Рома-нович оны ельпиди, эияде терлегенини корип, бир ютум лимон шырасы ичирди.

Гонг чалынып, учюнджи раунднынъ башлангъаныны бильдирди. Рустемнинъ юреги эп былана, бутюн вуджу-дынпда къуршун киби бир агъырлыкъ дуя эди. Альбертнинъ къветли юмрукълары оны тез айындырдылар.

Озюни имкяны олгъаны къадар авлакъ тутмагъа тырышкъан Альберт бирден огге атылып, Рустемнинъ кокъусине ойле бир юмрукъ урды ки, Рустем аркъасынен исаргъа урунды ве кене аякъ устюнде къалды. Лякин Альберт бойле онъайтлы вазиетни къачыраджакъ аджемилердеп дегиль. О ракъибини урып ерге кирсетмек истеген киби шиддетнен дёге башлады. Залдаки темашаджыларнынъ шаматасы бир перде даа юксельди. Судья кескин давушиен: «Брек!» дедн. Боксчилар шу ан айы-

Original Metin : 47

рылышты ве рингнинъ ортасына келип, янъыдан къар-шылаштылар. Тешеббюсни къолдан чыкъармакъ исте-меген Альберт, деръал, уджюмге кечти. Сонъ бирден шиддети эксильди. Урмакъ да истемей, кендини мудафаа этмек де. Рустем буны анълады ве, «кендинъни къор-чала!» деп хырылдады. Альберт индемени. Бир саниеден сонъ, о тургъан еринде сырты устюне авдарылды. Судья саймагъа башлады. Лякин серилип яткъан спортчы еринден кыбырмады. Башта невбетчи эким, сонъ Петя эмдже чапып кельилер. «Мен оны танып оламайым», деди тренер бу сефер эеджанлы давушнен.

Самолёт еринден кочаяткъанда Рустем нллюмина-торнынъ пердесини чекип, шаматалы вокзалгъа бакъты. Бир чокъ адамлар самолёткъа бакъып эллерини салла-макъталар. Демир шар янында тургъан узун бойлу бириси юмрукъ саллады. Рустем онынъ янашасындаки алчакъ бойлу, кенъ джаврунлы адамны эследи. О бир къач кере шапкесини чыкъарып кийди. О ян-бу ян юрди. Козьлерини кунештен элинен талда этип, самолёткъа бакъты. Рустем бу дакъкъада Алисия акъкъында тюшюнмеге тырышты. Лякин Алнсия чокъ йыллар эвелькиси киби, шиддетнен онъа кгариш чапБЛП келБ-мекте зди. Рустем чекиледжек олды, олмады. О шиддетини эксильтмеден чапып келип онынъ бойнуна сарылды.

Самолёт гудюрдеп еринден кочъти. Рустем сесленди. Онъа бойсунмакъ истемеген козяшлары юзюнде сылакъ ёлакълар къалдырып ашагъы тыгъырдылар.

Original Metin : 48

БАЛАЛАР ЭВИ ЯНЫНДА

Аязлы кыш геджесиниъ тынчлыгыны балалар эвиниъ азбарында къакъылып башлагъан чанънынъ сеси бозды: кимдир бирев чам терегине асылгъан демир парчасыны шиддетнен дѣгмекте. Бу чанъ адетте саба турмакъ, линейкагъа тизильмек я да ашкъа бармакъ керек олгъанда къакъыла тургъан эди. Шимди исе яры гедже...

— Балалар, турунъыз, эрзакъ. анбарымыз яна!—бу, дженктен бир аягынынъ уджуны гъайып этип кельген къаравулымыз Къабул эмдженинъ теляшлы сеси эди. О даим арбий урба кийип юре ве акъшамлары балаларны озюнинъ будкасы янында топлап, дженк акъкъында меракълы вакъиалар икяе эте эди.

Башта уйкен группанынъ балалары чапып чыкъты-лар. Соһъ кучкжлер де...

Акъикъатен де бизим эрзакъ малларымыз — татлы конфетлер, лезетли консервалар, эт, отъмек ве дигер емеклер сакълы тургъан анбарымыз шатырдыгудюрди-нен янмакъта эди.

Къабул эмдже таягына таянмакъны унутып, о ян-бу ян секириклей, озюнинъ къарыкъ даушынен балаларгъа ашханеден савут-саба алып, хавуздан сув ташымакъны эмир эте, айны заманда атешке пек якъын баргъан кичкенелерни багъырыкълап къува эди.

Балаларнынъ кимиси къопкъанен, кимиси чайникнен, кимиси чанакънен сув ташып башлады. Къабул эмдже савутлардаки сувны шиддетнен атешке сепе ве турма-

Orjinal Metin : 49

дан балаларны ашыктыра: «Дженкчилер, джесаретли олунъыз, биз ОНЫ енъермиз!» О балаларны опламакъ истегенде оларгъа «дженкчилер», «разведкаджылар» деп мураджаат эте эди.

Лякин атеш сув дегиль де, керосин сепилген киби эп къуветленди. Артыкъ къабул эмджеге атеш сѣндюрмекни быракъып, балаларны къорчаламакънен огърашмакъ керек олды, чюнки чанакънен атешке сув тѣкеджек олгъан бир къызчыкънынъ сачлары туташты. Къабул эмдже ОНЫ. аман ерге йыкты ве башыны къаргъа комъди.

— Кимсе атешке якъын кельмесин!—деи къычырды о теляшлы сеснен ве топаллай берип, янаяткъан анбар-нынъ ичине чапып кирди. Бир къач дакъкъадан сонъ о анбар ичинде къап-къара ве тюшкюн бнр къыяфетте къайтып чыкты. Бу бир къач дакъкъа ичииде онынъ бутюн гъайрети, шиджааты, дженкявер руху атеште янып кеткен киби эди. О ёргъунлыкънен мердивен устюне отурды ве эллеринен юзюни къапатты. Бираздан сонъ онынъ эллери арасындан: «Я раббим! Анда бнр шей ёкъ!» деген богъукъ сес эшитильди. Сонъ о тикленип отурды, джеплерини къаршитырды ве къою къаверенки тюстеки наскъабакъ тапып чыкъарды. Авучына текаран нас тѣкти ве элини агъызына токъундырмакънен насны тили астына ташлады. Демек, къабул эмдже бир къач дакъкъа лаф этмейджек. Онъа бакъып балалар да сустылар. Къабул эмдже хайли вакъыт омузларыны салындырып, шатырдап янаяткъан атешке бакъып отурды. Янгъын энди оны меракъландырмай эди.

Уйкен группанынъ балалары бинанынъ янып биткен къысымыны джиддий тавурнен козьден кечире ве ан-барнынъ тыш диварындаки буюк бир деликни косьтерип, янгъыннынъ себебини бири-бнрлерине анълаталар. « Бу немселернинъ япкъан иши,— дей бириси.— Даа догърусы оларнынъ шпионлары келин бизим анбарымызны, якътылар». Самолѣтнен десант тюшюрген ол-

Оrijinal Metin : 50

малылар, —дей дигери эминликнен.— Эбет, олар бизим анбарымызны якъкъан сонъ кене самолётларына минип учуп кеткендирлер». Кимдир анбар бетте насылдыр шытырдылар эшиткенини, анда насылдыр адамлар анълашылмагъан тильде лакъырды эткенлерини айтты. Даа СОНЪ исе гедже къуршун сеслерини эшиткенлер де тапылды. Бойле лафлардан сонъ балаларнынъ теляшы, къоркъусы даа зияде артты. Кучюклер шыншыкълап, агълап башладылар. Беш яшлар къарарындаки бир къызчыкъ бар сесинен анасыны чагъырды ве окюрип агълап йиберди. Уйкенлер, озьлерининъ къоркъуларыны гизлеерек, кучюклерни тынчландыраджак олдылар.

Ниает, Къабул эмдже агъыиындаки насыны тюкюрди ве яныкълы давушиен: «Булар немселер дегиль, балалар. Булар хырсызлар. Эр шейни алгъан сонъ, анбарны як-ъкъанлар.Къурсакълары патлагъайды, арамта-макъларнынъ», деди.

Эки ат екильген арабанен атеш сёндюрджилер кель-генде саба ачылгъан, янгъын исе озюнинъ къара ишини япып битирген эди. Анбар артыкъ янмай, тек тютей эди.

Тангда балалар эвининъ директоры, тербиеджилери- миз етип кельдилер. Олып кечкен вакъианы анълагъан сонъ олар да теляшландылар. Тербиеджи къадынларнынъ козьлери яшланды. Директор оларгъа къатты давушнен къычырды: «Озюнъизни эльге алынъ! Сизлер агъласангыз, балалар не япарлар!»

Табий ки, шу куню балаларгъа сабалыкъ аш бериль-меди. Директорымыз уйле ашы мытлак оладжагъыны айтып, бедеркасына минди ве къаякъкъадыр кетти.

Тербиеджилеримиз исе директор къайтып кельгени-нен аш бериледжегини айтып, бизлерни чешит оюнлар-нен эглендирмеге чалыштылар. Лякин бираз вакъыттан сонъ, энъ кучюклер «къарным ачыкъты» деп шыншыкъланып башладылар. Даа сонъ исе оларгъа буюкчелери де къошулдылар. Тек уйкен группанынъ балалары джиддий тавурнен сусмакъталар. Эбет, оларгъа агъламакъ

Original Metin : 51

ярашмай. Олар даим дженк оюнлары ойнай ве гизлиден джебэге кетмеге азырлана эдилер.

Кичкенелер аш истейлер. Бундан бир къач саат эвель эрзакъ анбарымызнынъ ве онынънен берабер бутюн аш-айтларымызнынъ янып куль олгъанынен, шимди, бу да-къкъада бизге аш тапып бермекнинъ имкяны олмагъа-нынен оларнынъ иши ёкъ.

Бизим уйлелик ашайджакъ вакътымыз олды, директор исе кельмей. Базы балалар, тербиеджилернинъ ясакъ эткенлерине бакъмадан анбарыныздан къалгъан куль обасыны къарыштыра, бахтлылар ирип, къатып къалгъан шекер кесеклерини тапа, дигерлери исе арт къапудан балабан ёлгъа чапып чыкъа ве ёлдан кечкен арабалардан морковь, чукюндир я да согъан хырсызлай, эльде этильген шейлер, деръал, болюштириле ве буюк бир иштианен ашкъазангъа ёлланыла.

Уйледен сонъ тербиеджилернинъ тырышувлары да, Къабул эмдженинъ Ладога. озенини кечяаткъанда ма-шинасынен берабер буз астына далып кеткени акъкъындаки меракълы икяеси де кяр этмеди. Къабул эмдже дженк акъкъында чокъ меракълы икяелер айтса да, озь аягъыны насыл этип гъайып эткени акъкъында ич айтмай эди. Шимди исе балаларны башына топлап, буюк бир истекнен айтып башлады. “Мен дженкте шофёр эдим,— деп башлады о икяесини.— Ладога голюнинъ бузу устюнден кечип, сарымда къалгъан Ленинградгъа эрзакъ ве силя ташый эдик. Бу сефер мен бош машинанен Ленинграддан къайта эдим. Тёпемизде немсе са-молётлары взылдап уча, этрафымызда бомбалар патлай, буз устюнде буюк деликлер асыл ола. Бир маальде меним машинам огюнде де бомба патлады. Буз устюнде асыл олгъан чукъурдан патлавнынъ тазыйкъы алтында буюк сув багъанасы атылып чыкъты. Мен тормозларгъа бастым ве машинанынъ огте янтайып башлагъаныны Дуйып, янымда отургъай къадынгъа «Секир!> деп багъырдым. Къадын кийик сес йиберип, джаи-аляметинен

Original Metin : 52

манъа япышты. Бу анде машина тайып, чукъур ичине тюшти ве бурнунен буз астына далып башлады. Мен кабинанынь озь тарафымдаки къапусыны ачтым ве къадынны итеп чыкъардым. Чыкъардым амма, артындан озюм чыкып оламадым. Сагъ аягъым стартёрнынъ астындаки пружинагъа илишп къалгъан. Бар къуветимнен аяг-ъымны чектим, пружина созулды, лякин аягъымны бошамады. Кабина ичине сув толды. Мен сув астында аягъымны бир къач кере даа чектим. Олмады. Чызманы чыкъармакъ керек, деп тюшюнди. Лякии бузлагъан пармакъларым манъа бойсунмадылар, бундан гъайры, тар кабина ичинде эгилип, чызманы тутмакъ ве чекмек пек мушкюль эди. Богъулып башлагъан вакъытта белимдеки пычагъымны чыкъардым ве сонъки къуветимнен аягъымынь уджуны кестим».

— Я о къадын не олды? О да къуртулдымы?—деп сорады бир къызчыкъ. Бу къызчыкънынъ ленинградлы олгъаныны эпимиз биле эдик.

Къабул эмдже терен кокюс кечирди.

Ёкъ, мен о къадынны бир даа корьмедим. О юкю эди. Юкю къадын ичюн бойле чапкъылып тургъан сув ичинде ялдамакъ, эбет, акъылгъа ятмагъан шей.

Шай исе ничюн сиз оны кабинадан итеп чыкъар дынъыз?— деп багъырды банаки къызчыкъ. Дерсинъ, къадын кабинада къалгъан олса, ольмейджек эди, Къабул эмдже исе оны о ерден итеп чыкъаргъан.

— Къайдан билейим, балам,— дедн Къабул эмдже ынърагъан киби сеснен.— Къайдан билейим!— О ири къолларынен башыны сыкъты.— Бельки, къуртулып къалыр белледим.

Къабул эмдженинь икяеси буюклерни белли бир вакъыт сусмагъа меджбур этсе де, бойле лафлардан бир шей анъламагъан кучюклер кене шамата котерип баш-ладылар. Башта бириси шыншыкълады, сонъ дигери. къолтутты, бир къач дакъкъадан сонъ, Къабул эмдженинь икяесинен пейда олгъан тынчлыкъ чешит сеслер-

Original Metin : 53

ден ибарет олгъан шаматанен денъишти. Кучюклер ой-намакъ да, динълемек де истемейлер. Оларгъа аш керек, весселям. Олар тек бир шейни билелер — бизим эрзакъ анбарымыз ёкъ, демек энди ач отураджакъмыз. Олар пек ач олгъанлариндан дегиль, ачлыкъ къоркъусындан агълай эдилер.

Бу куню базар эди. Балалар эвининъ эрзакт анбары янгъанындан тек район меркезинде яшагъанлар дегиль, атта этраф къышлакълардан базаргъа кельген адамлар да хабердар олгъанлар.

Уйле авгъан сонъ азбар къапудан бир къартийчик кирип кельди. О Къабул эмджеге бир дане джугара пи-теси беререк, «Балалар саба ашамагъан экенлер, аз олса да улештиринъиз», деди. Сонъ чонъкъайып отуруп, дуа окъуды ве шалынынъ уджунен козьлерини окъалай берип кетти. Бу арада элине бардакъ туткъак даа бир къартий кельди. О базаргъа къатыкъ сатмагъа кете экен. Бардагъыны биз кетирген къопкъагъа бошатып: «Аш олсун, балаларым», деди. Бундан сонъ келиджнлернинъ сайысы артты. Кимиси къуругъан мейва кетире, кимиси бир-эки дане чукюндир, кимниси пенир, кимиси пите кетире. Сонъ-сонъуна олар о къадар чокълаштылар ки, адамлар невбетке туруп башладылар. Къабул эмдже балаларнынъ ярдым этювлерине бакъмадан шашмалап къалды. О емек кетиргенлерге тешеккюр биле айтып етиштирамай. Адамлар исе онынъ тешеккюрини беклемейлер. Балалар эви янинда бнр сюрю ат ве эшек екильген арабалар пейда олдылар. Базаргъа кеткен де, базардан къайткъан да бу ерде токътап кече. Оларнынъ эр бнри ашаладжакъ шей къалдырып кете. Кимдир бири бир торба богъдай узаткъан эди, Къабул эмдже алмаджакъ олды. О адам дарылды: «Мен буны санъа дегиль, балаларгъа берем,— деди.— Бу отъмек, оны эр анги вакъытта пиширни ашамакъ мумкюн». Къабул эмдже тезден эрзакъ кетириледжегини айтса да, о адам олмады.

Orijinal Metin : 54

Директорымыз къайтып кельгевде къапумыз огюн-деки невбетчилернинъ сафы тап ёлгъадже созулгъан эди. Адамлар оны танымайып: «Невбетке турунъыз, эр- кеснинъ бир береджеги бар», дедилер. Директорымыз-. меселени анълагъан сонъ озюни танытты ве адамларгъа бакъып: «Ярдымынъыз ичюн сагъ олунъыз. Лякин энди керекмей. Шимди ашайт юклю машина келеятыр», деди. Адамлар директорнынъ бу сёзлерине къулакъ асмадылар. Эркес элиндекисини теслим этмеге ашыкъа эди.

Акъшамгъа якъын эрзакъ юклю машина кельди. Шай исе де адамларнынъ арды узюльмеди. Адамлар атта экинджи куню де кельдилер. Къабул эмдженинъ-итиразына, анълатувына бакъмадан «Бу бала ашыдыр. Балагъа пек файдалыдыр», деп бир де-бир ашаладжакъ шей къалдырып кете бердилер. Оларнынъ ич бири, атта бизим мушкюль алымызнынъ там себебини бильгенлери биле, балалар эвининъ эрзакъ анбарындаки маллар хырсызлангъаны акъкъында лям-мим демедилер. Эркес анбар янгъан экен, дей. Олар ойле истедилер.

Бу вакъиа узакъ ве агъыр къыркъ дёртюнджи йылда олып кечкен эди. О куню чешит адамлар кетирген чешит ашларны ашагъан балалар бу вакъианы ве о адамларны бир заман унутмазлар.

Биз о куньлерде дженк кетейткъаныны, эр ерде къыт-лыкк экенини, бу адамлар озьлерининъ я да озь бала-ларынынъ къысметини бизге береткъаныны анъламай эдик.

Йыллар текерленди. Биз осип-буюдик. Мен балалар эвиндеки достларымнен сыкъ-сыкъ корюшем. Субетимиз неден, башланса да, о куньге, о вакъиагъа барып ете. Биз ич бпр заман о аджайип адамларны хатырламайып дагъылмаймыз. Олар бизим къартбабаларымыз ве къар- таналарымыз ана ве бабаларымыз, апте ве агъаларымыз эдилер.

Original Metin : 55

БИЗ БИР ДЮНЬДА ЯШАЙМЫЗ

Сулейман хасталанды, Сабадан акъшамгъадже кы-бырданмайып ятмакъ керек. Палатада башкъа хасталар тура-юре, чыкъа-кирелер, багъырып-чагъырып лаф эте, хахылдап кулелер. Кульмеге не бар? Бу бахтсыз адам-лар ничюн кулелер? Сулейман буны анълап оламай. Ан-ъламакъ да истемей. Бильгенлерини япсинлар, тек токъунмасынлар. Лякин Сулеймангъа раатлыкъ ёкъ. Бириси узундан-узакъ ал-хатир сорай, дигери насылдыр янъы иляджнынъ файдасыны анълата. Ондан сонъ... Э! Эркес айтмагъа лаф тапа.

Сулейман бу гевезе хасталардан къуртулып, озь хаялларына берильди дегенде эким келе. Кровать янын-даки Курсюге отурып, чешит шейлер сорап башлай. Эким олып да сорай бергени не, аджеба? Ишини япа берсе не ола. Ёкъ, о эп сорай: не алдасынъ? Насыл агърылар дуясынъ? Э! Умумен, онъа, Сулеймангъа, токъунмасалар, шырын хаяллары ичинде саатлернен кыбырданмай ятса, э-эй!

О хаялында озюнииъ эвине къайта. Эви дюльбер, темиз, ярашыкълы. Бутюн шейлерни бирер-бирер козьден кечнрген, эписининъ озь еринде тургъанына къангъан сонъ, диван устюне къурунып отура, шу дакъкъадан араретли бахт далгъасы оны къапкъач этип ала ве бутюн вуджудыны хош дуйгъулар сара. О, бойледже, бахт нешэси ичинде, саатлернен кыбырдамайы отура.

Сулейман эр кунъ бир ёлнен, бир вакъытта ишке

Original Metin : 56

бара ве кене шу ёлнен иштен къайта. Энди он докъуз йыл ки, не ишке кетип-келюв ёлуны, не де вакъытыны денъиштиргени ёкъ.

Саба саат секизде тура. Тургъанынен башта радионы къура, ода ичинде о якъкъа-бу якъкъа юрип, беден тербиеси япкъан ола. Ашханеге кирип, джезwege сув толдурмакъ ве оны плита устюне къоймакъ, сонъ тыраш олмакъ да сабалыкъ беден тербиесиниъ бир къысымыны тешкиль эте. Бундан сонъ салкъын сувнен ювуна, ях-шы этип сюртуне, кетип, там къайдесинен къаве пишире, озюнинъ севимли фильджанына къойып, ашыкъмай, зовкъланып иче, эм радио динълей. Сонъ буюк кузьгю къаршысында турып, кийине, одеколон якъа, бу хош бахттан бираз эеджанлангъан ве сарушлангъан алда, тышкъа — адамлар къалабалыгъына чыкъа. Лякин бу къалабалыкъкъа къошулмай. О адамлар акъынтысы ичинде биле бир ОЗю ола. «Зевкъ» кафесине еткенде бир токътав япа. Бир шише къатыкънен бир дане бу терброд ашай, сонъ енгиль адымларнен ёлуна девам эте. Саатке бакъмай, лякии тамам он дегенде, иш одасынынъ къапусыны ача.

Он докъуз йылдан берли бойле. Сулейман керчектен де бахтлы киши. Он докъуз йылдан берли онынъ куню айны бир арекетлернен башлана ве бир сой арекетлернен бите. Бу девир ичинде къайдени бир кере бозмады. О яхшы юкълай, къыркъ еди яшында экени алда, тишлерининъ эписи сагълам. Сачлары агъарсалар да, тёкюльмейлер. Умумен, табиат ондан ич бир шейни къытмагъан. О кенди омюрини эльге алды, он докъуз йылдыр ки, мудавмет бахт дерьясы ичинде ялдамакъта. Кимерде тюшонджеге дала, бу зевкълы яшайышнынъ бир кунъ ола битеджегини ойлап, весвеселене. Бойле вакъытларда оны дешет баса, юреги сыкъыла. Сулейман озь такъдирини исрарлыкънен къорчалай; бахтына кедер эте биледжек шейлернинъ эписине къаршы къа-

Original Metin : 57

тиетнен куреше. О эвине кимсени чагъырмай: озюнинъ одасында ят адамнынъ булунувы онынъ зытына токъуна, озь бахтыны толусынен ис этмеге имкян бермей;" озю де башкъасынынъ эвине бармай. Тек озь одасында, озь диваны устюнде, озь телевизорынынъ къаршысында керчектен де бахтлы ола. Онынъ бахты —ялынъызлыгъында.О бу дюньяда бир кере яшамакъ мумкюнлигини ве озь бахтыны Озю яратмакъ кереклигини яхши биле.

Сулейман кимерде озюнинъ кечмишини де хатырлай. Не къадар аджеми,ёкъ, не къадар ахмакъъ адам экен! Йигирми еди яшында эвледи. Нечюн эвленгенини озю де билип оламады. Лякин эвленгенининъ учюнджи куню дюньяда бахтлы яшамакъ имкянындан марум къалгъаныны анълады. Анълагъан сонъ, окюнди ве озь бахты ичюн исрарлы курешип башлады. Куреш онынъ гъалебесинен битти: Къарысы оны ташлап кетти. Шундан сонъ о озюни бахтлы-сеадетли ис этти ве энди он докъуз йылдыр ки, даима зевкъ-сефа ичинде яшамакъта, бу зевкълы аятыны, ничюндир, башкъалардан гизлемекте. О сонъки девирде атта озь-озюнен лакъырды этювни де огренди. Телевизорнынъ къаршысында, диван устюнде къурунып отура, эм телевизор бакъа, эм фикрен озь-озюнен, яни Сулейман экинджинен лакъырды эте. Базы давалы меселелерде эки Сулейман къызышып кетелер амма лакъырдылар о истегени кибп бите. Сулейман экинджи чокъ тырыша, ачувлана, кимерде ялварат ялкъара, лякии Сулейман биринджи амансыз. О субетни усталыкънен, сувукъкъанлыкънен алып бара ве Сулейман экинджини яваш-яваш кошеге къыстай, сонъ шефкъатсыз уджюмге кечип, оны теслим олмагъа меджбур эте.Бундан сонъ о баягъы вакъыт гъалебе къуванны ичинде булуна,юрегинде къабаргъан менлик дуйгъусындан тююле,богъула яза.Сонъ яваш-яваш сувуй акъикъий омюрге къайта.Лякин бу акъикъий бахт анлерини эппи вакъыткъадже хатырлай.

Сулейман, бойледже, эки омюрге яшай. Бириси

Orijinal Metin : 58

акъикъий омюр, дигери озь хаялында яраткъап шахсий омюри.

Сулеймаи идареде де озь ишининъ устасы оларакъ танылды. Бутюн керекли ракъамларны, талиматларны, малюматларны эзберден биле. Онынъ язгъан эсабатлары шеэр малие болюгинде даима нумюнели весикъа эсап этиле. О ич бир вакъыт янъылмай ве ич бир шейден шикъетленмей. Япылмасы керек олгъан ишлернинъ эписини озь вакътында япа. Эр кварталнынъ сонъунда онъа мукъфат бериле. Кимерде о, даа япылип битирильмеген ишлер акъкъында да малюмат тертип эте ве шу ери тааджинли ки, бунда да янъылмай. О идаре реберининъ: «Бухгалтерден бахтлымыз» деген сёзлерини чокъ керелер эшите. Бу сёзлер онынъ юрегине токъунмайлар.

Сулейман айны бир вакъытта бир къач тюрлю иш япа биле: эм китап окъуй, эм радио динълей. Эм телевизор бакъа, эм озюнинъ хаялларына бериле. О бу ишлерни аля дереджеде япа. Сёз сырасы, о яза яткъан язысыны токътатмайып, кимнендир лакъырды эте ве о лакъырдыдан да, языдан да бир сёз къачырмай. Сулеймангъа бир иш япмакътан коре бир кереден эки иш япмакъ къолай келе. О башкъаларны да ойле беллей ве айны бир вакъытта эки тюрлю иш япмагъан адамларны тенбель эсап эте.

Кимер уфакъ-тюфек вакъиаларны эсапкъа алмасакъ, онынъ омюри тем-тегиз кече. Бир кере, яры геджеде, Сулейманнынъ къапусы къакъылды. Онынъ геджелеин уянмагъанына чокъ вакъытлар олгъан эди. Къапу ар- тындаки адамны парча-кесек этеджек киби ниетнен еринден турды, шиддетнен къапуны ачты. Босагъа огюнде къомшусы Джемиле турмакъта эди. Сулейман оны бирден танып оламады.

— Снзге не керек? —деп сорады ондан гудюрдили сеснен.

Къадын шашмалады, тутукъланды.

Original Metin : 59

Сизде   анальгин   ёкъмы?—деп   сорады.
Ачувундан Сулейманнынъ тили курмекленди.

Мен санъа шимди бир аналгин беририм... Деф

ол!—деп къычырды.

Къадын, оны ураджакъ беллеп, вайвалады. Къаршы-даки квартираларнынъ къапулары ачылып, юкъулы черелер корюнди, сомурдылар зшитильди.

Сулеймаи къапуны къапатып, ятты. Баягъы вакъыт-къадже юкълап оламады. Юкъусы текмилъ къачкъан, фикирлери тыныкъкъан   сонъ, делилик япкъаныны ве

къомшу къадыннынъ джаныны Нафиле агъырткъаныны

анълады. Пешман этти. Бу пешман онынъ бал киби

бахтлы янгъызылыгына къатран олып къатылды. Энди

бахт чокърагына чомаяткъанда анавы къадыннынъ де-шетнен бакъкъан козьлери корюне ве эр шей озюнинъ адетий манасыны, лезетини гъайып эте.

Сулейман озюнинъ баштаки яшайышына къайтып оламай, чокъ вакъыт чекишти ве, ниает, адий бир акъи-къатны кешф этти: ондан афу сорамагъа къарар берди.

Бир кунъ иштен сонъ шу къадын яшагъан квартиранынъ къапусыны къакъты. Къапуны эв саиби ачты. Тыпкъы онынъки киби бир одалы квартира. Лякин ичинде эр шей башкъа. Сулейман бу квартирада яшагъан олса, не къадар бахтсыз олур эди. Яхшы ки, озюнинъ квартирасы айры.

Мени афу этинъиз,— деди   тенеке давушнен.— О куню... Юкъу арасында   сизге, къабалыкъ яптым. Мен, асылында ойле адам дегилим...

Эбет эбет.   Мен сизни билем.   Шукюрлер олсун, энди йигirmi йылдан зияде бир эвде яшаймыз. Сиз пек догъру яшайсынъыз. Эвге эр кунъ вакътында келесинъиз. Ялынъыз яшасанъыз да...   Эвинъизге   тюрюлю   адамлар кельмей.   Мен де, хаберинъиз   бар, ялынъыз яшайым. Сизинъ киби...— Къадын бирден лафыны кесип, босагъадан чекильди.— Риджа этем, ичери кириниз! Лаф-

Original Metin : 60

къа тутунып, сизни эвге давет этмеге де унуттым. Вую-рынъыз ичери, джаным.

Сулейман онынъ сёзлерини, хусусан сонъки сёзюни, бегенмесе де, къабааты бойле къолай афу этиледжегине къуванды. Шу дакъкъада тенинде сыджакълыкъ ис этти. Къадынъга аджныкълы назарнен бакъты. О бу къадынны бегенмей. Чокъ сёйлене, бутюн вакъът эмиетсиз шейлер акъкъында лаф эте, кимер кунде онъа бир къач кере селям бере, даима ашыкъъып юре.Лякин шимди оны афу этмек мумкюн. Инсанлыкъ алы. Керчек бахтлылыкъ эркесе къысмет олмагъан заваллы сени!

Сулейман къадынъга ичи-багъырынен аджынды, онынъ эвиме бир къач дакъкъа кирип отурмакъ истеди. Барсын, къувансын, заваллы.

Джемиле оны диванъга отуртып, озо деръал ашханеге чапты. Анда нелердир тасырдады, къадын «шишип къал!» деп джекирди, бу эснада ашхане къапусындан буюк мышыкъ атылып чыкъты ве Сулейман отургъан диваннынъ астына кирип сакъланды.

Сулейман одагъа бир козь ташлагъанынен юреги бы-ланды. Бу насыл яшайыш?! Орталыкъ алекет: диваннынъ четие буклепип къойылгъан ёргъаннынъ астары сап-сары, телевизор столунынъ астында кирли чораплар созулып яталар, шифоньернинъ къапагъы арасындан насылдыр ич урбанынъ уджу чыкъып тура. Сулейман балконъга козь этти, шашып къалды. Дешет! Анда ят адамгъа умумен косьтерильмеси айып тюп урбалар сергидекиси киби асылып къойылгъан. Оданынъ ичиндеки бедат, кескин къокъу, гуя гъыртлагъыны сыкъты, нефес алдырмады. Сулейман еринден турып, урбасыны къакъты, къапугъа догъурылды. Бу арада, элинде табакъ, ашханеден Джемиле чыкъты. Табакънынъ устюнде эки фильджан къаве ве шекерлик. Сулейман бу одада даа къаве де ичмеси кереклигини анълады.

— Сулейман агъа, сизни ялынъыз къалдырдым, айып этменъиз! Бир къавечик... Йигирми йылдан зияде

Оrijinal Metin : 61

бир эвде яшасакъ да, манъа сюфте; келишинъиз. Бую-рынъыз.

Сулейман, бу сѣзлерге къулакъ асмайып, чикъып кетеджек ве бу азаптан къуртуладжакъ эди. Лякин, Джемиленинъ къызаргъан юзюне, чыбалыкъ сачларына бакъкъанынен, текрар банаки аджынув дуйгъусыны сез-ди, айды, не олса-олсун, деп къавени ичип, сонъ кетмеге ниетленди. Къаве нчильген вакъытта, Джемиле токъта-май сѣйленди. Лякин Сулеймап, артыкъ, оны динълеп оламады. Бир чаре этип, фильджаныны бошатты ве еринден турды. Озь квартирасынынъ босагъасындан ичери атлагъанынен, месутлик эльде этти. О озюнинъ эвельки дюньясына къайтты.

Он докъуз йыл ичинде уфакъ-тюфек бир къач ва-къиа даа олып кечти. Олар Сулейманнынъ бахтыны бо-зуп оламадылар. О кенди сеадетини юксек ачыкъкозь люкнен къорчалады.

Иште, эки афтадан берли хастаханеде ята. Къыркъ еди йылда биринджи кере экимлер элиие тюшти. Зара-ры ёкъ. Бу чокъкъа сюрмез. О палата пенджересинде азбарда чапкъалап юрген адамларны корип, мемнюниетнен йылмайды. Ахмакъ адамлар. Баре, нечюн ашыкъ-къанларыны бильселер. О пенджереге бакъып, кене хаялгъа далды. Хастаханеден чыкъкъан сонъ эвини янъыбаштан низамгъа чекмек керек олур. Телевизорны ашхане къапусы бетке джылыштырыр. Ашханеге ванна одасындан къатнар. Бир ашханеге эки къапунынъ не кереклиги бар? Диванны тѣрдеки дивар янына къояр. Бунъа бинаэн, шифоньер сол тарафкъа, комод исе сагъ. тарафкъа кечер. Китапларнынъ бир къысымыны ши-фоньернинъ устюне къалап къояр. Эп-бир оларны чокътан окъуды.

Бахтиярлыкъ ислери онъа тек озь одасында ве озюнинъ севимли диваны устюнде булунгъанда келелер.

Original Metin : 62

Бакъ, о севимли диванына якъынлады, устуне минди, лякин, адетиндже, аякъларыны хачлап отурмасына не-дир кедер этти. О юмукъ козьлерини аралыкъ этип бакъты: пенджеренинъ дигер тарафындан онъа эсмери бир къадын меракънен бакътып турмакъта. Сулейман козлерини кене юмды, бираздан кене аралыкъ этти. Къадын безъ ве тегиз тишлерини косьтерип йылмаймакъта. Бойле тишлерининъ сайби сагълам олмалы, деп тюшюди Сулейман. Къадын агъызыны юмды. Сулейман артыкъ онынъ индже дудакъларына козь этти. Олар дюльбер. Янакълары къырмызы.

Къадын онынъ козь аралыгъындан бакъкъаныны эс-

лемесе керек, бойле худжур алда юкълагъан адамгъа текрар меракънен бакъты. Сулейман пенджеренден назарыны алмады, къадыннынъ сия козьлерине, къара сачдарына бакъа берди. Ченъгеси эркеклернинъки киби, къавий. Бу къадын инат ве джарис олмалы, къоджасына дегенини яптырадыр, деп тюшюнди. Гъарип къоджа. О, дюньяда башкъа тюрлю яшамакъ да мумкюн экенини бильмейдир. Сонъ о къоджагъа ачувланды. Озюнден коръсин пачавра, деди.

Къапу гъыйчылдап ачылды, ичери эмшире кирди.

— Сизге турып юргеге мусааде этильди, — деди о Сулеймангъа, — бухран кечти. Эндиден сонъ ашны ашханеге барып ашайджакъсынъыз. Дёртюджи стол. Со-росанъыз, косьтерирлер.

Сулейман анцлагъаныны бильдирип, башыны саллады ве, кене огюне чевирилип, пенджереге бакъты. Банаки кулер юзьлю къадын тургъан ер бомбош юди. Сулейман онынъ къыяфетини хаялында джанландыраджакъ олып тырышты: кулюмсирер ири козьлер... Лякин къадыннынъ къыяфети деръал гъайып олды. Сулейман ёргъун эди. Баштаки къуветли хаялы артыкъ зайыфлагъан, адий бир шейни де бир къач дакъкъа джанландырып оламай. Асылында онынъ афызасы къуветли эди. Истесе, тасавурында гузель бир актрисаны

Original Metin : 63

джанландыра биле. О Сулейманнынъ истегени киби ой-най, онынъ озю уйдургъан тюркюлерни сёйлей. Бу ишлер тек онынъ озю ичюн ве тек озь одасында асыл олалар. Зарари ёкъ. Бир... озюнинъ тувгъан эвине барып кирсе, етти. Эр шей кене баштакиси киби олур.

Уйле емегине аселет кечикип барды. Аш къокъусын-дан бонъайгъан буюк залда хасталар иштианен тыкъы-налар. Лячаре, о да ашайджакъ. Мында эр ернинъ озь къокъусы бар. Палатада илядж, мында исе аш къокъусы.

Аш ташыгъан без халатлы къадындан дёртюджи

столны сорады.

— Мына,— деди къадын, элиндеки тепсинен тёрдеки столны косътерип.— Анда бир ер бошады. Оту-

рынъыз.

Сулейман стол башында отургъан адамларгъа гонъ-юльсизликпеи бакъты. Эки эркек ве... бана пенджерен ичери кулип бакъкъан къадын. Сулейман столлар ара-сындан кечип, о ерге якъынлады. «Аш татлы олсун,— деди оларгъа кулюмсирер черенен,—софранъызгъа бизни де къабул этесинъизми?» Онынъ, бойле демесинен къадыннынъ къаршысындаки бош куреюге отурмасы бир олды. Къашыкъны; элине алгъан эди, къадын:

— Бисмилля айттынъизми?—деп сорады ве Сулейман онынъ сёзлерине мана бермегенини анълагъан сонъ, иляве этти:— Бана сизни пенджерен корип, дуа окъуйдырсынъыз белледим. Козьлеринъиз юмукъ, ба-шынъыз акъырындан саллана эди.

Сулейман, эвеля, бир сёзнен бу эдепсиз къадыннынъ иштиасыны бозмакъ истеди, сонъра вазгечти... Индемеди. Хайли вакъыттан сонъ, акъылына кельген фикирни айтты.

— Мен козьлеримнинъ аралыгъындан сизге бакъа

эдим,— деди ялынъыз.

— Я-я?—Къадын кулюмсиреди.
Хасталарнынъ лафы белли: эркес озь дердини айта,

Original Metin : 64

зрес озь хасталыгынынъ башкъаларнынъкинден агъыр экеини исбат этеджек олып чекише. Санки бундан алы енгиллешеджек. Бу лафлар Сулейманны чокътан без-дирдилер. О озь хасталыгы акъкъында кимсеге бир шей айтмай. Айткъанларны исе азетмей. Емек вакътында да айны шу лафлар. Адамлар эм ашай, эм лаф этелер.

— Снз пек ярамадынъыз гъалиба?-деди къадын.- Кельгенинъизден берли палатанъыздаи чыкъмадынъыз.

Амма мен сизни даима пенджере къаршысында коре эдим.

Сулейман недир сёйлемек кереклигини дуйдн. Эр алда, къадын киши.

— Инфаркт эдим десем оладжакъ.Энди кечти,— деди о, «сенинъ не ишинъ бар», деген давушнен. Къадын оны анълады, башкъа лаф къошмады. Юзю насылдыр корюшез перденен ортюльген 'киби олды. Козълеринде янып тургъан эшкъ бирден сёнди.

Сулеиман бир де-биревнинъ джаныны агъырткъаныны дуйса, шу адамнен акълашмагъандже тарсыкъып юре. О палатагъа кельген сонъ, незакетсизлик этип,

къадыннынъ джаныны агъырткъаныны анълады, энди

бир даа корюшкенде ондан афу истемеге ниетленди.

О сабалыкъ емегине кельгенде къаршысындаки курсю бош эди. Аселет яваш ашады, ашап битирген сонъ да, бираз вакъыт отурды, лякии къара сачлы къадын кельмеди. Уйлелик емек маалинде де онынъ ёкълугъы-ны корьген сонъ, стол башында отургъан эркеклерден сорамагъа меджбур олды. Олар озь ара къызгъын лаф этмектелер. Баягъы яшлардаки тазбаш адам субетде-шине анълата:

— Дефине япрагъыны къайнатып, сонъ ичине бир къашыкъ бал ве бир къашыкъ туз ташламакъ керек. Сонъ, кунъде учь мезель, аштан эвель бирер къашыкъ ичесинъ. Пек ярдым эте. Меним къайным бойле япып тюзельди.

Original Metin : 65

— Бизим бир софрадашымыз корюнмей,— деп таш-лады Сулейман оларнынъ лафы кесильген арада ве ба-шынен бош курсюге ишмар этти.— Ярамадымы ёкъса?

— Ёкъ, аксине, о тюзелип кетти,— деди таз баш адам.— О артыкъ эвинде.

Сулейманнынъ юреги сыкъылды. Энди не япсын? Къадынны бир даа корьмейджек ве юрегиндеки агъыр-лыкъ эбедий къаладжакъ.

Экимлер Сулеймангъа азбарда кезинмеге изин бер-дилер.

— Чокъча юрмелисинъиз, — деди эким къадын.— Ёрулгъанынъызгъа къадар. Ёрулсанъыз, азбарда скемле чокъ, отурып раатланынъыз.

Хастаханенинъ кениш азбары хасталарнен толу. Олар экишер-учер, кимерде топлу-топлу олып о якъкъабу якъкъа юре, вира сёйленелер. Сулейман бойле груп-паларнынъ ич бирине къошулмай. Азбарда бир озю кезине. Кимерде озюнинъ эфсаневий дюньясына да кече. Къара сачлы къадыннынъ хатиреси онъа кедер этмей. О кимерде апансыздан огюнде пейда ола, безь тишлерини косътерип йылмая. Къара козьлери кене эшкънен яналар. Бурну тюбюнде сийрек, назик тюклер. Сулейман башта оларгъа дикъкъат этмеген эди, шимдн хатирине кельди. Козьлерининъ акъы мавымсы ренкте. Эбет, мавымсы. Сеси де гурь, къалынджа... амма къулакъкъа хош эшитиле. Эшкънен, истекнен лаф эте. Сачлары тунч къара ве сыкъ. Пенджере артында тургъанда Сулейман онынъ башында къалпакъ бар беллеген эди. Лякин о сач экен. О кене онынъ дудагъы устюндеки сийрек, къара тюклерни хатырлады. Бу онъа зевкълы кельди. Худжур шей. Лякин Сулейман оны бегенди.

Муими шу ки, къара сачлы къадын Сулейманнынъ тюшюнджелерине кедер этмей, о истеген вакътында азбарнынъ узакъ кошесиндеки скемлеге барып отура, яваш-яваш озюнинъ сеадет дюньясына авуша. О шу

Original Metin : 66

дюнья ичинде къара сачлы . къадынны да расткетире. К-ъадын кулюмсирей. Топуз янакъларында къырмызы гуллер ачыла.. Сулейман онынъ къыяфетини баягъы вакъыт козьлери огюнде тутты. Истесе кульдюре, истесе... ёкъ, оны кусьтюрмек истемей. Онынъ дюньясында куськюһ чере олмакъ мумкюн дегиль.

Кет-кете о къара сачлы къадынгъа алышып къалды. Онынънен сыхъ-сыкъ лаф эте.

— Билем, сизге енгиль дегиль,—деди Сулейман бир дефа незакетнен.— Лякин мени де аныланъыз. Мен баш-къа тюрлю адамым. Меним озь дюнья бар. Мен тек сизге онынъ ичине кирмеге изин бердим. Онынъ ичинде истегенинъиз къадар яшанъыз. Тек ич бир шейге токъун-манъыз. Акс алда, бутюн дюньяны бозарсынъыз.

Къадын акъ тишлерини косътерип йылмайды ве озюнинъ шень, гурь сесинен: «Раат олунъыз, мен бир шейге токъунмам», деди. Къырмызы, топуз янакъларында те-бессюм чизгилери асыл олды.

Сулейман эр сефер емек столу башына отургъанда ичинден «бисмилля» айта. Омюринде ялмагъан шейи. Лякин айта. Буны о, шу къара сачлы ве, нечюндир, козьлерининъ акъы мавымсы кельген, хош давушлы къадын шеревине япа. О ойле истеди. Барсын, ойле олсун.

Сулейман къара сачлы къадындан миннетдар. О кер-чектен де алидженаплыкъ япты. Онъа озюнинъ сеадет дюньясына кечмеге, вакъыт-вакъыт месут олмагъа кедер этмей. Демек, онъа джаны агъырмагъан. Лякин Сулейман онынъ ичюн дегиль, озю ичюн афу сорамакъ истей. Ойле япса, оны текмиль унутаджакъ, раат оладжакъ.

Саба Сулейман насылдыр бир сувукълыкътан уянды. Пенджерен тышкъа бакъты. Ишке келеяткъан экимлерни, эмширелерни коръди. Козьлеринен къара сачлы къадын тургъан ерни къыдырып тапты ве оны тасавур этти. Къадын бу сефер де йылмайды. Лякин Су-

Original Metin : 67

лейман онынъ тишлерини, янакъларыны ве хусусан козьлерини корип оламады. О деръал гъайып олды. Су-лейман вуджудыны насылдыр рутубет къаплап алаят-къаныны, бутюн мучелери ушип башлагъаныны дуйды. О кроватина ятып, козьлерини юмды. Бир шейлер тю-шонмек керек. Амма не тюшонеджегини бильмей. Бутюн вуджуды бою адсыз-эсапсыз къарынджалар чапкъалап башладылар. Юреги быланды. Сарувы куйген киби, богъазы аджып башлады. Кроваты янын-даки дѣгмеге баскъанынен одагъа эмшире чапып кирди.

— Сизге не олды? Ярамадынъызмы?— деп сорады эмшире.

Сулейман индемени. Эмшире онынъ манълайыны,набызыны тутып бакъты: «мен шимди», диерек, ювурып чыкъып кетти. Бираздан палатагъа эким кельди. Онынъ юзю эеджанлы эди. О да Сулейманнынъ набызыны сайып бакъты, юрегини динъледи ве эмширеге бакъып: «Капельница азырланъ», деди.

Капельницанынъ не экенини Сулейман пек яхшы биле. Хастаханеге яны кельген вакъытларында капель« ница къоя-къоя джаныны якътылар. Эмшире къыз учъ

аякълы узун ве йылтыравукъ бир демирни Онынъ яны-

на кетирип къойды. Демирнинъ уджуна шише пекитиль-ген. Оннынъ ичинде илядж бар. Бу илядж ичек кнби индже резина ве бир шишечикнинъ ичинден даа кечкен сонъ, Сулейманнынъ дамарларына акъып башлай-джакъ. Титис шей. Лякин даянмакъ керек.

Сулейман озюнинъ фикирлерини башкъа якъкъа бурмакъ ве бу палатадан узакълашмакъ истеди. Лякин бахтиярлыкъ дуйгъусы кельмеди. О бутюн къуветини топлап, бир ан да олса, озь дюньясына барып кельмек истеди. Чокъ йыллар девамында яраткъан икъбаль ве сеадет дюньясы энди онъа тек узакътан корюнди. Сулейман онынъ ичинде къара сачлы къадынны да коръди. О адети узре кулюмсиреди. Бакъышы даргъын эди.

Original Metin : 68

Къара козьлерини кень ачып, онъа индемей бакъып тура берди.

«Ич олмагъанда бир сѣзчик айт манъа,— деп ялварды Сулейман.— Айт, не истесенъ, оны айт, Лякин бойле кусип турма».

Къадын индемеди. «Демек, манъа джаны агъыргъан экен», деп тюшюнди Сулейман.

Акъшамгъа якъын Сулейманнынъ вазieti даа да агъырлашты. Аякълары буз кесильдилер. Бутюн муче-леринде къарынджалар вызыл-вызыл чапкъалайлар. Башта аякълары тизлеринедже бузладылар. Сонъра бу сувукълыкъ яваш-яваш арта башлады. Манълайы да бузлады. Кет-кете юзюни де сувукълыкъ басты. О козь-лерини ачты-юмды. Тек козьлери бузламагъанлар. Эм-шире онынъ манълайына ёргъан киби къалын чул пар-часыны къойып, устюнден элини басты. Сулейман онынъ бойле япкъанына тааджиplenди. Козьлерини ачып, эм-ширенинъ элини тутып бакъты: элинен манълайы арасында бир шей ёкъ эди.

Палатада экимлер, эмширелер чапкъалашып башла-дылар. Бири келе, дигери кете. Кимдир: «Друшкинге телефон эттик. Тезден келеджек», деди. Бириси даа: «Хастаханеде мевджут грелкаларнынъ эписини кети-

ринъиз!» деп кычырды.

Бираздан сонъ Сулейманнынъ вуджудынынъ эр ер-лерине грелкалар къойып чыкътылар. Сулейман олар-нынъ сыджагъыны дуя, лякин бу грелкаларнынъ, ни-чюндир, ёргъаннынъ устюнден къойылгъанына тааджиplене эди.

— Эким,—деди о, ниает, зайыф давушнен.—Мен пек ушюйм, грелкалар ёргъаннынъ астындан къойылса не ола?

Эким онъа шашкъынлыкънен бакъты.

Грелкалар ёргъаннынъ астындан къойылды.— деди о.— Не? Дуймайсынъызмы?

Дуям, амма мен пек ушюйм.

Original Metin : 69

— Пек сыджакъ япмакъ да олмай,— деди эким,— Ёкъса, тенинъизни пиширмиз. Сабыр этинъиз, шимди

къызарсынъыз.

Сулейманнынъ бутюн вуджудындан сувукъ тер чыкъ-макъта эди. Сыджакъ грелкалар онынъ беденини пишире, лякин къыздырмайлар. Сувукълыкъ исе ашагъыдан юкъарыгъа котерильмекте, тёпеден исе ашагъы энмекте. Сувукълыкъ сынъыры джылыша-джылыша, ашагъыдан балдырларыны, юкъарыдан исе боюныны къапламакъта. «Анълашылды...— деп тюшонди Сулейман озюндже.— Сувукълыкъ эки якътан келип, кокюсимде бирлешеджек, бунынънен эр шей битеджек». О озюнинъ бахтиярлыкъ вакъытларыны,севимли диваныны, озь Дюньясыны хатырлады. лякин о дюнья бахт дюнь-

ясы дегиль эди. Сулейман онынъ ичине бир къач кере кирип-чыкъты, лякин адеттеки бахтиярлыкъ муитини сезмеди. О дюнья бом-бош эди.

Къапу шиддетнен ачылды, оада терлеппышнап Друшкин пейда олды. Профессор Сулейманни эвель де бир, къач кере бакъкъан, онынъ юрегиндеки агърыларны тарифлеп, айретлендирген эди. «Юрегинъизде насылдыр ябаний бир шей бар киби келе, ойлеми?—деп сорагъан эди О къарыкъ сесинен.— Кимерде о шей ирилеше, юре-гинъизни сыкъа. Бойле вакъытта нефесинъиз тыкъала, чаре тапып олмагъанындан, къычырып йибереджегинъиз келе. Ойлеми? Ойле, эльбетте. Сиз раатсызланманъыз, эписи кечер кетер».

Шимди Друшкиннинъ чырайы башкъа тюрлю эди.

— Не олды? Къыскадан анълатынъыз,— деди профессор экимге, озю исе Сулейманнынъ кроваты янындаки курсюге отурып, онынъ элини алды.

Сулейман профессорнынъ элинде къолчакъ олмалы деп тюшонди, козьлерини ачып бакъты. Онынъ элинде къолчакъ ёкъ эди.

Original Metin : 70

Бу арада эким онъа вазиятти анълаты.

— Съджагъы пек тез тюшмекте. Ашагъыдан бели-недже, юкъарыдан омузларынадже сувуды. Капельница кьойдыкъ. Строфантин, кокарбоксилаза, папаверин, па-нангин яптыкъ. Токътамай.

Сулейманнынъ ичинде бирден кьоркъу пейда олды. Олюм кьоркъусы. О кьоркъу тезден дешетке чевирильди. Сулейман, адам бир кунь догъгъан экен, эльбетте, бир кунь ола оледжегини биле, о себептен озюни чокътан олюмге азырлагъан эди. Лякин шимди вуджудыны сарсыткъан бу кьоркъунынъ озь тюшюнджелеринен, анъынен алып-береджеги ёкъ. Бу кьоркъу онынъ ичинде, юрегинде асып олды ве Сулейманнынъ шуурына, фикирине бойсунмады. Онынъ богъазыны бир шей сыкъты. «Иште, башланды», деп тюшюнди Сулейман. Лякин узакътан профессорнынъ сёзлери эшитильди: «Кислород! Тез олунъыз!» Эмширелер, эллеринде кислород ястыкълары, бири-дигерининъ артындан палатагъа чапып кирдилер. Профессор ястыкънынъ бир кошесинден чыкъып тургъан резина сюмекни СулейМанНынъ агъызына Тыкъты.

«Бойле усулнен яшамакънынъ не кереги бар,— деп тюшюнди Сулейман.— Омюри бою буруннен нефес ал-гъан адамны, олюм алында агъызынен нефес алмагъа меджбур этелер».

О бираз салкъын кислород юткъан сонъ текаран ен-гиллешкен киби олды. Лякин кокюсинде бир шей пек аджытмакъта эди. Багъыры санки тешкеленген де, шимди къан ичинде ал-реван олгъан.

Одагъа юрекнинъ урушыны косътерген донатма алып кирдилер. Эмшире теллерге пекиник армут шекилли ре-зина къувукъларны Сулейманнынъ кокюсине япыштырды. Машина шытырдап ишлей башлады. Профессор онынъ дигер ягъындан созулып чыкъкъан кягъыт лента устюндеки къыйыш-къонъур чызыкъларгъа бакъып турар экен:

Original Metin : 71

— Эвине хабер этинъиз, якъын кишилери кельсин-лер,— деди.

О бир озю яшай,— деди эким.— Анкетасында да башкъа кимсе косътерильмеген.

Озюнден соранъыз. Айткъан адресине «Аджеле ярдым» машинасы ёлланъыз. Вазиет джиддий.

Сулейман Анапада дайысынынъ балалары яшагъанынъ хатырлады. Лякин адреслерини бильмей. Бильмегени де яхшы. Оларны раатсыз этмек не керек? Дженктен сонъ олгъаны-оладжагъы бир кере корюштилер. Сулейманнынъ эсине бирден анасы тюшти. Анасы ольгенде Сулейман еди яшында эди. Адамлар оны анасынынъ тёшеги янына алып кельдилер. О Сулейманны къучакълап агълады: «Балам, энди кимнен къалырсынъ, бир озъчюгинъ насыл этип яшарсынъ?— деди. Сонъ эв ичиндекилерге мураджаат этти:—Адамлар, баламны янъгъыз къалдырманъыз. Бабасы къайтып келир, мытлакъа къайтып келир. Алла о къадар мераметсиз дегиль».

Сулейман анасыны къучакълады, сонъ ёргъан астына кирип онынъ янына ятты. О даима анасынен ята, ондан хош бир къокъу келе эди. Сулейман эр вакъыт бу къокъу алтында юкълай, бу къокъунен уяна эди. Шимди де бутюн вуджудынен анасына сыйыкъты ве тек анасында мевджут о хош къокъуны озъ джигерлери ичине топламакъта эди. Адамлар оны ёргъан астындан алмакъ истедилер, бала удюр-къыямет агълады, ёргъаннынъ астында теренде сакъланды. Бу адамлар ондан не истейлер, аджеба? Баре тездже кеткейдилер. О кене анасынынъ къойнунда къалыр, анасы онъа бабасы акъкъында меракълы икяелер айтыр эди. Кимдир: «Сув!» деп къычырды. Сулейман бирден анасындан о хош къокъу артыкъ кельмегенини дуйды.Ёргъан астындан джылышып, анасынынъ башы уджуна кельди. Лякин о къокъуны дуймады. Анасынынъ вуджуды сувукъ ве джансыз эди. О сескенди. Фигъан къопарып

Orijinal Metin : 72

агълады. Анасына кьоркьуп бактуы. Лякин бу онынъ анасы. О озь анасындан ничюн кьоркьты? Сулейман эр вакьыт япкъаны киби, анасынынъ башныны кьучакълады. Бойле вакьытларда о да огълуны кьучакълай ве: «Меним балабан огълум. Бабанъ кельсе, танымаз сени. «Бу ким?» деп сорар. Мен исе онъа: «Бу бизим Сулейман», дерим. Бабанъ шашып кьалыр. «А! Не кьадар балабан йигит олгъан, дер», дей эди. Анасы шай дегенде, Сулейман зевкълана, бабасыны — узун бойлу, мазаллы адамны — тасавур эте, кьальби севинчке, ифтихаргъа тола эди.

Бу сефер анасы оны кьучакълап, охшап оламады. Бир сёз биле айтмады.

Баланы алынъыз,— деди кимдир. Шу дакъкъада, иасылдыр кьуветли эллер, Сулейманны анасынынъ башы уджундан чекип алдылар. О анасыны бир даа корьмеді. Оны балалар эвине теслим эттилер. Сулейман анда он йыл бабасыны бекледи. Сонъ Москвагъа язып соратты, ниает, онынъ дженкнинъ тап биринджи кунь-лерииде эляк олгъаны акъкъында хабер кельди. О балалар эвинде экенде, сонъра институтта окъугъанда, кимсеге кьошулмай эди. Эркеснен бир сой яхшы мунасебетте булуна, лякин кимсенен достлашмай, сырдаш-май эди. Бойле четлешювнинъ нетиджеси оларакъ, озюнинъ айры дюньясыны кешф этти ве адамлардан бир тамам ятсырап кьалды. Иште, бу хасталыкъ келип тутмагъан олса, о аля озь дюньясы ичинде озюни бахтлы ис этип яшай береджек эди.

Бу мумкюн дегиль!—деп кьычырды профессор.— Дюньяда эр бир адамнынъ сою-сопу, эши-досту ола.

Яхшы этип сорапшырынъыз.

О, гъалиба, эсини джойды.

Эсини -джойгъан ,олса, укол япып озюне кетир де, соранъыз. Мытлакъа билинъиз.

Сулейман, шимди онъа насылдыр укол япаджакъла-рыны анълап, козьлерини ачты.

Original Metin : 73

—Мени эшитесинъизми?— деп сорады профессор.

— Эшитем,—деп джевап берди Сулейман.
Профессор къуванды.

— Ана, коресинъизми, эшите.— Сонъ текрар Сулейманнынъ узерине эгилди.— Бир озюнъиз яшай экен-синъиз, сой-сопларынъыз, яхут башкъа адамларынъыз олса... Бир де-бир адрес айтынъыз, чагъытайыкъ Къоркъмагъа шей ёкъ.

Шимди Сулейман бир шей дуймай эди. Не къолла-рыны, не аякъларыны, умумен, бутюн вуджуды ёкъ киби.Ялынъыз мийи чалыша. О буны айдын-ачыкъ анълай. Эм шимди истегени къадар лаф эте биле.

— Кимсем ёкъ,— деди о сакин давушнен ве озюнинъ дюньясыны хатырлады. Лякин энди о да ёкъ. Сулейман бунъа языкъсынмады. Эндиден сонъ онъа эписи бир.

О бутюн къуветини топлап озь дюньясыны бир кере даа коръмек ве онынънен ведалашмакъ истеди. Козьлерини юмгъан эди, къара сачлы къадын пейда олды. Сулейман кулюмсиреди.

Не кулесинъиз?— деп сорады профессор.

Бир якъын адамым бар экен. ХатБфладым.

Пек яхшы. Адресини айтынъыз. Шимди барып кетирирлер,— деп къуванды профессор ве экимге бакъып, эмир этер киби иляве этти:—Айтынъыз, машинаны аз-бар къапу бетке чыкъарсынлар. Эки адам ёлланъыз.— Сонъ о кене Сулеймангъа чевирильди, кулер юзьнен сё-зюниони девам этти.— Ах, достум, къасевет этменииз, бу дюньяда...

Меним бу дюньянен ишим ёкъ, меним озь дюньям бар,— деди Сулейман ве кене кулюмсиреди.

Профессор озюни къолайсыз алда ис этти.

Эбет...эпимизнинъ дюньямыз бар. Сиз манъа о

адамынъызнынъ адресини айтынъыз.

Адресинибильмейим.

Профессор онъа тааджипленип бакъты.

Ойле исе шофёрны чагъыртайым, насыл барыл-

Original Metin : 74

масыны анълатынъыз. Бизим шофёрлар шеэрни яхшы билелер.

Насыл барылмасыны да бильмейим.

Ах, достум, бу насыл шей?..

Сулейман профессорнынъ шашмалагъаныны корип, кене кулюмсиреди...

Айса, не япмалы?

Барып чагъырмалы.

Профессор Сулеймангъа бираз бакъып тургъан сонъ, экимге чевирильди ве, «бельки адрес столундан сорат-макъ мумкюн олур?» деп сорады.

— Яхшы,— деди о сонъ.— Бизге о адамнынъ адыны- фамилиясыны айтынъыз, къалгъаныны адрес бюросындан соратырмыз.

Профессор элине къалем ве къагъыт алып, язмагъа тедарикленди.

— Адыны ве фамилиясыны да бильмейим,— деди Сулейман, козьлерини профессорнынъ юзюне тик- леди.

— Сандыракълай,— деди къадын.— Айса! Козьлери де бир тюрлю.

Профессор Сулеймангъа шубели-шубели бакъты ве: «Къана, тилинъизни косьтеринъиз. Ша-ай, шай. Ёкъ. Ойле дегиль. Э, шай»,— деди.

Профессорнен эким къапу янына чекильдилер.

— Онынъ акъылы башында,— Деп фысылдады про-

фессор.— Шакъа эте, гъалиба. Эбет! Базы хасталар бойле вакъытта шакъа этмеге де истидатлылар.

Профессор,— деди Сулейман тыныкъ сеснен.— Афу этинъиз, къыйметли профессор...

Эбет, эбет,къыйметли Сулейман. Сен айта бер... биз япармыз.

Мен онынъ адресини де, ады-фамилиясыны да бильмейим. Лякин о бар. Ашханеде менимнен бир стол- да, меним къаршымда отура эди. Хастаханеден чыкъып кеткенине бир къач кунъ олды. Чагъыртынъыз оны.

Original Metin : 75

— Риджа этем... озь арамыз шакъалашайыкъ. Ити-разым ёкъ. Лякин бу шакъагъа ябаний адамларны къа-

рыштырмайыкъ.

О ябаний дегиль. О меним адамым. Биз онен бир дюньяда яшаймыз! Айтынъыз, кельсин. Мен онен вида-лашмак истейим.

Эбет, биз эпимиз бир дюньяда яшаймыз,къый-метли Сулейман.

— Ёкъ. Эпимиз дегиль,ялынъыз биз экимиз. Профессор индемеди.

Сулейман сабагъадже къыбырданмайып ятты. Онынъ вуджуды ёкъ киби эди. Энди сувукъны да, сыджакъны да дуймай. Ич бир шей акъкъында тюшюнеджеги де кельмей. Сабагъа якъын сувукълыкъ бутюн вуджудыны Къаплап алды. Сулейман бир къач кере эсини джойды. Бир кересинде профессоргъа ялварды.

— Шу къадынны чагъыртынъыз. Онынънен вида-лашмакъ, онынъ разылыгъыны алмакъ истейим. Бу меним сонъки истегим.

Профессор къапуны ачып, кимгедир:

— Ашханеге бар да, диет эмширесини чагъырып кетиринъиз,— деди.

Бираздан ашхане мудире, орта яшларындаки ири, сагълам мучели къадын къоркъа-пыса кирип кельди. Киргенинен сорады:

Не, емекте бир феналыкъ сезильдими ёкъса?..

Сизге худжур суаль береджегим... джанынъыз агъырмасын,— деди онъа Друшкин.— Ашханеде, бу адамнынъ къаршысында ким отура эди? Хатырлап ола-майсынъызмы?

Ич эсимде ёкъ,— деди диет эмширеси, айретленип.— Онынъ ашханеге къатнагъаны да эки-учь кунь.

Къара сачлы къадын,— деди Сулейман.

Э! Къара сачлы къадын,— профессор, деръал,онинъ сёзлерини текрарлады.

Original Metin : 76

— Э, эбет, анавы кыргызмызы янакылы кыадын, —

деп багырды эмшире.—Фамилияси бир худжур эди. Шимди... Волга, Урал... Э-э, ёк, не шу?.. Терек! Тере-кова.

Профессор экимге чевирильди.

— Тамилла Мусаевна, манга Терекванынъ шахсий карточкасыны кетиринъиз.— Эким ве эмшире кеткен сонъ Сулейманга мураджаат этти.— Достум, мени кыолайсыз алда кыалдырманъыз. О кыадыннынъ... барып да акъайы олса...я да сизни хатырдан чыкыаргъан олса... хастаханедеки бу танышлыкынынъ сонъу худжур

Олып чыкымазмы?

Сулейман элесленди. Эбет! Барып да, керчектен де, танымаса, яхут таныса биле, кельмеге истемесе?!

— Профессор,— деди о эеджанлы алда.— О кыдынга бизим бир столда отургъанымызны ве мен шимди оны пек корьмек истегенимни анълатып айтмакы керек. Акс такыдирде о мени керчектен де хатырлап оламаз.

Профессор яваштан башыны саллады, тюшонджели алда одадан чыкып кетти.

Профессор чыкыкыанынен эмшире кирди, кыапу янындаки курсюге ерлешипдже отурды. Демек, Сулейманга кыаравул кыалдырылды. Бу Сулейманнынъ ошуна кетти. Бир кере даа озь дюньясына бармакы, сонъки дефа сеадет нешэсини сюрмек истеп, козылерини юмгъан эди, юрегинде уютсизден агыламакы истеги сезильди. Бу истек ,онга бойсунмай, юрегининъ теренлигинден янардагы киби увулдап чыкыты. О бираз даянып турды, ахыр-сон-ъу,чыдап оламады. Богъазындан окюримке бенъзер, кыарыкы давуш чыкыты. Эмшире топ киби атылып еринден кыалкыты. Палатага текрар профессор ве экимлер толуштылар.. Сулейман агылавыны токытатып оламады. Козылеринден ойле чокы яш акып башлады ки, о атга башы узерине эгильген профессорнынъ кыасеветли ве мераметли юзюни биле корип ола-

Original Metin : 77

мады. Богъазындан къарыкъ сеслер, инъильитилер чыкъ-макъта эди.

Ниает, Сулейманнынъ агълавы кесильди, козьлери-

нинъ огю ярыкъланды. Энди оны гонъюльсизлик басты.

Мийи, вуджуды гъайретсиз. Сонъундан не оладжагъы— не къаладжагъы оны раатсызламай. О энди о дюнья-сындан да, бу дюньясындан да разы. Онынъ бирден-бир истеги тездже ольмек.

Профессор?

Не дейсинъ, Сулейман?

Даа чокъ къалдымы?

Неге?! Э, эбет, машина кетти. Бакъ сен онъа, яна-шамызда, Севастополь мааллесинде яшай экен.

— Ким?

— Шу... къара сачлы къадын. Сусанна Казимировна, яни Тереква.

Сулейман козьлерини юмды. О артыкъ эр шейни хатырлады. Балалыкъ япты. Шимди къадын сюрюп кельсе, не дер? Насыл этип...

Эйиси, бир шей тюшонмемек. Кене козьлерини юм-ды. Бираздан юкъугъа кетти. Тюшонде тик байыргъа тырмашты. Байырнынъ четинде чечекке бурюнген бир бадем тереги осе экен. Сулейман шу бадем терегинден бир пытачыкъ къопарып, Сусанна Казимировнагъа багъышламакъ истей. Эллерининъ-аякъларынынъ сыды-рылгъанына терлегенине-пишкенине бакъмадан, эп юкъары тырмашты. Къоджаман бир чечекни анъдыргъан бадем тереги исе эп якъынлай. Бирден о къыр устюнде сюрюнди, ашагъы йыкъыладжагъы ерде, эллерини саллай берип, юкъары учып кетти, къуш киби авеленип, бадем терегининъ янына барып къонды.

— Сиз юкълайсынъызмы?

Сулейман бу сесни эшиткенинен абдырап козьлерини ачты. Янашасындаки курсюде къара сачлы къадын отурмакъта эди. Э, онынъ озю, къолларыны тизлери устюне хачлап къойгъан, къоркъу толу козьлеринен Сулей-

Original Metin : 78

мангъа бакъып отурмакъта. Козьлерининъ акъылары керчектен де мавы тюсте. Юзю бираз агъаргъан. Дуда-гъы устюндеки сийрек, назик тюклер тизилишип тура-лар. Эгер йылмайса, янакъларында мытлакъа оючыкълар асыл оладжакълар.

— Билесинъизми?—деди онъа Сулейман,— мен сизден афу риджа этмек ве сизнен ведалашмакъ ис-тейим. Меним, керчектен де сизден гъайры кимсем

ёкъ.

Къадын онъа айретле бакъты, сонъ азачыкъ кулюм-сиреди. Сулейман вуджудында сыджакълыкъ ис этти.

— Ялварам,— деди о.— Мен... Иште, мен кеткендже, яни эр шей биткендже янымда отурынъыз. Энди аз къалды.

Отурырым,— деди къадын алчакъ сеснен.—Лякин мен бир шей анълап оламайым.

Адынъыз Сусанна, сой адынъыз Казимировна, фамилиянъыз исе Терекова. Ойлеми?

Ойле.

Демек, сиз Терек озенининъ бойларында догъдынъыз?

Эбет.

Меним адым Сулейман. Фамилиям Ташкъыран. Мен асырлар девамында денъиз далгъаларынынъ шид-детли урулышларына даянып кельген тим-тик къаялар-нынъ къабургъасына япышкъан кучюджик бир койде догъдым. Анда юксек бир къаянынъ устюнде бадем те-реги осе. О эр сене бааръде чечек ача... Мен сизни о терекнинъ янъна алып барыр ве бир къырмызы пытачыкъ къопарып беририм.

Сагъ олунъыз. Мангъа чечек берген киби ол-дынъыз.

— Меним сизге даа бир риджам бар. Мангъа бир эйилик даа япынъыз. Меним вазиятимдеки адамгъа ред этмек мумкюн дегиль.

Original Metin : 79

— Сизинъ вазиятинъизге не олгъан? Пек яхшысынъ-

Биз. Чырайынъыз...

— Меселе чырайда дегиль, Сусанна Казимировна, меселе юректе.

О сагъ элинен кокюсиһи косътерди ве бир талай ва-къыт эвель эллери-аякълары кыбырдамагъан алда, шимди кокюсининъ сол янында, теренде юреги токъ-макълагъаныны, къолларынынъ терисине кырмызы ренк къайтып кельгенини сезди. Демек, фани дюнья... Эп ойле муреккеп.

Мен сизге незакетсизлик яптым. Ахшанеде... Афу этинъиз мени.

Ёкъ. Незакетсизлик япмадынъыз. Мен яптым.
Хасталыгъынъызны сорадым. Нечюн? Неге керек эди?

Сиз кеткен сонъ, мен сизни мында алып къалдым.

Насыл этип?

Озюмнинъ дюньяда, яни мен азбарда кезгенде... Мен даима сизнен берабер кездим. Лаф эттим. Кимерде сиз менимнен разы олмадынъыз, биз иддалаштыкъ. Эевкълы шей, лафымызнынъ сонъунда эр вакъыт меним дегеним, меним истегеним киби олып чыкъты. Бир кере манъа пек дарылдынъыз. Атта мени, «ахмакъ, будала», деген сёзлернен сёгдинъиз. Лякин меним джаным агъырмады ве мен озъ дегенимден къайтмадым... Эм къайтмам. Ич бир вакъыт къайтмам. Сёгмек дегиль, котеклесенъиз де, ассанъыз да-кессенъиз де, къайтмам.

Я сиз не деген эдинъиз?

Мен омюримде кимсеге айтмагъан сёзюмни сизге айттым ве озъ дюньяма тек сизни алып кирдим. Энди сиз онынъ ичинден чыкъып оламайджакъсынъыз.

Бир шей аныламайым. Риджа этем, айдынджа айтынъыз.

— Айдынджа айтсам, ынджынмазсынъызмы?

— Ынджынмакъ? Нечюн? Мен сизге озюм риджа этем.

Original Metin : 80

Ёкъ, ойле олса да... бир кереден. Бельки...

Айтынъыз. Узатманъыз. Айтаджакъ шейинъыз-
нинъ эписи бир сёзге бенъзей. Айтынъыз,джаным агъыр-
маз.

Сулейман бир къач кере козьлерини юмды-ачты, Сусанна Казимировна онъа
йылмайып бакъмакъта

эДИ.

— Мен сизге, «севем», деген эдим.

Сусанна Казимировна индемени. О Сулеймангъа джиддий назарнен бакъып
къалды. Сонъ кулюмсирейджек олды, бирден юзюни эллеринен къапатып,
агълап йиберди.

Шу эснада къапуда эмшире пейда олды. Онынъ ар-тындан профессорнынъ
юкъбусадыкътан шишкен юзю корюнди.

— Энди бу бириси агълай,— деди эмшире.

— Япынъ къапуны,— деди профессор.
Олар палатада кене ялынъыз къалдылар.

— Олюм тёшегиндеки адамнынъ агъыздан бойле
сёз чыкъувы анълашылмаз шей. Мен шу сёзни айтып
олгъаным ичюн, бахтиярым. Шу сёзни айтмайып, олип
кеткен олсам, окюнеджек эдим. Сиз мени багъышланъ-
ыз. Энди агъламанъыз.

Сусанна Казимировна агълавыны кескен сонъ да, эппи вакъыт ерге бакъып
индемей отурды.

Ода ичинден сес-солукъ эшитильмеген сонъ, профес-сор ичери кирди.

Насылсынъыз?— деди о шень давушнен.— Мен
сизинъ риджанъызны ерине кетирдим. Сиз де меним
ичюн алидженап олунъыз.

Тешеккюр, профессор,— деди Сулейман.— Сизинъ
ичюн элимден кельген эр ишни япарым.

Риджам шу ки, тездже тюзелинъыз. Етер энди
ятакълай бергенинъыз. Не бу япкъанынъыз?

Сулейман джевап берип етиштирмеди. Сусанна Ка-зимировна еринден турды,
профессоргъа бакъып:

Original Metin : 81

— Риджа этем, манъа, истеген вакъытымда бу хас-таны энярет этмек ичюн рухсетнаме беринъиз,— деди.

Профессорнынъ кенъ ве ёргъун юзю кулюмсиреди. Кулюмсирегенде бетини орюмчек авы киби къаплап ал-гъан бурюшиклер бир джыйылып-бир джайылып алдылар. Бурюшиклер джайылгъан вакъытта яшаргъан ве дюльберлешкен киби олды.

— Риджа этем!—деп хытап этти Друшкин.— Рух-сетнаменъизни шимди ала билесинъиз.Юрюнъиз пешимден.

Сусанна Казимировна профессорнынъ артындан кет-ти. Къапу янына еткенде, чевирилип Сулеймангъа бакъты, кулюмсиреди: «Мен шимди келирим».

Сулейман да йылмайды. Адамлар чыкъкъан сонъ: «Мен бу къадынны чокътан биле эдим... тек шимди расткетирдим», деп тюшюнди.

Саба уянгъанда, Сулейманнынъ кейфи яхшы эди. Пенджере артында чечек ачкъан урюк терегининъ мис

къокъусы бурнуна урунды, богъаыны къытыкълады,

юрегини охшады. Къырмызы гуллернен ортюльген терекнинъ пытагъында бир гогерджин отура. Къанатларыны къабарткъан, башыны бойну ичине чеккен. Дерсинъ, гуллер ичинде терен тюшюнджеге далгъап. Аджeba, бу къушнынъ не къасевети бар? Бутюн башкъа къушлар далдан-далгъа, теректен-терекке учып, бу аджайип сабаны селямлаяракъ, орталыкъны озьлерининъ шень сеслеринен чынълаткъан бир вакъытта, бу гогерджин нечюн пытакъта къыбырдамайып отура экен?

Сулейман баягъы вакъыт гогерджинге бакъып ятты. Къум еринден къыбырдамады. Бир маальде шу пытакъкъа экинджи гогерджин келип къонды. Онынъ чокъу-чында недир бар эди. Экинджи гогерджин агъызындаки емегини муляйим бир арекетнен куськюн гогерджинге къаптырды. Тааджип! Бу гогерджин озю киби дигер

Original Metin : 82

гогерджинни бакъа. Бу не, арамамакълыкъмы? Экинджи гогерджин агъызындаки ашыны бергенинен учып кетти. Биринджи гогерджин тавурыны бозмайып пытакъта отура берди. Бираздан сонъ бакъымджы гогерджин кепе учып кельди ве кене онъа емек берди. «Локъатаджы, истисмарджы,—деп тюшюнди Сулейман ве яткъан еринде бу тенбель гогерджинни ушкютти. Гогерджин онъа бакъты.Онын бакъышында лякъайдлыкъ, первасызлыкъ бар эди.— Сени мен, мына шимди... Киш!»— Сулейман элини шапылдатты.

Къуш яваш еринден турды ве мукъайтлыкънен пытакъ, устюнден юрип, терекнинъ талда тарафына кетти. Бу вакъытта Сулейман онынъ бир къанаты салпырап, салынып къалгъаныны коръди.

Демек, о яралангъан, учып оламай, демек, омюр аркъадашы оны бакъа, тюзельгендже, озюне-озю емек тапып олгъандже оны бакъаджакъ. Сулейман джошкъун-лыкънен ичинден хытап этти: «Тюшкюнлешме, эписи кечип кетер, сен кене мавы кокте авеленир ве озъ къур-тарыджынъны, бутюн къяинатны селямлап йырлар-

сынъ».

Элинде шприцнен эмшнре кирди.

Сулейман агъа, саба шерифинъиз хайырлы ол сун! Бугунъ чырайынъыз пек яхшы.Сагъ ол,къардашым.Бугунъ яхшым,— деди Сулейман.

Уколдан сонъ Сулейман эпши вакъыт тавангъа бакъып ятты. Фикирлери тыныкъ, вуджудында енгиллик дуя. О кене эвини,озюнинъ дюньясыны хатырлады. Э, эбет, ондан бир хабер алмакъ керек. О козьлерини юмды. Лякин сеадет дюньясы кельмеди. О бутюн къуветини топлап бир къач кере даа тырышты. Худжур шей. Кейфининъ бу къадар яхшы олувына бакъмадан, сеадет дюньясы кельмеди, месутлыкъ дуйгъусы вуджудыны сармады. О даа бир кере тырышып бакъаджакъ олып, козьлерини юмгъанда къапу «шырт» этип ачылды ве

Orijinal Metin : 83

ичери Сусанна кирди. Онынъ янакълары урюк чечегин-ден ренк алгъан киби, кърмызы ве тазе эди.

— Мына мен кельдим. Беклей эдинъизми?
Сулейманнынъ юрегинде къуванчкъа бенъзер хош

дуйгъу пейда олды. Бойле дуйгъу, адетте, озъ дюньясы-на кечкенде пейда олатургъан эди.

— Эбет, беклей эдим,— деди о джошкъунлыкънен.—
Эм тек беклей дегиль де, сизни чагъыра эдим.

Къадыннынъ къара козьлери йылтырай, дюльбер ду-дакълары йылмаймакъта эдилер.

— Сиз даима бойле худжур лаф этесинъизми?,— деп сорады о.

Ёкъ, эндиден сонъ даима догъру лаф этеджегим.
— Меним сёзюмни тутаджакъсынъызмы?

Эбет.

Айса, мен кетирген шейлерни шимди ашайджакъ-сынъыз.

—Яхшы, эписини ашарым.

Сусанна чактасынадан банка, сарылы шейлер чыкъарып, стол устюне тизиштирип башлады.

Сулейман бу мераметли ве севимли къадыннынъ аркетлерини козетип ятаркен,озъ дюньясы-ялынъыз-лыкънынъ,омюрдеки бошлукъны толдурув истегининъ нетиджеси экенини анълады. Бу бошлукъ толгъан сонъ, онынъ нетиджеси олгъан «дюнья» да гъайып олды. Ёкъ, олды дегиль, энди онынъ дюньясы, янында эди.

Original Metin : 84

ДАГЪДАН ЭНГЕНЛЕР

Дагъ устюнде салынып къалгъан къара чуллу бу-лутлар бири-бирлерини анъып юрген къашкъырларгъа бен-ъзейлер. Ыылгъалар арасындан, къобалар ичинден выйыллап чыкъкъан ель де ач къашкъырларнынъ увултысыны анъдыра. Батыгъа авып башлагъан къыш кунешининъ зайыф нурлары къара булутларнынъ о ер, бу ерини тешип кече ве дагъ -уджларыны ялдизлай, къар устюнде йылтырап, козьлерни къамаштыра. Ашагъыда исе гедже озь укюмине кирип башлады. Дерелер ве йылгъалар устюне юфкъа, мавымсы перде энди. Дагъ этегине келип туташкъан кучюк койнинъ базы эвлеринде сары ышыкълар пейда олды. Эки дагъ тѣлесиндеки къара ёлакъта атеш янды. Кетменлерини омузларына къойы, тарладан къайтаткъан койлюлер бу атешни корип абдыраштылар, оны озьлериндже табирледилер: биревлер, Шермат къорбашынынъ адамлары, деди. Дигерлери, Ибрахимбекнинъ разведка отряды, Афгъан бетген келе, деп баш кестирдилер. Эр алда койлюлернинъ адымлары сыкълашты. Олар эвлерине, бала-чагъаларынынъ янына ашыкътылар. Бу хабер бир тыныш-та бутюн койни доланып чыкъты. Адамлар къапуларыны аралыкъ этип, пенджере перделерини котерип, къоркъу ве теляшнен Къарадагъда янайткъан атешке бакътылар.

Атеш эп гурьленип яна. Узун ялынлар бу серт акъ-шамда онъа сыгъынгъан адамларнынъ ачувлы юзьлерини

Original Metin : 85

яламакъ, оськен сакъал-мыйыкъларыны якъмакъ истеген киби чапкъылалар.

— Йигитлернинъ энъ атиклерини ёлладым,—деди Эльбек янында первасыз тавурнен отургъан сюйрю бурнлы адамгъа.— Бурунынъны чокъ салындырма, бош къайтмазлар иншалла. Гонъюль хошлайджакъ бир шейлер расткельсе, къачырманъыз деп тенбиледим. Мына, корерсинъ, юрегим дуя, бугунъ бир кейф чатармыз.— Эльбек чыплакъ башыны дигер тарафкъа чевирип багъырды— Арслан, бир чай къойчы, къардаш, ичеклер-

ни ювуп турайыкъ.—Сонъ кене субетдешине чевириль-ди.— Сизинъ мемлекетинъизде къадын-къызларгъа му-насебет яхшы. Анавы ялынаякълар оларнынъ юзьлерини ачмакъ истейлер. Резиллик...

Атеш башында тюшюнджелерге далып отургъан узун бойлу, кенъ джавурунлы, эсмери йигит истемейип еринден турды ве къурум баскъан къап-къара гугумнен чокъракътан сув кетирди, сонъ оны атешнинъ четине ерлештирип къойды. Бираздан гугумдеки сув шакъырдап къайнады. Арслан онынъ ичине бир авуч чай ташлады ве бекнинъ огюне алып кельди.

Чай къайнады, бегим.

Сен аджайип йигитсинъ, Арслан,— деп макътады оны бек.— Лякин бутюн вакъыт тюшкюнсинъ, хаял-перестсинъ. Гонъюлинъ де пек йымшакъ. Дармиянда къызыл аскернинъ бабасыны ат къуйругъына багълап сюйретеджекте аркъанны кескенсинъ. О бир сефер, кене бойле, бир къызылнынъ эвини якъаджакъта къар-шылыкъ косътергенсинъ, озъ аркъадашинъа сия тик-легенсинъ. Бу насыл шей? Айтчы, сен кимнинъ тарафындасынъ?

Мен адалет тарафындам, бегим!—деп джевапланды Арслан ачыкъ ве кескин сеснен.

— Машалла, машалла, йигитим,— деп оплады оны бек.— Биз де адалет ашкъына элимизге сия алдыкъ. Ислям байрагъы алтында балаларымызнынъ бахты,

Original Metin : 86

къадынларымызнынъ намусы ичюн аят-мемат курешине къалкътыкъ. Я биз, я олар! Душманны аджымакъ — озюнъе мезар къазмакътыр. Бар, огълум, бир даа бойле шейлер япма.

О эвнинъ ичинде къызыл аскерлер дегиль, бала-чагъа, къарт-къурткъа къапавлы эди,— деп итираз бильдирди Арслан.— Мен оларнынъ якъылмасына разы олмадым.

Сен оларны якъмасанъ, олар сени якъарлар, будала!—бек багъырды.— Душманнынъ сою да, сопу да душмандыр. Бильмиш ол. Биз сенинъ къорантанъны, сой-сопунъны къяфирлерден къорчалаймыз. Бу куреште амансыз олмакъ керек. Сен исе...— бек сёзюни шашырды ве бирден окюрди:—Деф ол, козюмден!

Ракъы къокъусундан Арсланнынъ юреги быланды. Кене атеш башына кельди. Багъыравукъ бекнинъ сёзлерини шу дакъкъада унутты, хаялында кене догъып-оськен коюне къайтты. Копюрп-шапырып акъкъан дагъ озенининъ ялысындаки басыкъ эвлер, чалы-чырпи къоралар, багъ-багъчалар. Танъ агъаргъанынен кой уяна: хоразлар къычырша,сыгъырлар мунъреше, арабалар гъыджырдай, адамлар исе тарлагъа ашыкъалар. Къыш кунълеринде къышлакъ йигитлери чайханеге топлана чешит лятифелер, риваетлер айтышып эглене, пиляв пиширелер. Арслан койде чайхане пилявынынъ устасы оларакъ танылгъан эди. Бир кере... Арслан о вакъианы пек яхшы хатырлай. О вакъытта да къышнынъ бири-бирине бенъзеген джансыкъыджи кунълери эди. Бир афтадан берли арды кесильмеген ягъмур, къар кимерде исе экиси бирден ягъа. Кунъдюзлери аванынъ чырайы куль ренкинде ола. Къуршун тюзюндеки кок чыплакъ сельбилернинъ уджларына тийип, дам эвлернинъ устюнде салынып тура. Уйле авгъанынен орталыкъ къаранлыкълашып башлай. Джибиген топракъ аякъкъа туткъал киби япыша. Койнинъ тар сокъагъыннъ ортасында асыл олгъан ёлакътан толып-ташып быланчыкъ сув

Original Metin : 87

акъа. Кунъ бою сепелеген ягъмур экинди вакътында к-ъаргъа айланды. Лякин къар данелери ерге тюшкенле-ринен ирийлер. Дамлар тѣлесине уюльген пиченлер ве гъузапалларнынъ устьлери, балчыкъ диварлар агъарды. Бойле ава адамнынъ юрегинде мазунлик догъура. Арслан чайхане оджа башында адеттеки ишинен мешгъуль олып тургъанда янашадаки ёлдан кечейткъан эки копчекли къокъанд арабасынынъ аты тайып йыкъылды. Айван бир къач кере еринден тураджакъ олып ынтылды. Лякин аякълары онъа бойсунмадылар. Тизлене, йыкъылала. Бу ерде ёл бираз байып олгъанындан ат эр йыкъылгъанда араба арткъа тая ве чаресиз къалгъан айванны да озюнен берабер чеке. Шашмалап къалгъан койлю къарт атны де ура, де пиязлай, арабанынъ устюндеки къызчыкъ исе къоркъуп вайвалай эди. Ат бирден кучьнен йыкъылды, араба къыйышты, онынъ буюк копчеклери ёл кенарындаки терен завургъа джылышып башладылар. Арабанынъ арыкъ ичине авдарыладжагъыны анълагъан къарт, къызына къычырды.

— Ханифа, секир къызым!—къарт бар къуветинен арышларгъа япышты ве арабанынъ таювыны бираз токътатмакъ истеди.— Секир, балам, секир!

Лякин къызбала ичюн бу арабадан секирмек къолай дегиль эди. О бунынъ ичюн башта четаннынъ¹ ичинден чыкъмакъ керек эди. Устюндеки фереджесининъ узун этеклери аякъларына чырмашып, о бир къач кере турып йыкъылды. Къызынынъ тюшип оламайджагъыны анълагъан къарт теляшнен багъырды: «Ярдым этиниз!»

Арслан чайхане азбарынынъ алчакъ диварындан шиддетнен секирип кечти ве арабанынъ артына кечерек, онынъ бирден-бир кочерине омузларыны тиреди.

Айданъ, ата, айданъ!— багъырды о къарткъа.

Къарт атны къамчылады, лякин артыкъ балчыкъкъа

¹ Четан—чубукъларнен орюльген ве эки копчекли эски озьбек арабаларында юкхи тутын. турмакъ ичюн къойьлгъан чильтер.

Original Metin : 88

баткъап копчеклер эп завур бетке джылыштылар. Арслан тизлери устюне чёкип, эп итей, лякин араба еринден кыбырмай аксине, арткъа тая эди. Бу эснада йигит-ке аякларыны тиреген топракъ биле яваш-яваш завур бетке джылышкъан киби кельди. Арслан энди кочерни йиберсе биле арабанынъ артындан чыкъып етиштиралмайджагъыны, араба оны да сюрип завур туюне алып кетеджегини анълады. О терен нефес алды, сонъки къуветини топлап, кочернинъ астына кирди. Копчеклер бир ан ерден котерильдилер. Къарт атнынъ сыртына шиддетнен къамчы урды. Араба тепренди. Арслан бутюн вуджудынен ерге япышып кене итеди. Къарт атны аджымады.

Араба ёлгъа чыкъбан сонъ, чамургъа былангъан йигит юзюнден акъаяткъан терни силип, йылмайды. Къарт Арсланны джан-юректен алгъышлады. Эллерини ачып: «Даима башынъда бахт, белинъде къувет олсун, Рустем¹ огълум. Экюнъ ёлда къалмасын», деп дуа этти. Сонъ Арсланнынъ чамурнен терге былангъан юзюне бакъты. «Амма да заметке къойдым, сени, огълум. Ханифа,— деди арабада отургъан кызычкъкъа,— явлыгъынъны бер кызым, агъанъ бетини сюртсин».

Аля даа къоркъудан озюне келип олмагъан кызычкъ, бир чаре этип фереджесини ачты ве онынъ туюнден мавы къыйыкъ узатты.

Ма, огълум, бетинъни сюрт,— деди къарт.

Ий-йи, темиз шейни былаштырмакъ не керек,— деп итираз этти Арслан.— Шимди юварым.

Сюртебер,— исрар этти къарт.— Ханифа кадянь ювар.

Арслан йылмайып тургъан кызычкъкъа бакъты.

Оларнынъ козьлери расткелиштилер. Бу дакъкъада узун, сия сачлы, эсмери юзлю дюльбер кызычкънынъ бутюн юреги онынъ ири, къара козьлеринде, якъыджы наза-

¹ ~~Рустем~~ — озыбек халкъ агъыз яратыджылыгъынынъ пель-ваны.

рында акс олунгъан киби эди, дюльбер дудакълары исе недир демек истеген киби, азачыкъ ачылды ве йылмай-дылар. Арслан абдырады. Ханифа исе меракънен ба-къып турмакъта. О балалыкънынъ корюнмез сынъырыны даа деми атлап кечкен ве онынъ сафлыгъыны, саделигини ве атта аджемилигин сакълап къалгъан алда озюнинъ къызлыкъ джазибесининъ тылсымлы къуветине гизлиден ишанып башлагъан эди.

— Сюртюнъиз ака, мен юварым,— деди о муляйим давушнен.

Арслан йымшакъ ве аджайип къокъулы явлыкъны юзюне окъалады, сонъ къарткъа узатты.

— Кармак коюне барып, багъчеван Халиль атаны сорасанъ, эркес эвимни косътерир,— деди сагълыкълашаяткъанда къарт.— Эвге буюр, огълум.

— Келинъиз,— деди араба артындан ипдже сес. Шу кунъки чайхане пилявы уста ашчынынъ шаныны акълап оламады. Арслан саруш адам киби не япкъаны- бильмей юрди. Козълери огюнде шу эсмери къыз-чыкънынъ дюльбер юзю,якъыджы назары доланды, къулакъларында онынъ сеси янъгъырады. Эбет, « келинъ-из», деди. Арслан Ханифаны бир даа коръмек истегиии енъип оламады. О бир къач кере Кармак коюне барды. Узакъ дегиль, тез юрген адам ичюн бир саатлик ёл. Арслан койнинъ бирден-бир сокъагъы бою адымлар экен, Халиль атанынъ къыйыш къапусы огюнден аджеле иши бар киби ашыкъып кече,койнинъ о башына чыкъкъан сонъ артына къайта,къыйыш къапугъа якъынлагъанда кене юреги дюкюльдеп, тизлери къалтырап башлай. Сонъ койге къайта. Бир кере Арслан бойле ашыкъып кететкъанда къыйыш къапу янында башына бир байлам от къойгъан индже пейда олды. Арсланнынъ аягъы баскъан ерни козълери коръмей эДИ.

— Арслан ака!

Арслан чевирилип бакъты. Къыз башындаки отуны

Orijinal Metin : 90

ерге ташлады. О Ханифа эди. Арслан биринджи кере озюне кьаба, чиркин ве чыкьымсыз олып корюнди. К-ъызгъа якьынлап,кьабаат ишлеген бала киби тутукьълана-тутукьълана:

Сизинь демирджиге ишнен кельген эдим,— деди.

Мен сизни корьгенимнен таныдым,— деди Ханифа.— Юрюшиньизден.

Арслан аякъларына бакьып, оксюрп алды.

— Мен кетейим айса...

— Ишиньиз аджелем и ёкьса? Киринь, кьартбабам эвделер¹. Келип де кирмегенинъизни эшитселер, джан-лары агьырыр.

Э,ёкь... Эбет. Эгер джаны агьыраджакь олса...

Эбет, эбет, кириньиз.

Онынъ сеси де озю киби назик. Аркетлери табиий.Кьырмызы антери ве кьыйыгъы кунеште янгъан киби парылдайлар. Дюльбер башыны бираз янтайтып, хош бир айретнен Арслангъа бакьып тура. Дюльбер агьызынынъ ичинде кьар киби ап-акь тишлери о кьадар джазибели парылдайлар ки,эшкьлы вишне дудакълары арасында санки кунеш нуру пейда ола. Бу назик вуджутта гизлеиген оладжакь кьадын ве ананынь кьудретли севгиси уянмагъа азыр тура эди.

Арслан онынъ дикькьатлы назары алтында абына-сюрюне кьапудан кечти. Вуджудыны эскенджеге алгъан сыкьынты тек Халиль атанынь кьуванчлы юзюни корьген сонъ даркьалды.

Бу корюшювден сонъ Арслан баягъы юрекленди, бу койге «ишнен» келип-кетювини де сыкьлаштырды. Ха-нифаны кой четиндеки тарла ичинден от джулкьаяткьанда «тесадюфен» расткетире, онъа ирдым эте, кимерде отуны азбар кьапу янынадже котерип келе, бу ишлерни буюк бир сыкьынты ве эеджан ичинде япа эди.

1 Озбеклерде чокьлукь ялгъамасы урьмет манасында да кьулланыла.

Оrijinal Metin : 91

Арслан ичюн оны корьмек, онен субетлешмек буюк бахт. Онынъ ичюн Ханифа токьунылмаз, мукьаддес ве азиз адам. Оны биревге бенъзетмек я да биревнен тенъештирмек мумкюн дегиль. Арслан оны зияде сев-мекнен джаныны агъыртмакътан къоркъа, хаялында оны иляхийлештире ве онъа сыгъына эди. Онынъ ичюн ольмеге де, яшамагъа да азыр. Къызгъын хаялларында озюни онынъ ичюн къурбан эте ве севгисининъ бутюн къудретини олюминен бильдире эди.

Олар от джукъув вакътындаки лакъырдылардан бири-бирлерининъ кечмишлерини бильдилер.

Ханифа сабий чагъында къартбабасынынъ элинде къалды. Омюрнинъ бутюн сырларыны шу къартбабасындан огренди, къадын тербиеси корьмегиненден къыз балагъа аит шейлерни, эксери алларда, ис этип бильди. О, къартбабасындан гъайры, даа бир кимсеси ола биледжегини акъылына биле кетирмей осьти. Башкъа балаларнынъ акъылына оюндан башкъа шей кельмеген вакъытта, Ханифа аджджы акъикъатнен расткелишти ве багъырына таш басты. Къыйынлыкъларгъа къатланмагъа, оларны енъмеге огренди. Он алты яшында дюньянынъ къач буджакъ олгъаныны анълап ежен, тюшюнип-ташынып иш корьген къызгъа чевирильди.

Арслан озю ве анасы акъкъында, язда тарлада ча-лышкъанлары, къышта анасы тикиш тиккени, озю исе иш олгъанда арабаяпыджылар ширкетинде чалышкъаны акъкъында айтты.

Бири-биринден фаркъсыз отькен куньлернинъ бу эки яшнынъ омюринде догъургъан янъылыгъы шу олды ки,

Арсланнынъ от джыймагъа келюви бир адет олып къалды. О ири ве къуветли эллеринен памукъ сырлары арасындаки сармашыкъларны тез-тез джукъып ала, нетиджеде, Ханифа котерип оладжагъындан зияде от джыйыла ве оны Арслан озю котерип, азбар къапу янынадже алып келе. Ханифа ёл бою сыкъыла, оларны бирев коре Къаладжагъындан сакъынып даим этрафына

Original Metin : 92

бакъына, лякин буюк бир байлам оһы сыртына кьойып, кениш адымларнен кетейткъан бу йигитте муим иши ол-гъан киби,онынъ артындан кьалмай, тап олдурамагъанда бир кьач адым чапып ала ве тенъешкен сонъ, кене ян-янаша кете эди.

Бир кере Арслан кечикти. Ханифанынъ кунъ кьавуш-къандже тарлада кьалмайджагъыны билъсе де эр ва-кьыт от джыйгъан ерлерине барды. Кимсе ёкъ. Бельки даа ёлда кетедир. Арслан терлеп-пышнап таныш со-кьакъкъа бурулгъанда, огюнде бир атлыны ве онынъ янында башында отунен тез-тез адымлап кетейткъан Ха-нифаны коръди. Эгерде ялпайып отургъан, балабан сарыкьлы адам онъа бир шейлер айта, атынен оны ёл четине эп сыкъыштыра.Якъын баргъан сонъ Арслан атлынынъ сёзлерини эшитти. «Ач юзюньни,— о эгилип Ханифанынъ башындаки от байламыны чекип алды. Ханифа кьыйыш к-ъапугъа догъру чапты. Адам исе атыны ёрттырды кьызынынъ артындан багъырды: —Манъа бакъ бакъ, бир керечик.Ярын кьудалар келеджек.Эп бир кьачып кьайда барыр эдинъ? »

Арслан бир секиркнеп атлынынъ янында пейда олды. Эгерден кьуветнен чекип тюшюрильген адам озюни токътатамайып ёл кенарындаки четлери гурь отларнен кьаплангъан арыкьнынъ ичине юварланып кетти. Арслан бир ан онынъ кьайда гъайыр олгъаныны билалмай абдырап кьалды. Арыкьнынъ дигер четинде кимдир, «хых-ха!» деп оксюрди. Арслан устюнден быланчыъ сув чыбыртып, папий киби салланып кетейткъан, аякълары кьыскъа, шишман адамны корип артындан кьуваламады. Коюне догъру аджеле кетти. Шимди онынъ мийинде тек бир фикир кьалды: ярын эртедже кьуда ёлламакъ керек. Акс алда кеч ола биле.

Олар кузьде эвлендилер. Арслан чокъ вакъыткъадже озюнинъ бахтына ишанмайып юрди. Бала-чагъалы олдылар.

Бир кере араба вакъиасы хатырлангъанда Ханифа

Original Metin : 93

Арсландан: «Сиз мени биринджи кере корьгенде не тю-шюндиңиз?»— деп сорады.

Эгер шу кызы меним кыдыным олса,кыолларым устюнде тутар эдим, деп тюшюндым.

Утанмаз.— Ханифаның янаклары кырмазы ренк алдылар.— Бир керден шойле тюшюнем олурмы?

— Сен де бир шейлер тюшюнгендирсинь эбет?

Бир шей тюшюнемдим.

Сен арабаның устюнде, мен исе астында, терен джарның джагысында джан чекишкенде нч олмадым, саг олсун мынавы аюв, дегендирсинь.

— Айтайыммы?

— Айт.

— Кульмезсиньизми?

Ёкь. Мына коресинь де насыл джиддий отурам.— Арслан чырайыны сытып, янакларыны шиширип джиддий тавур алган олды.

Мен шойле агань олса, не кыдар яхшы деп тюшюнген эдим.

Олар шаккылдап кулюштилер.

Арсланнен Ханифа озь севгилеринен бахты яшадылар. Бу севги яшайшының бутюн кыйынлыкларыны енъмеге, энъ агыр вакытларда биле бахты олып кыалмагъа ярдым этти.

О бу яккыа келеяткыанда Ханифа окюрип-окюрип аглады, ялварды, «гоньюлим бир хайырсызлыкь дуя, барманьыз», деди. Лякин не чаре. «Топрагыныа душман келе, йигитлик борджунь», дедилер. Кыуран опьтюрдилер. Кучюк огьлу Алишер хаста эди. Не олды экен?Онынъ козьлери огюнде тешекте яткыан огьулчыгы джанланды. «Баба, кетменъиз», деп иидже, меджалсыз эллеринен бойнуна сарылды. «Мен тарлагъа кетем, огьлум, акышам кыайтырым», деди Арслан.«Айса,кыайткыанда, манъа кыарпыз алып келинъиз,яхшымы?» деди бала. Арслан кыарпыз кетирмекни ишандыр-

Original Metin : 94

ды. Мына, арадан учь ай кечти. Не къадар койлерге кирип-чыкъты, не къадар ёлларны кездилер. Бала сесини эшиткенде юреги эзиле, къарпыз корьгенде кене ог-ъланчыгъыны хатырлай. Тюшонде салъте эвине къарпз алып кельгенини коре. Бир кересинде элиндеки къарпызы тюшып парчаланды. Онынъ шырасы инсан къанына ошай эмиш.

Иброхимбекнинъ йигитлерине къошулгъан сонъ да Арслан элине сила тутмады. Оны озь истегинен ашчы тайин эттилер. Кет-кете Арсланнынъ козю ачылып баш-лады, юрегинде агъыр шубелер пейда олды. Анълашыл-гъанына коре байларнен фукъарелер къавгъа эте экенлер. Не япсын? Акъикъаткъа козь юмуп, озю киби фукъаре йигитлерге къаршы уруша берсинми, ёкъса акъыл даветине къулакъ асып, ялан ёлнен кеткенини танысынмы?

Гедже къаранлыгъы къоюрды. Дагълар ве йылгъалар устюне къара чаршаф энди. Баты беттен тегерек ай корюнди. Лагердекилер ниает тынчландылар. Кимиси юкъугъа кетти, кимиси атеш башында тютюн савурып, сергюзештлер айтта я да динълей. Арслан лакъырды-ларгъа къулакъ асмай, чапанына ясланып эп ойлана. Беденинде эзиджи бир ёргъунлыкъ дуя. Бу ёргъунлыкъ юкъласа да, раатланса да кечмей. О озю иштирак эткен талавларны, асув-кесювлерни, якъув-йыкъувларны унутып оламай. Феръяд къопарып агълагъан къадынларнынъ теляшлы юзьлери козь огюне келе, къулакълары астында бала агщлавы ве къартларнынъ къаргъышы эшитиле. Бойле тюшонджелерге даянамагъан киби онынъ юксек эндамы букюле, бенъзи сола, фикирлери къарыша эди. Пельван вуджудыны да баштаки къувет терк этип башлады. Сыкъ- Сыкъ башы айлана, юреги сыкъыла. Дагъ авасы онъа агъырлыкъ эте. О ясланып яткъан еринден ашагъы бакъты. Дженюп бетте бир чокъ тез акъкъан озен ве арыкъларнен тилим-тилим этильген кениш вадининъ о ер-бу еринде къарарып тур-

Orijinal Metin : 95

гъан скиртлер козьге чарпа. Ай ярыгы уфукъны даа ярыкъ этип косьтере. Шимди о, сыртына эйбетли къаялар басып тургъан дагъ тизмелеринен сынъырлана. Ханифанынъ догъгъан кою мына шу дагъларнынъ артында бир ерде олмалы. Бельки, уджлу къаялары кокке саплангъан, учуримлы джапларыны къаранлыкъ баскъан мына шу титис дагънынъ артындадыр. Кимерде о Ханифаны огълунынъ башында къыямет къопарып агъляткъан алда, кимерде насылдыр бандитлерден къоркъуп пысып тургъан алда коре ве эр сефер бойле агъыр фикирлернинъ тазыйкъына даянамадан ынърап йибере эди.

Гурр этип кулькю котерильди. Арслан сескенди, сонъ атеш башында отургъан къырмызы юзьлю адамларгъа шашкъын-шашкъын бакъты. Бурнуна ракъы къокъусы урулды.

— Дейджегим,— кимдир башлагъан икяесини девам эттирди.— Мени корип, азбар къапунынъ мандалыны итеди. Ат устюнден къалавгъа миндим ве тап, этип янына секирип тюштим.— Лакъырды эткен адам атешнинъ дигер тарафында отургъанындан Арслан онынъ юзюни де, озюни де коръмей, тек къаба сесини эшите эди.— Аман отю патлайзды, абдырап эв ичине чапты. Мен артындан къалырыммы! Къапулар тарс-турс ачылып япыла, одаларнынъ биринден дигерине чапып кече, мен исе эп артындан кетем. Энъ тёрдеки одагъа киргенде козьден къачырдым. Бир ерде ёкъ. Пенджере табакълары ичтен чекили. О якъ, бу якъ бакътым. Бир маальде ёргъанлар устюнде саркъып тургъан ортюни котерип бакъсам не корейим,— о шакъылдап кульди,— ёргъанларгъа къаршы япышып къалгъан. Бир-эки тюрттим. Озюни сыкъмады. «Чыкъ бу якъкъа!» деп багъырдым, къыбырмады. Мен ашыкъа эдим, назланып отурмагъа вакъыт ёкъ. Ишимни битирип кете бердим. Тынышыны биле чыкъармады, джинасир.

Арсланны дешет басты. Бутюн вуджуды къызды.

Orijinal Metin : 96

Къызгын мийи эшиткенлерини бир анде бутюн индже-ликлеринен козь огюнде джанландырды: къансырагъан айдутнынъ азбаргъа секирип тюшкенини корьген къадын, дерьал, эвге чапа, анда, энъ тёрдеки одада онынъ яш баласы юкълап ята. Телюке якъынлагъанынен ана баласы янына чапып келе. Оны элине алгъан сонъ къайда гнзленеджегини бильмей шашмалай. Къапугъа аякъ сеси якъынлагъан сонъ, лячаре, бу одада гизленмек мумкюн олгъан бирден-бир ерге ёргъанлар йыгъылгъан ерге сокъула. Бу арада мынавы алчакъ етише...

Арслан юрегини тельчелеген фикирлерге даянама-дан:

— Ув-в, айдутлар!— деп багъырды.—Эпинъиз айдутсынъыз. Ватан ве дин акъкъындаки лафларынъыз ялан. Макъсадынъыз башкъа...

Арслан багъырып айтса да онынъ сёзлерини тек янинда отургъанлар эшитилер, чюнки бир чокълары кулькю сыкъынтысындан даа арынып оламагъан эдилер.

— Мынавы индемез делирди, гъалиба,— деп ташлады кимдир.— Бакъ насыл улуй.

Экинджиси, «къулакъ асма», деген манада элини саллады.

Арслан бу лякъайд тавурлы первасыз адамларгъа бакъып къалды. Артыкъ онъа кимсе къулакъ асмай эди. Аналар намусы тапталгъанда, огъланлар къайда эдилер, бу ашшалыкъ зуур эткенде мен къаерде эдим, инсанлыкъны мукъаддес бильген адамлар къаерде эдилер?!

Арсланнынъ къаны мийине урды, козь алды къаран-лыкълашты. О еринден сычрап турды ве тез-тез юрип барып, икяесининъ девамыны айтаяткъан адамнынъ сыртына къуветли бир тепме яндырды. Шу дакъкъада сес-шамата кесильди. Юкъусырагъан козьлер меракъ зевкъы иле акъайдылар. Арсланнынъ къаршысында кениш бетли, алчакъ ве томалакъ бир адам пейда олды.

Orijinal Metin : 97

Онынъ зорнен сечильген къашлары арасындаки боюнджакъ козьлери ачувнен йылтырайлар, ялпакъ бурну къызаргъан, къалын дудакълары къалтырайлар. Адамлар онынъ дёрткоше сакъалына, ине киби къатты ве сарышын сачнен къаплангъан къопкъа киби башына,къыйыш пычакъ туткъан къуветли къолуна къоркъунен бакътылар. Бу адам озюнинъ шефкъатсызлыгынен нам къазангъан эди. «Къынындан чыкъарылгъан пычакъ мытлакъ баш кесмели», дер эди о ве адамлар ондан даима сакъына эдилер.

—Эчкининъ оледжеги кельсе къасапкъа къаша-

ныр,— деди о кулжсиреп, сонъ къолларыны джайды-

раберип Арсланнынъ устюне секирди ве пычагыны шиддетнен саллады. Арслан четленди.

Языкъ йигитке,— деди кимдир.

Озю къорбашыны келип тепти,— деди башкъасы.— Энди пайыны алыр.

Адамлар, деръал, даире шекилинде турдылар. Арслан къаршысында тургъан адамнынъ намуссызлыкънен нам чыкъаргъан Вали къорбашы экенини анълады. Шимди бунынъ эмиети ёкъ. Вали элиндеки пычагынен аваны бир къач кере кесип-санчып алды. Арслан артына чекиле берип, чабик арекетнен атеш ичинден ярысы янгъан узун къалын сопаны чекип алды ве шу заман оны къорбашынынъ балабан башына эндирди.

— Вазгечинъ!— деп багъырды чадыр беттен кимдир. Сонъ къуршун сеси эшитильди.— Темаша корьмек истейсинъиз, э? Фармазонлар..

Бу сюйрюбурун эди. О Арслангъа бакъып, «анъла-шыла», деген манада башыны саллады. Адамлар даг-ъылдылар. Вали еринден тургъан сонъ да хайли вакъыт озюне келип оламады. Сонъ, «ых-ха», деп оксюрди. Арслан ненидир хатырламакъ истеген киби онъа бакъып къалды. Хатырлап оламады.

Арслан кене тюшюнджелеринен янгъыыз къалды. Бу къоркъунчлы ве мудхиш адамлар арасындан чыкъып

Original Metin : 98

къачмакъ керек. Узакъларгъа, адамлар бири-бирлерини севип-сайгъан, чименликлер мис къокъугъан, сувлар шы-рылдап акъкъан ерлерге, олюмнинъ мудхиш панджасы етмеген ерлерге кетмек керек.

...Якъыздан эшитильген туякъ сеслери, адамлар-нынъ тенеке давушнен къакъылдап кулювлери Арсланнынъ хаялларыны больдилер. Атларнынъ югенлеринден джетип кельген адамлар де багъырып, де фысылдап лакъыры эте, мемнюнликнен кулюшелер. Арслан отургъан ерден кельгенлер яхшы корюне эди. Узун бойлу, мазаллы йигитлер. Устьлеринде мешин куртка, башларында йылдызлы фуражкалар. Бу анавы бурунлынынъ тюшюнип тапкъаны. Йигитлер, эалининъ джаныны агъыртаджакъ бирде-бир иш япаджакъта, къызыл аскерлерге бенъземек ичюн аселет бойле кийинелер.

— Артымыздан бир къарт такъылды. Озю зорнен юрсе де баягъы ергедже шыншыкъланып кельди. Ахыр-сонъу тындырмакъ керек олды. Шай да гебереджек алында экен,—деди олардан бириси.

Бек чувалларнынъ бирисине шапылдатып ураракъ, мемнюнликнен:

— Машалла, азаматлар, мына бу акъыкый йигитлернинъ иши,—деди.

Арслан Эльбекнинъ чанкильдевик сесини эшитип ке-не тарсыкъты. Озюни эркестен буюк ве бильгили зан эткен бу адамны о бегенмей, онынъ даима яшланып тургъан чиппий козьлерине, сап-сары тишлерине, чукюндир киби бурнуна бакъкъанда атта джийрене эди.

Кельгенлер атларнынъ сыртларындаки чувалларны ерге тюшюрдилер. Арслангъа оларнынъ бириси къыбырдагъан киби кельди. Эки чувалны атеш башына кетирдилер. Оларнынъ ичинде расткельген еринден союлгъан дёрт къой бар экен. Учюнджи чувалны Эльбекнинъ чадырына сюйреп кирдилер.

— Арслан, ишке кириш!—деп ырджайды Эльбек. Яхшы этип къавур буларны.— О кене ырджайды. Арс-

Original Metin : 99

лан атеш ярыгында онынъ чюрюк тишлерини корип -юзюни чевирди. Бу дакъкъада бек онъа нишаретли бир махлюкъны анъдырды.

Арслан ишке киришти. Атешнинъ четлерине къа-зыкълар къакъып, эт къавура башлады. Адамлар бек-нинъ чадыры тарафкъа маналы-маналы назар ташлай, биревлер тавланып куле, биревлер чырайыны сытып, «инсафсызлыкъ», «яхшы иш олмайята», деп ташлайлар. Арслан оларнынъ бакъышларындан да, сёзлеринден де бир шей анъламады. Агъачкъа кечирильген эт кесеклерини чевиререк, кене хаялгъа далды.

— Этлеринъ яна, эй анъкъав!

Арслан башыны котермеден этлерни эвирип-чевирип бакъты.

— Пишти, тыкъына билесинъиз,— деди ачувнен. Ач адамлар онынъ сёзлерине къулакъ асмадан эт-

лерге япыштылар. Белине йипек къыйыкъ багълагъан йигит буюк бир кесекни табакъкъа къойды ве, бу оларгъа, деп абына-сюрюне чадыр бетке кетти. Башкъалар онынъ артындан ырджайып бакъып къалдылар. «Кене ичкенлер, дудакъларыны бири-бирине кетирип оламайлар, копеклер,— деп тюшюнди Арслан,—кимсин кимнинъ эвини якъып келъгендирлер». Бу арада чадырдан бек чыкъты. «Сонъ, насыл?»—деди сюйрю бурунлы. Бек мемнюнликнен кульди. «Йигитлернинъ анълавы за-рарсыз,— деди о къакъылдагъан давушнен,— Лякин мышыкъ киби чапкъыла. Амма мен оны тез сустурдым». Биревлер шакъылдап кульдилер. Кимдир: «бу шерияткъа иснаттыр», деди. Бек сюйрю бурунлыгъа ишмар этерек, башынен чадырны косътерди. Сюйрю бурун деръал къангып-турды ве чадырнынъ ичине чапып кирди. Анда недир гурсюльдеп йыкъылды, сюйрю бурун сёгюнди.

— Япкъанынъыз алчакълыкътыр, бек,— деди йигитлернинъ бири гурь сеснен.— Токътатынъ, бу масхара-лыкъны. Халкъ бизге нефрет этер.

Original Metin : 100

О догъру айта. Вазгечинъиз,— деди бир къач сес. Сонъ даа бир группа адам бу фикирге къошулганыны бильдирип, «эбет, эбет», деди.

Сизлер истемесенъиз, зорламаймыз. Истеклилер буюрсын,— деди бек тавурыны бозмайып. Чадыргъа якъын отургъанлар гурюльдешип кулюштилер.

Биз интикъам аламыз. Бу да интикъам. Анъла-макъ керек.

Чадырдан къанлы юзюни сюрте-сюрте сюйрю бурун чыкъты. Оны корьгенлер кене кулюштилер.

— Тырнады амма, лякин мен де акъкъымны алдым,— деди о ве куфюрленди.

Арслан адамларгъа бакъып, оларныъ эки группагъа айырылгъанларыны, бир тараф кульгенде, дигерлернинъ юзьлери ачувлы ве кускюн экенини дуйды. Юреги кене тарсыкъты. «Бу чадырныъ ичинде бир шей ола, гъалиба», деп тюшюнди.

Чадыргъа якъын отургъанлардан бири бекке мура-джаат этти:

— Бек, бу «авны» мен эльге кечирдим. Ишанма-санъыз мына излери. О тырналгъан янагъыны атеш ярыгъына тутты. Бир топ адам увулдап, кейфленип кульди.

— Буюр,— деди бек ве кене чадыргъа ишмар этти.— Бакъ, кинджи янагъынъа мукъайт ол.

Арсланныъ юреги эп сыкъыла, энъсесинден агъыр бнр юк басып тургъан киби эзиле, озюни къаерге къояджагъыны, не ишлейджегини бильмей тарсыкъа эди. Нелернидир алт-устъ этеджеги, кимлернидир къыйырчыйыр этип дегеджеги кельди.

— Бегим, бу иште меним де иссем бар,— деп пы-шылдады Вали къорбашы бекнинъ къулагъына.— Мына, кетиргеннинъ озю тасдыкълар.

— Эбет,— деди янагъы тырналгъан йигит.— Онынъ коюни де, ким олгъаныны да бизге о айтты.

Бек мемнюнликнен йылмайды ве башыны чадыр бет-

Original Metin : 101

ке янтайтты. Вали кьорбашы чадырнынъ ичине юрюп дегиль де, дерсинъ тыгъырып кирди.

Бу сефер чадья тарафтан сес-солукъ эшитильмеди. Адамлар не къадар дикъкъатнен динълеселер де, тынчлыкъны бир шей бозмады. Арсланнынъ юреги ойнап башлады. Бу арекетлер нечюнدير оны раатсизлай, бир хайырсызлыкътан хабер берген киби юрегини эзе эдилер, Ахыр-сонъу о даянып оламады, бекнинъ янына кельди.

— Бек, анда не ола я?—деп сорады ве сесининъ къалтырагъанына озю де шашты.

— Мына, истесе, Арслан да буюрсын,— деди бек онынъ омузына къолуны кьойып.— Не олгъаныны озюнь

кирген сонъ корер ве пек мемнюн олурсынъ, Кьоркъма, о артыкъ тырнамаз.

Чадырдан четте тургъан йигитлер яваш-яваш джы-лышып бекке ве онынъ янындакилерге якълаштылар. Оларнынъ юзьлери джиддий, бакъышлары джесаретли эди.

Бек, бу ишни токътатмасанъыз, биз шимди койле-римиизге даркъашаджакъмыз,— деди къара мыйыкълы кесментик йигит.

Я да чадыргъа кирген адамны парча-кесек эте-джекмиз,— деп иляве этти элинде кылыч туткъан экин-джи йигит.

Оларнынъ джиддий тавурларыны корип бекнинъ чы-райы тюрленди. Онынъ янында кулюшип-багъырышып отургъанлар да сустылар.

— Мен кимсени зорламайым,— деди бек япма муляй-имликнен.— Мына, Арслан кирмек истей экен, кирсин, истемесе, озюнинъ иши. Олмайджакъ шейге алекет котерип шаштынъызмы шу?

Арслан бу ишни япмаз.

Арслан элял эмекнен оськен йигит. Сизинъ киби арамтамакълардан дегиль. Бунъа онынъ виджданы ёл бермес,— деди кылыч туткъан йигит.

Original Metin : 102

— Сен, бала, кьарарыны кьачыраятасынъ,— деп ба-гъыгды бек.—Меним ким олгъанымны унутма. Ислям ордусына садыкълыгъынъа емин эттинъ.

Сенинъ сёзюнъе бакъып якътыкъ-йыкътыкъ, ас-тыкъ-кестик... Артыкъ етер.

Адамлар бизден кьачып, гизленип башладылар,— деди чал сакъаллы кьарт.— Мен якъында кьызыллар кечкен бир кьышлакъта булундым. Адамларнынъ айт-къанларына коре, олар кимсеге токъунмагъан, аксине, озь атларыны сабангъа екип, фукъарелернинъ топракъ-ларыны сюръген, койдеки байларнынъ топракъ ве захиресини факъыр-фукъареге улештиргенлер. Ибрахим-бекнинъ бир топар йигити исе кьызыл аскерлер топракъ берген койлерни талагъан ве якъкъанлар. Бойле олгъан сонъ халкъ кимге кьолтутаджакъ?

— Бу кьызылларнынъ векили! Тутунъыз оны! деп

багъырды бек. Бир топ адам джесаретсизликнен кьарт-къа якълашты. Лякин кьартнынъ янынъда тургъан йигитлер де, деръал, кьылычларыны, тюфеклерини эллерине алдылар.

О бир тарафта да баягъы адам олгъаныны сечкен бек даваны ятыштырмагъа тырышты..Лякин чал сакъаллы кьарт онынъ сёзлерини больди:

Сизлер, барлы адамларнынъ балаларысынъыз, ишинъыз кейф-сефа. Эпинъыз бири-биринъизге кьолту-тасынъыз. Энди биз де бирлеширмиз, о заман сизге зор олур.

Бу душманнынъ сёзлери!—деп окюрди бек.

Душман келе, деп бизни алдаттынъыз,асылында

энь кьоркъунчлы душман сиз —озюнъиз экенсинъиз.

Кимге кьаршы куреше де, кимден интикъам ала-сынъыз? Озюни кьорчалап оламагъан фукъареденми? Козюнъизни ачынъыз, фукъаренинъ куню догъаята.

—Токътанъыз, багъырышып-чагъырышувдан файда

ёкъ, —деди бек сакин давушнен.—Мадам ки, сиз шу

Оrijinal Metin : 103

комиссар къадынына ола бойле къызыштынъыз, мен оны шимди коюне алып барып ташлатырым.

Арсланнынъ мийинде яшын яшынлагъан киби олды. Юрегини анълашылмагъан къоркъу басты, Вуджудыны сувукъ тер къаплады. Бир кереден банаки чуваллар-нынъ бириси къыбырдагъаныны хатырлады. Недир деп багъыраджакъ эди, тили курьмеклешти. Айтаджакъ ол-гъан сёзю къатты бир кесекке чевирилип, богъазына ти-рельди. Сонъ еринден кочерек, чадыр ичине атылды. Шамчыракънен зайыф айдынлатылгъан чадырнынъ бир кошесинде орьме сачларынен агъызы багълангъан, къан ве топраккъа былангъан бир къадын яры чыплакъ алда ята эди. Арсланнынъ вуджуды сарсылды, козь огюни къаранлыкъ къаплады. Богъазына тирелип къалгъан банаки кесек бир сёзге чевирилerek, атылып чыкъты.

— Ханифа!

О къалтырагъан эллеринен онынъ агъызына чекип багълангъан сачларыны чезди, тилим-тилим олгъан ду-дакъларыны сыйпады, къан ве чамурнен ортюльген юзюнде янып тургъан къара козьлерине бакъты.

— Ханифа!..

Бу арада чадырнынъ дигер кошесинде усть-башыны тюзетейткъан Вали къорбашынынъ чырайы бем-безя олды. О къапу бетке бир адым аткъанынен Арслан онынъ устюне секирип, богъазындан тутты. Чекип ерге йыкъты ве софрада яткъан пычакъны алып, онынъ кокюсине саплады. Кене Ханифанынъ янына кельди. Артыкъ о эссиз ята эди.

Арслан айкъырыкънен чадырдан атылып чыкъкъанда бекнинъ адамларынен чал сакъаллы къартнынъ янындаки йигитлер тараф-тараф олып, бири-бирлерине сила тиклеп тура ве къычырыша эдилер.

О меним Ханифам!—деп багъырды Арслан ве пычагъыны бутюн кучюнен бекнинъ кокюсине сокъты.

Мельунлар, копеклер!— о къычыра-багъыра бекнинъ янында тургъан адамларнынъ, устюне атылды,

Orijinal Metin : 104

Янагы тырналган йигит онынъ дарбесинден сонъ сес-солукъсыз йыкъылды. Сагъыр къуршун сеси дагъларда акс-седа берип янъгырады. Арслан бир силькинип, элинде пыштав тутып турган сюрю бурунга чеви-рильди ве бир къач адым атып, онынъ устюне барып

йыкъылды. Къара мыйыкълы йигит къылычыны, шимди еринден абдырап турган, сюрю буруннынъ башина эндирди. Онынъ башынынъ ярысы ашагы салынып къалды. Дигер ярысындаки бир козю исе гъадапнен йылтырамакъта эди. Сюрю буруннынъ индже ве къавий эндамы даа бираз вакъыт салланып турды. О пыштавлы элини котереджек олды ве гурьсюльдеп сырты устюне авдарылды. Эки тараф тутушты. Бир къач дакъкъадан бекнинъ бутюн адамлары серилип къалдылар.

Чал сакъаллы адам яваштан чадырнынъ ичине кирди. Тёрдеки кошеле тешек устюнде яш бир къадын къы-бырмамайып ята эди. Къарт онынъ башы устюне эгильди. Манълайыны тутып бакъты. Къадын джансыз эди.

Догъаяткъан кунешнинъ ильк нурлары юдже дагъ-ларнынъ уджларыны алландырды. Джаплардан ве дере-лерден гедже пердеси чекильди. Дагъ этеклериндеки койлерде танъ атты. Адамлар теляшнен гедже атеш янган ве къуршун сеслери эшитильген дагъ тарафкъа бакътылар. Къарадагъдан Койге догъру бир сюрю адам сес-солукъсыз тюшюп кельмекте эди. Оларнынъ башлары салынган, адымлары агъыр, атларны джетип ке-лелер. Дагъдан энеяткъанлар якъынлаган сонъ кой джемааты оларнынъ эки табут котерип келеяткъаныны коръди.

Къарадагъ устюнде исе къузгунлар авеленмекте эди.

Orijinal Metin : 105

ШАХ ЭСЕР

Нури биревлернинъ эсерлери акъкъында айтмагъа севмей. Озь эсерлери акъкъында айтылгъан фикирлерни де лякъайдлыкънен къабул эте; Лафнен ресим чызылмай. Лаф лафлыгъынен къала, акъыкый санъатэсери исе— эгер онъа яшамакъ къысмет олса, озь омюринен яшай. Оны эр ким озюндже анълай ве къабул эте. Эпъ муими, япылгъан эсер яшамакъ , ве адамларгъа тесир этмек керек. Санъат эсери акъкъында саатлернен айтмакъ мумкюн, лякин бундан о яхшы да олмаз, яман да олмаз. Яхшы ресим телькъинге мухтадж олмай. О озю ичюн озю айта. Лякин Нури бу фикирини де кимсеге айтмай. Кимерде санъатшнаслар онбшӀ ресимлерини мытлакъа башкъаджа анълаталар. Нури ич олмагъанда музакереге къошула ве бир къач сёзнен макъсадыны анълта.

Мына бу ресими де музакереде бир чокъ, бири-бирине къапа_къаршы фикирлер догъурды. Биревлер оны кокке котерип макътайлар, биревлер исе, «аджемилик, арткъа чекилюв», деп тенкъид этелер. Энь муими, Гульшен оны бегенди. Нури Гульшеннинъ фикиринен эсаплаша. Чызгъан эр бир ресимининъ о бегенмесини истей. Онъа Гульшен бегенсе олгъаны.

Гульшен «Рессам» джемиетине медениет институты-нынъ санъатшнаслыкъ факультетини битирген сонъ кельди. Онынъ келюви бутюн рессамлар джемиетининъ коллективини аст-устъ этти. Базы яшлар деръал «зе-

Original Metin : 106

наат». усулуны къулладжакъ олдылар. Хусусан Ибрам Кемал зияде гъайрет этти. О Гульшенге, «бир ресим япмакъ истейим, манъа ильхам багъышланъыз», деп ялварды. Лякин Гульшен кесен-кес ред этти.

— Сизинъ агъызынъыздан ракъы къокъусы кельмеген такъдирде биле, беш дакъкъа къаршынъызда турып оламасам керек,— деди.

Лякин Ибрам чекильмеди. Тек усулуны денъиштирди. Музакерелерде Гульшеннинъ фикирлерини, кимерде исе онынъ озюни къызгъынлыкънен макътай. Лаф арасында, «биз Гульшен Джаферованен тюшюнип бакътыкъ, бу эсерни башкъа тюрю анъламакъ керек», деп ташлай.

Бугунъ де о, Гульшен сёзге чыкъмагъандже, индемей отурды. Нурининъ шартлы оларакъ «Ялыда» деп адлан-дырылгъан ресими шаматалы тенкъидкъа огъратылды. Мунакъашалар энъ къызган вакытта Гульшен сёз алды. Рессамлар, атта директор Халит Назарович. биле, Гульшеннинъ фикирине къулакъ аса ве о эр анги муза-керенинъ догърулышыны, рухуны денъиштире биледжегини анълай эдилер.

Нури Гульшенге сёз берильгенинен отургъан еринде бир къыбырданып алды. Мийине, «бегенмегендир», деген фикир келип-кечти, юрегинде бир хошнутсузлыкъ дуйды.

Гульшен сес-шамата ятышмасыны беклеп бираз индемей турды ве Нурини даима эеджанландыргъан, къалынджа, кокрек сесинен сёйленип башлады.

— Нури Бакъиевичнинъ «Ялыда» деп адландырылгъан эсери акъкъында чешит фикирлер айтылды. Оларнынъ базыларына къошулмакъ, базыларына исе къошулмамакъ мумкюн. Айдынъыз, даа бир кере ресимге бакъайыкъ.

Эркес залнынъ тёрюнде, сана ортасына ерлештириль-ген буюк полотнога бакъты. Анда къутургъан денъизнинъ къоджаман далгъалары кокке чапкъылгъанлар.

Original Metin : 107

Буюк ве кьал-къара бир далгъанынъ устюнде батаджакъ олып тургъан геми корюне. Полотнонынъ ашасында, сагъ кошесинде, шиддетли далгъаларны уруп къайтаргана эйбетли къаялар устюнде йигит ве кызы тура. Олар анда, къара далгъалар ичинде зуур этеляткъан фаджиадан хаберсиз, бири-бирлерине бакъып къалгъанлар. Кызы эллерини кокюсине къойгъан ве йигит тарафкъа бираз эгильген. Йигитнинъ эллери исе кызыгъа узатылгъанлар.

— Автор не демек истей?
Залдакилер кене Гульшенге бакътылар.

— Автор демек истей ки, севги эр анги вазиетте, эр анги шараитта яшай. Бельки бир ерлерде дженк ола ве адамлар оледирлер, бир ерлерде фелякетлер, фаджиалар юзь бере ве кене адамлар къурбан оладырлар. Лякин севги бир заман ольмей. Севги бир заман, бир ан яшамакътан токътамай. Мына, бу ресимде де ойле. Дешетли далгъалар арасында мешум бир фаджиа зуур этмекте. Анда адамлар бельки оледжеклер. Ялыда исе севишкенлер корюшелер. Олар фаджианы корьмейлер. Автор севгининъ къудретини къуветлендирмек ичюн оны фаджиа фонунда тасвирлеген. Севги бар экеч, аят бар. Севги эр анги фаджианы, эр анги олюмни енъе. Севги бакъий. Мендже, Нури Бакъиевичнинъ бу ресимини бойле анъламакъ керек. Занымджа, автор огюне конкрет бир макъсад къойгъан ве онъа ирген. Бу эсерни мен санъатымызда бир янъылыкъ деп билем ве онынъ экинджи кварталда оладжакъ сергиге къойылмасыны теклиф этем.

Нури эеджанланды. Гульшен онынъ фикирлерини о къадар там ве ачыкъ анълатты ки, эгер озюнден сораган олсалар бу къадар этип анълатамаз эди.

Меджлисининъ экинджи ярысында Нурининъ ресими макъталды ве сергиге къабул олунды.

Хайырлайым акъай — деди Ибрам Кемал топлашувдан сонъ Нурининъ элини тутып.— Бизим Гульшен

Original Metin : 108

чокъ ферасетли къыз. Корьдинъми, меджлисни насыл
чевирди. Догъру япти. Мынавы къабакъбашларгъа бир
акъыл къойды. «Пессимизм, тюшкюнлик, къара ренк»
эмиш. Ух, кёрлар. Къара ренкнинъ астындаки ярыкъ-лыкъны, истикъбаль
къыгъылчымларыны корип ола-
майлар.

Ибрам онъа деми меджлисте айткъан фикирлерини бираз къаба шекильде
текрарламакъта эди. Бу арада оларнынъ янындан Халит Назаровичнинъ кечип
кетейт-къаныны корьген Ибрам: «Бугунъ пек аджайип, пек ме-дений музакере
олды!»—деп багъырды.

Нури чырайыны сытты. Халит Назарович исе баягъы кеткен сонъ артына
айланып къарыкъ сеснен: «Энди шу-шулашып лафны чубалта берменъиз,—
деди. Сонъ Нуриге бакъып иляве этти:— Бир тюрлю «ювув-
мувув»олмасын. Анъладынъымы?»

Нури анъладым манасында башыны саллады.

Софанынъ о башында пальтосы ве шляпасыны кийген Гульшен корюнди.

Сиз къайтасынъызмы?—деп багъырды Ибрам
ве:—Мен шимди,— деп кийинмек ичюн чапып кетти.

Хайырлайым, Нури агъа,— деди Гульшен онынъ
янына келип.—Мен тюшюнгенимни, корьгенимни айттым

— Эр вакъытойле япасынъызмы?

Эр вакъыт.

Я козьнен корьмек мумкюн олмагъан шейлерни
насыл анълайсынъыз?

Гульшен къызарды, кулюмсиреди.

— Оны да анълайым. Дуйып, сезип анълайым.

— Гульшен, мен къаба ве къарт бир адам дегилимми?

Ёкъ. Не ичюн бойле сорайсынъыз?

Сизни корьгенде манъа ойле келе.

Нури айткъанынен пешман олды. Эвли-баркълн бир адам яш къызгъа бойле
лаф айтырмы?

Гульшен онъа бакъып къалды, Дудакълары недир

Original Metin : 109

айтмакъ истеген киби кельдилер. Бу вакъытта Ибрам къайтып кельди ве, деръал, лаф кьошты.

— Гульшен, сиз бу адамнынъ лафларына чокъ кыулакъ асманъыз. Даа севги изъар этип ешитирмедими? Чокъ яхшы. Айсе кеттик.

Олар кеттилер. Ибрам Гульшеннинъ тирсегинден тутаджакъ олгъан эди,къыз чекильди ве артына айла-нып Нуриге:

— Сизинъ бир эксиклигинъиз бар: пек индемеz адамсынъыз,— деди.

Нури эвге кельген сонъ не ишлейджегини бильмейип, баягъы вакъыт телевизоргъа бакъып отурды. Азербай-джан,йырджысы «Сурея» деген тюркюни азербайджан ве рус тиллеринде йырлай. О исе Гульшен акъкъында тюшюне. Озюнден баягъы яш олгъан къыз акъкъында не тюшюне биле. Иште оны эркес эвли деп биле. Апайынынъ чокътан кеткенини кимсеге айтмады. Бунъа аджет де ёкъ. Бельки даа къайтып келир. Я кельмесе? Гульшен! Оны насыл этип мийинден чыкъармакъгъ керек? Иште, кельди ве кельгенинен Нурининъ мийи ичине кирип алды.О даима онынънен барабер юре, оны такъип эте. Къафасыны ёра,вуджудыны эзгилей, лякин кетмей. Башкъа бирисини тапмакъ керек. Бирден кельген бу фикир Нурини къоркъузды. Эгер башкъа бирисини, яшы келишикче олгъаныны тапса, Гульшенни унутыр. Ич олмадым онынъ фикирлеринден къуртулыр. Эм керчектен де,апайы къайтып кельмейджек олса, хаберини бильдирсин. О вакъытта истегени киби иш корер.

Нури шу акъшам апайына мектюп язды. Меселени кесен-кес къойды. Эки афтадан сонъ апайы яшагъан районнынъ загс болюгинден айырылышув акъкъында кягъыт кельди. Нури озъ районунынъ загс болюгине барып, бу кягъытны ресмийлештирди. Барсын, шай олсун. Чекишип яшагъандан коре, вакъыт бар экенде айырылышкъанлары яхшы. Апайы да озюне ляйыгъыны тапар.Эбет, озю де пайнозю къалмаз.

Original Metin : 110

Нури ильки вакъытларда озюне эш кыдырып та-ныш-билиш кызыларгъа козь этти. Базыларына агъыз арап бир шейлер айтты биле. Лякин озь эвинде, апайы оларакъ оларнынъ ич бирини тасавур этип оламады. Тасавур эткени киби Гульшен келип чыкъа ве эр шейни боза. Нури озь тюшонджелеринден озю ёрулды. Ниает, биревден къуртулмакъ ичюн биревге эвленмекнинъ ахмакълыкъ экенини анълады ве озюне апай араштырувдан вазгечип, ишке берильди. Янъы ресим чызды. Оны кечирмек ичюн Гульшенге даа пек гъайрет этмек керек олур. О Гульшеннинъ бу ресими акъкъында нелер айта биледжегини тюшонди. Тапыштырып оламады. Буны тек Гульшеннинъ озю биле.

— Напасынъ акъай? Янъы бир шейлер къаралай-сынъмы

Бу Ибрам эди.

— Къаралайдырсынъ, эбет. Косьтермейсинъ де, айтмайсынъ да. Эр шейни сыр тутасынъ.

— Азыр олмагъан шейни насыл этип косьтерейим?

О бу йигитнинъ элемини бегенмеди. Ибрам вакъты иле истидатлы рессам оларакъ нам къазангъан, атта озюнинъ шахсий сергисини тешкиль эткен эди. О вакъытларда оны «яш фырчы устасы» деп, макътагъан эдилер. Лякин бир кере онынъ ресими кескин тенкъидке огърады. Бундан сонъ о эсерлерини музакереге къоймай ве сыкъ-сыкъ иче эди.

— Баш кутъмесе Ибрам,—деди Нури. Бу огълан энди онынъ зытына токъунып башлагъан эди.— Чызам.. Кетиргенде корерсинъ.

Къапуда Гульшен корюнди. Нурининъ беденинден электрик токъы кечкен киби олды. Озюне-озю ачувланды ве сувукълыкънен селямлашты.

Кедер ьтмедимми?

Онынъ ерине Ибрам джевапланды.

— Буюрынъ, Гульшен ханым. Биз Нури эфендинен онынъ янъы эсерини музакере этемиз. Чыза экен. Энди

Orijinal Metin : 111

бутюн умюти сизден. Даа бир кере джошсанъыз, бусы

да кечер.

Джошмакъ ичюн, башта бир, джоштургъан мен-
баа олмакъ керек,— деди Гульшен джиддий тавурнен.—
Джоштургъан эсер олса джошарым.

Мен исе Гульшен ханын джошып оламайым. Учъ
йылдыр ки, джошып оламайым. Менбаа яни ильхам
менбаасы ёкъ. Сиз мени джоштурсанъыз, яни рухлан-
дырсанъыз шедевр чызарым. Валлаи чызарым.

Ёкъ. Мен сизни джоштурып оламам. Озюнъызге ильхам менбаасыны исе
башкъасиндан аранъыз.

Ибрам не дейджегини бильмейип бойнуны ышкъалады. Сигар якъты ве ода
ичинде о ян-бу ян юрип башлады.

— Нури агъа,яньы бир шей башладыньызмы? Пек
меракълы олур эди. Умумен,сизинъ эсерлеринъиз ме-ракълы ола,—деди
Гульшен.

—Энь муими — Гульшенни джоштура.— Ибрам ичиндеки тюшонни уфюрюп
чыкъарды ве сёзкжи девам этти.— Меним де башымда бир сюжет долана, эм
чокъ-тан долана. Насыл этер де оны холсткъа кечирирсинъ. Эгер сиз, Гульшен,
мени бир керечик рухландырсанъыз, чызарым. Валлаи чызарым. Чюнки сиз...

Бир лафны чайнай берсенъыз, дамы къачар,— деп
чырайыны сытты Гульшен. Сонъ кене Нуриге юзьлен-
ди:— Керчектен чызасыньызмы, тезден битеджекми?

Тезден. Лякин кене худжур бир шей олып чы-
къаята. Умумен, кетирген сонъ корерсинъиз.

Гульшен Нуриншгъ кейфи олмагъаныны дуйса керек, «эбет, эбет», деп чыкъып
кетти.

— Якъа туттурмай,— деди Ибрам Гульшен кеткен сонъ.— Аман дызман
къыз. Валлаи яхшы къыз. О
якъындан якълашам, бу якъындан якълашам. —якъын
алмай. Зарары ёкъ. Бунъа вакъыт керек.

Нури бу кюстах йигитнинъ юкюне бир шамар ян-дырмакътан озюни зорнен
тутты. Эбет,онынь не иши

Original Metin : 112

бар? Ибрам яш ве энъ муими, бекяр. Бельки эвленир-лер. Бу фикирден онынъ вуджуды буз-бузлады, башы айланды. Гульшенге башкъасы эвлениджек. Насыл де-

шет!

О Ибрамнынъ козьлерине тикилип бакъты. Айне-джиликнен кысылгъан ве биревни масхара этер киби йылтырагъан бу козьлери онъа: «Индемейсинъ амма ичинъдекини билем», дер киби бакъмакъта эдилер.

Сен онъа айнеджиликнен бакъасынъ, ильхамландырмасыны талап этесинъ. Бойле олмаз,—деди Нури къуру давушнен. Бу давуш да, бу сёзлер де онынъки дегиль эдилер. О шимди бу йигитке башкъа сёзлер айтмакъ истей эди.

Я насыл олур?

Не насыл олур?

Насыл япмакъ керек? Огретсе акъай. Сенде те-джрибе буюк Пайлаш.

Нури мыскъылнен кысылгъан кюстах козьлерге нефретнен бакъты. Ибрам тек козьлеринен кульмекте эди.

— Башымны кутъме. Устазлыкъкъа башкъасыны тап. Ибрам йылмайды ве дудакъларыны джыйыштырма-

дан къапу янына кельди. О къапуны япаяткъанда биле дудакъларн аля ййылгъан, сарышын тишлери агъарып корюне эдилер.

«Не ичюн куле?—деп тюшюнди Нури.—Мени куле-ми? Бельки оларнынъ арасында энди бир шейлер олып кечкен ве о манъа: «Кеч къалдынъ аджеми», деп ку-ледир?»

Нурининъ башы агъырып башлады. Эр вакъыт ойле ола, эеджанланса я да тарсыкъса башы агъыра. Бу кягъытлар шишип къалгъайдылар. Рессам адамгъа бу къадар язы язмакъ неге керек? План-бюджет болюгине кирип Меръем аптеден бир анальгин истесе, бельки енгиллешир эди. Бираздан онынъ джакълары, бутюн тиш-

Original Metin : 113

лери, къулакълары агъырып башлады. Не япмалы? О агъыр адимларнен план-бюджет болюгине кирди. Гульшен Мерьем аптенен лаф этип отура экен.

— Лаф севмей, амма иш севе...—деди Мерьем апте ве къапуда Нурины корьгенинен лафны чевирди:— Кель, Нури, кир. Не олды? Чырайынъ къачыкъ. Кене ярама-

Дынъмы?

— Башым,— деди Нури терен кокюс кечирип.— Чат-лайджакъ.

Мерьем апте деръал илядж берди.

— Ана, графинден сув тѣк де ич. Бираздан токътар. Гульшен атылып турып, графинден стакангъа сув

тѣкти ве Нуриге узатты.

— Кейфинъиз олмаса къайтынъыз,— деди о, Нури иляджны ичкен сонъ.— Барып ятынъыз.

Бу мулайим сес оны элеслендирди.

Эбет, ятмасам олмаз.

Яхшы этип оранып ят. Эм сигар иче берме. Сигар сизинъ баш белянъыз,— деди Мерьем апте аналарджа мераметлиликнен.

Нури акъшам устю эвде чалышты. Баш агърысы кечти. Озюни енгиль дуя ве ашыкъмайып, башлагъан ресимин битире эди. Эм чыза, эм Гульшен акъкъында тюшюне. Онынъ акъкъында не тюшюнеджегини бильмейип, хаялында Гульшеннинъ еринден атылып тургъаныны, стакангъа сув къойып бергенини ве: «Кейфинъиз олмаса,къайтынъыз. Барып ятынъыз», деген сѣзлерини дефаларджа текрарлады. Текрарлагъаны сайын бу сѣзлернинъ, бу аркетнинъ янъы тафсилятларыны кешф этти.

Гедже яры олгъанда ресим битти. Артыкъ онъа бир

Чыкзыкъ биле къошмайджакъ. Япаджагъыны япты.

Мольбертни оданынъ энъ узакъ кошесине къойып, ре-симге узакътан бакъты. Кене къап-къара олып корюне. Бир топ адам, даа догърусы бир топ баш къаранлыкъ ичинден бакъып тура. Оларнынъ юзьлери кедерли,

Original Metin : 114

Козьлери яныкьлы. Этраф эифт къаранлыкь, ягьмур къуюп ягьа. Яныкьлы козьлер исе ягьмур йиплери ве тамчылары арасындан эп бир нокьтагьа бакьып къалгьанлар.

Нурининь бу ресими, беклегени киби, къызгьын му-закереге себепчи олды.

— Омюрни бойле къара ренкте корьмек ве тасвир-лемек земане рессамина ярашмаз,— деди Халит Назарович.— Сиз не, Нури Бакьиевич, ресимлериньизни къара козьлюк кийип чызасынъызмы шу? Эсерлериньизде кунеш, ярыкьлыкь корюнмей. Ёкъса, сиз де пессимизмге урундынъызмы? Сиз, Гульшен Джаферовна, сань-атшнас алим оларакь, бу ресимни насыл анълайсынъыз?

Гульшеннинь чырайы агьаргьан, дудакьлары сы-къылгьан. Ашыкъмайып еринден турды.

— Ресимде тасвирленген адамларнынь эписи эркеклер. Гедже маали олгьаны ичюн эписининь урбасы къара. Олар насылдыр бекленильмеген бир фаджианынъ устюнден чыкькъан олмалылар ки, бойле дешетнен бакьып къалгьанлар...

Нуринен Гульшеннинь назарлары чатышты. Нури онынь бакьышыны имдат истеген манада анълап, деръал еринден турды ве изинсиз сёз башлады.

Бир группа эркек,— деди о ресимге бакьып.— Олар эвлерине къайталар. Къаякьтан олгьаныны бильмейим. Бельки бир сеферден, бельки де дженктендир. Къайтып кельген сонъ оларнынь оглеринде дешетли бир манзара пейда ола. Оларнынь тувгьан койлери, юртлары ёкъ. Олар бири-бирлерине сыйыкьып, эвель кой олгьан ерге бакьып туралар.

Я ягьмурнынь, зифт къаранлыкьнынь не кереги бар? Буны кунеш парылдап тургьан вакьытта да тасвирлемек мумкюн эди де?

Оларнен берабер ана табиат яныкьлай. Кок козьяшыны теке.

Original Metin : 115

Ресимнинъ музакереси битмей къалды. Нунъа Ну-рининъ джаны агъырмады. Керчектен де, сонъки ва-къытларда даима яныкълы шейлер чызып башлады. Бельки, айдынлыкъка чыкъмакъ, чечеклер ачкъан, кунеш нуруна чомгъан дюльбер табиат манзараларыны чызмакъ вакъты кельгендир? .

— Мен тенкъидден аит хуляса чыкъардым. Энди табиат къойнуна бир сефер япмакъ истейим,— деди о бир

кере Гульшенге.—Энди ресимлеримнинъ ренкини день-иштиреджем. Къуванч ве шадлыкъ йырджысына чеви-риледжем.

— Чокътан бойле япмакъ керек здинъиз,— деди Гульшен.— Ода ичинде о янбу ян юрип, сюжет араш-тырувнен иш битмез. Рессамнынъ, санъаткъарнынъ биринджи манбаа табиат.

— Бельки манъа да бир менбаа керектир? Гульшен онъа «ялт» этип бакъты. Нури Ибрамнынъ

сёзлерини текрарлагъаныны анълап сыйкъылды, ачувланды. Пачавра. Сюзсюкленмеге не бар? Сенинъ агъыз къашыгъынъ олмагъаны ап-ачыкъ корюнип тура да!

— Истесенъиз, мен де сизнен барайым,— деди Гульшен.

Нури шашмалагъанындан, «ёкъ, ёкъ, озюм барырым»; деп итираз этти. Сонъ бирден не айткъаныны анълап, «эбет, эбет, пек яхшы олур эди», деп сомурданды.

— Лафларынъызнынъ къайсы бирине ишанмалы? Башта айткъанларынъызгъаamy, ёкъса сонъундан айткъанынъызгъаamy?

Нури озюни эльге алды ве ачыкъ лаф этип, эр шейни анълатмагъа къарар берди.

— Мына шимди айтаджакъларыма ишанынъыз,— деди къатий давушнен.

— Айса айтынъ. Динълейим.

— Мен сизге... бельки, «севем», дерим, Даа чокъ шейлер айтып башынъызны айландырырым. Лякин сиз

Original Metin : 116

ишанманъыз, ёкъ, теслим олмаъыз. Къатты турунъ, челик киби олунъ. Эгер ич де даянып оламасанъыз яни теслим олып башлагъанынъызны дуйсанъыз, манъа айтынъ, мен озюм сизге ярдым этерим.

Гульшен гуръ сеснен шакъылдап кульди. Ойле кульди ки, деръал Ибрам етишип кельди.

— Хайыр ола. Не олды?

Гульшен озюни токътатып оламайып, баягъы ва-къыткъадже ошланып, тавланып кульди. Сонъ чанта-сындан кучюджик явлыгъыны чыкъарып, яшлангъан козьлерини сильди.

— Худжурсынъыз, Нури агъа.

Эбет, худжур. Худжур олмаса, бир топ къап-къара адамларны къыгъыткъа япыштырып кетирмез эди.

Арагъа Ибрам къошулгъан сонъ кульки, шеньлик котерильди.

Я сиз, озюнъыз, не чыздынъыз? Учъ йылдан берли биревлерни тенкъид этип юресинъыз,— деди Гульшен даргъын давушнен.— Ёкъса, энди тенкъидчиликке кечтинъизми?

Гульшен ханым,— Ибрам эллерини кокюси устю не хачлады.— Сиз манъа ильхам беринъ, мен ойле бир шедевр яратырым ки, дос-догъру джиан санъатынынъ шах эсерлери арасына барып кирер. Я сиз къайил олмайсынъыз да?

Неге?

Дегениме.

Сизинъ башынъызда шундан башкъа фикир ёкъ.

—Насыл этип олсун? Мен сизге бир лятифе айтай-ыммы? Командир аскерлерни сафкъа тизе де къаршыдаки бир оба толаны косътерип, оларнынъ биринден сорай: «Аскер Аметов, сен бу толаларгъа бакъып не тюшюнесинъ?» Аскер джеваплана: «Командир аркъадаш, бу толалардан дюльбер бир эв къурмакъ мумкюн». Экинджи аскер де бунъа ошагъан бир шей айта. «Я сен, аскер Меметов, не тюшюнесинъ?»—деп сорай командир

Original Metin : 117

учюнджи аскерден. «Мен севген кызым акъкында тю-шюнем»,— Деп джеваплана о. Командир тааджиплене. «Насыл ола да, сен, бу толаларгъа бакъып, севген кызынъ акъкында тюшюнесинъ?» «Мен, командир аркъадаш, эр вакъыт онынъ акъкында тюшюнем», деп джеваплана аскер. Шойле, Гульшен ханим, мен де эр вакъыт сизинъ акъкынынъызда тюшюнем. Не япайым? Къаякъкъа бакъсам, сизни корем.

Ибрам козьлерини айнеджиликнен кысып, башта Гульшенге, сонъ.Нуриге бакъты. Гульшен кып-кыр-мызы олды. Чантасыны элине алып: «Манъа кетмек керек», деди ве тез-тез юрип чыкъып кетти.

— Валлаи, гузель кыз,— деди Ибрам онынъ артындан ве танълайыны такъылдатты.

Гульшен Нурини корьгенде йылмая, нелердир акъ-кында айта. Нури исе онынъ сёзлерини эшите, лякин манасыны анълап оламай. Козьлерине асретликнен бакъаракъ, эп тюшюне. Оны ве озюни тюшюне. Я барып да башкъасына эвленсе, онынъ алы не олур? Бу фикир онынъ юрегине сюнгю олып саплана. Онынъ тюшюнджелери бу ерге кельгенде тирелелер. Бу фикирден о якъкъа кечип оламайлар.

— Билесинъизми не?—деди о бир кунъ Гульшен-ге.— Мен башлаятам. Анавы айткъан шейимни. Сиз исе меним айткъаным киби япынъ теслим олманъ.

— Яхшы, башланъ.

Гульшен йылмайды. Эх, эгер о падиша олган ол-сайды, Гульшенге эвленир ве бутюн бир мемлекетни онынъ аякъларына къояр эди. Ёкъ, яхшысы генерал олса...

— Мен динълейим.

Нури абдырады. Сонъ онынъ не динълегенини анъ-лап, лаф башлады.

— Мен сизни бегенем.

— Мен буны билем.

— Къайдан билесинъиз?

Original Metin : 118

— Мени зркес бегене. Анавы дели Ибрам исе ёл бермей. Эр акъшам озгъараджакъ олып тырыша. Ки- мерде ред этмекнинъ чаресини тапалмайым. Халит Назарович да бегене. Кабинетине киргенде манъа бир ара- ба лаф айта.

— Мен ойле дегиль. Мен севем. Гульшеннинъ чырайы тюрленди.
— Шакъа этесинъизми?

— Ёкъ, керчектен. Бу меним омюримде айткъан энъ джиддий сёзюм.

Гульшен баягъы вакъыт индемени. Сонъ:

Я къорантанъыз?—деп сорады.

Биз энди чокътан яшамаймыз.

Манъа буны Меръем апте буюк сыр этип айткъан эди. Энди чокътан сизге къудалыкъ япа. Сизни макъ- тай-макътай эси кете заваллынынъ.

Нури Меръем аптенинъ мераметли юзюни миннетдар-лыкънен тасавур этти.

Айтынъ манъа? Недир айтынъ.

Мен де сизни бегенем,— деди Гульшен кулюмси- реп. Сонъ иляве этти:— Бельки, севедирим де.

О Нуриге якъынджа кельди. Нури онынъ мас-мавы козьлерине бир ан бакъып тургъан сонъ, шиддетнен къучакълады. Дудакълары бири-бирине япыштыылар. Нури онынъ назик тенининъ араретини бутюн вуджудинен ис этти. Эеджандан башы айланды.

— Мен сизни, гъалиба, севем,— деди Гульшен бир адым арткъа чекилип.

Олар кене бири-бирлерине ынтылдылар. Нури онынъ алтын тюзюндеки къувурчыкъ сачлы башыны эллери арасында тутаракъ, дюльбер юзюни дефаларджа опыти. Сонъ юзюни юзюне къойып динъленди, козьлерине бакъып турды, оларнынъ кок киби темизлигине далып-далып чыкъты ве кене опыти. О бу къызны сабадан акъшамгъадже ве акъшамдан сабагъадже къучакълап турмагъа, ондан бир ан биле айырылмамагъа азыр эди.

Orijinal Metin : 119

Озюнде дюньяны акътар-тентер этер киби къувет сзди. Эгер онъа эвленсе ойле бир чалышыр, ойле бир эсерлер догъурыр ки... Онынъ бахтлы олмасы ичюн эр шейни япар ве бунынънен озю де бахтлы олур.

Бу вакъиадан сонъ олар сыкъ-сыкъ корюшип баш-ладылар. Озь мунасебетлерини шимдилик башкъалар-дан сыр тутмагъа къарар бердилер.- Вакъты келир, эр шейни ачыкъ айтырлар.

Олар акъшамлары шеэрнинъ тена сокъакъларында кезине ве келеджектеки яшайышлары акъкъында берабер хаялланалар. Бу хаялларнынъ устюнде даима кунеш парылдап тура, бу яшайыш къуванч ве бахт ортюсинен ортюле. Олар бу омюрде даима берабер яшайджакълар. Даима.

Нури шадыкъ ресимлери, кунешли ресимлер чыз-магъа къарар берди. Энди о омюрнинъ тек парлакъ, айдын тарафларыны коре ве оларны бири-бири артындан чыза. Онынъ ресимлери музакерелерден макътавнен кечелер. Мийинде исе даа онларнен бахт сюжетлери долана. О ёрулгъанына бакъмадан бар къуветинен, къатиет ве шиддетнен чалышла. Чалышкъан вакътында озюни унута, тек Гульшенни тюшюне. Оны тюшюнгенде юрегинде къуванчлы бир эеджан пейда ола. Бу эеджан онъа битмез-тюкенмез къувет, гъайрет бере ве о энъ муреккеп сюжетлерни де енгилликнен чыза.

Бир кунъ акъшам устю, чалышып тургшан вакъытта бирден Нурининъ юреги быланды. Тосат-тосат окъшуды. Сонъ нефеси тутулды ве бутюн вуджуды сарсып сызлап агъырды. О не олгъаныны анълап етиштирмеден юзюкююн йыкъылды ве эсини джойды.

Козълерини ачкъанда исе хастаханеде яткъаныны анълады. Янынъда экимлер, эмширелер ве Гульшен. О Гульшенни корьгенинен тынчланды. О бар экекте, къоркъмагъа шей ёкъ.

— Кене яхшы мен эвинъизге бардым. Къапула-рынъыз ачыкъ, озюнъиз исе эссиз ятасынъыз,—деди

Orijinal Metin : 120

Гульшен къасеветли давушнен.—«Аджеле ярдым» ча-гъырдым.

Бутюн гедже мында отурдынъызмы?

Эбет. Сиз раатсыз олманъыз. Экимлер, «тезден тюзелир», дедилер.

Мытлакъ тюзелирим,— деди. Нури.— Сиз янымда олсанъыз, мен тюзелирим. Бизим ишимиз чокъ. Хаста олып ятмакъ ич мумкюн дегиль.

Экимлер тешкерген сонъ ондан бир чокъ хасталыкъ-лар таптылар. Энь муими — синъирлери зияде кергин-лешкен. Оларгъа раатлыкъ бермек керек экен.

Нури хастаханеде баягъы вакъыт ятты. Ич бир ери агъырмагъанына бакъмадан экимлер кетмеге изин бер-мейлер. Гульшен сыкъ-сыкъ келе. Бир кересинде о Иб-рамнен берабер кельди. Ибрам кимнен лаф этмеге кет-кен арада Гульшен Нуриге афу истер киби бир да-вушнен:

— Бир озюме келебермеси къолайсыз — иштен биревлер корерлер.Мынавы дели Ибрамнен берабер кельсем, кимсе бир шей тюшюнмез,— деди.

Бундан сонъ олар сыкъ-сыкъ берабер келип башладылар. Нури оларны корьгенде къуванчыннан озюни къоймагъа ер тапмай. Лякин юкъусыз геджелеринде Гульшен ичюн азырлап къойгъан лафларыны Ибрамнынъ янында айтып оламай. Ибрам олгъаны ичюн олар умумий ве эмиетсиз шейлер акъкъында лаф этмеге меджбур олалар, Лякин Нури кусьмей. О лафларыны даа айтып етиштирер.

Гульшеннинъ Ибрамнен берабер келюви кет-кете адет олып къалды. Кимерде олар акъшам устю келе ве кеч олгъанда къайталар. Нури олардан «Рессам»даки

буТюН янъылыкъларны сорап биле. Янъылыкъларны

эсасен Ибрам айта:

—Гульшен айтувлы Шадырваннынъ ресимини ойле бир тенкъидке огъратты ки,— деди о бир сефер.— Заваллы Шадырван тап агълайзды, «Бу къадар кескин

Original Metin : 121

айтмагъайдынъ», десем, «санъатта юзь-хатир олмай. Сен къарышма», дей.

Эбет,— деди Гульшен.— Санъа къалса рессамларнынъ эсерлерине бакъып дегиль де, иш вазифелерине ве унванларына бакъып къыймет кеседжексинъ.

Гульшен янъы китап азырлай,— деди Ибрам ешилъ козьлерини айнеджиликнен къысып.— Ичинде сенинъ акъкъында да бир макъале бар. Серлевасы «Къаранлыкътан айдынлыкъкъа». Анълайсынъ, эбет.

Гульшен Ибрамгъа, «нечюн айттынъ», деген манада элемнен бакъып алды.

Нури Гульшеннинъ онынъ акъкъында язгъаныны бегенди. Умумен о Гульшен япкъан эр бир ишни, Гуль-шен айткъан эр бир сёзни бегене. Онынъ бутюн аркетлерини, лакъырды интонациясыны, тышкъы муитке олгъан бутюн мунасебетлерини итираз этильмез бир акъыкъат деп биле. Гульшен яптымы — демек, яхшы. Башкъа тюрлю ола бильмей. О ресим чызгъанда бир заман вариантлар япмай эди. Бир кере япкъанда чыкъса — чыкъты, чыкъмаса, озюни меджбур этмей ве йылларджа бу сюжетке токъунмай эди. Гульшен вари-антлар япув усулынынъ фаидалы экенини айткъан сонъ, онынъ фикери бир тамам денъишти. О бир за-ман джевиз ашамай эди. Гульшеннинъ джевиз севгенини анълагъан сонъ бу емишнинъ лезетли ве атта фаидалы олгъаныны кешф этти. Умумен Гульшен онынъ ичюн такълит этиледжек бирден-бир темсиль олып къалды. О озю дуймагъан алда Гульшеннинъ ибарелерини къуллана, Гульшен киби тез-тез ве юк-секче сеснен лаф эте, кимерде, лаф арасында, эллери-ни онынъ киби — авучыны тёпеге котерип саллай. О тек Ибрамнынъ айнеджиликнен кулюмсиреп бакъкъан козьлерини корьгенде сескене ве бу сувукъ тавурлы адамнынъ первасыз назары оны бир анде аслы алына къайтара эди. Лякин Гульшенге бакъкъанда бу ан тез кечип кете ве Нури бахтиярлыкънен, анълашылмагъан

Orijinal Metin : 122

бир истекнен кене Гульшенге такълит этип башлай, кимерде бир, Гульшен киби: «вармах», «чох», «хала-балих», деп лаф эте.

Нури бу ерден чыкъкъан сонъ чызаджакъ янъы ре- симлерининъ сюжетлерини зевкънен. икяе эте. Умумен, олар санъат эсерлери акъкъында саатлернен лаф эте ве лафлары кене битмей къала эди.

Меним энъ яхшы эсерим даа догъмады,— деди Нури.— Онынъ сюжети мында пейда олды. Мен о ре- симнинъ контурларыны ачыкъ корем.

Бу ерден тездже чыкъынъыз да, о тюшонген ре- симлеринъизни чызынъыз,— деди Гульшен.

Эбет, мытлакъа чызарым,— деди Нури къолла-рыны бири-бирине уфкъалап.— О меним баш эсерим, энъ буюк эсерим олур.

О бирден Ибрамынъ къысыкъ козьлерине бакъып шашып къалды. Бу козьлер онъа мыскъылнен бакъ-макъта эдилер. Нури озюнинъ онъа бойле тикилип бакъкъаныны ненендир анълатмакъ истеп, мийине кельген биринджи фикирни айтты.

— Сонъ, насыл, Ибрам эфенди, озюнънинъ шедев-

рИНЪНИ ЧыЗДынъмы?

— Энди мытлакъа чызарым,— деди Ибрам. Нури онынъ козьлерине бакъып оламады. Гульшен нелердир айта. Лякин Нури оны анъла-

май. Сесини эшите, лякин сёзлерини анълап оламай. Шимди о тек бир шейни — буларнынъ тездже кеткени-ни истей. Гульшен исе эп сёйлеме, ондан нелердир сорай.

Олар кеткен сонъ Нурининъ башында янъы бир сюжет догъды: «Къар ягъган. Узакъта эки адам табут котерип кете. Табутнынъ артындан исе бир адам бакъып тура. Орталыкъ бем-без. Без кефиннен ортюльген киби». Бу ресимни о тек озю ичюн чызар.

Original Metin : 123

РЕГЛАН ПАЛЬТОЛЫ АДАМ

О заманларда реглан пальто кийген адам сийрек расткеле ве зенгинлер несилинден эсап этиле эди. Бу адамны биринджи олып Сафет сечти. О мусафирхане къапусы огюндеки сачакъ астында тура, манълайына басып кийген, четлери кениш шляпасы астындан эт-рафкъа сувукъ ве мукъайт назар ташлай эди. О, бу ер-де, ягъмурдан гизленген бир топ адам арасында да узун бою, джакълары ичине батып кеткен бем-безд, арыкъ

юзю, къыргъый буруны ве хусусан мод пальтосынен айырылып тура эди.

— Мен якълашайым. Минсе, артымдан келирсинъ,— Деди Сафет, янындаки яш йигитке.— Бир сызгырув — келебер, экиси исе... Умумен сигнал эскидже, о ягъыны озюнь билесинъ. Сермиясы да пальтосына коре олса, янъылмамыз. Тез абрармыз.

Таят Сафетнинъ бу иште айрыджа сезгирлиги ол-гъаныны ве онынъ элине тюшкен адам къолайлыкънен къуртулмагъаныны яхшы биле. Шимди о сачакъ астында тургъан безз юзлю ве бойле белялы пальто кийген адамны адждыды. Кийин, иште, эль сырасы. Нэпманлар аля баш къалдырып тургъан заманнынъ не олгъаныны билесинъ де,я! Ёкъса, Сафеттен гизли шу заваллы адамны тенбилесинми? Энди кеч. Умумен, не динсиз адам бу Сафет дегенлери. Шорбаджы онъа энъ яхшы фазтонны ишана ве арабаджыларнынъ уйкени тайин эте. Эркестен зияде де. шу Сафет къазана. О козьлеген ёл-

Original Metin : 124

джугъа башкъасынынъ якъынламагъа акъкъы ёкъ. Арабанъа минмек истесе биле, «адам беклейим, эфендим, афу этинъиз», деп незакетнен ред этмелисинъ.

Талят, янъы арабаджылыкъ япып башлагъанда, бир кере Сафетнинъ муштерисини алып кеткен ве бойле. япмакънынъ неге мал олгъаныны пек яхшы анълагъан эди. Сафет оны отургъычтан шиддетнен чекип алды ве енгиль бир шей киби кенаргъа фырлатты. Башкъа арабаджылар онынъ аджемилигини ве оксюз оськенини айтып, зорнен къуртардылар. Эркестен такъатлы, атик ве козьсиз олгъан ве арабаджылар арасында хан кесильген бу йигит, ери кельгенде, инсаниетли де ола биле: келирни такъсым эткенде озюне башкъалардан азгъана чокъ ала, онынъ эли астында бирлешкен арабаджыларны къайгъыра, кимисине паранен, кимисине танышлыкънен, керек олгъанда исе, къуветли юмрукъларынен де ярдым эте ве буны табиий сая эди. Талятны о тез бегенди. «Мен де оксюз осьтим,— деди о бир кере, экимиз бирмиз, демек истеген киби.— Ыргъатлыкъ. Эххей, къардаш, эгер мен ашагъан котеклерни сен ашагъан олсанъ, чокътан къуйругъынъ ерге тиер эди. Шорбаджи ойле дёге эди ки, огъуллары да, кимерде къызлары да джоша эдилер. Билесинъми, сонъ вакъытларда агъры дуймай эдим. Бахтыма, Пегас расткельди. О манъа бабалыкъ япты. Биз башкъа зенааткъа авуштыкъ ве эм зенгин, эм сербест яшап башладыкъ. Сербестлик: ачмыз, чыплакъмыз, лякин сербестмиз, деген йырны эшиткен эдинъми сен? Ёкъ? Эй, акъай, Пегас кельсе бир йырлармыз. Агъларсынъ. биз бу йырны онынънен бир кере тюрьмеде йырагъан эдик; Незаретчининъ козьлери торлангъан эди. «Вазгечинъ!» деп ойле багъырды ки, аман агълайджакъ эди. О зенаат телюкели эди. Заваллы Пегас, шимди кимсин къайда юредир.Лякин къуртулгъанынен бу ерге келир. Артыкъ яныма алырым. О адетини ташлатырым».

Къабалыгъы ве джесюрлигинен нам къазангъан бу

Оrijinal Metin : 125

девсыфат йигитнинъ яшлыгъы азаплар ве ашшаланув-лар ичинде кечкенини, кимерде о пек мераметли ве му-ляйим олгъаныны тек Талят биле, кимерде о анасыны хатырлагъанда окюрп-окюрп агълайджагъы келе эди. Онынъ энъ чокъ анъгъан адамы Пегас эди. Пегасны ба-лаларнынъ ич бири корьмерен олса да, пек алидженап, «башындан аягъынадже саф алтындан ясалгъан адам» олгъанына шубеленмей эдилер.

Сафет инатлангъанда, бир шейнинъ пешине тюш-кенде эм айнеджи тилькини, эм де гъаддар къашкъырны анъдыра эди. О адамларгъа сийрек илише, амма бирисине тузакъ къойса, илиндирмегендже токътамай. Шимди бир тарафта начар корюнишли анавы реглан пальто кийген адам, дигер тарафта исе доландырыджы-лыкъта шейтангъа дерс берген яш ве къуветли Сафет тура. Талят къуветлернинъ тенъ олмагъаныны анъла-гъаны ичюн де анавы адамны аджыды. Лячаре, Сафетнинъ айткъаныны тутмакъ керек.

Сафет фаэтонны еринден кочюрди. Онынъ фаэтоны шеэрде энъ яхшысы сайыла. Юргенде озю киби бир тюрлю сес чыкъармай, мешинлери яны, отургъычлары кенъ ве йымшакъ, джыйма могодеги бар, истесенъ башынъ устуне чеке билесинъ. Атлары исе даим ойнакълап туралар. Араба салмакънен саллана берип, мусафирхане къапусына якъынлады. Сачакъ астында тургъан адамлар дюльбер атларгъа, шаян гузель фаэтонгъа бакъып къалдылар, Реглан пальтолы адам да башта саатине, сонъ арабагъа бакъты ве пальтосынынъ якъаларыны котерип сачакъ астындан чыкъты. Сафет тельбевни чекти. Бир дакъкъадан сонъ о адам артыкъ фаэтонда отура, Таляткъа исе онынъ тек къара шляпасы корюне эди. Сафет атларны айдаштыргъан олып «фио» деп сызгъырды. Бу къабул этильген сигнал системасы боюнджа, «артымдан къалма», дегени эди. Талят бош арабаны оларнынъ артындан айдады. Эбет, шимди бир

Оrijinal Metin : 126

фаджиа зуур этеджек. О бу фаджианынъ огюни алып оламагъанындан Сафетнен анавы адамнынъ бирден та-ныш чыкъмаларыны тасавур этти, «я барып да бу адам шу Пегас олып чыкъса, Сафет оны бир кереден танымагъан олса, о алда бир тюрлю фаджиа олмаз, эр шей яхшы битер эди». Лякин Сафет арабаны эп айдай. О адам исе эп бир вазиетте: омузларыны эгип, башыны къалдырып отура. Бир ерде токътап Сафет могодекни чекти — арабанынъ устю ортюльди. Бу арада о Талятка мемнунликнен козь къымды. Демек, олар таныш чыкъмадылар ве о адам ичюн артыкъ къуртулыш ёкъ.

Атлар бир тегизде ёртып баралар. Оларнынъ сылакъ сыртларындан був котериле. Томалакълап багълангъан къуйрукълары балчыкъкъа былангъан. Визнен айланаяткъан копчеклер астындан сычрагъан шинген балчыкъ арабанынъ астына урула бергенинден анда оба-оба балчыкъ саркъып къалгъан. Бешик киби йымшакъ салланып кететякъан могодекли фаэтоннынъ ичинде отургъан адам не ягъмурны, не де суклерни сызлатыджы елни дуя. «Атлар ёрулдылар, бу эджнебий исе эп кезине. Барем авасы келишикли олгъайды,— деп тюшюнди Талят.— Ягъмур козь ачырмай. Эбет, о ийыкъ ве йымшакъ ерде отура. Юзюнинъ не къаны бар, не де эти. Гедже корьсенъ къоркъаджакъсынъ. Верем олмалы. Тедавийленмеге кельгенлердендир».

Олар баягъы вакъыт шеэрни кездилер. Артыкъ кунъ къавушты. Меркез сокъакъларнынъ о ер, бу ерлеринде чырак-ълар янды. Сафет исе эп арабасыны айдай. Мына, ниает, о аралыкъкъа бурулды. Бу ёл шеэр четиндеки буюктен-буюк чёплик джарына алып бара. Онынъ тюбюнде оба-оба атешлер де тютеп, де алевленип ята. Тютеп тургъан бу джарны гедже корьген адамнынъ юреги артына чекеджеги, тиз чёкип ялвараджагъы белли. .

Талят олардан юз адым къадар узакъта токътады.

Original Metin : 127

Якбынламагъа джесарет этмеди, мешум адалетсизликнинъ шааты олмакъ истемеди. Сафет бойле вакъытта аджымай. Вары-вариетини кенди истегинен теслим этсе, эбет, о адамгъа бир шей олмаз. Мына Сафет элине копчек анахтарыны алып ерге тюшти, арт отургъычнынъ ичине эгильди. Эбет, шимди о меселени буюк бир незакетнен анълатадыр. Сафет бир кереден тикленди, сонъ салланды ве сес-солукъсыз янашадаки чамурлы чукъургъа юварланды. «Аягъы тайды гъалиба», деп тюшонди башта Талят. Лякин о тура бермеген сонъ арабасыны айдап кельди ве керек олса Сафет ичюн бир топар адамны дѣгмеге азыр олып ерге тюшти. Сафет чукъурда баш ашагъы ята, о адам исе бу ишнинъ онъа бир тюрюю алып-береджеги олмагъан киби первасыз тавурнен эп арабанынъ ичинде отура эди. Талят Сафетни котерип турсатты. О аякълары устюнде турып ола-мады. «Бу пезевенкни таныйсынъызмы?—деди араба ичинде отургъан адам бекленильмеген къалын давуш-нен.— Чокъ ахмакъ эриф экен. Пальтомнынъ фиатыны сорады, сонъ чыкъарып беремни истеди. «Адым Сафет, яхшылыкънен чыкъар», эмиш. Сонъ не олгъан? Меним адым Омар Хамза, лякин мен кимсени союндырмайым. Эм не кюстах эриф. Шакъаны да анъламай экен. Эки ченъгесини азачыкъ бири-бирине якъынлаштыргъан эдим, шу дакъкъада озюни бу чукъургъа атты ве я-аата!»

Талят бу адамнынъ кельмешек олмагъаныны ве на-сылдыр тылсымлы олгъаныны анълады. Сафет киби адамны бойле къолайлыкънен авдармакъ акъылгъа ятаджакъ шей дегиль. Талят Сафетни озъ арабасына яткъызды. Сафетнинъ чырайы агъаргъан, агъызындан копюк акъа, сандыракълай, сытма туткъан киби къалтырай эди. Талят онъа сув ичирди. О бир кереден козьлерини ачкъанда исе, козь къарачыкъларынынъ тёпеге кечкенлерини коръди.

Не япмалы? Эки арабанынъ бирисини де къалдыр-

Original Metin : 128

макъ олмаз. Анавы худжур адам да ангылып тура гъа-

либа, манъа да бир шакъа япмакъ ниети баргъа бенъ-зей. Талят чызмасынынъ къонучындаки пычакъны онъ енъининъ ичине гизлерек, арабадан тюшти.

— Айындымы?—Талят сескенди. Сафетнинъ арабасы янында пальтосынынъ кенъ якъасыны котерген банаки адам тура эди. Талят индемени. Пычакънинъ сапыны эйидже тутты. Ургъанынен четке чекилди. Эгер якъынласа кене урар.—Сен айдайбер,— деди о адам сакин ве айны вакъытта кескин давушнен.— Мен артынъдан буны айдап барырым. Къоркъма, ат-арабадан чакъам. Пычакъны исе ерине къой. Пычакънен шакъа олмаз.

Бойле вазиятте энъ келишикли ёл бу эди.

— Яхшъ,— деди Талят ве озъ арабасыны кери чевирип, дуракъкъа догъру айдады. Чюнки Сафетнинъ эви ёкъ ве о эски эм де бозукъ, копчеклери топракъкъа батып кеткен бир могодекли арабанынъ ичинде яшай ве онынъ яны арабалар дурагъы сайыла эди. Кельген сонъ банаки адам Сафетни «эви»не алып кирмеге ярдым этти ве джебиден пара чыкъарып беререк, «мыт-лакъ ракъ я да шарап ичир, кечер», деди. Сонъ озю мусафирхане бетке кетти.

Талят аман ресторангъа чапты. Къапу огюнде тур-гъан швейцар кирсетмейджек олгъан эди. «Сафет ёлла-ды», дегенинен деръал къапуны ачты. Шарап Сафетни тез айындырды. Козъ бебеклери де ерине кельдилер. О ахылдап-охулдап ичти, дюньяны сёгди, «козьлерим огюнде бир чокъ отлу алкъалар учып юре, башым чат-лайджакъ», деди ве бираздан юкълап къалды.

Сафет вазияти енгиллешкен олса да экинджи куню уйлегедже къыбырдамайып яггы. Дуракъкъа кельген арабаджылар бирер-экишер кирип, ал-хатыр сорап чыкътылар. О кимсенен лакъырды этмек истемей, бир озю къалып дюньки вакъианы талиль этеджек ола, лякин бир шей анълап оламай. О веремсыфат адамгъа

Оrijinal Metin : 129

якълашты, аджыгъаны ичюн бир кереден токъунмады. Незакетнен, «пальтоны ве кошелёкны гондюринъ, эфен-дим», деди. Чёплик чукъурыны косътерип, акс алда не оладжагъыны да пек ачыкъ анълатты. Сонъ не олды? Сонъ, о адам онынъ юзюни сыйпагъан киби олды. Ёкъ, сыкъты. Шу ан козьлеринден атеш чакънады. Сонъ тюпсиз джаргъа юварланды. Масхаралыкъ. О адамны мытлакъ къыдырып тапмакъ ве тазирини бермек керек. О бойле тюшонген арада арабанынъ къапусы гъый-къылдап ачылды ве босагъада коктен энген киби анавы адам пейда олды.

Сонъ, къараман, кейфлер насыл?— деди о гуръ ве достане давушнен.— Мен сакъа коньяк ве пенир кетирдим. Эмин ол, бу экиси сени мытлакъ аякъкъа турсатыр.

Эмин олунъ, мен аякъкъа турсам, сиз ерде серилип ятарсынъыз,— деди Сафет бу кюстах адамнынъ арыкъ ве къансыз юзюне бакъып.— Меним адым Сафет.

— Меним адым Омар Хамза. Эшитмединъми?

— Ёкъ,— деди Сафет.— Лякин сиз мени тезден эшитирсинъиз.

О адам къатып-сыкъылып кульди. Сонъ яшлангъан козьлерини силерек, «Омар Хамза Афгъанстан деген мемлекетнинъ сербест куреш боюнджа учъ дефа чемпионыдыр. Бу шеэрге исе дюнья чемпионы намы ичюн курешмеге кельди», деди.

Сафет шашып къалды. Сюфте кере бу адамны къаер-дедир корьгендай олгъан эди. Эбет, мусафирхане янын-да, дюнья чемпионатында иштирак этеджек пельванларнынъ ресимлери асылгъан афишада корьген, адамлар буларнынъ арасында энъ устасы ве къуветлиси Омар Хамзадыр деген эдилер. Ресимде о яры чыплакъ, омузындан чекип багълангъан къырмызы лентагъа бир сыра медаллер такъылгъан, бутюн вуджудындан кучыгъайрет яйылып тургъан адамны хатырлады.

Original Metin : 130

— Мен шакъа эттим,— деди Омар Хамза.— Сен исе керчек беллединъ. Тур энди, ичейик, къапынайыкъ.

Сафет еринден турып отурды. Мусафир мешребелер-ге коньяк тѣкти. Ичтилер. Сафетнинъ баш айланувы токътагъан, вуджуды енгиллешкен киби олды.

Бу акъшам Омар Хамза дуракътаки йигитлернинъ эписини пенир ве шараппен сыйлады. Оларнен таныш олды. Озюни танытты.

— Мен бу шеэрден кеткенде сенинъ яшынъда эдим,— деди о Талыткъа бакъып.— Ыргъат чалыша эдим. Шорбаджым озюнен берабер Стамбулгъа алып кетти. Анда ишлеримиз башта яхшы эди. Сонъ чатлады. Шорбаджымны тюрьмеге къападылар. Эгер Назмие олмагъан олса, дѣрт тарафым къыбла эди. Биз онынънен бир эвде осьтик. О эвде, мен ахырда яшасам да бири-биримизни севе эдик. Къышнынъ сувукъ геджелеринде эвдекилерден гизлеп манъа даа бир ергъан кетире, биз ян-янаша ятып бири-биримизге масал айта я да аджайип келеджек акъкъында хаяллана эдик. Асылында бахт къыдырып бахттан къачып кеткенмиз. Биз кеткен сонъ дженк битти. Бу якъларда револгацил олгъан. Мен исе пара Къазанаджакъ ве Назмиенинъ бабасыны къуртараджакъ олып шеэрлерни, мемлекетлерни кездим. О мени мытлакъ беклейджегини ве пара тапып бабасыны къуртаргъанынызынен эвленеджегимизни сѣйледи. Мен бир чокъ ишлерге къапылдым. Ахыр-сонъу куреште токътадым. Паралы иш олгъаны ичюн, эбет, Озь чекимде мемлекет чемпионы олгъан сонъ, керекли параны топлап Назмиенинъ бабасыны тюрьмеден къуртардым. Лякин: алчакъ къарт, яхшысы анда гебергейди, къызыны зенгин бир адамгъа саткъан ве парасына кене насылдыр ишлерге къатылгъан. Мен Назмиени дѣрт йылдан сонъ Афгъанстандан булдым. Къабулда бир зенгин фабрикантынъ учюнджи къадыны экен. Корюштик, къонуштыкъ ве къачмагъа къарар бердик. Шу гедже пек чокъ ягъмур ягъгъан эди.

Original Metin : 131

Ёлда Назмие тайып йыкъялды ве аягыны кырды. Мен баягы вакыт оны котерип кеттим. Экинжи куню аягы пек яман шишти ве йирин багълады. Экимге косътермеге меджбур олдым. Артымыздан кыдырув илян этильген экен. Эким бизге дуйдурмадан полиция-гъа адам ёллагъан. Эки полицияджы келип мени алып кетти. Шеэр тышындаки бир тюрьмеге къападылар. Эки йылгъадже «ош копегим» деген адам олмады... Эки йылдан сонъ кене кельдим. Назмие акъсакъланып юре, хасталангъан, пек ярамай окюре, кимерде къан тюкюре эди; Фабрикант мени корип айретленмеди. «Бабасына берген парамны къайтар, сонъ сакъат севгилинъни алып кетебер», деди. Мен кене курешип башладым. Озь чекимде шу мемлекетнинъ учъ дефа чемпиони олдым. Баягы пара топладым. Онынъ бир кысымы Назмиенинъ деваланувуна кетти. Бу чемпионатта да енъсем, етеджек. Сонъ курешни де, эр шейни де быракъып, Назмиенен бу ерге келеджекмиз.

Келинъиз, баш устуне,— деп багъырды Сафет,
дерсинъ, олар онынъ бу джарты араба эвине келе-
джеклер.

Келинъиз,—деди Талят эеджаннен,— биз ярдым
этермиз. Меним къартанам бар. Бизде тура билесинъиз.
Эвимиз бол.

Сизинъ эвинъиз пек тарашлыкъ,— деп итираз
этти онъа кесментик арабаджы.— Бизим азбарда бир
эв бошады эки ода ве бир софа. Азбар исе умумий, ан-
да йигирми дёрт къоранта яшай. Эписи агъа-къардаш
киби. Мен айтырым, о эвни кирагъа бермей турарлар.

Шорбаджынен озюм лакъырды этерим. Бу кьо
лай меселе. Мен айтсам тапар,—деди Сафет эминлик-
нен.— Сиз тек келинъиз.

Бу адамны о эркестен коре озюне якъын сая ве онъа яхшылыкъ япмакъ
укъукъыны да эркестен озюнде зияде эсап эте эди.

—Мен о эвни эр алда кирагъа бердиртмем,,,

Original Metin : 132

Мен эр итимальга кьаршы битама айтырым,
бельки, биринджи вакытларда бизде турарсынъыз...

Сагъ олунъыз тувгъанларым.— Омар Хамза-
нынъ козьлери торланды.— Озь еримизде, озь халкъы-
мыз арасында хорланмамыз эбет. Мында зенгинлернинъ
тельбевини чеккенлер. Фукъарени котергенлер. Не къа-
дар яхшы олгъан. Анда парасы бар — инсан, парасы
ёкъ — не истесенъ шу.

Омар Хамза янъы достларынынъ эллерини самимий сыкъаракъ, озю
курешеджек куньлерде бешер билет ке-тирип береджегини айтты. «Мен
курешкенде сиз залда булунсанъыз, манъа къувет олур», деди кулип.

Сербест куреш боюнджа дюнья чемпионатында ку-решчилер де, сейирджилер
де пек чокъ эдилер. Омар Хамза айткъаныны япа, озю курешеджек куньлери
сабадан дуракъкъа беш билет алып келе, йигитлер невбет-невбет бара эдилер.
Тек бир Сафет невбеттен тыш эр сефер бара. Омар Хамзанынъ усталыгъы,
джесюрлиги, къувети ве даа бир чокъ дегерликлери турмадан тариф олуна,
арабаджы йигитлер исе онынъ башкъалагъа даа белли олмагъан дегерини —
онынъ инсаниетлигини биле, онынъ бахты—яресине де, ватанына да, халкъына
да къа-вушаджагъы мына шу курешнинъ нетиджесине багълы олгъаныны
анълап онъа джан-юреклеринден енъиш ве тек енъиш истей эдилер.

Бугунъ Омар Хамза англиз чемпионынен куреше. О мускул къатмерлеринден
ибарет олгъан къуветли вуджудыны бираз эгип, ракъибине догъру юрюм эте,
узун ве къалын къолларынен оны чар-чабик тута, деръал, усул къуллаана. Бу
онынъ сонъки куреши. Ёнъ-се — чемпион. оладжакъ. Онынъ ичюн де бугунъ
курешке бутюн арабаджылар кельди ве залнынъ ог сыраларындан ер алдылар.

Шишман англиз курешчиси артыкъ пышнап-уфулдап башлады. Омар Хамза
даа тазе корюне. Арекетлери къатий ве кескин. Бир кере англиз курешчиси
усул къул-

Original Metin : 133

лангъанда олар берабер омузлары уситюне йыкъялдылар. Курешчилернинъ эр бир арекетини буюк дикъкъатнен инджелеп отургъан Сафет Омар Хамзанынъ юзю шу ан бир тюрлю олгъаныны сездиди. Онынъ шай да без юзюнде азапланув бельгиси пейда олды. О артыкъ къаршылыкъ косътермей, агъыр-агъыр аркет эте, о ян-бу ян салланып аякълары устюнде зорнен тура эди. Шишман курешчи буны дуйды ве онынъ сагъ омузына басаракъ, сагъ элини кескин чекти; Сафет богъукъ бир ынъялты эшитти. Омар Хамзанынъ юзю артыкъ без чаршаф киби эди. Шишман исе, дерсинъ, оны къатламакъ, джумарламакъ ве эзип ташламакъ истеген киби ачувнен сильтей, чеке, котерип ташлай. Омар Хамза исе къола-аягъы багълангъан киби зорнен къыбырдай, сагъ эли аркъан киби аркетсиз салынгъан, юзю когерген эди. Бирден шишман оны чувал киби котерип алды. Бу ан Сафетнинъ козьлери Омар Хамзанынъ козьлеринен расткелишти. Сафет йылдырым вызынен санагъа атылып чыкты ве шишман курешчиге япышты. Дигер якътан Талят етишти. Залда булунгъан арабаджылар ерлеринден алып кочтилер. Омар Хамза ерде серилип ята, къансыз юзю агърылардан бурюккен. О, устюне эгильген Сафетке, «сагъ олунъыз», деп пысырдады ве эсини джойды.

Хастаханеде Омар Хамзанынъ сагъ омузы чыккъаны ве сагъ эли билегинден сынгъаны тайин этиле. Зкинджи куню газеталарда белли афгъан курешчиси Омар Хамза агъыр яралангъанындан себеп, чемпионатта иштирак этмейджеги илян олуна.

Бир къач кунден берли арды кесильмеден ягъаяткъан ягъмур ер-кокни сылатты. Эр шейге кок ренк берди. Адамларнынъ кейфлерине кедер къатты. Эр шейни джансыкъыджи япты.

Токътагъайды бареме,— деди кесментик йигит.

Токътамаса, Омар агъанынъ самолёты бугунъ де учмаз,— деди Талят.

Original Metin : 134

Сафет индемени. О Пегаснынъ ольгенини эшиткен сонъ пек аз лакъырды эте. Пегасны тюрьмеден къачаят-къанда къуршунлагъанлар. Онынъ янында тек Сафетнинъ адреси бар экен. Иште, буны онъа бильдирип мектюп язгъанлар. Мектюп арабаджылардан бирининъ элине тюшкендже бу шеэрни узакъ долангъан. Сафет достунинъ олюми ичюн учъ айдан сонъ матем тутмакъта эди.

Йигитлер сым-сылакъ олгъанларына ве сувукътан дыр-дыр къалтырайткъанларына бакъмадан учуш майданынынъ чильтерлери янындан кетмедилер. Олар учъ куньден берли бу ерге Омар Хамзаны озгъармакъ ичюн келелер. Онъа айтаджакъ сёзлери бар. Олар чаресини таптылар. Эр шей енгиль битеджек. Топлашып Москвагъа, мектюп язаджакълар Эр шейни кереги киби анълатырлар. О анавы фабриканткъа акъыл къояр. Назмиени къуртартырыр. Омар агъа озюни сыкъмаса олгъаны. Бу оладжакъ шей.

Учуш майданына шаматанен «аджеле ярдым» маши-насы кечти. О узакъта, ягъмур йиплеринен сарылып тургъан бир самолётнынъ янына барып токътады. Машина ичинден къара пальто ве къара шляпа кийген адам чыкъты. О де самолёткъа, де йигитлерге бакъып турды. Сонъ бир даа машинанынъ ичине кирди. «Аджеле ярдым» йигитлер тургъан пармакълыкънынъ янына кельгенде кескин тормоз берип токътады.

— Йигитлер, мен даа келирим!—деген богъукъ сес эшитильди.

Машинанынъ тар пенджересинден Омар Хамзанынъ къансыз юзю корюнди. Машина ичинде онынъ къоллары байлы экенини кимсе абайламады. Шофёрнынъ янында отургъан мешин плашлы адам йигитлерге серт-серт бакъты. Машина кескин бурулып кене самолёт бетке кетти.

Йигитлер бири-бирлерине сыйыкъып, самолёт учуп кеткендже бакъып турдылар.

Original Metin : 135

ЭЛЬВИДА КЪЫЗЛАР!

Онынъ дюльбер юзюне яныкъ кольгеси эбедий ола- ракъ синъип къалгъан киби эди. О кульгенде биле ири къара козьлери элемнен, пешманнен йылтыай эдилер. Факультетимиздеки йигитлернинъ аман-аман эписи Гульджианнынъ ильтифатыны къазанаджакъ олып, озь бахтларыны бирер кере сынап бакъкъан олсалар керек. Лякин Гульджиан кимсеге меиль бермей. Эркеснен бир-дай муляйим лаф эте, «сынъырны» кечеджек олгъан-ларны, деръал, чекип токътата. Мен исе башкъаларнынъ бу саадаки мувафакъиетсизликлерине гизлиден къувана ве бир кунь ола Гульджианнынъ меним дуйгуларыма джевапланаджагъына ишанч беслей эдим. Мен дерслерде даима онынънен ян-янаша отура ве эксери алларда оджанынъ сёзлерини динълемейип, хаялымда Гульджианнен узакъ-узакъларгъа, чокъ йыллар, он йыллар огге кете эдим. Эбет, биз эвленемиз, балаларымыз ола; кимерде мен оларнынъ сайысыны пек арттырып йибере ве Гульджианны къараман ана дереджесине котерем. Сонъ балаларымыз осип-буюйлер, бизлер къартаямыз, мен исе оны эп даа эияде седем. Бу вакъытта меним татлы хаялларымдан хаберин олмагган Гульджиан индже ве назик бир къызчыкъ олып меним янымда отура ве оджанынъ айткъанларыны яза. Онынъ язысы да дюльбер. Язгъанда башыны мен бетке бираз янтайта ве мен буны хайырлы алямет оларакъ къабул этем, вуджудымны сарып алгъан енгиль эеджан ичинде

Orijinal Metin : 136

титреерек, тыныш чыкърмай отурам. Эгер о манъа ба-кып бир шей айткъан киби олса, шу анде шашмалай ве текрар сорайым. О сабырнен, бираз йылмайып лаф эте. Мен онынънен лаф эткенде нечюндир сесим даима кырыла, аджеми ве чыкърмысыз бир адам олып къа-лам.

Гульджиан... Мен онынъ артындан дюньянынъ о бир четине кетмеге, онынъ ичюн дюньянынъ бутюн азапла-рыны устюме алмагъа азырым.

Экинджи курскъа авушкъан сонъ биз студентлер шеэрчигинде къурулгъан янъы ятакъханеге кочътик.

Шеэрчикнинъ тек бир ады бар. Мында, колхоз тарлаларынынъ ортасында дёрт къатлы бир бина юкселип тура. Эр якъта къуруджылыкъ ишлери кете. Айткъанларына коре, Ташкенттеки бутюн алий окъув юртлары бу ерге топланаджакъ эмиш. Лякин, шимдилик, мында тек бир ятакъхане бар ве биз онда яшаймыз. Автобус сийрек-сепелек къатнай, трамвай исе бизим ятакъха

неге аман-аман бир километр къадар етмейип, артына айлана. Бизлер мысырбогъдай тарласы ичинден кечкентар ёлакънен ятакъханеге келемиз. Акъшамлары бу ёл зифт къаранлыкъ, авасы ягъгъан вакъытларда исе тизден чамур ола. Огълан балалар ичюн бу бир шей дегиль,amma кызылар сакъыналар. Бундан гъайры ёлнынъ ортасына кельгенде кениш бир арыкъны кечмек керек.Онынъ ичинден сув акъмаса да къар-ягъмур ягъгъандаалымыз мушкюль ола эди. Биз бу акъта бир къач керешикъет эттик, лякин университет реберлери: «Сизлербиринджилерсинъиз, студентлер шеэрининъ биринджи

къарылгъачлары, даянынъыз, тезден трамвай ятакъха-не янынадже барыр», деп бизлерни тынчландырдылар.Мен ичюн исе бойле олгъаны даа яхшы эди. Чюнкитрамвайдан тюшкен сонъ Гульджиан шу анде меним янымда пейда ола, мен онынъ кучюк чантасыны элиме ала ве озъ китапларымыны да онынъ ичине къоям. Онынъ йымшакъ мешин чантасыны тутмакъ биле мен ичюн-

Original Metin : 137

бир шерэф эди. Биз эки четинде мысырбогъдай оськен къаранлыкъ ве сырлы ёл бою адымлаймыз. Бойле ва-къытларда Гульджиан индемей кете, манъа сыйыкъа ве атта къолтукълап ала. Эгер анавы арыкънынъ ичинде сув олса, меним ишим даа яхшы ола: мен онъа копюр хызметини корьген агъач устюнден кечмеге ярдым этем. Бу меним энъ бахтлы дакъкъаларым эди. Бу дакъкъаларда мен Гульджианны толусынен озь имаемде деп эсап эте ве озюм быланчыкъ шингенлик ичинде турып, онынъ къолтугъындан тутаракъ, ян-янаша кетем. Копюр пек тез бите. Гульджиан исе солукъ сеснен:

— Манъа ола аякъларынынъ былаштырдынъ,— дей. Эй, онъа ола мен бу чамурлы шингенлик ичине чом-

магъа азыр экенимни билеми эди экен. Къана, бу ва-къытта шувулдап тургъан мысырбогъдай ичинден би— ревлер чыкъып уджюм этсе, мен Гульджиан ичюн нелер япмагъа къадир экенимни косътерир эдим. Лякин бу ёл эр вакъыт тынч ве сакин ола. Э, керчектен де, о вакъытларда мен бахтлы эдим. Чюнки бутюн ишанчым, уютим, нурлу келеджегим меним иле ян-янаша адымлай эди.

Салкъын кузь акъшамларынынъ биринде одамнынъ къапусы къакъылды ве манъа таныш олмагъан чубалыкъ сачлы бир къыз къапу аралыгъындан башыны сокъуп:

— Мында Али Асанов бармы?—деп сорады.

Мен олам,— деп джевапландым ве еримден атылып турдым.

Меннен юрюнъиз,— деди къыз ве аджеле оларакъ мердивенлерден ашагъы тюшюп башлады.

биз тышкъа чыкъкъан сонъ оннынъ мысырбогъдай тарласы бетке догърулгъаныны анълап:

Къайда кетемиз? Анда не бар?—деп сорадым.

Анда сизни гулбджиан беклеи.

Юрегим къылыфындан чыкъар киби чапаланды. Эбет, насылдыр бахтсызлыкъ юзь бергендир. О копюр-

Original Metin : 138

ден кечкенде йыккылыгъан ве бирде-бир ерини кырган,
шимди исе юрип оламайдыр. Эх, не ичюн бугунъ оны
беклемедим...

Меп бар къуветимнен озюме чокътан таныш кестир-ме ёл бою чапып кеттим.
Зифт къаранлыкъ. Мысыр-богъдай япраклары юзюме уруна, сабакларына
аякъ-ларым илише, балчыкъта бир къач кере тайып йыккылы-дым. О мешум
арыкъ боюнда сыранен тизилишип тур-гъан дут тереклери гедже
къаранлыгъында эйбетли джанаварларны анъдыралар. Этрафта мен
чыккаргъан шытырдыдан гъайры бир тюрлю сес-солукъ эшитильмей.

Мен таныш копюрчикке кельгенде къаршымда Гуль-джиан пейда олды. Мен
оны корип дегиль де, сезип та-ныдым. Алай ери балчыкъ. Дерсинъ, балчыкътан
япылгъам бир япынджанен ортюльген.

— Не олды?

Мен оны къучакълап алдым ве бир адамнынъ устюне бу къадар чамур
япышмасы ичюн бу арыкънынъ ичине бир къач кере йыккылымакъ биле кифае
олмаса керек, деп тюшюндим. Онынъ устюндеки чамур атта къатып
башлагъан. Назик вуджуды исе сувукътан дир-дир къалтырай. Демек, о бу ерде
баягъы вакыттан берли тура.

— О арыкъ ичине йыккылыды,—деп джевапланды
арт тарафтан кимдир. Бу банаки чубалыкъ сачлы кыыз

эди.

Гульджиан эп сусмакъта. Лякин мен онынъ вуджу-дыны титреткен шей тек
сувукъ олмагъаныны анъладым. Гульджиан сессиз агъламакъта эди. О
биринджи кере меним кокюсима башыны кыйды ве, «яраббим!»

деп хытап этти.

Мен хайли вакыт не ишлейджегимни бильмейип шашмалап турдым. Банаки
чубалыкъ сачлы кыыз кене лаф башлады:

— Али, биз шимди ятакъхане янынадже берабер

Original Metin : 139

барымыз. Сонъ биз мысырбогъдай четинде гизленип турармыз. Сиз исе барып ятакъханенинъ ярыгъыны сѣн-дюрисинъиз. Гульджиан бойле алынен эркеснинъ огюнден насыл этип кечер?

Мысырбогъдай тарласы биткен сонъ къаршымызда ярыкъларынен парылдап ятакъхане корюнди. Мен Гуль-джиангъа бактым. Онынъ козьлери чылдыргъан адам-нынки киби акъайгъан ве юрекни сескендириджи бир ярыкънен йылтырамакЪта эдилер. Мен оларны тарла четинде къалдырып, ятакъханеге догъру чаптым. Электрик шитининъ пробкаларындан бирини бурып чыкъардым. Бутюн ятакъхане къаранлыкъ ичине чомды. Мен, эр итималгъа къаршы, пробканы джебиме сокътым ве кене артыма чаптым. Биз анавы къызчыкънен экимиз Гульджианны къолтугъындан тутып, къаранлыкъ ве шаматалы фоеден алып кечтик. Гульджиан озь одасына кирип алгъан сонъ, мен чапып барып, пробканы озь ерине бурып къойдым. Ятакъхане кене ярыкъланды, лякин о къаранлыкъ энди меним ичиме кечти. Гульджиандан ал-эвал сорайджакъ олып бир къач кере къапусына бардым. Лякин къызлар мени кирсетмедилер.

Бу вакъиадан сонъ Гульджиан бир къач кунъ дерске кельмеди. Онсыз аудиториялар, сокъакълар, бутюн дюнья бошап къалды. Мысырбогъдай тарласы ичинден кечкен о чамурлы ёл ве о огъурсыз арыкъ энди титис ве сувукъ эдилер. Мен къайда барсам да, не ишлесем де Гульджиан менимнен берабер эди. Де янымда юре, де козьлериме бакъа, де бутюн вуджудынен титреп, сес-солук-ъсыз агълай эди. Мен барып да Гульджиан олмаса, бу дюньянынъ тамамиле бошап къаладжагъыны ве мен онынъ ичинде юзюме ер тапып оламайджагъымны анъладым.

Гульджиан кене баштакиси киби дерслерге къатнап башлады. Лякин энди о баштаки Гульджиан дегиль эди. Онынъ юзю насылдыр кедер пердесинен ортюльди. Кет-кете бу перде онынъ юзюне синъип къалды. О энди

Оrijinal Metin : 140

баштакиси киби манъа йылмайып бакъмай. «Али, бу эки сааттен зувайкъмы, «Ватан»да аджайип кино кете?» демей. Онынъ чырайына бакъкъанда мен киногъа бараджакъ, шеньленеджек алы олмагъаныны анълай ве сусмакътан башкъа чарем къалмай эди.

Бизим ятакъханемизге янъы автобус маршруты ачылды, колхоз мысырбогъдайыны чалып алды, о тар ёлаккъа асфальт тешельди ве электрик ярыкъларынен айдынлатылды. Анавы огъурсыз арыкъ бир тамам копип ташланды. Энди акъшамлары йигит-къызлар бу ёлдан йырлап, шеньленип келелер. Къызлар ичюн айры ятакъхане къурулды. Къыскъасы, эр шей денъишти. Тек меним Гульджианым денъишмеди.

Онынъ дюльбер юзю солукъ, козьлери исе кедерли. Аз лаф эте. Дерс вакътында исе башыны салындырып индемей отура, чанъ чалынгъанда исе бирден сескене.

Яз татили вакътында Гульджиан манъа бир мектюп биле язмады. Меним язгъан мектюплерим джевапсыз къалдылар. Кечкен татильде исе докъуз мектюп яз-эди. Мен оларны текрар-текрар окъумакънен къанаатлендим.

Сентябрь айында Гульджиан окъувгъа кельмеди. Октябрьнинъ орталарында биз памуккъа кеттик. Гульджиан биз памукътан къайтып кельген сонъ пейда олды. О бус-бутюн денъишкен. Бу денъишювнинъ себеби тез анълашылды. Чюнки къызлар ятакъханесинде кучюжик бир огъланчыкъ пейда олгъан. Къызлар бу баланы не ерге, не де кокке ишаналар. Бу Гульджианнынъ огълу эди. Ады Алим. Къызлар оны огъланлардан кимсеге косътермейлер. Гульджиан дерске кеткенде Алим биринджи сменадан кельген къызларда къала. Акъшамлары исе оны зар-зорнен анасына кетирип берелер. Кимерде исе Алим башкъа одаларда геджелей.къыскъасы, о бу ятакъханеде яшагъан учъ юзге якъын къызнынъ эгленджесине чевирильген. Алимни корьгенде эр бир къызнынъ юрек тёрлеринде яшагъан аналыкъ дуйгъусы

Orijinal Metin : 141

уяна ве кучюджик Алимге нисбетен сынъырсыз севгиге, шефкъаткъа чевириле. Кет-кете Алим Гульджиангъа тиймей башлады . Кимерде акъшамлары Гульджиан ода-одадан юрип озюнинъ Алимни кыдыра ве ниает, насылдыр баладжанлы бир кызынынъ къойнунда юкълап яткъан алда коре. Къызлар да Алимни анасына къолайлыкънен берекъоймайлар. Бойледже, Алим бутюн бир ятакъханенинъ севимли эвлядына чевирильди.

Учюнджи курснынъ сонъуна якъын Алим юрип башлады. Бунъа бутюн ятакъхане къуванды. Ляхин о огъланларны ынджытты: эркеклер джынысына хыянет этип, тамамиле къызлар тарафына кечти. Эгер огълан балалардан бирде-бириси онъа якъынласа я да элине аладжакъ олса, Алим шу дакъкъасы яйгъара къопара. Даа ич бир опълан Алимни элинден тутып я да онынънен лаф этип оламады. Алим эркек затыны янына якъынлатмай. Мен онъа атчыкъ береджек олгъанда алмакъ о якъта турсын, бу арекетимнинъ озюни бир акъарет эсап этип, ойле бир агълав тешеди ки, мен деръал табана къувет бермек зорунда къалдым.

Куньлер къызыл башлагъан сонъ Алим чокъусы вакъыт эки ятакъхане арасындаки мейданчыкъта ойнай. Эбет, бир озю дегиль, янында энъ аздан дёрт-беш ве даа чокъ къызлардан ибарет мулязимлери ола ве бу мейданчыкъта эркеклерге пейда олмакъ къатиен ясакъ этиле. Чюнки Алимнинъ отъкюр давушы эр анги йигитни онынъ мейданчыгъындан узакълашмагъа меджбур эте. Шай исе де Алим бир кере озюнинъ бу адетини денъиштирди. Онынъ янына сербест баргъан биринджи бахтлы йигит Шакир олды. Биз онъа топал Шакир дей эдик. О даима украиндже нагъышлы беяз кольмек, беяз штан кийип, бироз акъсап юре эди. Бунынъ ичюн олса керек, элинде даим бамбук таягъы ташый. Догърусыны айткъанда, Шакир нарын кевдели, мавы козьлю, сары сачлы, акъ юзьлю ве умумен, коръмеси яхшы бир йигит

Original Metin : 142

эди. Онынъ бираз къувурчыкълангъан сары сачлары, кырмызы янакълары, йылмайгъанда корюнген садеф киби тишлери — эр шейи озюне яраша эди. Атта бамбук таягъы, юргенде бираз акъсавы биле онъа яраша. О кимерде бем-безяз тишлерини косътерип, тек мавы козьлеринен йылмая. Бу йылмаювде буюк киббарлыкъ, лютфкъярлыкъ бар эди. О бизде окъумай. Мына шу мы-сырбогъдай тарласынынъ четлериндеки колхоз эвлерининъ биринде яшай. Не ишнен мешгъуль олгъаны белли олмаса да оны эпимиз таный эдик. Чюнки о ятакъханеге сыкъ-сыкъ келе, бизлерни о вакъытларда мод олгъан «Фильтр» сигаретинен сыйлай ве умумен, къаны сыджакъ, адамларнен тез достлашкъан бир йигит эди.

Алим башта онынъ таягъыны бегенди. Оны ат этип мине ве ятакъхане огюнде чапа. Сонъ Шакирнинъ озю-нен де достлашты. Биз Шакир Алимни котерип юрге-нини корип, козьлеримизге ишанмадыкъ. Бельки, Алим озюнынъ эркек олгъаныны анълагъан ве керчектен де бизим тарафкъа кечкендир? Эйт! Баланынъ эркек-лернен иши ёкъ. Бундан тек топал Шакир мустесна. О артыкъ Шакирни корьгенде къуванып багъыра, эгер оны онъа бермеселер окюрп агълай эди. Къыскъасы, топал Шакир баланынъ юрегини бир тамам забт этти.

Шакир ильки вакъытларда къызларгъа саташа тургъан эди. Лякин тезден бу адетини терк этти. Бойле япкъанларны корьгенде исе аман сюйрю таягъынен иш коре. Онынъ артындан топар-топар олып такъылып юрген малле балалары Шакирнинъ бу аркетини уджюмге кечюв сигналы оларакъ къабул эте ве башына Шакирнинъ таягъы энген адамны баягъы бир усталыкъ ве чевиликнен дёгелер. Эгер Шакир бирде-бир адамны таягъынен тюртсе, бу анавы сергюзешт арап юрген малле балаларына кене бир ишмар ола. Таякънен тюртюльген адам мытлакъ котек ашай. Шакир бу эки ятакъ-

Orijinal Metin : 143

ханенинъ ве хусусан кызыларнынъ имаеджиси киби дав-рана эди.

Ятакъхалелердеки балалар да, кызылар да бу юзьсиз ве бираз кюстах эрифтен сакъына, онъа саташмамагъа тырыша эдилер.

Сонъ вакъытларда Шакир бир тамам денъишти. О эр кунъ эки ятакъхане арасындаки спорт мейданчыгъына келе, кызыларгъа ве атта йигитлерге нисбетен буюк бир незакетнен даврана, озюнынъ гуръ ве бираз къарыкъча сесинен чешит лятифелер, риваетлер айтып, этрафындакилерни кульдире эди. Кет-кете ятакъханелердеки йигитлер де, кызылар да бу муляим черели ве муляим табиатлы йигитке алыштылар. Артыкъ ондан кимсе сакъынмай ве о да кимсенинъ джаныны агъыртмай эди.

Спорт мейданчыгъы студентлернинъ энъ севген ери. Мында биревлер спортнен огъраша, биревлер исе четте-ки скемлелерге отурып сейир эте, сигар иче, лаф эте. Студентлер омюриндеки бутюн янъылыкълар да мында айтыла. Эр вакъыт темиз ве трач кийинген Шакир тына шу мейданчыкънынъ четиндеки скемлелернинъ бирине келип отура. О энди студентлернинъ пек чокъуны таный, оларнен достча, самимий лаф эте.

Кунълернинъ биринде автобус дурагъы бетте шамата къопты. Автобустан тюшкен кызылар багъырышып, насылдыр йигитлерге дарыла, олар исе къакъылдашып кулюшелер. Кызыларнынъ арасында Гульджиан да бар эди. Шакир еринден турып, шаматаджылар бетке бир ан дикъкъатнен бакъып турды. Насылдыр йигит кызылардан бирининъ мавы шарфыны чекип алгъан, оны башына сарыкъ этип саргъан, бир группа йигитлернинъ арасында бургъучлана берип ойнай ве оларны кульдире. Кызылар исе шаматанен онынъ шарфны къайтарып бермесини талап этелер. Шакир шамата бетке даа бираз вакъыт бакъып тургъан сонъ, таягъыны котерип, бир четте уймелешип тургъан достларына ишмар этти.

Orijinal Metin : 144

Малле балалары деръал автобус дурагъы бетке чапыш- тылар. Шакир де топаллана берип, оларнынъ артындан чапты ве шамата олгъан ерге достларындан эвель етип кельди. Кельгенинен башына шарф саргъан йигитни таягъынен урып йыкъты. Пата-гут котек башланды. Шакир биринджи кере таягъыны котерип атып, юмрукъ-ларынен иш коръди. Чапкъынлар тыр-мыр олдылар. Лякин кызнынъ шарфыны алгъан йигит Шакирнинъ къуветли урушундан серсемлеген алда ерде эди.

Кет-кете Шакирнинъ баштаки къурназлыкълары уну-тылды ве о тек эки ятакъханеден ибарет олгъан студентлер шеэрчигининъ озъ адамы олып къалды.

Шакирнинъ Алимнен достлугъы эп даа къавийлешти. Бир кере Шакирнен берабер бир къадын да кельди. О бир четте отурып, Шакирнинъ таягъыны ат етип минип юрген баланы козетти. Сонъ янына чагъырып, конфет берди, злине алып севди, охшады. О къадын кеткенде Алим артындан агълап къалды. Не ичюндир къадынынъ козьлери яшлы эди. Э, сени къадынлар, бала корьгенде юреклери эзиле иште...

Къадын даа бир къач кере кельген сонъ, бир кере-синде Алимни озъ звине алып бармагъа изин со-рады.

— А-анавы эв, меним эвимдир,— деди о сабыкъ мы-сырбогъдай тарласынынъ о бир башында корюнип тур-гъан басыкъ эвни косьтерип.— Барсын баланъ бизге. Эвимизде сыгъыр-къоюмыз бар. Алим даа ойле айван-ларны корьмегендир.

Гульджиан разы олмады. Лякин, о къадын Алимни анасына берип кетейткъанда, бала онынъ артындан ойле бир агълады ки, къадын, деръал, артына къайтып келип, оны текрар элине алды.

— Юрюнъиз, сиз де берабер,— деди о Гульджиан-гъа— Мусафиримиз олурсынъыз.

Гульджиан башта бу къадыннен берабер кетмеге ра-

Original Metin : 145

зы олды. Лякин къадын: «Меним Огълум да бу баланы пек севе, ады Шакир, бельки биледирсинъыз?»—деген сонъ Гульджиан мерамындан вазгечти.

— Яхшы енге, Алимни акъшам устю алып келир-синъыз,— деди.

Къадын къувана-къувана кетти. Онынъ къучагъындаки бала да къуванмакъта эди.

Енге, адынъыз не?—деп багъырди онынъ артындан Гульджиан.

Зейнеп. Зейнеп хала десенъыз, мында эркес мени биле. А-анавы къырмызы къапулы эв, бизим звимиз-дир.

Гульджиан элинде баласыны алып кетейткъан Зей-неп аптенинъ артындан баягъы вакъыт бакъып турды. Къадын къырмызы къапулы эвге кирген сонъ бирден чырайы тюленди.

— Къызлар, барынъ, Алимни кетиринъ!—деп багъырды эмир этер киби бир давушнен.

Энъ мешур сераскернинъ эмирлери биле бойле адже- ле ве там эда олунмагъан олса керек. О бу сёзлерни айткъанынен бир группа къыз уджюмге кеткен аскерлер киби, еринден алып кочъти. Олар тарла ортасындаки кестирмеден дегиль, сюрюльген мейдан ичинден шу къырмызы къапуны козьлеп чаптылар. Бир къач дакъкъадан сонъ олар къапу артында гъайып олды ве кене шойле шиддетнен къайтып чыкътылар. Оларнынъ бирисининъ элинде Алим бар эди. Къызлар гъалиплер киби тантаналы тавурнен ёлгъа-ызгъа бакъмадан кене тарланы кестирип бу тарафкъа ёлландылар. Къырмызы къапу йннында тургъан къадын ара-сыра шалынынъ уджуны козьлерине токъундырмакъта. Онынъ артында, къапу аралыгъындан топал Шакирнинъ безя юзю корюнди.

Гульджиан! Гузель Гульджиан! Артыкъ онынъ козюне Алимден башкъа адам корюнмеи эди. Алим онынъ алласы. Шу алла не десе, не истесе, Гульджиан шуны

Original Metin : 146

япаджакъ. О алла исе шу топал Шакирнен достлашты. Оны узакътан, дёртюджи къатнынъ пенджересинден таный ве шу дакъкъада оны ашагъы алып тюшмеселер шамата чыкъара. Мен тюкяндан тыпкъы Шакирнинъки киби бир таякъ сатып алдым ве балаларнынъ куле-джеклерини бильсем де, оны Алимге кетирип бердим. Лякин Алим таякъны алмакъ дегиль, озюмни биле якъынына бардырмады. Меним къалдыргъан таягъымны исе алып чабдырды. Ятакъхане пенджерелеринден бакъып тургъан балалар гурюльдеп кулюштилер. Алимнинъ мулязимлери арасындаки къызлар да кульдилер. Бу анде мен къызлар ятакъханеси бетке бакътым. Анда, дёртюджи къаттаки пенджерелернинъ биринден Гульджиан бакъып турмакъта. О кульмей эди.

Кене язлыкъ татиль кельди. Эпимиз эки айгъа эв-леримизге кетеджекмиз..Лякин меним юрегимни насыл-дыр джанаварлар кемирелер. Бу эки айны мен Гуль-джиансыз кечиреджем. Артыкъ онынъ акъкъында ойлап да оламайым. Ойларымнынъ ичинде Алим деген эркек-севмез балачыкъ ве топал Шакир доланып юрелер, къырмызы къапу янында козьлерини шалынынъ уджунен силеяткъан Зейнеп апте ве онынъ артындан нагъышлы кольмек кийген Шакир корюнелер. Эр шей къарыша. Мен озюме, бутюн дюньягъа ачувланам.

Не исе де татиль кечти. Мен оны, недир олмакъ, не-дир денъишмек керек. Бу даа сонъу дегиль, деген агъыр фикирлернен кечирдим. Эм керчектен де ойле олды.

Дёртюджи курснынъ орталарында олып кечкен бир вакъиа меним омюримни аст-устъ этти. Мен баягъы вакъыткъадже тюшюнмек, фикирлемек икътидарындан марум къалдым.

Уйле маалинде къызлар ятакъханесинде бир гу-рюльти къопты. Бутюн пенджерелерден къызлар бакъып туралар. Ашада, эки ятакъхане арасындаки мейданлыкъта да къызлар толушкъанлар. Багъырып-чагъырып лаф эте, базылары агъламсырап Алимни къучакъ-

Orijinal Metin : 147

лайлар. Бизлер де пенджерелерге япыштыкъ. Мен бир шей анъламайип, ашадаки шаматагъа бакъып тургъан вакъытта янашамда кимдир: «Мен бойле оладжагъыны биле эдим. Гульджианнен анавы мавы козьлю топал эвленелер. Гульджиан оларнынъ эвине коче», деди. Ме-селе бирден анълашылды. Гульджиан ве Алим къыз-ларнен сагълыкълашмакъталар. Бир четте оларны Шакир ве Зейнеп апте беклеп туралар. Зейнеп апте Алимни элине алды. Шакир исе Гульджианнынъ чемоданыны котерди. Гульджиан омузына, бир вакъытлар ичинде меним де китапларым булунгъан къаве ренкли чантасыны аскъан алда къызларнен сагълыкълашмакъта. Мен ашагъы чапып тюшмек, онынъ эллерине япышып, къаршысында тиз чёкип: «Япма бу ишни Гульджиан!»— деп ялвармакъ истейим. Лякин аякъларым манъа бойсунмайлар. Мен эгер еримден кыбырдасам, йыкъыладжагъымны анълайым. Вуджудым буз-бузлады. Ашагъида зуур эткен вакъианы мен гуя тюшюмде коръмекте эдим.

Гульджиан къызларнен сагълыкълаша-сагълыкълаша экн ятакъхане арасындаки мейданчыкъкъа кельген сонъ артына чевирильди. Онынъ юзю апакъ ве сылакъ эди. О башыны къалдырып, къызлар ятакъханесининъ пенджерелерине козетти. Бу анде бутюн ятакъхане пенджерелери къаршысында эди. О элини башы узерине котерип саллаяракъ, бир заманлардаки киби гурь ве магърур давушнен: «Эльвида къызлар!»—деп багъырды.

Эркес эйй-чув олып онъа джеваплангъан арада о манъа бакъып тургъаныны сездим. Назарларымыз чатышты. Меним исе тилим танълайыма япышып къалган эди. Гульджиан бир ан шойле бакъып тургъан сонъ, кене гурь ве отъкюр давушнен:

— Эльвида!—деп багъырды ве кескин бурулып, бир вакъытлар озюни чамургъа булагъан ве шимди бир та-мам денъишкен о огъурсыз ёл бою кетейткъан Зейнеп

Оrijinal Metin : 148

аптенинъ ве Топал Шакирнинъ артындан тез-тез юрип кетти.

Мен аля бугуньгедже билип оламайым. О меннен ведалашкъанда: «Эльвида Али!» дедими, ёкъса меним адымны айтмадымы? Шамата ичинде мен онынъ тек: «Эльвида!» деп кычыргъаныны эшиттим. Амма онынъ дюльбер дудакълары бу сёзни айткъан сонъ кене бир кере ачылы-юмулдылар. Бельки, меним адымны айткъандыр?- Бельки: «Эльвида севгилим», деген-дир?

Мен исе аятымнынъ, уютимнинъ менден узакъла-шаяткъанына бакъып кыбырдамай турдым. Энди исе хаялымда, тасавурымда бинълернен кере ашагъы ча-пып тюшем, онынъ эллерини тутып: «Къайт Гульджиан, мен сенсиз яшап оламам», дейим. О меним козьлериме тик бакъа, кимерде къайта, кимерде исе: «Ёкъ, Али, мен энди къайтып оламайым», дей ве чантасыны омузына асып огълу, акъайы ве къайнанасынынъ артындан бизим о ёлумызнен кете.

Эх, Алим, сен нелер яптынъ! Бир кунъ ола буюр-синъ, северсинъ, азапланырсынъ ве тек шу вакъытта мени анъларсынъ.

О кетти. Озюнен берабер меним омюримнинъ мана-сыны, тюсюни алып кетти. Меним сонъки уют кыгъыл-чымларым сёнди. Энди насыл яшарым экен, деп тюшюн-дим. Чокъ вакъытларгъадже яшамакънынъ чаресини буламай юрдим. Севгисиз бир къач саат биле яшамакъ кучъ. Мен бу узун йылларгъа насыл этип даяндым?

Йыллар бири-бирлерини къувалап кечтилер. Мен де эвлендим. Лякин бу севгим башкъаджа севги эди. Мен омюр аркъадашымны, балаларымнынъ анасыны севем. Гульджианнен бир шеэрде яшаймыз. Оны бир къач йылдан берли халкъ судьясы сайлайлар. Кимерде иш себебинден корюшемиз. Онынъ учъ баласы бар. Алим инсти-

Original Metin : 149

тутта окъуй. Шакир энди топалламай. Зейнеп апте ве-фат эткен.

Лякин мен оны эр сефер корьгенде шу вакъытта ча-пып инына кельмегениме, къаршысында тиз чёкип «къал» деп ялвармагъаныма аля даа пешман этем.

Бир кере расткелишкенде мен, адети узре, бала-ларынынъ, акъайынынъ ал-эвалыны сорадым. Гульджианнынъ чырайы денъишти ве къара козьлери гъадапнен сыйыкътылар.

Биз айырылыштыкъ,— деп кестирди о.— Эм се-бебини сорама.

Йигирми йылдан эияде берабер яшагъан сонъ о даа насыл айырылышув? Сен не, чылдырдынъмы?

Керчектен де чылдыргъан экеним. Йигирми йыл-гъадже онынъ ким экеними бильмедим.

Я о ким экен?

Али,— деди Гульджиан козьлериме тик бакъып,— мен бу дюньяда сенден гъайры кимсенинъ огюнде къа-баатлы дегилим ве бунынъ себебини тек бир, санъа анъ-латмакъ истегини енъип оламадым.

Мен бир шей анъламайып сусып турдым. О сёзюни девам этти.

— Санъа айтып анълатайым. Бельки манъа бир аз энгиль олур. Асылында, судда мен башкъа тюрлю се-беп косьтердим. О да итираз этмеди... Мысырбогъдай ичинден кечкен о чамурлы ёл ве меним чамургъа бат-къаным акъылындамы?-

Эбет.

О куню мен арыкъ ичине йыкъылмагъан эдим. Иште, шу арыкъ боюндаки дут тереклери янында на-сылдыр адамлар тура экенлер. Олар бизге атылдылар. Клара бир шей этип къуртулдн ве чапып кетти. Мен исе чалкъа йыкъылдым. Кимдир кокусиме ойле къуветли басты ки, эсим агъаязды. Мен артыкъ къыбырдамакъ дегиль, зорнен нефес ала эдим. О айван исе меним ал-сызлангъанымдан файдаланып...

Orijinal Metin : 150

Гульджиан агълап йиберди ве элемнен: «Яраббим!» деди. Бираз тынчлангъан сонъ девам этти.

— О айван... эр шей биткен сонъ турип кетти. Мен даа баягъы вакъыткъадже кыбырдап оламай яттым. Кене яхшы клара къайтып кельди. Сонъ мен оны санъа ёлладым.

Мийимде яшын яшынлагъан киби олды. Эбет, мен Гульджианнынъ кимнендир алякъада булунгъаныны анъласам да, бунынъ анджакъ шу акъшамда зуур эткени акъылыма биле кельмеген эди.

Я бунынъ Шакирге не алякъасы бар?

О айван Шакир экен,— деп ынъранды Гульджиан.— О мени танып къалгъан. Бунынъ ичюн де... Алим догъгъан сонъ меселени, бираз тюрлендирип, анасына анълаткъан ве ич бир вакъыт манъа хатырлатмамасыны риджа эткен. Заваллы Зейнеп апте — алтын киби къадын эди. Шакир онынъ бирден-бир огълу экен. Бойле олгъаныны анълагъан сонъ оны эвленмеге къандыргъан. Эбет, мен разы олмаз эдим. Лякин Алим онъа япышып алды... Иште, онынъ ким экенини анъламакъ ичюн манъа йигирми йыл керек олды.

Я мен?— деп багъырдым бирден.— Мен сонъки дакъкъагъадже...

Билем, Али, билем. Лякин мен сени пек севе эдим. Онынъ ичюн де сени бахтсыз япарым беллеп къоркъТым.

Мен даа нелердир айтып багъымакъ, кимлернидир сёгмек, дёгмек, орталыкъны къыйыр-чыйыр этмек ис-тейим. Лякин бир шей япмайым. Чюнки бутюн вуджу-дым Гульджиан кеткен о кунъдекиси киби алсызланды. Бир кереден озюмнинъ къартайгъанымны, омюримининъ энъ яхшы девири кечип кеткенини ве энди ич бир шей-ни денъиштирмек мумкюн олмагъаныны анъладым.

Original Metin :151

ИНСАНЛЫКЪ АЛЫ

Бизим девиримизде яшлар башкъаджа яшай эдилер.

Бизим девиримизде ырыз-намус бар эди. Шимдики тальтинкелер акъайы бир терс лаф айткъанынен тыр-тая, сачларыны культелей, эркек штаны кие ве чантачыгъыны къолтугъына кысып баба эвине кетелер.

Э, несини айтасынъыз, буларнынъ акъкъындан алласы кельмесе, къулу беджерип оламайджакъ. Мына, тюневин мен келиниме айтам...

Автобуснынъ кетмесине даа он дакъкъа вакъыт бар. Йымшакъ скемлелерге ерлешип отургъан ве къопкъала-рыны-сепетлерини де яхшы этип ерлештирген къадынлар бу он дакъкъаны ахлякъ мевзусындаки къызгъын мунакъашагъа багъышладылар. Олар озьлерининъ яшлыкъ чагъларындан ве шимдики куньден чешит мисаллер ке-тире, башкъасынынъ ахлякъсызлыгъына, фикирсизлигине шаша, нефретленелер.

Мунакъаша кеттикче кескинлешти ве кенишледи. Ав-тобускъа даа шимди келип минген къадынлар биле онъа бир кереден къошулып кете ве къызгъынлыкънен ненидир исбат эте, ненидир тасдыкълайлар. Беш дакъкъадан сонъ автобуснынъ ичинде ойле бир шамата къопты ки, автостанциядаки адамларнынъ базылары мында къа-дынлар къавгъа этелер беллеп, бу тарафкъа бакъып-бакъып алалар.

Мунакъашанынъ бу девиринде къадынларнынъ аман-аман эписи иштирак эте, чешит Сеслернинъ къошулувын-

Original Metin : 152

дан автобус ичинден сонъснз бир увулты эшитиле эди.

Эгер бу вакъытта автобуснынъ янында къара сачларыны культелеп багълагъан, ешилъ орьме ве мавы штан кийген эсмери къызчыкъ сагъ омузына асылгъан чантасына эки къолуны къойып турмагъан олса, шеэрден койге къайтаткъан бу базарджы къадынлар не акъта лаф этер эдилер экен? Бельки, бу сене помидорнынъ фиаты тюшкени акъкъында,я да арыкъ боюнда серилип яткъан адамгъа бакъып, эркеклернинъ ичкиджиликке урунгъанлары акъкъында лаф этер ве кене бойле шамата къопарыр, нефретленир, гъадапланыр ве ахыр-сонъу ичкиджи-ликке къаршы насилдыр шиарлар айтып багъырыр эдилер. Лякин, оларнынъ, бахтына, банаки мавы штанлы дюльбер ве назик къыз расткельди. О автобуснынъ, ог къапусындан минди ве кабинада шофёр ёкъ экенини анълагъан сонъ, бир даа тюшти ве озю киби инджечик сельбининъ талдасына чекилип, эки элини сагъ омузындан асылып тургъан къаве ренкиндеки сачакълы чантасынынъ устуне къойгъаны алда, ильатип кЪалдн ве, бои-ледже, автобус ичиндеки' къадынларнынъ дикъкъатыны джелъп этти. Бутюн меселе шунда ки, автобустаки къадынларнынъ бири бу къызны таныды.

— Мынавы бизим койдеки Мидат къаравулнынъ къызы,—деди оны таныгъан къадын, бийсинмеген бир тавурнен.— Шеэрге акъайгъа берген эдилер. Энди пыртыны джыйыштыргъан, кене койге къайта, корьдинъизми?

Ахлякъ мевзусындаки энъ къызгъын мунакъашалар-нынъ бири мына бу сёзлерден сонъ башлады.

Я онынъ пырты ёкъ да?—деди экинджи къадын. —Вары-вариети шу чантачыкътыр даа.

Келювине коре кетюви. Чантачыгъыны котерип кельген олса, кене оны къолтугъына къысып къайта.

Лакъырды земане яшларнынъ ахлякъы мевзусына барып чаткъан сонъ къадынлар джошкъандан-джоштылар. Кимнинъдир келининен, кимнинъдир киевинен олып кечкен насылыр вакъиаларгъа, бу къыз къабаатлы ки-

Original Metin : 153

би, оны ачувлы назрларынен азарлайлар. Оларнынъ бу мунакъашалары шимдики яшларынъ ахлякъсызлыгын-нынъ устюни ачувгъа багъышлангъан бир протест дере-джесине барип еткенде шофёр йигит озь ерине отурды ве автобуснынъ къапуларыны къапатти. Сес-шамата бирден кесильди. Банаки къыз да озь хаялларындан арынып, енгиль адымларнен автобус янына кельди. Шофёр оны корип, текрар къапуларны ачты. Къызнынъ адымларыы о къадар енгиль эди ки, аякълары ерге токъунмагъан киби эди. Юргенде индже ве назик вуджудынынъ эр ери къыбырдай. Шишман къадынларнынъ къаршысында о къуш киби енгиль ве джазибели эди.

— Багъышлангъыз,— деди о шофёр йигитке,— меним билетим ёкъ, чюнки парам ёкъ. Амма бугунь Байырлы коюне барып чыкъмакъ кереким. Истесенгиз, мен сизге...— О чантасыны къармалап, насылдыр йылтыравукъ бир шей чыкъарды ве шофёргъа узатты.

Шофёр йигит онъа айланып биле бакъмады ве сакин сеснен: «Он экинджи ерге отурынгыз», деди.

Машина кочкен сонъ къадынлар кене лаф башла-дылар.

— Бакъ сен онъа, эм билетим ёкъ, эм парасы ёкъ, амма отурып кетеджек.

— Эр даим шойле ола. Мен бир кере базардан къай-таяткъанда...

Мунакъаша девам этти. Эбет, базаргъа кеткенде я да кельгенде оларнынъ эр бири насылдыр вакъианынъ шааты, я да иштиракчиси ола. Шимди исе оларны хатырлап юреклерини бошатмакъ, джан агърыларыны савуш-тырмакъ истейлер.

Къадынлар энди къычырып лаф этмеге меджбур ол-дылар, чюнки моторнынъ сесини, машинанынъ тасырдысыны бастырмакъ керек ве къадынлар бастыралар.

Мавы штанлы къыз шофёр айткъан ерге отурды. О машина ичини толдургъан ве онен берабер вызлы кететкян шаматаны эшитмей, шишман къадынларнынъ

Original Metin : 154

кырмазы юзьлерини, машина эр Силькингенде минген хамур киби титреген услупсыз кевделерини корьмей. Онынъ фикирлери бу ерден ве бу куньден чокъ узакъта эдилер. Шимди о булунгъан заманда ве межанда кунеш озюнинъ кырмазы нурларыны гуль-чечеклернен ортюльген къадифе тарлалар устюне джумертликнен сача. Дагъ озени чокътан таныш ве тувгъан бир нагъмени йырлаяракъ, шырылдап акъа, чочамийлер кокнинъ мавы теренликлерине синъип кете ве андан оларнынъ янгъгыравукъ чивильтилери эшитиле. Мында эркес ве эр шей таныш, якъын ве кыйметли. Мында эркес бири-бирине дост ве аркъадаш. Суваде ичюн дюнья мына бу межандан башланмды. Онынъ яшлыгъы сонъсыз къуванчлар, эеджанлар ичинде кечти. Бу межян оны мустакъиль аят ёлуна озгъарды ве догъмуш анасы киби эр анги вазиятте оны кене къучагъына къайтарып алып, эйбетлер, багъышлар. Бу ернинъ адамлары, озенлери, кокы ве Эмирсале оны севе эдилер. О озюни бильгенден берли Эмирсалени де биле. О даима къарардан эияде балабан эди. Суваде онъа бакъып, насыл этип бу къадар балабан ве услупсыз олмакъ мумкюн, деп шашып къала эди. Лякин озю буюген сайын Эмирсаленинъ тап о къадар буюк ве услупсыз олмагъаныны анълады.

Олар къомшу яшай эдилер. Ана-бабалары Айсезе деген койде де къомшу олып яшагъан экенлер. Балабан ве къуветли Эмирсале оны агълагъанда котере, бойнуна минсетип ат олып чапа, чешит къоркъунчлы масаллар айта эди. О озюнинъ балалыгъыны хатырлагъанда Эмирсаледен бираз утана. Чюнки анасы хастаханеде яткъанда бабасы оны Эмирсалелернинъ, эвинде къалдыра ве бу эвде онынънен огърашкъан бирден-бир адам кене Эмирсале ола эди. О ашата, ювундыра, юкъламагъа яткъыза, агъласа оплай, къоркъунчлы масаллар айта ве, озъ акъранларынен ойнамагъа кеткенде, оны да берабер алып кете эди. Шимди Сувадеге онынъ балалыгъы шу балабан Эмирсаленинъ талдасына кечкен киби кельди.

Original Metin : 155

Йиллар пек тез кечтилер. Энди Суваде Эмирсаленинъ бойнуна мшнмей, онъа ассызламай, аксине онынънен че-кинип лаф эте. Лякин Эмирсале кене шу Эмирсале эди. Бою узун, джавурунлары кениш, ашыкъмайып ве бираз салланып юре. Суваде онынънен эль тутушып селямлаш-къанда озъ элининъ онынъ буюк ве къара авучы ичинде ёкъ олып кеткенине шаша эди. Узун аякълары ве къоллары, узун бош, кениш юзю ве бираз ялпакъча кельген буюк бурну оны даима услупсыз этип косътере ве бойле корюнишинден онынъ озю де къолайсызлангъан киби сыкъ-сыкъ йылмая эди.

Балалыкъ девири кечкен сонъ башкъа бир девир баш-ланды. Онынъ ичинде де Эмирсале даима Суваденинъ янында эди. Олар сыкъ-сык корюшселер де, аз къонуша эдилер. Олар ян-пнаша кеткенде Эмирсале Суваденинъ сол тарафында ве бираз артта юре. Кимдир онъа, йигитлер къызларнынъ сол тарафында ве тежаран артта юрмек кереклер, деген. Эмирсале бу къайдени бир минсиз куте. О севгилисине чечек багъышламакъ адетини бильмей ве бунунъ ичюн онъа чешит конфетлер ве емишлер бере. Эм лезетли, эм файдалы. Кунълернинъ биринде о Суваденинъ элинде бир топ ляле корип, шашып къалды. Олар онъа не къадар ярашалар! Янакъларынынъ ренки, козьлерининъ ярыгъы биле чечек тюсюнде эди. Бу вакъиадан сонъ о Сувадеге чечек багъышлап башлады.

Эмирсале Сувадеге сыгъына эди. Онынъ ичюн Суваде энъ саф, энъ мукъаддес инсан. Оны къарардан эияде севмекнен акъаретлемек мумкюн. О ер юзюндеки къыз-ларнынъ ич бирине ошамай, о адий иркъ джынсына менсюп олмагъан бир муджизе эди.

Дагъдан сель кельген куню Суваде фермада эди Сель ферма бинасынынъ ярысыны эшти. Аякълары устюнде зорнен тургъан яш бузавларны сув акъызып алып кетти. Буны корьген сыгъырлар ойле монъраштылар ки, бунъа инсан юреги даянмады. Ферма хадимлери бузавларнымы,

Orijinal Metin : 156

Оларнынъ артындан сувга сычрагъан сыгъырларнымы,

озьлериними къуртараджакъларыны бильмей, шашмалап къалгъан бир вакъытта, быланчыкъ сув ичинде Эмирса-ленинъ узун ве къуветли кевдеси пейда олды. О копо рип-шапырып шиддетнен акъаяткъан сув ичинде тура ве акъыл келеяткъан бузавларнынъ бир къачыны бир кереден котерип ала ве дегирмен янындаки тепенинъ устюне алып барып къоя эди. О къадынларнынъ шаматаларына, сыгъырларынъ монъравларына къулакъ асмайып, къатиен ве эминликнен арекет эте. Буны корьген сонъ къадынлар бираз тынчланды ве Эмирсалеге ярдым этип башладылар. Сыгъырлар исе бузавларнынъ артындан озьлери ялдап чыкътылар. Ишке берильген Суваде сувнынъ бирден чокълашкъаныны дуймай къалды. О айванлар топлангъан тепенинъ устюне чыкъаджакъ олып тырмашкъанда, сувнынъ шиддети артты ве оны тёпенинъ дигер тарафына, эски дегирмен бетке, акъызып алып кетти. Анда сув дегирменнинъ улугъындан гурюльтинен ашагъы сычрай ве онынъ астындаки чурюп къалгъан япалакъларгъа урунып, оларны парча-кесек эте, уюриле ве афьдан тургъан агъач дегирменнинъ дигер тарафындан шиддетнен атылып чыкъа, Суваде дегирменге якъынлагъанда эски улукъкъа тюшкенини анълады. Сувнынъ акъышы тезлешти. Бир анден сонъ о ашагъы учуп тю-шеджек. Дегирмен тюбюнде сувнынъ уюрилип айланаяткъаныны ве ялдап юрген япалакъ парчаларыны корьгеннен Сувадени дешет басты. Олар бала экенде бу дегирменге ойнамагъа келе, сув аз олгъанда онынъ астына тюше, бир заманлар сувнынъ къуветли урулышынен айлангъан буюк япалакънынъ устюне минип ойнай эдилер. Эмирсаленинъ айткъанына коре, бу дегирмен дженк йылларында гедже-куньдюз чалыша экен. Онынъ бабасы дегирменджи олгъан. Бунынъ ичюн де Эмирсале дегирменнинъ бутюн алетлерини, къысымларыны, оларны насыл чалыштырмакъ кереклигини биле ве буны балаларгъа анълата эди.

Orijinal Metin : 157

Суваде бар къветинен чапаланып, агъач улукънынъ четлерине япышты. Лякин чурюп къалгъан агъач шу анде къопты. О сув четиндеки ылгъынны тутаджакъ олды. Эли етмеди. Энди сув учкъан ергедже тутмагъа шей ёкъ. Ашагъыда исе сувнынъ окюргени эп ачыкъ эшитиле. Суваде бир нефестен сонъ ашагъы учуп кетеджегини анълады ве бар сесинен: «Эмирсале!» деп багъырды. О ашагъыда къайнап тургъан быланчыкъ сув ичине далайткъанда, тёпе устюнден эллерини яйып шиддетнен чапып тюшеяткъан Эмирсалени коръди. О гуя сель сувларынынъ устюнден чапып кельмекте эди.

Эмирсале чапып келип, дегирменнинъ астына, сув урюрилеяткъан, далгъалар бири-бирлерининъ устуне чапкъыляяткъан ерге сычрады.

Сувнен берабер кельген чалы-чырпы япалакънынъ къалын дирегине тирелип буюк бир сед асыл эткен. Сув онынъ арасындан сюзюлип кече. Бойле вазиятте арткъа къайтмакъда, дегирменнинъ экинджи тарафындан чыкъ-макъ да мумкюн дегиль. Эмирсале сув астында о якъта-бу якъта къармаланды. Ниает, чешит пытакъларнен са-рылгъан япалакъ дирегини расткетирди ве оны бар къветинен озюне чекти. Къалын агъач къыбыррданды ве бу тарафта топлангъан пек чокъ сувнынъ тазыйкъы алтында еринден кочъти. Эмирсале дегирменнинъ дигер тарафындан чыкъкъанынен, бир оба чалы-чырпы арасында сарылып къалгъан Сувадени коръди ве оны деръал чыкъарып алды.

Суваденинъ алы пек агъыр эди. О озюне келип оламай сандыракълай, атеш ичинде яна. Меркезий участкадан эким чагъыртмакъ керек. Лякин бутюн ёлларны сув басты, ягъмур исе бир даа ягъып башлады. Орталыкъ зифт-къаранлыкъ. Бу авада экимни не машинанен, не де атнен кетирмек мумкюн дегиль. Ягъмурнынъ токътамасыны, сувнынъ бираз эксильмесини беклемек керек. Демек, саба олмагъандже эким келип оламайджакъ.

Эмирсале кимсеге бир шей айтмайып, ёлгъа чыкъа,

Original Metin : 158

батакълыкъкъа чевирилъген кестирме ёлларнен мерке-зий болюкке барып чыкъа ве эким къадынны алып келе. Учъ километр къадар ёлнынъ суву энъ терен олгъан ер-леринден оны аркъасында котерип кечире.

Эким Сувадеге илядж берген, укол япкъан сонъ, адамлар оданынъ къаранликъ бир кошесинде серилип яткъан Эмирсалени эслейлер. Онынъ бурун ве къулакъ деликлеринден къырмызы шингенлик акъмакъта эди. Юзю мораргъан ве бенекленген. Даима кулип тургъан дудакълары бираз ачыкъ, оларнынъ арасындан буюк ве къуветли тишлери корюнип туралар.

Суваде бир кереден, ах, чекип йиберди. Эким къадын Эмирсаленинъ устюне эгилип, башта козь къапакъларыны ачып бакъты,- сонъ аркъан киби салпырап къалгъан элини тутты, бираз вакъыт саатине бакъып динъленип тургъан сонъ:

— Шок алына кельген,— деди.— Беден къуветининъ къарардан эияде сарф олунувынынъ акъибети. Кечип кетер.

Эким Эмирсалеге укол япкъан сонъ, Суваденинъ ба-басы Мидат акъай ве даа биревлер, чокълашып Эмирса-лени мукъайтлыкънен котерди ве Суваденинъ одасына алып кирди, без чаршафлы кровать устюне яткъыздылар.

— Озюне кельген сонъ сыджакъ чай беринъиз,— деди эким.— Мынавы иляджларнынъ учюнден де бирер дане ичсин. Мен саба келип хабер алырым. Бойле къуветли беден эр анги хасталыкъны енъмек керек.

Эмирсале учъ кунъ лятты. Онъа къалса, сабасына ту-рып кетеджек эди. Лякин эким изин бермеди. Суваде исе онынъ янындан кетмеди. Иляджларны вакътында ичмесини, вакътында ашамасыны незарет этти. Дакъкъа сайын оны чырмай, «эллеринъни ёргъан астындан чы-къарма», деп тенбилей ве турмадан сыджагъыны ольчей.

Суваде озюнинъ ёргъан-тёшеги ичинде ири кевдели Эмирсаленинъ узанып яткъаныны корип ошлана, эеджан-

Original Metin : 159

лана. Бу төшек ичинде кечирген юкьусыз геджелеринде о даима Эмирсалени ойлай ве оны янбшында тасавур эт-меге тырыша эди. Мына энди о шу кровать устюнде, шу төшек ичинде ятмакьта, Суваденинь вуджудыны хош бир эеджан сарып алды. Бойле вакьытта онынъ сеси титрей,юзю кьызара; сёзлери бири-бирине япышмай эди.

Койде Азамат пейда олгъанда, кьызлар бир эеджан-ланьп алдылар. Тек Суваде эеджанланмады. Чюнки онынъ садыкь .Эмирсалеси даима янында эди. Лякин башкьа кьызлар шашып-шашмалап кьалдылар. Эркеснинъ агъызында Азамат. Онынъ терджимей алыны бутюн тафсилятынен огренди ве бираз даа кьабартып бири-бирлерине айталар. Бу тафсилятлар агъыздан-агъызгьа кечерек, Азаматны кьызлар индинде бутюнлей башкьа бир адам, кьараман дереджесине котердилер. Азамат шеэрде консерваторияда окъуй, пианино чала, йырлай, кимерде озю де музыка яза экен. Насылдыр конкурста лауреат олгъан. Насылдыр буюк бир адам оны шахсен озю тебриклеген ве: «Сен Чайковский кеткен ёлнен кетесинь, аферин», деген.

Азамат узунджаракь бойлу, без черели,кьызларнынъ фикириндже, дюльбер ве акьыллы бир йигит эди. Саньаткяр олгъаны бес-белли. Лаф эткенде о индже дудакьларыны бираз кьыйыштыра ве онынъ бу кьылыгъы, не ичюндир, озюне яраша эди. Зейтун киби козьлерининъ бакьышы акьыллы, озю агъыр ве муляазалы, бир заман ашыкьмай, незакетнен иш коре.

Азамат о сене язлыкь татильни оларнынъ коюнде яшагъан тийезесининъ эвинде кечирди ве Суваденинь яшайышы бундан сонъ бир тамам денъишти.

Акьшамларнынъ биринде Азамат Суваденинь янында пейда олды ве онынъ элинден тутып:

— Мен омюрим бою сени арадым ве, ниает, булдым, деди.

Original Metin : 160

Бойле лафларны биринджи кере эшиткен Суваде эеджанланды. Азамат онъа итираз этмеге имкян бермеди.

— Артыкъ мен сени кимсеге бермем ве сенден бир адым биле айырылмам...

О айта, Суваденинъ исе башы айлана, нефеси тутула эди. Лаф арасында Азамат оны озюне чекти, узун ве назик эллеринен сарды. Онынъ араретли нефеси Суваде-нинъ бутюн вуджудыны якъты. О бу акъшамдан сонъ артыкъ кимсе акъкъында ойлап оламайджагъыны анълады. Онынъ ичюн дюньяда энди тек бир адам бар. Онынъ ады Азамат. Онынъ адыны биле севе. Атта бир кере, лаф арасында, Эмирсалеге: «Не ичюн сенинъ адынъ Азамат дегиль? Адынъ да озюнь киби узун ве услупсыз», дегенини бильмей къалды.

Бу янъылыкъ кой яшларыны абдыратты. Эмирсалени исе йыкъаязды. О баягъы вакъыткъадже бир шей анълап оламады. Анълагъанда исе Суваде эвленген ве шеэрге кеткен эди.

Суваденинъ анасы ольгенде дефн мерасиминен багълы ишлернинъ эписини Эмирсале тешкиятландырды. Суваде терен яныкъ ичинде буны дуймады биле. Анасынынъ едиси кечкен сонъ оны Азамат машинанен келип алып кетти. Бундан сонъ Суваде бир къач кере даа кельди. Лякин Эмирсалени корьмеди.

О куню Суваденинъ мийи айдын нурларнен толу эди. Эр шей гъайры габий. Табиат, бутюн барлыкъ йырла-макъта. Сакин кузь авасы юрекни далгъаландырыджы къокъуларнен сюсленген. Эркес Сувадеге сукъланып бакъа. Бу кунъ Суваде эркестен бахтлы. О озюни джандан севген адамына теслим этмекте. Эбедиен. Озюньни, севимли адамнынъки экенинъни ис этмек не къадар хош. О энди баштаки Суваде дегиль.

Азаматнынъ янында отурыркен, Суваде озюни оны къучакъламакътан зорнен тута эди. Мына о, бирден-бир

Orijinal Metin : 161

кыйметли адамы, янчыгында отура. Сигар тютюһи онынъ вуджудындан чыккъан киби тѣпеге савурыла ве бираз тельгенип тургъан сонъ яваштан дагъылып кетелер. О индже дудакъларыны бираз кыйыштырып незакетнен йылшай, стол башында отургъанларнынъ базыларынен башыны енгильден саллап селямлаша. Музыка чалына, сѣзлер айтыла, къаделер токъуштырыла. Эркеснинъ тилинде оларнынъ адлары. «Суваде ве Азамат». Адамлар оларгъа бахт истейлер ве буны тасдыкълар киби, къаделерини тюплей, сонъ йырлай ве ойнайлар. Буларнынъ эписи олар ичюн. Бу акъшам да бутюн садаларнынъ ичинден оларнынъ адлары эшитилип турды. Бу оларнынъ акъшамы эди. Суваде озюнинъ бутюн кызылыкъ йыллары девамында бу акъшамны арзу этти. Хаялл оны чешит шекиллерде, корюнишлерде тасвирледи. Лякин акъикъат хаялдан яхшы эди. Той ша-матасы ичинде Суваде догъуп-оськен коюни, балалы-гъыны хатырлады. Суваденинъ анасы хаста олгъаны ичюн тойны тек шеэрде япмагъа къарар бердилер. Анасы да, «манъа ола тоюнъызны къалдырманъыз, ярын-бир кунъ турар кетерим», деди. Анасы хаста олгъаны ичюн бабасы да тойгъа келип оламады. Тувгъанлары, достлары койден бир автобус олып толумып кельдилер. Олар той столунынъ бир кошесинде сусуп отуралар. Лякин оларнынъ сускъунлыгъы, ана-бабасынынъ шимди бу ерде олмагъаны Суваденинъ бахтиярлыгъыны, азачыкъ олса да, эксильтип оламай.

Суваденен Азаматнынъ тою бекленильмеген бир шей олып чыккъы. Азамат тойны сентябрь айынадже, яни окъув йылы башлагъандже, мытлакъа кечирмек керек, деп инатланды. Ойле де яптылар. Суваде бирден Эмирсалени хатылады. О къолларыны кень яйып, тѣпеликтен шиддетнен чапып тюшмекте эди. Бу анде оны быланчыкъ сель суву богъгъан киби олды.

— Келиннен киев ойнайджакъ!—деп багъырды ким-дир. Азамат онынъ элини тутып, енгильден чекти. Олар

Оrijinal Metin : 162

ортагъа чыкътылар. Шенъ ве салмакълы къайтарма авасы оларны озъ къучагъына алды ве бахт далгъасына чевирилип, юксеклерге котерди. Ашагъыда адамлар оларны шеревлеерек, эльчырпмакъта эдилер. Бу акъшам эр шей тантаналы, эр шей пемпе тюсте эди.

Тойнынъ экинджи куню орталыкъ ятышты, мусафирлер даркъап башладылар. Гъайры табиий олып корюнген шейлер яваш-яваш табиий шекиль алдылар. Кунъ бою мусафирлерни озгъарувнен мешгъуль олгъан Азамат Суваденен бир къач кере аякъ устюнде расткелишти ве эр сефер зейтун козьлерини шенълыкнен къысып, маналы ишмар этти.

Азаматнынъ анасы огълуны четке чекти: «О къулагъынъ-нен де, бу къулагъынънен де яхшы этип динъле,— деп башлады о лафыны.— Бабанъ сагъ олгъан олса, озю анълатыр эди. Лячаре манъа айтмакъ керек.— О козьяшыны силип, сёзюни девам этти.— Къадыныныны баштан элинъе ал. Сырынъны берме. Сенинъ сёзюнь къанун олмалы. Биринджи кунъден мамийленсенъ, мубарекленсенъ, сонъ пешман этерсинъ».

Бу арада Азаматнынъ аптеси пейда олды ве о да бир къач хытапнен анасынынъ огютине озъ иссесини къошты: «Акъай ол, онынъ айын-оюнларына къулакъ асма! Сонъундан йымшар. Дегенинъ деген, айткъанынъ айткъан олмакъ керек!»

Акъшамгъа якъын той азбарында кимсе къалмады. Суваде буюк эвде тек Азаматнен берабер къалгъанла-рыны анълагъан сонъ башта къоркъты. Лякин бу, хош бир эеджан догъургъан, татлы къоркъу эди. Бу къоркъу ичинде оны насылдыр эсрарлы къувет эп Азамат бетке чекмекте. Къапуда Азамат пейда олгъанда, онынъ башы айлана, бутюн вуджуды алевленип яна, юрегининъ теренликлеринден котерилип келеяткъан эеджандан тит-ремекте эди. Азамат она якъынджа келип бираз эгильди ве козьлерине тааджипнен тикилип бакъты.

— Санъа не олды?—деп сорады о айретнен.— Айын-

Original Metin : 163

оюнларынын ташла да, союһ...—О кроваткя ишарет этти.— Энди экимизден гъайры кимсе кълмады.

Азамат зыр саруш эди. Суваде тургъан еринде къатып кълды. Онынъ кучюджик юреги бири-бирине кълпа-къларшы дуйгъуларнынъ тазыйкындан чатлайджакъ киби эди.

Азамат кене онынъ козьлерине тикилип бакъты. Ондан юрекни быландырыджы ракъы ве тютюн кълкълусы кельмекте. О опеджек олып агъызыны якъынджа кетиргенде Суваденинъ юреги кълйтты. Шу ан юзюни чефирмеген олса, алы ярамай оладжакъ эди.

— Айын-оюнларынын ташла!—деп' джекирди Азамат тенеке давушнен ве онынъ башыны эллеринен кълп-кълчлап озюне чекти. Ода ичи тынчыкъ эди. Суваде эскенджеге тюшкен башыны зар-зорнен саллап, бир кълч кере нефес алды ве бирден козьлерине кълранлыкъ чекти. Кълайдандыр, узакътан, «айын-оюнларынын ташла!» деген кълба сес эшитильди. Кимдир чиркин давушнен хихылдап кульди.

Суваде сабагъадже козь юммады. О озюнинъ бутюн хаялларыны, уютлерини мына бу титис гедже ичине комъди.

О Азаматкъл да, онынъ анасына да, эки лафнынъ биринде, «анъкълав» «талътинке» деп багъыргълан корим-джесине де тиль кълйттармай. О башкъл бир дюньягъл келип кълалгълан киби эди. Бу дюньяда тюшюнмек, итираз этмек, озь истегинъе малик олмакъ мумкюн дегиль. Мында тек мусафирлер кельгенде куле, шенъленелер. Бу эвде насылдыр сувукъллыкъ, титис бир улькюнлик кезип юре. Мында адамлар насылдыр адетлерни куте ве кимнинъдир ирадесине бойсунаракъ, даима джиддий кълъяфетте юрелер. Бу эвден кюф кълкълусы келе, бу адамларнынъ чырайлары даима сытыкъ ола. Бу эвнинъ авасы тынчыкъ, диварлары исе адамны сыкълалар.

Азамат озь омюринен яшай, Суваде бу омюрге кирип кълшулып оламады. Азаматнынъ достлары, танышлары

Original Metin : 164

онынънен башкъа, Суваде анъламагъан тильде лаф этелер. Бу тиль музыка терминлеринден ве музыкагъа аит вак-ъиалардан ибарет ола.

Къарысынынъ мугъайгъаныны корип, сонъундан бираз йымшагъан киби олды. Лякин Суваде бу эвден алгъан биринджи теэссуратларыны унутып да, енъип де оламады. Не олгъаныны о темелинден анълап да оламады. Лякин недир олды. Энди о баштаки омюрине къайтып да оламай, нъы омюрге къошулып да оламай.

Суваде Азаматнынъ достлары арасында Гульсюм адлы къызны деръал сечти. Буны насыл этип сезгенини озю де бильмей. Иште, шай, козьге эияде чарпкъаны ичюн олса керек. Суваде оларнынъ лафларына, мунакъашаларына дикъкъат этмесе де, бир кере сагъыкълашаяткъанда Гульсюм Азаматкъа: «Ярын сольфеджиогъа кеч къалма,— деди. Сонъ инглиз тилинде иляве этти:— Тотайынънынъ чырайы сытыкъ, бир шейлер дуйдымы ёкъса?» «Ёкъ,— деп джевап берди Азамат да инглиз тилинде,— бу анъкъав бир шейни дуйгъандже ахырзаман олур. Бельки койде къалгъан аювыны тюшюнедир. Ким бильсин бу кой къызларыны». Суваде озюни сыкъмады. О бу анде мектепте инглиз тилинден дерс берген оджапчесини хатырлады. Полина Вениаминовна. Олар онъа озь аралары Поливитаминовна дей эдилер. «Къыйметли Полина апте, манъа инглиз тилини, шимди, мына бу сёзлерни анъламам ичюн огреткен эдинъизми?»

Суваде, юрегинде бир тюрлю кунъджюлик дуйгъусы къозгъалмагъаныны сезип, айретленди. Сонъ кульди. Кунълемеге шей ёкъ эди. Кунълемек ичюн башта севмек керек. Онынъ юреги исе бом-бош эди. Бу омюрге оны ич бир шей раатсызламай. Атта, акъайынынъ «анъкъав» де-гениде биле джаны агъырмады. Эгер «айван» деген олса да озюни сыкъмаз эди. Онда озюни къорчаламакъ инстинкти, озюни гузель косътермек истеги биле ёкъ эди. Онынъ баштаки хаяллары, истеклери къайда къалды? Умумен, о нелер акъкъында хаяллангъан, неге ынтыл-

Original Metin : 165

гъан, гизли сабырсызлыкънен, вуджудыны сарсыткъан татлы эеджаннен нени беклеген эди? Буны шимди Су-ваде озю де бильмей. Лякин шуны яхшы биле ки, онынъ огюнде эр вакъыт оны давет этип тургъан недир бар эди. О даима онъа ынтыла ве бу ынтылыш онынъ омюрини толдура. меракълы ве мундериджели япа эди. Шимди исе буларнынъ эписи гъайып олды ве о юрегинде буюк бир бошлукъ асыл олгъаныны ис этмекте. О омюрден ич бир шей беклемей, ич бир шей оны эеджанландырмай. Бутюн вуджудында первасызлыкъ, шашыладжакъ бир лякъайдлыкъ укюмран эди. Апансыздан онынъ огюнде истек пейда олды. О башта кыгъылчым киби бир янып сё-нди. Сонъ бир даа янды. Бир даа сёнди. Бир чокъ керелер янып сёнди ве бир кересинде янгъан сонъ бир даа сёнмеди. О кунеш киби айдын, балалгъы киби парлакъ эди. Бу — догъуп-осъкен коюне къайтмакъ истеги эди. Бу макъсад оны озюне о къадар чекти ки, тап юреги сыкъылды. Бу макъсадына мытлакъа иреджегини анълагъан сонъ Суваденинъ юрегинде бир енгиллик, джошкънлыкъ пейда олды. О кимсеге дуйдурмадан, яваш-яваш азырланып башлады ве, ниает, кетеджек вакъытыны тайин этти.

Мына о, сонъки гедже. Танъ аткъан, орталыкъ ирыкъ. лангъан сонъ, онынъ омюри янъы нурнен ялдызлана-джакъ. О бутюн гедже юкъламады. Козьлерини юмгъанынен озюни койдеки эвлерининъ азбарында коре. Ичериден анасынынъ сеси эшитиле: «Суваде, кель кызым, сачларынынъ орейим». Суваде сескенди. Энди анасы ёкъ. Азбарда онынъ хош сеси бир заман эшитильмейджек. «Заваллы анам, меним бахтлы экениме кречектен де ишана эди». Суваде анасынынъ бу ишанчыны кырмакъ истемеди. О эр сефер кельгенде, «акъшамгъадже эвинъ бар,— деп тенбилей эди анасы.— Энди сенинъ эвинъ башкъа. Кунъ къавушкъандже анда олмакъ керексинъ. Бизлерни къасевет этме». Озю кызыны озгъара, озю де агълай, алладан онъа пек чокъ шейлер истеп къала

Original Metin : 166

эди. «Эгер биринджи баланъыз къыз олса, адыны Гульзаде къойынъыз,— деген эди анасы бир кере.— Раметли анамынъ ады анъылыр».

О азбаргъа чыкъкъанда орталыкъ энди агъарып баш-лагъан эди. Кей къуйругъыны саллап янына кельди, аякъларына уфкъаланып эркеленди ве баягъы бир ерге-дже артындан озгъарып кельди.

— Кей, къайт эвге,— деди Суваде.

Копек токътап башыны котерди ве онъа тааджипленип бакъты. Суваде оны аджыды. О бу эвде кечирген кунълерининъ энъ аджджы дакъкъаларында багъчанынъ тёрюндеки инджир тереклерининъ арасына гизленип агъ. лай эди. Бу вакъытта даа кучюджик олгъан Кей онынъ янына чапып келе, сыйыкъа огюне секирип мине ве Суваде бу аджайип махлюкъны багъырына басып, агълай эди.

— Кей, джаным Кей!

Копек аман онынъ янына чапып кельди. Суваде эгилип онынъ башыны къучакълады. Сыджакъ нефеси юзюне урунды.

— Эльвида, Кей!—деди о агъламсырап.— Биз энди корюшмемиз.

Онда бу эвде яшагъанларнынъ артыкъ ич биринен сагълыкълашмакъ истеги ёкъ эди. О тез-тез юрип автобус станциясы бетке кетти.

Суваде бу вакъиагъа не къадар вакъыттан берли азырланды... амма кийинмекни унуткъан: устюнде эв ичинде кийип юрген мавы штаны ве ешилъ орьме кольмеги. Автобус станциясына баргъан сонъ янына ёл па-расы алмагъаны да анълашылды. Лякин о артына къайт. мады. Кене яхшы, шофёр йигит онъа билетсиз минмеге изин берди. «Сизинъ койде меним бир достум яшай,— деп мураджаат этти о Сувадеге, ёлдаки токъталышлар-нынъ биринде.— Тракторджы олып чалыша. Курста бе-рабер окъугъан эдик». Суваде шофёрнынъ досту ким эке-нини сорамады. Эгер, «ким?» деп сорагъан олса, «Эмир-

Original Metin : 167

сале», деп джевап береджегинден кьоркьты. О автобус-таки кьадынларнынъ лафларыны да динълемей. Базарджы кьадынлар исе ёрулмадан-усанмадан шимдики яш-ларнынъ дурумсызлыгъыны эп тенкьид этмектелер. Бир четте индемей отургъан киши, ахыр-сонъу чыдап оламады:

— Сусунъыз!—деп багъырды о кьалын давушнен.— Инсанлыкъ алыдыр. Бирев эвлене, бирев айырылыша. Сизлерге не? Эвленеджегинъизни эвленип, айрыладжа-гъынъызны айрылып алдынъыз.

Къартнынъ бу сёзлерине джевап оларакъ, кьадынлар бутюн силаяларындан бир кереден атеш ачтылар. Олар-нынъ гурюльтисинден къарт бир кереден кучюклешкен, автобус исе даа зияде саллангъан киби олды.

Суваде оларнынъ шаматасыны эшитсе де, не акъта лаф эткенлерини анъламай эди. О бу шаматанен берабер озь койлерине, озь эвлерине эп якъынламакъта эди. Догъмуш муитке далмакъ ве беденине синъип кьалгъан, богъазыны эп сыкъмакъта олгъан о пис кьокъудан тездже арынмакъ истей. О ана коюне келир, кунеш кене баштакиси киби онынъ башындан алтын нурлар сачар, шеффаф кокли коюнде онынъ ичюн чочамий чивильдер. Лякин энди бир вакъыт эр шей пемпе тюсте олмаз. О терен кокюс кечирди.

Суваде кене Эмиреалени хатырлады. О оны севе эди-ми, севмей эдими, буны аля бильмей. Лякин онынъ ичюн эр шейни япмагъа, атта ольмеге биле азыр. О озюни онынъ ичюн олеяткъан, озюни онъа кьурбан этеяткъан киби тасавур этти. Гонъюлинде хош бир дуйгъу пейда

олды.

Автобус саллана-саллана кой ёлуна бурулды. Ёлнынъ эки четинде сыранен тизилишип тургъан сельби терекле-рининъ акъшам кунешининъ кьырмызы нурларынен ял-дызлангъан япракълары чешит ренклерде джилъвеленелер. Кьырлардан эскен салкъын ель дагъ чечеклерининъ мис кьокъуларыны алып келе. Ян тарафтан бир сюрю

Orijinal Metin : 168

айван корюнди. Огде чанъыны кьакъа берип, буюк бой-нузлы серке кельмекте. О магърурлыкънен башыны са-гъгъа-солгъа саллай, дерсинъ, насылдыр корюндеген маниалар ичинден ёл ачып келейткъан киби кокюсини керип, салмакънен адымлай. Бу Суваде догъуп-осъкен кой джемаатынынъ айваны. О бу магърур серкени де таный. Сюрюнинъ артындан багъыра-багъыра къарт чобан Халиль ата кельмекте.- Бу сюрюде оларнынъ да сыгъырлары бар эди. Лякин Суваде шеэрге кеткен сонъ бабасы оны сатты. Эбет, онынъ бир озю сыгъырны баш этип оладжагъы ёкъ. Анасы кечинген сонъ о текмиль ялынъыз къалды. Сувадеге афта сайын кыйыш-къонъур арифлернен мектюп яза. Бир къач сатырнен бир саифени толдура. Эр бир саифеде бир къач ерде мытлакъа, «балам», деген сёз ола, Мидат акъай озь эвлядина севгисини беян этмеге бильмей ве аман-аман эр бир джумлени, «балам», деп башлай, сонъ онъа алладан, ярадан сагълыкъ-селяметлик, бахт ве даа бир чокъ шейлер истей. Шимди Суваде бабасынынъ мектюплерини хатырлар экен, онынъ арыкъ ве эсмери юзюни, къара, батыкъ козьлерини, ири, берчли ве чатлакъ къолларыны ачыкъ тасавур этти. Эбет, о мектюплерни бабасы кгъалем тутмагъа бильмеген, даима машина ягъына быланып юрген, мына шу, чатлакъ ве къара пармакъларынен яза. Суваде бала экенде бабасынынъ таш киби авучларыны тутып бакъа ве шашып къала эди. Дерсинъ, о эллерине демир къолчакълар кийген. Бу къоллардан даима насылдыр къокъу келе. Бабасы башыны, юзюни сыйпагъанда, я да огюне алып отургъанда, Суваде яваштан онынъ элини тута ве шу догъмуш къокъуны тойып-тойып къокълай эди.

Суваде буларны ойлар экен, бабасынынъ сачы-сакъалы осъкон, ёргъун юзюни козьлери огюнде джанландырды. «Къызым, бир келип-кетмесенъ олмаз,— деп яза эди о сонъки мектюплерининъ биринде.— Мен минда, буткюн бир озюм къалдым, Кунълерим де аз къалды.

Orijinal Metin : 169

Сени пек сагъындым». Бабасы ич бир вакъыт «сагъын-дым» деп язмай эди. Суваде бу мектюпни алгъан сонъ» Азаматкъа койге барып-келеджегини айтты. «Байрамдан сонъ барырсынъ»,— деди Азамат.—Эвге мусафирлер ке-леджек. Оларни сенсиз насыл къаршылап алырмыз».

Суваде индемени. Лякин байрамны да беклемеди. Онынъ козьлери опонден бабасынынъ череси кетмей, къулакълары астында исе «сагъындым» деген сёз янъгъырай. О бу сёзни бабасындан бир кере биле эшитмеген эди. Анасынынъ ольгенине ярым йыл къадар олды. «Гъарип бабам, кимсин насыл яныкълайдыр», деп тюшюнди Суваде.

Ниает, автобус колхоз идареси янында токътады. Су-ваде чантасыны элине алып, эркестен эвель тюшти. Чам тереклери астындаки язлыкъ чайханенинъ агъач кровати устюнде тизилишип отургъан къартларнынъ бири еринден аджеле къалкъаракъ, таягъына таяна берип, онъа догъру юрди. Суваде къартайгъан, ипрангъан ве кучюджик олып къалгъан бу къартнынъ бабасы экенини анълагъан сонъ, вуджудында насылдыр сувукълыкъ дуйды. Бабасына тез юрмек къыйын олгъаныны корип, озю чапты. Насылдыр ве араретли авучлар онынъ башыны енгильден сыкътылар. Анавы догъмуш къокъу кене пейда олды. Суваде башына тамгъан бир къач сьджакъ тамчыдан бабасынынъ сессиз агълагъаныны анълады ве эеджаныны басмагъа тырышып: «Юрюныиз, баба, эвге барайыкъ», деди. Олар сокъакъ бою ян-янаша кеттилер. Орталыкъкъа къаранлыкъ чёккенинден себеп, баба ве баланынъ сылакъ юзьлерини кимсе корьмеди.

Эвде эр шей баштакиси киби эди. Тек газ плитасы софадан ичке кирген. Суваденинъ айретленгенини дуюп, бабасы тез-тез анълатты: «Къыш куньлери софада сувукъ ола. Сагъ олсун, Змирсале бу плитаны ичери кочюрди. Энди чай-къавемни истеген вакътымда азырлайым».

Суваде, «Эмирсале насыл?» деп сорайджакъ олды,

Orijinal Metin : 170

лякин сорамады. Бабасы исе сёзюни девам этти: «Эмир-сале кене шойле, отькенде-кечкенде кирип-чыкъа, ал-эвал сорай, шеэрге баргъанда къаве, одур-будыр кетире. Сагъ олсун».

Суваде лафны башкъа якъкъа бурмакъ ичюн:

Баба, сагълыгъынъыз насыл, экимге корюнесинъ-изми?—деп сорады.

Эбет,— деди Мидат акъай.— Даа о куню Эмирсале машинасынэн экимни эвге алып кельди. Сель вакътында сени келип бакъкъан ким къадын бар да? Ана шуны. Бакъты, динъледи, иляджлар язып берди.

Рецептлеринъиз къайда? Мен ярын барып аптекадан керекли иляджларны алып келирим.

Кягъытларны Эмирсале озюнен алып кетти. «Сизге райондан эписини алып келирим», деди. О якъкъа ишнен кете экен.

Суваде бабасынынъ ятакъ одасындаки столнынъ къайдан пейда олгъаныны сорайджакъ эди, лякин ва-къытында озюни тутты. Эбет, бу да Эмирсаленинъ иши-дир. Бу эвнинъ ичинде корюнемез Эмирсале юре. О эр ерде. Еринич денъиштирген плитада,янгы столда, пен-джеренинъ джамлангъан козюнде...

Баба ве бала гедженинъ бир вакъытынадже лаф этил отурдылар. Уфакъ-тюфек лафларнынъ ичинде кене Эмир-сале юре: келе, кете, лаф эте, насылдыр ишлерни япа.

Суваде тешекке яткъан сонъ Эмирсале акъкъында тюшонди. Севе эдими они, аджеба? Бойле олып чыкъ-къанына пешман этмейми?..

Айнынъ пенджеренен тюшкен ярыгъы ода ичини баягъы айдынлата. Анасы бойле акъшамларда пенджере къаршысБшына столчыкъ къойып отура ве онынъ чатлагъан, бунарлангъан джамларина тикильген алда, мазун сеснен йырлай эди. Анасы бу аджыныкълы йырны йырлап башлагъанда, Суваденинъ богъазыны насыдыр алкъа сыкъа, анасына сарылып агълайджагъы, йырламанъыз деп ялвараджагъы келе эди. Лякин Суваде индемей, даа

Orijinal Metin : 171

догърусы, индеп оламай, йыр биткендже анасынынъ ма-
къамгъа коре яваш-яваш силькинмекте олгъан сыртына
бакъып, къыбырмай тура. Бу йыр оны, онъа белли ол-
магъан узакъ ве къоркунчлы кечмишке алып кете. Йыр
биткен сбнъ онынъ богъазыны сыкъкъан алкъа бошай, о
кене бу омюрге къайта ве бироздан сонъ эписини унута
эди. Бир кере о анасы йырлагъан вакъытта онъа тыштан,
пенджере артындан бакъты. Анасы эм йырлай, эм агъ-
лай эди. Суваде бу йырны чокъ кере эшиткен олса да,
озю бир кере биле йырламагъан эди. О яваш еринден
турди. Анасынынъ кок халатыны япынып, пенджере яны-
на кельди, айны шу столчыкъкъа отурып, анасы киби
халаткъа сарынды, омузларыны салындырды ве айны шу яныкълы, дертли
макъамнен мерхум ана йырыны ичин-
ден йырлап башлады.

Отъме, бульбуль, отъме , сесинъ истемем, Шимдиден сонъ бульбуль сеси
динълемем, Отъ, эй, байгъуш! Санъа бир шей сейлемем, Аначыгъым,
аначыгъым, нердесинъ?

Шу къаранлыкъ тар къабирде насылсынъ? Мезарынъда пемпе гуллер ачылсын,
Къокъулары етимлерге сачылсын, Аначыгъым , аначыгъым, нердесинъ?

Энди сенинъ кемиклеринъ чурюди, Мезарынъны байгъушлармы бурюди.
Етим къалгъан къардашларым буюди, Аначыгъым, аначыгъым, нердесинъ?

Йыр биткен сонъ пенджере артында без сакъаллы кучюджик бир адам пейда
олды. О эллерини яваштан котерип, юзюни сыйпады. Бу — бабасы эди. Суваде
ба-басына бакъып шашып къалды. Шимди о ичинден йыр-лагъаныны да,
сесини чыкъарып йырлагъаныны да бильмей эди.

Пенджере артында яваш-яваш танъ агъармакъта эди.

Original Metin : 172

ДЕМИРДЖИНИНЪ ТЕКЛИФИ

—Эбет! Шай! Айды севгилилеримизни денъиштире-йик. Сен, Пётр, ред этме. Меним севгилим, дерсинъ, бир ютум сув. Корьсенъ, агъызынъ ачылып къалыр. Эбет! Биринджи кере корьгенде меним де агъызым ачылып къалгъан эди.

— Сонъ, насыл этип яптынъ О ачылгъан агъызынъны?—деп сорады къаршыдаки кроватта яткъан Пётр эмдже ве окъуяткъан китабыны тумбочка устюне къойып, козьлюгини чыкъарды, сонъ уфулдай берип, аякъларыны салындырып отурды. Башы астындаки ястыкъны алып, сыртына таяндырды. Сонъ, «мен азырым», дер киби къаршысында де о аягъына, де бу аягъына басып тельгенип тургъан артыкъча кевдели, без черели адамгъа бакъты. Бу адам Ирфан Демирджи эди. Онынъ без янакълары бираз когерген ве ичине баткъан, тегерек къара козьлери исе озь чукъурларындан атылып чыкъмакъ истер киби фырланалар. Юзюнден акъкъан номай тер сакъалынынъ астына келип топлана ве анда буюк бир тамчы асыл эткен сонъ саллана берип ерге тама эди.

— Сен не беллейсинъ?— деди о Пётр эмджеге кес-кин ве къарыкъ давушнен.— Меним севгилим санъа ляйыкъ дегильми ёкъса?

Пётр эмдже къаршысында тургъан адамны серт на-зарнен сюзди. Демирджи чыпакъ аякъларынынъ де бирине де дигерине басып эп саллана, узун ве кениш трусиги зр саллангъанда юбка киби ельпирей, майкасы да къарардан эияде буюк — тап къурсагъы корюне, батыкъ кокюси устюндеки сийрек юньлер энди агъарып

Orijinal Metin : 173

башлагъан. О агъыр-агъър нефес ала ве уфулдар,ынъ-раныр киби бир сеснен эп сёйлене:

— Сен Султаниени бильмейсинъ. Бильген олсанъ, меним теклифиме чокътан разы олур эдинъ, ахмакъ, инсан! Айды денъишейик?!

Пётр эмдже гуръ без сачыны силькитти ве олдукъча джиддий тавурнен эм де субетдешининъки киби кескин давшнен:

— Олмаз Ирфан!— деди.— Сенинъ Султаниенъ меним Эдилиямнынъ янынъда бир шей дегиль. Эбет, бойле айткъаным ичюн багъышла. Эм керчеги де ойле. Мен Эдилияны сюфте корьгенде лаф этип оламадым. Анълайсынъмы, сесим чыкъмады. О менден: «Сизге не олды?» деп сорай, мен исе балыкъ киби агъызымны ачъп-япам, амма давшым чыкъмай. Э, шай, онынъ огюнде сес чыкъарып лаф этмек, меним ичюн бир эдепсизлик эди.

Ирфан бир ан не дейджегини бильмейип, козьлерини акъайтып, о ян-бу ян салланып турды, сонъ бирден ба-

ГъыДы:

— Сен билесинъми, мен Султаниени биринджи кере къайда расткетирдим? Бильмелисинъ! Пляжда. Э, Евпатория пляжынъда. Анда бинълернен чмыплакъ къадын ята эди. Ялы инсан тенинден къып-къырмызы олгъан. Мен исе адамлардан тёнъюлген эдим. Амма Султаниенини корьгеним киби вуджудыма электрик токи токъунгъан

киби олды.

— Патлатасынъмы бир къарар. Электрик токи эмиш. Пляжда къадынларнынъ эписи дюльбер олып корюне.Союнгъан сонъ...— Пётр эмдже сёзюни битирмейип, юзюни бурюштирди, къолуны саллады ве козь къыйыгъындан манъа бакъып алды.

Мен озь кроватым устюнде багъдаш къуруп отура, ана-мына давагъа чевириледжек бу субетнинъ бир сёзюни биле къачырмайып динълейим.

Пётр эмдженинъ бакъышыны озюме бир ишмар деп бильдим ве, деръал, субетке къошулдым:

Orijinal Metin : 174

— Пляждаки танышлыкътан эр даим эдепсизлик къокъусы келе!— деп багъырдым.

Ирфаннынъ сакъалы астында салынып тургъан сув топлантысындан буюк бир тамчы узулип, сол аягынынъ баш пармагы устюне тюшти. Онынъ чырайы даа зияде когерген, козьлери чукъурлары ичинде парыл-парыл яналар. О тургъан еринде эп юре ве бизлерге ачувнен тикленип бакъа.

— Санки сенинъ севгиден хаберинъ бар?— деп багъырып йиберди о.—Серсем къарт. Севги не олгъаныны билген олсанъ,Эдилиянъны меним Султаниеме денъишир эдинъ. Эй ,санъа анълатмакънынъ аджети ёкъ. Эп бир анъламазсынъ.

О бекленильмегенде шиддетнен манъа бакъып алды. Лякин козьлери мени коръмедилер. Шай исе де, мен бу манасыз давагъа къызгъынлыкънен къошулмагъа ве керек олса, озь севгилимни бар къуветимнен къорчаламагъа азырландым. Ирфан кене къаршысында чомпайып отургъан Пётр эмджеге бакъты ве элини саллап:

— Пляждаки къадынларнынъ эписи дюльбер дегиль!—деп багъырды.— Меним Султанием исе чыпакъ дегиль эди. Устюнде мавы ёлакълы халатчыгъы бар эди. Эй! Алтын туюндеки сачларыны исе арсыз ель чубалта, мас-мавы козьлеринде бахт къыгъылчымлары парылдай, инджечик къырмызы дудакълары арасындан инджи киби тишлери корюне. Дерсинъ, о бу дюньянынъ адамы дегиль. Бойлелерине тек сыгъынмакъ, табынмакъ мумкюн. Сен къабакъбаш не анълайсынъ?!

...Къапуда эмшире пейда олды. О шприцни демир та-бакъкъ? токъундырып тасырдатты. Сонъ:

— Демирджи, уколгъа,— деди.

Ирфан тургъан еринде чевирильди — сакъалы астын-даки сув топлантысындан буюк бир тамчы атылып кет-ти,— къамбурлашкъан, ёргъун бир алда, кроватина барып ятты. О кроваткъа мингендже де баягъы огърашты. Эмшире Пётр эмджеге миннетдарлыкънен бакъты ве ба-

Orijinal Metin : 175

шыны яваштан саллады. Мен оны манъа да бакъармы экен деп бекледим. Лякин ойле олмады. Бир чокъ аре-кетлерден сонъ ниает кроватина минип къапакъланып яткъан Ирфангъа чевирильди ве укол япты. Эмшире кетяйткъанда кене Пётр эмджеге бакъты ве башыны саллады, сонъ акъырын давушнен: «Энди раатланынъыз. Гедженъиз хайырр», деди. Бу сёзлер эпимизге аит олса да о тек Пётр эмджеге бакъып айтты ве меним тарафыма бакъмакъ ясакъ этильген киби башыны салындырып чыкъып кетти.

Ирфан юзюкьююн яткъаны алда юкълап къалды. Са- атлернен девам эткен азап, ниает, оны терк этти. Эмши-ре укол япкъан сонъ о къыбырдамады биле. Пётр эмдже ынъылдай берип, дивар бетке чевирилип ятты ве бираздан сонъ о тарафтан энгиль хурулты эшитнльди. Бу давадан олар экиси де ёрулдылар.

Мен кроватины гъыджырдатмамагъа тырышып, еримден яваш турдым ве чыракъны сёндюрдим. Ода бир кереден къаранлыкъ ичине гъаркъ олды. Башыны ашагъы салындырып, серт адымларнен чыкъып кетяйткъан эмширени хатырладым. Манъа джаны агъыргъан олса керек. Умумен бу къадын миллетини анъламакъ кучъ. Къувандырмакъ истеп бир шей япсанъ, джанлары агъыра. Кунъдюзи манъа кетирильген бир топ чечекни кимсе олмагъанда эмширенинъ одасындаки графинге къойгъан эдим. Иште, къувандыраджакъ олды. О исе ярым сааттен сонъ бизим палатамызгъа чырайы бозулгъан алда кирип кельди. Бу вакъытта Пётр эмдже азбарда кезине, Ирфанны исе консультациягъа алып кеткен эдилер.

Сенинъ чечек ташып шргенинъни баш эким коръген,— деп фысылдады о ачувнен.— Не, мунасебетимизни эркес бильгенини истейсинъми? Къопаяджакъ оласынъмы: мына мен насыл яш къызнынъ башыны айландырдым деп?..

Ёкъ, мен...

Айттым да санъа, умумен мени таннумагъан киби

Original Metin : 176

олып юр деп. Мени расткетиргенде ойле тикилип бакъа-сынъ ки, асыл бармагъа ер тапамайым. Къызлар да дуйсалар керек...

Нени?..

Манзураменден: «Дёртюджи палатадаки яш хаста зарарсыз я?» деп сорады. Агъыз арай. «Вазгеч шуны, ичи-багъырыны хасталыкъ бийлеген. Яш корюнесе де чокътан къартайгъан», дедим.

Не ичюн?

О кульди.

Не ичюн олгъаныны бильмейим.

Гульнар, бу къадар гизлемеге аджет бармы? Дерсинъ, бир джинает ишлегенмиз?

Сус. Шимдилик сен хастасынъ. Мен исе эмширем. Арамызда башкъа тюрлю лаф да, мунасебет де ола бильмез.

Сабасына Гульнарнынъ чырайы кульген киби эди. О эпимизге илядж берди. Ирфаннен Пётр эмджеден ал-эвал сорады. Пётр эмдже башыны саллап «яхшыман, сагъ ол», деп ташлады. Ирфан исе гурь сеснен: «Сагъ ол, меним къуртарыджым. Озюмни ат киби дуям,— деди ве бираздан сонъ иляве этти:— Эх, шимди мени бир адам корьген олса эди, кимсин насыл къуваныр эди».

Биз оны кимни назарда туткъаныны бильсек де, ин-демедик. Ирфан о адамны тек агърылары башлангъанда ан-ъа эди.

Гульнар бекленильмегенде манъа мураджаат этип:

— Сиз насылсынъыз?—деди.

Мен бир кереден не дейджегимни бильмейип:

— Не?—дедим.

О, «Эй чыкъымсыз адам», дер киби языкъсынувнен юзюни бурюштирди ве озюнинъ серт адымларнен чыкъып кетти.

Ирфаннынъ вазieti яхшы олгъаны ичюн эпимизнинъ кейфимиз яхшы эди. О акъшамки уколдан сонъ бам-баш-къа олып турды. Шимди о гъайретли, сагълам корюниш-

Original Metin : 177

ли, шень ве дюльбер бир адам. Эпимиз траш олдыкъ, ювундыкъ ве сабалыкъ емегине кеттик. Тюневинки ва-къианы учюмиз де унутныкъ. Ирфан озюнинъ Москвада Бауман адына алий техника окъув юртунда окъугъан къардашы акъкъында айта. Пётр эмдже эр вакъыттакиси киби дикъкъатнен динълей. Мен исе де Ирфанны динълей, де озюмнинъ хаялларыма далам.

Ирфанны бакъкъан къарт профессор Пётр эмдженен экимизни чагъырып шойле деген эди: «Биз Демирджини операцилсыз девалайджакъ оламыз. Лякин агъры кесиджи уколларны да сыкълаштырмакъ мумкюн дегиль. Аксине, оларнынъ муддетини азар-азар унутмакъ керек. Агърылары туткъанда о сертлешир, къабалашыр, саташыр. Лякин бойле вакъытта онынъ дикъкъатыны чекип, вакъытны созмагъа ярдым этинъ ки, укол анджакъ бельгиленген вакъытта япылсын. Онынъ алы кеттикче агъырлашыр, лякин белли бир муддеттен сонъ енгиллешип башлар. Бойледже, биз онынъ организмине - хасталыкъкъа къаршы курешмеге шараит догъурырмыз,—о бизге бираз вакъыт бакъып тургъан сонъ иляве этти:— Эгер о сизге кедер этсе, айтынъ, башкъа, бир адамлыкъ палатагъа авуштырырмыз. Лякин онынъ бир озюне даа къыйын олур».

Бойледже, биз, Пётр эмдженен берабер бир афтадан берли Ирфаннен иддалаша, къавгъа этемиз.

Акъшамгъадже эр шей яхшы эди. Биз Ирфаннен бир къач кере бильярд ойнадыкъ. Азбарда кезиндик. Лякин куннинъ экинджи ярысы башлангъанынен Ирфан яваш-яваш денъишип башлады: джиддийлешти, сонъ умумен сусып къалды. Биз де Пётр эмдженен сусмакътамыз. Кунъ къавушкъан сонъ Ирфан къурсагъыны тутып, палата ичинде о якъ-бу якъ юрип башлады. Сонъ союнып яттн. Яткъан еринде эп айлана,ынърана, сёгюне, аллагъа ялвара, сонъ оны да сёге. Ниает, о тизлерини къурсагъына тиреп, юзюни ястыкъкъа къойды ве бойле алда бутюн кевдесини сагъгъа-солгъа саллап башлады. Ирфан

Оrijinal Metin : 178

кърсагъындаки агърылар олдукъча къветленген бир вакъытта бойле япа эди.

Пётр эмдже манъа козь этип алды. Мен онынъ ба-къышыны анъладым. Ирфаннынъ ичиндеки агърылар даянылмаз дереджеге келеята. Артыкъ о бойле этип яталмаз. Кескин сес йиберир, еринден атылып турар ве бир тамам денъишкен къыяфетте экимизден биримизге севгилилеримизни денъишмекни теклиф этер. Бутюн ме-селе онынъ къайсы биримизге мураджаат этеджегинде. Умумен о Пётр эмджеге сыкъча мураджаат эте. Бельки мени бойле бир лакъырды ичюн даа яш эсап эткени я да Пётр эмдженинъ кровати онъа нисбетен якъын олгъаны ве онъа яткъан еринде биле мураджаат этмек мумкюн олгъаны ичюндир? Лякин заваллы Ирфаннынъ да акъкъына кирмек истемейим. О манъа да бир къач кере мураджаат этти ве мен, занымджа, даа сонъ Пётр эмдженинъ достане бакъышларындан анълагъаныма коре, озюмни дегерли туттым. Ирфан озюнинъ Султаниесининъ иляий дюльберлигини айтып текрар ве текрар макътагъанда, мен де исрарлыкънен озь севгилимнинъ баяггъы яш экенини, демек дюльбер экенини исбат эттим. «Онынъ эсмери юзьчиги ойле джазибели ки, онъа саатлернен бакъып турмакъ мумкюн. О бунъа изин берсе эткени. Башкъа шей керекмей!» деп багъырдым.

— Эй чипчечик!—деп айкъырды о вакъытта Ир-фан.— Санъа севги акъкъында къонушмагъа даа эрте. Башта адамлар къыркъ яшында эвлене ве догъру япа эдилер. Шимди исе... Сен бурнуны сюрт башта. Акс алда онъа мен шимди бир юмрукъ яндырырым, сонъ ла-

фынны билип айтырсыгъ...

Мен де багъырувда, афакъанланувда ондан артта къалмадым. Мен онъа: «Сен севшинъ лезетини, дадыны унуткъансын, къартайып, къатып къалгъансынъ,— дедим.— Эгер меним Лейлямны бир кере корьсенъ, дюньяда ашкъына яшамакъ ве курешмек мумкюн олгъан буюк дуйгъу бар экенине къанарсынъ! »

Orijinal Metin : 179

Мен эмшире кельгендже даяндым ве Ирфан теклиф эткен кергинликтен бир дирем биле чекильмедим.

Иште, бизим заваллы Ирфан бойле. Агърылары тут-къан вакъытта кимсени аджымай. Онынъ джакълары ичине батып кете, козьлери насылдыр сувукъ атешнен паылдай юзю когере, сеси титрей, еринде саллана ве онынъ кокюсинден терен нефеснен берабер инъильти ах чекювге бенъзер насылдыр давушлар атылып чыкъа эди. Онынъ юзюнден акъкъан тер сакъалында ири быланчыкъ тамчыларгъа чевирилип тама. Полнынъ о тургъан ери даима сылакъ ола. Даванынъ сонъунда о сертлеше, къабалаша, субетдешини акъаретлев дереджесине барып ете. Бойле вакъытларда, энъ муими, онъа ян бермемек, ондан артта къалмамакъ керек. Ве биз ондан артта къалмаймыз.

Муит сонъ дередже кергинлешкенде ве Ирфан субет-дешинен аман-аман тутушаджакъ вакъытта босагъада шприцнинъ демир табакъкъа урулгъаны ве эмширенинъ къуртарыджы сеси эшитиле. Бундан сонъ эр шей бите. Уколдан сонъ Ирфан бир даа турмай ве биз де юкъламагъа ятамыз.

Ирфан бирден кескин ынъранды, сонъ худжур сес чыкъарды ве шиддетнен еринден атылып турды, бираз о якъ-бу якъ бакъып тургъан сонъ атеш киби парылдагъан козьлерини акъайтып, Пётр эмдженинъ устюне юрюш атти.

— Э? Шай! Айды севгилилеримизни денъишейик? Айды!

— Ёкъ,— деп итираз этти Пётр эмдже ве теэсюфнен манъа бакъты. О бу бакъышнен, «бу сефер де сен четте къалдынъ», демек истеди.— Ёкъ, разы олып оламайым. Меним Эдилиям тек мени севе. Тек мени!—О багъырып йиберди. Сонъ йымшады.— О бир дане, онынъ ляйыгъы ёкъ.

Original Metin : 180

Шаймы? Шай э?! Сен меним Султаниемни корьген сонъ Эдилиянъны унутырсынъ. Меним Султанием менден он дёрт яш кучюк. О яш, дюльбер, энъ муими, айне-джилик япмагъа бильмей. Э! Бильмей. Бойле адамнен яшамакъ бир бахттыр. Э! Айды денъишейик?

Сен не дейсинъ шу Ирфан? Манъа озъ Эдилиямдан вазгечмекни теклиф этесинъми? Онен яшамакъ мумкюн, онен ольмек мумкюн, лякин ондан айырылмакъ мумкюн дегиль.

Мен Султаниенен насыл этип танышкъанымны билесинъми сен? Бильмейсинъ э?! Айсе динъле. Динъле, айтайым.

О аякълары батакъликъ ичине батып къалгъан киби оларны агъырлыкънен котерип баса ве къычырыпкъарылып лаф эте. Сакъалындан кене ири тамчылар тамлай, юзю когерди ве бутюн кевдеси титреп башлады.

— Сен онынънен насыл этип таныш олдынъ, сонъ, айтчы, бакъайым?

Мен Пётр эмджеге маналы бакъыш яптым. Ирфан Султаниенен насыл этип таныш олгъаныны бизге чокъ керелер айткъан эди. Шимди, Пётр эмдженинъ бойле суа- линден сонъ Ирфан онынъ аселет сорааткъаныны анълая биле. Бойле такъдирде дава бир кереден кесилир. Ир-фаннынъ укол вакътынадже исе даа къыркъ беш дакъкъа вакъыт бар.

— Билемиз, сен онынънен Евпаторияда, пляжда та-ныш олдынъ. О къырмызы купальник кийип, къара

козлюк такъып, гульгули мантар талдасында ята ве пепсикола иче эди...

Къарт озюнинъ янълышыны вакътында тюзетти ве даваны даа къызгынлаштырып йиберди.

— Тевеккель инсан. Ахмакъ десенъ де, ери бар,— деди Ирфан. Онынъ юзюнде кулькюге бенъзер лякин аджыныкълы бир ифаде пейда олды.— Сен не, чылдыр-дынъмы? Э, онынъ козлюги ёкъ эди. О раскладушка

Original Metin : 181

алмакъ ичюн невбетте тура эди... Эх, о насыл куньлер

эди...

О багъырып, богъулып, тутулып лаф эте. Сёзлери-нинъ аман-аман эписи хытаптан ибарет ола. Юзю топ-ракъ киби когерген ве терден бир тамам сылангъан эди...

Меним Эдилиям манъа...

О раскладушка алмакъ ичюн невбетте тура эди!— деп ынъранды Ирфан, сонъ шашыладжакъ дереджеде йымшакъ ве муляим бир сеснен иляве этти:—Назик вуджуды ичюн кунешининъ къырмызы нурларынен тель-челенген, озю де нурдан япылгъан киби хафиф... Э, керчек, мен оны коръмезден эвель невбетте тургъанлардан: «Тапшанлар ичюн билет къаерде сатыла?» деп сорадым. Манъа янашадаки будканы косътердилер. Мен о будкагъа догърулгъан арада, оны коръдим. О невбетте сонъундан экинджи олып тура эди. Мен оны коръгенимнен тургъан еримде къатып къалдым, Эй алла, бу эсимдеми ёкъса тюшюмдеми? Бу вакъытта о да манъа бакъты ве: «Сиз къач яшындасынъыз?» деп сорады. Мен шашмалап къалдым. Яшымны ич хатырлап оламайым. Лякин о беклей. Манъа озюнинъ мас-мавы козьлеринен бакъып беклеп тура. Ниает, мен озюмнинъ яшымны хатырладым ве эшитилир сеснен: «Къыркъ », дедим. «Не,къыркъ?—деп сорады о кене.— Бу къадар чокъ, э?»

Меним Эдилиям манъа дер эди ки... Акъыл яшта дегиль...

Бу арада мен,— деп багъырды Ирфан,— дуйдым ки, невбетте тургъан адамлар манъа худжур-худжур бакъалар. Бу вакъытта къызынъ сесини текрар эшитем: «Сизге къач ер керек, деп сорайым». Бу сефер меним сесим гъайып олды. Сонъ пейда олды ве мен: «Бир», дедим. «18 номерли тапшанны озюнъизге ала билесинъиз. Мен онъа билет алгъан эдим, лякин файдаланмайджам. Озюме раскладушка аладжакъ олам». Мен тешеккюр манасында башымны бир кере салладым ве тапшанлар сырасы бетке кеттим. Денъизнинъ шувултысы меним ба-

Orijinal Metin : 182

шымнынъ ичинден чыкъкъан кибн келе. Аякъларым къалтырай, коьлеримни туман баса. Ниает, мен 118 номерли тапшашы таптым ве баягъы вакъыткъадже онынъ устюне отурмагъа джесаретленмедим.

Ирфаннынъ нефеси даа эияде тутулып башлады, сеси хырылдап къалды. О эллеринен къурсагъыны тутып, эгильген алда, зар-зорнен аякъ устюнде тура эди. Шимди онынъ сёзюни кесмек ве бираз тыныш алмагъа имкян бермек керек эди.

— Сонъ, не олгъан?—деп багъырды Пётр эмдже.— Насылдыр агъач тапшангъа отурмагъа къоркъа экен. Бельки, пек къаттыдыр. Шай исе сен де раскладушка алгъайдынъ. Э, мен умумен пляждаки танышувларгъа шубенен бакъам. Тербиели адамлар башкъа ерлерде та-ныш оларар.

Пётр эмдже къарарыны къачырды. Ирфан сарсытыджы уджюмге кечмек ичюн терен нефес алды ве юмрукъ-ларыны сыкъып, Пётр эмдженинъ устюне шиддетнен юрюш этерек: «Не айттынъ?!» деп айкъырды. Бу анде къапу янында тасырды эшитильди ве енгиль адымларнен эмшире кирип кельди.

— Етер иддалашкъанынъыз,— деди о сакин давуш-нен.— Демирджи, еринъизге ятынъыз.

Ирфан бир тамам къамбурайгъан ,джакълары ве козьлери ичине даа пек кирген алда шашкъын назарнен эмширеге бакъып къалды. Сонъ тургъан еринде озь кровати бетке чевирильди ве батакълыкъ ичинден кеткеи киби аякъларыны суйреп басаракъ, кровати янына барды. Эмшире, о адеттеки киби къапакъланып яткъандже беклеп турды. Укол япкъан сонъ о бизге: «Хайырлы гедже», деди ве чыракъны сёндюрюп чыкъып кетти. Бу башкъа эмшире эди. Меним ГулБънарым ярын келеджек.

Сабагъадже ич биримизден сес-солукъ чыкъмады. Саба ачылгъан сонъ бугунъ Пётр эмдженинъ кетеджек куню экенини хатырладыкъ. Мен къоркъунен акъшамны ойладым. Ирфаннынъ энди менден гъайры мураджаат

Original Metin : 183

этмеге адамы олмайджакъ. Я барып да мен даянып ола-масам, саат онгъадже биле даянып оламасам, не олур? Ирфаннынъ укол вакъты кунъде он дакъкъа узатыла ве бугунъ он бучукъкъадже даянмакъ керек.

Акъшам якънлагъаны сайын меним раатсызланувым да эп артты. Саат едилерде Гульнар кельди. Устюмдеки агъырлыкънынъ ярысы энген киби олды. Гульнар хабер

алып турар ве керек олса ярдым этер.

Ирфан тизлерини къурсагъына тиреп, башыны пуф ястыкънынъ ичине сокъуп, яткъан еринде сомурдана-со-мурдана о ян-бу ян салланып башлагъанда меч крова-тыма ерлешипче отурдым ве онынъ севгилеримизни денъиштирюв боюнджа теклифини бутюн чарелернен ред этмеге азырландым.

Мен беклеп отургъан олсам да эр шей апансыздан башлангъан киби кельди. Ирфан еринден шиддетнен аты-лып турды. Башта янындаки бош кроваткъа бакъты, сонъ манъа тикилип къалды. Онынъ юзю серсемлеген адамнынъ юзюне бенъзей эди. Бираздан сонъ о тургъан ерини яваш-яваш тепип башлады. Бу онынъ ичинде джеэннем агърылары башлагъаныны бильдире зэди. Онынъ юзю о дереджеде денъишти ки, мени дешет басты. Баягъы вакъыт тургъан ерини таптагъан сонъ о терен кокюс кечирди ве агъыр ынъранды. О башламай, мен исе насыл башлайджагъымны бильмейим. Къапу аралыгъында Гульнар корюнди ве чырайыны сытып: «Башла», деп фысылдады.

Мен башламагъа азырым, лякин неден башлайджа-гъымны бильмейим. Адетте, эр вакъыт Ирфаннынъ озю башлай, биз исе онъа тек итираз эте эдик. Бойле енгиль ола эди. Мен онынъ юзюне даа бир кере бакъып алдым ве бирден башлап йибердим.

Меним севгилим — бу меним аятым. Мен онынъ дюльбер олып-олмагъаныны бильмейим, лякин онынъсыз яшап оламайджагъымны билем.

Шай э?!—деди Ирфан кескин давушнен.

Original Metin : 184

Э,оныньсыз яшамакъ мумкюн дегиль,— текрар-
ладам Ирфаннынъ лафкъа къошулгъанына къуванып.—
Онынънен исе яхшы, о сёйленген, атта кычырыкъла-
гъанда биле яхшы. Билесинъми мен оны... мен оны эр
вакыт севем.

Шай э?!

Ирфаннынъ мийинде насълдыр тормозланув олгъан олса керек ки, лафкъа
къошулып оламай эди. Мен онъа ярдым этмеге къарар бердим.

Эбет, севем.

Айды денъишейик,— деди о нечюндир ялвар-
гъан давушнен.— О менде бир дане, о энъ алий инсан, о
адамлар арасында юрген фериште, айды денъишейик.

Ич мумкюн дегиль,— итираз эттим мен мумкюн
къадар кескин давушнен.— Озь севгилимни гъайып эт-
мек, меним ичюн озюмни гъайып этмекнен бирдир.

Шай э? Я сен онынънен насыл таныш олдынъ?
Къана айтчы, насыл таныш олдынъ?

Тюшюнип отурмагъа, уйдурмагъа вакыт ёкъ эди.

Билесинъми, мен онынънен берабер окъуй эдим.
Институтта.

Насыл этип?

Ирфан озю сёйленеджеги ерине полны тепкелей берип менден джевап беклей.
Мен онынъ юзюне бакъмагъа джесаретленип оламайым ве къаршымда онынъ
терден сылангъан чыплакъ аякъларыны корем.

— Биз памукъ джыймагъа баргъанда... берабер па-
мукъ джыя эдик.

—Сонъ?

—Бир кере, акъшам устю, тарладан къайткъанда озенден кечмек керек олды.
Копюр узакъта эди. Йигитлер къызларны котерип кечирдилер. Мен де
озюмнинъ Лейлямны къучагъыма алдым. Къаранлыкъ эди. Озен нсе сай ве
кенъ. Онынъ юзю меним юзюме токъуна. Бирден, мен онынъ менимки экенини
анъладам,- Эбедиен.

— Сонъ?

Orijinal Metin : 185

Билесинъми, онынъ ичюн эр анги ишни япмагъа къадир экенимни анъладым. Мен озен биткен сонъ да Оны къучагъымдан тюшюрмедим. Ернинъ о бир четине-дже котерип кетмеге азыр эдим... О геджени биз тарлада кечирдик. О гедже — бизим геджемиз олды. Биз ольгендже берабер олмагъа къарар бердик, ант-емин эттик...

Э, анълашыла,— деп сёзюмни кести Ирфан.— Анълашыла. Сен эдепсиз ве ахлякъсыз бир адамсынъ. Сени яхшы этип сильмек керек. Бойле этип севелерми, къалпазан?

— Сенинъдже насыл этип севмек керек?— деп багъ-ырдым мен давамызнынъ ниает багъланаяткъанына къу-ванып.— Не, онъа бакъып чукъунмакъ керекми ёкъса?

Эбет. Эбет. Сен оны севмейсинъ. Бер оны манъа, ал меним Султаниемни. О инсанджа севмеге биле. Сени де огретир. Догъру, о Киевде яшай. Лякин бунынъ эмиети ёкъ. Корьмек истесенъ, барырсынъ.

Ирфан!—деп багъырдым мен.—О мукъаддес геджени беклеп мен йигирми секиз йыл яшадым ве даа юз йигирми секиз йыл яшамагъа азырым.

Ахмакъ,— деп хырылдады Ирфан.— Гедже ичюн дегиль, кунъдюз ичюн яшамакъ керек. Ярыкъ ичюн, къаранлыкъ ичюн дегиль.

Мен чаресини тапып олгъаным къадар онъа итираз этип башладым. Ирфан да багъыра, мени акъылгъа ят-майджакъ джинаетлерде къабаатлай.

Къапуда Гульнар пейда олгъанда меним алым да аджыныкълы эди. Ирфан эмширенинъ кельгенини анъла-гъан сонъ, тургъан еринде яваш-яваш айланды ве озь кроватина догъру кетти. Уколдан сонъ о, адеттеки киби, сес-солукъсыз юкълап къалды.

Мен, текмиль меджалсызлангъан алда, кроватима со-зулдым. Богъазым агъыра, агъызым къуруп къалгъан, кокюсимде насылдыр санджылар пейда ола, ода ичи тын-чыкъ эди. Бу анде Пётр эмджени хатырладым. Бундан къыркъ йыл эвельси фашистлер онынъ козю огюнде

Original Metin : 186

кършунлапъан Эдиллсыны, аман-аман эр кунь, мына бойле кыызгын мунакъашада кърчаламакъ кьолай ол-магъандыр.

Мен без сачлы, сагълам мучели къртнынъ озь кро-ваты устюнде багъдаш къруп отургъаныны тасавур эттим. О эр вакъыт укюм этиджи гурь ве аэнкли давшнен лаф эте. Оны тек мына бойле сеси ичюн биле динълемек ве урьмет этмек мумкюн. Мендже, бойле аджайип сеснен ялан айтмакъ я да адамны акъретлемек мумкюн дегиль.

«Биз о вакъытта даа эвленип етиштирмеген эдик,— дей о сес манъа.— Дженк башлангъанынен манъа кетмек керек олды. Севастопольни кърчаладыкъ. Сонъ Кавказ бетке чекильгенде гемимиз батты. Мен эсирлер лагерирда озюме кельдим. Лагерь шеэр янларында эди. Алымыз пек аджныкълъ. Тарифке кельмез дереджеде аджныкълы. Аш-сув бермейлер... хасталыкълар. Олюлерни аселет бир къач куньгедже алмайлар. Олар да тирилернен ян-янаша яталар. Эдилл бизге сув, йод, пексимет кетире эди. Алла бильсин, бу шейлерни къайдан тапа эди. Бир кересинде, сакъчыларнынъ бири оны токътаткъан. Оны бир группа чуфутнен берабер бизим лагеримиз янында аттылар. Мен о вакъытта онынънен берабер ольдим. О вакъыттан берли меним кольгем яшамакъта... Шимди, мында, озюм дуймагъан алда, оны биринджи кере сесимни чыкъарып анъдым. Онынъ ады озюме худжур эшитильди. Сен, Эмир, даа яшсынъ, эгер севсенъ, севгинье мукъайт ол. Эр дакъкъада, эр саниеде. Акъикъий севги озюнъни тамамиле багъышламанъны талап эте. Севгисиз адам бом-боштыр».

Э, мен севем ве меним севгилим янчыгъымда. О даа деми бу оада эди. Акъикъий севгининъ пейда олмасы ичюн бизим экимизнинъ аятымыз бирлешмек керек. Эм ойле олур. Мен ондан бир вакъыт айырылмам.

Орталыкъ ятышкъан сонъ, мен софагъа чыкътым. Анда, стол чырагъынынъ ярыгъында Гульнар китап

Original Metin : 187

окъуп отура. Чиракънынъ къырмызы нурлары онынъ аджайип юзюнде ойнайлар. Юрегим бир чапаланып ал-ды. Оны корьгенде эр вакъыт шойле ола. О аякъ сесле-рини эшитип, башыны котерди ве мени Корьген сонъ окъуяткъан китабыны япып, стол устюне къойды. Еринден яваш турды. Мен эджаннен адымларымны сыкъ-лаштырдым. Онъа етмеме бир адым къалгъанда Гульнар элини кокюсеме токъундырып мени токъатты. Эбет, шифаханеде булунгъанымызны, онынъ невбетчи эмшире, меним исе хаста экенимни унутмамакъ керек.

Дени сен насыл Лейля акъкъында айттынъ?— онынъ сеси сувукъ ве къаба эди.—Аман бульбуль киби сёйленесинъ. Анавы къыйышбаджакъ Лейля дегильми шу?

Мен... мен...

Бир сёзнен айткъанда, сен ахмакъсынъ. О сени ташлап догъру япты. Мен заваллы онынъ къалымтысына къапылдым. Мукъаддес гедже, эмиш. Шу гедженънен яшайбер. Шу мукъаддес гедженъден бу якъкъа кечме.

Сен не айтасынъ?—дедим мен ниает.— Мен буны уйдурдым.

Уйдурдым, эмиш. Лейля насылдыр бир йигитнинъ ОНЫ сувдан алып кечкени ве сабагъадже тарлада къалгъанлары акъкъында айткъан эди. О къалпазан сен экенсинъ де!..

О мен дегилим. Ёкъ, меним, лякин ойле дегиль...

Сен озь-озюнье укюм чыкъардынъ. Мен бу лафларны эшиткен сонъ, сени бир заман озюмнинъки эсап этип оламам. Эсап этип оламам! Эшитесинъми? Биз эвленгенимиз такъдирде биле сен меним ичюн ят олып къалырсынъ.

Меним ичимде недир узюльген киби олды. Дамарларымдаки къан къатып башлагъан киби вуджудым уюды. Меи не яптым?! :

Сабасына Ирфаннынъ кейфи яхшы эди. Меним алым исе аджыныкълы. Гедже ярамай юкъладым ве шимди

Original Metin : 188

башым солкылдап агъырмакъта. Дерсинъ, бирев оны а-явсыз чёкючлемекте. Бутюн вуджудым эзгеленген, ип-рангъан киби. Яткъан еримден тураджагъым кельмеди. Лякин шень-шерамет Ирфан устюмдеки ёргъанны чекип алды ве олдукъча гурь сеснен сабалыкъ емегине кетмек кереклигини айтты.

Истер-истемез турдым.

— Сен не мубарекленип къалдынь?—деди о кулип. Меним лаф этеджегим кельмей, тюневин акъшам пек

чокъ лаф эткенимден шимди биле джакъларым агъыра. Сабалыкъ емегинден сонъ юкъу иляджи ичтим ве кро-ватыма созулдым. Тюневинки акъшам акъкъынъзда тю-шюнеджегим биле кельмей. «Эх, Лейля, сенинь хати-ренъ биле мени такъип этмекте. Сенден къачып къур-тулмакънынъ чареси ёкъ...»

Мен уянгъанда Пётр эмдженинь кроватында тома-лакъ юзьлю, таз башлы, шишман бир адам йылмайып отура эди. О меним уянгъанымны анълап, шень давшнен озюни таныш этти:

Кизяр! Бу меним фамилиям. Вадим Заурович. Мен сизни энди билем. Достунъыз Ирфан сизинъ акъкъынъызда чокъ аджайип сёзлер айтты. Бир одагъа тюшкенимизден гъает мемнюним. Гъает!

Бизим палатагъа кельгенинъиз пек яхшы олды,— дедим меп самимиетнен.

Вадим Заурович насылдыр ильмий-тедкъикъат инсти-туыннынъ хадими экен. Мен Пётр эмджеге алышып ичюн онынъ кроватында шимди башкъа адамнынъ яйылып отургъаны манъа башта терс кельди. Эбет, палатамыздаки вазиетни, Ирфаннынъ алыны ве адетини онъа анълатмакъ керек.

Ирфаннынъ ичини ашкъазан язвасы кемирмекте. Онъа эр акъшам агъры кесиджи ве юкълатыджи укол япалар. Уколнынъ муддети эр кунъ он-он беш дакъкъа узатыла. Бойледже, хасталыкъкъа къаршы организмнинъ тек озю курешмеси ичюн шараит догъурыла. Эгер

Orijinal Metin : 189

бу куреште организм енъсе, Ирфан язвадан операциясыз къуртуладжакъ. Ирфан, кет-кете агъырыны уколсыз енъмек дереджесине барып етмек керек. Эр акъшам Ирфан еринден атылып турып, севгилилеримизни денъитир-мекни теклиф эткен вакъытта биз онынъ агърылары даянылмаз дереджеге кельгенини ве о артыкъ ятып да, отурып да, сусып да оламагъаныны, энди вакъыттан ютмакъ ичюн тек лаф этмек ве мумкюн къадар къыз-гъын эм де кескин лаф этмек кереклигини анълай эдик. Башыны къар къаплагъан, энди торунлары орду хыз-метинде булунгъан Пётр эмдже бу адамнынъ дердини аз-бучукъ олса да эксилътмек ичюн, онынъ дикъкъатыны белли бир муддет башкъа тарафкъа чекмек ичюн бир-бир бучукъ саат зарфында онынънен давалаша, чокъ йыллар девамында юрегининъ теренликлеринде сакълы тургъан мукъаддес дуйгъуларыны шу адамнынъ алыны текаранчыкъ енгилештирмек ичюн ашкъар эте эди. О бу яшында севгилиси бар олгъаныны айтмакътан, анълатмакътан утанмай, аксине, гъурурлана ве оны исрарнен, дегернен къорчалай. Бунынънен озюнынъ юрек яраларыны тазерте ве Ирфаннынъ агърыларыны болюше эди. Мен де четте турмадым, эбет. Мумкюн къадар даваларгъа къошулдым ве Ирфаннен тутушкъанда Пётр эмджеден артта къалмадым.

Вадим Зауровичнинъ кельгени яхшы олды. Эр алда эки адаммыз. Мен уйле авгъан сонъ, оны четке чагъырып:

— Эгер акъшам сизге Ирфан севгилилеринъизни денъиштирмекни теклиф этсе, разы олманъыз,—дедим.

О башта «уху-ху!» деп кульди. Сонъ юзюнде кулькю ифадесинен козьлерини акъайтып бакъып къалды. Худжур къыяфет: адам эм ырджая, эм санъа суаль аляметинен бакъа.

О эппи вакъыт бойле къыяфетте тургъан сонъ, агъы-зыны юмды ве бирден джиддийлешти.

— Не ичюн? Менде бир тюрлю севгили ёкъ. Мен ба-

Original Metin : 190

ла-чагъалы адам. Сиз не айтасынъыз!—деп ба-гъырды.

Онынъ ашкъазанында язва бар,— дедим мен мумкюн къадар сакин давушнен.— Онынъ агърылары даянылмаз дереджеге кельгенде о озюни къоймагъа ер тапып оламай. Бойле вакъытта илле лаф этмек керек. Не акъта лаф этильмесининъ эмиети ёкъ. Энь муими, токътамайып, мумкюн къадар кескин ве джиддий лаф этмек ве лафнынъ ардыны кесмемек, Ирфаннынъ озюни чокъча ве къызгъынджа лаф эттирмек керек. Иште, бойледже биз онынъ дикъкъатыны чекемиз.

Я агърыларыны токътатыджы укол япылмаймы?—деп сорады Вадим Заурович.

Збет, япалар, лякин къатты режимнен. Укол муд-дети эр сефер он дакъкъа узатыла. Бойледже, экимлер оны операциясыз девалайджакъ олалар. Операция япмакъ телюкели, юреги пек зайыф экен.

А-а, эбет, анълашыла. Психотерапий дейлер бунъа. Янъы усул!— Вадим Заурович косътергич пармагъыны маналы котерди.— Бу усул шаркъ мемлекетлеринде хусусан кенъ даркъагъандыр. Мешур Ибн Сина биле...

Мен онынъ шаркъ мемлекетлеринде психотерапиянынъ эмиети акъкъыдаки лафыны кесип, кене Ирфан меселесине къайттым.

Ирфан насыл бир лаф башласа, биз оны аман девам эттирмек, кенишлетмек ве къызгъын давагъа чевирмек керекмиз. О исе, не ичюндир, эр вакъыт севгилеримизни денъиштирмекни теклиф эте ве озюнинъ Султаниесини макътап башлай. Сонъ онынъле денъишмекни теклиф эте. Бельки онынъ Султание деген танышы ич бир вакъыт олмагъандыр. Бельки оны озю тюшюнип чыкъаргъандыр. Лякин бунынъ эмиети ёкъ. Сиз денъишмеге разы олманъыз.

Нечюн бойле япа?

Бильмейим.

Original Metin : 191

Мен билем. Бунъа медицинада «пункт» дейлер.

Насыл пункт?

Адамнынъ мийи белли бир пункткъа кельгенде
тормозлана ве айны бир шейни текрарлай бере. Бозукъ
пластинка киби. Психотерапияда бунъа «пункт» дей-
лер.

Бу адамнынъ Ирфан акъкъында бойле тюшюнгени

манъа агъыр кельди.

Пункт дегиль,— дедим мен серт давушнен.— Аш-
къазан язвасы. Мында сиз айткъан пунктнынъ иши ёкъ.
О тезден тюзеледжек. Профессор айтты.

Э, айса, севги маджерасыдыр. Эбет, анълашыла,—
деди о эр шейни бильген адамнынъ тавурынен ве кене

ухулдап кулди. Онынъ худжур кулькюси меним зытыма токъунды.
Агъызыны кень ача,юзюни бурюштире ве «уху-ух» деп башыны саллай.
Кулеми, оксюреми, анъ-лашылмай. О кулип битирген сонъ кене
джиддийлешти. Бу адам эр кульген сонъ джиддийлеше.— Эр къмнинъ бир
севгени бар. Бу — бирев ичюн апайы, бирев ичюн исе...— О терен кокиос
кечирди.— Меним бир танъш къызым бар эди. Эвленаджек эдик. Бир кере
манъа онынъ чыпакъ ресимини косътердилер. Анадан догъ-ма...

— Буны акъшам Ирфангъа айтырсынъыз. О сизден
сорар. Мытлакъ сорар. Шимди раатланынъыз.

Вадим Зауровичнинъ манъа джаны агъыра биле-джеги мени раатсыламай.
Акъшам Ирфаннен озюни де-герли тутса олгъаны.

Акъшам емегинден сонъ, хасталар фойедеки телеви-
зорнынъ къаршысына топландылар. Анда хоккей боюн-
джа аль этиджи ярыш кетмекте. Мен гурюльдешкен, ах
чеккен адамларгъа къошулып кеткенимни дуймай къал-
дым. Бир маальде янымда эмшире пейда олды ве, «тез
палатанъызгъа киригъиз», деб фысылдады. Мен атылып
турып, палатагъа чаптым. Ирфан палатанынъ ортасында
тура ве насылдыр бир макъамгъа бойсунаракъ, тургъан

Original Metin : 192

ерини ачувнен, шнддетнен тепмелей, увултыгъа бенъзер богъукъ сеслер чыкъарып багъыра. Онынъ къаршысында тургъан Вадим Заурович исе эллерини кокюсине къойгъаны алда нелердир анълата.

— Эй, мен къаерге келип къалдым?—деп багъырды о мени корьгенинен.— Анълатынъ, манъа. Менде афакъан хасталыгъы, тахикардия!.. Мен деваланмакъ ичюн кельдим. Мында исе менден маймун япалар. Ёкъ, лютфен, ёкъ, Мен бир заман маймун олмадым, эм олмама. Алынъыз достунъызны, быракъынъыз мени.

Ирфан увулдай берип, манъа чевирилди. Онынъ козьлери джам киби къатып къалгъан эдилер. Юзю исе кок перде чекильген киби. Яры ачыкъ агъызындан анъ-лашылмагъан хытаплар ве нидалар чыкъа эм де копюк акъа. Мен: «Эмшире!» деп багъырдым. Шу дакъкъада элинде табакъ туткъан эмшире кирип кельди, Ирфангъа деръал агъры кесиджи укол япты ве ерине яткъыздылар.

Бу достунъыз худжур адам экен,—деди Вадим Заурович, Ирфан тынчлангъан сонъ.—«Яхшы, яхшы, барсын, сенинъ дегенинъ киби олсун, деньишейик. Сен тек тынчлан», деп ялварам, къайли олмай. Эп устюме бастырып келе. Бу ер не, хастаханеми ёкъса делиханеми?!

Я мен сизге айткъан эдим де?

Биревлернинъ аскъысыны чекмек меним ишим дегиль. Мем мында деваланмакъ ичюн кельдим. Экспериментинъзни башкъа ерде кечиринъиз, я да мени башкъа палатагъа авуштырсынлар. Бу иасыл шей? Адамны маймун этип ойнатаджакъ олалар.

Бугунъ Ирфангъа адеттекинден бир бучукъ саат эвель укол яптылар. Экинджи куню о еринден турмады. Онъа яткъан еринде укол яптылар. Учюнджи куню оны иылтыравукъ арабачыкъ устюне яткызып, операция одасына алып кеттилер. Мен арабачыкънынъ артындан операция ханесининъ къапусынадже бардым, Ирфан

Orijinal Metin : 193

козьлерини ачмай, сес-солукъ чыкъармай ята. Операция одасынынъ къапуси янында тургъан беяз халатлы са-рышын къадын Ирфанны корьгенинен элесленди, ара-бачыкъ янына чапып кельди ве бирден агълап йиберди. Ирфан козьлерини ачты, къадынны корип, азачыкъ башыны котерди, юзюнде йылмаювгъа бенъзер бир ифаде пейда олды. О зайыф,йымшакъ ве олдукъча аэнкли бир давшнен:

— Султание, сен кельдинъми?—деди. Сонъ керчектен де йымайды.

Арабачыкъ Султаниенинъ янындан кечип кеткен сонъ, Ирфан башыны котерип багъырды:

— Сен бу ерде тур, бир якъкъа кетме. Мен шимди...

Orijinal Metin : 194

МААЛЛЕ БЕКЧИСИ

Динара енге уянгъан сонъ да баягъы вакъыткъадже еринден турмай ятты. Саба кунешининъ пенджере пер-делери арасындан таралып кечкен нурлары полдаки килимде, къаршыдаки диварда аджайип шекиллер пей-да эткенлер. Умумен бутюн ода насылдыр сырлы ве къуванчлы нургъа толып къалгъан. Динара енге исе бу дуракънынъ бирден-бир укюмдары. О озю тизген къанунлар, къаиделер эсасында яшай, куреше, укюм чыкъара. О вакъты-вакътынен япылгъан ишлер акъкъында озюне-озю эсап бере, озь-озюни аявсыз тенкъидке огърата, сонъ акълай ве сувукъкъанлыкънен илериде япыладжакъ ишлерни плаилаштыра. О биревнинъ акъкъына хиянет этмей. О, озюни адалет, догърулыкъ, эляллыкъ, шерият ёлуна багъышлады ве бу ёлдан бир заман къайтмаз. Оны ошекчи, тёметчи деп адыны чыкъардылар, низамгъа чекеджек олдылар, атта, бир кере, малле комиссиясынынъ межлисине де чагъырдылар. Лякин Динара енге сёзюнден, эмелинден къайтмады.

Малле комиссиясынынъ реиси Момун агъа? «Сиз къолум-къомшуларынгъыз акъкъында чешит эмиш-демишлер дагъыта, яш къоранталарны боза эмишсиз», дегенинен Динара енге онынъ агъызындан чыкъкъан сёзлерини, деръал, якъасына япыштырды.

— Сиз, акъылдан чылдыргъан, догъру ёлдан тайгъан, къартайып къююрмагъан ахлякъсыз бир кимсе, меним киби, адалет, ырыз-намус ёлуна джаныны къурбан эт-

Original Metin : 195

кен, окъумуш бир къадыннынъ джаныны агърытмагъа насыл джесарет эттинъиз?!— деп кочъти Динара енге.—Сиз озюнъиз кимсинъиз? Сизинъ ким олгъаны-нъызны биз пек яхшы билемиз. Э! Бельки яшлар, маллеге янъы кельгенлер бильмейдирлер, лякин биз билемиз.

Кириш сёзюнен Динара енге озюни-озю яхшы этип къыздырды. Еринден турып, сол элини янбашына таяндырды, сагъ элининъ ишарет пармагъы иле комиссия реисини косътерип, индже кевдесини бираз огге эгилтъкен алда, тенеке сесини бир перде даа юксельтерек, аль этиджи уджюмге кечти.

— Эркес дженкке кеткенде, сен къаерде, сен къаерде эдинъ? Э? Дженкке кеткен аскернинъ апайына козь эткен ким? Заваллы Джемиль, о вакъытта насыл агъ-лагъан эди. Сен исе юзюнъни бурюштирип тура бер-динъ. Заваллы Джемиль. Кямиле онынъ севимли къа-дыны эди. О дженктен кельгендже бу къарт бугъа онынъ башыны айландырды.

— Тынчланынъ, Динара енге,— деди комиссия аза-ларындан бири сакин давшнен.—Момун агъа.Кямиле

аптеге дженктен сонъ,яни акъайынен айырылышкъандан сонъ эвленди, Сиз нелер айтып сандыракълай-сынъыз?

— Мен сандыракълайыммы? Ашыкъма, сен де пайынъны алырсынъ ,къызтеке.

Момун агъанынъ тарафыны туткъан адамнынъ чырайы ап-акъ кесильди. Бирден къалтырап башлады. Динара енге исе пармагъыны энди бу адамгъа догърултып сёзюни девам этти:

— Сени ким сайлады бу ерге, эй, къызтеке? Апай-ынънынъ элиндеки баланынъ кимден олгъаныны биле-синъми? Бильмейсинъ! Динара енгенъ биле.

— Олар бу баланы локъсаханеден алдылар...

— Локъсаханеденми?—Динара енге оппа козьлерини айнеджиликнен къысып, бу сёзлерни айткъан адам-

Original Metin : 196

гъа чевирильди.— Къана, даа бир кере айт? Э,айтмай-сынъ я ,чюнки меселенинъ асылыны бильмейсинъ. Дина-ра енгенъ исе биле. О ер астында йылан къыбырдаса да биле. Сизинъ огълунъыз Меджит не ичюн ордудан къайтып кельмеди, э? Не ичюн? О, бир заваллы ана-нынъ бирден-бир къызынынъ намусына токъунгъан ве къапалгъан. Э, шай.

Огълу акъкъында бойле хаберни эшиткен баба шаш-малап къалды. О имдат истеп янындакилерге бакъты. Башкъалар сукют сакъламакъта эдилер. Динара енге-нинъ окъундан эркес сакъына. Агъыр сукюнет дчинде къатайып тургъан Динара енге, эллерини янбашла-рына тиреген алда, къыргъый назарнен комиссия азала-рыны бирер-бирер сюзип чыкъты. Ниает, сукюнетни-бир кошеде отургъан Лобар апте бозды. «Динарахан, сиз бошсынъыз, кете билесинъыз», деди о йымшакъ сеснен. О Динара енгеден бир къач яш буюк олып, малле къадын-къызларынынъ тешкилятчысы эди. «Худжум» йылларында Лобар апте бир къач кере олюмден къалгъан ве малледе биринджи олып къадын-къызлар артелине кирген эди. Даа сонъ чокъ йыллар девамында шу артельнинъ реиси олды.

Динара еиге бу намлы къадынгъа бир ан бакъып турды. Олар бутюн омюрлери бир малледе яшагъан ол-салар да Лобар апте онен лаф этмей, «селям»дан о ягъына кечмей эди. Аджеба, не ичюн? Не ичюн оны, бийсинмей? Динара енгенинъ мийине йылдырым тезлигинен бир фикир кельди. Кельди дер экечтен тилдане чыкъты.

— Э-э, Мемедемин агъа, раметли, сен намуссызгъа, дегиль де, манъа эвленди. Энди шунынъ элемини менден аласынъмы?..

Лобар апте отургъан еринде силькинди, бир тарафкъа янтайды ве эллеринен юрегини тутаракъ, бирден ынърады. Кимдир онъа сув берди. Кимдир Динара енгеге: «Деф ол!»деп багъырды. Дюльгер Джума эди гъа-

Original Metin : 197

либа. Лякин Динара енге онъа джевапланып етиштира-мады. Бирев оны одадан итеп чыкъарды ве къапуны та-сырдатып япты. О къапу артында турып олса да дюль-гер Джумагъа эки агъыз экиши лаф айтмакъ истеди, амма озюни эльге алды. Биринджиден, онъа багъыгъан адам-. нынъ анджакъ Джума олгъанына эмин дегиль, экин-джиден, ашыкъкъанда онынъ акъкъында нишангъа барып тие биледжек кескиндже лаф тапалмайып шашма-
лады.

Я оны одадан итеп чыкъаргъан ким эди? Эх,языкълар олсун. Энди буны насыл этип билир? Билир. Мытлакъ билир. Бильген сонъ яхшы этип акъыл къояр.

Арадан бир къач кунъ кечсе де Динара енгени малле комиссиясына бир даа чагъырмадылар. Языкълар олсун. Баягъы лаф азырлап къойгъан эди, амма чагъырмадылар. Онынъ атта джаны агъырды. Ёкъса,озю барсынмы? Ёкъ, олмаз. Беклемек керек. О, оданы толдургъан аллы-гуллиу нурларгъа бакъып йылмайды, ериндеи турып керильди, сонъ азбаргъа чыкъты. Азбарнынъ сол тарафындаки диварнынъ астына басамакъ этип къаламгъан толаларнынъ устюне мукъайтлыкънен минди ве къомшу азбаргъа козь ташлады.

Къомшусы — Мырза ашчы белинедже чыпкакъ алда пышнап-уфулдап ювунмакъта. Утанмаз, ич олмадым, к-ъызындан утаргъайды. Даа онынъ къызы белли тикиджи эмиш.

Динара енге чапкъалап сагъ тарафтаки къомшунунъ дивары янына кельди. Банакисине бенъзегеп тола мер-дивенден атикликнен котерильди ве назарыны къомшу азбар ичинде кезиндирди. «Вай анам-бабам,—деп фы-сылдады озюне-озю.—Халиль саба танъда иче. Бу да ичкиликке урунгъан. Бичаре Гульзар, онъа бойле бир умютлернен баргъан эдими? Энди балалары не олур? »

О теляшлы бир тавурнен ашагъы тюшти. Бираз тю-шюнип тургъан сонъ азбар къапу янына кельди.Сокъ-

Original Metin : 198

акътан тез-тез кетяйткъан адамнынъ аякъ сеслери эши-тильди. О башта къапу арасиндан бакъты. Аякъ сеслери даа да якъынлагъан сонъ къапуны кенишче ачты. Ашыкып кетяйткъан къадынны корип йылмайды.

Насылсынъыз, Семаде, корюнмейсинъыз? Саба-
лайын къаякъкъа ашыкъасынъыз?

Мерабанъыз, Динара енге,— деди къадын ве
токътады.— Идаремизде бугунъ иш куню. Биледирсиз,
джумаэртелик. Шунъа кечикмейим деп ашыкъам.

— Э, джумаэртелик десенъиз э. Билемиз,эбет... Заваллы Гульзаргъа языкъ,—
деди о бирден агълам- сырагъан давушнен.—Бичаре, он гулюнден бир гулю-
ачып етиштирмеди.

Семаденинъ чырайы агъарды.

— Енге, аманлыкъмы? Гульзар юкюнден аман-эсен къуртулгъанмы?— деп
сорады титреген давушнен.

Динара енгенинъ козьлери яшланды.

— Къуртулмакъ къайда, джаным, пияниста бир
акъайгъа тутулды. Энди пешман этедир заваллы,
Акъайы сабакътан ичмесе туралмай. Ян къомшунъ
джан къомшунъ. Мен эписини корем, билем. Гульзар-
даяна, лякин мен даянып оламайым, кадым. Яп-яш къа-дын, насыл бир арзу-
умютлернен баргъан акъайындан
корьгени къавгъа, эшиткени сөгюш.

Семаденинъ къальби бозулып, ёлуна девам этти.
Динара енге даа бираз вакъыт ёлгъа бакъып турды.
Чанта туткъан бир йигит ёлнынъ дигер тарафындан ин-
демей кечип кетти. Динара енге козьлери узакътан яхшы корьмегени ве йигит
пек тез юргени ичюн оны танып
оламады. Селямсыз кечкен йигитнинъ артындан гъадап-
нен бакъаркен, «аптекагъа барып бир козьлюк алмалым», деп тюшюнди.

Сокъакънынъ о башындан ашыкып келейткъан адам не ичюндир артына
къайтты ве башкъа ёлгъа бурулды. «Ким экен?—» деп тюшюнди Динара
енге.—Янъы

Original Metin : 199

адамдыр.Бельки бировни кыдырып юредир.Лякин юрюшинден Джума дюльгерге ошады. Кетеберсин, Джума озюнинъ пайыны даа алыр».

Динара енге ичери кирип,газ плитасына чайник кыойды. Лякин чай ичеджеги кельмеди. Кобегининъ юкъарысында юрекни быландырыджы агъры пейда олды, Башталары да бир къач кере бойле агъыргъан эди. Зарары ёкъ, бу сефер де кечип кетер. Оны бирден дешет басты. Я барып да кечип кетмесе, барып да олып къалса не олур? О еринден сычрап турды. Недир япмакъ керек. О, деръал, телефон трубкасыны элине алды ве кучюк огълуна телефон этти. Телефондан келини джевапланды. Динара енге келинининъ сесини эшиткенинен кейфи бозулды.

— Садыкъны чагъыр,— деди селямлашмайып.

— Садыкъ эвде ёкъ, джумаэртеликке кетти.

Динара енге не ичюн телефон эткенини уиутып, би-раз индемей турды ве трубканы тасырдатып ерине кыойды.

Бу къадыннынъ аслы ады Динара олса да адамлар онъа Динозавр дейлер. Бу адны онъа ким ве не вакъыт такъыштыргъаны белли дегиль. Маллесиндекилер оны тек бу аднен биле ве тек бу аднем анъалар.

Динозавр озь маллесинде ер алласы кесильди. Де-генини япа, дегенини яптыра. О узун кыуру кевдели, гъает арекетчен ве кескин даушлы къадын. Ачувлангъанда ири къара козьлери атеш кескинлигинеп парыл-дайлар. Бу къадыннынъ агъламасынен кульмеси ара-сында фаркъ ёкъ. О кульмектен коре агъламакътан, макътамакътан коре яманламакътан зияде кейфлене. О олгъан ерде, ошек бар. О бар ерде, душманлыкъ бар. О, дегиль малледешлерини, атта бир маллени экипджи малленен къавгъа эттире. Онынъ гъайрети саесинде бу

Original Metin : 200

малленинь адамлары дигер маллеге тойгъа, дуа-сенагъа бармайлар, олар да бу маллеге кельмейлер.

Эркес — яш-къарт Динозаврнынъ тилине тюшмектен къоркъа. Эвледжек кызылар акъкъыда тойгъа бир къач кунь къалгъанда олмайджакъ лафлар даркъай, киев оладжакъ йигитлер исе онынъ гъайретинен ичкиджи, кезиджи, мунафыкъ олып чыкъалар. .:

Адамлар Динозаврдан къоркъалар. Онъа къоркъ-къанларындан селям бере ве къоркъкъанларындан оны тойларгъа да чагъырлар. Эгер янындан бириси селямсыз кечсе, я да оны эвинде олгъан тойгъа чагъырмаса, иши бар. Шу куню, коктен энген я да ерден чыкъкъан киби, о адам акъкъында акъылгъа ятмайджакъ лафлар даркъай. Адамларнынъ зксериети бу лафларгъа ишанмагъан такъдирде бнле, насылдыр шубелер догъа, сырлы кольгелер пейда ола. Динозаврнынъ агъызында сакъыз олып чайналгъан адам истер-истемез озюани акъламакъ зорунда къала. Адам озюни акълап башладымы — олгъаны. Бунынънен озю акъкъында айтылгъан лафларнынъ бир къысымчыгъыны итираф эткен ола. Динозавр айткъан лафларнынъ бир къысымчыгъы исе бир маллени якъмагъа къадыр.

Динозавр джошкъандан джошты. О дженкявер бир тавурнен малле бою кезе. Сагъындан-солундан кечкен адамларны манълайы астындан сюзе, оларнынъ селям-ларына башыны лякъайдлыкънен саллап джеваплана.

Яш бир къадын селям бермейип кечти, Э, селям бер-меди. Динозавр юрюшини токътатып, онынъ артындан бакъып къалды. Устюне атлас антер кийген, аякъларында юксек окчели без аякъкъаплар. Сачлары кесильген. «Керимнинъ апайы Халиде олмалы. Эбет, о. Кесикбаш тальтинке,— деп фысылдады Динозавр гъадапнен.— Токъта сен, дюньянынъ къач буджакъ олгъаныны мен санъа косътеририм. Маллеге кельгенинъе даа бир йыл олмады, амма юрюшинъ башкъаджа. Зарары ёкъ, мен

Orijinal Metin : 201

санъа ойле бир акъыл къойрым ки, Динара аптечигинъни омюр билля унутмазсынъ».

Динозавр интикъам дуйгъусы иле янып, озюни къой-магъа ер тапамай юргенде бир вакънанынъ шааты

ОЛДы.

О Багъбан сокъагъында келеяткъанда къаршисында анавы незакетсиз Халиденен, онынъ акъайы, Керим пейда олдылар. Экиси де кийинген-къушангъан, эллеринде богъчачыкълары, бабам сени, кетелер. Тальтинке кене шу атлас антерини ве без аякъкъапларыны кийген, акъайынынъ янында тавус киби парылдап кетмекте.

Къары-къоджа огюне сув сепильген бир къапунынъ янындан кечейткъанда Халиденинъ аягъы бирден тайды ве о сырты устюне йыкъылды. Парылдап тургъан антери бир анде чамургъа быланды. Акъайы оны ерипден турсаткъанда алы пек аджыныкълы эди.

Бу алымнен насыл этип сенинъ ана-бабанъа корюнирим?— деди Халиде агъламсырап.

Зарары ёкъ,— деп теселли берди Керим.— Меним ана-бабам, сенинъ де ана-бабанъ. Зарармы ёкъ.

Динозавр эджанлангъанындан патлайзды. О аман буюк бир чам агъачынынъ артына чекилип, къары-къоджаны дикъкъатнен козетип башлады.

Халиде: «Эвге къайтайыкъ, мен башкъа антер киейим, сонъ келирмиз», дей. Керим исе къайли олмай. «Етмеге он адым къалгъанда къайтып отурмайыкъ. Юребер», деп зыкъарлай.

Бу арада огюне сув сепильген къапу ачылды ве боса-гъада ири кевдели, муляйим черели, эсмеридже бир къа-дын пейда олды.

— Вай анам-бабам!—деп хытап этти о Халидени корьгенинен.— Мен не яптым? Даа деми бу ерге салкъым олсун, тозу бираз ятышсын, деп сув сепкен эдим. Сиз исе йыкъылгъансынъыз. Вай-й! Тюф-тюф! Энди не япмалы? Бараджакъ еринъиз узакъмы?

Original Metin : 202

Ёкъ.Энди якъын кьалды,— деди Керим.— Исмет атанынъ эвине барамыз. Бельки билесинъыздир?

Эбет, эбет,—деди кьадын элесленип.—Исмет кьасапны мында эркес биле. Я сиз онынъ кими оласынъыз?— Кьадын Керимге тикилип бакъкъан сонъ кене сорады:— Сен Керим дегильсинъми?

— Эбет.

— Вай аллам,— кьадын кене абдырады. — Къайда гъайып олдынъ? Озь малленъни терк этип кьаякъларда юресинъ, кадым? Ордугъа кетти деп эшиткен эдим. Де-мек кельгенсинъ, Я бу ким?— деп сорады о Халидеге

бакъып.

Балчыкълы антери устуне япышып кьалгъан Халиде не ишлейджегини бильмей, бир четте тура ве ёлдан кечкен адамлар онъа тааджипленип бакъалар.

— Бу меним апайым,— деди Керим. Кьадын даа пек абдырады.

Вай, бакъ сен оны, энди эвленип де етиштирген. Вай, мен лафкъа тутунып, ичери давет этмекни де унуткъаным. Багъышланъыз. Къана, ичери буюрынъ. Къана, къана, чабик олунъ. Буюрынъ келин, бу Керимнинъ озь маллеси, мында утанмагъа шей ёкъ. Антеринъизни бир дакъкъада ювар ве утюлермиз. Весселям.

Енге, айсе мен бу ерде турайым. Халиде сизде антерсини темизлеп алсын.

Кьадын, « эбет, анълайым», деген манада бакъты. Сонъ йылмайып башыны саллады ве Халиденен берабер ичери киререк, «шимдичик, беш дакъкъада олур», деп текрар башыны саллады.

Динозавр буларнынъ эписини корьген ве эшиткен сонъ озюнинъ козетюв пунктынъдан — буюк эмен агъачы артынъдан чыкъты ве бир шей корьмеген адам киби кьапу янынъда богъча тутып туръан Керимнинъ огюнден серт адымларнен кечип кетти. Керим оны корип таныды. Селям береджек олып да теदारикленди. Лякин етиштирамады.

Orijinal Metin : 203

Динозавр тантана ичинде эди. «Алла бар,— деп тю шюнди о.— О меним аизарымны эшитти». О шу гедже сабагъадже чешит планлар къурып чыкъты.

Экинджи куню малледе титис бир лаф даркъады. Керимнинъ апайы Халиденинъ ойнашы бар экен. Ко-рюшмекнинъ ич чаресини тапып оламайып чекише экенлер. Чюнки Керим апайыны даим козю астында ту-та экен. Ниает ойнашы бойле бир план теклиф эткен: фелян куню, фелян вакъытта мен къапумнынъ огюне яхшы этип сув сеперим. Балчыкъ олур. Бу вакъытта сен акъайынънен онынъ ана-бабасына кетер ве бу ёлдан кечерсинъиз. Мен сув сепкен ерге кельгенде йыкъылырсынъ. Къомшу къадын чыкъып сени эвге давет этер.

— Эр шей Халиденинъ ойнашы айткъан киби олып чыкъты. Мен эписини озь козБълеримнен корьдим,— деп емин этти Динара енге.

Адамлар шаштылар. Бир къач куньден сонъ бу лаф даа тафсилятлы суретте, Керим бир вакъытлар нишан-ланып да эвленмеген къызнынъ анасына еткизильди. О исе аман Керимнинъ анасына чапты.

Керим меселени анълагъанда малле дувулдамакътаг анасы исе яйгъара къопарып онынъ къадыныны къаргъамакъта эди. Бу шаматанынъ тесири алтында Керим де шашмалады ве этрафындакилернинъ мизаджына къошулып кеткенини дуймай къалды. О башта апайындан эр шейни олгъаны киби анълатмасыны талап этти. Сонъ оны дёгди. Омюринде инсан баласына къол котермеген Керим ичип келип, апайыны серилип къалгъандже урды. Сонъ къапусы огюне сув сепкен о къадыннынъ къомшусына барды. Анда да шамата чыкъарды. Ич бир шейден хабери олмагъан алтмыш яшлар къарарындаки бала-чагъалы адамны акъаретледи. Халидени ичери алып кирген анавы татлы тилли къадынны айып сёзлернен сёгди ве ниает, озюни милиция узурын-да корьди.

Orijinal Metin : 204

Янъы къурулгъан ве даа кереги киби пекинип етиш-меген бир къоранта, бойледже, бозулды.

Динозавр озь гъалебесинден саруш эди. Бутюн мал-лени сарсытты, адамлар ювасы бозулгъан балкъуртлар киби гъувулдашалар. Биринджи вакъытларда олар Ха-лиде акъкъындаки лафларгъа берилип, Динозаврны унуттылар биле. Лякин о озюни-озю унутмады. Эм ич бир вакъыт унутмаз.

Малленинъ къызматабан йигитлери топланып, Багъбан сокъагъында яшагъан о адамгъа акъыл къоймакъ истедилер. Лякин о бала-чагъалы эсли бир адам омып чыкъкъан сонъ бу ниетлеринден вазгечтилер. О адамнынъ къартлыгъы Халиде акъкъындаки ошеклерни даа да алевлендирди. «Бу Динозаврнынъ уйдурмасыдыр. Къулакъ асманъыз», дегенлер де олды. Лякин оларнынъ сеслери Халидени къабаатлагъанларнынъ гурюльтиси ичине батып кетти. Орталыкъ тынчлангъан, ихтираслар ятышкъан сонъ адамларнынъ козьлери огюнде иш бир къорантанынъ дёнюмсиз фаджиасы пейда олды.

Динозавр озь душманларыны амансызлыкънен телеф эте. Онынъ мергин окъы де бирини, де дигерини урып йыкъа. О сонъсыз гъалебелер ичинде тантананен яшай. О озь душманларынынъ аман-аман эписинден интикъам алды. Тек бир дели Сеитабла къалды. Динозавр онъа бир къач кере уджюм этти. Лякин дели Сеитабла озюни сыкъмай. Саба-акъшам саруш олып юрген адамдан не истерсинъ. Къабар алууда къабаатлар эди, амма азбар сипириджи олып чалышкъан адамгъа ким къабар берир? Кимсе. Онынъ бала-чагъасы да ёкъ. Тек бир озю яшай. Динозаврны сокъакъта расткетиргенде: «Эй, джады, сен даа ебермединъми?»—деп багъыра. Динозавр онынъ козюне корюнемеге тырыша. Лякин Сеитабла онынъ къапусы янындан кечаяткъанда: «Адамлар, козюнгиз айдын, Динозавр еберген, къуванчлы дженазеге буюрынъыз!»—деп окюре ве кене шойле сеснен озю уйдургъан тюркюни йырлап башлай:

Orijinal Metin : 205

Адынъ-ёлунъ Динозавр, Адамларда битти сабыр, Къазайыкъ онъа бир къабир, Дженазеге адам чагъыр.

Сеитабла Динозаврнынъ толусынен тантана къазан-масына, насыл бир заметлернен эльде эткен гъалебе-леринден кейфленмеге кедер эте. О чокъ къафа ёрды ве ниает, бир къач параграфтан ибарет олгъан буюк бир стратегик план ишлеп чыкъты. О бу планнынъ эда олу-нувыны козь огюне кетирип, къуванды.

Малледе Хайбулла деген дигер ичкиджи де бар. Лякин Хайбулла Сеитабладан фаркълы оларакъ сийрек иче, амма ичкенде бутюн маллени башына котере. Хай-булла озю бугъа киби олувына бакъмадан кичкенечик апайындан пек къоркъа ве кимерде ондан котек ашап, бала киби агълай. Лякин о Сеитабланынъ акъкъындан келир.

Динозавр бир кере Хайбулланы эвине давет этти. Огюне бир шише ракъы ве къавурылгъан тавукъ эти къойды. Хайбулланынъ оппа козьлери чукъурларындан атылып чыкъаязды.

Сен не япасынъ, Динара енге?— деди о кевдесине ярашмагъан индже давушнен.— Шашне мени ольдюрир. Валлаи ольдюрир.

Сени огълум киби корем,— деди Динозавр тат-лы сеснен.— Сени аджыйым. Текмиль апакай аягъы астында къалдынъ... Акъай деген шей кимерде бир ичю-винен, шеньленювинен акъайдыр.

Хайбулла шише къаршысында озюни джойды. Бир маальде шишенинъ бошагъаныны корип, шашып къалды.

Динозавр акъшам устю саруш Хайбулланы къолту-гъындан тутып озгъарыр экен, азбар къапу янында кескин-кескин сёйленди. Эбет, къомшулар буны коръдилер. Лякин бир шей анъламадылар. Бойле сынавлар-

Orijinal Metin : 206

нынъ учюнджи кересинде Динозавр макъсадгъа кечти. Хайбуллагъа анавы багъыравукъ Сеитабланы яхшы этип дѣгмек кереклигини анълатты.

— Санъа коре не, дев киби бир йигитсинъ. Амма бу ишни бир де-бир тойда лпмалысынъ. Джемаат коръ-син.

Хайбулла кесен-кес ред этти.

Мен маллемизде даа бир кимсеге пармагъымнен токъунмадым. Сен, не, мени джеллят зан эттинъми, къарт обур!—деп багъыды.

Зарары ёкъ,— деп кулюмсиреди Динозавр. — Озюнь келип аякъларым астына йыкъылырсынъ.

Арадан бир къач кунъ кечкен сонъ Хайбулла керчектен де Динозаврнынъ аякълары астына келип йыкъылды. ве: «Аптечигим, дегенинцни япарым, къуртар мени бу белядан», деп ялварды. Чюнки бу кунълерде малледе: «Хайбулла Динозаврнынъ эвинде тул Ниярнен корюше, кейфлене экен», деген лаф даркъады. Бу лаф, эбет, Шашненинъ де къулагъына барып етти ве о акъайыны яхшы этип дѣгген сонъ эвден къувды.

Динозавр макъсадкъа якъын эди. О ашыкъмайып Хайбуллагъа меселени анълатты.

Шу кунълерде малледе олгъан тойда джиддий тавур-нен тѣрде отургъан Динозавр Хайбулладан козьлерини узъмеди. Сеитабла энди чокътан юкюни алгъан, чал-гъыджылар янында, «меним авамны чалынъыз», деп арсызланып юре. Хайбулла да чокъ ичти ве ниает, башы шишкенини дуйды. Адамларнынъ сеслери, тойнынъ шаматасы энди онъа узакътан эшитильмекте. Оларнынъ назарлары чатышкъанда Динозавр онъа ишмар этти.

Хайбулла зар-зорнен еринден турды ве бу вакъытта ортада ойнайджакъ олып тырышкъан Сеитабланынъ янына кельди. Апанеыздан онынъ богъазына япышты ве ерге йыкъып ура башлады. Адамлар зый-чув олдылар, той токътады. Тек бир козБълеринен кульмекте олгъан

Original Metin : 207

Динозаврнынъ бу шаматанынъ себепчиси олгъаны ким-сенинъ акъылына кельмеди.

Динозавр парлакъ бир зафер ичинде эди. Онынъ сонъки истеги де ерине кельди.

Энди не япмалы? Динара енге бираз тюшюнип тур-гъан сонъ маллеге якъында кочип кельген къорантаны зиярет этмеге къарар берди. Бу къорантанынъ кочип кельгенине энди бир афта олгъан олса да, оларнынъ даа ич биринен таныш дегиль эди. Эбет, барып танышмакъ ве бу маалледекилерни де оларгъа танытмакъ керек.

Динара енге долафтаки гуллю табакъны элине алды, устюне бираз урюк къуруссы, бираз юзюм къуруссы ве бир къач пите къойды. Бир ан тюшюнип тургъан сонъ, якъында огълу багъышлагъан эки бучукъ метр штапельни де къойды. Сонъ табакъны йипек шалына сарды ве богъчасыны къолтукълап, маллеге янъы кочип кельген къорантаны янъы эвнен хайырмамагъа кетти.

Адетте, малледекилер Динара енгени узакътан корь-генлеринен эвлерине кирмеге я да бирде-бир сокъакъ-къа бурулмагъа ашыкъалар. Четленип етиштирамагъан-лары исе япма тебессюмнен селямлаша, ал-эвал сорай, лякин ич бири, «эвге буюрынъ, бир пияла чай ичип ке-тинъ», демей.

Динара енге буны анълай, анълагъан сонъ ачувлана, г-ъадаплана ве интикъам ала. Не ичюндир, сонъ ва-къытларда оны тойларгъа, джыйынларгъа да чагъырмайып башладылар. Башталары айтмасалар да бара бере эди. Акълары керекмей, яхшы къабул этелер. Энди исе ачувланып бармай башлады. Чагъырмаса ча-гъыраджакълар тапылып. Мына шу янъы къомшунен къатнашыр, достлашыр. Эвине чагъырып мусафир этер. Юрегини ачар. Инсафлы адамлар олсалар, анъларлар. Къана шимди оны анълагъан, юрегиндеки дертлерини болюшкен бир адам олса эди.

Original Metin : 208

Дииара енге чешит ойларнен янъы къоранта яшагъан эвнинъ азбар къапусыны къакъты. Ичериден: «Шимди», деген муляим къадын сеси эшитильди ве бираздан къапу ачылып, орта яшларындаки назик вуджуглы къадын пейда олды.

Хош сефагъа кельдинъыз,—деди о йылмайып ве къучакълап селямлашты.

Мен сизден секиз эв о якъта яшайым. Эр алда,, бир малледе яшаймыз. Таныш олмагъа кельдим,— деди Динара енге ве давушынынъ бу къадынынъки киби муляим чыкъаныны сезип, мемнюнликнен кулюмсиреди.

Лнъы къомшу Динара енгени деръал ичериге теклиф этти ве софра къойды.

— Багъышланъыз,— деди о Динара енгеге бир пияла аджджы кок чай узатыр экен.— Бугунъ джумаэртелик экен, балалар мектеплерине, акъайым исе ишине кетти. Эвде бир озюм къалдым.

Янъы къомшу да лаф севе экен, Динара енгеге сыра бермейип, башта яшагъан маллелериндеки къомшулары акъкъында айтып башлады.

Насылдыр тербиесиз, ахлякъсыз, видждансыз адамларнынъ арасына тюшкен экенмиз,— деди ояныкълар киби сеснен.— Пек чекиштик. Балаларымыз да баягъы буюдилер. Яхшы ерге, яхшы адамлар арасына кочейик деп акъайыма тынчлыкъ бермедим.

Эбет, тувгъаным...— Динара енге лафны озюне алмакъ истеген эди,янъы къомшу онъа сыра бермеди.

Бахтымыз бар экен,— деп багъырды.— Беклегенимизге, чекишкенимизге коре, мына энди, аджайип бир ерге качип кельдик. Бир афтадан берли раат яшай-мыз. Э, керчек, тюневин Джума деген бир шамек киби адам келип: «Эвинъыз огюндеки арыкъны темизленъыз, сокъакъкъа чёплюк ташламанъыз», деди. Арыкъ темизлемекнинъ де, сокъакъкъа чёплюк ташламакънынъ да»

Original Metin : 209

насыл олганыны косътердим. Къыйыш козылерини акъай-тып тургъан сонъ, лям-мим демей кетти.

Къадин шакъылдап кульди. Динара енге исе ашыкъ-майып, бутюн вуджудынен силькине-силькине кенфленип кульди.

— Тувгъаным,— деп лаф башлады о татлы сеснен.— Дженнетке келеджек олып, тамам джеэннемнинъ озюне келип чыкътынъыз. Бу малледе адамнынъ къадирина-къыйметини бильген адам ёкъ. Эписи бири-бирине къаш-къыр козюнен бакъа.

— Ий-йИ!—къадыннынъ агъызы ачылып къалды.—

Мында да ойлеми?

Динара енге теэсюфнен башыны саллады, сонъ терен кокюс кечирди.

— Мен буларнен чеккелеше-чеккелеше оладжагъым олды,— деди о тюшкюн сеснен. Сонъ бирден агъламсырады.— Янъгъызым, джаным,янъгъызым. Олар чокъ, мен нсе бир озюм. Эписи ар якътан манъа уджюм этелер. Атта ян къомшум Зубейде биле мени ошеклей. «Тенде тийген тенеширде кетер», дей эмиш. Меним тениме не

олгъан? Келини къатыкъчыгъа учъ кумюш берди де «секиз кумюш бердим» деди. Учъке бешни къошты. Мен де о куню Зубейдени корип: «Бугунъ саба келининъ сют кетирген адамгъа не къадар пара берди?» деп сорадым. О да, «секиз», деди. Мен исе: «Ишанма келининъе, о сютчиге учъ кумюш берди», дедим. Сонъ ойле бир дубара къопты ки, коръмелисинъ. Олар башта бири-бирлерине багъырышып башладылар. Зубейде онъа, «аферист», деди. Келини де тилли, аман джевапланды, «Къарт обур!— деп багъырды.— Сенинъ арам беш кумюшинъе къалгъан кунюм ёкъ. Озюм чалышып къазанам». Олар аман туташаджакъ, бири-бирлерининъ сачларыны юлкъаджакъ эдилер, лякин огълу келип эр шейни бозды.

Шимди Зубейденинъ келини анасынынъ эвинде яшай. Огълу исе меннен лаф этмей. Зубейде де терсийип юре.

Orijinal Metin : 210

Догърусыны айтсанъ, догъмушынъа ярамазсынъ, дейлер. Къомшугъа ярамайджагъынъ, эбет, белли.

Динара енгенинъ козьлери яшланды. Шыкъылдатып буруныны чекти ве копек улугъангъа бенъзер бир сес-нен яваш-яваш агълап башлады.

— Башкъаларыны айтам амма, мени озъ балаларымда якътылар. Э, якъты, куль эттилер. Эбет, пара, удырбудыр ёллап туралар, амма тюслерини косътермейлер. О бир сене кучюк огълума баргъан эдим — озю юваш бала, лякин апайынынъ къулу. Тонгъучым да пачавра. Апайы чалгъыджы. Бургъучланып о якъкъа бара, саллан-суллан этип бу якъкъа келе. «Эвде отур, акъайынънынъ тапкъаны санъа етмейми?» десем «Мен санъатсыз яшап оламайым», дей. Э, ойле санъатнынъ не олгъанынъ биз де билемиз. Пианино чала эмиш, кунъддюзю етмеген киби геджелери де чала. Чалмакъ истесенъ, мына пианино, эвде отурып, истегенинъ къадар чала бер. Бир чокъ адамнынъ къаршысында омузларынынъ ачып, кокюслеринъни силькитип... Тфу! Керек дегиль сенинъ киби келин, дедим де эвден къувдым. О да мен эвден къувгъан сонъ шу озю пианино чалгъан театрде ятып-тура экен. Сыддыкъ да эки-учъ кунъ чырайыны сытып, бурнуны шиширип юрди, сонъ о да эвге кельмейип башлады. Тефтишледим. Апайынен берабер шу театрханеде яшай экен. Бир кунъ, акъшам устю дуйдурмадан барып чыкътым. Олар театрхане азбарындаки буюк бир агъач кровать устюнде бир чокъ адамларнен берабер чай ичип отура экенлер. «Къолгъа тюштинъиз», дедим ичимден ве кроваткъа якъынджа барып, бирден яйгъара къопардым. Адамлар ерлеринден атылып турдылар. Мен исе бар сесимнен: «Баламны хысызладылар!»—деп багъырдым. Адамлар этрафымны сарып тынчландыраджакъ, ал-эвал сораиджакъ олалар. Мен исе токътамайым. Бир маальде Сыддыкъ: «Бу меним анам», деген эди, эркес бирден тынып къалды. Мен де тындым. Араларындан сач-сакъалы агъарып башлагъан

Original Metin : 211

бир адам—киноларда Бухара эмирини ойнагъан артист олса, керек, яныма келип: «Енге, балаларынъыз эвге къайтмакъ истеселер, биз къаршы дегильлиз, лякин ис-темеселер, оларгъа эв береджекмиз», деди.

— Динсизлер, фармазонлар, кетинъ эвге, деп ба-гъырдым. Э, несини айтайым, тувгъаным. Бу дюньяда ананынъ аизарыны динълеген адам ёкъ... Шундан берли тюслерини косътермейлер. Эшиткениме коре, насылдыр бир мемлекетке гастрольге кеткенлер. Энди оларгъа эв берген эмишлер. Мен къатнашмайым. Огълум кимерде бир келе. Корыгендирсинъыз, без «Жигули» минип келе. Узун бойлу, эсмери йигит. «Шу аллегиминъни ташла озюм эвде отургъан союны тапып эвлендиририм», дейим. «Мен оны севем», дей. Утанмаз.

Уф-ф! Лаф эткенде богъазым хырылдай, нефесим тутула. Экимге корюнген эдим. «Богъазынъызда илле ёкъ, сес перделеринъиз зияде кергинлешкен, йырлай-сынъызмы ёкъса?»—деди. «Э, эким олмай шишип къал»,— дедим ичимден. Э, керчек, бир кере тойда «йырласанъыз», деп зорлагъан эдилер. О вакъытларда яшлар «Лейля» деген тюркюни чокъ йырлай эдилер. Эшиткен олсанъыз керек я? «Эгер ашкъымны ред этсенъ къаерге къачайым, Лейля!» Мен де шу тюркюни йырладым. Яшларны къувандырайым, дедим. Адамлар сыкъылып- сыкъылып кульдилер. Башта мен де оларгъа къошулып кульдим. Сонъ, бакъсам, мени мыскъыллап куле экенлер. «Не ичюн кулесинъиз?»— деп сорайым. Кимсе индемей. Ниает, бириси, кулькюден озюни зорнен токътатып: «Енге, сиз, «Тишлеримни ёлларынъа мерджан этип сачайым, Лейля», деп йырладынъыз», деди ве кене кулип башлады. Даа бириси исе: «Енге, сизинъ тишлеринъиз ёкъ да, нени сачарсынъыз?»—деди ве шакъылдап кульди.

Бундан сонъ эркес эр якътан лаф къошуп башлады. Бири: «Енге, бу алда тиш этиштирип оламазсынъыз», дей, дигери: «Янынъызда бир торба сунъий тиш ташы-

Original Metin : 212

макъ керек олур», деп багъыра. Эркес увулдап куле Даа бир юзьсиз мерхум энъиштеньизнинъ хатиресине токъунды. «Енге, ме ичюн агъызынъызда тиш къалмагъан экен десек, эписини раметли Мемедемин энъиштенинъ ёлларына сачып битирген экенсинъиз де», деди. Анавы Реджеп маймун исе: «Сиз тишинъизни къазыкъ этип къакъа да, раметли Мемедемин агъаны онъа багълап къоя эдинъиз. Заваллы, чайханеге биле келип оламай эди», деп къыкыыр-къыкыыр куле. Тёвбе, бир анде той азбары эый-чув олып къалды.

Озюнъиз тюшюнип бакъынъыз, калям, эгер шаир шойле язгъан олса, манъа оны насыл этип йырламакъ керек? Догъру, мен де шай дедим. Э, оларгъа лаф анълатмакънынъ чареси ёкъ. Даа бириси — ана сютю агъызындан кетмеген бала: «Енге, тишлеримни дегиль,.. ислеримни сачайым деп айтмакъ керек», дей. О ахмакъ-нынъ лафына бакъынъ. Козънен корип, къолнен тутмакъ мумкюн олмагъан шейни насыл этип сачмакъ мумкюн? Э, буларгъа лаф къар этмей. Ахыр-сонъу мен тойны ташлап чыкып кеттим. Шундан берли той-джыйынларгъа бармайым.

Динара енге кучюк бир пауза япты. Сувуп къалгъан чайны уртлады. Къонакъбай къадын вакъыттан файдаланып лаф къошмакъ истеди:

— Шимдики яшлар...

Динара енге онынъ лафыны агъызындан чекип алды.

— Шимдики лшлар бозулдБ1лар, тувгБанвш, даим козы-къулакъ олып турмакъ керек. Мына, мен сизге бир мисаль айтайым. Тюневин маллемизде узун сачлы, узун бойлу, сувукъ черели шамекке ошагъан бир йигит пейда олды. Устюне къара мешин куртка кийген, бойнунда къырмызы галстук. О якътан-бу якъкъа салланып юре. Кимерде бир Шерфенинъ къапусы бетке бакъа. Мен де къапу арасындан козетип тура бердим. Бир вакъытта десенъиз, Шерфенинъ къызы Анифе чыкъты. Кийинип-къушангъан. Банаки шамек бичимли йигитнинъ янына

Original Metin : 213

келип селямлашты. О недир деди, гъалиба — къулагъым яхшы эшитмей, Анифе ырджайып кульди. Сонъ олар кълотукълашып Хасте-Имам бетке кеттилер. Мен, деръал Шерфеге чаптым. «Кълотуш, ич бир шейден ха-беринъиз ёкъ, мааллемизде шамексыфатлы шубели бир йигит айланыша», дедим. «О меним не ишим?» деди.

«Сизинъ кълотушунъизнен кълотукълашып анавы якълкъа кет-тилер», дедим. «О сизинъ не ишинъиз?» дей. Мына сизге ана, мына сизге бала. Башталары балагъа еди малле аталыкъ япа эди. Я шимди? Кълотушунъизнынъ кълотушунъиз: «Эй утанмаз, сен не япасынъ?» деп бакълчынъыз, деръал джевабыны кълотушунъиз. Шу шамексыфат йигит энди эр кунъ келип башлады.

Кълотушунъиз кълотушунъиз чырайы тюрленди.

— Нелер айтасынъ сен, кълотуш обур!—деп бакълчынъиз бирден.— Насыл шамексыфат бала? О меним огълум. Бильмиш ол! Шамексыфатны мен санъа кълотушунъиз. Озюнъ шамексыфатсынъ! Кълотушунъизнынъ корьгенде, Динозавр дегенлери сен олсанъ керек, деп акълотушунъиз кельген эди. Кълотушунъизнынъ патлап чыкълкъайды, тилинъ кельгенди кешки!

Динара енге неге огълотушунъизнынъ бильмейип шашмалап кълотушунъиз. Сонъ еринден туруп, ачувындан джанавар кельген кълотушунъизнынъ тынчландырмакъ истеди.

— Джаным кълотуш, тынчланынъ, мен бир шей дедим. Бою-посту келишкен дюльбер йигит... Пельван бичимли...

—Мен сенинъ кибилеринъ чокълуны корьдим!—деп бакълчынъиз кълотушунъиз бар сесинен.—Эм чокълуны тындырдым. Раат ол, сени де тындырырым.

Динара енге сокълотушунъиз чыкълкъан сонъ да ачувындан дыр-дыр титремекте олгълан кълотушунъиз оны акълотушунъизнынъ озгъларып кельди. Динара енге джевапланмакънынъ файдасыз экенини анълап адымларыны сыкълотушунъиз. Лякин кълотушунъиз ондан артта кълотушунъиз. Бир кере ураджакъл олуп да онъайтланды, амма тийсетип оламады. Юмру-

Orijinal Metin : 214

гъы Динара енгенинъ башы устюнден вызнен кечип кет-ти. Лякин тепмеси тийди. Къадын эп джоштъ. Динара енге онъа сыртыны чевирип, озы ёлуна девам эткен ара-да арттан тепме тие. О тепмелерден къуртулмакъ ве душман уджюм эткенде гъафлет къалмамакъ ичюн ян-башлап юрип башлады. Озы къапусина якъынлагъанда сюрюнип йыкъылды. Еринден тургъандже къадын онынъ артына, янбашына даа бир къач кере тепмеледи.

Динара енге бир чаре этип озы къапусындан атла-гъан сонъ аман ичинден мандалны итеди ве киртледи. О къапу артында турып, къадынгъа джевапланаджакъ олды. Лякин онынъ къоркъудан къарылып къалгъан сеси къадыннынъ эркеклернинъки киби гуръ ве кескин сеси янында бир шей дегиль эди. Маллеге тек онынъ сеси эшитильмекте. Къадын исе къолайлыкънен кетеджекке ошамай.

— Мынавы арам Динозавр,— деди о къапулар ара-лыгъындан башларыны чыкъарып тургъан къомшуларгъа бакъып,— сабалайып меним къапума къармаланып кельген. Инсандыр, дедим, ичери буюр, дедим. О исе манъа докъуз дереден сув кетире. Меним огълумны манъа яманлай. Арам нишарет. Санъа нафиле Дино-завр демегенлер. Элиме тюшерсинъ, мен санъа даа косъ-теририм.

Къадын даа чокъ айтты. Кимсе онынъ лафына къо-шулмады. Къапу артында мышыкъ киби пысып тургъан Динозаврнынъ тарафыны да кимсе тутмады. Меселе анълашылгъан, къавгъа биткен сонъ, адамларнынъ мерак-ълары да сёнди. Къапулар бирлей-бирлей япылдылар. Сейирджилер къалмагъан сонъ къадын да яваш-яваш сувуды ве: «Мен санъа даа косъ-теририм!»— деп Динозаврнынъ къапусына кучюджик юмругъыны саллагъан сонъ, серт адымларнен озы эвине къайтты.

Бу къадын намлы Динозаврны йылларджа укюмранлыкъ япкъан озы маллесинде биринджи кере пысмагъа меджбур этти.

Orijinal Metin : 215

Орталыкъ ятышкъан, къавгъаджылар козьден гъайып олгъан сонъ къапулар кене ачылдылар. Сокъакъкъа тек башыны чыкъарып, о ян-бу ян бакъынгъан эслидже къадын:

— Эбет, Динозавр бу къадыннынъ Дармиян малле-сининъ мешур къавгъаджысы экенини бильмегендир,—

деди.

— Динсизнинъ, акъкъындан имансыз келир, —ден фысылдады онъа дигер къапу аралыгъындан корюнген баш.

Original Metin : 216

ЗАКОНДЖЫ СЕМЕТ АКЪАЙ

Биревлерге лагъап бир керден япыша, биревлерге исе ,услупсиз устанынъ сылавы киби, ич япышмай. Лякин бизим Семет акъай лагъабынен берабер догъ-гъан олса керек. Онынъ лагъабы Законджы. Законджы Семет акъай дешилмесе, оны кимсе бильмез де, таны-маз да. Бу лагъап онынъ эм зснаатынен, эм адетинен багълы. О социаль-теминат идаресинде чалыша ве бу саанынъ къанун-къаиделерини яхшы биле. Лякин джош-къанда Семет акъай зенааты черчивесинден чокъ узакъ- ларгъа чыкъып кете ве умумен къанунлар межмуасына баш ура. Эгер онынъ гурь сесине кендине сайгъы уян-дыргъан салмакълы корюнишини, чаларып башлагъан дюльбер мыйыгъыны, къасыр шляпасыны пе къара портфелини къошсакъ, Законджы Семет акъай берген консультациялар баягъы джиддий чыкъа ве лагъабы тамамынен акълана. Шай исе де онынънен акъыл та-нышып иш корьмек истеген адамларнынъ сайысы кеттикче эксиле ве энди ёкъ дереджеге келип къалгъан эди. Адамдар консультация керек олса, юридик тешкилятлар-гъа бара я да озьлери аит эдебиятларны окъуп билелер. Семет акайнынъ бу саадаки истидады исе файдаланыл-магъан хазине киби тотланып-куфленип къалмакъта. Лякин Семет акъай озь позициясыны къолайлыкънен теслим этеджеклерден дегиль. Онынъ элли беш яшы ве лагъабы озюне дикъкъат ве урымст талап эте. О аттан

Orijinal Metin : 217

түшсе де эгерден түшмеди. «Мегер дагы Муаммедке кельмеди, Муаммед дагыга барыр», деди озь-озюне ве онынъ бильгиси, теджрибеси керек олган ишлерни озю к-ыдырып тапа башлады. Малледеми, башкыа ердеми бир де-бир кьанунсызлыкъ корьсе я да эшитсе деръал кьарыша, меселени кьанун назарынен ачыкылай, анълата, ятыштыра; бойле ёлнен олса да озюни анъдырып тура эди. Бош вакытларда о озю киби аттан түшип, эгерде эманет отургъан достларынен дертлеше, янъы кьанун-кьаиделерден бир дюнья янълыш тапып юрегини бошата ве кимерде бир кумюш кьошуп «афён патлата» эди. Бойле вакытларда оны сергюзештлер чеке, земане юриспруденциясы онынъ юзюнде насыл бир истидатны гъайып эткенини шатыр-шутыр косътереджеги келе, кимерде эм косътере эди.

Бугунъ достлар кене «афён патлатты»лар. Ресторан-дан бенъизлери кызарып, козьлери йылтърап чыктылар. Ярын базар. Эвге ашыкымайып бираз кезинмек мумкюн. Семет акъай достларыны истраат багына теклиф этти. Эгер эр адамнынъ бир севген ери олса, Семет акъайнын севген ери мына шу Пушкин адыны ташыган истраат багычасы эди. Бу багыча онъа тылсым киби тесир эте, онынъ кьапусындан кирген сонъ башында тек яхшы фикирлер долаша, руху енгиллеше, бутюн вуджуды ратлана эди. О ишке кетейткьанда да, иштен кьайтаеткьанда да шу багычанынъ ичинден кече. Багычанынъ эрте таньдаки манзарасы — саба кунешининъ кьырмызы нурлары алтында атеш киби янып-парылдап турган гуллер, лялелер, индже чечек, замбакъ, сумбуль, мелевше, фесильген ве кьаранфиллер, азаматлы тереклер, эр адымда кокке сув чагылагъан шадырванлар онынъ гонъюлини охшай, рухуна гъайрет ве шевкъ бере эди. Семет акъай иштен кьайткьанда исе багынынъ ичи адам толу ола. Онынъ севимли гуллери арасындан кечкен кьалдырымлар бош байрамдакиси киби кийинип-кьушанган кьыз-йигитлер сейир этелер. Бир тарафта

Orijinal Metin : 218

музыка янъгырай, бир тарафта оюн-кулькю, пат-сат биллиард шарларынынъ шакъылдап урулгъаны, сув боюндаки чайханеде топ-топ олып отургъан адамлар-нынъ шень кулькюси эшитиле. Иштен ёрулып къайтаткъан Семет акъай бу къувнакъ аяткъа бир чомып ала: яваш-яваш юрип, ортасына учаджакъ олып къанат керген балачыкънынъ эйкели къойылгъан шадырваннынъ янына келе. Беяз кокюслеринен ком-кок сувны къылыч киби ярып ялдагъан магърур акъкъуларны бир ан сейир эте. Сонъ озъ аллеясы бою юрип, севген чечеклерининъ янына келе. Шу ердеки салынджакъ-скемлеге отурып бир сигар якъа я да озен боюндаки кафеге кирип, бир мешребе салкъын пиво иче. Къыскъасы, иштен алгъан бутюн ёргъунлыгъы мына шу багънынъ ичине ташлап кече.

Достлар кирип кельгенде багънынъ ичинде адсыз-эсапсыз чыракълар парылдай, орталыкъны гурюльдетиپ оркестр янъгырай эди. Радиодан футбол ярышы акъкъында репортаж бериле. Семет акъай футбол коммен-таторынынъ да сесини бастырып бир шейлер айта. Достлары шакъылдап, увулдап кулюшелер.

— Патлатамы эриф бир къарар,— деди артта кете-яткъан эки достнынъ бири.— Онынъ бильмеген шейи олмаса керек.

Эбет, бир вакъытлар о юрист олып чалышкъан,— дей экинджиси.— Шимдики закон-паконларны сувтиль-мач биле. Анавы Сеитша Биберджининъ огълу он беш суткагъа тюшкенде насыл бир къолайлыкънен къуртарып алгъаныны хатырлайсынъмы? Маллесинде де эркес ондан къоркъа экен. Хырлыгъа дегиль, эбет.

Умумен биревден яхшылыгъыны аджымагъан, лафы-сёзю кечкен адам, десе. Бойлесинен юрсенъ, къоркъмагъа шей ёкъ.

— Амма акъай, бу эрифчикнинъ ойле бир къызчыгъы бар, дерсинъ, бир ютум зубровка! Оны корьгенден берли ойле тюшлер корем, ойле тюшлер корем, м-м-м, шашар-сынъ, акъай!

Оrijinal Metin : 219

Олян, чареси ёкъмы шуны, мен де бир керечик корейим?

Тилинъни тишле, бабасы эшитмесин — куль этер де кокке савуыр! Къызына къыйыш бакъкъан адам-нынъ башы учар. Къаргъахалильнинъ огълу Тавшанду-дакъ бир кере оны токътатып,къолуны тутып селямлашкъан экен, сонъ не олды десе? Бабасы шу акъшам паркта туып, ойле бир котек чеккен, Тавшандудакъ озюни бакъалар голюне атып джан сакълагъан.

Э, акъай, ойле олса керек дегиль. Не япаджагъым мен онынъ къызыны корип,джаным-джаным апайым

бар, эски олса да...

Бу эснада тереклер арасындан къоркъу толу къадын сеси янгъырады.

— Ярдым этинъ, ярдым! Ой, йибер мени, а-а!

Шу заман милиционер сызгырыгъы эшитильди. Эркес шамата къопкъан тарафкъа чапты. Достлар да шу якъкъа ашыкътылар.

Адамлар арасында дарма-дагъын сачлары бетини къаплагъан, усть-башы тоз-топракъ, узун бойлу бир йигит салланып тура. О,озюнинъ элини къатты сыкъып туткъан милиционерге окъталып-окъталып,хырылдавукъ давушнен бир шейлер айтып багъыра.

— Не къапкъачлайсынъ сен мени?!—деп багъырды о .— Не япкъан экеним — бир къызны бир керечик опъ-кеним. Ма, буюк джинает япкъан олсам, ал, ат мени, тюръмеге къапат!—о эки элинен якъасына япышып, бар кучюнен тарткъан эди, садефлери бир къалмай ерге тёкюльди.

— Не япкъан шу, опъкенми? Ха-ха-ха!

— Зевкълы джинает япкъан, къафир! Мен озюм де бойле джинаеттен къайтмаз эдим.

Бу сёзлерни айтаракъ, достлар Законджы Семетке юзьлендилер.

— Олян, закон-паконындан бир шейлер уйдурса шуны, заваллы бежарны къуртармакъ керек.

Original Metin : 220

О, «чишь» деп, тишсиз агъызыны толдурып бир шей-лер икяе этеяткъан къартийчикни косътерди.

— Гъарип къызчыкъ ашыкъа-ашыкъа сокъакъта кетята эди,—деди къартийчик,— мынавы пезевенк исе, анавы скемленинъ таянгычына башыны къойып, бир шейлер сомурдана эди. Къыз къаршысына кельгенинен сычрап еринден турды,онынъ белинден къучакъ-лады....

— Белинден къучакълагъан, не ярамаз бала экен э, ха-ха-ха!—кулюштилер достлар озъаралары.

Сонъ,— девам этти къартий,— сонъ алды да, баш-лады оны шап-шуп опьмеге.

Шап-шап опьмеге. Хо-хо-хо!

— Къыз, гъарипчик, багъырып башлады, ярдымгъа чагъырды... Сонъ, къоркъудан эсини джойды. Бу ахмакъ

Исе оны ып опе берди. Бойле сволочларны къапатмакъ керек. О, козьлеринъ патлап чыкъсын арам нишарет,— къартий дегенлерини тасдыкълар киби, элиндеки ку-чюджик чантасынен зыпкъыннынъ башына тарс этип урды. Сонъ милиционерге бакъып, укюм ытерджесине:— Ал кет де, къапат буны,— деди.

Достлар кене шамата къопардылар:

— Не аллегим къыз экен, опькенге де эси ава берсе.

— Шимдики къызларнынъ эписи аллегим, тийгенинъ-нен эслери ава, эм де ярдымгъа чагъыралар,

Семет акъай бираз къабарып, джиддий тавур алып милиционерге догърулды.

— Сен, калям, даа яш бир баласынъ. Эр шейни йипинден инесинедже бильмейсинъ,— о къасыр шляпа-сыны салмакънен тюзетип, энъсесини къабартып, девам этти:— юриспруденцияда процессуаль къанунлар кодекси бар. О адамларнынъ укъукъыны къорчалай, ёлундан тайгъанларны тербиелемеге, акъикъий совет адамы оларакъ осьтюрге ярдым эте. Сен исе бир сабийчикке аман япышкъансынъ, болюкке сюйреклеисинъ. Ойле

Original Metin : 221

олмай. Барсын, акъыл, тефеккюр устюн олсун, ачув, кин арткъа чекильсин.

Я бу хулиган...

Сен, калям, бирден кызма, сувугъан сонъ пешман этерсинъ. Эбет, ачув кельсе, акъыл кетер. Адамны къараламакъ исе пек къолай шей. Лякин, ич хатиринъден чыкъарма ки, улу революционер Чадаев: «Адам! Не къадар улу заттыр бу!»—деген. Адам деген заткъа урьмет этмек, оны севмек керек!

Четтен Семет акъайнынъ достлары онынъ тарафыны тутып чивильдеше башладылар:

— Не япкъан — опыкен экен! Бунъа да шу къадар къыяметми?

Бу бала конетитуцияны окъумагъан олса керек! Даа, милиционерим, деп форма кийип юре!

Тезден, биревге козь къымсанъ биле, келип богъа-зынъа япышаджакълар, гъалиба!

Милиционер элини котерип, бир шейлер айтаджакъ олды. Зыпкъыннынъ эли бошлады. Семет акъай онъа «тез зув» деген манада ишмар этти. Узун бойлу чапкъын адамлар арасындан йылан киби сувурылып чыккып кетти.

Милиционер онынъ къачкъаныны бир къач саниеден сонъ анълады. О Семет акъайнынъ юзюне гъадапнен бакъып, серт адымларнен вакъиа зуур эткен ерден узакълашты. Халкъ даркъай башлады. Достлар кулюше-кулюше бир къач адым аткъан эдилер ки, оларнынъ къулагына окюнчли къадын давушы эшитильди:

— Гъарипчик, энди озюне кельди.

Семет акъай чевирилип, давуш кельген тарафкъа бакъты. Скемле устюнде бир къыз ята, онынъ башы эт-рафында деминки къартийчик айлана эди. О кене къызгъа козь ташлады ве мыкълангъан киби еринде къатып къалды. Сонъ улугъангъа бенъзеген давушнен багъырды. Скемле тарафкъа бир-эки адым атты да, гурс этип

Original Metin : 222

тизлери устуне отурды, къалтаравукъ эллеринен кыыз-нынъ елькесинден тутты.

— Бабай, юрегим... —деди кыыз ве онынъ бойнуна сарылып агълап йиберди.

О йылдырым тезлигинен, кызынынъ юреги хаста зэке-нини, экимлер оны эеджанландырмамакъны, тарсыкъ-тырмамакъны тенбилегенлерини хатырлады. Затен о буны бир заман унутмай ве кызынынъ эр анги истегини ерине кетиререк, бир тюрлю раатсызланувларгъа ер къалдырмай эди. Мына, гъафлет къалды. Онынъ йыллар девамында мукъайтлыкънен осьтюрген чечегини кимдир басып кечкен. Семет акъайнынъ да козьлеринден ири яш тамчылары чыбырды.

— Къызым, сенинъ бойле хорланмангъа мен себепчи олдым... афу эт, джигерим!—деди о къалтырагъан давушнен. Шу заман онынъ юзюне ракъы сасыгъы урулды:

— Олян, сенинъ де машалланъ бар я! Берсе, энди биз де азачыкъ сыйпап, бирер керечик опейик!

Бу онынъ къадедеш достларындан бири эди.

Семет акъай еринден сычрап турды да учь достуна бирер шамар яндырды. Сонъ кене увулдады. Агъызларыны ачып къалгъан достларына атыларакъ, «Мына сизге закон, мына сизге пакон!»деп оларны дегмеге башлады. Къуветли юмрукълардан шашып-шашмалап къалгъан достлар туттырып табана къувет бердилер.

— Мен оларгъа даа коьтеришим!—деди баба акъшам къаранлыгъында насылдыр къоркъунчлы манзара кешф эткен тереклик бетке бакъып.

Original Metin : 223

AYDER OSMAN (1938-1997)

Ayder Osman Qırımniñ Seitler rayonındaki Beşqurtqa Vaquf köyünde ocalar qorantasında dünyağa kele. 1952 senesi 7-ci sınıfını bitirgen Ayder Margilan şeerindeki pedagogika tehnikumına kire ve onı bitirgen soñ, mektepte ocalıq ete. Arbiy hizmetten soñ, Taşkent universitetiniñ jurnalistika bölüğünde oquy. 1965 senesi universitetni bitirgen soñ, “Lenin bayrağı” gazetasında bölük mudiri, “Yıldız” jurnalında mesul kâtip, soñra baş muarrir olıp çalışa.

Ayder Osmanniñ 1972 senesi “Emceñden selâm” degen oçerkler kitabı basıla. Bundan soñ “Tanış közler”, “Yıllar ve Dostlar”, “Tutuşuv” adlı ikâye ve povestler cıyıntıqları neşir etildi. Muellifniñ bir sıra eserleri Uzbek ve Rus tillerinde derc olundu.

Aliye Veliulayeva, Tuvğan Edebiyat, Aqmescit 1998, s.152

AYDER OSMAN (1938, yanvar 1—1997, iyün 20). Qırımniñ Seitler rayonındaki Beşqurtqa-Vaquf köyünde dünyağa keldi. Mektep çağına yeter-yetmez, acusız sürgünlük qarsanbası onı Özbekstanniñ Fergana vilâyetindeki Altıarıqqa alıp keldi. Ana-babasından, yaqın soy-aqrabalarından terbiye körg en bu genç, taqdir qıyınlıqlarına boysunmamağa, olarnı er angi bir şaraitta olmasın, mıtlaq namuslı emek sayesinde yeñmege yaşlıqtan alıştı. Köy mektebini bitirgeninen Margılan ocalar tehnikumına oqumağa kirdi. Tehnikumnu bitirgen soñ, Altıarıq rayon mektebinde ocalıq etti. 1957—1960 seneleri Sovet Ordusu saflarında hizmet etti. Hizmet yılları arbiy haberciler kurslarında oqudı ve arbiy gazetalarda çıqışlarda bulundu.

Ordu hizmetinden qayıp kelgen soñ Taşkent Devlet universitetiniñ jurnalistika bölüğine kirdi. Universitetni muvafaqiyetle bitirgen soñ “Lenin bayrağı” gazetasına işke yollanıldı. Gazetada Ayder Osman özünü kemalatlı jurnalist olaraq kösterdi ve 1980 senesine qadar muarriyetniñ partiya bolüğiniñ mudiri oldı. 1980 senesinden “Yıldız” jurnalına mesul kâtip vazifesine avuştı. 1985 senesi jurnalniñ baş muarriri oldı.

Emil Amit, Ervin Umerov ve Uriye Edemovaniñ aqrandaşı, cenkten soñki devirniñ istidatlı nesircilerinden biri Ayder Osman özüniñ acayip ikâyelerinen edebiyatımızğa faal yaratıcı olup kirdi. Ayder Osmanniñ ikâyelerinde zamane mevzusına muracaat etüvniñ özü yañılıq olup, olarda ömürni özüne has usulnen añlav sezildi. Yazıcı qaramanlarnıñ istisalnen bağı faaliyetlerini

457

kösterüvnen qanaatlenmeyip, olarnıñ ayatıy felsefesini, dünyabaqışlarını tedqiq etüvnen kündelik problemlarını kötere. O, insanniñ çizgilerini ve insaniyetlik şahsiyetiniñ ahlâqıy temizligini felsefiy tedqiq etmege meyil bere. Onıñ qaramanları çoq tüşüneler, eyilik, dostluq, insaniyetlik kibi ayatıy hasiyetler aqqında qayğıralar. Adam yamanlıq içün doğmay. Em adamlar içün yaşamaq ve icat etmekten de büyük baht yoq dep esap ete Ayder Osman. Bu fikir ise onıñ ikâyeleriniñ esas leytmotividir.

Onıñ icadiy emeginiñ birinci yemişi “Emceñden selâm” adlı oçerkler cıyıntığı oldı. Bu kitap 1972 senesi Ğafur Ğulam adına neşriyatta dünya yüzü kördi. Bu kitapqa kirgen oçerkler bir kereden oquyıcılarınıñ diqqatını celp etti. Yazıcıniñ ruhu köterildi. Elinden qalemını taşlamadı. Israrlı emekniñ neticesi erte-keç belli ola eken. 1975 senesi kene şu neşriyatta Ayder Osmanniñ “Tanış közler”, 1981 senesi “Yıllar ve dostlar”, 1984 senesi “Osüv basamaqları” kibi ikâyeler, povestler ve tenqidiy maqaleler kitapları derc olundılar. 1989 senesi çıqqan “Tutuşuv” adlı cıyıntığını teşkil etken povestleri ve ikâyelerinde onıñ istidat quveti bir daa tasdiqlandı.

Ayder Osman kenış kolemlı yazıcıdır. Ayder Osmanniñ eserleri SSSR halqları tillerine tercime olundılar. Yazıcıniñ özü de rus ve özbek tillerinden qırımtatar tiline çoq tercimeler yapa, bunıñ kibi de qırımtatar yazıcılarınıñ eserlerini özbek ve rus tillerine çevire. O, 1972 senesi partizan Zeliha Niyaziyeva-Kermençikliniñ “Dağlar başında” adlı vesiqalı povestini, Emil Amitniñ “Işanç” romanını ve “Qırmızı sarıq” povestini rus tilinden, bir sıra özbek yazıcılarınıñ eserlerini özbek tilinden ana tiline tercime etti. Yazıcı ve dramaturg Yusuf Bolatniñ ikâyeleri ve “Dubaralı

toy” pyesasını ise özbek tiline, aynı zamanda, V.Suhomlinskiyniñ “Boğday başağı” adlı ikâyeleri ve masalları kitabını ukrain tilinden özbek tiline tercime etti. Ayder Osmanov üç tildе — qırımtatar, özbek ve rus tillerinde icat etken bir yazıcı olarak bellidir. O bir sıra siyasiy maqaleler ve risalelerniñ tercimanıdır. Aynı vaqıtta o özüni acayip oçerkler muellifi em de ciddi tenqidçı sıfatında da tanıttı.

SSSR yazıcıları birliğiniñ azası Ayder Osman aynı vaqıtta Özbekstan yazıcıları birliği yanındaki qırımtatar edebiyatı keñeşiniñ reisi em de Özbekstan yazıcıları birliği idaresiniñ azası oldı. 1993 senesinden o Ukraina yazıcıları birliğiniñ azası oldı.

Ayder Osman öz eserlerini A.S.Puşkinniñ “nesirniñ anası sadelik ve aqiqattır” degen sözüne riayet etip yazmağa tırışqanı körüne. Onıñ ikâyelerindeki sadelik aqiqatnı quvetleştirmege,

458

oquyıcığa muellifniñ maqsadını daa açıq añlatmağa hızmet ete. Detallerniñ açıq-aydın ifade etilüvi, karakterlerniñ tam doğru tasvir olunuvi — onıñ eserleriniñ özüne has hususiyetidir. O qırımtatar, rus ve özbek nesiriniñ halq ömürinen sıqı bağı, zengin tipajlı qısımınıñ canlı ananelerini inkişaf ettirdi.

Faal sanatkâr yazıcı olarak Ayder Osman daima araştıra edi. Bu araştıruv edebiyatqa yañı ömür materialını alıp kirüvde degil de, ömür materialını özünce aks ettirüvde, onı muim bir problema -insaniyetlik problemi derecesine köterüvde hususan özü oylanğan problemlarnı oquyıcığa tolu yetkizip berüv yollarını izlev üzerinde çalışqanında körüne. Bu fikirni biz Şamil Alâdinniñ: “*Yañı ifade usulı yaş ediplerden Emil Amitniñ, Ervin Umerovniñ ve Ayder Osmanniñ ikâyelerinde de açıq körünmekte*”, — degen sözlerinen de isbat etmek isteymiz.

Ayder Osman 1992 senesi “Yıldız” muarriyeti ve onıñ hadimlerinden vatanğa, Aqmescitke köçip keldi. Çeşit qıyınılıqlarğa baqmadan jurnalnı mında da çıqıp turmasını temin etti. İcat işlerini taşlamadı. Jurnalda onıñ soñki senelerde “Agent” (1993. №5—6). “Agentniñ izinden” (1994. №2), “Agentniñ ölümü” (1996.

№3) adlı povesti. “Ayedin” (1996. №2) adlı pyesas, “Qaytuv” (1997. №1) povesti ve bir sıra ikâyeleri basıldı.

Teessüf ki, istidatlı nesircimiz evelki ağır hastalığından 1997 senesi iyün 20-de vefat etti. Aqmescitte, Abdal mezarlığında defn etildi.

459

Riza Fazıl, Safter Nagayev, Qırımtatar Edebiyatının Tarihi, Akmescit 2001.

Ayder OSMAN (1938-1997)

Ayder Osman (Ayder Asan oğlu Osmanov) 1938 yanvar 1-de Seitler rayonındaki Başqurtqa-Vaquf köyünde dünyağa keldi. Mektep yaşına kelir-kelmez cenk afatı başladı, halq sürgünlikke oğratıldı. Olarnıñ qorantası Özbekistannıñ Ferğana vilâyeti, Altıarıq rayonına tüşti. Ayder anda köy mektebiniñ yedi sınıfını bitirgen soñ, Marğılan pedagogika tehnikumına kirdi. Onı bitirip, köy mektebinde ocalıq yaptı. 1957 - 1960 seneleri ordu saflarında arbiy hızmette bulındı. O devirde arbiy haberciler kursında oqudı, arbiy gazetalarğa haberler, maqaleler yazdı.

Arbiy hızmetten qaytqan Ayder Osman Taşkent Devlet universitetiniñ jurnalistika fakültetine kirdi. Onı muvafaqiyetnen bitirgen soñ, “Lenin bayrağı” gazetasına işke yollanıldı. Anda 1979 senesine qadar bölük mudiri olup çalıştı. Soñra “Yıldız” mecmuasına mesul kâtiplik vazifesine avuştı, 1985 senesinden ömüriniñ soñunace mecmuanıñ baş muarriri vazifesinde bulındı.

Yazıcınıñ birinci kitabı “Emceñden selâm” oçerkler cıyıntığı 1972 senesi basılıp çıqtı. Onıñ “Tanış közler” (1975), “Yıllar ve dostlar” (1981), “Osüv basamaqları” (1984), “Tutuşuv” (1988) ikâyeler, povestler ve tenqidiy maqaleler kitapları neşir olunğandır. “Yıldız” mecmuasınıñ 1993 senesi 5—6-ncı sa-

192

Nında ve 1994 senesindeki 2-nci sanında Ayder Osmaniñ “Agent” povesti basıldı.

Ayder Osman 1972 senesi partizan Zeliha Niyaziyeva – Kermençikliniñ “Dağlar Başında” vesikalı povestini, yazıcı Emil Amitniñ “İşanç” romanını rus tilinden tercüme etti. O bir sıra özbek yazıcılarınıñ nazm ve nesir eserlerini Qırımtatar tiline, Yusuf Bolatniñ ikâyeleri ve “Dubaralı toy” pyesasını özbek tiline çevirdi. Onıñ “Tanış közler” povestler ve ikâyeler kitabı 1991 senesi Taşkente Ğafur Ğulam adına Edebiyat ve sanat neşriyatı tarafından özbek tilinde neşir etildi.

Ayder Osman yazıcılar birliğiniñ azası edi. Oña “Özbekistanda nam qazanğan medeniyet hadimi” unvanı berildi.

Ayder Osman 1997 senesi iyün 20-de, ağır hastalıq neticesinde, Aqmescitte vefat etti.

193

Zakir Qurtnezir, Qırımtatar Edipleri, Akmescit 2000, s.192-193.

ÖZGEÇMİŞ

26.02.1980'de Ordu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ordu'da 100. Yıl İlköğretim Okulu ve Utku Acun İlköğretim Okulu'nda; lise öğrenimini ise Ordu Fatih Lisesi'nde tamamladı.

1998 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2002 yılında üniversiteden mezun olup girdiği KPSS'de aldığı puanla Sakarya Sabihahanım İlköğretim Okulu'na ilk ataması yapıldı. Beş yıldan beri aynı okulda görev yapmakta ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nce düzenlenen faaliyetlerde ve komisyonlarda etkin olarak görev almaktadır.

2004 yılında kendisi gibi Türkçe Öğretmeni olan Soner SEZGİN'le evlendi. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili alanında yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen öğretmenlik görevini sürdürmektedir.